This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

VYDÁVÁ

ÚSTŘEDNÍ SPOLEK ČESKÝCH PROFESSORŮ

V PRAZE.

POŘÁDÁ

FRANT. BÍLÝ.

ROČNÍK VIII.

V PRAZE.
NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI »UNIE«.
1901.

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
Stacks
JUL 10 1978

L51
V4
v. 8
1901

OBSAH:

F. V. Vykoukal: Několik poznámek ku pěstění klassických jazyků na našich gymnasiích 1
Dr. Em. Fait: O nynějším stavu tureckého školství 6
Fr. Faktor: Sirnatan sodnatý výhodným zkoumadlem v chemické laboratoři žákovské na školách reálných 13
Ik: K reformě našich paedagogií 14
Alois Bouda: Rozbor změn při kreslení od ruky, způsobených na reálkách novou osnovou a jejími instrukcemi 16
Dr. Vladimír Novák: Z cest po Spojených státech Severní Ameriky. (Ost.) . 21
Ant. Nosek: Přírodovědecké sbírky našeho mocnářství. 34, 252, 333
Fr. Kaňka: Poznámka k silovému akustickému poli: Akustické pole kroužkové se řídí týmž způsobem, jako optické kroužky Newtonovy 37
Václav Ertl: Co může škola proti pohlavním poblouzením mládeže 38
Dr. D. Panýrek: O potřebě školních dentistů, zvláště na středních školách . 45
Bed. Spiesz: Povídka česká z dob našeho vzkříšení 81
G. Smolař: O počítání veličinami pojmenovanými 88, 188
Dr. Jarosl. Vlach: Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia z r. 1900 93, 183, 361
Jan Loriš: Několik themat ke školským spisům 98, 194
Fr. Faktor: Sirnatan sodnatý zkoumadlem při dělení kyseliny borové a fosforečné 103
Jan Sommer: Drobnosti z fysiky. K nauce o potenciálu 105
Fr. Hromádko: Etapy v meteorologii 109
Jan Jursa: Nejnovější změny francouzské mluvnice a orthografie 117
Dr. Jos. Horák: Jsou-li tvorby vývin - vyvinovati, oslniti správny? 163
Dr. Jan Havránek: Jak zjednodušiti žákům syllogistiku 175, 262, 345
Hynek Němeček: Školní přístroje pro ozon 199
Dr. Josef Cvrček: Ke článku: Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia . . 202
Václav Čermák: K otázce zkoušení a známkování 204
Ladislav Dolanský: O výslovnosti hlásky *r* 243
Dr. Arnošt Kraus: Goetheova poslední láska 257, 323
K. J. Černý: O povyšování na státních školách středních 271, 364
Václav Hübner: Drobnosti mathematické 280
Václav Ertl: O výcviku pravopisném 280
Frant. Bílý: Slavnost reálek 284
A. Strnad: Poznámka o řešení rovnic 341

Drobné zprávy:

Ant. Beneš: Na prahu XX. věku 211
Dr. Duchoslav Panýrek: Dnešní stav otázky školní lavice 212
Týž: Strmé písmo 213
Václav Ertl: Řečtina na gymnasiích 215
Drobné zprávy: Z oboru zdravotnictví školního 52. — Holdovací adresy 53, 140 a 377. — Archeolog. kursy. — Žádost obecných škol za prázdniny středním školám přizpůsobené 53. — Malevančina. — Výsledek zápisu do českých škol středních ve šk. r. 1901 54. — Reforma středoškolského vyučování. — Jak se o nás píše 56. — Nedostatky ve školství haličském 57. — Pravé příjmení prof. dr. Alberta. — Povýšení do VIII. třídy 58.
Jmenování a zprávy osobní 59, 127, 217, 302, 376
Úmrtí 60, 141, 303, 383
Výroční shromáždění České akademie 121 a 208. — Hysterie školní mládeže 124. — Školní sprchy v Kolíně n. R. — Nový český ústav ku vzdělání učitelek. — Feriální kursy francouzské 125. — Ženy připuštěny k medicinským studiím. — O fysikálních sbírkách střed. škol výnos min. — Assistenti na filosof. a medicinských fakultách. — Nový zákon pro reálky. — Jakým jazykem mluvil Kristus 126. — Právo veřejnosti středním školám 216 a 302. — Anketa pravopisná. — Studie o rakouském školství německém. — Výnos o koupi lístků na drahách. — Stipendia pro výcvik kandidátů učitelství kreslení. — Nový předpis o zkouškách zralosti. — Reforma středních škol 301. — Osobní výkazy. — Počet posluchačů na filosof. fakultě. — Vyzvání 302. — Jos. Fr. Smetana 303. — Historický čin 370. — Populární přednášky učitelů středoškolních. — Technický doktorát. — Maximální počet učebních hodin. — Remumerace assistentů na

technikách a vys. škole zemědělské 371. — Matur. vysvědčení gymnasistek. — Mezinár. kongres vyučovací. — Výzdoba tříd. — Vzájemné dopisování žáků. — Spolek bavorských učitelů gymnasijních. — Ruční práce ve škole 372. — Náboženství budoucnosti. — Písmo pryží vymazané. — Návrhy lvovského »Koła«. — Nutnost zvětšiti počet hodin pro fysiku. — Vyučování právům na střed. školách. — Studijní stipendia. — O domácích úkolech 373. — O nových instrukcích pro dějepis a zeměpis. — Dbejme jednotného názvosloví 374. — Les Tchèques, die Tschechen. — Nové školy. — K reformě školství ve Francii 375. — Třetí sjezd přírodozpytců a lékařů v Praze. — Ottův Zeměpisný atlas 376.

Spolkové zprávy:

Z výboru 60, 137, 217, 303, 377
Valné hromady 127, 137, 378
Občasné schůze 61
Přátelské večery a vycházky 139, 380
Schůze bývalých supplentů 139
Deputace Ústř. spolku českých professorů u ministrů 140, 377
Z odboru kreslířského 218
Zpráva pokladníkova 220, 378
Divadlo 220, 304, 380
Kalendářová komise 222
Císařský dík 377
Z Brna 381
Studentské výpravy 380

Literatura:

Hlídka programů 78, 241
Hlídka časopisů 62, 141, 317
Knihy: Rud. Dvořáka Dějiny Moravy, pos. F. J. Rypáček 69. — Rob. Nováka M. Tullii Ciceronis in Q. Coccilium divinatio, pos. F. Stýblo 71. — K. Vorovky Speciální methodika vyučování jazyku mateřskému, pos. K. Novák 73. — Dr. Fr. Koláčka Hydrodynamika. Pos. dr. F. Nachtikal 74. — Ant. Trnky a dr. K. Veselíka Deutsches Lesebuch für die obersten Classen der Mittelschulen mit. böhm. Unterrichtssprache. Pos. dr. Fr. Loukotka 146. — J. Škody Grammatika francouzská pro školy střední. Třetí vyd. upr. Č. Ibl. Pos. J. Vodák 154. — H. Š. Bahr, Cestou křížovou. Pos. týž. — J. Sullyho Studie dětství, pos. J. Kabelík 155. — J. Loriše Česká mluvnice. Pos. E. Smetánka 222 a 304. — Prague. Pos. Č. Ibl 226. — J. Blokša, Výklad Božské komedie Dantovy a Leander Čech, Minna v. Barnhelm. Pos. J. Kabelík. — Dr. Ferd. Jokl, Russkaja reč. Pos. Fr. Černý. — Dr. M. Kříž a Flor. Koudelka, Průvodce do mor. jeskyň 230. — Henri de Noussane, Divotvorný zámek 231. — B. Kozenna Zeměpisný atlas pro střední školy, pro české školy upr. dr. J. Metelka. Pos. dr. Fr. Šujan 232. — G. Lanson, Dějiny novodobé literatury francouzské 235. — Rakouské země alpské, upr. dr. J. Vlach. Pos. dr. E. Fait 237. — Sv. Čech, Sníh 238. — Časopis mor. musea zemského, Pos. F. Černý 238. — Nastavni vjesnik, týž 239 a 385. — Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově. Pos. dr. J. Barvíř 239. — Lohrův globus rozkladný 309. — Dr. J. V. Prášek, Dunajem do Cařihradu 310. Posl. dr. E. Fait. — Staročeský slovník Gebauerův, Ceské knihovnictví, Obzor liter. a umělecký, Úřední pravopisný slovník český a j. 311. — Al. Jiráska Bratrstvo. Pos. F. Bílý 311. — H. Spencera Filosofie, přel. dr. E. Peroutka 313. — J. Řezáč, Rukověť české mluvnice. Pos. V. Hulík 314. — Jos. Kubín, Contes populaires, pos. dr. O. J. Hruška. — Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. stol. Ref. Fr. Bílý 383. — Fr. Bartoše Nová rukověť správné češtiny. Ref. J. Kabelík 384. — Dr. Č. Strouhal, Mechanika. Pos. dr. F. Nachtikal 386. — J. Matznera Základy chemie a mineralogie pro IV. tř. reál. škol. Pos. dr. F. Slavík 388. — Kl. Vepřek, Goethes Gedichte 389. — F. V. Vykoukala Čítanka pro I. tř. škol středních. Pos. Jos. Čapek 390. — Kafkův Průvodce po Praze. Nový plán Prahy 393.
Posudky z knihovního odboru. Pořádá Fr. Ruth 76, 157, 393
Hovorna: Dotazy a odpovědi 241
Zasláno, Vyzvání, Prohlášení 80, 322, 394
Učebná osnova pro jazyky zemské na česk. gymnasiích a reál. gymn. . 162 I.—VI.

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

čís 1

Několik poznámek ku pěstění klassických jazyků na našich gymnasiích.

F. V. Vykoukal.

Praha.

Našim gymnasiím přibývá odpůrců. Netřeba připomínati, že jsou to »mrtvé jazyky«, latina a řečtina, pro něž se na naše školy útočí. a to již i z řad učitelstva gymnasijního. Poukazuje se k tomu, že žáci za osmiletého pobytu na gymnasiu protráví příliš mnoho času studiem, z něhož prý pro nynější dobu nemají užitku, ano trpí prý i zjevnou škodu, umrtvujíce své schopnosti, ubíjejíce ducha a přicházejíce z gymnasia do života nevědomí a nepoučení o velikých otázkách, jež dnes hýbají společností lidskou. Vědou tak důležitou, jako jest za našich časů chemie, zabývá se gymnasista — nejvýš čtyři neděle.*) Samou šedou minulostí starých Řeků a Římanů jsou prý naší mládeži takořka oči zalepeny, že nevidí živoucí přítomnosti a neumí se přihotoviti na nejbližší budoucnost. Ano výtky škaredohlídů ubíhají i v to zámezí, že upírají klassickým jazykům a jich literaturám vůbec moc vzdělávací. Umrtvuje a ubíjí prý latina a řečtina, ale nevzdělává. Vzdělává-li však přece, neděje se to tou měrou, aby pracné studium, jehož vyžaduje, nemohlo býti nahrazeno studiem snazším, záživnějším a naší době přiměřenějším.

Nehodlám se zabývati těmito námitkami, jež by bylo lze rozhojniti různými myšlenkami a nápady listů denních a odborných. Soudím pouze, že nedobře si vedou ti zastanci nynějšího rázu našich gymnasií, kteří zhurta a šmahem zamítají výtky všechny, kladouce latinu a řečtinu, věky prý posvěcenou, za jakési noli me tangere, vyvýšené nad potřebu i možnost všelikých oprav. Jako učitel, shledá-li, že žáci zhola neprospívají, nehledá příčiny neprospěchu toliko v nich, ale zkoumá, není-li snad i v něm samém díl viny, tak i naše školy měly by uvažo-

*) Viz úvahu J. Sommra »Vynesení min. kultu a vyučování« v našem »Věstníku« VII. str. 182.

vati, nedal li by se hrot zlomiti oněm výčitkám — alespoň některým — opravami a změnami, jež by byly provedeny ve vyučování latině a řečtině.

Důležité opravy, jichž významu odpůrci gymnasií buď nedoceňují, buď vůbec si jich nevšímají, zavedlo samo ministerstvo vyučování. Čítáme k nim pravidlo instrukcemi z r. 1884 uložené, aby cvičebné knihy v nižších třídách byly upraveny tak, aby si žáci již tam zjednávali zásobu slov, potřebných pro četbu klassiků, a učivo grammatické aby bylo obmezeno na nejnutnější minimum. Hojné a závažné změny přineslo známé vynesení ministerské z r. 1891, jímž methoda ve vyučování klassickým jazykům tou měrou byla upravena, že by jistě mnoho výtek tomuto studiu činěných odpadlo, kdyby latině a řečtině všude bylo vyučováno skutečně *v duchu* onoho vynesení a kdyby se nelpělo pouze na jeho slovech. Nejplatněji pronikly ovšem zevní a konkretní stránky onoho výnosu: odpadnutí domácích úloh na vyšších gymnasiích (však jsou i v třídě III. a IV. zcela zbytečny!), zavedení překladu v posledních komposicích semestrálních z latiny a řečtiny a soustavné upravení četby domácí.

Vizme, zda by se k těmto zařízením, jež se vesměs osvědčila co nejlépe, nemohly bez nesnází a v rámci dosavadní osnovy učebné připojiti užitečné novoty jiné.

Odpůrci vytýkávají vychvalované četbě latinské jednostrannost, suchopárnost a nezáživnost, pochodící z toho, že čtou se věci nepoutavé, myšlenkovému oboru naší doby zcela cizí. Na té výtce je mnoho pravdy. Nehledíme-li k Nepotovi, který je vlastně toliko průpravou k četbě další, čte náš gymnasista Caesara, Ovidia, Livia, Sallustia, Cicerona, Vergilia, Horácia. V četbě té prosaikové mají značnou převahu. A co se z nich čte? Z Caesara připadá na IV. třídu pověstné Bellum Gallicum. Instrukce min z r. 1884 libuje si na tomto díle, že »nehledíc k politickému a vojenskému významu jeho bohatým obsahem, čistotou jazyka, neobyčejnou prostotou podání, ostrou členitostí a průzračností period poskytuje právě pro tento stupeň hojného vzdělání a pobídky«. — Žák, který nepropadne, čte B. G. v životě jednou, ale nejednomu učiteli se přihodí, že výborné dílo Caesarovo musí čísti třikrát i čtyřikrát *po sobě*. Kdyby ho zlý osud donutil čísti je ještě rok pátý, nevím, zda by se na něm nesplnilo, co tvrdí vtipná deklamace Pavla Nebeského, totiž že by »umřel na Bellum Gallicum«. Byl by to jistě nejzoufalejší rok jeho života. Jasné výklady Caesarovy jsou sice — o tom není pochyby — věrným zrcadlem grammatických pravidel všeho druhu, ale věcný obsah jejich jest prostě — fádní, anebo stává se brzy fádním.

Instrukce samy to vyciťují, pravíce s důrazem: »Bez rychlého postupu četby nevznikne pravá záliba na tomto spisovateli.« Že ta záliba ani za rázného postupu četby není valná, ukazuje se nejlépe v druhé polovině druhého semestru na chuti, s jakou kvartáni Caesara sytí dvakrát týdně sáhají po Ovidiovi. Diviti se tomu nelze nikterak. Stanovíť instrukce výbor četby takto: »Především jest čísti o bojích s Helvetii a Ariovistem, výpravy do Germanie a Britannie a válku s Vercingetorigem.« Tedy *čte se o samých válkách, výpravách, pochodech*

vojenských a přípravách k nim; z toho válka helvetská a válka s Ariovistem vyžaduje celého pololetí. Látky kulturně historické je v těch výpravách roztroušeno poskrovnu.

Že by hochy čtrnáctileté, jací jsou v kvartě většinou, mohl zajímati politický nebo vojenský význam Caesarova vypravování, o tom vším právem dlužno pochybovati. V první knize B. G. mnohem více je zajímají nesnáze nepřímých řečí, jež by nejraději zažehnali za devatery hory, a když s pomocí učitelovou jsou připoutáni také k vnitřní stránce čtených kapitol, nevím, z jaké příčiny měli by se pro Caesara nějak nadchnouti? Naopak, domnívám se, že myslící žák, který srovnává minulost s přítomností, vždy bude přáti Helvetiům, aby na základě volného sebeurčení domohli se pro svůj národ lepších sídel anebo zachovali alespoň svobodu. Ale místo toho čte ona hrůzně suchá a studená slova Caesarova v kapitole 29.: Helvetiů bylo před válkou na 368.000 lidí; z nich po válce zbylo 110.000 lidí mimo 30.000 Boiů, kteří zůstali v Aedujsku.

Jaká láska může v mladé duši vzniknouti ke spisovateli, který tak chladně vyčítá, jaké tisíce lidí přivedl na zmar? Či může náš, a nedím jen náš, nýbrž i syn kteréhokoli nedobývavého národa cítiti tak, jak asi cítil mladý Říman, četl-li uhlazené řádky, obsahující zprávy o šíření římské moci znásilňováním národů menších a slabších? — Totéž mohlo by se říci o bojích s Britanny i s Vercingetorigem, kdež sympathie žákovy vždy budou na straně těch, kteří bojují za svou svobodu. Vždyť sympathiím těm naučil se žák již z Nepota, ano i z vět, které jsou do cvičebnic vybrány ze spisovatelů římských, v nichž přece o svobodě vlasti všude je plno řeči?

Z toho uzavírám: Caesar v tom rozsahu, jak jej čteme dosud, jest spisovatelem, jehož klassická forma nijak nevyvažuje nevhodnosti obsahu pro nynější mládež. Rekovství římského vojska, důmysl jeho vůdce, vzácné příklady udatnosti a odvahy, o jaké se tu čte, nejsou té ceny, aby se četbě jinak nechutné věnovalo tolik drahého času. Místa taková mohla by se dobře shrnouti v anthologii, z níž by popis válek, podobných válce helvetské, byl vypuštěn. Obraz Caesara jako spisovatele by tím neutrpěl, nýbrž získal. Za to by mohl býti pro kvartu určen spisovatel jiný, anebo výbor ze spisovatelů jiných, dosud nečítaných, obsahu poutavějšího, záživnějšího i více na ducha a srdce působícího, než jest Caesar.

Livius, určený k četbě v kvintě, podává v I. knize o královské době římské látku mnohem zajímavější, než má Caesar. Báje, které žák slýchal na nižším gymnasii a které nyní pozná zevrubněji, zpříjemňují vypravování dějepiscovo, a líčení, jak Řím ze skrovných počátků vzrůstal a zároveň ústavně se vyvíjel, poutají pozornost a povzbuzují ku přemýšlení. Také tam se sice vypravuje o četných válkách, ale ty jsou zcela jiného rázu a jinak, ne tak protokolárně líčeny, jak činí Caesar. Za to XXI. kniha Liviova, která kromě I. knihy doporoučí se k četbě, vypravujíc o počátcích druhé války punské, neposkytuje látky, jež by poutala a žádoucně vzdělávala ducha mladistvých žáků.

Latina v sextě, kde se čte Sallustius, zase plně vězí ve znamení vojen. Dějepisec ovšem sleduje v Sallustiovi netoliko bojů s Jugurthou a zápasů s Catilinou, ale pozoruje i símě, z něhož v porušeném Římě

zvolna vyrůstá státní převrat, žák však, zápolící s překladem a formou spisovatelovou, pustil by tyto věci zcela se zřetele, kdyby ho učitel na ně neupozorňoval. Zůstanou mu pak i potom zase v mysli vojenské výpravy, pochody, obléhání, boje atd., jež se po případě ještě rozmnoží čtením zdlouhavých Pamětí Caesarových o válce občanské a nezmírní valně ani školní četbou první řeči Ciceronovy proti Catilinovi.

Zůstaňme na těchto dokladech. Uvažujeme-li nestranně, je z nich patrno, že nekřivdí příliš gymnasiím ti, kdož tvrdí, že se gymnasistům při latině předkládá mnoho četby, při níž srdce mladého čtenáře zůstane chladno a mysl lhostejna. Ale je-li tomu tak, pak jsme nedosáhli značného dílu výchovy a vzdělání, jehož máme latinou docíliti, anebo jsme ho dosáhli neúplně. Že by se četba i těchto dvou let mohla upraviti přiměřeněji, není pochyby. Jak působí zcela jinak četba záživná a myšlenkově obsažná, lze se přesvědčiti již v septimě za četby některých řečí Ciceronových (na př. pro Archia) a jeho kratších spisů filosofických. Pronikavými změnami snad by se ještě spíše došlo cíle, jejž pro latinu předpisuje osnova: »Znalost římské literatury v nejpřednějších zjevech jejích a v ní státního života římského.«

Obraťme se k četbě řecké. Pro kvintu, kde četbu počínáme, určen jest Xenofon jakožto »základ k vyučování řecké skladbě na celém gymnasii vyšším«. Ze spisů jeho máme pro žáky sestaveny výbory (český výbor Steinmannův opatřen i příhodným slovníčkem), v němž jest zastoupena Anabasis, Kyrupaideia a Paměti. Prohlížíme-li však ve výročních zprávách výkazy četby, shledáme, že hlavně se čtou ukázky z Anabase. Děje se to v souhlase a na radu Instrukcí, které si přejí, aby »hlavní zřetel stále se obracel k nejzajímavějším částem Anabase«. Čtou tedy žáci zase o bojích, šarvátkách, pochodech, obratech, útocích a přepadech a v té četbě i místa, jež učiteli se zdají svrchovaně zajímava, nepoutají jich valně, zejména je-li v nich větší dávka nových vokabulí. Že ukázky z Kyrupaideie a z Pamětí jsou žákům četbou vítanější, o tom není sporu. Všaktě již nejstarší náš překladatel Xenofonta, Abraham z Günterrodu, sáhl po Kyrupaidei, nikoli po Anabasi.

Také Herodot, čítaný v druhém pololetí v třídě šesté, rozvinuje obraz světodějných zápasů řecko-perských, předkládá žákům opět mnoho látky válečné. Výbory, které poslední dobou četbu tohoto dějepisce nemálo usnadňují, hledí ve smysle Instrukcí právě k tomu, aby podaly, zachovávajíce celkový ráz jednotlivých knih Herodotových, co možná spojitý obraz slavných bojů řeckých, jež vyvrcholily v Thermopylách a u Salaminy. Že by tato četba nebyla pro žáky vhodna, že by nevzdělávala a nezušlechťovala ducha i srdce mládeže, nemůže tvrditi ani nejzarytější odpůrce gymnasijní řečtiny. A přece vězí i v Herodotovi pro žáky těžký kámen úrazu, přece pomáhá i Herodot znechucovati leckterému žáku jazyk řecký a rozmnožovati řady jeho odpůrců. Činí to Herodot, a ještě větší měrou — velebený kníže básníků — Homér.

Nesnáze, z těchto dvou autorů plynoucí, nevězí ovšem v obsahu, nýbrž ve *formě* jejich děl. Žák, naučiv se na nižším gymnasiu tvarosloví *attickému* a dotvrdiv se v něm i v příslušné syntaxi četbou Xenofonta v prvém pololetí třídy páté, dostane v druhém pololetí téže třídy do rukou Homéra, jehož básně jsou psány nářečím *staroionským*. Dvě

trampoty se tu slučují, z nichž žák gymnasijní pije kalich hořkosti i na takových místech, jichž ryzí kráse věčně věkův upřímný hold bude vzdáván ode všech přátel pravé poesie. První plyne z proslulého bohatství Homérových výrazů. Žák chtě nechtě musí si vštěpovati v paměť zpousty nových a nových významů, a obyčejně čím je čtené místo krásnější, tím více jest nutno při něm převraceti slovník a vypisovati si řady vokabulí. Omrzelost a nechuť dostavují se pak u mladého čtenáře z pravidla místo obdivu, žádoucí dojem aesthetický jest zatlačován vědomím vynaložené práce a zpotřebovaného času. To se děje u žáků svědomitých; jaký však výsledek jest u těch, kteří pomáhají si jakoukoli přípravou povrchní a lehkomyslnou?

Kromě nových významů však má staroionské nářečí Homérovo veliké množství grammatických odchylek a zvláštností, jimiž se liší od nářečí attického. Mezi nimi jest nemálo tvarů takových, jež, kdyby je náhodou vyrobil kvartán v školní úloze, vynesly by mu ostrou domluvu, ne-li pokárání, jakožto tvary nepřípustné. Jakmile však se kvintán těmto tvarům z Homéra naučí, bezděky jich užívá také ve svých pracích školních — a sklízí za to špatné známky. Má se tomu sice zabrániti tím, že čas po čase čte se některou hodinu mezi Homérem zase z Xenofonta, ale tyto ostrůvky xenofontovské (a v septimě démosthenovské) těžko a málo brání záplavě nářečí Homérova.

Totéž děje se v sextě, kde kromě Iliady čte se Herodot, psaný v nářečí *novoionském,* a opětuje se v septimě za četby Odysseie. — Žáci (zvláště slabší) tedy vidí, že vlivem četby docházej' ve školních pracích, jež mají na konečnou známku z prospěchu vliv nejrozhodnější, výsledku špatného, a učitel zároveň bolestně nese, ano mrzí se na práci, při níž se jen víc a více přesvědčuje, jak jeho svěřenci čím jsou starší, tím více zapomínají z toho, co prve uměli. Z toho pramene prýští mnoho nechuti k řečtině vůbec, a nechuť ta množí se, když pro neznalost »tvarů« propadají abiturienti při maturitě. A propadání jich opírá se o Instrukce, které vytýkají za cíl řečtiny »gründliche Lectüre des Bedeutendsten aus der griechischen Literatur«.

Měla-li by se v těch nedostatcích zjednati náprava, není pochyby, že by bylo nutno sáhnouti až ke kořenu zla a radikálními prostředky odstraniti vše, z čeho plynou těžké závady. Než však dojde ke změnám hlubším, mohla by se bez nesnází provésti na prospěch řečtiny i žáků v ní se vzdělávajících ta proměna, že by *odpadly dosavadní komposice* na vyšším gymnasii, při nichž *se překládá z vyučovacího jazyka do řečtiny, a na jich místo nastoupilo by překládání z řečtiny do jazyka vyučovacího,* jak se dosavad děje toliko při poslední komposici semestrální.

Žáci by tím nabyli skutečné výhody. Rozumí se, že i ku překládání z řečtiny je nutna znalost tvarů tohoto jazyka. Ale jak nepoměrně snáze jest hotový tvar poznávati, než pro tvary svého jazyka vyhledávati příslušné formy a slova jazyka cizího! Oč snáze jest, ať užiji příkladu z jazyků živých, *rozuměti* na př. německy než *mluviti* německy! Grammatická zdatnost žáků by zmíněnou změnou neutrpěla úhony, neboť k utvrzení jejímu jsou určeny hodiny grammatické, jichž svědomitý učitel užije tak, aby nebyly trýzní žákům i jemu samému, nýbrž

aby z nich byl skutečný prospěch. Privátní četba by potom také byla pěstována horlivěji. Posléze také obdoba zkoušky maturitní přimlouvá se za navrhovanou změnu. Při písemné zkoušce maturitní překládání z češtiny do řečtiny jest již dávno odstraněno. Proč tedy nerozšířiti toto blahovolné ustanovení také na řecké školní práce na vyšším gymnasii vůbec?

O nynějším stavu tureckého školství.

Dr. Em. Fait. *Žižkov.*

O tureckém školství namnoze i v kruzích vzdělanějších u nás jest rozšířeno nesprávné mínění; jsouť to částečně ohlasy rozmanitých cestopisů z let padesátých a šedesátých. Ale od té doby i ve ztrnulé říši Osmanů lze znamenati obrat k lepšímu, třeba se prováděl toliko zvolna a s nemalými nesnázemi.

I v literatuře německé, širšímu obecenstvu určené, shledáváme posudky o předmětě tomto často zmatené, svědčící o nesprávných a neúplných představách výchovy mohamedánského obyvatelstva, jež žije v rozlehlých hranicích cařihradského sultanátu. Poukazujeme na Meyerův konversační slovník (Meyers Konversations-Lexikon B. XVI. S. 1109 r. 1897), kde bychom právem se nadáli vysvětlivek lepších. U nás opravy ve školském oboru se provádějí pravidelně na doléhání středních, širokých vrstev, jež dílem v časopisectvu, dílem ve veřejných schůzích a odborných přednáškách o nich se poučují a posléze je přivádějí k platnosti postupem zákonným. V říši padišachově naopak všeliké reformy v národním vychovatelství se provádějí na popud úředních osob, jimž se dostalo vzdělání západoevropského. Jakkoliv se užívá všemožného nátlaku na mocnou stranu bejovskou, jež až dosud i po zrušení svých feudálních výsad se těší mezi lidem z veliké vážnosti, přece lze znamenati jenom nevalný pokrok.

Požadavky novověké školy dle vychovatelských zásad našeho duchovního velikána Komenského počaly si v Turecku klestiti cestu již v letech šedesátých. Tou dobou se uváděly v život v Soluni, Ochridu, Prilěpu, Velesu, Gabrovu, Drinopoli, Smyrně i jinde opravy školství pod jménem methody *lankasterské.* Nebyli to však Turci, kteří si všímali důležitého ruchu vychovatelského, nýbrž Řekové, Arméni a po nich Bulhaři. Po neblahé pro Rusko válce, jejímž jevištěm byly ladné břehy krásného Krymu, jaly se západní státy v Evropě, ano i republika severoamerická více si všímati vnitřních poměrů domácnosti »chorého muže« a snažily se povznésti úroveň vzdělanosti křesťanského obyvatelstva. Ovšem jednotlivé z nich sledovaly také své záměry zvláštní. Američtí missionáři, majíce k volnému použití hojné důchody protestantských spolků v Rumelii, Cařihradě, Makedonii, v Malé Asii i v Syrii, školami svými hleděli získati jak nejvíce půdy pro zásady protestantské Ale ani mezi Armény, Karamanlijci a Gaganzy (křesťany, kteří mluví jazykem tureckým) se jim nevedlo, tím méně mezi Bulhary, Řeky a Albánci. Z větší obliby se těšily katolické školy, vydržované hlavně penězi francouzskými.

Největší čilost v rozvoji školství projevovali Řekové, dobře vědouce, že tím si zabezpečují nad jiné vydatnou zbraň národního pokroku.

Athénský syllogos a s ním cařihradský stejnojmenný spolek pilně dbaly, aby se zakládaly národní a střední školy nejenom všude, kde nepatrné menšiny jejich kmenovců se vyskytovaly, ale i mezi cizorodým obyvatelstvem náboženství pravoslavného.

Znamenité úspěchy nového způsobu vyučování mezi křesťanským domorodým živlem nutkaly vládu, aby i mezi mohamedány stejnými prostředky se domáhala pokroku ve vzdělanosti, nicméně se jí to posud podařilo jen nepatrnou měrou. Zásady v koranu uložené jsou neodstranitelným balvanem, který tlačí ducha všech národů, nadchnuvších se pro islam.

1. Až posud nejvíce důvěry mohamedán chová ke *školám prvopočátečním*, zřízeným při džamijích. Hodžové v nich vyučují dítky obojího pohlaví koranovým surám, hlavně ovšem na paměť. Utkvělé slovo málo se doplňuje napsaným znakem a nejnutnějšími početními pravidly. Nejvíce se podobá škola džamijská asi triviálkám, upravovaným za času Marie Terezie. Z nynějších škol můžeme přirovnati k tureckým nejnižším vychovatelnám »cerkovno-prichodskoje učilišče« v Rusku, s tím podstatným arci rozdílem, že na posledním dovoleno jest působiti i vysloužilým vojínům — věc u pravověřících moslimů vůbec nemyslitelná.

Plat hodžů za jejich námahu jest pranepatrný, sotva několik tureckých lir do roka Jmenovitě vychovatelé u horských pomáků (mohamedánských Bulharů) jsou nuceni bídně živořiti. Aby se uchránili aspoň hladu, obcházejí v určitém pořádku dům od domu, kdež jim bývá připravena skromná krmě na posilněnou. Ku chvále pomáků dlužno připomenouti, že mnohý chuďas z nich zabije poslední kuře, aby vyčastoval svého hosta, který mu byl dohodou »komšijů« (sousedů) na den přiřčen. Návštěva škol bývá velice nepravidelná, za doby zimní někdy se nahrne dětí, že ani skromná světnice nestačí jich pojmouti, za letního výsluní nespatřiti ani žáčka. Ale i v tomto pravidle nalezneme výjimky. V Luxoru byl jsem náhodou přítomen při vyučování koncem července a v dusivém ovzduší dosti drobotiny se shromáždilo, aby bystřila svůj um.

Dozor nad džamijskými školami přenechává se »mutevelijům« (duchovním dozorcům), tito jsou povinni také se postarati o plat a stanoví jeho výšku.

2. Od starých prvopočátečních učilišť se liší *moderní státní školy* obecné, jež se zřizují na útraty říše hlavně v městech. Opatřeny jsou již nemnohými pomůckami učebnými. To arci jen ve školách, kde bývá styk s cizinou čilejší, tedy v přední řadě v městech vilájetních, v nichž zástupci cizích států mají své residence. Hlavní rozdíl mezi novou a starou školou spočívá v tom, že v oné působí učitelstvo světské, při čemž se přihlíží k tomu, aby, pokud možno, dívky se svěřovaly dozoru učitelek; zastanci přísného islamu připouštějí k výchově nejútlejší mládeže toliko duchovní osoby. Počet zapsaných dítek bývá nestejný; v některých třídách jich najdeme sotva 20, 30, jinde se jich

dostaví 50—60, nikde se jich však netísní v jediné světnici 100—120, jako u nás bohužel posud ledakde.

3. *Hlavní obecná škola* rovná se asi někdejší »Muster-Hauptschule« aneb dnešní měšťanské. Zřizuje se v pokročilejších městech a jsou v ní upravena jednotlivá oddělení; náklad se hradí vesměs ze státních důchodů.

Průměrně připadá v makedonských, thrackých i maloasijských městech počet dítek školu navštěvujících na 100 obyvatel 7. Po venkově klesá procento na 4, 3 d., zvláště v odlehlejších krajinách. Městské náboženské obce Řeků, Arménů, Karamanlijců i Bulharů vykazují daleko příznivější čísla, totiž 9, 10 i 11 dítek ze 100 obyv., tak že se vyrovnají snahou svou po všeobecném vzdělání i pokročilým státům. Ale i sám turecký lid, pokud v městech žije, průměrným vzděláním svým není za lidem v Haliči, Bukovině neb v Dalmacii, kde počet analfabetů dosud dosahuje znepokojující výše 70%, v některých krajích i více.

Nejméně postaráno o výchovu mládeže přečetných *muhadžirů* (mohamedánských přestěhovalců) v Malé Asii, pokud nemluví jazykem tureckým. Sem náležejí nejenom Čerkesové od r. 1864 v Anatolii usedlí, ale i jejich kmenovci z Evropy zpět do Asie prchající, pomáci, Bosňáci, Karadžovili (mohamedánští Rumuni), Tataři z Dobrudže rumunské i bu harské a nejnověji Kreťané, jimž také osmanština málo jest známá. Všichni jsou sice fanatickými moslimy, ale zároveň s houževnatostí východním národům vlastní se přidržují zděděných mravů a dědovské mluvy. Jejich dorost zůstává namnoze bez školní výchovy, poněvadž se nemohou odhodlati, aby jej posílali do tureckých mehteb a vlastních škol si vydržovati nemohou. Vláda jim v této věci ponechává úplnou volnost, neboť o nějaké nucené návštěvě školy se nemůže ani mluviti.

Následky této neblahé netečnosti záhy se dostavují. Majetek i osoba ve vilájetu brusském, smyrenském i angorském, kam se nejvíce muhadžirové nahrnuli, jsou v třikrát větším nebezpečenství než druhdy bývalo.

I ve *středním školství* osvědčuje ráz náboženský takovou převahu, že v celé ostatní Evropě marně hledáme k tomu nějaké obdoby. Jenom snad v řeholnických městech buddhistů neb u setrvačných až do nirvány brahmanů mohli bychom ohlasy spatřovati Rozeznává se dvojí skupina *ruždije* a *idadije*.

Ruždije jest starší a představuje duchovní seminář mohamedánský. Vyučuje se turečtině, perštině, arabštině, dějinám, hlavně ovšem osmanským a arabským, zeměpisu, arithmetice a geometrii. O vědách přírodních, jmenovitě o lučbě a silozpytu, dějí se jenom narážky mimochodem v předmětech uvedených; samostatně se o nich dosud nevykládá. Mluvnické vědomosti z vyučovacího jazyka se musí doplniti přehledem arabštiny a perštiny, poněvadž dobré dvě třetiny slovního bohatství v úředním slohu jsou vypůjčeny z obou uvedených řečí. Kdybychom chtěli slyšeti zachovalou osmanštinu ve starší formě, tuť abychom se uchýlili mezi Turkmeny neb Tekince. Z evropských jazyků stálé přednosti se těší frančtina.

Dle úředních zpráv (*salname*) z r. 1894 (r. 1311 hedžry) čítalo se v celé říši na *470* ruždijí. Dozor nad ústavy se svěřuje *muftijovi* a vydržují se z vakufských (církevních) statků, jakkoli počet těchto nucenými odprodeji za posledních třicet let nemálo se ztenčil. Učebná látka jest rozdělena na pět, šest tříd. Učitelů se čítá 11—12; o žádném ústavě nelze říci, že by byl přeplněn — na třídu připadá průměrně 20—35 ž.

Našim *gymnasiím* se snaží vyrovnati *idadije*, které však jest internátem po způsobu francouzských lyceí. Dle předpisů z r. 1896, velkovezirátem rozeslaných, mají se rozdělovati na tři kategorie po 50, 100 a 150 chovancích, ačkoliv čísla tato se přesně nezachovávají. Založeny jsou v sídlech vilájetních, zřídka v městech sandžakatu (asi jako naše krajská města). Za řádné žáky mohou býti přijímáni i mladíci z rodin křesťanských. Počet jejich jest však velice omezen, zřídka kdy přesahuje 5—7. Bývají pokládáni za vetřelce mezi pravověřícími a nezřídka snášejí všeliká příkoří od svých druhů. Takovým chovancem byl i někdejší ředitel gymnasia bulharského v Soluni Sprostranov. Mnohem častěji než Bulhaři přijímají se Řekové, Albánci, Karamanlijci ano i Arméni.

Předepsané *učivo* jest stejné téměř jako na ruždiji, jenom že se více přihlíží k přírodním vědám a cizím řečem, zvláště k angličtině a frančtině. Učebných pomůcek jest více, ano i počátky spořádaných kabinetů s potěšením lze znamenati.

Že *emancipace žen* i v kruzích tureckých si dovedla proklestiti cestu, patrno z toho, jak se přihlíží ke školám dívčím. Téměř v každém vilájetním městě otevřeno nižší *gymnasium pro dívky* o třech nebo čtyřech třídách. Výchova však na nich se svěřuje výhradně učitelkám, což ovšem lépe vyhovuje předpisům koranu i z důvodů čistě paedagogických se doporučuje. Mnohé z chovanek věnují se sice učitelství, ale většina z nich se vrací opět do rodinného kruhu a zakládají si samostatný krb.

Státní školy ve vilájetu jsou podřízeny přísnému dozoru »*moarif-mudira*«; vláda jmenuje učitele a vykazuje jim plat. Obsazování děje se arci pod tlakem všelikých »rušvetů« (úplatků), jakkoli tyto jsou zákonem na oko stíhány.

Prostředků na vydržování státních učilišť jest dosti a kdyby se jich spravedlivě a svědomitě užívalo, docílily by se mnohem skvělejší úspěchy, než jakými se mohou nyní vykázati. Pokrok maří dílem trpný odpor samého obyvatelstva, plynoucí z utkvělých náboženských předsudků, dílem nepoctivé jednání mnohých úředníků, kteří prostředků, určených na školství, používají na prospěch vlastní. K pravidelnému desátku, jejž všechno obyvatelstvo bez rozdílu vyznání nuceno jest odváděti z rozmanitých zemských plodin, připočítává se ještě $1\frac{1}{2}\%$ sklizně jako přirážka školská. Z tohoto značného důchodu však se vydržují toliko mohamedánské ústavy *státní*. Opatření jest jistě nespravedlivé, protože křesťané musí si vlastními příspěvky vydržovati jak obecné tak i střední školy, ačkoli přirážky od nich mnohem bezohledněji se vymáhají než od moslimů.

Srbové, Bulhaři, katoličtí Albánci, Řekové, Arméni, Gaganzi a Karamanlijci platí tedy dvakráte na výchovu, jednou pro turecký dorost,

po druhé na vlastní mládež. Při tísnivých poměrech hospodářských věc ta jest tím bolestnější pro uhnětený lid. Mimo to k témuž účelu se vykazuje důchod ze všech větších mostů, kde se vybírá poplatek nejen z povozů, ale i z každého kusu hnaného dobytka.

Výtěžek ze školských přirážek a z mostného v každém vilájetu přikazuje se od berní správy »*moarif-komisionu*« (komisi pro vyučování), aby z nich hradila všeliké výlohy své.

Výplaty posledním časem se dějí pravidelně, ačkoli i pro professory na idadijích odměny za jejich námahu jsou velice nepatrné. Obyčejně dostávají 5—10 tur. lir měsíčně (100—200 korun rak. měny). V samém Cařihradě 10 lir měsíčního platu bývá dosti veliká vzácnost, tím hůře to dopadá v městech provinciálních, kde toliko učitelé cizích jazyků lépe jsou odměňováni.

Za »*maarif-mudiry*« (dozorce škol v celém vilájetu, asi jako náš zemský školní inspektor) bývají nezřídka jmenováni jednotlivci, kteří ani nedokončili gymnasiálního studia, což nejlépe vrhá světlo na dosavadní výchovu v osmanské državě.

Na křesťanských školách na základě zvláštního sultanského irade z r. 1896 ze státní pokladny se platí toliko učitelé osmanského jazyka a literatury a to nejen na učilištích obecních, nýbrž i středních.

K odborným středním ústavům málo se přihlíží. Blíže Soluně, u Bitolje i na jiných místech upravují se *vzorné* »*čiftliky*« (statky, poplužní dvory), spojené s jakousi *hospodářskou školou*, kde se vzdělávají synové zámožných bejů, aby mohli po způsobu evropském spravovati majetek svůj. Byly učiněny také pokusy se zvláštními odbornými *školami pro* zvelebení *hedbávnictví* v Sěru, v Bruse i jinde, ale posud pracovaly s nevalným zdarem.

Našince nejvíce v Turecku zajímá *závěrečná zkouška* na školách. Byli jsme přítomni školským slavnostem, pořádaným před závěrkem druhého pololetí ve Francii a v Alžíru, kde za přítomnosti mairovy i jiných vynikajících členů městského zastupitelstva a zeměpanských úřadů udělovány byly odměny žákům. Jest to svátek, na který se stejně děti, jako jejich rodiče po dlouhou dobu těší. V sultanátu osmanském však posud se udržují v platnosti závěrečné zkoušky a rozhodují namnoze o existenci učitelů na obecných školách, protože pravidelně nebývají definitivně ustanoveni na svém místě. Komu se zkouška z jakýchkoli příčin nezdaří, nucen bývá o prázdninách jinde vyhledávati štěstí svého.

K veřejnému výkonu dostaví se pravidelně valija neb jeho zástupce, po případě mutesarif (v sídle sandžakatu), po venkově nejvyšší místní plnomocník vlády (kodžabaše-starosta). Kde se nachází náhodou vojenska posádka, bývá pozván její velitel, dále vladyka (metropolita), mudir i jiní čelní mužové úřadů i obce. Lesk shromážděných se zvyšuje přítomností cizích zástupců vlád, pokud v městě mají své residence. Budova jest všemožně vyzdobena kvítím, koberci i draperiemi. Po proslovu ředitele ústavu přednáší se sultánská hymna, připojuje se výklad z některého předmětu (z frančtiny, přírodopisu, dějepisu a p.). K závěrku se obyčejně vykoná užší zábava pro žáky, při nichž výstupy neb hudební produkce jsou podstatnou částí. Někde se vykonávají

zkoušky pod širým nebem, buď v zahradě neb na dvoře školní budovy. Takto dovršují svoji celoroční práci nejen ústavy střední, ale i školy obecné. Kde leží posádkou nějaké vojsko, bývá před vchodem po čas výkonu postavena čestná stráž. Vůbec se nic neopomíjí, co by přispělo ke zvýšení zevnějšího lesku. Ještě více než Turci usilují křesťané mezi nimi usedlí, aby svůj církevně-národní svátek před veřejností projevili jak nejokázaleji.

Vysoké školy turecké byly původně upravovány dle vzorů arabských, jež v prvním rozmachu vzdělanosti mohamedánské ve střediscích chalifátu dospívaly k rozkvětu. »Perla východu« Damašek zazářil prvním svitem, paprsky jeho však byly záhy zatemněny hvězdami učenosti, jež se shromáždily ve vábném Bagdadu. Obě města pozbyla svého učeného lesku, dříve než trvale jsou připoutána k panství osmanskému. Na krátkou lhůtu kruh učenců se soustředil v Bruse, k někdejší residenci osmanských sultánů, a posud živoří 4 medresy v Konii, opodál velehorského stínu Ardžiše. Ústavy konijské jsou slabě navštěvovány a nestačí ani pro maloasijské vilájety. Medresa — arab. místo učení — nyní zahrnuje výklady theologické, právnické, arabskou grammatiku, přednášky ethické. Kdežto dříve školy slynuly svými badateli na poli vědy lékařské, hvězdářství a mathematiky, nyní se »muderrisové« spokojují, aby uhájili stanovisko rozhledu aristotelovského. Tak věci se mají nejen v Konii, ale i ve vzdálené Medině, která nikdy ve vědeckých kruzích nedosáhla onoho významu, jako proslulý Bagdad, aneb kvetoucí oasa Damašku. Lékařští odchovanci v obou jmenovaných městech v Malé Asii a v Arabii jsou na stejném stupni pokročilosti jako naši bývalí felčaři s větší zkušeností života a s odleskem zářivého klidu, jejž vnukne sebevědomí.

Nejvíce životní zdatnosti osvědčuje na východě universita v Káhiře, která jest rozdělena na stejném základě dle jednotlivých zemí, jako bylo vysoké učení pražské až do svého památného převratu r. 1409, kdy Čechům přiřčeny byly tři hlasy proti jednomu, jenž ponechán jest cizincům. Kahirská universita slavila svůj vznik při mešitě Gámi el Azharu již r. 988, tedy v době, kdy ani ve Francii a v Anglii necítili potřeby, aby podobný ústav vyznamenávali zvláštními výsadami. Učitelé i žáci rozděleni jsou na 4 skupiny, jež namnoze se od sebe liší i podřízeným ritem. 1. Egypťané se shromažďují v oddíle šaafitů. R. 1892 působilo tam 79 professorů a zapsán byl 3991 softa. 2. Malikité doplňují své řady nejen z horního Egypta, ale i ze vzdáleného Marokka, poněvadž medresy ve Fesu, Marakeši i v bližším Kairuánu v Tunisu zanikly. 61 prof., 2508 stud. 3. Mezi hanafity se počítají výhradně Turci a to dílem místní, ale též z Barky, Tripolisu, menším počtem i z Malé Asie. O vzdělání 1774 posluchačů pečovalo 35 prof. 4. Nepatrný zlomek proti ostatním tvoří hanbalité; vykazují 35 studujících, jejichž pokrok mají na starosti 3 professoři. K nim se hlásí rodáci ze Syrie, Palestiny i Arabie Malá účast v tomto družstvu vysvětluje se soutěží medinských škol, namnoze i chudobou dotací, jež k jeho vydržování jsou vykázány.

Učivo se rozděluje na dvě skupiny. Za těžší a také důležitější se pokládá výklad koranu, ústní podání a práva, a proto se předmětům určují hlavně dopolední hodiny, kdy mysl jest vnímavější. Filologie a

ji doplňující rhétorika se stilistikou a dialektikou odkazují se na hodiny odpolední. I tuto pohřešujeme věd přírodních a přísné mathematiky s hvězdářskými doplňky, tak že i proti středověku se jeví v probíraném učivu úpadek. Nadační důchody (ankáf) dosahují ročně 100.000 rak. korun, k čemu se připojuje značný počet pečiva, jež se denně rozděluje mezi chudé chovance. Professoři bývají nuceni vyhledávati si výživu buď soukromými hodinami, opisováním knih aneb úřady církevními. Za vyznamenání se jim udělují rozmanitá slavnostní roucha, podobně jako jest zvykem v Buchaře, v Chivě i jinde v střední Asii.

Na podnět Angličanů i Francouzů místokrál od roku 1893 činí pokusy, aby na škole se provedly opravy ve smyslu evropském, ale do r. 1898 v osnovách jejích nic podstatného se nezměnilo.

V *Cařihradě* nám kynou opět nové poměry. Se značným nákladem se vydržují troje vysoká učiliště *Achmedije, Nur i Osmanije* a *Aja Sofia,* pojmenovaná dle proslulého velechrámu Justinianova. Účinek západoevropského i hellenského proudu cítí se měrou toliko nepatrnou v posluchárnách všech těchto ústavů, jež jsou štědrostí některých sultánů nadány dosti značnými důchody. *Lékaři*, již odtud vycházejí, sotva stačí vyplniti mezery v zdravotnické službě vojenské. Při výkladech se hlavně přihlíží k ranhojičství, méně ku vnitřním chorobám. Co máme říci, když v sídle valijově Škopii (Üsküp) nenajdeme žádného civilního lékaře moslimského vyznání? Tím méně se můžeme nadíti, že by se naše poptávky s lepším zdarem setkaly v nějakém krajském (sandžackém) neb okresním městě, o venkově ani nemluvě. Ani v Soluni, Bitolji neb Anatolii není mnohem lépe postaráno o zdravotnictví mohamedánských vyznavačů. Nejhůře jest v městech, kde není vůbec žádné vojenské posádky; neboť tam jsou moslimové vesměs odkázáni na lékaře křesťanské. Tito jsou původu cincarského, řeckého, nebo, zvláště v Malé Asii, arménského. Vykonávají svou praksi na základě diplomů, za hranicemi nabytých, někdy však i bez nich.

Právníci za soubor svých studií pokládají *code ottomane*, který jest zpracován na základě *code Napóleon*; při tom se zároveň částečně přihlíží k místnímu *šariatu* (zvykovému právu), dle koranu upravenému. I v tomto oboru mimo kruhy úřednické pořídku se setkáváme v provinciích se zkoušenými jedinci. Proto jmenovitě se nemůže ani vyvinouti řádný stav advokátský, prokurátorský, a lid v právnické tísni hledá svého útočiště v rušvetech (úplatcích).

Ve vyšším učilišti pro *administrativní úředníky* hledí se nejenom právnických výkladů, ale i předpisů, jež o bernictví a policejním dozoru posledním časem byly vydány. Frančtina pro styky s cizinou má posud přednost a proto jest jí vyhrazen náležitý počet hodin vyučovacích. Různojazyčnosti říše se nedbá, jenom »kodžabašové« (starostové) jsou povinni oznamovati vše potřebné v jazyce lidu srozumitelném.

Technické školy v našem smyslu není, a mladíci, kteří se chtějí důkladněji vzdělati v architektuře, strojnictví, v lučbě, stavitelství neb elektrotechnice, uchylují se za hranice.

Ústav pro lesníky pečuje pouze o doplnění dozorčích orgánů pro státní a obecní lesy. *Orman nemuri* (dozorci nad lesy) jsou sice v každém vilájetu ustanoveni, ale bídné poměry tohoto odboru národohospodářského dávají smutné svědectví o jejich působnosti.

O *hornickém vyšším učilišti* nutno opakovati totéž: nevychovává zkušených odborníků pro zvelebení průmyslu, nýbrž toliko přijímá mladíky, aby se vzdělávali pro státní službu.

Vyšší školy vojenské i kadetní byly zreorganisovány po poslední válce rusko-turecké dle pruského vzoru a výsledek se pozoroval i za válečného pochodu Turků proti Řekům před třemi roky. Mezi vedlejšími předměty, jež se na ústavech vykládají, připomínáme frančtinu, angličtinu, němčinu a ruštinu. I v egyptských vojenských ústavech zařaděn jest spisovný jazyk největšího slovanského národa mezi svobodné učivo. Tak mne poučovali i chovanci kahirského ústavu, s nimiž jsem plul z Kene do Assuánu.

Námořnictví bývalo ode dávna slabou stránkou říše osmanské a jakkoliv od r. 1879 na popud Angličanů několikráte se slibovalo, že škola *nautická* v Cařihradě se zřídí dle vzorů londýnských a v Chathamu, přece zůstalo toliko při dobré vůli.

Všech vysokých škol se počítá v sultanátu 20. Školství turecké v nynějším svém stavu se ocitlo na vážném rozcestí. Státní obecné školy a idadije znamenají pokrok, mektebe a ruždije dřímají v polospánku středověkých předsudků; vysoké školy s úkol svůj naprosto nejsou. V jednotlivých časopisech strany mladoturecké pronášejí se návrhy, aby školy při džamijích a ruždije vůbec byly zrušeny a na jejich místo postaveny ústavy moderní Prostředků hmotných, k tomu potřebných, při dosavadních důchodech bylo by s dostatek. Nejvíce výtek všeho druhu hromadí se proti školstvu vysokému, jež sotva stačí, aby odchovaly pro stát muže, pro rozmanité odbory správy způsobilé. Nejostřejším odsouzením pro panující národ a výchovu jeho naděje pro budoucnost jest poměr školského vzdělání mezi ním a křesťany.

Celkem jest stanoven čísly 7 : 10, a důsledky z toho plynoucí každým krokem zabezpečují vrstvám obyvatelstva, posavade utiskovaným, převahu v obchodu a průmyslu. Mohamedáni jsou posud majetníky rozsáhlých pozemků, ale i tato mocná opora by rychle přešla do rukou jejich náboženských protivníků, jakmile by nastal nějaký politický převrat.

Sirnatan sodnatý výhodným zkoumadlem v chemické laboratoři žákovské na školách reálných.

Fr. Faktor.

Praha.

Při provádění kvalitativných prací v chemické laboratoři žákovské na reálných školách upotřebí se při dělení kovů sírovodíku. Pro učitele chemie, jemuž jest laboratoř přidělena, jest někdy dosti obtížno zaopatřiti si potřebného zkoumadla. Příprava jakož i jeho uschovávání způsobuje mnohdy dosti nesnází. Hlavní nepříjemnost, která se naskýtá při pracích prováděných v laboratořích, kdy se užívá sirovodíku, jest odporný zápach. Ten často rozšíří se nejen v místnosti, vyhrazené cvičením chemickým, ale i po vší budově. Kdo pracoval se sírovodíkem ví, že i když se místnost provětrává, nelze tak snadno zápach sírovodíkový vypuditi. Trvá po delší dobu, než opět čerstvý a svěží vzduch nahradí vzduch pokažený, zdraví lidskému škodlivý.

Dle uvedeného nelze se tudíž diviti, že snaha chemiků k tomu cílí, jak by se pomohlo nepříjemnostem, jež vyskytnou se při upotřebení sírovodíku. Mnohé návrhy doporučují naprosté odstranění sírovodíku z laboratoří a nahražují jej sloučeninami jinými. Zvláštní pozornost obrácena byla na thiooctan ammonatý, jehož zavedení do laboratoří vřele doporučováno.

Pisatel těchto řádků konal pokusy se sloučeninou právě jmenovanou a uvádí výsledky svých zkušeností. Závažnou okolností jest vysoká cena thiooctanu ammonatého, neb 200 *g* stojí přes 6 K. Poněvadž se thiooctanu mnoho zpotřebuje, přišlo by jeho upotřebení v žákovské laboratoři příliš draze. Také to dlužno vyznačiti, že thiooctan má zápach nepříjemný, mnohem pronikavější a nesnesitelnější než sírovodík. Oblek pracujícího napáchne odporně a tak silně, že po pracování s thiooctanem ammonatým není možno do společnosti lidské vstoupiti. Jakkoliv thiooctan ammonatý jinak dobře se osvědčuje při srážení kovů ze sloučenin, nelze ho pro udané vady v žákovských laboratořích upotřebiti.

Srovnáme-li látky uvedené se sirnatanem sodnatým, poznáváme, že nejvýhodnější sloučeninou pro srážení kovů jest sirnatan sodnatý. Sirnatan sodnatý jest velmi laciný, snadno přístupný a v obchodech jak se prodává, nemá cizích přimíšenin. Práce se sirnatanem jest pohodlná, čistá. Výsledky při dělení kvalitativném jsou co nejspolehlivější a v každém vzhledu lze tedy sloučeninu tu jako nejvýhodnější lučebninu pro kvalitativné dělení kovů v chemických laboratořích žákovských doporučiti.

K reformě našich paedagogií.

Bylo by potřebí především přiměřeným způsobem upraviti služební povinnosti a služné. Původně byli professoři na paedagogiích za svou těžší práci také o něco více odměňováni proti professorům škol středních. Nyní jsou, pokud se týká započtení supplentských let, ještě zkráceni. A povinnosti jsou mnohem větší, zejména u filologů. Na gymnasiu filolog (češtinář) má nejvýše *17 hodin týdenních,* na paedagogiu 20; onen má (kromě snad nějaké sem tam výjimky) asi čtvery *korrektury*, a to nejvýše při 40 žácích, tento z pravidla patery, a to napořád při 40—60 žácích; úmorné *zkoušky přijímací* má na paedagogiu každoročně při 100 kandidátech průměrně, na gymnasiu sotva za několik let při počtu zkoušenců nepoměrně menším; konečně nemívá češtinář na gymnasiu každoročně *maturitu,* jako jest na paedagogiu; k tomu ani nehledím, že tu jsou taxy jen při externistech. Odměna češtinářova *za zkoušky učitelské* jest nejnepatrnější proti práci, jako vůbec ani u jiných odborů nenahradí času a starostí. Opravený statut (1886) sice prohlašuje češtinu a počty za nejdůležitější předměty, ukládá jim *nejvíce pokusů,* ale o přiměřené za to odměně ani potuchy. Tak se stává, že má češtinář a mathematik pokusy až i *šestkrát* za semestr, historik nebo přírodopisec třikrát, katecheta jednou. To pak znamená *ubití* šestkrát (třikrát, jednou) *tří* hodin a za náhradu počítá se pak za to každému stejně 1 hodina do povinného počtu hodin týdenních.

Ke všemu tomu má češtinář na gymnasiu, má-li samou češtinu (s němčinou), zřídka *třídnictví*, na paedagogiu je však stálou jeho přítěží.

Třídní psává vysvědčení celá a na těch jest jen rubrik pro známky dvacet. Lépe bývá, rozdělí-li se tato práce mezi všechny docenty, takže každý napíše známky své. — V katalozích je mnoho psaní zbytečného. Píšeť se záhlaví dvakrát, ač by se v druhém běhu mohlo prostě přetrhnouti čarou. Také rubriky »Jmenovaný žák bydlí...« neměly by se vyplňovati, ježto se z pravidla samo rozumí, že bydlí u svého odpovědného dozorce. Takto se píše táž adresa při každém žáku *třikrát*, tedy dvakrát jistě zbytečně.

V maturitních matrikách a vysvědčeních zůstala i v tiskopisech pro století příští nově pořízených některá zřejmá nedopatření. V předepsaném formuláři (v. org. statut z r. 1886) není rubriky: »*z klavíru*«; není tam při rubrice »*z paedagogiky*« omylem ze semestrálních formulářů přejatý dodatek »*a to*...« se dvěma řádky, jež nutno šraffovati; a v závěrečné klausuli při vytčení jazyka vyučovacího není necháno prázdné místo pro vyplnění před předložkou *s*, nýbrž za ní, takto: »*s*.... *vyučovacím jazykem*«. Z toho patrným nedopatřením, které mi vysvítá ze statutu a také z blanketu pro něm. ústavy (z doby již starší, nyní nevím, jak mají), jenž mi právě přišel do rukou, dostalo se kdysi do našich blanketů a matrik znění: »....s vyučovacím jazykem *českým*«. To pak se přejímá mechanicky i do tiskopisů nově pořízených.

Kdo nezkusil psaní maturitních vysvědčení, snad nazve tyto věci malichernostmi. Ale nechať jen laskavě pováží, že je třeba, zvláště na vysvědčeních, vyplňovati i takovéto rubriky *úhledně*, že psaní vysvědčení vyžaduje úzkostlivé napjatosti — i tu píše u nás třídní všecko od začátku až do konce sám! — z obavy před pokažením, že musí tuto duchamornou práci opakovati při 40 žácích 80krát, při 60 pak docela 120krát — a pak snad uzná, že v této traplivé činnosti (vyplňování zcela zbytečných a nesprávných rubrik) utratí *celé půldne neb i celý den*, a to v době, kdy je prací potřebnou tak zanesen, že je mu každý okamžik zvláště vzácný.

A tuto práci koná *každoročně*, a to již *po tolik let*, učitelstvo českých paedagogií, jako by ve školství posud nebyla pochopena cena *času!*

A ještě to není vše.

Stipendistů je sotva na kterém ústavě *v jediném ročníku* více než pět, a kdyby jich i deset bylo! Tiskopisy maturitní chtějí tu třídnímu uspořiti psaní způsobem zcela zvráceným. Každý blanket opatřen je totiž klausulí o stipendiích, a třídní musí proto, aby ji nemusil 5 až 10krát psáti celou, šraffovati ji nejméně 30—50krát zbůhdarma! Kdo to zkusil, každý řekne, že to úspora není. Kdyby aspoň byla zůstala klausule ta ve formě, v org. statutu předepsané! Tam totiž jest jen začátek její, a to zcela spojitý, takže by u nestipendistů stačilo připsati ke konci ϑ, nebo ty necelé 2 řádky prostě přetrhnouti. V českých tiskopisích však text je rozložen ve 4 části, jež třeba šraffovati, a přece se musí při stipendistech připsati ještě dobrý řádek.

Reformy tohoto druhu zajisté se napraví i bez vyčkávání chystané reformy celkové, jestliže příslušné instance obrátí k nim chvályhodnou energii svou a pozornost.

Nazvali jsme účastenství hlavních učitelů při pokusech ubíjením času. K tomu tedy ještě několik slov na vysvětlenou. Každý pokus (podle statutu »praktický výstup«) zaujímá 3 hodiny: jednu zabere *návodná* (*»přípravná«*) *porada,* druhou *pokus* sám, třetí *porada posudková* (*»následná«*). Poněvadž jsou pokusům určeny týdně 2 hodiny, koná se přípravná porada pro obě najednou, a rovněž i následná. I sejdou se při těchto poradách dva učitelé odborní, takže se jich účastní celkem komise čtyřčlenná: ředitel, dva hlavní učitelé a učitel cvičný, v jehož třídě mají se pokusy konati. Cvičný učitel podává návod, jak si má kandidát při pokuse vésti. Ředitel a professoři nemají při tom co činiti. Stal se sice pokus, zaměstnati je, ale neosvědčil se. Mají prý hlavní učitelé věnovati pozornost vědecké stránce. Ale za cvičné bývají vybíráni učitelé tou měrou vzdělaní, že bez rozpaků opraví vědecké úchylky některého kandidáta, jako že 2×4 není 9, že 4. pád není *jí*, a stali by se v očích kandidátů směšnými, kdyby odkazovali takové pokyny odborníkům.

Kdyby bylo v učení obecné školy tu neb onde třeba pronikavější reformy, bylo by nutno ujednati ji před poradou soukromě, nikoli před kandidáty, ježto by se tu autorita cvičného učitele zbytečně dávala v šanc. Ostatně bývá také vázán zavedenou knihou. A tak by v poradě samé professoři zase neměli co mluviti. Jsou tu jen pro scenerii. A pokusy tyto sceny zdramatisovati se nikterak nedaří. Lépe jest při poradě následné, kdy každý účastník mívá příležitost k slovu; látku k posudku přednesou z většiny žáci podle svých záznamů, cvičný podá zevrubný posudek, professorům zbude někdy sem tam nějaký opomenutý paběrek, ředitel poradu řídí, všímá si stránky paedagogické, žádá ob čas uvědomění methody. Přes to však jsou i tu všichni tři účastníci kromě učitele cvičného zbyteční. Celá jich působnost při tom ani z daleka nevyváží vynaložený čas. Vše by dobře spravil sám cvičný učitel a mohl by ještě stejnoměrněji klassifikovati i pokus sám. Autorita jeho se beztoho jen podrývá v očích kandidátů, když se každá opomenutá maličkost doplňuje jen z důvodu, aby měl odborný učitel také příležitost promluviti. Vypadá to, jako by měl cvičný učitel při svém výkonu dvojí inspekci. Co se tímto zařízením mínilo dobrého (snad než se nový učitel — ať cvičný nebo hlavní — vpraví), mohlo by se zprostředkovati zajisté jednodušeji samým ředitelem a v poradách sborových.

Doufáme, že chystaná reforma paedagogií přinese také v těchto stránkách nápravu. *lk.*

Rozbor změn při kreslení od ruky, způsobených na reálkách novou osnovou a jejími instrukcemi.

Alois Bouda.

Praha.

Není pochybnosti, že nově upravené instrukce pro kreslení na školách reálních jsou na podkladu zdokonalení zbudovány, a proto v mnohém od předešlých se liší.

Obecně řečeno, učitel má přihlížeti stále k budoucímu povolání realisty a všemi prostředky cvičiti jej v umění kreslířském tak, aby žák samostatně pak na daném mu takto základě mohl pokračovati. Žák má nabýti takové všeobecné znalosti, aby mu z oboru kreslířského nezůstalo nic naprosto neznámým. Z té příčiny z předmětu kreslení odstraněno vše, co by jej zdržovalo v rozvoji, nově zavedeno leccos, co je mu s prospěchem, a bohdá v blízké budoucnosti celá nauka bude doplněna tak, aby požadavkům naň kladeným mohl dostáti. Za materiál dány k ruce prostředky, jimiž by se v době nejkratší k cíli dospělo.

Než vizme, do jaké míry v jednotlivých třídách osnovou bylo hnuto, a jaký výsledek lze očekávati ve skutečnosti.

V I. **třídě** především dřívější týdenní počet hodin 6 zmenšen na 4, ale zároveň »nauka o tvarech měřických« oddělena od kreslení v předmět samostatný o 1 hodině týdně. Tím tedy vlastně prakse kreslířská o 1 hodinu v témdni byla zkrácena. Oddělením nauky o tvarech měřických zásadně dobře posloužено, neboť učitel nemusí se vázati více při kreslení na výběr látky těsně přiléhající k probrané látce z měřictví a může, řídě se instrukcemi, kráčeti cestou, kterou za nejlepší uznává. Proto také jen na základě toho možno přistoupiti ku kreslení stilisovaných tvarů rostlinných, jednoduchých tvarů nádob a znaků, o kterouž část učební osnova rozšířena. — Z prováděcího materiálu vypouští se proti dřívějšku *péro*, tudíž i inkousty k vytahování; doporoučí se pouze *tužka*, a zavádí se používání *barev* k položení ornamentu ve 2—3 tónech.

Při zkrácené době kreslicí počet výkresů 35 až 40 zůstává. Zdá se mi, že stanovení výkresů na přiměřený počet bylo opomenuto, neboť má li učitel žactvo naučiti materiálu správně užívati, má-li s žactvem předem rozebrati každý výkres diagramem předvedený tak, aby toto samo vyhledávalo nejdůležitější rozdělení a zaučovalo se kresliti dle předloh, má-li žák provésti každou práci tužkou v čistých a rázných obrysech, má-li později ornamenty podávati v barevných tónech, při čemž nastupuje opětné vytáhnutí tužkou, pak nemožno při sebe větší píli žáků přiblížiti se k výkresu 35., neřku-li počet 40. dovršiti.

Ačkoliv radikálním tímto hnutím starou soustavou kreslicí v I. třídě věci bylo valně posloužено, přece nevhodným jest zdržovati žáka, když dovede již ovládati správně tužku, od dalšího pokroku — vytáhnutí práce pérem. Jako nenáhlé zacházení s barvou v této třídě jest zcela na místě, tak současné ovládání péra ku provádění ornamentů jest nevyhnutelným a mělo by býti žádáno.

Ve II. **třídě** zvláštní důraz se klade na výcvik *v perspektivě* a sice *»dle názoru«*. Odstraněny konečně různé zbytečně zdržující a bezúčelné přístroje, a obrácen zřetel k odvození hlavních perspektivních pouček z přírody samé. Nastupuje ihned *»nepřetržité«* cvičení v perspektivném zobrazování těles a skupin modelů dřevěných. Až kdy žactvo si osvojilo všestrannou zručnost ve správném pojímání těles v nejrůznějších polohách, pak teprve se vystřídá ornament s dalším zobrazováním modelů v podání *plastickém*.

V ornamentě pokračuje se na základě látky třídy I., ale *se zřetelem k historickým slohům*. Procvičením charakteristických motivů oživených vhodným výkladem nezírá již žák na ornament lhostejně, nýbrž bezděky jej spojuje s kulturním vývojem příslušného národa historického. Tím, že za-

vedla takovýto způsob kreslení jak perspektivného tak ornamentálního, osnova plnou měrou se zavděčila všem učitelům kreslení.

Za to tak řízných změn neshledáváme ve třídě III., kdež látka předchozí k docílení *zručnosti v kresbě* a *techniky v plastice* podrobněji má býti propracována. Pěstěn ornament plochý všech slohů, a z obvyklého vyučování skupinového přechází se dle osnovy k vyučování »po jednotlivu« dle předloh. Nově uveden hlavně pro žáky pokročilejší *ornament plastický* v nejjednodušších tvarech jako výslednice ornamentu plochého a výcviku perspektivného. Dřívější materiál rozmnožen o křídu. — Vypuštěných *prací z paměti* touto třídou druhdy počínajících není co želeti.

Kdežto při dřívějších instrukcích »*skizzování*« pěstěno bylo v oddělení vyšším středních škol, ale hlavně ve třídě VII., *doporučují* se tentokráte »skizzáky« již pro III. třídu, ale bohužel jen k *dobrovolnému domácímu rozvrhování* předmětů, *ponechaných libovolnému výběru žáka.* Ačkoliv zavedení náčrtníků touto třídou počínaje jest zcela místným, pro práci domácí jest *bezúčelným.* Libovůle měla zde přejíti v příkaz, by občas ve stanovené dny došlo ve škole na skizzování, aby žáci za vedení učitelova získali a ovládali v nejkratším čase zásobu charakteristických motivů jednotlivých slohů a vůbec tvarů ornamentálních v provedení nejjednodušším.

Věci mají se tu se skizzováním tak, jako s učením jazykovým. Máme-li kterou řeč ovládati, jest nám především znáti slova cizí řeči a tato slova uměti dle jich tvarů a určitých pravidel skládati ve věty; pak teprve můžeme myšlenky své jasně pronášeti. Tak jest i při kreslení. Máme-li daný sloh důkladně ovládati, jest nám znáti jak charakteristické známky jeho, tak též i motivy nejčastěji se vyskytující a to tak, abychom je mohli kdykoliv, beze všech předloh nakresliti. Tomu umění napomáhá jedině skizzování.

Ale ponechá-li se žáku volba předmětu a způsobu provádění při skizzování, pak volí po většině předměty skutečné buď příliš nesnadné — a není s ně, práce jej omrzí, zanechá jí; aneb kopíruje nejnesmyslnější objekty chybného provedení a ještě horší reprodukce jejich z různých »Familienblättrů«. — A výsledek? Ničemu se nepřiučil. Má-li žák těžiti z užitku spočívajícího ve skizzování, to'o musí se díti pod dozorem učitele, jenž žactvo při zobrazování stále upozorňuje, co ku skizzování s prospěchem voliti, čeho hlavně dbáti, aby co nejrychleji práce byla zhotovena; ovšem že především nutno kopírovati několik vzorně načrtaných skizz. — Při skizzování objeví se nejspíše bystrost a nadání žákovo pro kreslení. Výsledky práce možno klassifikovati jako kterýkoliv jiný výkres.

I ve IV. třídě novou učební osnovou učiněn valný krok ku předu kromě dříve stanovené látky kreslením skupin, zátiší, jakýmkoliv materiálem. Konečně pro další výcvik přibráno ještě cvičení v naturalistických motivech rostlinných, jichž jest učiteli množství po ruce, i takých, které jednoduše podati lze, dále pak cvičení ve všech těch motivech, které oko žákovo učí vnikati do způsobu, jakým ornamentální motivy různých slohů historických odvozeny byly z přírody. V této třídě kreslení stává se žactvu provedenou změnou velmi zajímavým; kopírujíc přírodu, pracuje s větším zájmem a větší chutí než při kreslení mrtvé fádní hmoty — sádry. Co se týče kreslení rostlinných motivů přírodních, nepodávají instrukce určitějšího pokynu, zda se tak má díti dle předložek či přírody samé. Ale ježto instrukce nabádají ku správnému zobrazování »přírody« a nikoliv předmětů ideálních, lze za

to míti, že kreslení to má se díti po předchozích vhodných studiích předlohy — *dle přírody*. Jsou případy, kde v tomto směru docíleno úspěchu neobyčejného, překvapujícího.

Bylo by bývalo žádoucím, kdyby tu instrukce byly výmluvnějšími a napověděly aspoň, s jakou důležitostí třeba dnes na přírodu patřiti, kdy utváří se sloh zcela nový, jehož prvky jsou napodobením přírodních motivů nemajících ničeho společného se slohy antickými.

Než i materiál, jímž se pracuje, bylo by záhodno rozšířiti o užívání uhlu, jímž ve IV. třídě počalo by se pracovati při stínování, a bylo by neocenitelnou průpravou k podání živé hlavy ve třídě V. Neznám materiálu lepšího a jemnému podání formy výhodnějšího a snazšího nad uhel.

Jako veden jest realista v nižších třídách dle instrukcí stále k tomu, aby naučil se správně pozorovati charakter ornamentu, předmětu, a vssávaje do sebe formu, totiž celkový dojem, dovedl ji také nakresliti, tak ani na vyšším stupni nedávají mu dráhu vytknutou opustiti a zabřednouti v bezmyšlenkový manirismus.

V V. třídě, kde nastupuje zobrazování nejvznešenějšího objektu, totiž modelu těla lidského, vlastně jeho hlavy, studiu tomu žactvo má se cele věnovati, aniž by pokračovalo jako dříve v části ornamentální.

Než i co do způsobu vyučování liší se tu instrukce od předešlých. Žák, nabyv potřebné znalosti anatomické a uvědomiv si principy perspektivní při pohybech hlavy, má za příčinou správného pojímání začíti přímo s hlavou plastickou, realistickou, jen v nejjednodušších čarách snadné posice — v náčrtu. Žákům slabším k snazšímu pochopení mají sloužiti vhodné předlohy. To prováděti má se tak dlouho, až se nabude zručnosti ve správném podání charakteru té které hlavy. Vhodně illustruje tuto změnu instrukcí výrok malíře W. Hunta, jenž praví v hovoru o umění: »Tři linie udělané s nejvnitřnějším přesvědčením, mohou vyvolati větší efekt než celoroční piplanice.«

S hrůzou vzpomínám na staré šablonovité drátování různých ideálních antických profilů a anfasů, jež se vleklo do nekonečna, aniž žák dovedl samostatně rozvrhnouti jen poněkud obstojně sebe snazší plastiku!

Však novými instrukcemi obrácen zřetel v V. třídě též k podání »živé hlavy« — znázornění struktury a barvy jednotlivých částí. I tomuto podání se stanoviska malířského mají sloužiti dobré reprodukční studie velkých mistrů, na nichž třeba bezvýminečně krásu studovati. Kéž by byl jen zůstal nezměněn dřívější počet týdenních hodin!

Ve třídě VI., která rovněž jako V. ochuzena o 1 hodinu týdně, není zvláštních změn. Věnuje se tu péče zevrubnějšímu prohloubení látky ze třídy IV. a V.

Za to v VII. třídě stanoví se přesně jako výsledek kreslířského umění středoškolského práce k předložení u maturitní zkoušky a to: z oboru figurálního jednak dle plastiky, jednak se stanoviska malebného dle předlohy, dále práce buď již ornamentální, buď užití rostlinných motivů naturalistických neb zobrazení vhodné skupiny.

Žactvo dle takových instrukcí vycvičené jistě nebude musiti již zápasiti na učilišti vysokém s kreslením vlastním, ale bude moci sebevědomě a bez obtíží věnovati se studiu směřujícímu k vlastnímu povolání.

Než má-li kreslení na středních školách poskytovati žádoucí užitek dle změněných instrukcí, musí býti též učební pomůcky s učební osnovou v souhlase. Učiteli třeba užiti takových vhodných pomůcek, jež by methodu objasňovaly a doplňovaly. — Ale bohužel v tomto směru máme citelné mezery, jež se počínají již I. třídou. Pomůcky tvaru nádob a znaků nynější osnově nečiní zadost. Učitel je nucen vybírati charakteristické tvary nádob jak antiky, tak doby pozdější v museích a bibliothékách mimo školu samu, poněvadž knihovny kreslířské jsou na nepatrné výjimky prosty pomůcek k vlastnímu dalšímu vzdělání učitele. Majíce zření k důležitosti studia reálního pro život praktický, musíme žáky od prvního počátku obeznamovati s takovými tvary, jež s budoucím povoláním absolventa reálky úzce souvisí.

A kde nalézti sbírky k studiu tvarů rostlinných pro IV. třídu? Myslím sbírky takových tvarů rostlinných, na nichž by žactvo mohlo postřehnouti, čeho nejvíce dbáti při kreslení motivů naturalistických a jaké změny doznává týž motiv stilisací. Žák mimoděk zde vniká v taje umění komposičního. Takovéto názorné ukázky nejen že ve školách reálných zavedeny nejsou, ale v Rakousku jich vůbec není; avšak v cizozemsku, na př. ve Francii je shledáváme na různých učilištích.

Než ani modely sádrové hlavně směru figurálního nejsou na výši doby nynější, alespoň školám *českým* nečiní zadost.

Tak vedle portraitů historika Schnaaseho, pátera Petra v Solnohradech, Lenaua, Liszta, Thorwaldsena, Schwinda, Rietschla, lékaře Ludvíka XIII., dvorního architekta Nobile, Klapsa, Schumanna, Grillparzera, Goetheho a jiných, jak je v nařízených učebních pomůckách nalézáme, bylo by dobře sbírku tuto *rozmnožiti o několik podobizen mužů též o národ český zasloužilých* neb jiných výtečníků z oboru vědy a umění z rukou mistrů českých vyšlých. Český realista maje prováděti takový model, byl by prací jeho přímo nadšen, nehledě k tomu, že více by se snažil, aby již již přistoupiti mohl k touženému modelu.

Modelů hlav pro prvé počátky máme po skrovnu, alespoň takových, k nimž by žák mohl přistoupiti přímo po výkladě učitelově.

Postačil by na př. jediný model hlavy pro nejprvnější počátky v celém postupu provedený, tedy jeden a týž třebas ve třech stadiích provádění, aby žák veden byl počínati si jako sochař; tento prováděje hlavu, vytvařuje ji jako těleso omezené samými rovinami charakteristickými, jež postupem zakulacuje a zjemňuje, až obdrží žádoucí podobu. Žák by měl tedy rozvrhovati hlavu přímočárně a od nejdůležitějších čar postupovati k dokonalému zobrazení.

Avšak vedle pomůcek, jichž škola sama žáku poskytuje, ministerstvo kultu a vyučování nařizuje také pomůcky, jež má žák přímo k ruce.

Jest pravda: vlastních pomůcek žák mnoho míti nemůže; těmi mohou býti toliko knihy, jež by přehledně a jasně zahrnovaly výklady učitelovy o některých částech do oboru kreslení spadajících. Mezi takové počítám: v základních rysech *nauku o perspektivě*, *nauku o stínu*, *nauku o slohu* a to jak *historickém*, dle něhož třídí se umění v období, tak též o slohu všemu umění všech časů vlastním, jímž se však honosí díla jenom taková, jež vznikla ze správného pojímání a než se vtělila, rozumem přísně zkoumána byla. Dále žák mějž za pomůcku k vlastnímu studiu *nauku o barvách*, *o chemické technologii barev*, z anatomie hlavně *o anatomii lidské hlavy*, *nauku o dekorativní* komposici a pod.

Všechny uvedené nauky v obor kreslení náležející, představuji si zahrnuté co nejstručněji v knize jediné, v níž by v oddíle o ornamentice obrácen byl též zřetel k lidovému umění českému; neboť mnoho elementů tohoto umění směle může býti postaveno po bok motivům datovaným z doby klassicismu. Umění lidové došlo již a dochází takového ocenění, že povolanými k tomu umělci bráno za základ vytvořující se školy české, jež podává i ornament povaze a individualitě národa českého vlastní.

S radostí proto uvítán ve sbírce předloh prof. Anděla »Das polychrome Ornament« k vyučování schválené, jakýs takýs počátek uvedení lidového ornamentu českého do škol středních, byť to byla toliko jediná předloha »Motivy z mor. ornamentů«.

Bylo by také nespravedlností páchanou na žactvu našem, aby ovládalo slohy všech národů, o krásách však umění vyrostlého na půdě domácí nemělo nejmenší potuchy — — —.

Po výkladě učitelově žák sahá doma po knize, aby v tom kterém oboru vědy se utvrdil, jen při kreslení tato možnost jest mu odepřena. Kde má pak hledati bližšího okamžitého poučení? Knihy vědecké v obor kreslení spadající jsou jednak po většině cizojazyčné, jednak obsáhlé a co hlavního, žáku vůbec nepřístupné pro jejich vysokou cenu a neznalost. Jediná toliko kniha nyní jest schválena jako »soukromá pomůcka« pro žáky; jest to »Katechismus dějin umění« od J. Braniše; ale kde nalézti poučení o naukách dalších?

I jeví se nutná potřeba učebné knihy, jež by předepsána byla pro kreslení *všech tříd reálních.*

Ač tedy kreslení od ruky na středních školách v poslední době učinilo patrný pokrok, zvláště novými instrukcemi, přece jeví se zvláště při pomůckách mnohé mezery, o nichž při důležitosti kreslení v nynější době jest si co nejvroucněji přáti, aby brzy byly odstraněny.

Z cest po Spojených státech Severní Ameriky.

Dr. Vladimír Novák, docent české university.

Praha.

IV.

University a vědecké ústavy ve Spojených státech.

Zdálo by se, že v poměrech amerických, kde veliká většina lidí se věnuje obchodu a průmyslu, špatně se daří vědám.

Spojené Státy jsou však plny protiv, a tak i zde vyskytují se zjevy neočekávané, kterým nelze v Evropě nalézti příkladu. Je tam sice mnoho lidí nevzdělaných, nebo jen nepatrně vzdělaných, ale často najdou se mezi nimi tací, kteří vzdělání alespoň dovedou oceniti, význam jeho pochopují a když *sami* již nemohou vzdělati sebe, alespoň se snaží, aby toho dosáhli *jiní. Smysl pro obecné dobro* rozšířen je v Americe znamenitě, a v té věci mohli by se mnozí lidé u nás, kteří se pokládají za vzdělané, mnohému přiučiti od amerických farmářů, obchodníků atd. Jiným důvodem, proč Amerika jest půdou dobrou, kde může rozkvétati

věda, jest *bohatství* země. Mnozí pěstují tam vědu a studují pro *zábavu*, jiní zajímají se o vědecké záhady a podporují jich provedení vlastními penězi.

Někdo snad namítne, že dobrá universita může býti jen tam, kde také všechny *přípravné* stupně k ní, totiž školy obecné a hlavně *střední*, jsou dokonalé, a že snad nebylo možno v tak krátkém poměrně čase školské poměry v Spojených státech upraviti. Skutečně může se v Americe mluviti o školách teprve počátkem XVII. století a také nejstarší universita americká má počátky své v tom čase. Roku 1636 byla totiž založena *Rev. Johnem Harwardem**) *kollej* pro vyšší vzdělání u *Bostonu*, kde později vznikla *americká Cambridge* dle vzoru *anglické Cambridge*, kde John Harward studoval na »Emanuel College«. Veliká většina ostatních universit severoamerických jest založena v století XIX., několik dokonce v posledním desítiletí jeho. Přes to vše překvapuje vyspělost a dokonalost universit amerických po mnohé stránce. Nechceme tím tvrditi, že by byly university americké dokonalejší evropských, ale v některých směrech se jim vyrovnají a v některých — na př. v astronomii — nad ně jistě i předčí.

Co se týče přípravy k studiu universitnímu, jest první její stupeň *škola obecná*, nyní v Americe velmi dokonalá. Způsob vyučování, knihy a pomůcky jsou případné, a ovšem závažnou okolností jest, že nyní téměř ve všech městech severoamerických jest návštěva škol obecných *úplně bezplatná*, ano že se i *knihy a potřeby školní všem dětem* bez rozdílu *zdarma* rozdělují. Školy obecné se nazývají v Americe »*Elementary school*«, »*Primary*«, »*Grammar-school*«, pokračování jich jest »*Intermediate school*«, »*Secondary*« aneb »*High-School*«, které v něčem se podobají našim školám měšťanským. Přípravou pro studium universitní jest »*College*«, která často je *částí* university. Slovo toto jinak má nejrozmanitější význam po Spojených státech. Některé takové kolleje jsou pouze na výši našich měšťanských škol, dívčí kolleje podobají se většinou našim »vyšším školám dívčím«. Kolleje jsou částečně ústavy státní, částečně byly založeny z odkazů mecenášů, obyčejně pak jsou pod dohledem a ve správě města. Jednotného plánu vyučovacího, jaký jest na našich gymnasiích neb reálkách, nemají, každý si vybírá kolej podle svého vkusu neb účelu. Z některých kollejí starších staly se university.

Původně byly to většinou ústavy pro výchovu budoucích kněží, byly tedy v úzkém spojení s některou církví, ač i tu v zakládajících listinách čte se připomenutí »že při volbě professorů a docentů moment náboženský *nemá* rozhodovati«.

Z historického stanoviska možno rozděliti university americké na 4 druhy:

1. Universitní kolleje (»The College University»).
2. Státní university (»The State University«).
3. Soukromé university (»The privately endowed University«).
4. Inspekční university (»The Supervisory University«).

---

*) John Harward narodil se v *Southwarku* v Londýně r. 1607. Studoval v Cambridgi a stal se r. 1631 »bachelor of Arts« a později r. 1635 »Ma ter of Arts«. Stal se knězem a r. 1637 přijel do Ameriky do státu Massachusetts.

V přítomnosti trvají vlastně jen dva prostřední druhy, čtvrtý druh má jen jediný příklad, totiž »*The University of the State of New York*«, kterou řídí korporace podobná naší zemské školní radě. Úkolem této university není vyučování, ale *dohled* a *kontrola* nad vyučováním a vědeckým vzděláním po celém státě New York. K universitě této náležejí kolleje a vyšší školy státní a některé ústavy vědecké.

Z universitních kollejí staly se jednak ústavy státní, jednak jsou to nyní ústavy podporované částečně státem (státní podporou) a soukromými dary, náležejí tedy v přítomnosti do oddílu *2.* neb *3.*

University státní jsou otevřeny příslušníkům toho onoho státu zadarmo, nejsou závislé na církvi (jako mnohé kolleje), a hlavním jich účelem je *vyčování a rozšiřování vyššího vzdělání.* Mimo 4 nejstarší: *University of Pennsylvania*, *University of North Carolina*, *University of Vermout* a *University of Tennesee* (všecky původně kolleje) založeny byly ostatní v tomto století. Ve Spojených státech je nyní celkem 30 universit státních, mimo 3, založené v territoriích

Důležitější z nich, vynikající zároveň počtem studujících a docentů, jsou tyto:

1. University of Michigan zal. r. 1837 v Ann Arbor, 2700 posluchačů,
2. University of Pennsylvania zal. r. 1751 ve Philadelphii, 1800 posluchačů.
3. University of Minnesota zal. r. 1868 v Minneapolis, 1200 posluchačů.
4. University of Georgia zal. r. 1801 v Athens, 1200 posluchačů.
5. University of Wisconsin zal. r. 1849 v Madison, 1100 posluchačů.
6. University of Kansas zal. r. 1861 v Lawrence, 1000 posluchačů.
7. University of California zal. 1868—73 v Berkeley a v San Franciscu, 900 posluchačů.
8. University of Ohio zal. r. 1804 v Columbus, 700 posluchačů.
9. University of Jowa zal. r. 1847 v Jowa City.
10. University of Kentucky zal. r. 1858 v Lexington, 700 posluch.
11. University of Tennessee zal. r. 1794 v Knoxville, 600 posluch.
12. University of Virginia zal. r. 1824 v Charlotesville, 500 posluch.
13. University of Vermont zal. r. 1791 v Burlington, 500 posluch.
14. University of Texas zal. r. 1858 v Austin & Galveston, 400 posluchačů.
15. University of North Carolina zal. r. 1789 v Greensborough, 300 posluchačů.
16. University of South Carolina zal. r. 1801 v Columbia, 250 posluchačů.
17. University of Alabama zal. r. 1831 v Tuscaloosa, 250 posluch.

Ostatní university státní jsou ve státech: Indiana (1828 zal.), Delaware (1833), Missouri (1839), Mississippi (1848), Louisiana (1853), West Virginia (1867), Illinois (1868), Arkansas (1868), Nebrasca (1869), Nevada (1874), Colorado (1875), Oregon (1876), Florida (1883).

Vedle toho jsou státní university v territoriích: Washington T. (1861), Dakota T. (1883) a Montana T. (1884).

University založené dary a odkazy jednotlivců jsou velmi četné, v té věci zdá se, že američtí mecenáši pořádali pravé dostihy. Častokráte založena byla universita úpisem polovičky potřebných fondů základních, sejde-li se sbírkami polovice druhá. Z těchto universit mnohé nesou jméno zakladatele. Věnované sumy jsou často ohromné. Seznam jich srovnaný dle jich velikosti jest tento:

Girard College (Pennsylvania) zal. Stephen Girardem	sumou	20,000.000 zl.
Leland Stanford Jr. University (California) založ. Leland Stanford	»	12,500 000 »
University of Chicago (Illinois) zal. Rockefeller .	»	9,000.000 »
ostatní dary .	»	8,500.000 »
Lehigh University (Pennsylvania) zal. Asa Packer	»	8,750.000 »
Johns Hopkins University (Maryland) zal. Johns Hopkins	»	8,750.000 »
Tulane University (Louisiana) zal. Paul Tulane .	»	6,250.000 »
Boston University (Massachusetts) zal. Isaac Rich.	»	5,000.000 »
Clark University (Massachusetts) zal. Jonas Clark	»	5,000.000 »
Vanderbilt University (Tennesee) zal. Vanderbiltové	»	4,440.000 »
De Pauw University (Indiana) zal. W. C. De Pauw	»	3,750.000 »
Princeton College (New Jersey) zal. John C. Green	»	3,750.000 »
Cornell University (New York) zal. Ezra Cornell	»	2,500.000 »
» » » » zal. Henry W. Sage	»	830.000 »
Vassar College (New York) zal. Mathew Vassar .	»	2,270.000 »
Wesleyan University (Connecticut) založil George Seney	»	1,750.000 »
Columbia College (New York) zal. S. W. Phoenix	»	1,625.000 »
Harward University (Massachusetts) založil E. P. Greenleaf	»	1,575.000 »
Adelbert College (Ohio) zal. Amasa Stone . . .	»	1,500.000 »
Lafayette College (Pennsylvania) zal. Ario Pardee	»	1,250.000 »
Yale College (Connecticut) zal. Joseph Sheffield .	»	1,250.000 »
Haverford College zal. J. P. Jones	»	1,250.000 »

Zřízením podobají se university americké universitám anglickým a právě tak jako v Anglii dvě university se liší od ostatních (více evropského rázu) tím, že studenti v kollejích bydlí a podrobeni jsou tuhému řádu domácímu, jakož i vázáni jsou jinak přísnými zákony akademickými, tak také podobně dvě university americké od ostatních se oddělují. Jsou to »*Harward University*« *v Cambridge u Bostonu* (*Massachusetts*) a »*Yale University v New Haven* (*Connecticut*), obě na americkém východě, na pobřeží oceanu atlantického.

Jak již praveno, založena byla »Harward University« roku 1636 knězem Johnem Harwardem, původně jako škola *pro vyšší vzdělání*, hlavně *theologické*. Nyní jest nejenom *nejstarší*, ale též *největší* universitou americkou, čítajíc 3000 posluchačů a skoro 300 professorů a docentů. Universita obsahuje: 1. »*Faculty of Arts* & *Sciences*« fakultu věd a umění, která má tři oddělení: *a*) *Harward College* podobnou naší fakultě filosofické; *b*) *Lawrence Scientific School*, technické toto oddělení obsahuje obvyklé ústavy technické též i pro inženýrství báňské, a

konečně *c*) *Graduate School*, oddělení, v němž studují promovovaní. Druhá část university skládá se z odborných škol: *právnické, bohoslovecké*, *lékařské* (též *zvěrolékařské*) a *zemědělské*.

Z vědeckých ústavů universitě náležejících vynikají *knihovna* (obsahující 400.000 svazků), *chemický ústav* (Boylston Chemical Laboratory), *ústav fysikální* (Jefferson Physical Laboratory), *universitní musea, zahrada botanická* a *observatoř astronomická*.

Zřízení Harwardovy university jest samosprávné. V čele stojí president, pětičlenný senát a pokladník. President a pokladník náleží též do *sboru dohlížitelů*, v němž s nimi se čítá 32 členů. Každoročně 5 jich ze sboru vystupuje, a noví členové voleni jsou od promovovaných. Sbor dohlížitelů jmenuje nové docenty a professory na neurčitou dobu. Jmění university obnáší více než 30 millionů zlatých, roční vydání více než 2,000.000 zl.

Přijímání studujících na universitu děje se na základě zkoušky, která se koná na universitě (»*matriculation*«) aneb na základě diplomu, kterým se student *promovovaný* (»*graduated*«) vykáže. Na některých universitách stačí — podobně jako u nás — vysvědčení některé známé školy neb kolleje. Universita Harwardova má právo udíleti tyto hodnosti:

»Bakaláře umění« »Bachelor of Arts« po čtyrletém studiu (B. A.).
»Bakaláře vědy« »Bachelor of Science« po 3—4letém studiu (B. S.).
»Mistra umění« »Master of Arts« po 3—4letém studiu (M. A.).
»Doktora filosofie« »Doctor of Philosophy« po 3—4letém studiu (D. P.).
»Doktora vědy« »Doctor of Science« po 3—4letém studiu (D. S.).
»Bakaláře bohosloví« »Bachelor of Divintiy« po 3—4letém stud. (B. D.).
»Bakaláře práv« »Bachelor of Laws« po tříletém studiu (B. L.).
»Doktora lékařství« »Doctor of Medicin« po čtyrletém studiu (D. M.)
»Doktora zubního lékařství« »Doctor of Dental Medicin« po dvou- až tříletém studiu (D. D. M.).
»Doktora zvěrolékařství« »Doctor of Veterinary Medicin« po jedno- až tříletém studiu (D. V. M.).
»Bakaláře zemědělství« »Bachelor of Agricult. Science« po jedno- až tříletém studiu (B. A. S.).

Kollejné jest proti našemu značné, obnášíť 750—1000 *K* ročně.

Studia v »Harward College« dála se dříve dle ustanoveného plánu, časem však vedle určitého *povinného studia* (»*required studies*«) nabýval půdy směr *elektivní*; bylo totiž studujícímu *volno* z některých předmětů si *vybrati* (»*Elective Studies*«). Směr tento nyní převládá. Čtyři ročníky university nazývají se: »*Freshman Year*« (Rok nováčků), »*Sophomore Year*«, »*Junior Year*« a »*Senior Year*«. Studenti Harwardovy university bydlí společně, v domech vystavěných při budovách universitních, které zaujímají rozsáhlý pozemek uprostřed Cambridge, asi 6 *km* od Bostonu, krášlený krásnými a starými jilmy. Domácí řád a universitní nařízení, týkající se chování se studenta mimo universitu, nejsou tak přísná jako v Anglii.

»*Yale University*« založena byla původně v Killingworthu (1701), ačkoliv brzy potom skutečným sídlem byl *Saybrook*. Peněžním přispěním *Elihu Yale-a* (asi 5000 zl.) byl ústav přeložen do New Haven r. 1717

Universita jest rozdělena na čtyři fakulty po způsobu evropském: *filosofickou, theologickou, právnichou* a *lékařskou*. První obsahuje původní *Yale College*, potom »*Sheffield Scientific School*« *uměleckou akademii* a *odborné školy pro promovované*. Universita má asi 2000 studentů a asi 180 professorů a docentů.

Správa universitní je samosprávná, ale v rukou *duchovenstva*. Vedení svěřeno jest sboru 20 *důvěrníků* (»*trustees*«), z nichž 10 jest kněží sekty kongregační v státě Connecticut usedlých, ostatní volí se na universitě. Čtyři z těchto posledních jsou zároveň předsedy jednotlivých oddělení (děkanové fakult). Universita Yale, ač menší předešlé, vyniká mnohými krásnými budovami, jež živě připomínají ráz anglických kollejí v Cambridge nebo v Oxfordu. Budovy jsou pojmenovány jmény mecenášů, kteří si takto tam postavili nesmrtelné pomníky. Jako »Harward«, i universita v New Haven má rozsáhlé souvislé pozemky uprostřed města, kde se budovy jedna oddělena ode druhé, v parku ohromných jilmů, vypínají. Město sluje »*městem jilmů*« »*The City of Elms*« a to právem, mohutné jilmy široce rozprostřených korun stíní příjemně široké ulice a dodávají zvláště universitě, která jich nejvíce šetřila, krásného a příjemného vzezření.

Nemáme v úmyslu tímto způsobem vypisovati universitu po universitě, majíť ostatní university severoamerické většinou ráz evropský, neb alespoň anglický, a tu jistě postačí, když se o nich zmíníme pouze všeobecně.

Největší část universit amerických je na východním pobřeží; tam také vysoké školy nejvíce se podobají evropským, jakož celá města, obecná zřízení atd. Mezi universitami *státními* a *soukromými* vyskytuje se *patrný rozdíl*. Tyto jsou mnohem dokonalejší oněch. Mnohé státní ústavy, majíce nepatrné prostředky a nedostatek *vhodných sil učitelských* (právě pro nízké platy!) vypadají spíše jako naše vyšší gymnasia, nežli jako university. Proto také university, těšící se dobré pověsti, kladou větší a přísnější požadavky při zkouškách přijímacích a u mnohého titulu bakaláře neb mistra umění shledáme připsán název university, kde promovovaný dosáhl hodnosti té.

Zřízení universit je navzájem podobné tomu, jak bylo vypsáno v předchozích řádkách o »Harward« a »Yale«. Vrchní instancí jest obyčejně: »*Board of Trustees*« *sbor důvěrníků*, v němž zasedá též *president* university a je li universita státní, předsedá tomuto sboru *guvernér* státu. Z tohoto sboru sestavují se obyčejně tři komitéty:

výkonný (Executive Committee),
finanční (Finance Committee),
a *stavební* (Building Committee).

O plán studijní se stará a členy university a professory vyhledává *akademický senát* (Academic Council), v němž vedle presidenta university a tajemníka, zasedá několik nejstarších professorů.

Sboru professorskému přísluší sestavovati *zkušební komise*, raditi se *o methodách vyučovacích, potřebách ústavů vědeckých* atd. Tomuto sboru přidruženy jsou často *sbory pomocné* (»*Advisory Boards*«) a různé komitéty ku *správě knihovny, tělesného výcviku studentů, křesťanské společnosti mladíků* (The Young men's Christian Association) atd.

Universita skládá se: z *presidenta* a *professorů*, z *mimořádných professorů* (»*Associate Professor*«, »*Collegiate Professor*«) z *docentů* (»*Associate*«) z *instruktorů*, *assistentů* a *lektorů*. Všichni jsou placeni, tedy není na amerických universitách docentů soukromých. Studenti jsou: *promovovaní* (»*Graduates*«) totiž ti, kteří již na téže neb jiné universitě některého titulu dosáhli, a ostatní (»*undergraduates*«), kteří teprve počínají universitní studia.

Mezi promovovanými rozeznávají se »*Fellows*« členové university, kteří dostávají od university plat 500—600 dollarů (as 1200—1500 zl.) ročně, aby se na universitě mohli věnovati speciálnímu studiu neb původní vědecké práci *Členství* (»Fellowship«) uděluje se též jako pouhý titul (bez platu) těm, kteří jsou již členy jiné university (třeba evropské) a kteří si přejí po nějaký čas účastniti se přednášek, prací v laboratořích a podobně. Nazývají se pak »*Fellows by Courtesy*«. Jiné vynikající promovované studenty podporuje universita stipendiemi; stipendisté slují »*scholars*«.

Přijímací zkoušky — naše maturity — jsou, jak již řečeno, různě obtížné na různých universitách. Universita takto sama určuje svůj stupeň. Na př. v Johns Hopkins v Baltimore (Md.) maturita se skládá z těchto zkoušek:

z historie (1 hod.),
z přírodopisu a fysiky (1 hod.),
z angličiny (2 hod.),
z latiny (3 hod.),
z řečtiny (3 hod.),
z němčiny a frančtiny (dohromady 5 hod.),
z arithmetiky a algebry (2 hod.),
z planimetrie a stereometrie (3 hod.),
z trigonometrie a analytické geometrie (3 hod.).

Zkoušky vůbec jsou většinou pouze písemné jako v Anglii.

Přednášky se počínají prvým říjnem a končí se patnáctým červnem. Mezi tím jsou týdenní prázdniny vánoční a týdenní prázdniny velikonoční. Trvá tedy školní rok plných 8 měsíců a jest tudíž mnohem delší našeho neb anglického, který obsahuje pouze 6 měsíců, v nichž se přednáší a pracuje v laboratořích. Školní rok americký dělí se na dva semestry, ač nemá toto dělení takového významu jako při universitách našich; jednotkou jest v Americe vlastně celý rok.

Způsob přednášení a vyučování v laboratořích se podobá anglickému. Mimo přednášky ukládají se studentům *úkoly* k domácímu vypracování, které pak příslušný docent prohlíží a klassifikuje. Jednu hodinu týdně neb jednou za 14 dnů (dle rozsahu přednášky) *docent se přesvědčuje otázkami*, zdali studující pokračují s přednášejícím a všemu rozumějí. Ve vědeckých ústavech pořádají se *týdenní schůze*, jichž se účastní pokročilejší, aby tu *referovali* o nových pracích poslední doby, aby pak po skončeném referátu se účastnili *kritické debatty* o daném předmětu.

Velmi důležitým činitelem pro vzdělání studentu jsou *knihovny universitní*, které skutečně předčí nad přemnohé bibliotheky evropské. Knihovny jsou velmi dokonale zřízeny, knihy příručné a odborné jsou

v knihovnách *příslušných ústavů*, což je velmi rozumné. Tak na př. chemický ústav má *svou knihovnu* (která je částí knihovny universitní) s *čítárnou*, kde hlavně *chemické časopisy*, *slovníky*, *příručné knihy* atd. se nalézají, tak že student v laboratoři pracující může každé chvíle se orientovati v literatuře. Knihovny mají rozsáhlé a prakticky zařízené sály, často hořejším světlem osvětlené; každý student má *právo kteroukoli knihu si vybrati* z regálu sám a v knihovně si čísti neb vykázáním se legitimace knihovníku domů si ji vypůjčiti. Knihovny, které často mají 200.000 až 300.000 svazků, spravují takto často 3 neb 4 lidé, a přece se knihy neztrácejí, a pořádek se udržuje vzorný.

Speciálně u nás v Praze, v bibliothece universitní je s tolika formalitami spojeno vypůjčení knihy, že mnohému jest trýzní tam jíti a že se tedy poměrně málo čte. Ovšem náleží k tomu trochu *smyslu* pro *pořádek* a pro *obecné dobro*, kterého naši studenti bohužel namnoze nemají, tak že podobné zřízení bylo by asi u nás nemožným.

Vedle knihoven universitních jsou v mnohých městech amerických *bohaté knihovny veřejné*, kde se zvláště studentům povolují zvláštní výhody. Bývají takovéto ústavy, nejvíce soukromými osobami založené, zároveň musey a sbírkami přírodovědeckými, tak že studující v některých dnech, kde jiným osobám vstup je zakázán aneb jen za vstupné možný, mohou na modelech, praeparátech atd. sami studovati.

O tělesný výcvik studujících s dostatek jest postaráno. Poněvadž zima v Severní Americe jest mnohem tužší než v Anglii, omezeny jsou tu hry a cvičení tělesná na uzavřená »gymnasia«, zřízená na způsob našich tělocvičen.

Dle celkového rázu lze poznati v lepších universitách amerických trojí směr: některé university sledují *hlavně směr vychovatelský*, hlavním účelem jich jest *vzdělati* studující na *učitele*, *právníky*, *lékaře* a pod.; jiné university všímají si téměř výlučně *vědecké práce*, přijímajíce pokročilejší studenty, jinde diplomované, podávají jim návod k vědecké práci. Třetí druh universit béře se *cestou prostřední*, a převládá nad jmenovanými.

Jenom na některých universitách dámy mohou studovati jako řádné posluchačky a udílejí se jim také akademické hodnosti.

Na většině universit amerických jeví se proti universitnímu vzdělání žen téměř *takový odpor jako v Anglii*.

Zvláštního povšimnutí zasluhují americké *vědecké ústavy*. Mnohé jsou dokonale zřízeny a vynikají, a můžeme je vším právem klásti po bok nejlepším ústavům evropským. V astronomii, myslím, že jediné dokonalostí ústavů a bohatstvím jich prostředků Amerika dosáhla prvního místa. Hvězdáren (»Observatory«) a ústavů astronomických je v Americe veliké množství, také mnoho úplně soukromých. K vyřízení vědeckých otázek astronomických soukromníci věnují veliké sumy peněz a pořizují se stroje rozměrů velkolepých. Největšími hvězdárnami jsou nyní *Lickova**) *observatoř* na hoře *Hamilton* u *San José* v *Kalifornii* a *Yerkesova observatoř* u *Williamsbay* (*Wisconsin*). Prvá náleží k *Leland Stanford Jr. University*, druhá k *University of Chicago*.

---

*) James Lick (1798—1876) ze San Franciska pochován jest dle přání svého pod podstavcem ohromného teleskopu na hvězdárně Lickově.

Obě jsou založeny dary jednotlivců, jichž jména nesou. James Lick věnoval 700.000 doll. (1,750.000 zl.), ruka Yerkese, mnohonásobného millionáře chicagského, jenž je majetníkem rozsáhlých podniků elektrické tramwaye tamní, dosud se nezavřela — učinila a činí vše možné, aby nad jezerem genevským u Williamsbay vypínal se ještě stkvělejší pomník, než jaký krášlí vrchol hory Hamiltonovy. Lickova a Yerkesova observatoř obsahují největší refraktory na světě, tato 40palcový (102 *cm*) ona 36palcový (91 *cm*). Kopule, která kryje dalekohled Yerkesovy hvězdárny, měří uvnitř 30 *m* v průměru. Podlahu její možno zvedati neb spouštěti elektrickými motory libovolně, pohyb ohromného tělesa dalekohledu děje se též elektrickými motory.

Hvězdárna Lickova je v mnohem příznivější krajině pro pozorování astronomická než Yerkesova. Ponebí Kalifornie vůbec je mírné, změny temperatury jsou pomalé a nevelké, z osamělé hory Hamiltonovy asi 1200 *m* nad mořem vyvýšené je úplný, nerušený rozhled ve všech směrech.

Naproti tomu Yerkesova hvězdárna, ačkoliv jinak velmi příznivě situovaná (asi 140 *km* od Chicaga) na vrchu nad jezerem Genevským podléhá velikým změnám v teplotě, která v létě dostupuje tu až 40° a v zimě klesá i na — 20°. Udržeti v ohromném dómu pod kopulí temperaturu stejnou a ne příliš rozdílnou s vnějškem, jest velmi obtížno, i zřizují se právě elektrické ventilatory, kterými se tato nezbytná podmínka pro přesná měření astronomická má splniti.

Hvězdárna tato — jako nyní většina velkých hvězdáren amerických — zabývá se úlohami astrofysikálními, totiž *fotografiemi* nebes, *spekter* hvězd, *měřením záření* hvězd a podobnými úlohami.

Vedle velkého dómu hvězdárna má dvě menší kopule na opačném konci celé stavby, velmi rozsáhlé. Místnosti v souterrainu vykázány jsou velikým *mechanickým dílnám*, kde se mnoho strojů, oprav atd. zhotovuje, jsou tu dále temné komory pro účely fotografické a skladiště materiálu. Zvláštní pak oddělení, kde temperatura málo se mění, určena jest broušení velikých skel. Hvězdárna sama brousí nyní ohromné zrcadlo půl druha metru v průměru pro veliký *zrcadlový* dalekohled.

Touto okolností, velmi důležitou, vynikají vůbec americké ústavy přírodovědecké i jiné, že majíce *rozsáhlé dílny*, se zkušenými *strojníky* a *dělníky*, zhotovují samy k vlastní potřebě apparáty a zřízení ať pro praktické práce studentů či pro účely výhradně vědecké.

Je v tom zároveň tajemství té *rychlosti americké*, kterou se vykonávají obtížné úkoly a řeší nesnadné záhady vědecké. Zásadu tuto zachovávají i *továrny* vědeckých přístrojů, zhotovují totiž *vše*, co k přístroji náleží *v téže* továrně, a tak jako již americké *nástroje* překvapují Evropana svou *jednoduchostí* a *účelností* tak také *americké stroje* ukazujíce souladný celek, budí obdiv důmyslem i provedením.

Nebude snad nezajímavo, uvedu-li dva příklady mechanické zručnosti a obratnosti americké, které skutečně dosahují hranice přesnosti a jemnosti strojové. *Professor Henry Rowland* na »*Johns Hopkins University*« *v Baltimore* zhotovil v dílně ústavu fysikálního s přispěním svých mechaniků dva automatické *dělicí stroje*, které jsou divem mechaniky. Stroje tyto ryjí optické mřížky konkavní, to jest velmi jemné přímé

vrypy démantem na desku kovovou neb skleněnou a to tak hustě, že jich připadá na délku 1 *cm* 4000 až 8000! Tedy pouhá desetina millimetru, čili tlouštka vlasu pokryla by ještě 80 takových vrypů!

V dílně továrny »*Warner & Swasey*«, která montovala obrovský refraktor Yerkeský, mají *dělicí stroj kruhový* (na dělení kruhů měřících pro stroje astronomické a geodetické), který překvapí každého svou přesností. Kruhy dělí se tu ve stupně, a jich části také automaticky, neboť by přítomnost člověka pozměnila během dělení temperaturu tolik, že by dílky nevypadly stejně veliké. Provede-li se dělení od určitého místa na kruhu kol do kola, tak že začáteční místo se ryje dvakrát, pak okolnost tato nejen pouhým okem není patrna, ale ani šedesáteronásobným zvětšením (mikroskopem) *se nepozná*, které vrypy byly vyryty jednou a které dvakrát.

Americké ústavy vědecké najdeme velkou většinou prostorné, zvláště vzhledem k počtu studentů; stavby samy svou výstavností a polohou v krásných končinách města jsou ozdobou a chloubou města. Někdy vnitřní zařízení kulhá za zevnějškem; uvnitř hledí se více všech koutů a chodeb prakticky použiti, a zvláště laboratoře jsou účelnější než vzhlednější.

Přírodovědeckými ústavy vynikají university: *chicagská* (nejmodernější zařízení), *baltimorská* (Johns Hopkins), *cambridgeská* (Harward), *Yale* (v New Haven), *new-yorkská* (Columbian Un.), *Cornel-University* (v Ithace, stát New York), *v Minneapolis* (University of Minnesota) a jiné.

V.

Češi ve Spojených státech Severní Ameriky.

V poslední této části chceme se zmíniti o našich krajanech, sídlících ve Spojených státech severoamerických. Vzhledem k malému počtu příslušníků národa českého jest množství Čechů v Americe jistě podivuhodné. Vystěhovalecká horečka řádila u nás dosti dlouho a pronikavě, tak že není v Severní Americe státu, a na východě snad jediného města, kde by nebylo Čecha. Některá města pak mají celé čtvrti české, na př. *Chicago*, kde jest na 60.000 Čechů, *Cleveland* s 30.000 Čechy, *New York* se stejným počtem atd. V »*Cedar Rapids*« ve státu Jowa lze počítati více než třetinu obyvatelstva za českou; mnohé vesnice a osady venkovské jsou skoro úplně české.

Čechů je tedy v Americe dost a dost; i jest nejen se stanoviska národního, ale i jinak důležitou otázka, jak se tam český živel jeví. Americká svoboda dovoluje každému mluviti jakoukoliv řečí, země Kolumbova nezná národnostních bojů. Naopak Američané a zvláště vzdělaní Američané váží si každého přistěhovalce, jenž se drží národnosti své a hledí ji zachovati ve své rodině. Američan má u velké úctě každou historii, Češi jsou v mnohých městech oblíbeni jen snad proto, že mají slavnou a zajímavou historii. Američané mnohde podporují zřízení českých škol a kostelů, vlastně jest velká většina českých kostelů amerických vystavěna dobročinností Američanů. A přece den za dnem

patrnější je neodvratné pohlcení živlu českého v bezmezném moři amerikanismu. Jest věc zajímavá, že se český živel v Americe poměrně dlouho udržuje — naproti tomu úžasně rychle amerikanisují se — *Němci!* Přirozená příčina toho je podobnost jazyka německého s angličtinou a chtivá lačnost po penězích. Neznalému angličtiny jsou v Americe velmi četné cesty k výdělku zavřeny, a proto mnoho Slovanů, přišedších s nejkrásnějšími nadějemi o blahobytu brzy získaném, pracuje těžce a vydělává snad obtížněji vezdejší chléb svůj než ve staré vlasti.

Němci, hlavně mladí lidé, kteří po našem soudu opouštějí vlast s vědomím její svrchovanosti, sotva že pochytí tolik slov anglických, aby mohli promluviti několik obyčejných frásí a sotva že se dorozumějí, přestávají i mezi sebou mluviti německy a činí-li tak, je to němčina horší než byla někdejší čeština pražská z let čtyřicátých a padesátých. *V prvním* koleně jsou již úplně *zamerikanisováni*; byl jsem nemálo zaražen, když v rodině, jejíž otec i matka byli Němci, hoch osmiletý na otázku německy pronesenou, má-li rád maminku, vyvalil na mne oči a tázal se ustrašen tatínka anglicky, co to povídám!

Ačkoliv se tedy v Americe nepřekáží žádné národnosti, mizejí záhy charakteristické rozdíly v řeči a mravu, a děti přistěhovalců narozené na půdě americké jsou již Američany. Výborná soustava bezplatných obecných škol, kde již v nejnižších třídách vštěpují se láska a úcta k nové zemi, přispívá k tomu ovšem velmi mnoho. Budiž to k chvále zaoceanských krajanů našich řečeno, že učí své děti češtině a že se snaží vzbuditi v nich lásku a vážnost ke staré vlasti. Setkal jsem se s několika takovými Čechy v Americe rozenými, kteří nikdy v Čechách nebyli, ale přece na každou zprávu o staré vlasti byli dychtivi a velice se zajímali o život náš v Čechách. Však jen u málokterých řeč byla skutečnou češtinou! Angličtina vniká bezohledně do všech jazyků, kterými mluvili přistěhovalci, a čeština americká namnoze vzbuzuje — ustrnutí.

A nejen dělná třída lidu, nýbrž i lidé vzdělaní mluví hroznou tou hantýrkou, *novináři* pak *také tak píší* — tak že není ani příležitosti, kde by se nevědomý poučil a chybující chybu svou zpozoroval.

Anglickým slovům přidávají se české koncovky a nikdo ani nepocítí cizího zvuku; celé fráze se do slova překládají. Nebude snad tu od místa malá ukázka: Psaní hází se do »*baxny*« (box = skříň, schránka); lidé chodí na »*oštrsy*« (oysters = ústřice); strážník »*vačuje*« (watch = hlídati). Přízemí domu říkají »*bejzment*« (bazement), voda se vylévá do »*hajdry*« (hydra = mušle u vodovodu), udělají dobrý »*byznes*« (business = obchod, zaměstnání), kupují ve »*štóru*« (store = krám), chodí po »*štepsách*« (steps = schody) a to v »*sliprsách*« (sleepers = střevíce) aneb na ulici, je-li náledí v »*rabersách*« po »*sajdvochách*« (rubbers = gumové střevíce, sidewalk = chodník). Koberce jmenují »*karpety*« (carpets) a na »*káru*« (car = vůz) koupí si »*tiketu*« (ticket = lístek) za »*fajfák*« (five = pět). V Čechách byli »*několik roků zpátky*« (some years ago = před několika lety); na »*dýpo*« (depot = nádraží) radí Vám: »*vezměte ten a ten trejn*« (»take that train« = jeďte tím vlakem) kdybyste jeli jinudy »*vzalo by Vám to mnoho času*« (»it would take you a lot of time« = trvalo by to dlouho) a měli byste »*trubl*«

trouble = starost, mrzutost, namáhání a pod.). Jména měst překřtili na »*Rapice*« = Cedar Rapids; »*Sita*« = Jowa City; »*Vejplen*« = Bell Plain; »*Milvánky*« = Milwaukee; »*Na váze*« = Wahoo; »*Cikánie*« = Sigourney; »*Librta*« = Noth Liberty a podobně. A nejen jména měst, také vlastní jména, zvláště obsahují-li měkké hlásky č, š, ř, přeměňují a píší se: »*Woytischek*«, »*Praley*« (Pejřil), »*Witney*« (Novotný), »*Wiscot*« (Vyskočil), »*Casper*« (Kašpar) atd.; v takových rodinách host ovšem nesmí hledati ani v dětech z prvého kolena Čechy.

Je zajímavo, že dětem z českých rodičů schází velmi často schopnost vysloviti »ř« ano i »ch« (jehož v angličtině není) a že všechny měkké hlásky tvrdě vyslovují (taty místo tati a pod.). Důraz kladou na poslední slovo ve větě atd.

Americká čeština ukazuje již nenáhlý konec českého živlu, hlavně v městech. Venkov naproti tomu zachovává se a udržuje původní zvyky i charakter mnohem déle. Také tam čeština, mnohde jen knihami ze staré vlasti udržovaná, je mnohem lepší a méně zasažena angličtinou.

Od hromadné návštěvy Národního divadla v Praze výpravou amerických Čechů rozšířena jest u nás představa o velkém sebevědomí národním a činném životě spolkovém mezi Čechy americkými. Choval jsem také toto domnění před svou návštěvou Spojených států, ale skutečnost mne poučila o jiném. Američtí Češi o zachování své národnosti mnoho se nestarají. Vydržovati české školy pro děti ze svých prostředků, když mají výtečné školy americké, kde dětem se udílejí všecky knihy a potřeby školní zadarmo, je všeobecně nemožno, vedle toho americká »mateřská školka« zmocní se dítek již útlých a převede je úplně ve svou moc. Chudší třída — a právě k té nejvíce českých vystěhovalců náleží — ráda svěří drobné děti znamenité výchově amerických »*kindergartenů*«. Na ulici dítě neslyší nežli angličtinu, doma mluví se »češtinou« hojně propletenou zvuky anglickými. A což »*národní*« české spolky americké? Bohužel o těchto spolcích máme u nás příliš dobré mínění. Americké spolky mají národní pouze *názvy* a snad stuhu ve svém odznaku, jinak jsou to spolky *podpůrné a pojišťovací*, často jiným větším spolkům, třeba i *německým**) podřízené. Zabloudí-li k nám několik set dollarů z Ameriky na Ústřední Matici školskou, je to věru pramalým důkazem národního vědomí v zemi, kde dobročinnost je tak všeobecná a mocně vyvinutá.

Spolkový život Čechů amerických přestává na přijímání členů, udílení podpor v nemoci a stáří, vyplácení podílů dědicům v případě úmrtí, na účasti při pohřbu členů, na pořádání zábav, divadla a výletů, ale *národního, českého* v životě tom nenajdeme téměř ničeho.

Český spolek v Americe souvisí s pojmem »Národního domu«. »*Bohemian National Hall*« je velmi častý nápis takového domu, resp. takové *restaurace*. Bohužel skoro vesměs je ten název *restaurace* příliš krásný. V Americe vůbec není restaurací v našem smysle. Jsou to výčepy, »*saloons*« o kterých již dříve byla řeč, a u Američanů v opovržení často zaslouženém.

Spolek má místnosti v takovém domě, kde se vše otáčí kolem *baru*. Při zábavách přeloží se výčep do místnosti s hlavním sálem sousedící.

---

*) Na př. spolek »Jonáš«.

Zábav bez tance není. I po divadle se tančí a při všem se pije — dle amerického způsobu. Pivo a víno se nejen do sálu roznáší, ale již u samého výčepu pije. Často při vstupu návštěvník je nucen koupiti si *poukázky* na pivo (neb jiné nápoje, po případě doutníky). Americká zábava je drahá. Kde je spolků více, hlavní sál se pro zábavy pronajímá; často tu spolek čepuje své pivo, aby výtěžek zábavy byl tím větší. V Americe dokazují Češi, že jsou národem hudby a tance milovným — taneční zábavě oddávají se vášnivě, ačkoliv zábava se začíná vlastně o 10. hodině večerní, protančí se do rána dvakrát tolik tanečních kousků co u nás. V přestávkách se ovšem pije, účastníci zábavy vzájemně se častují, podléhajíce nesmyslnému zvyku zbytečného utrácení peněz i zdraví, ačkoliv jsou to »*svobodní* občané američtí«.

Spolková představení divadelní nevypadají lépe, končíce vždy zábavou taneční a vyplněna jsouce v přestávkách pobytem u baru. O výletech spolkových, »pick niks« jsem pouze slyšel a tolik jsem vyrozuměl, že tu účelem hlavním množství jídel a nápojů.

Nízká tato úroveň spolků amerických se vysvětluje nedostatkem intelligence. Je málo těch Čechů, kteří vystěhovavše se přinesli s sebou do země nové vědění a vzdělání. V krutých začátcích nové existence své ztratili zbytky toho, čemu se naučili v Čechách, a pozdější blahobyt dostavil se příliš pozdě, aby vzbudil touhu po vzdělání.

Vynikající žurnalista český v Clevelandu usedlý pravil mi: »*Kdo pak sem z Čech přichází? Vždyť jsou to odpadky!*«

Jediným záchranným místem českého živlu v Americe jsou *české kostely,* které pro zachování národnosti mají mnohem větší význam než české spolky, školy atd. Bohužel, že blahodárná činnost jich zasahuje jen *malou menšinu* Čechů amerických, kteří ponejvíce za hrdým názvem *svobodníků* vyhýbají se každému kostelu. Mnoho těch svobodníků nerozumí pravé svobodě ani za málo, terrorisují ostatní, pokládajíce názory své za nejlepší a neuznávajíce žádné autority a kritiky. Do této kategorie řadí se i mnozí *čeští novináři* američtí. »*Svobodné obce*« zakládají vlastně nové sekty bez vyznání a nijak se nepřičiňují ani o sebevzdělání ani o vzdělání svých přívrženců.

Svoboda americká okazuje tu stinné stránky své; mnoho amerických Čechů žije jen a jen materialisticky. Nejnovější statistikou je dokázáno, že ze všech spolků amerických připadá největší procento *sebevražd* na členy spolků českých. V některém spolku *každý čtvrtý* člen umírá smrtí nepřirozenou!

Český venkov americký navštívil jsem ve dnech nejkrutších mrazů poslední zimy, kdy teploměr klesal až na — 30° a — 35° C. Nepříjemné zkušenosti hrozných těch mrazů nemohou však vyhladiti utěšený ten dojem, kterým na mne působila *česká farma.* Dřevěné stavení s různými těmi přístavky a kolnami, osamělé, alespoň na 2, 3 kilometry k stavení nejbližšímu vzdálené, shromažďuje tu příslušníky jedné rodiny, která žije oddělena od ostatního světa, jeho bouří a zápasů. Zvláště farmy *věřících* vynikají úpravou a vnitřním zřízením, pořádkem a svorným životem všech členů. Žijí tu patriarchálně, a milo je prodlíti mezi nimi. Zkušenost životní rozšířila obzor těchto rolníků, byť na samotu odkázaných, *kostel* stará se o jich vzdělání a povznesení, *úrodná země* a *pilné jich ruce* o vezdejší živobytí a tak tu sídlí řídký host, *spokojenost* a *štěstí.*

Přírodovědecké sbírky zemí našeho mocnářství.

Antonín Nosek. *Čáslav.*

II. Přírodovědecké sbírky na Moravě.*)

1. *Brno.* Zemské museum Františkovo. Přičiněním c. k. Moravské společnosti hospodářské podán dne 7. března 1816 pamětní spis správci země A. B. hr. Mitrovskému s návrhem na založení zemského musea. Nejvyšším rozhodnutím ze dne 29. června 1817 museum bylo povoleno a nazváno na počest císaře Františka I. moravsko-slezským zemským museem Františkovým, ač zemským v pravdě stalo se r. 1899. Potřebnou budovu blíže Zelného trhu k účelům musejním zapůjčila kapitula olomoucká. Museum bylo odborem Společnosti a dohled měl výbor Společnosti. Roku 1893 ustavil se samostatný odbor musejní a vedl správu musea (6. července 1894). Do odboru vysílali zástupce zemský výbor, město a ústřední výbor společnosti. Roku 1899 založena nová společnost musejní a museum přešlo z majetku hospodářské společnosti v majetek země. Správu vede kuratorium 16členné (8 Čechů a 8 Němců), do něhož volí společnost 10 členů, vláda 2 členy a zemský výbor 4 členy. Náklad na museum nese země (as 40.000 *K*) a společnost.

Museum obsahuje 12 oddělení a knihovnu. Vydává obojjazyčnou publikaci »Museum Francisceum. Annales« (1895—1898), obsahující pojednání o předmětech a sbírkách musejních, jakož i výroční zprávy. Po levé straně v 1. poschodí jsou umístěny sbírky zoologické, botanické vedle sbírek mineralogických a palaeontologických.

Síň I. obsahuje sbírku moravsko-slezských hornin dle útvarů rozdělených,**) která nově byla uspořádána prof. drem. Fr. Dvorským. Veliké kusy mineralů moravsko-slezských jsou ve skříních okolo zdi.

V síni II. uprostřed jest systematicky uspořádána sbírka nerostů moravsko-slezských***), rozmnožená 1600 kusy nerostů ze soukromé sbírky dra. Fr. Dvorského. Ve skříních okolo zdí jest uložena sbírka všeobecná, jejíž základem byly sbírky hrabat Mitrovského, Salma, Serenyiho a kníž. Lichtenštejna. Obsahuje překrásné kusy z různých bání naší říše, jmenovitě z bání severouherských a sedmihradských.

Pozornost poutají tellur, ukázky zlata a stříbra, krystaly a kusy kazivců, barytů, vápenců, křemenů, blejn, soli kamenné, berylů, granatů, turmalínů, epidotů tyrolských, zeolithů, rhodochrositu a j. K této sbírce se druží sbírka moldavitů,***) polodrahých kamenů a drahých kamenů broušených i řezaných, a sbírka domácích i cizích mramorů, žul a j. hornin broušených.

Palaeontologická sbírka, jejíž základem jest sbírka dra. Ferd. Katolického v Rosicích, jest umístěna v III. síni. Z domácích nalezišť zastoupeny jsou: Rittberk u Čelechovic, Vrbno ve Slezsku (devon),

---

*) Za laskavé prohlédnutí a poopravení rukopisu vzdávám srdečné díky panu prof. dru. Dvorskému v Brně. Za sdělení některých dat srdečně děkuji pp prof.: Jos. Talskému, dru. Fr. Šujanovi v Brně, Fr. Polívkovi v Olomouci.

**) Viz Annales 1896 a 1899.

***) Annales 1897.

Rosice, Boží Požehnání, Oslavany (carbon), Zbejšov, rostliny z Božího Požehnání, ryby z Padochova (perm), Štramberk (jura), Brňany u Březové, Olomučany, Maletín u Mohelnice, Kunštát (křída) a Oslavany (třetihory). Fossilní ryby byly popsány Haeklem. Z cizích nalezišť jsou tu ukázky zkamenělin z Radoboje, Rajblu v Korutansku, z Monte Bolca u Padovy, ze Solenhofenu, z okolí Krakova, ze sv. Kassianu v Tyrolsku, jakož i z některých nalezišť českých. Vzácné nálezy ze Solenhofenu a Eichstadtu zastoupené jsou odlitky. V téže síni uloženy jsou i nálezy diluviální, jmenovitě z jeskyní moravských. Viz kostru medvěda jeskynního, kly mamuta, kosti a zuby nosorožce, hyeny a jiných zvířat. Cenná jest i sbírka měkkýšů diluviálních. V téže síni jest sbírka as 400 vajec evropských ptákův a něco vajec ptáků tropických.

Další síně IV. a V hostí sbírky ptactva evropského (moravské nálezy [as 250 druhů*] opatřeny jsou cedulkami červenými) a mimoevropského. Sbírka měkkýšů pochodící jednak ze sbírky Ad. Schwaba, lékárníka z Místku (3480 druhů mající), jednak z darů kníž. Lichtenštejna, hrab. Mitrovského a j. má kusy pochodící ze záp. Indie, Filipín, z ostrovů hawajských. Pozornost budí Achatina, Conus, Scalaria (jm. pretiosa) a j. K ní druží se sbírka A. Gartnera obsahující as 100 druhů měkkýšů domácích v četných kusech a odrůdách.

Základem sbírek ptačích bylo as 7 různých sbírek. Zajímavá jest teratologická sbírka (as 40 sp.), obsahující 15 albínů (drozda, kosa obecného a tureckého, jiřičky, propásky, vrabce domácího i polního, červenky, chvistka, špačka, havrana, vrány, koroptve, jeřábka a sluky), a kusy odchylně vybarvené (černý hýl, žlutý vrabec, hnědá slípka a červenka, nažloutlá kachna divoká) a j. Ze vzácných věcí domácích uvádím: orla skalního, mořského, krátkoprstého, výrečka, sovu krahujní, sněžní, uralskou, hýla ořešníka, sněhuli, datla bělohřbetého a tříprstého, čížka žlutého, šoupálka zedního, pěnici modrou a podhorní, sýkoru vousatou a bahenní, ořešníka, tetřívka prostředního, míšence bažanta a slepice, koroptev skalní (aklimatisace její na Moravě se nezdařila), dropa velkého, volavku červenou, kolpíka, ibida hnědého (ze Slezska), jespáka islandského a malého, 4 druhy husí a 17 druhů kachen, morčáka malého, kormorána malého, potaplice atd. Sbírka vajec moravských ptáků jest v síni IV. Mimoevropské ptactvo (hlavně brasilské) obsahuje 900 druhů.

Ssavci domácí jsou slušně zastoupeni. Sbírka netopýrů byla sebrána drem. Kolenatým v moravských jeskyních. Pozornost budí vlk r. 1859 u Račic zastřelený, 4 divoké kočky atd. Vedle ssavců jest tu i sbírka plazův, obojživelníkův a ryb. Domácí věci dobře jsou zastoupeny. Cizí přírodniny v malém počtu. Pěkná jest sbírka lebek a koster ssavců, něco parohů. Ke sbírkám druží se zde vystavená sbírka rybářského spolku.

Základem sbírek entomologických v VI. síni jsou sbírky rady Fr. Kupida (4013 druhů brouků, mezi nimi z okolí Brna 2401 druh, a 1635 druhů motýlů, mezi nimi pak četní motýlové drobní) a lékárníka Ad. Schwaba z Místku (5500 brouků a 1380 motýlů z převeliké

*) Viz článek prof. dra Dvorského v Annales 1897.

části evropských, as 1017 druhů). Vedle sbírek broukův a motýlův jsou tam i sbírky hmyzu sítokřídlého, dvojkřídlého a blanokřídlého.

Sbírka botanická obsahuje vedle sbírek semen, dřev, modelův ovoce a hub, herbář rostlin cizích (přes 15.000 druhů), herbář rostlin tajnosnubných (as 3000), jmenovitě mechů. Museum vstupuje v nové období života.

2. Sbírky přírodovědeckého spolku v Brně (Naturforschender Verein, Kafkahof) obsahují hlavně moravské přírodniny. Jsou v nich uloženy herbáře rostlin, sbírky entomologické a mineralogicko-petrografické vedle bohaté knihovny.

3. *Olomouc.* Sbírky musejního spolku obsahují vedle převalné části ethnografických a předhistorických předmětů domácích i různé sbírky přírodnin. Nejcennější jest sbírka ptactva moravského, pocházející ze sbírek bývalého děkana holešovského † P. Rudolfa Kašpara*) (140 druhů ve 200 exemplářích) a lékárníka v Sobotce † Ant. Fierlinga (as 20 kusů). Z prvé sbírky jako domácí vzácnosti uvádím: orla skalního, křiklavého (Aq naevia a clanga), říčního, sokola stěhovavého, lejska bělokrkého, špačka růžového, ustřičníka, volavku purpurovou, bukáče šedého, ibise, morčáka velikého ♂ ♀ vesměs z okolí Kroměříže, datla tříprstého a kolihu z Holešova, datla bělohřbetého, dytíka a čápa černého z okolí Šumberka, dřemlíka z okolí Olomouce, konipasa skalního od Dyje a kormorána z Napajadel a j. Zmínky zasluhují bílý datel veliký s červenou skvrnou týlní, zelený strnad obecný, straka s peřím místo barvy černé kávově zabarveným, bílá koroptev a bleděžlutý vrabec domácí. Vedle ptáků jest tu malá sbírka drobných ssavců moravských (netopýrů!) a motýlů. Ku živočišným sbírkám druží se malé sbírky, botanická a minerální. Za to bohatší jest sbírka palaeontologická. Nálezy z devonu čelechovického, kulmu moravsko-slezského a jury štramberské jsou velmi bohaté. Vedle nich zastoupené jsou zkameněliny permské, karbonové (z pánve ostravské) a třetihorní. Dle laskavého sdělení pp. prof. Fr. Polívky a Jos. Talského.

4. *Pernštýn.* V hradě umístěny jsou vedle jiných místní sbírka ptačí (as 140 druhů) uspořádaná prof. J. Talským a bohatá sbírka mineralogická, obsahující četné kusy z okolních nalezišť.

5. *Prostějov.* Nedávno (r. 1898) založený český klub přírodovědecký sbírá domácí přírodniny a poděluje jimi školy.

6. *Rajhrad.* V slavném klášteře benediktinském nalézá se kabinet přírodopisný, obsahující lastury, korále a nerosty.

7. *Valašské Meziříčí.* Zdejší spolek musejní obral si za úkol založiti místní museum.

8. *Ždánice.***) Soukromé sbírky notáře dra. M. Kříže, známého zkoumatele jeskyní moravských. Obsahují vedle nálezů archaeologických bohaté nálezy diluviální z jeskyní i z jiných nalezišť (Předmostí u Přerova!) moravských. Sbírky ty doplňuje drahocenná sbírka recentních koster rozložených (kostra tura pižmového, rosomáka a j. zvířat majících vztah k fauně diluviální). (Konec příště.)

*) Viz P. Rud. Kašpar. Ein Nachruf. Von Jos. Talský. Ornith. Jahrb. IX. 1898.
**) Viz článek ve Vesmíru roč. XXVIII. str. 279.

Poznámka k silovému akustickému poli:

Akustické pole kroužkové se řídí týmž zákonem, jako optické kroužky Newtonovy.

Fr. Kaňka.

Domažlice.

Uvedením silového magnetického pole do učebné látky středních škol stalo se nám studium o silových polích potřebou.

Zajímavé jsou vzájemné vztahy polí silových z různých odvětví silozpytných. Pěkné obdoby o jakosti a vlastnostech chvějného pole s polem magnetickým objevili C. A. Bjerknes a A. Stroh, sestavivše si důmyslné přístroje: Bjerknes pro prostředí kapalné, Stroh též pro vzduch. (Gordon: A physical treatise on electricity and magnetism. 3. vydání 1891).

Velmi jednoduchými pokusy a přístroji, jež si každý sám snadno zříditi může, podařilo se mi vytvořiti pole akustické a poznati na něm vlastnosti, které shledáváme u magnetického pole trvalého magnetu i na osovém poli proudu galvanického. (XXVI. výroční zpráva c. k. vyšš. gymn. v Domažlicích. 1897). Tomuto poli podobné pole akustické nazývám kroužkovým.

Dostaneme je takto: Zřiďme si k tónu sklenice, jejíž okraj třeme smyčcem, spoluznějící otevřenou skleněnou trubici a položme ji na papírovou tabulku do polohy vodorovné otvorem proti rozkmitané části okraje, neboli proti rozkmitně. Moje sklenice vydává první vyšší harmonický tón, jímž se rozchvívá sloupec vzduchový v trubici, která jest 45 *mm* dlouhá a má otvor 26 *mm* široký. Uzel vlny stojaté jest uprostřed. Poprašme korkovými pilinkami okolí odlehlejšího otvoru trubice. Jakmile slenice zazní, objeví se úhledný obrazec na tabulce; vznikne tvar kroužkového pole.

Místo těchto elliptických proužků obdržíme pravidelné půlkruhy, přistavíme-li k otvoru trubice papírovou destičku, která jest opatřena svislou skulinou, asi 6 *mm* širokou a až k tabulce vykrojenou. Mezery mezi půlkruhy, z nichž byl prach rozvířeným vzduchem odmeten, jsou tím užší, čím dále se od skuliny nacházejí, a přimykají se ke stěně skuliny, kolmo se k ní stavějíce, jak to vírná vlákna činívají. (H. Ebert: Magnetische Kraftfelder. I. díl str. 122.) Na rozvířeném korkovém prachu lze pozorovati, že ubývá intensity akustického pole s rostoucí vzdáleností od trubice.

Změříme-li poloměry půlkruhů, přesvědčíme se, že možno plochy jednotlivých mezer pokládati za rovny.

Znamenáme-li tedy ony poloměry po sobě: $r_1, r_2, r_3, \cdots r_n$, budou sobě se rovnající plochy mezer vyjádřeny:

$$\frac{1}{2}\pi r_1^2 = \frac{1}{2}\pi(r_2^2 - r_1^2) = \frac{1}{2}\pi(r_3^2 - r_2^2) = \cdots = \frac{1}{2}\pi(r_n^2 - r_{n-1}^2),$$

z čehož plyne, že

$$r_1^2 = r_2^2 - r_1^2 = r_3^2 - r_2^2 = \cdots = r_n^2 - r_{n-1}^2.$$

Z toho lze dále odvoditi:

$$r_2^2 - r_1^2 = r_1^2;\ r_3^2 - 2r_1^2 = r_1^2;\ r_4^2 - 3r_1^2 = r_1^2;\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot;$$
$$r_n^2 - (n-1)\,r_1^2 = r_1^2,$$

neboli:

$$r_2^2 = 2r_1^2,\ r_3^2 = 3r_1^2,\ r_4^2 = 4r_1^2,\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot,\ r_n^2 = nr_1^2.$$

Tyto rovnice poskytnou, užijeme-li stejniny $r_1^2 = r_1^2$, postupnou úměru:

$$r_1^2 : r_2^2 : r_3^2 : r_4^2 : \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot : r_n^2 = 1 : 2 : 3 : 4 : \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot : n,$$

aneb, odmocníme-li všecky členy:

$$r_1 : r_2 : r_3 : r_4 : \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot : r_n = \sqrt{1} : \sqrt{2} : \sqrt{3} : \sqrt{4} : \cdot\ \cdot\ \cdot\ \cdot\ \sqrt{n}.$$

Poloměry pozorovaných půlkruhů mají se k sobě poměrem takovým, jako druhé odmocniny čísel z přirozené řady.

Tímto zákonem vyznamenávají se též poloměry jasných i temných Newtonových kroužků v jednoduchém světle.

Různé a různě pojaté zjevy přírodní mohou tedy vésti k témuž zákonu.

Co zmůže škola proti pohlavním poblouzením mládeže.

Z přednášky prof. J. Wotty, vytištěné v časopise »Oesterreichische Mittelschule« v sešitě 2. a 3. ročníku XIII.

Nejmoudřejší a nejlepší lidé všech století uznávali obtíže, které se výchově mládeže stavějí v cestu, a věnovali vždycky hluboký zájem zdaru dorůstající generace vědouce, že nic není tak důležito pro zdárný vývoj lidstva jako její morální, duševní a tělesné vychování. Emanuel Kant praví ve svém spise o paedagogice takto: »Člověk má své schopnosti k dobrému teprve vyvíjeti; prozřetelnost nevložila jich do něho hotových; jsou to jen schopnosti nelišící mravné od nemravného. Povinností člověka jest sebe zdokonalovati, kultivovati, a je-li již zlý, obnovovati v sobě ztracený cit mravní. Uvažujíce však o tom hlouběji, přesvědčíme se, že jest to velice nesnadné. Proto jest vychování největším a nejtěžším problémem, který byl člověku předložen.« Jak nesnadno jest vychovati člověka šlechetného, vidno z toho, že ani nejmoudřejším z moudrých nepodařilo se vždycky na tomto poli dosíci vytčeného cíle. Vychovatelskému důmyslu Aristotelovu nepoštěstilo se vypuditi prchlivost z duše Alexandrovy, jako se nepovedlo Sokratovi uchrániti Alkibiada od vlastizrady. Tím budiž dáno na srozuměnou, že se velice křivdí škole, odvažuje-li se na příliš citlivých vážkách každý její nezdar, zvláště když jest známo, jak přerozmanití činitelé při vychování každého člověka spolupůsobí.

Protože jest však velmi málo lidí schopných uznati a posouditi všechny ty překážky, které se stavějí vychovateli v cestu, pokládá se takořka každý za povolána ve věcech vychování se ozývati a kritisovati.

Těšíce se tak všeobecné pozornosti, jsme i my jako žádný jiný stav povinni kráčeti v před s duchem času. Nikde jinde nevymstila by se nehybnost a strnulost takovou měrou jako na poli vychovatelském a vzdělavatelském.

Nám učitelům svěřeno jest vychovávati a vzdělávati příští generace, my máme žáky tělesně i duševně vytvářeti a zušlechťovati, vypěstovávati jejich mravně-náboženský charakter, a poněvadž vzdělání není nic ukončeného a hotového, nýbrž něco ustavičně postupujícího a se vyvíjejícího, týká se požadavek nepřetržitého pokroku zvláště našeho stavu, tak že lze říci: učitel vzdělává své žáky opravdu jen potud, pokud i sám sebe dále vzdělává a zdokonaluje.

Chce-li učitel dnes úplně dostáti svému obtížnému povolání, chce-li cítiti radost a uspokojení ze své práce a přemoci nesčetné obtíže. s nimiž jest mu za všemožných okolností zápasiti, musí býti ve všech otázkách týkajících se dnešního školství dokonale obeznámen. Musí znáti každého žáka jak po stránce tělesné, tak po stránce duševní do nejmenších podrobností, musí býti takřka tělesným i duševním lékařem svých žáků. Pak bude moci vždycky užiti správných prostředků, kdykoli se bude jednati o záchranu mladého lidského života, jenž za takých neb onakých okolností zbloudil na scestí. Má-li však učitel svým žákům v celé jejich podstatě rozuměti a dle toho s nimi jednati, musí ovšem sám býti dobrým znalcem duše i těla lidského. Nebylo by stížností na duševní přetěžování, na příliš přísné klassifikování žactva, nebylo by nářků na tělesné degenerování dorůstajících generací, kdyby se všichni učitelé seznámili s psychologií a somatologií lidskou a se základními naukami hygienickými.

Jest ovšem pravda, že máme v první řadě vychovávati ducha svých žáků, ale tím není řečeno, že bychom směli si jejich tělesného vývoje nevšímati. Většina lidí jest odkázána dobývati životních podmínek sobě i jiným prací tělesnou a závisí tedy na tělesné zdatnosti nejen schopnost k této práci, nýbrž i blahobyt jak jednotlivcův, tak i celého lidstva.

Těmto úvahám jest děkovati, že nejvyšší instance školská obrátila v posledních letech plnou pozornost na tělesnou výchovu školní mládeže. Zásadě: »Vychovávej dle požadavků doby a kultury« snaží se tato moudrá nařízení plnou měrou učiniti zadost.

Diesterweg praví: »Vše, čemu se žák učí. musí býti bezprostředně upotřebitelno buď pro lidského ducha, nebo v lidském životě,« a jinde: »Vychování musí se přimykati k životu, ke skutečnosti dlužno přihlížeti.«

Kdo uvažuje dobře o životě a zájmech mládeže prošlé střední školou a o nebezpečenstvích, jimž tito mladí lidé jsou vydáni, připustí zajisté, že při všech svých vědomostech opustili ústav bez náležitého poučení o těch důležitých pochodech svého vlastního těla, které v kritickém stáří obrátí značnou měrou na se jejich pozornost; mám na mysli pohlavní pud; jenž s příchodem puberty jejich obraznost až příliš zabaví. A jsem toho mínění, že jest žádoucno v zájmu obecného dobra a pro blaho mládeže zvlášť, aby žáci středních škol před odchodem z ústavu při vhodných příležitostech a případným způsobem byli poučováni o nebezpečných následcích sexuálních poblouzení.

Poznamenávám předem, že jsem si úplně vědom choulostivosti tohoto thematu, ale jsem zároveň přesvědčen, že uvažovati o něm nebude bez užitku.

Juvenal řekl: »Maxima reverentia debetur puero — Dítě potřebuje svrchované pozornosti.« Tím chtěl říci, že osoby s dětmi zacházející nejen ve svých řečech a skutcích, nýbrž i při svých posuňcích musí se míti na pozoru, aby

se neprohřešili na čistotě a nevinnosti dětských duší; neboť první podráždění zanechávají v duši dětské pro celý život tak pevné stopy, že mohou přinésti dorůstajícímu světoobčanu zdar i záhubu. Plato i Aristoteles varovali před tím, aby děti nic nedůstojného a nemravného neviděli ani neslyšeli.

Uznávám sice plnou měrou tento požadavek, ale přece trvám na svém mínění z toho důvodu, že požadavku Juvenalovu bylo by lze vyhověti jen při malých dětech, ačkoliv se i to ve skutečnosti jen zřídka kdy děje; neboť jak jest možno vzdalovati děti všeho toho, čím by jejich čistá, cudná mysl mohla býti potřísněna? Nelzeť vyloučiti děti z lidské společnosti ani ze styku s jejich vrstevníky, ani dokonce z přírody; všude, kamkoli dítě pohlédne, setká se s výjevy, jež dráždí jeho zvědavost. Jak často mohou na př. naše domácí zvířata vzbuditi pohoršení v této příčině.

Táží-li se malé děti po tom či onom, lze si ovšem v takových nepříjemných případech vypomoci vytáčkou neb lží, ale u větších dětí jest situace mnohem obtížnější. Mnozí míní, že dobře vychované dítě neosmělí se ptáti po věcech, jimž nerozumí, a ptá-li se přece, že jest možno je upokojiti odpovědí: »Toho ti netřeba věděti« neb »Toho se dovíš později«.

Duševně čiperné děcko bude a má se ptáti na vše, čeho neví; táže-li se tak zvané dobře vychované dítě na vše jiné, jen na takovéto choulostivé věci nikoli, jest to pokrytec — horší tvor než všechny ty nezvedené děti, které se ptají na vše.

Kdo zase věří, že se dítě spokojí různými vytáčkami a sliby na pozdějšek, ten nemá tušení o tom, co se děje v dětské duši. Ve všech podobných případech takovouto neúplnou a lživou odpovědí dětská zvědavost se jen dráždí, a dítě hledá poučení u soudruhů neb u služebnictva. Že těmito nevinnými dětskými otázkami dává se nesvědomitému služebnictvu příležitost k neslušným posuňkům a k podkopávání dětské nevinnosti, to se často teprve pozdě uzná. V té věci hřeší se zvláště v mnohých jmenovitě chudých rodinách, kde více osob, mezi nimi i stravníci, spí v jedné a téže místnosti. Jest také známo, jak volně smýšlí část našeho obyvatelstva o tom, co se před vlastními dětmi smí mluviti a konati.

Obtíží pro učitele a vychovatele s jedné a nebezpečenství pro děti s druhé strany přibývá, když s dospíváním dětí dostaví se doba puberty a u dětí počne se probouzeti pud pohlavní.

K předčasnému probuzení tohoto přírodního pudu naskýtá se v našem kulturním životě až příliš mnoho podnětů.

V první řadě budiž připomenuto, že nesvědomitostí chův, kojných a p. upozorňují se i malá děcka na své genitalie tím, že si tyto osoby s jejich rodidly pohrávají a tím v nich podráždění vzbuzují. Zůstane-li takové dítě bez dozoru, pohrává si samo s tímto údem. Dostane li děcko, které si zvyklo tráviti čas tímto způsobem, první kalhotky, nevyndá rukou z kapes. Ve škole najde hned dosti napodobitelů. Jinou příčinu tohoto zla dlužno hledati v tom, že se děti nechávají spáti v příliš teplých a příliš měkkých postelích často s jinými dětmi, ano i s dospělými osobami; když se děti z rána vzbudí a zůstanou po delší dobu ležeti v posteli, pocítí snadno dlouhou chvíli, připadnou na zlé myšlenky a hrají si pro ukrácení chvíle se svými genitaliemi. V některých rodinách jest degenerace dětí následkem příliš bujného způsobu života. Jsou případy, že i malým dětem dostává se denně alkoholických nápojů, silné kávy, čaje s rumem, silně kořeněných a solených pokrmů. Několikahodinové sedění, k němuž děti den co den jsou vázány, působí sil-

nější proudění krve do nižších částí těla. tedy také do genitalií, a způsobuje v nich nepřirozené rozehřátí; nervový systém přílišnou duševní prací se přepíná, a vyživovací proces tísněním dýchacích orgánů se omezuje. Takové děti stávají se pak duševně skleslými, tělesně ochablými a línými; aby škádlení svých soudruhů ušly, vyhledávají osamělá místa a oddávají se různým myšlenkám, k nimž jim kreslí jejich rozdrážděná obraznost potřebné obrazy.

U mnohých hochů dostavuje se podráždění i při slézání tyčí a při některých cvičeních na bradlech neb kolovadlech. Mnoho zla způsobily jistě různé, až neslušně zobecnělé, allegorické polonahé ženské figury na titulních listech mnohých knih a časopisů. Kupte si dnes cokoliv ať v lékárně, či u cukráře nebo v trafice, všude zabalí vám zboží do papíru pomalovaného nahými a zpoly vysvlečenými ženskými postavami v nejrozmanitějších polohách. Pohleďte na plakáty cirků a různých menagerií, nic nevypadlo tak skoupě jako ať hořejšek či dolejšek oděvů všelijakých těch krasojezdkyň a krotitelek.

Jakmile byla fantasie mládeže takovýmto způsobem probuzena, najde mnohá kniha s obscénními obrázky, jaké dnes nesvědomitá a ziskuchtivá nakladatelství hromadně a za babku prodávají, svého kupce a neunavného čtenáře, jenž s největší dychtivostí hltá její obsah a pozoruje hnusné ty obrázky až do přesycení.

Četba různých literárních šmejdů, neslušné rozhovory, obraty, nadávky a posuňky dospělých, mnohé kresby a nápisy na stěnách a štítech, výtvory mravně zpustlých ničemů, návštěva mnohých divadelních kusů znemravňují rovněž značnou měrou.

Z uvedeného tuším jest patrno, že za daných poměrů, v nichž jsme nuceni žíti, jest naprosto nemožno uchrániti děti všeho toho, čím by pohlavní pud probuzen, fantasie podrážděna a neslušné myšlenky vyvolány býti mohly. Chceme-li v tomto směru vychovávati mládež dle požadavků doby, jest nám přiměřeným způsobem nad ní bdíti a poučovati ji při každé naskytnuvší se příležitosti, aby nezašla na mravní, tělesné a duševní scestí.

Názory paedagogů v této věci se liší. Opatrní a úzkostliví nechtí ani slyšeti o poučování žactva ve věcech sexuálních a skládají všechnu tuto práci na bedra rodičů. Jiní vychovatelé, zvláště mnozí z mladších, žádají, aby se dětem dostávalo poučení o pohlavních poblouzeních taktními učiteli. Tito paedagogové vycházejí z názorů, že jest nebezpečno zatajovati mladým lidem to, co musí věděti, aby se uvarovali škody a ujmy. Zatím co rodičové ukolébávali se domněním o nevědomosti a čistotě svých potomků, jejich děti ssály nejzhoubnější nápoj ze ziskuchtivých a špinavých rukou potají plnými doušky. Pravda vhodně a případně pověděná, nemůže nikdy býti na škodu.

Mezi těmito paedagogy někteří ovšem zacházejí příliš daleko, požadujíce příliš důkladného poučování v tom směru Kniha Rochovova (1772) obsahovala také »podivuhodnou stavbu lidského těla«, pak prostředky k zachování zdraví a několik rad, »jak ztraceného zdraví znovu nabýti«.

Z mladších zasluhuje zmínky zvláště Zopf, který praví: »Dětem nemůže zůstati na dlouhý čas tajemstvím jejich přirozený původ z matky, z níž se jedno každé zrodilo jako ubohý kojenec, neboť pohádku o čápu nelze dlouho udržovati. Třeba také toho pomníti, že na mnohých místech běžných učebnic a v naukách ode dávna uznaných, jmenovitě v náboženství, se o těch věcech mluví zcela otevřeně. Jak často jedná se v dějepise o faktech, které při své plné oprávněnosti mohou obrátiti pozornost žáka na tyto věci.«

Prof. Lukas mluvě ve svém díle »Dějiny vychování a vyučování pro ústavy učitelské« o vychovávání římském, praví: »Po narození složilo se každé dítě otci k nohám; zvedl-li je otec, uznal je tím za své atd.« Jak často mluví se v dějepise o mnohoženství, eunuších, harémech a podobných věcech!

Mnohému oktavanu dostane se do rukou úplné vydání Tacitovy Germanie, v níž bude čísti i tuto kapitolu: »Pozdě okouší jinoch lásky a tím i své nevyčerpatelné mužnosti. Ani s dívkami se neukvapují. V rovné síle dostanou se mládenec i panna, a síla rodičů vrací se opět v dětech.«

Vzpomeňme i na ono místo v Homérovi, kde se podrobně líčí, jak Hefaistos polapil do neviditelné sítě rušitele svého rodinného štěstí Areta. Neméně zajímavými asi jsou pro mnohého žáka i leckteré z Ovidových Metamorfos. Mohlo by se mi namítnouti, že všechna mládeži se nehodící místa jsou ve vydáních pro školu schválených vypuštěna a že moje starost jest bezpodstatna. Ale žáci právě tato vynechaná, dvojsmyslná místa se zálibou vyhledávají, poněvadž je vábí to, co se před nimi tak úzkostlivě skrývá. Nechť si každý zpřítomní dobu svého školáctví a rozpomene se na vše to, co v tomto čase zažil. Herbart praví: »Pokud zůstává vzpomínka věrnou, může každý o vlivech působivších na jeho mládí míti v ní spolehlivé svědectví, které se nenahradí žádným jiným sebe hlubším věděním.« Uvážíme-li uvedená fakta, přiznáme, že by bylo prospěšnější mládeži, kdyby se jí v čas a důstojným způsobem dostalo poučení jejímu věku a předchozímu vzdělání přiměřeného, než musí-li se z falešné pruderie spokojovati s polovičatými narážkami, neboť jest všeobecně známo, že nejasná vysvětlení a povrchní zmínky zaměstnávají nejvíce dětskou fantasii. S takovým polovičním a nejasným poučováním je tomu právě tak jako s polo- neb skoro nahými lidskými postavami. Antická socha i bez fíkového listu nevzbudí nikdy v pozorovateli takových nemravných myšlenek jako obraz v průsvitnou látku zahalené balleriny. Tím si vysvětlíme, že venkovská mládež nevěnuje často nejmenší pozornosti věcem, při nichž městská mládež by zbořila svět; pomněme jen, jaké neslušné poznámky zaslechneme z jejích úst, vidí-li kohouta na slepici a pod., věci to, jichž si venkovské děti ani nevšimnou.

Dinter praví: »Prohřeškem na dětech by bylo, nepodati jim poučení o lidském těle, pokud lze z něho čerpati sebeúctu, sebešetrnost, sebedůvěru, obdiv nad boží moudrostí a láskou a pravidla o šetření zdraví.« »O těch věcech,« píše Kollbach, »které se nedají dále dětem tajiti, má se pojednávati při vyučovaní.«

Žáci našich středních škol mají dle mého mínění právo žádati, aby se jim před odchodem z ústavu dostalo v tomto ohledu poučení jejich stáří a vzdělání přiměřeného; neboť po dvanácti- a víceleté návštěvě školní měli by dvacetiletí muži věděti o svém těle aspoň tolik, aby rozeznali, co mají činiti a čeho se vystříhati. Poučení o lidském těle dostává se žákům učitelem přírodopisu, ale o nejdůležitějších zásadách hygienických stane se jen mimochodem zmínka, ačkoliv by neměl obdržeti vysvědčení zralosti žádný žák, který by nebyl s hlavními principy hygieny dokonale obeznámen. Zavedením hygienického učiva nepřibylo by státu žádných zvláštních výloh, poněvadž by se vyučování tomuto předmětu mohlo svěřiti na př. učiteli přírodopisu; ovšem by se musily zříditi na vysokých školách zvláštní kursy pro hygienu, k jejichž návštěvě byli by všichni kandidáti učitelství a zvláště přírodopisci vázáni.

Požadavek hygienického vyučování na středních školách mohl by také tím býti oprávněn, že na ústavech učitelských se zdravotnictví vyučuje.

Z vysokého nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 17. prosince 1896, 4189 ex 1893, jímž se udílejí »provisorní instrukce« docentům pověřeným vyučováním tělovědě a školní hygieně na ústavech pro vzdělání učitelů a učitelek, lze poznati, jakou důležitost vysoká správa školství přiznává tomuto předmětu. Čte se tam: »Lékařští učitelé mají při zvýšené péči o tělesné cvičení vycházeti také z toho stanoviska, že jest to nejspolehlivější prostředek vychovávati v dětech mužnost, rozvahu a sebevládu, že vláda nad sebou samým jest nejen hygienickým, nýbrž i mravním statkem a že není většího nebezpečenství pro zdraví nad otročení svým vášním a pudům« Mnohé by se zlepšilo v životě vzdělaných vrstev, kdyby se žákům vyšších tříd škol středních dostalo rozumného poučení o hygieně; neboť mnohé chyby proti přirozenému způsobu života mají svůj původ v tom, že i většině vzdělanců jsou neznámy. Pokud obecná zdravotnická pravidla znají jen lékaři a několik vyvolenců, zle jest s lidem. »Tisícové mezi námi,« praví Huxley, »denně zmírají nebo bídný život vedou, protože až dosud nestudovali lidé s dostatečným zápalem v zákonníku přírody.«

Ve století hygieny musí konečně padnouti názor, který míní: »To se pro mládež nehodí« nebo »Toho nemusí mládež věděti«; žáku, prve než bude prohlášen za zralého, musí býti otevřeny oči, aby s vysvědčením dospělosti v ruce nebyl o svém těle slepým. Zásada »Poznej sebe sám« ať nabude platnosti i zde.

Kdo sečte všechny ty nešťastníky, kteří s výborným prospěchem prošli střední školu, a když při prvním poklesku, jehož se ve své slepotě dopustili, potkala je nehoda, upadli v osidla prvnímu se namanuvšímu šarlatánovi anebo byli »neklamnými prostředky« vychvalovanými v insertech všemožných časopisů na věčné časy zmrzačeni?

Rozhodne-li se školství jednou mládež přiměřeně poučovati, varovati a upozorňovati na strašné následky hanobení a znesvěcování lidského těla, nebude tolik žactva vylučováno ze škol pro mravní zvrhlost, zmenší se i počet samovražd, které mladí lidé právě z lepších rodin pro nevyléčitelné neduhy na sobě páší. Jak mnohou rodinu stihne neštěstí, že její hlava následkem špatného léčení v mládí stane se obětí blázince neb chorobince! Důkladným poučením v mládí mohlo se tomu zabrániti.

Bude-li mládež správně poučována o nebezpečích, plynoucích ze sexuálních poblouzení, vzejde z toho veliký užitek nejen jednotlivci a rodině, nýbrž i celému státu; neboť mnohé předčasné pensionování mladých ještě úředníků, mnohé zaopatřování vdov a sirotků po záhy zesnulých služebnících státních bude státním pokladnám uspořeno.

Že rozumně smýšlející otcové proti těmto požadavkům ničeho nebudou namítati, nýbrž že naopak vděčni budou učiteli, o tom jsem dokonale přesvědčen. Mnozí paedagogové hájí sice mínění, že otcové sami mohou poučovati děti o těchto choulostivých věcech, ale snadno jest pochopitelno, že málokterý otec podejme se toho úkolu; neboť každý uzná, že k takovémuto zdárnému poučování musí býti zvolen vždycky pravý okamžik. A pak mnohým otcům nedostává se k tomu ani schopností a to z toho důvodu, že nemohou užiti k tomu správné methody a že mnozí otcové neznají nikdy svých dětí tak dokonale, jako jejich učitelé. Konečně mnohým rodičům i to lichotí,

slyší-li, že jejich hoši vynikají nad jiné v milkování a v podobných věcech, které s láskou souvisejí. Pak se často říká: »To je švarný hoch!« nebo »Já jsem byl ve svém mládí také lehký pták a neškodilo mi to!« Z těchto a jiných důvodů, které by bylo zbytečno dále vyčítati, jsem toho mínění, že jen škole umožňuje její autorita proti těmto zlořádům vystupovati.

Konečně mohou se i zákony naší křesťanské morálky podporovati poučováním o tomto thematě. »Sledujeme-li některé nemoci, následky hříchů, a vidíme-li, jak přecházejí z otce na syna s rostoucí a měnlivou zuřivostí, nevzpomeneme-li si starozákonního napomenutí před trestajícím bohem, který mstí hříchy otců do třetího a do čtvrtého pokolení?« (Kollbach.)

Nesmíme se domnívati, že nejdůležitější část kultury skýtá nám vychování a studium, že pokrok lidstva způsobuje jen věda, literatura a díla umělecká přecházející z generace na generaci, nýbrž jest nám považiti, že i ve své krvi chováme právě tak důležitou součást kulturního pokroku. Jest také kultura, která přechází dědičností i na mozek dětí. Budoucnost a moc národa neleží jen v jeho obchodě, v jeho vědě a v jeho vojště, nýbrž i ve zdravé konstituci otců a matek a v náklonnosti jejich potomstva býti buď ctnostným nebo ničemným.

Říká se: »Hlad a láska«, správněji řečeno »Hlad a pohlavní pud vládnou světem«. Netřeba, tuším, dokazovati, že tento výrok v jistém smyslu spočívá na pravdě. Poněvadž pak všechny pudy lidské, ani sebeochranný ani rozplozovací pud nevyjímaje, podrobují se vůli a rozumu, musí také to zvíře v člověku býti spoutáno a zušlechtěno, t. j. člověk musí býti vychováním a vzděláním přiměn k poslušnosti rozumu a vůle. Vychovatelství má tedy míti na zřeteli celého člověka a vésti jeho myšlení, cítění a chtění směrem k ctnosti. Ale ctnost, základ jednoho každého kulturního státu, spočívá na základech zdravého těla, přesných smyslů a dobrého rozumu, které svým jednotným spolupůsobením vytvářejí pevného a mravného člověka.

Ačkoliv celé vyučování každé střední školy mělo by tak býti zařízeno, aby všichni učitelé snažili se toho cíle dosíci, nebylo by přece žádoucno, aby žáci byli poučováni o sexuálních poblouzeních *kterýmkoliv učitelem*. Chladný, bezcitný a mrzutý člověk, kterému jest vyučování robotou a vyučovací hodina věčností, hodí se tak málo za učitele, jako k výkladu tak jemných věcí; naproti tomu nejkrásnějších úspěchů dosáhne učitel, který svou mravností, pevností, láskou k dobrému a nenávistí k zlému získal si lásky svých žáků a dovede idee pravdy, dobra a krásy vštípiti všemu myšlení, mluvení a konání svých žáků; takovému učiteli otevrou se s radostí srdce žáků.

Tomu vyučování nelze ovšem dáti pevných předpisů, neboť případný úspěch závisí s jedné strany na individuální schopnosti učitelově a na jeho methodě v tomto případě použité, s druhé strany však také na okamžité náladě žáků. Mezi všemi okolnostmi musilo by se dbáti zvláště vhodné disposice žactva Pro poučování o znesvěcování a hanobení lidského těla sexuálními poklesky mohlo by se dosíci žádoucí nálady při vyučování tělovědě, hygieně, náboženství a všeobecným dějinám. Poučování mělo by ovšem jen v tom případě zdárný výsledek, kdyby se v prvé řadě jen dospělejší mužské mládeži našich středních škol ukázalo krátce a vážně na strašlivé následky některých nemocí. Ukázal-li by na př. učitel v somatologii při výkladě o onemocnění jednotlivých orgánů následkem nezřízeného života ten neb onen anatomický praeparát se stopami oněch nemocí vzniklých hanobením

lidského těla, obrátila by se jistě pozornost všeho žactva k těmto výkladům a každé vážné a dobře míněné slovo vtiskne se hluboko v jejich paměť; při tom bylo by nutno vystříhati se přílišného moralisování, protože z pravidla zůstává bez užitku. Mladší žáky, mezi nimiž by jednotlivci byli oddáni sebeprznění, dlužno důkladně, ale nenápadně pozorovati. Bývá pozorováno, že tací hoši se rádi vzdalují svých soudruhů a spolužáků, vyhledávají se zálibou osamělá místa, mají ruce ustavičně v kapsách, trpí nervosou, mají chorobně bledý obličej, matný pohled, často se dovolují ven a zůstávají na záchodech delší chvíli.

Při všech těchto okolnostech jest však učiteli jednati ve svých pozorováních a opatřeních s největší opatrností.

Ale v každém případě jest třeba, aby škola podle možnosti všímala si domácích poměrů svých žáků a bděla nad jejich styky s osobami mimoškolními, jakož i nad jejich soukromou četbou.

Nepoužil-li jsem ve svých výkladech vždycky správného výrazu, budiž mi prominuto pro choulostivost a svrchovanou obtížnost mého thematu. Přes to, doufám, dokázal jsem s dostatek, že jest nutno podati žákům středních škol před jejich odchodem rozumné poučení o následcích sexuálních poklesků; neboť pak bude škola ve všech těch směrech, o nichž jsem se svrchu zmínil, působiti požehnaně a blahodárně, a učitelé odnesou si vědomí, že své povinnosti učinili zadost a tož ve smyslu krásných slov básníkových:

»Die Zukunft habt ihr, ihr habt das Vaterland,
Ihr habt der Jugend Herz, Erzieher, in der Hand;
was ihr dem lockern Grunde einpflanzt, wird Wurzel schlagen,
was ihr dem zarten Zweig einimpft, wird Früchte tragen.«

Václav Ertl (Náchod).

O potřebě školních dentistů, zvláště na středních školách.

Referuje a uvažuje Dr **D. Panýrek,** odborný lékař chorob chirurgických v Karlíně.

Měl bych začíti úvahou, jak daleko dospěla otázka *školních lékařů* v cizině a u nás. U nás nedospěla nikam (až na ojedinělý případ lounský), v cizině postupuje čile na všech stranách, takže nestačíme ani zaznamenávati jména měst, kde školní lékaři nově vstoupili v život.

»Ještě tedy nedocíleno jednoho a už se snažíš o druhé?« namítne se mi. A jiná námitka bude zníti: Když vejdou v život školní lékaři a dentisté, přijdou okulisté, pak rhinologové, dermatologové atd., a každý obor lékařství bude chtěti mít odborníky při škole. A když budou odborníci pro každou doktrinu lékařskou, odpadnou školní lékaři.

Na to odpovídám:

Školních lékařů samostatných ještě nemáme, ale jsem pevně přesvědčen, že je budeme míti nejdéle v několika letech, *protože jest jich třeba a protože jest a bude to prospěšno.*

A co se týče jednotlivých oborů lékařství, bylo by ovšem nejlépe, kdyby každý ten druh chorob měl svého lékaře*), ale k tomu sotva dojde, protože choroby ušní, hrtanové, kožní jsou u mládeže školní dosti řídké, kdežto zubní chorobou trpí *až 90%* žactva. A to je důležitý bod, se kterým nutno počítati. Lékařů zubních ve škole pociťuje se *praktická potřeba*, jak se ukáže průběhem přítomné stati, která je z části ohlasem odborného návrhu dentisty Krokowského, z části úvahou samostatnou.

* * *

Zubní lékař varšavský *M. Krokowski* napsal pro Zdrowie, 1899, listopad, stať o dentistické pomoci na středních školách (»Przyczynek do kwestyi pomocy dentystycznej w średnich zakładoch naukowych«). Dovolávaje se svědectví vynikajícího staršího lékaře polského *Jędrzeja Sniadeckého*, který pravil: »Pouštějíce v popředí schopnosti duševní, o ty jen pečujíce a jen ty pěstujíce, podkopáváme a ničíme znenáhla schopnosti tělesné a tak přivádíme život fysický do skutečného slzavého údolí.« Autor upozorňuje především na trefné přísloví francouzské:

„Sans bonnes dents pas de santé,
sans belles dents pas de beauté. *)

Na středních školách působí několik činitelů, kteří napomáhají vzniku a rozvoji mnohých chorob. Na to faktum upozornil již před sto lety *J. P. Frank* (1745—1821) a v posledních dobách přibývá vědě výmluvných fakt, dokazujících, že mezi mládeží školní rozvíjí se celá řada chorob. Že t. zv. *školní choroby* jsou, je jednomyslně uznáno, ale jisto je nad to, že jich přibylo a že jsou těžší. Prof. *Żuliński*, který vydal r. 1886 v Krakově polsky pěknou hygienu školní, praví v té příčině:

»Jestliže náhlé změny v povolání u dospělých na zdraví jich zůstavují známky, nelze se diviti, že změny ve způsobu života u dětí, mnohem citlivějších vůči zevním vlivům, tím více na zdraví jich působí.« Protože s počátkem školního vyučování u dítek závažná změna způsobu života nastává, nelze se diviti, že pak různé choroby u školní mládeže propuknou.

Bývají to poruchy výživy, choroby plic, odchylky v oběhu krve, zkřivení pateře, změny v refrakci oka (krátkozrakost a její následky), affekce ústředního čivstva a choroby nakažlivé, které škola jistě podporuje. Výzkumy dánských lékařů r. 1884 dokázaly, že ze 16.789 žáků bylo 29% nemocných a z 11.646 žákyň *41%*. Ve Švédsku z 15.077 žáků bylo 39·2% nemocných a z 3072 žákyň *61%*. *Engl* v Německu upozornil na vzrůstající procento úmrtnosti tuberkulosou mezi mládeží školní (12·93%—31·88%).

---

*) V pravdě už tomu tak jest, neboť ve velkých městech žáci trpící chorobami očními docházejí na oční kliniku, mládež stižená chirurgickými neduhy přichází do ranlékařské ambulance atd. Není na tom tedy nic směšného nebo utopického, jak by se na první pohled zdálo.

**) Bez dobrých zubů není zdraví, — bez krásných zubů není krásy.

Co tu dokázáno autory ctihodnými o vlivu školy vůbec, dokazuje autor i pro jednotlivé choroby. Škola způsobuje závratě a bolení hlavy, krvácení z nosu, nepravidelné ozvy srdeční, rozšíření žilné pleteně provazce chámového, vole, zkřivení pateře, krátkozrakost, choroby nervové a duševní atd., neb aspoň uzpůsobuje k těmto chorobným projevům.

Tato fakta přivedla v život lékařskou inspekci škol, o které se autor podrobně rozepisuje. Z toho vyjímáme, jak se mají věci v Rusku. I zde uznáno, že je potřeba lékařů pro školy. Dle § 65. ústavy o gymnasiích z r. 1871. má každý střední ústav míti lékaře, jehož povinností jest vedle neustálé péče o zdraví žáků hleděti k tomu, aby do škol nevstupovali žáci trpící organickými vadami nebo jinými affekcemi, které překážejí náležitému oddávaní se knihám. Vědecké ústavy v Rusku jsou za posledních let *po stránce zdravotní předmětem stálé korrespondence úřadů, kterým svěřeno vychovávati mládež.* Nejednou přemýšleno, jak škodliviny ty odstraniti: zaveden tělocvik, přehlíženy plány vyučovací, vydána příslušná nařízení stran jednotlivých předmětův, kterými jsou žáci přetěžováni atd. Zdravotní dozor nad mládeží zdvojen, ale to vše postupuje želvím krokem. V Rusku školní lékař zastává povinnosti hygienika, okulisty, chirurga atd. Není to příliš?

Je však choroba, také se školou související, na kterou dosud málo obrácen zřetel. Je to *kaz zubní a ostatní choroby dutiny ústní.* V referátě o zdravotnicko-lékařské péči nad středními školami, který přednesen r. 1891 na valné hromadě representantů středních škol a lékařů, není ani zmínky o zubních chorobách ve škole. Autor nyní probírá dopodrobna, co v té příčině děje se jinde (odkazuji na svůj článek »Kaz zubní u školní mládeže«, Zdraví IV. 14., 50.). Všimneme si jen toho, co praví o Rusku. Zde mají mnohé ústavy svého specialistu, ale podrobná statistika dentistická pro celý stát se nevede. Zubní lékař *Laufer* zkoušel žáky gymnasia a reálky v Miňsku a dospěl k této zkušenosti: Ze 400 gymnasistů 300 trpělo zuby a ze 182 žáků reálných škol mělo 129 zkažené zuby. Vedle toho pozorovány i jiné choroby a anomalie zubů a dutiny ústní. *Gurvič* studoval zuby u realistů a chovanců semináře v Pińsku a nalezl až 89·9% zubů chorých. *Berman* v Kerči shledal 64·19% žáků s chorými zuby. 56% žáků zdejších zuby vůbec nečistí a mnozí jen občas.

Roku 1897 ohledávány zuby středoškolské mládeže v *Poltavě.* V dívčím šlechtickém ústavu zdejším jenom 11·33% dívek mělo zdravé zuby. V kadetce mezi 433 žáky 91% mělo zkažené zuby, nečítaje v to kámen zubní; a v gymnasiu poltavském bylo 76·92% zkažených zubů.

V kadetce v *Omsku* shledáno ze 410 žáků 194 se zkaženými zuby, v *oděsském* progymnasiu ze 149 vyšetřených žáků

mělo 1 zkažený zub	7%,
2—4 zkažené zuby	31%,
4—8 zkažených zubů	48%,
více než 8 zkažených zubů	3%,
zelený kámen na zubech mělo	20%.
Zdravé zuby mělo sotva	7% *žáků.*

Z toho vysvítá, že kaz zubní zaujímá význačné místo mezi chorobami dorůstající mládeže. Procento kolísá mezi 46·63—94·20%.

Naši paedagogové se lhostejností neodpustitelnou ignorují chorobu ve středních školách tak rozšířenou. Pohlížejí na kaz zubní jako na nepatrnůstku, která nezasluhuje povšimnutí. A přece škola representuje zvláště vděčné pole k rozvoji chorých zubů. Příčinou jsou nehygienické poměry, nečistý vzduch, průvan, náhlé změny teploty, nedostatečná neb nedbalá péče o dutinu ústní atd. Novější doba ukázala, že i nemírná práce duševní má vliv na affekce zubní. Angličtí lékaři *Harlan* a *Litterwood* dokázali u mnohých duševně pracujících osob rychlý kaz zubní. Přerušení duševní práce mělo v zápětí dobrý resultát, neboť postup kazu zubního byl zadržen. To vysvětluje se trojím momentem:

1. Mozek ztrácí prací duševní soli fosforečné, kterých třeba k výživě zubů.

2. Nemírnou prací duševní trpí zdraví celého těla, což jeví se i na vývoji zubů.

3. Chorobný stav nervstva má nepříznivý vliv na zdraví zubů.

Proto soudí *Championnière*, že je nutno při lékařském zkoumání, pokud je mládež prací přetěžována, všímati si i vlivu přetěžování na zdraví zubů.

Jedna z hlavních příčin netečnosti paedagogů ke kazu zubnímu ve škole je neznalost věci u těchto, neboť nemají ani tušení, jak rozšířena je tato choroba mezi žactvem středních škol.

Se strany lékařů činí se všecko možné, aby se docílilo dentistického dozoru ve školách. Mimo fakta uvedená v mé stati nahoře citované sluší ještě uvésti, že na I. všeruském sjezdu zubních lékařů, odbývaném r. 1896 v Nižním Novgorodě, debattováno o potřebě lékařského dozoru na chrup žactva i zvolena kommisse, aby zpracovala program důsledné péče o chrupy školní mládeže. Na sjezdu lékařů v Kijevě r. 1896 dr. *Blank* ve svém referátu o organisaci dentistiky na školách uvádí bohatý materiál k posouzení kazu zubního mezi žáky. Jestliže hygiena vykonala neocenitelné služby boji proti chorobám vůbec, má v boji proti chorobám zubním vliv přímo obrovský.

Když společnost není s to nebo nechce starati se o výchovu dětí, stát zařizuje školy přichází jí na pomoc Jestliže společnost nechce nebo nemůže zabývati se pěstováním zubů dítek, je škola povinna převzíti na se ten úkol. Dr. Blank tenkráte navrhl, aby 1. se hledělo vymoci, by školní dentisté měli právo ohledávati zuby žactva, 2. aby zvolena byla kommisse, která by zkoumala předmět podle plánu sjezdem vypracovaného a 3. aby zažádáno bylo o ustanovování řádných dentistů při ústavech vyučovacích. Co se stalo s projektem dr. *Blanka,* není bohužel známo.

Krokowski navrhuje nyní proti šíření se kazu zubního ve středních školách toto:

1. ustanoviti při vychovávacích ústavech stálé specialisty chorob zubních (nebo pro několik ústavů jednoho dentistu);

2 zříditi ve velkých městech kliniky, kde by žactvo pomoc zubolékařskou dostávalo levně nebo zdarma. (Takové kliniky už existují, na př. v Grenoblu.)

Dozor zubolékařský představuje si autor takto:

1. Musil by zahrnovati všecky vyučovací a vychovávací ústavy v státu, mužské i ženské, veřejné i soukromé.

2. Dentistickou pomocí rozumí se dvě funkce:

a) *hygienická*, jejímž úkolem je *profylaxe* a odstraňování (v pravý čas!) všech příčin, jež by mohly škoditi normálnímu rozvoji zubů;

b) *therapeutická*, která se stará o *léčení* vzniklých chorob.

3. Praktické zastávání těchto dvou funkcí náleží k povinnostem dentisty toho kterého ústavu. Směr a ráz jeho činnosti závisí na lékaři školním, řediteli (ev. inspektorovi) ústavu, ve kterém dentista působí.

4. Nalézá-li se v ústavu internát, je dentista povinen vésti kabinet dentistický.

5. Působnost dentistů organisuje se dle přesného plánu, který zahrnuje všecka ona data hygieny dutiny ústní a dentistiky vůbec, kterými vládne současná věda.

6. Všichni chovanci středních škol jistého kraje, jak státních tak soukromých, podléhají periodickému vyšetřování zubů, které obstará dentista za assistence lékaře ústavního a *se souhlasem ředitele*.

7. Lékař zubní obeznamuje žáky s hygienou úst populárními rozhovory nebo pomocí přiměřeného rádce.

8. Vyšetřování koná se nejméně dvakráte do roka podle rozhodnutí ředitelství se zřetelem na ustanovený program; všeobecné výsledky vyšetřování opatřené podpisem lékaře mají se zanášeti do příslušného denníku zdravotního, který se přechovává v ústavu. Do toho denníku patří i další periodicky se konající vyšetřování.

9. Noví žáci podléhají obvyklému ohledávání dentistou ústavním. Nemá-li ho ústav, obstará vyšetření dentista jiného ústavu.

10. Zubní lékař má dozor svůj rozšířiti i na to, zachovávají-li se předpisy hygienické, a má redukovati všecko odchylování se od těch požadavků dle možnosti, i zaznamenati na zdravotní listině toho kterého žáka, pokud se od hygieny zubů odchýlil.

11. Všecky požadavky a opatření dentisty, pokud nepřekročují hranice materiální možnosti, mají býti představeným ústavu prováděny.

12. Otázky větší váhy týkající se dozoru dentistického mohou býti předneseny dentistou v paedagogické radě (statistický materiál, periodické vyšetřování atd.).

13. Ohledání a vydávání vysvědčení žákům nově vstouplým do ústavu mají za účel jednak poznati důkladně stav dutiny ústní s jeho individuálními vlastnostmi, jednak docíliti dočasného nepřijetí do ústavu žáka s četnými zkaženými zuby, při zánětech dutiny ústní a při vrozených nebo získaných chorobách úst, jež by mohly býti i soudruhům nebezpečny. Lékaři vydávajíce vysvědčení novým žákům vstupujícím do ústavu, k tomu bodu zřetele dosud neberou.

14. O pozorovaných odchylkách činí dentista příslušné záznamy a ústav podá o tom zprávu rodičům za tím účelem, aby se choroba léčila.

15. Konstatovány-li závažné změny v dutině ústní (syfilitické, tuberkulosní, zhoubné novotvary atd.), učiní ústavní dentista příslušné záznamy na úředním oznámení.

16. Nemá-li nový žák v dutině ústní žádných změn chorobných, učiní se na listině dotyčného žáka, přechovávané v ústavu, příslušná poznámka.

17. Na počátku školního roku prohlížeji se i staří žáci. Nebyl-li některý žák přítomen, musí se dostaviti k prohlídce hned, když do školy přijde.

18. Výsledek vyšetřování sděluje se řediteli ústavu školního. Dentista má však právo uveřejniti výsledky svého zkoumání v odborném tisku.

19. Po skončeném vyšetřování sestaví dentista dle jmen žáky, kterým třeba pomoc dentistickou uděliti.

20. Data z vyšetření plynoucí po skončení roku školního, nehledě k jich zdravotnicko-statistické ceně, mají sloužiti:

a) k objasnění vlivu školního zaměstnání na rozvoj chorob zubních,

b) k poučení žáka, jak si vésti má o prázdninách.

21. Dentista nalézající se v dentistickém kabinetu v internátech vede knihu přicházejících pacientů. Vyjímaje personál ústavu přijímání nemocných je bezpodmínečně zakázáno. Celý inventář kabinetu dentistického řídí dentista.

22. Je-li při internátu malá nemocnice, může se kabinet dentisty spojiti s kabinetem školního lékaře.

23. Kromě ředitele a školního lékaře nikdo nemá práva nahlížeti do působnosti dentisty.

24. Dentista má *pravomoc člena paedagogické rady* toho kterého ústavu.

25. Na sezeních paedagogické rady může dentista svá pozorování a resultáty své působnosti tlumočiti.

26. Několik ústavů může míti společného dentistu.

27. Kdo se chce ucházeti o místo školního dentisty, nechť se obrátí k řediteli, který nabídku předloží paedagogické radě a o potvrzení školního dentisty podá zprávu vyššímu úřadu i dentistovi samému.

28. O ustanovení dentisty má se oznámení státi i žactvu.

29. Školnímu zubnímu lékaři přináležejí všecka práva státního úředníka.

30. Dentistu sprošťuje závazků služby v ústavu jedině ředitel, který sdělí důvody paedagogické radě.

* * *

Programm autorův je jistě podrobně propracovaný, svědomitě promyšlený a důkladný, takže sotva lze kde něco připojiti, doplniti nebo lepším si přáti.*) Na všecky eventuality pomýšleno (i na vědecké zpracování zkušeností dentistových), takže lékařské stránce předmětu nelze ničeho vytknouti. Jen bych rád uvážil dojem, jaký způsobí návrhy ty na vyučovací kruhy.

---

*) Některé formální závady, na př. určitější stanovení nadřízenosti a podřízenosti, vztah lékaře k učiteli, k vyučovacím hodinám a ku prázdni mládeže, měl by býti připojen. To jsou však maličkosti, které by při obapolné dobré vůli, když by novela vešla v život, snadno daly se upraviti. Nesouhlas s tím neb oním paragrafem autorovým (27. nebo 30.) je také podřízeného významu.

Chovám obavu, aby učitelstvo středních škol nevidělo v této nové instituci opětné zasahování do samostatné působnosti paedagogů, která je bez toho všelikými výnosy s hora stále víc a více obmezována. Na takové obavy učitelstva bych namítl tolik, že lékař měl by tu určitě vyhraněnou exekutivu a to jistě — toho, myslím, nepopře ani největší nepřítel stavu lékařského — *k dobru žactva*, exekutivu *lékařskou*, čistě lékařskou, takže tu k nějaké kollisi stran kompetencí dojíti nemůže. Poznamenávám to z té příčiny, že proti instituci lékařů školních bylo namítáno, že mnohé funkce školního lékaře (hygienické) mohl by zastávati professor oboru přírodnického, na př. analysu vzduchu atd Ačkoli nemůže býti sporno, kdo je k takovým výkonům cvičenější, zda-li lékař, který poslouchal léta různé předměty k analyse hygienické se vztahující, či professor, jehož universitní výchova dála se zcela jiným směrem, přece připustíme, že by při otázce školních lékařů vůbec mohla nastati jistá kollise, jisté sporné body.

Ale při dentistice školní přece takové kollise býti nemůže. Nikoho, myslím, nenapadne tvrditi, že by mohl professor přírodních předmětů plombovati nebo tahati zuby, činiti diagnosy z oboru pathologie dutiny ústní atd.

A že je nápravy v příčině hygieny úst mládeže středoškolské co nejvíce nutno, nikdo, myslím, nepopře, kdo spravedlivě uvážil hoření naše důvody.

Že by i vyučovací síly neměly škodu z této instituce mohouce hned při každém ochuravění obrátiti se na odborníka-kollegu, je na bíle dni.

Lidé žijí život pospolitý. V tomto pospolitém životě i při úplně určitém rozdělení práce vyskytnou se neshody, třenice a kollise, je tudíž možno, že by i nová tato instituce vyvodila v prvních letech svého působení nejasnosti a spory. Ale spory ty nevězí ve věci, mohly by vězeti tedy jen v osobách. Tato obava, byť platila i za faktum, nemůže býti námitkou proti zavedení blahodárné novoty. Jeť to zjev lidský, se kterým setkáváme se v každé korporaci a všude, vyplývající z neshodnosti myšlenkových pochodů ve dvou mozcích.

Za uvážení věc stojí. A mohla by na podkladu těchto návrhů Krokowského a dřívějších mých úvah dále rozebírána býti.

Kdyby školní úřady chtěly vstoupiti ve vyjednávání s komorou lékařskou nebo lépe ještě se Spolkem zubních lékařů, mohla by instituce dentistů školních záhy vejíti v život.

Bohužel mám z výboru České společnosti pro veřejné zdravotnictví zkušenost, že vyšší školní úřady v Čechách náramně nerady přijímají rady a pokyny od lékařů, byť byly sebe nezištnější a byť šlo o věci, které jsou v cizině dávno zavedeny a dávno se osvědčily.

Naposled pokládám za potřebné prohlásiti, že mluvím jménem hygieny a ne snad jako dentista pro domo mea.

Nejsem zubním lékařem. A nemluvím pro domo. Ale i při svém povolání chirurgickém měl jsem nesčíslněkráte příležitost pozorovati, jak nesmírně je kaz zubní rozšířen mezi mládeží a bohužel sám na sobě smutné dožil jsem se zkušenosti přistoupiv před 15 lety ke studiu lékařství s chrupem, v němž jen menšina zubů byla zachována.

A tato zkušenost, kterou člověk učiní se sebou samým, nejhlouběji se procítí a nejmohutněji pudí k reformám.

* * *

A co se děje u nás?

U nás?

Nedosáhli jsme dosud ani samostatné instituce školních lékařů, tím méně školních *zubních* lékařů.

Alespoň se burcuje netečnost kruhů školských statěmi odbornými a referáty o stavu otázky té v cizině. Vedle nahoře citované práce mé psal u nás o předmětu tom ještě dr. *Hruška*: »O vyšetření chrupu dětí v Jihlavě na Moravě«. (»Věstník« příloha »Časopisů lékařů českých« 1899 č. 16.)

Drobné zprávy.

Z oboru zdravotnictví školního. V programu I. čes gymnasia brněnského učitel tělocviku Jaroslav Karásek podává zajímavý příspěvek ke školní hygieně: úplný zdravotní výkaz žactva tohoto ústavu, veškeré možné měření žactva a důsledky z něho plynoucí O školním zdravotnictví napsána již celá literatura; přední autority tu jsou mimo jiné dři. Baginský, Kohn, Vagner, Kremsies, Eulenberk, Bacl. Zvláště pak školní lékaři věnují tomuto předmětu velkou péči hledíce k působení místností školních. lavic, tabulí atd. na tělo lidské, přicházejí stálým a opětovaným měřením žactva k domněnkám, pokud škola sama jest příčinou různých vad tělesných. Jaroslav Karásek provedl nejprve měření žáků dle výšky, udal roční poměrný přírůstek, rozebral důkladně poměr výšky žáků, výšku, sestrojení lavic a porovnávaje udaje své s výpočty známých autorit, došel k celkovému úsudku, že lavice musí býti tak sestrojena

1. aby žák kdykoliv i při psaní a ostatních výkonech nejen mohl, ale i musil seděti zpříma,

2. aby žák mohl snadno, volně a rychle z lavice vystoupiti nebo v ní státi, aby zařízení pohybovací, je-li jaké, bylo co nejjednodušší, aby jím žák mohl snadno zacházeti, aby bylo trvalé a působící bez hluku a nehrozilo žákům uskřipnutím či vůbec poraněním,

3. aby lavice nezaujímala příliš mnoho místa, jinak ovšem rozměrům těla žákova plně vyhovujíc, aby nepřekážela snadnému čištění podlahy a nebyla příliš drahá.

Dle těchto požadavků nám pak výpočty ukazuje, jaké výšky a šířky lavice musí býti a jak sestrojena, aby dokonale vyhovovala.

Při měření hrudníku srovnával prostý objem hrudníku s výškou žákovou, a aby tento poměr byl patrnějším, uvedl všechny nabyté míry objemů hrudníkových v procentový poměr k výškám jejich, čímž obdržel pro každého žáka index objemu hrudního.

Karásek uvádí dále způsoby a výsledky měření hlavy, barvy očí, barvy vlasů, pateře, zraku a sluchu. Pozorováním pateře shledal, že v nejnižších ročnících pohybuje se poměr žáků se skřivenou pateří mezi 30 a 40%,

u starších přesahuje skoro 50%. Příčinu smutného úkazu toho vidí jednak v chybném sedění žáků a v špatných lavicích, jednak v žácích samých, kteří náležitého sedění nedbají, v lavici všelijak se křivíce. Žáci nemají seděti na témž místě po celý rok, nýbrž aspoň po půl roce změňtež svá místa, zvláště ti, již postiženi jsou zbočeninou pateře. Tato vzniknouti může tím způsobem, že žáci sedící na př. na konci lavice, jsou nuceni obraceti se stále v témž směru ke stolku nebo k tabuli.

Měřením zraku, jež prováděl tabulkami Snellenovými a sbírkou čoček, rozptylek a spojek, zjistil, že krátkozrakých je více než čtvrtina ze 616 a to 170 očí levých a 174 očí pravých a že počet krátkozrakých stoupá. Příčinou toho je přílišná četba soukromá beze všeho výběru a po nejvíce večer za špatného osvětlení, kromě toho i netečnost, vlastně pohodlnost žáků, bránící, aby zraku bylo šetřeno náležitým držením hlavy; též knihy mají velkou část viny a dědičnost. Na škole jest odstraniti ukládání přílišné práce domácí, — špatné lavice a nedostatečné osvětlení školních síní. Důležité toto pojednání jak pro vychovatele tak pro odborníky lékaře končí měřením sluchu a přáním, aby výsledek tohoto měření byl nejen na prospěch žactva a pokolení budoucího, ale i školy samé, jež ubrání se tím mnohé výčitce, snad i neoprávněné.

Z celé této pěkné úvahy vidíme nad jiné jasně, že nutná je instituce školních lékařů, neboť hlas zkušeného odborníka vždy více vyváží než laika sebe více v tomto oboru rutinovaného. *M. Řehořovský.*

Holdovací adresa jubilejní Na oslavu dokonaných 70 let života byla Jeho Veličenstvu podána od veškerých středních škol rakouských nádherná holdovací adresa. Bylo napřed zamýšleno, aby německé školy podaly samy tuto adresu, ale potom způsoben byl prospěšný obrat v tom smyslu, aby také české školy byly súčastněny pospolu. V čele akce stál rozvážný a rozšafný ředitel teresiánského gvmnasia, p. vl rada Ziwsa, jenž ochotně zprostředkoval přijetí podmínek se strany naší položených (účast v mateřském jazyce, spoluúčast také ostatních slovanských škol středních v Rakousku, výslovné vytčení v adrese samé, že se podává od středních škol všech národů rakouských atd.) a sám pěkný tekst adresy samé složil a nám ku schválení předložil. Adresa, nádherné dílo kalligrafického, knihařského a zlatnického umění, byla ústředním výborem podána panu ministrovi, a tento ji odevzdal Jeho Veličenstvu. J. V. byl radostně překvapen tímto projevem vzácné jednomyslnosti v nynějších rozháraných časích a vzkázal svůj císařský dík všem účastníkům tohoto holdu.

V archaeologických kursech, pořádaných na české universitě v Praze pro professory středních škol, podá letos docent dr. Frant. Groh *úvod do řecké epigrafie s výkladem vybraných nápisů attických.* Kurs ten, učitelstvu škol středních bezplatně přístupný, konati se bude v listopadu a prosinci t. r., vždy v sobotu od 5 do 7 hodin odpol. v Klementinu čís. V. Začátek dne 10. listopadu.

O žádosti za prázdniny obecných škol středním školám přizpůsobené. Vynesením c. k. zemské školní rady ze dne 2. září 1900 čís. 25.383 oznámeno všem okresním školním radám, že ministerstvo kultu a vyučování vynesením ze dne 19. června 1900 čís. 8186 nevyhovělo žádostem četných místních školních rad, aby školní prázdniny na obecných a měšťanských školách se začaly a končily v týž den, jako na školách středních

Malevančina. Na Rusi v Kijevě trvá sekta náboženská, jejíž hlavní zásadou jest *lenost*. Sluje tak podle zakladatele svého Malevanga, který propuštěn byv z blázince, počal šířiti nové náboženství. Opřel je o slova Písma: »Pohleďte na lilie na polích, kterak rostou, nepracují aniž předou.« Členové nové sekty této nesmějí nic pracovati vyjma práce domácí. Nosí drsný tmavý šat a živí se hlavně ovocem a plodinami rostlinnými. Ve kterých vrstvách společenských malevančina má nejvíce přívrženců a vyznavačů, listy kijevské nepíší. Bylo by zajímavo zvěděti, jak se k ní mají studenti.

Výsledek zápisu do českých středních škol ve škol. roce 1901:

I.

a) Gymnasia a reálná gymnasia v Čechách:

Ústav	Počet žáků	Pobočka	V I. tř.
1. Benešov G.	261	—	50
2. Budějovice G.	470	4	63
3. Čáslav G.	234	1	60
4. Chrudim r. G. (7 tříd)	347	3	83
5. Domažlice G.	181	—	36
6. Jičín G.	230	—	41
7. Jindřichův Hradec G.	284	—	58
8. Klatovy r. G	308	1	74
9. Kolín r. G.	333	3	62
10. Králové Dvůr G.	213	—	47
11. Králové Hradec G.	314	—	61
12. Litomyšl G.	266	—	43
13. Mladá Boleslav G.	310	2	61
14. Německý Brod G.	223	—	31
15. Nový Bydžov r. G.	231	—	56
16. Pelhřimov G.	257	—	39
17. Písek G.	232	—	35
18. Plzeň G.	277	—	57
19. Praha Akadem. G.	321	—	37
20. » r. G.	372	2	71
21. » G. Truhlářská ulice	383	3	72
22. » G. Žitná ulice	307	1	51
23. » G. Malá Strana	259	1	57
24. Příbram G.	574	6	137
25. Rokycany G. (3 třídy)	89	—	30
26. Roudnice G.	215	—	44
27. Rychnov G.	220	—	39
28. Slané G.	187	—	38
29. Smíchov r. G.	294	2	63
30. Tábor G.	280	—	40
31. Třeboň G. (4 třídy)	119	—	38
31. Vinohrady Král. G.	402	3	82
32. Vysoké Mýto G.	210	—	42
33. Akademie hraběte Straky G.	14	—	6
	9217	32	

b) Reálky v Čechách:

	Ústav	Počet žáků	Pobočka	V I. tř.
1.	Budějovice R.	504	6	75
2.	Jičín R.	468	4	93
3.	Karlín R.	547	6	109
4.	Kostelec n. O. R. obecní (4 tř.)	243	2	59
5.	Králové Hradec R.	447	5	59
6.	Kutná Hora R.	395	4	77
7.	Louny R. obecní (6 tříd)	249	3	39
8.	Mladá Boleslav R. (3 třídy)	227	3	79
9.	Náchod R. obecní (4 třídy)	228	3	37
10.	Pardubice R.	433	5	65
11.	Písek R.	534	5	84
12.	Plzeň R.	588	7	103
13.	Praha I R.	362	4	63
14.	» II. R,	565	7	104
15.	» III. R.	477	5	92
16.	Rakovník R.	367	3	61
17.	Vinohrady Král. R.	688	6	125
18.	Žižkov R. (4 třídy)	342	4	96
19.	Kladno R. (1 třída)	78	1	78
20.	Tábor R. (1 třída)	57	—	57
		7799	83	

II.

a) Gymnasia na Moravě:

	Ústav	Úhrnem	Pobočky	V I. tř.
1.	Boskovice (1 třída)	77	1	77
2.	Brno I.	594	6	101
3.	» II. (7 tříd)	281[1]	—	43
4.	Kroměříž	471	4	51
5.	Kyjov (3 třídy)	261	3	66
6.	Místek (6 tříd)	235	—	59
7.	Moravská Ostrava (4 třídy)	231[1]	3	75
8.	Olomouc	627[12]	7	83
9.	Přerov	363	2	75
10.	Prostějov (2 třídy)	160	2	84
11.	Strážnice (4 třídy)	159[1]	—	49[1]
12.	Třebíč	363	2	76
13.	Uherské Hradiště	319	—	58
14.	Valašské Meziříčí	374	3	67
15.	Vyškov (2 třídy)	166[1]	2	85[1]
16.	Zábřeh (5 tříd)	261[9]	1	70[5]
		4942	36	

b) Reálky na Moravě:

Ústav	Úhrnem	Pobočky	V I. tř.
1. Brno	482	5	131
2. Hodonín (7 tříd)	254	—	28
3. Holešov (2 třídy)	130	2	60
4. Jevíčko (4 třídy)	189	1	36
5. Kroměříž (3 třídy)	188	2	75[1]
6. Lipník (6 tříd)	292	2	29
7. Nové Město (7 tříd)	275	1	36
8. Prostějov	483	4	109
9. Telč	371[1]	4	70
10 Uherský Brod (5 tříd)	238	1	38
11. Veliké Meziříčí (2 třídy)	126	1	50
	3028	23	

Reforma středoškolského vyučování. Na podnět loňské konference inspektorů středních škol svolal ministr vyučování dr. rytíř Hartel do Vídně na 24. a 25. října konferenci ředitelů dolnorakouských středních škol i jiných osobností za účelem důkladného pojednání o důležitých otázkách školských a vyučovacích. Porady tyto se týkaly přijímací zkoušky do I. třídy škol středních, povinného zavedení některého moderního jazyka na gymnasiích a zproštění ředitelů administračních záležitostí. Pomýšlí se na to, zavésti periodicky se opakující konference ředitelů středních škol.

Jak se o nás píše, o tom lze se dočísti v Almanachu žáků akadem. gymnasia v Praze, vydaném letos redakcí dra. Mich. Navrátila. Každé hnutí, každý krok učitelův podroben jest ostré kritice, a mají-li všichni žáci tak dobrou paměť a tak málo ohledů, jako p. spisovatel stati »Z mých vzpomínek«, pak běda tomu, z koho pochází pohoršení. P. dr. Navrátil vypisuje tu všecky přezdívky svých professorů na akad. gymnasiu (sarkóda, zobák, vysoká vláda, javor neboli ževyré, Nácek a j.), všecky jich slabosti, největší intimnosti, jak professoři šidili ředitele a žáci professora, jak se u koho málo nebo mnoho naučili, jak celé maturky opisovali, jak úlohy dávali si jinými dělati (všude uvedena jména), jaké zvyklosti měli professoři, jak špatně česky mluvíval Aksamit, jak u prof. Javůrka celý rok se nedělaly úlohy (ale v programu se uváděly) a neotevřela čítanka, ale za to se četly noviny a hrálo se v karty atd. atd. Šohaj, Vaněk, Vojáček, Neumann, Pánek a všichni ostatní professoři let 70tých mají tu své žákovské zrcadlo. Panu autorovi obráží nejraději a nejlépe slabé a stinné stránky jejich. To, co na str. 134 se podává jako zápis přednášky Axamitovy, je spíše paškvil na slaveného učitele a na přednášku, protože je to vyrváno ze spojitosti s celou bytostí jeho, s ovzduším školním. Naše mínění jest, že všechny vzpomínky tyto jsou milým hovorem o zábavě bývalých žáků, ale na veřejnost že se většinou neměly dostati. Veřejnost z mužů těch nebude znáti leda zprávy p. autorovy; tu celou duši professorů, do níž žáci nahlíželi denně, ty vědomosti, starosti a práce jejich, zvláštní poměry časové a školské — to vše zůstane jí zahaleno, a proto nabude o nich názoru kusého a nesprávného. Jako se nemělo zneužívati jejich dobroty již ve škole, tak neměla by ani protipovinnostní shovívavost a dobrota jejich býti prostituována na jejich újmu dokonce tiskem. Leda kdyby almanach byl býval vydán jen jako rukopis, pro účastníky

sjezdu. Bývalým žákům by zajisté též nebylo příjemno, kdyby zase professoři vydali takovýto foto- a fonografický almanach o nich, jich nechápavosti, nevědomosti, podvádivosti, přetvářkách atd. atd.

Nechceme se pouštěti do rozboru knihy. P. spisovatel měl jistě dobré úmysly a vážíme si jeho jinaké horlivé činnosti. Proto přestáváme na těchto několika řádcích, kterých jsme zamlčeti nemohli.

Nedostatky ve školství haličském. »Muzeum« uveřejnilo podrobné statistické výkazy o národním a středním školství haličském a poukazuje na hrozné úkory a nedostatky, kterými trpí. V Cislajtánsku připadá jedna škola v Tyrolsku na 549 obyvatelů a 17·2 *km*², na Moravě na 943 obyv. a 8·9 *km*², v Čechách na 1099 obyv. a 9·4 *km*², ve Slezsku na 1149 obyv. a 9·2 *km*², v Dolních Rakousích na 1587 obyv. a 11·1 *km*², ale v Haliči na 1818 obyvatelů a 20 *km*². Učitelů a učitelek má Morava 1818, Čechy 22.688, ale Halič lidnatější a rozsáhlejší než Čechy pouze 11.442. Tento nedostatek učitelů jest krutým zlem, jež Halič co do vzdělanosti staví na poslední místo mezi zeměmi rakouskými. Ještě křiklavější nepoměr jeví se, uváží-li se počet škol jednotřídních, dvoutřídních a pod. Jednotřídních jest v Čechách 22% celého počtu, na Moravě 39%, v Horních Rakousích 25·4%, v Dolních Rakousích 29·5%, ale v Haliči 76·6%. Více tedy než tři čtvrtiny všech škol haličských jsou jednotřídní. Dvoutřídních je v Čechách 31·2%, v Haliči 13 2%, trojtřídních je v Čechách 18·4%, v Haliči 1·7%, čtyřtřídních je v Čechách 9·6%, pětitřídních 16·9%, ale v Haliči pouze 3·5% a 3 1%. Z počtu 910 neobsazených dosud učitelských míst r. 1896 připadalo na Halič 517, tedy více než polovice. Z počtu učitelů haličských 7399 nemělo nižádné kvalifikace učitelské 7% a z počtu 4043 učitelek dokonce 29% nemohly se prokázati, že by někde něčemu se byly naučily. Stejně smutně věci se mají i s návštěvou škol. Z 1,064.821 školou povinných dětí nenavštěvovalo školu 355.000 čili 33·3%. Celá třetina dětí v Haliči nenavštěvuje tedy vůbec žádné školy, neznají číst ani psát. V Čechách ze stejného téměř počtu školou povinných dětí t. j. 1,065 208 pouze 540 dítek nechodilo do školy. »Muzeum«, ukázavši na smutný stav národního školství v Haliči a nutnou potřebu odpomoci, uvádí dále čísla o stavu středního školství a dospívá závěrku, že ani to není lepší. Ze 186 gymnasií a reálných gymnasií v rakouských zemích r. 1896 připadalo na Halič všeho všudy 30. Tyrolsko má 11 gymnasií a jedno připadá na 87.000 duší, Solnohradsko 2, jedno na 90 000, Kraňsko 5, po jednom na 104 000, Čechy 56, po jednom na 106 000 duší, Morava 22, po jednom na 106 000 duší, Slezsko 6, po jednom na 105 000 duší, Halič jenom 30, připadá tedy jedno na 226.000 duší. Bída středního školství haličského jeví se však i jiným způsobem. Nikde není tolik suplentů jako v Haliči. V Dalmacii, Korutanech není jich ani polovice, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku čtvrtina, v Horních Rakousích pětina, ve Štyrsku šestina, v Tyrolích osmina, v Solnohradsku desetina. V Haliči ze 359 professorů jest 192 suplentů, tedy hodně přes polovici. Mezi těmi jsou i absolvovaní medikové, právníci, bohoslovci a j. Podobně je s počtem žáků. Na jedno gymnasium připadalo žáků v Solnohradsku 236, ve Slezsku 256, v Tyrolsku 269, v Čechách 277, na Moravě 291, v Haliči však 470. Tím způsobem jest i vysvětlitelno, proč při přijímacích zkouškách více než pětina přihlásivších se žáků propadá Z 3548 se přihlásivších odmítnuto 773 čili 21·7%. Kdyby se nebyli odmítli, nebylo by pro ně ani místa.

Pravé příjmení prof. E. Alberta. Známo jest u nás všeobecně, že nejen v předešlém, ale ještě i v tomto století česká příjmení nátlakem různých kruhů poněmčována — o doklady k tomu není nouze. A tak je i s příjmením prof. Alberta. Ještě otec velikého učence do r. 1830 podepisoval se František Wogtiech, ne tedy Albert, a teprve asi deset nebo pět let před narozením Eduardovým patrně z pouhého rozmaru a nátlaku žamberecké »vrchnosti« jméno jeho bylo přeměněno v Albert (místo delšího a správnějšího Adalbert). »Plzeňské Listy« podávají k tvrzení tomu úřední doklady. Děd prof. Alberta na křestním listu zapsán jest takto: Jiří Wogtiech, syn Jana Wogtiecha, panského lesního v Hořicích, narozen dne 13. ledna 1771. Podobně i na výučním jeho listě (Attestat der edlen Jägerey) z r. 1791, vydaném od c. k. pardubické myslivny, napsáno zcela zřetelně: Georg Wogtiech. Také v Klášterci, kam se později jako revírník dostal, zapsán jako otec šesti dětí do matriky takto: Gyří Wogtěch, revírník č. 14 na Jedlině. Tento Jiří Vojtěch měl šest dětí, z nichž nejmladší byl František, otec professora Alberta. Narodil se r. 1812 a psal se také Wogtěch. Ten učil se hodinářství, a tu najednou r. 1837 na výučním a pak mistrovském jeho listě shledáváme se poprvé se změněným jeho příjmením. Místo Vojtěch stojí v něm Albert A od té doby tato linie užívala nového příjmení. Starší však bratr Františkův, Antonín, i dále se psal Wojtěch a jeho děti až do dneška užívají tohoto původního příjmení. Také v klášterecké matrice stále naskýtá se jméno Vojtěch; teprve r. 1870 farářem Chaloupkou při jméně Bedřich Vojtěch (jenž je synem Antonína) poznamenáno: vulgo Albert.

Do VIII. hodnostní třídy povýšeni tito professoři gymnasijní v Čechách: z Budějovic J. Kukla a Ig. Březáček, z Chrudimě Jan Fiedler, Jan Šmaha a Oldř. Kobrle, z Něm. Brodu Josef Němec a Frant Jezdinský, z Vys. Mýta Gust. Šafařovič, Otmar Vaňorný a Ign. Frank, z Jičína K. Petr, Jindřich Neudert a Ant. Trnka, z Mladé Boleslavě Frant. Čižinský, Josef Pršala, Vil. Goth, Al. Hubka a Václav Dvořáček, z Klatov Jan Vohryzka a Ferd. Vaněk, z Král. Hradce dr. Lad. Brtnický, Jan Ziegler a K. Wipler, z Kolína Josef Bureš a Frant. Zikmund, z Litomyšle Antonín Bezpalec, dr. Ed. Šarša, Jan Kohout, Josef Vítke a Jan Voborník, z Jindř. Hradce Josef Štefek, z Pelhřimova Ed. Janáček, Jan Roček a Josef Soukup, z Plzně Frant. Věcovský, Jan Soukup, Frant. Vávra a Josef Kramář, z Prahy dr. Frant. Brdlík, dr. K. Vandas, A. Breindl a V. Müller, z Příbramě J. Šrámek, A. Gottwald a Fr. Řehoř, z Roudnice Vl. Kobliska, E. Svět a J. Steinhauser, ze Slaného J. Roleček, J. Hanamann a P. Hrubý, ze Smíchova J. Durych, dr. J. Pražák a Frant. Řehák, z Tábora J. Sádek, z Domažlic V. Kebrle, dr. E. Štolovský a A. Vlček, z Král. Vinohrad A. Chmelík.

Dále z reálek tito professoři: z Budějovic T. Marek a P. Rada, z Kr. Hradce J. Kudrnáč, E. Milbauer a J. Gregor, z Pardubic V. Vlášek a K. Životský, z Prahy M. Str. A. Havlík, z Rakovníka dr. J. Hejtman, z Král. Vinohrad F. Pover, ze Žižkova dr. E. Fait.

Na Moravě povýšeni na českých gymnasiích: v Brně dr. Grňa a R. Dvořák, v Uher. Hradišti K. Hrastílek, H. Hrozek, V. Kubelka, Z. Havlák, K. Kizlink, J. Petráček a F. Zach, ve Val. Meziříčí V. Spiruta, v Olomouci K. Minářík, v Třebíči F. Černý, J. Štěpán, J. Trnka a F. Dula; na reálce české v Brně B. Kopecký, A. Slovák a dr. Ferd. Jokl.

Jmenování. V červenci jmenováni professoři: *Václ. Bendík* z Nov. Bydžova na čes. gymn. do Budějovic, *Jarosl. Čech* ze Soběslavě na reálku do Písku, *Ferd. Dula* z Třebíče na g. do Přerova, *Jos. Gregor* z r. v Král. Hradci na čes. r. do Prahy (Ječná ul.), dr. *Jos. Horák* z učitel. úst. v Plzni na čes. r. do Prahy (Staré Město), *Vojt. Hulík* z r. v Písku na r. v Žižkově, *Jos. Klobouček* z r. v Rakovníce na čes. r. v Karlíně, *Bedř. Konvalinka* z r. v Král. Hradci na r. v Ml. Boleslavi, *Zd. Kuffner* z Král Dvora do Roudnice, *Václav Lacina* z Klatov do Prahy na čes. r. v Ječné ulici, *Jindř. Neudert* z g v Jičíně na r. g. na Smíchově, dr. *Karel Petr* z čes. g. v Olomouci na II. čes. g. do Brna, *Maxm. Regal* z Loun do Rakovníka, *Bedř. Řezník* z čes. r. v Lipníku na g. v Jindř. Hradci, *Jan Roček* z g. v Pelhřimově na r. g. v Chrudimi, *Josef Sallač* z g. v Rychnově do Prahy na čes. r. v Ječné ul., *Václav Sládek* z V. Mýta do Prahy na č. g. malostr., *Fr. Šmyčka* z č. r. g. v Mor. Ostravě na čes. g. do Uh. Hradiště, *Václav Šolc* z Pardubic na r. vinohradskou, *Stanisl. Souček* z g. v Král. Dvoře na II. čes g. v Brně, *Josef Soukup* z Pelhřimova na čes. r. v Praze-III., *Rud. Soukup* z uč. úst. v Kutné Hoře na čes. g. do Budějovic, *Jan Šrůtek* z Rakovníka do Prahy na č. r g. v Křemencové ul., *Josef Štefek* z Jindř. Hradce do Příbramě, *Václ. Tibitanzl* z Loun na čes. r. do Budějovic, *Josef Vítke* z Litomyšle na g. do Jičína. — Dále jmenováni učiteli náboženství při reálce žižkovské dr. *Ign. Steinochr*, katecheta měšť. školy dívčí v Praze na Nov. Městě, a při reál. gymn. smíchovském *Emanuel Žák*. katecheta měšť. školy dívčí v Praze-Bubnech. — V srpnu jmenováni prof. g. v Čáslavi *Fr. Hrdlička* na č. g. na Král. Vinohradech, *Josef Kubr* z g. v Král. Hradci na čes. g. v Praze-III., *Fr. Mašek* ze zem. r. čes. v Hodoníně na r. do Písku, *Karel Novák* z učitel. ústavu v Jičíně na g. do Kr. Hradce, *Václav Ruth* z č. g. v Kroměříži na r. v Kutné Hoře, *Ant. Turek* z r. v Kostelci n. O. na r. v Kladně.

Skutečnými učiteli jmenováni:

a) *provisorní učitelé: Ad. Brejcha* z r. v Pardubicích tamtéž, *Karel Buňat* z g. v Pelhřimově na r. v Kutné Hoře, *Josef Dědek* ze Žitné ul. na g v Táboře, *Ign. Hrubý* z r. v Nov. Městě na Mor. na r. v Kut. Hoře, *Rud. Karras* z č. g. v Olomouci na č. g. v Prostějově, *Bedř Knorre* z Něm. Brodu na r. v Hradci Král., *Ant. Kořínek* z Chrudimě do Vys. Mýta, *Karel Los* z r. g. v Praze do Nov. Bydžova, *Jindř. Muk* z č. r. v Ječné ul. do Rychnova, dr. *Jan Opletal* z č. g. v Olomouci do Třebíče, *Josef Pithardt* z r. v Hradci Králové do Rakovníka, *Rich. Plicka* z Jindřich. Hradce tamtéž, dr. *Eman. Rádl* z Pardubic tamtéž, *Tom. Snětivý* z g. v Táboře na g do Pelhřimova, *Josef Martinovský* z Kolína tamtéž, *Fr. Tajrych* z Pardubic tamtéž, dr. *Vladimír Janků* z Přerova na čes. g. do Olomouce;

b) *supplující učitelé:* kat. *Mik. Fischer* z g. v Strážnici tamtéž, *Václav Hanuš* z g. v Čáslavi na g. v Litomyšli, *Fr. Křemen* z r. v Písku tamtéž, dr. *Fr. Lukavský* z r. v Rakovníce tamtéž, *Mart. Martan* z r. v Hradci Králové na g. v Strážnici, dr. *Fr. Nachtikal* z čes. r. v Ječné ulici v Praze na čes r. v Brně, *Jan Novák* z r. v Písku na g. v Pelhřimově. kat. dr. *Jan Sedlák* z I. čes. g. v Brně tamtéž, *Jindř. Seehák* z g. v Písku na r. v Hradci Král., *Petr Šesták* z čes. r. v Plzni na g. v Jičíně, *Josef Vinš* z č. r. v Budějovicích na g v Čáslavi, *Vladislav Vlček* z č. r. v Praze-I. na g. do Třeboně, *Josef Vořišek* z čes. r. v Praze I. na r. v Ml. Boleslavi, *Jarosl. Doležal* z čes. r. v Ječné ulici na r. v Rakovníce, *Fr. Javorský* z g. v Třeboni na g. v Čáslavi, *Ferd. Kňourek* z I. čes. g. v Brně na g. do Strážnice, *Jan Pavlík* z č. g. v Truhlářské ul. na r. v Hradci Králové, *Karel Trakal* z g. v Táboře na g. v Pelhřimově, dr. *Fr. Hýbl* z čes. g. v Olomouci na g. do Boskovic.

Provisorními učiteli byli jmenováni supplující: *Vojt. Filipovský* z č. g. v Praze (Truhl. ul.) na r. g. v Chrudimi, *Vojt. Fousek* z r. v Písku tamtéž, *Jan Hruška* z č. r. v Plzni na g v Jindř. Hradci, *Josef Kolář* z čes. r. v Plzni na r. do Pardubic, *Jan Kosa* z r. v Písku na čes. r. do Ječné ul., *Rud. Neuhöfer* z g. v Přerově na čes. g. do Olomouce, *Václav Niederle* z č. r. g. v Praze tamtéž, *Josef Osvald* z r. v Pardubicích na g. v Něm. Brodě, *Václav Šebek* z g. v Čáslavi na g. do Tábora, dr. *Josef Šimák* z čes. r. v Ječné ulici na g. do Něm. Brodu (vzdal se však toho místa stav se professorem při vyšší dívčí škole v Praze), *Emanuel Webr* z I. čes g. v Brně na čes. g. do Olomouce, dr. *Otakar Kadner* z r. g. v Kolíně tamtéž, *Pavel Roubík* z r. na Kr. Vinohradech na r. do Pardubic, *Josef Najman* z čes. r. v Brně na g. v Přerově.

Osobní. Prof. dr. *Fr. Krsek* z kolínského reál. gymn., přidělený c. k. ministerstvu ve Vídni ke službě, jmenován ředitelem akad. gymnasia v Praze; prof. dr. *Jan Krištůfek* z reálky písecké ředitelem reálky v Táboře, prof. *Fr. Bělohlávek* z reálky v Pardubicích ředitelem státní reálky v Kladně, prof. *Pavel Krippner* z gymnasia přerovského ředitelem nově založeného gymnasia v Boskovicích a prof. gymn. příbramského *Jan Lorenz* ředitelem r. gymn. v Klatovech. Řediteli c. k. české reálky v Brně, škol. radovi *Ad. Kubešovi*, udělen při odchodu na odpočinek rytířský řád císaře Františka Josefa. — Prof. *Ant. Setunský*, nad jiné a mnohostranně zasloužilý člen výboru našeho spolku, přidělen byl ke službě c. k. ministerstva kultu a vyučování. — Býv. řediteli ob. gymn. čáslavského, prof. čes. reál. gymn. v Praze, dru. *Reinh. Stránskému*, a professoru pardubické reálky *Vinc. Mazánkovi* udělen při odchodu jejich na trvalý odpočinek titul školního rady. — Prof. stát. průmysl. školy v Praze *Václ. Řehořovský* jmenován řádným professorem obecné mechaniky a hydromechaniky na české technice v Brně. — Prof. stát. průmysl. školy v Praze *Vilém Homme*, prof. průmysl. školy české v Brně *Fr. Pospíšil* a v Plzni *Vratislav Tusar* povýšeni do VIII. hodn. třídy. — Učitelem v VIII tř. při stát. průmysl. škole v Praze pak jmenován *Jaromír Franěk*, správce továrny. — Defin. učitel tělocviku na čes. ústavě učitelů v Praze *Josef Klenka* jmenován v téže vlastnosti na staroměstskou reálku. — Vedlejší učitel tělocviku na reálce rakovnické *Josef Tobolář* jmenován definitivním. — Hlavními učiteli na čes. ústavě učitelek v Praze jmenováni prof. učitel. ústavu v Příbrami *Josef Vojta*, a učitel. měšť. školy *Jan Kamelský*, na učitel. ústavě v Příbrami katecheta měšťanské školy v Kladně *Jan Královec* a učitel měšť. školy v Král. Dvoře *Eman. Ruffer*, na ústavě učitel. v Poličce *Engelbert Rufer* náměstek ředitele chlap. měšť. školy v Polné, na učitel. ústavě v Soběslavi, *Jan Zahradník*, učit. měšť. školy v Chrudimi, a *Ant. Cakl*, učit. měšť. školy v Humpolci, na učitel. ústavě v Plzni prov. učit. zemské reálky ve Vel. Meziříčí *Jan Mašín*, na učitel. ústavě v Kutné Hoře *Bedř. Kurš*, učit. měšť. školy plzeňské, a na ústavě učitelů v Brně skut. učitel zem. reálky v Uh. Brodě *Fr Autrata*. — Do VIII. třídy povýšeni byli professoři učitel. ústavů: v Kutné Hoře *Lad. Richtr*, v Poličce *Jan Huml*, v Soběslavi *Engelb. Novák*. — Učiteli v IX třídě při stát. průmyslové škole v Pardubicích jmenováni stav. adj. poštov. ředitelství v Praze *Arn. Rosa* a inženýr brněnské strojovny *Ant. Kubeš*.

Úmrtí. Dne 4. července 1900 zemřel v 43. roce věku svého po krátké nemoci skutečný učitel zemské vyšší reálky v Uh. Brodě Jos. A. *Voráček*. — Dne 13. září po trapné chorobě delší zemřel v 53. roce života professor c. k. české reálky v Karlíně Josef *Pšenička*, jenž ústavu tomu náležel od založení jeho r. 1874 a požíval pověsti jako vynikající fysik a znatel jazyků. — Těžká rána stihla vědu úmrtím prof. dra. Eduarda *Alberta*, jenž náhle skonal v rodišti svém Žamberce dne 26. září.

Zprávy spolkové.

Z výboru. První schůze po prázdninách konala se dne 26. září. Přes prázdniny se bývalé vzezření její změnilo. Odešel z výboru skromný a milý kollega dr. Frant. Nachtikal, byv jmenován skutečným učitelem na c. k. české reálce v Brně, a neočekávaně v samé poslední dny prázdninové dlouholetý vzorný pokladník prof. Ant Setunský, jemuž se dostalo vzácného vyznamenání povoláním k službě do c. k. ministerstva kultu a vyučování ve Vídni. — Starosta zahájiv schůzi vzpomněl vroucími slovy odchodu obou těch členů, zvláště pak ocenil obětovnost, opatrnost a spolehlivost p. kollegy Setunského, jenž zůstane dlouho spolku nenahraditelným. Se všeobecným souhlasem byly vysloveny odstouplému povstáním díky; ze srdcí všech jistě šlo přání, by se na novém působišti s hojným potkal zdarem. — Jednatel připomíná, že se

súčastnil večírku na počest odcházejícímu pány kollegy ze sboru vinohradského gymnasia uspořádaného a vyslovil tam jemu i vážené paní choti jeho, rovněž spolku našemu věrně oddané, nejlepší přání. — Úřad pokladníka byl zatím svěřen zapisovateli prof. Stýblovi. — Zpráva o úřední činnosti ve jménu spolku o prázdninách, jakož i poslání gratulačního telegramu k jubileu university krakovské, vyjednávání se společností Národního divadla o studentských představeních divadelních a j. byla vzata na vědomí a schválena. — Ve zprávě *jednatelské* především byl podán zevrubný přehledný výklad o tom, jak vznikla myšlenka podati J. V. holdovací adressu všeho professorstva středoškolského na oslavu 70. narozenin a jakým způsobem účastenství sborů českých (a neněmeckých vůbec) důstojně bylo vykonáno. Akce řízená na ústavech českých jednatelem došla všude porozumění a ochotné podpory, přes krátkost času úplně se zdařila, anoť 83 středních škol českých se jí súčastnilo, a vzbudila zvláště svorným vystoupením všeho professorstva rakouského v nynější době zostřených protiv na Nejvyšším místě radost a došla pozornosti pro české professorstvo ne nevýznamné. Adressu Jeho Veličenstvu podal p. ministr. — Důležitá byla též zpráva o dopise prof. dra. Kameníčka z Brna, neměl-li by se na Moravě zříditi odbor Ústředního spolku. Věc byla uznána za vážnou a jednomyslně bylo schváleno, že jednatel v odpovědi na řečený dopis doporučoval zříditi v Brně takový *odbor* (na způsob haličských *kol*) pro brněnské členstvo, který by byl v ustavičném styku se spolkem, ale zvláštního příspěvku členského nevybíral. Pro důležitost usneseno dopsati dru. Kameníčkovi ještě určitější zprávy. — Urgence prof. Černého v Brně, aby se výbor rozhodl o jeho návrhu, založiti pod aegidou Ústředního spolku družstvo na vydávání učebnic pro české střední školy, způsobila čilou debattu. Poněvadž však věc vyžaduje bedlivého uvážení, rozhodnutí bylo odloženo na příští schůzi. —

Z volných návrhů došly souhlasu a přijetí:

a) Návrh dra Groha, by se svolala občasná schůze na porokování o tom, jaké povahy jsou prázdniny professorstva středoškolského a může-li býti professor zavazován o prázdninách ke službě porotní;

b) návrh prof. Klenky, by spolek přistoupil k petici vídeňské »Mittelschule«, aby ministerstvo kultu a vyučování podalo říšské radě a zemským sněmům předlohu zákona, jímž by byly učitelům tělocviku na středních školách poskytnuty: postup do vyšších tříd platebních a 30letá služba při 20 týdních hodinách učebných. —

Závěrem bylo schváleno ujednání pořadatelstva, aby se o prvním divadelním představení studentském roku letošního hrála Sofokleova tragedie »Antigona«.

Občasná schůze konala se dne 3. října v Měšťanské besedě pražské. Členové sešli se hojným počtem, aby porokovali na prvém místě o vynesení vydaném o prázdninách, dle něhož professoři středních škol mají býti o prázdninách povoláváni za porotce. Rozhovor, jenž byl úplně klidný a věcný, zahájil prof. dr. Jindř. Metelka. Chválil zřízení porotní a obecnou povinnost porotní pro každého občana, ale opíraje se o Marenzellera, dovozoval, že prázdniny u professorů jsou totéž, co dovolená u státních úředníků. Je-li tomu tak, pak odpočinek professorům nemohl by býti odnímán ani přerušován. Dokazoval, že professoři po vzrušující práci celoroční odpočinku potřebují, a vyslovil obavu, že při rozčilujících líčeních porotních

by ho jistě nenabyli a nejeden *musil by se dožadovati na zotavení zvláštní dovolené* ve školním roce. Poukazoval též na výhody jiných stavů našemu blízkých. k professorům škol vysokých a učitelům škol obecných, kterým ta povinnost se neukládá. Také prakse při udělování cestovních stipendií professorům středních škol nasvědčuje úplné jich volnosti o prázdninách; udělujíť se jim stipendia na cesty se závazkem, že vynaloží na cestování nejen celé II. pololetí, ale i prázdniny. Posléze upozorňoval na potřebu, zjistiti, zdaž také v jiných zemích byly vydány podobné výnosy, neboť zjištění to je důležité při akci, jež se snad podnikne na obhájení prázdnin.

Výklad tento byl s pozorností vyslechnut. Po něm pak rozpředla se debatta, v níž hlavně tyto věci byly zejména vytčeny:

1. je zjištěno, že v některých městech venkovských professoři středních škol již před tímto vynesením musili zasedati o prázdninách při porotách; 2. jest potřeba nepochybně zjistiti, jsou-li prázdniny totéž, co dovolená; vyskytujeť se mínění, že *nejsou* totéž, a že professoři mají prázdno jen proto, že je mají žáci; ani prý nejsou státními úředníky a proto normy pro státní úředníky pro ně neplatí; — 3. v akci podniknuté bude třeba zjistiti, zda professoři jsou rovnocenni se státními úředníky a že jim přísluší dovolená, t. j. prázdniny; dovolené pak nikomu nelze přerušovati.

Výsledkem debatty bylo jednomyslné usnesení, aby výbor podal k ministerstvu petici, by professoři středních škol byli zproštěni a měli zajištěny nepřerušitelné prázdniny.

Druhým článkem programu bylo další rokování o reformních článcích prof. dra. Kramáře v »Politice«. Prof. Vavřinec Dušek, nemoha se dostaviti osobně, poslal dopis, v němž případnými rysy povšechně vytkl vady i přednosti Kramářových reformních návrhů a zakončil přáním, »aby české professorstvo svou hřivnou přispělo, ne-li k rozřešení reformy gymnasia, aspoň k vyjasnění pojmů, odstranění překážek, zažehnání nechuti k této práci ve vlastním středu a ukázání nových cest, po nichž, ne-li my, aspoň naši šťastnější nástupci by došli cíle«. — Obsah dopisu došel obecného souhlasu a po delší živé debattě jednomyslně bylo usneseno, nepouštěti ze zřetele věcného uvažování o otázce vzbuzené.

Závěrkem schůze byl zevrubně odůvodněný návrh prof. Krátkého, aby se vypravila ještě v říjnu do Vídně deputace k ministrům vyučování a financí stran brzkého doplnění zákona o úpravě služného professorům na c. k. ústavech učitelských. Odkladem té opravy vážné vzniká nebezpečí. — Návrh byl jednomyslně přijat s modifikací, aby deputace byla smíšená: z Čechů a Němců. Vypravila se dne 24. října do Vídně. Tím bylo skončeno.

Literatura.

Časopisy.

Archiv für slavische Philologie. Red. V. Jagić. Svazek XXII. Sešit 1. a 2. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. Ročně 20 mark. Obsah: A. Leskien: Die Entwicklung serbischer Sätze mit *te* von Parataxis zu Syntaxis. — W. Vondrák: Zur Declination des zusammengesetzten Adjectivums. — V. Jagić: Einige Streitfragen. — W. Vondrák: Zur Rennaissance der böhm. Litteratur zu Ende des vorigen Jahrhunderts. — A. Brückner: Polonica. — M. Medini: Čubranović und seine Be-

ziehungen zu der einheimischen und der italienischen Literatur. — A. Vieth: Beiträge zur Ethnographie der hannoverschen Elbslaven. — Const. Jireček: Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan. — M. Rešetar: Das ragusanische Liederbuch aus d. J 1507. — Týž: Eine unbekannte Ausgabe Marulić's. — Kritischer Arzeiger: Ursitze der Slaven von Brückner, Ščepkins Savina kniga von Vondrák, Ljapunov's Die altrussische Sprache der T. Novgorod. Chronik v. Jagić, Maretić's Grammatik u. Stilistik der kroat. oder serb. Literatursprache v Jagić, Mělnickij's Kirchen slav. Grammatik v. Kocovskij, Zur Ausgabe der sämmtl. Werke Kotljarevskij's v. Petrovskij, Hipler, Bogorodzica v. Dobrzycky, Publicationen der Szewczenko-Gesellschaft v. Brückner, Parallelen zum folklor. Inhalt des ethnograph. Zbirnik der Ševčenko-Gesellschaft von Polívka, Ausgabe der Werke Dragomanov's od téhož, Loriš's Oberostraver Dialect od téhož, Zíbrt's Bibliographie der böhm. Geschichte von C. Jireček, Über Pottenstein v. Vondrák. — Kleine Mittheilungen.

Časopis Matice moravské. Ročník XXIV. Seš. 3.—4. Odp. redaktor dr. Frant. Kameníček. Obsah: Dr. F. Šujan: Počátky Brna a jeho jméno. — J. Bartocha: Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím v zemích koruny České. — J. Klvaňa: Krevní kniha městečka Bojkovic. — J. Malovaný: Skladba nářečí císařovského. — Dr. M. Kříž: Dějiny literatury o propasti Macoše. — M. Václavek: Panství Vsacké l. P. 1776. — Umělecké a vědecké zprávy. — Literatura. Dr .Fr. Slavík: Příspěvky k nerostopisu Moravy. — Vinc. Prasek: Jméno Velehrad. — Fr. Václ. Peřinka: Opat Šebestian Freytag z Čepiroh. — Ročně zl. 2·60. Nákladem »Matice moravské« v Brně.

Časopis Musea král. českého. Roč. LXXIV. Svaz. 2.—5. Red. Ant. Truhlář. Obsah: Dr. J. Kalousek: Anglická píseň o sv. Václavu. — Dr. Zikm. Winter: Platy a důchody učitelstva v XVI. věku. — J. Kamper: Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo. — V. Francev: K historii vydání Remešského Evangelia. — Dr V. Flajšhans: Nový rukopis Husův. — Dr. K. Krofta: Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického »mistr Protiva«. — Z. Nejedlý: Česká missie Jana Kapistrana. — H Kuffner: Bitva u Lipan. — O Zachar: Z dějin alchymie v Čechách. — V. Flajšhans: Z knihovny Strahovské. — Dr. J. Th. Zahradník: Z knihovny Strahovské. — Drobné příspěvky. — Jar. Vrchlický: Giuseppe Parini a satir. báseň jeho Den — Ant. Havlík: K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. — Zpráva o Museu král. Českého. — Zpráva o Matici České.

České knihovnictví. Roč. I. čís. 1. Red. dr. Z. V. Tobolka. Obsah: F. Houser: Veřejné čítárny. — Dr. B. Prusík: Lidové knihovny a veřejné čítárny v Anglii. — Dr. Z. V. Tobolka: C. k. veřejná a universitní knihovna v Praze. — Zprávy o knihách. — Literární rádce. — Z našich knihoven a čítáren. — Rozmanitosti. — Bibliografické zprávy. — Ročně 12 K. Nakladatel dr. Fr. Bačkovský v Praze, Žitná ulice. — Nový časopis tento upřímně vítáme do písemnictví našeho. Bohdá stane se brzy netoliko referentem, nýbrž i šiřitelem knihovního ruchu u nás, který v organismu našeho duchovního života za posledních let byl skoro mrtvým kolečkem.

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky. Ročník XXIX. Čís. 4.—5. Red. prof. Aug. Pánek.. Obsah: Dr. F. J. Studnička: Methodické příspěvky ku počtu differenciálnímu. — Dr. V. Strouhal: Váhy a vážení. — F. J. Studnička: O nových poučkách Fermatových. — Dr. O. Šolc: Význam a některé důsledky theorie elektrolytického tlaku. — Mezinárodní kongress meteorologický v Paříži. Příloha k Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky. — Věstník literární. — Úlohy. — Ročně 8 K. Nákladem Jednoty českých mathematiků v Praze.

Česká mysl. Časopis filosofický. Roč. I. Seš. 3.—5. Red. Fr. Čáda, Fr. Drtina a F. Krejčí. Obsah: Dr. R. Dvořák: Konfucius a Lao-tsï. — Dr. O. Kramář: Základy metafysiky. — Dr. F. Krejčí: Volné listy o nynější filosofii — Dr. A. Kraus: Sören Kierkegaard. — Prof. F. Tilšer: O příčinách nynějšího myšlenkového a společenského rozvratu a prostředcích k jeho překonání. — Rozhledy. — Dokumenty. — Korespondence slovanská — Literatura. — Přehledy časopisecké. — Zprávy. — Ročně 8 K. Nakl. J. Laichter, Král. Vinohrady.

Český časopis historický. Ročník VI. Číslo 2.—3. Red. J. Goll a Josef Pekař. Obsah: J. Vlček: Z doby Josefinské — Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. — Max Dvořák: Knihovna Augustianského kláštera v Roudnici. — G. Friedrich: Český diplomatář a jeho program. — J. Pekař: K sporu o zádruhu staro.

slovanskou. — J. Bidlo: Třetí sjezd historiků polských v Krakově. — Drobnější články. — Literatura. — Přehled časopisů. — Zprávy. — Ročně 7·20 K. Nakladatel Bursík a Kohout Praha, Václavské nám.

Časopis pro veřejné zdravotnictví. Roč. II. Čís. 2.—6. Red. prof. dr G. Kabrhel. Obsah: F. Velich: O lázních. — MUDr. A. Wiesner: Polévky a jejich diaetetický význam — Dr E. Kabrhel: Otravy sirouhlíkové v industrii kaučukové. — O. Laxa: K otázce zužitkování sbíraného mléka. — Dr. Zahradnický: Z cesty po Německu. — Feuilleton. — -ich-: Pro milosrdenství boží, zabte mne! — † Prof. dr. Fr. Michl. — † Dvorní rada prof. dr. E. Albert. — Dr. E Formánek: O »jedovatosti« vydýchaného vzduchu. — Dr. V. Walter: O otázkách zdravotních při výrobě stearinu. Pohyb obyvatelstva v král. Českém r. 1899. — Rozšíření nakažlivých nemocí v král. Českém r. 1899. — Referáty. — Ročně 6 K.

České museum filologické. Ročník VI. Sešit 1.—3. Red. prof. dr. J. Kvíčala. Obsah: H. a K. Škorpilové: Památky thrácké. — Dr. J. V. Prášek: Příspěvky k Herodotovi. — Dr. R. Novák: Liviana — A. Ludwig: Jak má se souditi o celistvosti Iliady při domněnce, že ze samostatných zpěvů byla zpracována. — K. Kořínek: Adam Mickiewicz. — A. Ludwig: Penelopino tkání v Odyssei II, 93 násl. — Dr. V. Flajšhans: Zrcadlo hříšníka menší. — Dr. J. V. Prášek: Lydiaca. — Ant. Truhlář: Příspěvky k dějinám studií humanistických v Čechách. — Ign. Hošek: K etymologii jména »Morava«. — Dr. V. Flajšhans: Husovo Zrcadlo člověka hříšného větší. — Úvahy a zprávy. — Ročně zl. 3·50.

Český lid. Roč. IX. Čís. 5. a Roč. X Čís 1. Red. dr. Č. Zíbrt. Obsah: Fr. Kretz: Na svatbě v Derfli. — J. Mančal: Mužský kroj Zálesáků. — A. Hajný: O chase. — A. Fiala: Zkušenosti o keramice slovensko-uherské. — B. Hoblová: Zdobené milostné dopisy lidové. — J. Vlnka: Slezská »aptyka« (lékárna) čili snůška prostonárodních léků rostlinných ze Slezska. — Dr Č Zíbrt: Básník samouk Vojtěch Kořara, rychtář ze vsi Proseči. — F. V. Peřinka: Některé pověry moravské z XVIII. věku. — J. Valchář: Žákovská slavnost na sv. Řehoře na Ledečsku. — Dr. L. Quis: Karla Havlíčka studie o formě české lidové písně. — Č. Holas: České národní písně. — C. Merhout: Paběrky z archivů domácích i cizích - Čarodějnictví pražského lidu v XVI. stol. — Dr. Č. Zíbrt: Kroje z Chrudimska z r. 1825. — A. Hlavinka: Příroda kmotrou národní písně. — Dr. J. Zahradník: Rady J. Košetického r. 1690 na každý měsíc. — Bedřich Mach: Jaro u tkalců krkonošských. - Otázky a odpovědi. — Dr. Č. Zíbrt: Literatura kulturně-historická a ethnografická r. 1899 až 1900. — F. Kretz: Z dějin národopisu československého. — E. Šebesta: Stezky středních Sudet a jich kulturně-historický význam. — V. Novák: Několik slov o slovenské písni. — F. Racek: O malovaných modlitebních knihách jihočeských. — J. Ch. Slavičínský: U Křúpalů. — Dr. Č. Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa V. Hankovi. — F. Kretz: Slováčtí hudci. — J. Tykač: Nářečí horácké na východě českém. — J. Bodnár: Ro právočky na Uderinej v Novohradskej stolici. — Ign. Hošek: Povídky z okolí bysterského — Směs. — Časové zprávy. — Otázky a odpovědi. — Ročně zl. 4.—. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jerusalémská ul.

Česká revue. Ročník III. a IV. Číslo 7.—12. a 1. Red. dr. Vlad. Škarda. Obsah: Miloš Jiránek: Z historie pražského holleria. — -△-: Čeština v poštovnictví. — J. Kořenský: Eski Šehr, emporium mořské pěny. — J Vorel: Odborné hnutí dělnické. — Kazimierz Przerwa-Tetmajer: Melancholia. Přel. Frant. Kvapil. — K C. Neumann: Rub a líc našeho průmyslu cukrovarnického. — J. K. Šlejhar: Vraždění. Dr. Jiří Guth: Salamanca a Coimbra. — J. Máchal: O ruském románu novodobém. — E. Muška: Anglie a Transvaal — Dr. F. Fiedler: Přípravy k agrárnímu programu ve straně sociálně-demokratické. — Dr. J. Karásek: Vzpomínky a dojmy ze severní Italie. — K Adámek: Živnostensko-politická akce sněmu království českého r. 1898 až 1899. — Dr. V. Horský: Lex Körber. — Jos. Bartoš: Rudyard Kipling. — Prof B. Bauše: Postup člověka v ovládání tvorstva. — Z básní E. Pohorského: České umění. - Časně z jara. - Sněženka a havran. — D: Úprava jazykových poměrů při c k. státních drahách. — A. P. Čechov: V roklině. Přeložil dr. B. Prusík. — J. Třeštík: Komunikace a obchod v Bosně a Hercegovině. — Něco o obchodních museích a skladištích vzorků vývozního zboží. — Prof. dr. J. Gebauer: O oprávněnosti a nutnosti druhé české university. — Dr. J. Matiegka: Tělesné ostatky P. J. Šafaříka. — J. Žeranovský: Slitování. — Dr. Klineberger: Rolnický úvěr. — Dr. J. Matiegka: O délce lidského života zvláště vzhledem k poměrům pražským. — J. Arbes: Nejstarší české feuilletonní causerie. — Prof. K Maydl: Ed. Albert — Jar. Vrchlický:

Ed. Albert-básník. — J. Vorel: Sociální úkoly venkova. — J. Schiller: Něco o potlesku. — Dr. J. Karásek: Bulharský periodický tisk. — F. Nušl: O kometách. — Rozhledy. — Směs. — Ročně zl. 9·—. Nákl. vlastním.

Hlas. Mesačník pro literatúru, politiku a otázku sociálnu. Ročník II. Čís. 10. a Roč. III Čís. 1.—3. Redaktor a vydavatel dr. Pavel Blaho. Obsah: J. Hrušovský: Úryvky z národohospodarských pomerov na Slovensku. — A. S. Puškin. — F. Houdek: Slovenské potravné spolky. — Dr. P. Blaho: Čo sme vykonali. — St. Klíma: Miestne názvy slovenské. — F. H: Našim obchodníkom. — Shromaždenie mss. a Živeny a martinské slávnosti. — A. Štefánek: L. N. Tolstoj a jeho román »Vzkriesenie«. — Dr. V. K.: V řeči žije narod. — Kým druhí tancovali. — Dr. P. Blaho: Odsúdeným. — F. Houdek: Priemysel a obchod v službách národa. — Starý Zvolenčan: Samoklam. — F. J.: Maďarisovanie mien. — Obzor. — Referáty. — Rozmanité zprávy. — Ročně 6 K.

Hlídka. Měsíčník vědecký. Roč. V. Čís. 5.—10. Red. dr. Pavel Vychodil. Obsah: Dr. J. Hudeček: Počátky amerikanismu. — F. Nerad: Burové a jich státy. — Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — J. Oliva: Z duchovních pradějin člověka — Dr. J. Sedlák: Křesťanství a vzdělanost řecká a římská. — Písemnictví a umění. — Fr. Komárek: F. Cyrill Kampelík na Moravě. — Ze života pro život. — Dr. J. Samsour: Sociální význam svěcení neděle. — Dr. F. Nábělek: Stirner a Nietzsche. — Směs. — Rozhled. — Ročně 8 K.

Listy filologické. Ročník XXVII. Sešit 2. Red. Jan Gebauer, Fr. Groh, J. Král, Fr. Pastrnek, Jar. Vlček. Obsah: F. Groh: Dva nálezy. — J. Král: O nynějším stavu bádání mythologického. — J. Gebauer: Několik slov o Štítném. — J. Hanuš: Český Macpherson. — Úvahy. — Drobné zprávy. — Ročně 7 K. (Zasílá se prof. K. Himrovi v Praze, Sněmovní ul. 29./III.)

Listy chemické. R. XXIV. Č. 5.—8. Red. dr. O. Šulc a prof. Jos. Mašín. Obsah: K. Chodounský: Příspěvek k určování aldehydů. — E. Votoček a V. Frič: Cukerné složky xanthorthaninu a koercitrinu. — E. Votoček: Poznámka k fototropii. — F. Schulz: Hydrolyse solaninu. — O. Šulc: Rozpustnost halových solí rtuti. — J. Šebor: Uhlohydráty mechu karaghénového. — Rozhledy. — Směs. — Různé. — Literatura. — Nové spisy. — Osobní — Ročně 12 K. Náklad. Spolku chemiků českých. (Administrace v Praze, v Jindřišské ul. 27.)

Lumír. Roč. XXVIII. Čís. 20.—36. Redaktor Václav Hladík. Obsah: Povídky: F. X. Šalda: Šly světem. — Gabriel d'Annunzio: Allegorie podzimku. Přel. K. Bačkovský. — J. K. Šlejhar: Nehoda Mesiáše. — K. Elgart: Zápas. — R. Jesenská: Nina. — Gustav Flaubert: Listopad. Přeložil O. Šimek. — Egisto Roggero: Dědictví Genia. Přel. H. Hackenschmied. — Básně: M. Silén: Hvězdy vyplakány. Píseň. — J. S. Mach: Sežehlá úroda. — Jan Opolský: Starodávné drama. — Z básní Otokara Theera: Děs štěstí. - Návrat. - Sklamání. — M. Jahn: Ballada. — Jan Opolský: Revoluce. — Otakar Theer: Člověk, který hledá absolutno. — Jos. Holeček: Selské děti. — W. C. Morrov: Při láhvi absinthu. Přel. J. J. B. V. — Ot. Šimek: Silná vůle. — G. Preissová: Lukova nejtěžší cesta. — Pierre Lonys: Byblis v pramen proměněná. Přel. J. Pšenička. — M. Gorkij: Dvacet šest a jedna. Přel. A. G. Stín. — E. Corradini: Poslední noc Sardanapalova. Přel. K. Bačkovský. — An. France: Kejklíř u Matky Boží. Přel. Isa G. — J. Opolský: Eremitage. — Jan z Wojkowicz: Notturno. — Z nejmladší poesie. — Miloslav Silén: Noc žebrákova. — H. Jelínek: Po letech. — Paysage. — Miloslav Silén: Giordano Bruno. Dítě. — A. Breska: Země zlata. — A. Heyduk: Z tulákova denníku. — J. Opolský: Tabule. — Feuilleton. — Ročně 10 K. Nakl. J. Otto v Praze, Karlovo nám. — Od října Lumír stal se týdenníkem. Obsah jeho zhutněl; idea českého umění úsilovněji se akcentuje.

Mladý Čech. List pro zábavu a poučení mládeže dospívající. Ročník I. a II. Čís. 3.—10. a 1. Redaktor Ladisl. Dolenský. Obsah: Václav Jan Tomášek. — Xav. Dvořák: Kde vítězství? — J. Šír: Vysvědčení. — Emanuel Tonner. — A. Heyduk: Jarní den. — Henryk Sienkiewicz. — J. Klika: Co je vzduch, jejž dýcháme? — J. Vysoký: Záporožci. — A. J. Zavadil: Ztracený syn. — Ivan Kostantinovič Ajvazovský. — Botanické výlety v měsíci březnu, dubnu a květnu. — W. R.: Oslava 500letého založení university Jagiellonské v Krakově. — F. Zvoníček: U rybníka. — A. Klášterský: Hněv moře. — Prachovské skály. — Jakub Arbes. — Dr. J. Květ: O hrozném nepříteli lidstva. — B. Bukovský: Archimedova obrana Syrakúz. — K. Bufková-Wanklová: Pověst o černé kněžně. — Oslava pětistých narozenin Jana

Gutenberga. — Světová výstava v Paříži. — Krále Krunaše nákrčník (Bosenská pověst). — H. Marek: Husité před Naumburkem. — Ztracený cestovatel. — Různé zprávy. — Ročně (20 čísel) 6·40 K. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jerusalemská ul.

Moderní revue. Časopis pro literaturu, umění a život. Roč. VI. Č. 7.—11. Red Arn. Procházka. Obsah: S. K. Neumann: Em. Holárek. — J. Karásek: Psanci. — Eug. de Castro: Belkiss, královna Sábská, Axumská a Hymiarská. — K. Hlaváček: Kuplet. — A. P. Nový Schlaf. — O. Wilde: Mistr. — J. Karásek: Když procitneme my mrtví. — Knut Hamzun: Viktorie. Přel. H. Kosterka. — ***: Volná tribuna. — J. K.: Z nové literatury německé. — Miloš Marten: Mstitel. — Viktor Dyk: Nepokojná noc. — J. Karásek: Vašíček Nejlů. — E. Gaubert: Kronika pařížská. — K. Kamínek: Národní divadlo — Aug. Conti: Světlo v samotě. Přel. M. Kalašova. — J. Opolský: Nervosní role. Deportace. — J. Karásek Z nové poesie francouzské. — Zprávy. — Příloha. — Ročně 6 K. Vydává A. Procházka v Praze.

Muzeum. Czasopismo Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Ročník XVI. Seš. 5.—10. Red. professor dr. Bol. Mańkowski ve Lvově. Obsah: B. Blažek: Zmiany w czasie świadomej reakcyi słuchu pod wpływem pracy umysłovej. — Kunz K.: Między narodowe zasady organizacyi szkolnictwa średniego i zastosowanie ich wnaszem ustawodawstwie. — Dworski E.: Reforma szkół średnich w Niemczech. — Dr. K. Nitsch: Ile mamy konjugacyi w języku polskim? Odpowiedź dru. Leciejewskiemu. — Odpowiedź dra. Leciejewskiego. — Wszechnicy Jagiellónskiej w pięćsetną rocznice jej odnowienia Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych. — Dr. J. Leniek: Założenie akademii krakowskiej w r. 1364 i jej reforma w r. 1400. — Fr. Habura: O gramatyce łacieńskiej Łukaska Piotrowskiego. — Dr. W. Hahn: Zapomniana broszura w języku niemieckim o akademii krakowskiej. — Dr. M. Warmski: O potrzebie naprawy stosunków szkolnictwa średniego. — K. Fischer: Rozbór estetyczny trzeciego epeizodyonu w Sofoklefowym Edypie królu — Recenzye i sprawozdania. — Sprawy Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych (jmen. obšírná zpráva o 16. valném shromáždění profes. spolku haličského). Z—z: Ze statistiky szkolnej. — Bryl Jan: Illustrowanye szkolnej lektury poematów Owidynaza zabytkami sztuki klassicznej. — Rozmaitości. — Wspomnienia pośmiertne. — Ročně 12 K. Nákl. Towarzystwa nauczycieli šzkół wyższych v Krakově.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Ročník VII. Čís. 7.—12. Red. dr. T. G. Masaryk. Obsah: O pověře ritueln í. — J. Zásadský: České Podkrkonoší. — P. Hájek: K otázce čínské. — L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. — Dějiny novodobé literatury francouzské. — J. V. Dušek: Záhuba našich archivů. — Hospodářský vývoj starověku. — Dr. Jos. Gruber: Organisace ženského vyučování odborného. — Přem. Hájek: Glossy k událostem čínským. — Stav a vývoj hospodářského loďstva světového. — Několik momentek z amerického života. — Nový seminář. — L. R.: Letošní sjezd proti tuberkulose. — Rozhledy. — Úvahy a kritiky. — Zprávy. — Ročně 14·20 K. Nakl. J. Laichter na Kr. Vinohradech.

Náš domov. Časopis pro zábavu a poučení našeho lidu. Ročník IX. Vychází dvakrát měsíčně. Obsah velmi rozmanitý a poutavý. Ročně 4·80 K. Nákl. Jednoty Našeho Domova v Olomouci.

Národopisný Sborník československý. Sv. VI. Seš. 1.—2. Red. J. Polívka. Obsah: F. A. Šubrt: Nordské museum a Skansen ve Štokholmě. — V. Prasek: Jméno »Valach«. — V. Havelková: Některé šperky naše lidové. — K. Kadlec: K »Slovu o zádruze«. — J. Polívka: O zlatém ptáku a dvou chudých chlapcích. — A. Kraus: K popsání Jos. Bláhy, přirozeného veršovce. — M. Speranský: Přehled knížek lidového čtení. — J. Klvaňa: Vinohradství na Strážnicku, hlavně při Strážnici městě ve stol. XVII. — F. J. Čečetka: Kořenářky. — Posudky a referáty. — Cena svazku 6 K.

Obzor literární a umělecký. Roč. II. Čís. 7.—14. Red. dr. Jar. Vlček. Obsah: Jar. Kamper: Václ. Jan Tomášek. — Jar. Vrchlický: Anthero de Quental. — Dr. J. Máchal: Prokop Šedivý. — Dr. J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové. — K. Velemínský: Tolstoj myslitel a jeho »Vzkříšení«. — Oznamovatel. — Úvahy a referáty. — Rozhledy umělecké. — Ročně 8 K. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze.

Obzor. Roč. XXIII. Čís. 1.—19. Red. Vladimír Šťastný. Obsah: Al. Hlavinka: Geniálnost v jazyku. — J Sahula: Přestup utrakvistů k protestantství. — M. Weinberger: Na řece Daly. — Al. Hlavinka: Příklonnost v jazyku českém. — Zažívavost jazyka. — Vlad. Šťastný: Velehrad dnešní. — J. Buday: Martin Medňanský. — J. F.

Podolský: Národní slavnost svatovítská v Jemnici. — Fr. Janovský: Pravda — vezdejší chléb duše lidské. — P. Pavelka: Dva ruští konvertisté a j. — Básně. — Povídky. — Beseda. — Obzor literární. — Ročně 4 K. Administrace Obzoru v Brně.

Osvěta. Ročník XXX. Čís. 5.—10. Red. Václav Vlček na Král. Vinohradech (Čelakovského ul.). Obsah: A. Hubka: O smíšených krajích českého jihu. — K. Kálal: Působení židů mezi uherskými Rusy. — A. Heyduk: Samoty. — V. Vlček: Budu-li sedlákem. — Dr. Hermenegild Jireček: Staré Brněnské půhony a rukopis Kralodvorský. — V. Flajšhans: Husova Postilla. — B. Vacek: Ku programu České strany lidové. — Št. Radič: Uhry či země uherské. — Ren. Tyršová: Z korespondence Josefa Manesa. — J. Kallus: Tři hudci. — B. Brodský: Vezdejší chléb. — Irma Geisslová: Jarní písně. — Gab. Preissová: Bedřich Maassen. — Renata Tyršová: Z Pařížské světové výstavy. — O. F. Vaněk: O původu náboženství řeckého. — Sněmové koruny české. — J. J. Toužimský: Revoluce v Číně. — Sava Chilandarec: Pod klášterní střechou. — F. Leubner: Trpělka. — B. Vacek: Ku programu práva přirozeného. — Št. Radič: Washington a Lafayette. — B. Adámek: Tajemná tůně. — J. Náměstek: Syneček. — Dr. B. Rieger: Říjnový diplom r. 1860. — J. Mikš: Poslední román L. N. Tolstého. — A. Heyduk: V podvečer. — I. Geisslová: Jeseň. — F. Procházka: Ostružiny. — Št. Radič: »Vnitřní síla« Němectva. — Nové písemnictví. — Obzor divadelní. — Nové rovy. — Zprávy hospodářské a sociální. — Ze světa slovanského. — Rozhledy o dějinách současných. — Ročně 14·40 K.

Paedagogické rozhledy. Roč. XIII. Čís. 8.—12. Red. Jan Mrazík. Obsah: Jan Mrazík: O nutné reformě našeho školství. — V. Krček: O měření jevů duševních. — J. Müller: Sloh ve světle názorů reformních. — Em. Boutroux: Hlavní typy mravouky. Přel. M. Kozák. — Rozhledy literární. — Rozhledy po vědě, politice a životě sociálním. — Rozhledy po umění. — Časopisy. — Rozhledy po školství. — Zprávy z Dědictví Komenského. — Roč. XIV. Čís. 1. Obsah: J. Mrazík: Paedagogika individuální a sociální. — Jar. Mančal: Děti venkovské a městské. — J. V. Žlebský: B. Nietzsche. — O učebnicích přírodozpytu na ústavech učitel. a školách měšťan. — Česká literatura filosofická v posledním desítiletí. — Literatura pro mládež. — Ročně 8 K. Nákl. Dědictví Komenského v Praze.

Příroda a život. Ročník II. Čís. 5.—7. Red. E. V. Kühnel na Kr. Vinohradech. Obsah: Medikus: Všeobecná pravidla zdravotní. — F. V. Kodym: Ústroje zažívací a jak o ně pečovati. — V. Jiřík: Příčiny našich neúspěchů. — Ed. Baltzer: Přirozený způsob života (Vegetarianismus). Přel. J. V. — Války a jejich následky, — A. Kutík: Břídilové čili »fušeři« ve všech oborech. — Pěstování ducha a v j. — Ročně 1 zl. Časopis »Příroda a život« přináší v posledním svém čísle články obsahu nejen velice poutavého, ale též poučného. List tento jest jediným toho druhu, který pečuje o všestrannou výchovu člověka a jest každému pro svou láci velice snadno přístupným, neboť roční předplatné obnáší pouze 1 zl. Kdo přeje si nahlédnouti v obsah listu, nechť žádá čísla na ukázku zdarma, která zašle administrace na Král. Vinohradech čís. 880. Doporučujeme všem tento list co nejlépe.

Rozvoj. Roč. I. Čís. 1.—32. Red. A. Racek. Obsah: Socialismus křesťanský a nekřesťanský. — Stávkové boje dělnické. — O bídě lékařské. — Naši státoprávníci. — Z hnutí selského. — Selská banka moravská. — V novojické továrně na tabák. — Státní církve. — Dorost moravské intelligence. — Světové »svůj k svému!« — Židé. — Moravští novináři. — Boj ruky lidské se strojem — Shoda rusko-polská a náš poměr k ní. — Slovo o státním právu. — Moravský separatismus literární. — Masopust u nás — Prohloubení — povznesení. — O militarismu. — Hajme práv národních jako přirozených práv lidských. — Něco od nás — pro nás. — Nová moda. — Kalné proudy vrchní. — O straně realistů. — Volné listy o kněžské politice. — Slezsko na Moravě. — Stará kletba. — Z Prahy. — M. M : Proč se odvrací česká intelligence od věci katolické. — Ovoce sportu. — Čechové. — A. R.: Prohloubení — povznesení. — Zástupcům českého národa. — Pane Körbře, to nebylo poctivé. — X.: Panslavism. — Pochlebníci. — Aliter in theoria, aliter in praxi. — L. L.: Revoluce na Moravě. — Ke cti SS. Cyrilla a Methoda ve prospěch církevního smíru. — K jubileu P. Ignáta Wurma. — Čeho nám zvláště třeba. — Poslední číslo. — 25 let. — Druhý mor. — Slezský zemský sjezd. — Průmysl! — Neučte se kouřit. — N.: Lichva s uhlím. — Smutné pokračování. — Spíme! — Mezinárodní sjezd na ochranu dělnictva v Paříži. — Volné slovo o kněžské politice. — Opírat se o velké, anebo také o lid? — A. Racek: Pan redaktor. — A. G.: Sensace. — A. Racek: České dítě patří do české školy. — Vr.: Hajme práv národních jako při-

rozených práv lidských. — Katolicky či klerikálně. — Ruce pryč! — Vlast — Věda, umění a škola. — Obrazy měst a krajů. — Drobnosti. — Přehled politický. — Citáty. — Ročně 8 K.

Sborník Historického kroužku. Roč I. Čís. 1. 2. Red. dr. M. Kovář. Obsah: Úvodní slovo k čtenářům. — J. Vávra: Zápisky Hanuše z Oppersdorfu o válce německé r. 1546—47. — Dr. A. Podlaha: O činnosti některých členů metropolitní kapitoly Pražské ve stol XVIII. — Dr. J. Th. Zahradník: Samuele Nymburského »Paměti Litoměřické«. — F Wildmann: Zlatá Koruna. — F. A. Žák: Panny řádu sv. Norberta. — Dr. M. Kovář: F. Wildmann. — F. Štědrý: Klášter dominikánský v Lounech. — Dr. A. Podlaha: Úřední zakročení proti tištění a šíření talmudských knih židovských v Čechách r. 1699. — F. V. Peřinka: Dějiny kláštera Luckého u Znojma od založení do válek husitských. — Dr. M Kovář: Pavel Mikšovic a jeho kronika Lounská. — Drobné zprávy a posudky. — Časopisy a knihy redakci zaslané. — Ročně 5 K. Naklad Družstvo »Vlast« v Praze.

Sborník české společnosti zeměvědné. Roč. VI. Čís. 5.—7. Red. dr. J. Metelka. Obsah: Zd. Lepař: Statistika Židů v zemích koruny české. — V. J. Procházka: Moravský kras. — B. Horák: Černá Hora. — Josef Erben. — Dr. M. Fait: Poměr Anglie k jejím osadám. — Zprávy. — Ročně 9 K.

Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. Ročník II. Číslo 7.—10. a ročník III. číslo 1. Red. Ad. Černý. Obsah: Fr. Kvapil: Z nové poesie polské. Zenon Przesmycki. — J. Borecký: Z nejmladší poesie slovinské. — Dragotin Kette: Otton Župančič. — Ivan Trinko: Vlaši a Slované. — R. Baudoin de Courtenay: Haličtí sedláci s perem v ruce. — F. Řehoř: Masopust na haličské Rusi. — Aureli Wiszar Aleksander Świętochowski. — F. Ilešič: Prešener-Aškerc. — J. Ruda: Emanuel Tonner. — Feuilleton. — Dopisy z Krajiny, ze slovinského Štyrska, Srbska, Lužice, Krakova a Krajiny. — Fr. Táborský: Fedor Ivanovič Tjutčev. — J. Rozvoda: O ruských duchoborech. — A. Černý: K otázce shody rusko polské. — Dopisy z Petrohradu, Chorvatska a Italie. — Frant. Kvapil: Z nové poesie polské. — P. Maternová: Kazimierz Przerwa Tetmajer. — P. Maternová: Z nové poesie ruské. — S. J. Nadson. — Stati: A. Černý: Sto let lužické poesie. — F. Ilešič: Lavantinský biskup Anton Martin Slomšek. — Dr. F. Černý: Literární produkce na Černé Hoře v XIX. věku. — St. Rom. Lewandowski: Nejmladší malířství polské. — Dopisy z Krakova, Krajiny, Petrohradu a Lužice. — Rozhledy a zprávy. — Umění, věda. — Vyobrazení. — Ročně i s poštou 3·20 zl. Naklad. F. Šimáček, Praha, Jerusalémská ul.

Švanda Dudák. Roč. XIX. Číslo 16.—41. Redaktor Ignát Herrmann. Z obsahu uvádíme: Ign. Hermann: Tchán Kondelík a zeť Vejvara. — A Šnajdauf: Od podlahy. — K. Červinka: Ženitba Samuela Rozhody. — J Richepin: Matčino srdce. Přel. J. Kvapil. — F. Župan: Pepánek nezdara. — F. P.: *Z bajek pro velké a malé.* — A. Breska: Hádanka. - Dobrá škola. - Palčivá záležitost pražských dam. — Vauř. Lebeda: Z poslední galerie. — G. Courtelin: Nemocné dítě. Přeložil J. Kvěch. — Rytíř Cyrano a ti ostatní — K. B. J.: Delirium brblans. — B. K.: Romance o dobrém člověku. — Pařížská výstavní zpráva, trochu pomíchaná. — Dopisy Švandy Dudáka. — K. Slavíková: Lidopisné paběrky. — Z Českých studií Dra. Mo'Tala. — Kreutzerova sonata. — K. Červinka: Ballada ptačí. — Almužna. — K. B. Hájek: Bílá paní. — J. Zs.: Figurky a vtipy. — Alfred: Ballada o draku. — F. Župan: Hra na Šeráka. — V. Štech: Moje první premiéra. — E. Skočdopole: První můj pokus divadelní. — Millionáři. — Petr: Pan professor Červinka — Jar. Vrchlický: Pohádka. — Fa Presto: Když si náš dědeček babičku bral. — J Nemasta: Přítel kritik. — Z deště pod okap a m. j. — Ročně poštou 5·40 zl.

Thalie. List pro dramatickou literaturu a umění. Roč. V. Číslo 1.—4. Red. Jan Ladecký. Obsah: Českému ochotnictví. — Náš český repertoir. — Česká divadla. — Ochotnická divadla. — Ochotnická představení v Národním divadle. — Repertoir ochotnických divadel. — Henri Lavedan: Princ z Aurecu. Přeložil Jan Ladecký. — Besídka. — A. Walewski: Vyděděná. - Komediantka. Přel. A. Spáčil. Ročně 3 K i s poštou.

Věda a práce. Roč. VIII. a IX. Čís. 10.—20. a 1.—3. Red. prof dr. Vil. Kurz. Obsah: Otáčivé divadlo. — Jednokolejná dráha. — Jak se vypočítá cena drahokamenův. — Elektromagnetické jeřáby. — Vytápění vlaků parou. — Marconiova telegrafie. — Výroba ledu. — Námořní bitva na divadle. — Lyddit. — Chicago,

přístaviště mořských lodí. — Nový transformator. — Papír. — Lázeň o stálé teplotě. — Laciný svítiplyn. — Nejdražší trať železniční. — Kimberley. — Dopravné prostředky v Londýně. — Splavnění středního Labe. — Přerušovače proudu elektrického. — David Edwin Hughes. — Nový parní stroj. — Med a vosk. — Sladové víno. — Zemní katastrofy. — Střely dum-dum. — Spektroskop. — Zeppelinova vzducholoď. — Znamenité mosty. — Bavlna. — Turganův parní kotel. — Loďstvo kabelové. — Přenosné osvětlování acetylenové. — Nordenfeltovo dělo rychlopalné. — Tajemné záření. — Vodní plyn. — Vojtěch Lanna, český podnikatel a průmyslník. — Sýr. — Nové převody. — Český interier na světové výstavě v Paříži r. 1900. — Ladění zvonů. — Pokroky v železářství. — Nasycování nápojů kyselinou uhličitou. — Výroba sýra v Roquefortu. — Automobilní vozy nákladní. — Nová hlubidla. — Bezpečná roura vodoznačná. — Draslo. — Hlasitě mluvící telefon. — Práce XIX. století. — Elektrické drožky. — Statistika. — Sportový věstník. — Literární hlídka. — Zábavná věda. — Ročně 6 K.

Věstník České Akademie císaře Františka Josefa. Ročník IX. Číslo 3.—6. Redaktor dr. Bohuslav Raýman. Obsah: Dr. V. Strouhal: Otázka decimálního dělení času a úhlu. — Dr. R. Dvořák: Zpráva o XII. mezinárodním sjezdu orientalistů v Římě r. 1899. — B. Kužma: O pokrocích chemie anorganické. — B. Mádl: Václav Levý. — Dr. F. Slavík: Mineralogie r. 1899. — Dr. F. Augustin: Meteorologická pozorování s rozhledny na Petříně r. 1900. — Zprávy bibliografické. — Výkaz došlých podání. — Seznam došlých publikací. — Referáty a zprávy vědecké, slovesné a umělecké. — Mezinárodní ochrana práva auktorského. — Jos. Zubatý: Z novějších prací o starořeckých dialektech. — Nákladem České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Věstník Ústř. Matice školské. Roč. XVI. Čís. 3.—4. Red. J. L. Turnovský. Obsah: Fr. Ondříček. — Pražský dámský odbor Ú. M. šk. — Devatenáctá výroční zpráva Ú. M. šk. — Zprávy. — Drobnosti. — Ročně 2·40 K.

Zvon. Časopis belletristický. Roč. I. Čís. 1.—3. Red. M. A. Šimáček. Obsah: Z. Winter: Krátký jeho svět. — J. Vrchlický: Při zprávě o smrti Fr. Nietzsche. — Al. Jirásek: Malý prorok Českobrodský. — A. Heyduk: Má hlava kloní se. - Průvodci. — Dr. Heveroch: O toulavosti z choroby. — V. Šolc: Z netištěných Písní o bledé dívce. — M. A. Šimáček: Lačná srdce. — Ed. Albert: Některé básně. — Ant. Klášterský: Na Bledu — Literatura. — Divadlo. — Týden. — Ročně 10 K. Vychází týdně. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jeruzalemská ul. Časopis vydává zvláštní družstvo literátů starších, aby mohli jak své práce, tak své tužby uplatňovati, projevovati a obhajovati. Šlechetné závodění s Lumírem může působiti jen prospěšně na vývoj poesie a belletrie naší.

Živa. Časopis přírodnický. Roč. X. Čís. 5.—8. Red. dr. B. Raýman. Obsah Dr. J. Pelnář: O moru. - Vysoké pece jakožto centrální síly. - Výměna potravy, látek tělesových a energie člověka. — Dr. V. Mašek: O kohererech. - Účast Evropy na výzkumu květeny čínské. - Periodické vlasatice r. 1900. — Th. Novák: O mimoblanním plasmatě. — B. Bauše: Proměnlivost druhů zeměpisným rozšířením. — B. N.: Étherisace a rychlení rostlin. — B. Němec: O stavbě bakterií kvasinek a Cyanophyceí. — Dr. B. Němec: Xenie. — Tři měsíce na korálovém ostrově. Dle prof. Schaumslanda podává J. Kořenský. — Dr. F. Slavík: České štěrky granátové a démantová ložiska jihoafrická. — J. Podpěra: Vegetační nástin okolí krumlovského v jižních Čechách. — K: Dělení buněk. J. Suchý: Rozhledy fysikální. — F. Darwin: Botanická činnost Darwinova — A. V. Velflík: Ozubnicová železnice na alpskou horu »Jungfrau« ve Švýcarsku. — H.: Dědičnost normální a chorobná. — Dr. Studnička: O cestách výživy gangliových buněk. - Dr. V. Švambera: Antarktis. - Literatura. — Směs. — Rozhledy astronomické. — Ročně 5 zl. Nakladatel J. Otto v Praze, Karlovo nám.

Knihy.

Dějiny Moravy. Napsal *Rudolf Dvořák.* Seš. 1.—12. svazku 3. z I. dílu »Vlastivědy Moravské« (Země a lid).

Dvořákovými »Dějinami Moravy« v záslužném díle »Vlastivědě Moravské«, *obratně a sytě podán jest pěkný dějinný i kulturní obraz země moravské po rok 1526.* Autor pracemi a úvahami svými v »České Matici Moravské« ukázal

úplnou schopnost, aby stručnými sice, ale pevnými rysy nakreslil minulý život na Moravě po katastrofu ze dne 29. srpna r. 1526.

Dílo dosavadní jest rozděleno do dvou knih, a to od nejstarších dob po vymření Přemyslovců (—1306) a od vymření Přemyslovců po nastolení Ferdinanda Habsburského na trůn český (1306—1526). *Kniha prvá* jest rozdělena do tří částí tak, že v části prvé jsou vylíčeny nejstarší dějiny a doba samostatnosti moravské (po r. 906), v části druhé líčena jest Morava jako politicky závislá na Uhrách, Polsce a Čechách, pojednáno o knížectvích údělných a o povýšení země za markrabství (906—1197), část třetí ukazuje Moravu za posledních Přemyslovcův (1197—1306). Knihá druhá má rovněž tři části; v prvé podány jsou události od vymření Přemyslovců do počátků hnutí husitského (1306—1400), v druhé narýsována doba hnutí tohoto po nastolení císaře Zikmunda na trůn český (1400—1436), a v třetí jsou vypsány údaje od skončení husitských válek po bitvu muháčskou (1436—1526). Každá část má opět vhodné další menší oddíly. Celkové rozdělení jest věcně správné a přiměřené. Rovněž i zpracování látky jest vhodné, věcné, svěží, ano důmyslné.

Každá část obou knih jest o sobě obsažnou rukovětí, a můžeme říci jako zvláštní pochvalu, že posud tak přehledně, soustavně, summovně nebylo psáno o dějinách moravských. Dvořákovými »Dějinami« jest nám podána opravdu velmi cenná příruční kniha, jako jest na př. Tomkova obsažná Příručná kniha dějepisu rakouského

Práce Dvořákova ovšem jest založena na Palackém a Dudíkovi, ale autor užil všech přístupných pramenů tištěných i dle možnosti netištěných, které probírá kriticky, vysvětluje, doplňuje, opravuje, tu a tam velmi úspěšně polemisuje s Bretholzem, Lippertem, Büdingrem, Hubrem a jinými dějepisci a badateli a vede si jistě a samostatně. Celkové, povšechné rozhledy autorovy jsou bystře nastíněny, charakteristiky význačných osob dějinných jsou stručné sice, ale případné; na př. jest kníže Rostislav »statečností i důmyslem nejvznešenější postava z celého tisíciletého pásma dějin moravských,« a Svatopluk jest »statečným výbojcem, ale špatným organisatorem«, jenž hrubou rukou sám pobořil podivuhodnou budovu Methodova církevního zřízení a neměl smyslu pro vývoj domácí vzdělanosti slovanské, přikloniv se raději k osvětovému proudu, jenž k nám přicházel z německých zemí, a tak sám pomáhal podrývati samostatnost své říše.

Jest ovšem přirozeno a nutno, aby děje země moravské byly psány s ohledem na dějiny české i národní, i tu počíná si autor správně a splétá události moravské s českými náležitě, šetře potřebné míry i stručnosti.

Ke knize prvé jsou přidány přílohy, a to rodokmen Přemyslovců, zvláště moravských, a pak posloupnost údělných knížat moravských za století XI. a XII.; pohřešujeme tu *Jaromíra* Jemnického, nejstaršího syna knížete Bořivoje II. Na konci jest mapa země moravské za XIII století s hranicemi tehdejšími i nynějšími, označena jsou na ní sídla údělných knížat, hrady, bojiště, kláštery a jiné osady. Ke knize druhé jest přidán rodokmen Lucemburkovcův (chybou tiskovou jest za praotce jejich označen císař Jindřich VIII. (správně VII.).

Jako zvláštní přednost schvalujeme, že autor velmi pilně probírá se také *kulturními* dějinami moravskými a že vedle vnějších událostí líčí také *vnitřní stav* země Moravské. Také dlužno zvláště podotknouti, že Dvořák dobře akcentoval význam a důležitost Moravy za hnutí husitského.

Jest vysvětlitelno, že do díla vloudily se některé chyby a sem a tam nějaká nedopatření. Některých se dotkneme, nechtějíce tím nikterak ubližovati dobré a cenné práci samé.

O Samovi se vypravuje, že měl 22 synů, nikoli 32; vrstevník Svatoplukův v Pannonii slul Braclav, nikoli Brazlav; o knížeti Vladivoji myslíme, že nebyl Přemyslovcem, nýbrž Piastovcem, ovšem z Přemyslovny zrozeným; úděl jemnický nevznikl teprve koncem XII. století; neboť již za I. polovice tohoto století připomíná Palacký údělného knížete Jaromíra Jemnického, syna Bořivojova; tišnovský chrám nebyl dokončen Konstancií za pomoci syna jejího Otakara, nýbrž Přemysla, markraběte moravského; Bůh slunce slul Chrs (ne Chres); sjezd v Kníně nebyl r. 1086, nýbrž 1186; Jan Milíč (ne Milič); král Václav IV. zemřel na Novém hradě u Kunratic (ne v Kunraticích); Hertvík z Rušinova (ne z Rousinova); na str. 221. k r. 1351 uveden jest již Albrecht III. Rakouský (správně Albrecht II. Moudrý); na str. 219. biskup olomoucký Jan VIII. (správně VII., zvaný Volek); město slezské Kačer (Katscher) zní správně česky Ketř; Václav Vlček z Čeňova (správně z Čenova); biskup Lavantský (správně Labudský); jednota bratrská nebyla založena Řehořem Kunvaldským, ale Pražským, ovšem v Kunvaldě; Jiří Doža (správně Doša); Čák Trenčanský slove jednou Matěj, po druhé Matouš; Pipo z Ozora (lépe z Ozory) atd.

Chyb tiskových jest dosti, ano také i nesprávností, na př. odčinil, provésti slavnost, tamnější, šlépěj, křížácký, nitěmi, k vůli zvětšení, porovnání rozepří, váhou, sírou, smůlou, povšímnutí atd.

Co do jmen křestných, raději bychom užívali jmen zčeštěných, na př. Ofka (Eufenie), Paběn (Fabian), Jošt (Jodok), Jarloch (Gerlach), Purkart (Purkhart), Kunrat Ota (Konrad Otto), Litolt (Leopold) atd., jak naši předkové se psali sami.

Malá podobná nedopatření vyskytují se téměř v knize každé, neubírají také pranic ceny výborné knize Dvořákově, která vyniká jak obsažností, tak stručností, jak svěžestí, tak střízlivostí, a která jest správným a věrným, ano dokonalým obrazem dějin země moravské po záčátek nového věku.

Frant. J. Rypáček.

M. Tullii Ciceronis in Q. Coccilium divinatio et in C. Verrem accusationis liber IV. K potřebě školní vydal Robert Novák. V Praze 1900. Nakladatel A. Storch syn. VIIIa. 84 str. v. 8⁰. Cena 1 K.

Universitní professor dr. Robert Novák získal si, jak také jinde již bylo vytčeno, nepopíratelnou zásluhu o české střední školy tím, že pořídiv jim již 13 svazečků textových vydání latinských klassiků: Caesara, Cicerona, Livia, Sallustia a Tacita, zbavil je nutnosti obraceti se o ty knihy potřebné k vydavatelům cizím. Zásluhu svou zvětšil, že, jsa badatelem svědomitým a stoje na výši soudobé vědy, podal i ve školních vydáních texty moderně upravené a vědecky cenné. V nejnovějších pak vydáních rozšířil praktickou stránku jejich přidav *české úvody*.

Myšlenky tyto vesměs platí též o 14. svazečku latinských klassiků, jenž vyšel z jara roku letošního s Ciceronovými řečmi svrchu jmenovanými.

Po obecném soudu Ciceronovy řeči proti Verrovi mají veliký význam vychovatelský, zvláště pak řeč IV. dochází pozornosti a přízně pro množství zpráv o výtvarném umění starých Řeků. Ale právě tato přednost její působí

by ho jistě nenabyli a nejeden *musil by se dožadovati na zotavení zvláštní dovolené* ve školním roce. Poukazoval též na výhody jiných stavů našemu blízkých. k professorům škol vysokých a učitelům škol obecných, kterým ta povinnost se neukládá. Také praksе při udělování cestovních stipendií professorům středních škol nasvědčuje úplné jich volnosti o prázdninách; udělujíť se jim stipendia na cesty se závazkem, že vynaloží na cestování nejen celé II. pololetí, ale i prázdniny. Posléze upozorňoval na potřebu, zjistiti, zdaž také v jiných zemích byly vydány podobné výnosy, neboť zjištění to je důležité při akci, jež se snad podnikne na obhájení prázdnin.

Výklad tento byl s pozorností vyslechnut. Po něm pak rozpředla se debatta, v níž hlavně tyto věci byly zejména vytčeny:

1. je zjištěno, že v některých městech venkovských professoři středních škol již před tímto vynesením musili zasedati o prázdninách při porotách; 2. jest potřeba nepochybně zjistiti, jsou-li prázdniny totéž, co dovolená; vyskytujeť se mínění, že *nejsou* totéž, a že professoři mají prázdno jen proto, že je mají žáci; ani prý nejsou státními úředníky a proto normy pro státní úředníky pro ně neplatí; — 3. v akci podniknuté bude třeba zjistiti, zda professoři jsou rovnocenni se státními úředníky a že jim přísluší dovolená, t. j. prázdniny; dovolené pak nikomu nelze přerušovati.

Výsledkem debatty bylo jednomyslné usnesení, aby výbor podal k ministerstvu petici, by professoři středních škol byli zproštěni a měli zajištěny nepřerušitelné prázdniny.

Druhým článkem programu bylo další rokování o reformních článcích prof. dra. Kramáře v »Politice«. Prof. Vavřinec Dušek, nemoha se dostaviti osobně, poslal dopis, v němž případnými rysy povšechně vytkl vady i přednosti Kramářových reformních návrhů a zakončil přáním, »aby české professorstvo svou hřivnou přispělo, ne-li k rozřešení reformy gymnasia, aspoň k vyjasnění pojmů, odstranění překážek, zažehnání nechuti k této práci ve vlastním středu a ukázání nových cest, po nichž, ne-li my, aspoň naši šťastnější nástupci by došli cíle«. — Obsah dopisu došel obecného souhlasu a po delší živé debattě jednomyslně bylo usneseno, nepouštěti ze zřetele věcného uvažování o otázce vzbuzené.

Závěrkem schůze byl zevrubně odůvodněný návrh prof. Krátkého, aby se vypravila ještě v říjnu do Vídně deputace k ministrům vyučování a financí stran brzkého doplnění zákona o úpravě služného professorům na c. k. ústavech učitelských. Odkladem té opravy vážné vzniká nebezpečí. — Návrh byl jednomyslně přijat s modifikací, aby deputace byla smíšená: z Čechů a Němců. Vypravila se dne 24. října do Vídně. Tím bylo skončeno.

Literatura.

Časopisy.

Archiv für slavische Philologie. Red. V. Jagić. Svazek XXII. Sešit 1. a 2. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. Ročně 20 mark. Obsah: A. Leskien: Die Entwicklung serbischer Sätze mit *te* von Parataxis zu Syntaxis. — W. Vondrák: Zur Declination des zusammengesetzten Adjectivums. — V. Jagić: Einige Streitfragen. — W. Vondrák: Zur Rennaissance der böhm. Litteratur zu Ende des vorigen Jahrhunderts — A. Brückner: Polonica. — M. Medini: Čubranović und seine Be-

ziehungen zu der einheimischen und der italienischen Literatur. — A. Vieth: Beiträge zur Ethnographie der hannoverschen Elbslaven. — Const. Jireček: Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan. — M. Rešetar: Das ragusanische Liederbuch aus d. J 1507. — Týž: Eine unbekannte Ausgabe Marulić's. — Kritischer Arzeiger: Ursitze der Slaven von Brückner, Ščepkins Savina kniga von Vondrák, Ljapunov's Die altrussische Sprache der T. Novgorod. Chronik v Jagić, Maretić's Grammatik u. Stilistik der kroat. oder serb. Literatursprache v Jagić, Mělnickij's Kirchen slav. Grammatik v. Kocovskij, Zur Ausgabe der sämmtl. Werke Kotljarevskij's v. Petrovskij, Hipler, Bogorodzica v. Dobrzycky, Publicationen der Szewczenko-Gesellschait v. Brückner, Parallelen zum folklor. Inhalt des ethnograph. Zbirnik der Ševčenko-Gesellschaft von Polívka, Ausgabe der Werke Dragomanov's od téhož, Loriš's Oberostraver Dialect od téhož, Zíbrt's Bibliographie der böhm. Geschichte von C. Jireček, Über Pottenstein v. Vondrák. — Kleine Mittheilungen.

Časopis Matice moravské. Ročník XXIV. Seš. 3.—4. Odp. redaktor dr. Frant. Kameníček. Obsah: Dr. F. Šujan: Počátky Brna a jeho jméno. — J. Bartocha: Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím v zemích koruny České. — J. Klvaňa: Krevní kniha městečka Bojkovic. — J. Malovaný: Skladba nářečí císařovského. — Dr. M. Kříž: Dějiny literatury o propasti Macoše. — M. Václavek: Panství Vsacké l. P. 1776. — Umělecké a vědecké zprávy. — Literatura. Dr .Fr. Slavík: Příspěvky k nerostopisu Moravy. — Vinc. Prasek: Jméno Velehrad. — Fr. Václ. Peřinka: Opat Šebestian Freytag z Čepiroh. — Ročně zl. 2·60. Nákladem »Matice moravské« v Brně.

Časopis Musea král. českého. Roč. LXXIV. Svaz. 2.—5. Red. Ant. Truhlář. Obsah: Dr. J. Kalousek: Anglická píseň o sv. Václavu. — Dr. Zikm. Winter: Platy a důchody učitelstva v XVI. věku. — J. Kamper: Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo. — V. Francev: K historii vydání Remešského Evangelia. — Dr V. Flajšhans: Nový rukopis Husův. — Dr. K. Krofta: Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického »mistr Protiva«. — Z. Nejedlý: Česká missie Jana Kapistrana. — H Kuffner: Bitva u Lipan. — O Zachar: Z dějin alchymie v Čechách. — V. Flajšhans: Z knihovny Strahovské. — Dr J. Th. Zahradník: Z knihovny Strahovské. — Drobné příspěvky. — Jar. Vrchlický: Giuseppe Parini a satir. báseň jeho Den — Ant. Havlík: K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. — Zpráva o Museu král. Českého. — Zpráva o Matici České.

České knihovnictví. Roč. I. čís. 1. Red. dr. Z. V. Tobolka. Obsah: F. Houser: Veřejné čítárny. — Dr. B. Prusík: Lidové knihovny a veřejné čítárny v Anglii. — Dr. Z. V. Tobolka: C. k. veřejná a universitní knihovna v Praze. — Zprávy o knihách. — Literární rádce. — Z našich knihoven a čítáren. — Rozmanitosti. — Bibliografické zprávy. — Ročně 12 K. Nakladatel dr. Fr. Bačkovský v Praze, Žitná ulice. — Nový časopis tento upřímně vítáme do písemnictví našeho. Bohdá stane se brzy netoliko referentem, nýbrž i šiřitelem knihovního ruchu u nás, který v organismu našeho duchovního života za posledních let byl skoro mrtvým kolečkem.

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky. Ročník XXIX. Čís. 4.—5. Red. prof. Aug. Pánek.. Obsah: Dr. F. J. Studnička: Methodické příspěvky ku počtu differenciálnímu. — Dr. V. Strouhal: Váhy a vážení. — F. J. Studnička: O nových poučkách Fermatových. — Dr. O. Šolc: Význam a některé důsledky theorie elektrolytického tlaku. — Mezinárodní kongress meteorologický v Paříži. Příloha k Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky. — Věstník literární. — Úlohy. — Ročně 8 K. Nákladem Jednoty českých mathematiků v Praze.

Česká mysl. Časopis filosofický. Roč. I. Seš. 3.—5. Red. Fr. Čáda, Fr. Drtina a F. Krejčí. Obsah: Dr. R. Dvořák: Konfucius a Lao-tsï. — Dr. O. Kramář: Základy metafysiky. — Dr. F. Krejčí: Volné listy o nynější filosofii — Dr. A. Kraus: Sören Kierkegaard. — Prof. F. Tilšer: O příčinách nynějšího myšlenkového a společenského rozvratu a prostředcích k jeho překonání. — Rozhledy. — Dokumenty. — Korespondence slovanská — Literatura. — Přehledy časopisecké. — Zprávy. — Ročně 8 K. Nakl. J. Laichter, Král. Vinohrady.

Český časopis historický. Ročník VI. Číslo 2.—3. Red. J. Goll a Josef Pekař. Obsah: J. Vlček: Z doby Josefinské — Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. — Max Dvořák: Knihovna Augustianského kláštera v Roudnici. — G. Friedrich: Český diplomatář a jeho program. — J. Pekař: K sporu o zádruhu staro.

slovanskou. — J. Bidlo: Třetí sjezd historiků polských v Krakově. — **Drobnější** články. — Literatura. — Přehled časopisů. — Zprávy. — Ročně 7·20 K. **Nakladatel** Bursík a Kohout Praha, Václavské nám.

Časopis pro veřejné zdravotnictví. Roč. II. Čís. 2.—6. Red. prof. dr **G. Kabrhel.** Obsah: F. Velich: O lázních. — MUDr. A. Wiesner: Polévky a jejich **diaetetický** význam. - Dr E. Kabrhel: Otravy sirouhlíkové v industrii kaučukové. — **O. Laxa:** K otázce zužitkování sbíraného mléka. — Dr. Zahradnický: Z cesty po Německu — Feuilleton. — -ich-: Pro milosrdenství boží, zabte mne! — † Prof. dr. **Fr. Michl.** — † Dvorní rada prof. dr. E. Albert. — Dr. E Formánek: O »jedovatosti« **vydýchaného** vzduchu. — Dr. V. Walter: O otázkách zdravotních při výrobě **stearinu.** Pohyb obyvatelstva v král. Českém r. 1899. — Rozšíření nakažlivých **nemocí v král.** Českém r. 1899. — Referáty. — Ročně 6 K.

České museum filologické. Ročník VI. Sešit 1.—3. Red. prof. dr. **J. Kvíčala.** Obsah: H. a K. Škorpilové: Památky thrácké — Dr. J. V. Prášek: **Příspěvky** k Herodotovi. — Dr. R. Novák: Liviana — A. Ludwig: Jak má se souditi o **celistvosti** Iliady při domněnce, že ze samostatných zpěvů byla zpracována. — **K. Kořínek:** Adam Mickiewicz. — A. Ludwig: Penelopino tkání v Odyssei II. 93 **násl.** — Dr. V. Flajšhans: Zrcadlo hříšníka menší. — Dr. J. V. Prášek: Lydiaca. — **Ant.** Truhlář: Příspěvky k dějinám studií humanistických v Čechách — Ign. **Hošek:** K etymologii jména »Morava«. — Dr. V. Flajšhans: Husovo Zrcadlo člověka hříšného větší. — Úvahy a zprávy. — Ročně zl. 3·50.

Český lid. Roč. IX. Čís. 5. a Roč. X Čís 1. Red. dr. Č. Zíbrt. **Obsah: Fr.** Kretz: Na svatbě v Derfli. — J. Mančal: Mužský kroj Zálesáků. — **A. Hajný:** O chase. — A. Fiala: Zkušenosti o keramice slovensko-uherské. — **B. Hoblová:** Zdobené milostné dopisy lidové. — J. Vlnka: Slezská »aptyka« lékárna) **čili snůška** prostonárodních léků rostlinných ze Slezska. — Dr Č. Zíbrt: Básník samouk **Vojtěch** Kořara, rychtář ze vsi Proseči. — F. V. Peřinka: Některé pověry moravské **z XVIII.** věku. — J. Valchář: Žákovská slavnost na sv. Řehoře na Ledečsku. — Dr. **L. Quis:** Karla Havlíčka studie o formě české lidové písně. — Č. Holas: **České národní** písně. — C. Merhout: Paběrky z archivů domácích i cizích Čarodějnictví **pražského** lidu v XVI. stol. — Dr. Č. Zíbrt: Kroje z Chrudimska z r. 1825. — **A. Hlavinka:** Příroda kmotrou národní písně. — Dr. J. Zahradník: Rady J. **Košetického** r. 1690 na každý měsíc. — Bedřich Mach: Jaro u tkalců krkonošských. - **Otázky** a odpovědi. — Dr. Č. Zíbrt: Literatura kulturně-historická a ethnografická **r. 1899** až 1900. — F. Kretz: Z dějin národopisu československého. — E. Šebesta: **Stezky** středních Sudet a jich kulturně-historický význam. — V. Novák: Několik **slov o slo**venské písni. — F. Racek: O malovaných modlitebních knihách **jihočeských.** — J. Ch. Slavičínský: U Křúpalů. — Dr. Č. Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa V. **Hankovi.** — F. Kretz: Slováčtí hudci. — J. Tykač: Nářečí horácké na východě českém. — **J.** Bodnár: Ro právočky na Uderinej v Novohradskej stolici. — Ign. Hošek: **Povídky** z okolí bysterského — Směs. — Časové zprávy. — Otázky a odpovědi. — **Ročně** zl. 4.—. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jerusalémská ul.

Česká revue. Ročník III. a IV Číslo 7.—12 a 1 Red. dr. Vlad. Škarda. **Obsah:** Miloš Jiránek: Z historie pražského holleria. — -/x-: Čeština v poštovnictví. — **J. Kořenský:** Eski Šehr, emporium mořské pěny. — J Vorel: Odborné hnutí **dělnické.** — Kazimierz Przerwa-Tetmajer: Melancholia. Přel. Frant. Kvapil. — K C. **Neumann:** Rub a líc našeho průmyslu cukrovarnického. — J. K. Šiejhar: Vraždění. **Dr. Jiří** Guth: Salamanca a Coimbra. — J. Máchal: O ruském románu novodobém. — **E.** Muška: Anglie a Transvaal — Dr. F. Fiedler: Přípravy k agrárnímu **programu ve** straně sociálně demokratické. — Dr. J. Karásek: Vzpomínky a dojmy ze **severní** Italie. — K Adámek: Živnostensko-politická akce sněmu království českého **r. 1898** až 1899. — Dr. V. Horský: Lex Körber. — Jos. Bartoš: Rudyard Kipling. — **Prof B.** Bauše: Postup člověka v ovládání tvorstva. — Z básní E. Pohorského: České **umění.** - Časně z jara. - Sněženka a havran. — D: Úprava jazykových poměrů **při c k.** státních drahách. — A. P. Čechov: V roklině. Přeložil dr. B. Prusík. — J. **Třeštík:** Komunikace a obchod v Bosně a Hercegovině. — Něco o obchodních **museích a** skladištích vzorků vývozního zboží. — Prof. dr. J. Gebauer: O oprávněnosti **a nutnosti** druhé české university. — Dr. J. Matiegka: Tělesné ostatky P. J. Šafaříka. — J. Žeranovský: Slitování. — Dr. Klineberger: Rolnický úvěr. — Dr. J. **Matiegka:** O délce lidského života zvláště vzhledem k poměrům pražským. — J. Arbes: **Nejstarší** české feuilletonní causerie. — Prof. K Maydl: Ed. Albert — Jar. Vrchlický:

Ed. Albert-básník. — J. Vorel: Sociální úkoly venkova. — J Schiller: Něco o potlesku. — Dr. J. Karásek: Bulharský periodický tisk. — F. Nušl: O kometách. — Rozhledy. — Směs. — Ročně zl. 9·—. Nákl. vlastním.

Hlas. Mesačník pro literatúru, politiku a otázku sociálnu. Ročník II. Čís. 10. a Roč. III Čís. 1.—3. Redaktor a vydavatel dr. Pavel Blaho. Obsah: J. Hrušovský: Úryvky z národohospodarských pomerov na Slovensku. — A. S. Puškin. — F. Houdek: Slovenské potravné spolky. — Dr. P. Blaho: Čo sme vykonali. — St. Klíma: Miestne názvy slovenské. — F. H : Našim obchodníkom. — Shromaždenie mss. a Živeny a martinské slávnosti. — A. Štefánek: L N. Tolstoj a jeho román »Vzkriesenie«. — Dr. V. K.: V řeči žije narod. — Kým druhí tancovali. — Dr. P. Blaho: Odsúdeným. — F. Houdek: Priemysel a obchod v službách národa. — Starý Zvolenčan: Samoklam. — F. J.: Maďarisovanie mien. — Obzor. — Referáty. — Rozmanité zprávy. — Ročně 6 K.

Hlídka. Měsíčník vědecký. Roč. V. Čís. 5.—10. Red. dr. Pavel Vychodil. Obsah: Dr. J. Hudeček: Počátky amerikanismu. — F. Nerad: Burové a jich státy. — Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — J. Oliva: Z duchovních pradějin člověka — Dr. J. Sedlák: Křesťanství a vzdělanost řecká a římská. — Písemnictví a umění. — Fr. Komárek: F. Cyrill Kampelík na Moravě. — Ze života pro život. — Dr. J. Samsour: Sociální význam svěcení neděle. — Dr. F. Nábělek: Stirner a Nietzsche. — Směs. — Rozhled. — Ročně 8 K.

Listy filologické. Ročník XXVII. Sešit 2. Red. Jan Gebauer, Fr. Groh, J. Král, Fr. Pastrnek, Jar Vlček. Obsah: F. Groh: Dva nálezy. — J. Král: O nynějším stavu bádání mythologického. — J Gebauer: Několik slov o Štítném. — J. Hanuš: Český Macpherson. — Úvahy. — Drobné zprávy. — Ročně 7 K. (Zasílá se prof. K. Himrovi v Praze, Sněmovní ul. 29./III.)

Listy chemické. R. XXIV. Č. 5.—8. Red. dr. O. Šulc a prof. Jos. Mašín. Obsah: K. Chodounský: Příspěvek k určování aldehydů. — E. Votoček a V. Frič: Cukerné složky xanthorthaninu a koercitrinu. — E. Votoček: Poznámka k fototropii. — F. Schulz: Hydrolyse solaninu. — O. Šulc: Rozpustnost halových solí rtuti. — J. Šebor: Uhlohydráty mechu karaghénového. — Rozhledy. — Směs. — Různé. — Literatura. — Nové spisy. — Osobní — Ročně 12 K. Náklad. Spolku chemiků českých. (Administrace v Praze, v Jindřišské ul. 27.)

Lumír. Roč. XXVIII. Čís. 20.—36. Redaktor Václav Hladík. Obsah: Povídky: F. X. Šalda: Šly světem. — Gabriel d'Annunzio: Allegorie podzimku. Přel. K. Bačkovský. — J. K. Šlejhar: Nehoda Mesiáše. — K. Elgart: Zápas. — R. Jesenská: Nina. — Gustav Flaubert: Listopad. Přeložil O. Šimek. — Egisto Roggero: Dědictví Genia. Přel. H. Hackenschmied. — Básně: M. Silén: Hvězdy vyplakány. Píseň. — J. S. Mach: Sežehlá úroda. — Jan Opolský: Starodávné drama. — Z básní Otokara Theera: Děs štěstí. - Návrat. - Sklamání. — M. Jahn: Ballada. — Jan Opolský: Revoluce. — Otakar Theer: Člověk, který hledá absolutno. — Jos. Holeček: Selské děti. — W. C. Morrov: Při láhvi absinthu. Přel. J. J. B. V. — Ot. Šimek: Silná vůle. — G. Preissová: Lukova nejtěžší cesta. — Pierre Lonys: Byblis v pramen proměněná. Přel. J. Pšenička. — M. Gorkij: Dvacet šest a jedna. Přel. A. G. Stín. — E Corradini: Poslední noc Sardanapalova. Přel. K. Bačkovský. — An. France: Kejklíř u Matky Boží. Přel. Isa G. — J. Opolský: Eremitage. — Jan z Wojkowicz: Notturno. — Z nejmladší poesie. — Miloslav Silén: Noc žebrákova. — H. Jelínek: Po letech. — Paysage. — Miloslav Silén: Giordano Bruno. Dítě. — A. Breska: Země zlata. — A. Heyduk: Z tulákova denníku. — J. Opolský: Tabule. — Feuilleton. — Ročně 10 K. Nakl. J. Otto v Praze, Karlovo nám. — Od října Lumír stal se týdenníkem. Obsah jeho zhutněl; idea českého umění úsilovněji se akcentuje.

Mladý Čech. List pro zábavu a poučení mládeže dospívající. Ročník I. a II. Čís. 3.—10. a 1. Redaktor Ladisl. Dolenský. Obsah: Václav Jan Tomášek. — Xav. Dvořák: Kde vítězství? — J. Šír: Vysvědčení. — Emanuel Tonner. — A. Heyduk: Jarní den. — Henryk Sienkiewicz. — J. Klika: Co je vzduch, jejž dýcháme? — J. Vysoký: Záporožci. — A. J. Zavadil: Ztracený syn. — Ivan Kostantinovič Ajvazovský. — Botanické výlety v měsíci březnu, dubnu a květnu. — W. R.: Oslava 500letého založení university Jagiellonské v Krakově. — F. Zvoníček: U rybníka. — A. Klášterský: Hněv moře. — Prachovské skály. — Jakub Arbes. — Dr. J. Květ: O hrozném nepříteli lidstva. — B. Bukovský: Archimedova obrana Syrakúz. — K. Bufková-Wanklová: Pověst o černé kněžně. — Oslava pětistých narozenin Jana

Gutenberga. — Světová výstava v Paříži. — Krále Krunaše nákrčník (Bosenská pověst). — H. Marek: Husité před Naumburkem. — Ztracený cestovatel. — Různé zprávy. — Ročně (20 čísel) 6·40 K. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jerusalemská ul.

Moderní revue. Časopis pro literaturu, umění a život. Roč. VI. Č. 7.—11. Red. Arn. Procházka. Obsah: S. K. Neumann: Em. Holárek. — J. Karásek: Psanci. — Eug. de Castro: Belkiss, královna Sábská, Axumská a Hymiarská. — K. Hlaváček: Kuplet. — A. P. Nový Schlaf. — O. Wilde: Mistr. — J. Karásek: Když procitneme my mrtví. — Knut Hamzun: Viktorie. Přel. H. Kosterka. — ***: Volná tribuna. — J. K.: Z nové literatury německé. — Miloš Marten: Mstitel. — Viktor Dyk: Nepokojná noc. — J. Karásek: Vašíček Nejlů. — E. Gaubert: Kronika pařížská. — K. Kamínek: Národní divadlo — Aug. Conti: Světlo v samotě. Přel. M. Kalašova. — J. Opolský: Nervosní role. Deportace. — J. Karásek Z nové poesie francouzské. — Zprávy. — Příloha. — Ročně 6 K. Vydává A. Procházka v Praze.

Muzeum. Czasopismo Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Ročník XVI. Seš. 5.—10. Red. professor dr. Bol. Mańkowski ve Lvově. Obsah: B. Błażek: Zmiany w czasie świadomej reakcyi słuchu pod wpływem pracy umysłovej. — Kunz K.: Między narodowe zasady organizacyi szkolnictwa średniego i zastosowanie ich wnaszem ustawodawstwie. — Dworski E.: Reforma szkół średnich w Niemczech. — Dr. K. Nitsch: Ile mamy konjugacyi w języku polskim? Odpowiedź dru. Leciejewskiemu. — Odpowiedź dra. Leciejewskiego. — Wszechnicy Jagiellónskiej w pięćsetną rocznice jej odnowienia Towarzystwo nauczycieli szkół wyższych. — Dr. J. Leniek: Założenie akademii krakowskiej w r. 1364 i jej reforma w r. 1400. — Fr. Habura: O gramatyce łacieńskiej Łukaska Piotrowskiego. — Dr. W. Hahn: Zapomniana broszura w języku niemieckim o akademii krakowskiej. — Dr. M. Warmski: O potrzebie naprawy stosunków szkolnictwa średniego. — K. Fischer: Rozbór estetyczny trzeciego epeizodyonu w Sofoklefowym Edypie królu — Recenzye i sprawozdania. — Sprawy Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych (jmen. obšírná zpráva o 16. valném shromáždění profes. spolku haličského). Z—z: Ze statistiky szkolnej. — Bryl Jan: Illustrowanye szkolnej lektury poematów Owidynaza zabytkami sztuki klassicznej. — Rozmaitości. — Wspomnienia pośmiertne. — Ročně 12 K. Nákl. Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych v Krakově.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Ročník VII. Čís. 7.—12. Red. dr. T. G. Masaryk. Obsah: O pověře rituelní. — J. Zásadský: České Podkrkonoší. — P. Hájek: K otázce čínské. — L. K. Hofman: Adam Mickiewicz. — Dějiny novodobé literatury francouzské. — J. V. Dušek: Záhuba našich archivů. — Hospodářský vývoj starověku. — Dr. Jos. Gruber: Organisace ženského vyučování odborného. — Přem. Hájek: Glossy k událostem čínským. — Stav a vývoj hospodářského loďstva světového. — Několik momentek z amerického života. — Nový seminář. — L. R.: Letošní sjezd proti tuberkulose. — Rozhledy. — Úvahy a kritiky. — Zprávy. — Ročně 14·20 K. Nakl. J. Laichter na Kr. Vinohradech.

Náš domov. Časopis pro zábavu a poučení našeho lidu. Ročník IX. Vychází dvakrát měsíčně. Obsah velmi rozmanitý a poutavý. Ročně 4·80 K. Nákl. Jednoty Našeho Domova v Olomouci.

Národopisný Sborník československý. Sv. VI. Seš. 1.—2. Red. J. Polívka. Obsah: F. A. Šubrt: Nordské museum a Skansen ve Štokholmě. — V. Prasek: Jméno »Valach«. — V. Havelková: Některé šperky naše lidové. — K. Kadlec: K »Slovu o zádruze«. — J. Polívka: O zlatém ptáku a dvou chudých chlapcích. — A. Kraus: K popsání Jos. Bláhy, přirozeného veršovce. — M. Speranský: Přehled knížek lidového čtení. — J. Klvaňa: Vinohradství na Strážnicku, hlavně při Strážnici městě ve stol. XVII. — F. J. Čečetka: Kořenářky. — Posudky a referáty. — Cena svazku 6 K.

Obzor literární a umělecký. Roč. II. Čís. 7.—14. Red. dr. Jar. Vlček. Obsah: Jar. Kamper: Václ. Jan Tomášek. — Jar. Vrchlický: Anthero de Quental. — Dr. J. Máchal: Prokop Šedivý. — Dr. J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové. — K. Velemínský: Tolstoj myslitel a jeho »Vzkříšení«. — Oznamovatel. — Úvahy a referáty. — Rozhledy umělecké. — Ročně 8 K. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze.

Obzor. Roč. XXIII. Čís. 1.—19. Red. Vladimír Šťastný. Obsah: Al. Hlavinka: Geniálnost v jazyku. — J Sahula: Přestup utrakvistů k protestantství. — M. Weinberger: Na řece Daly. — Al. Hlavinka: Příklonnost v jazyku českém. — Zažívavost jazyka. — Vlad. Šťastný: Velehrad dnešní. — J. Buday: Martin Medňanský. — J. F.

Podolský: Národní slavnost svatovítská v Jemnici. — Fr. Janovský: Pravda — vezdejší chléb duše lidské. — P. Pavelka: Dva ruští konvertisté a j. — Básně. — Povídky. — Beseda. — Obzor literární. — Ročně 4 K. Administrace Obzoru v Brně.

Osvěta. Ročník XXX. Čís. 5.—10. Red. Václav Vlček na Král. Vinohradech (Čelakovského ul.). Obsah: A. Hubka: O smíšených krajích českého jihu. — K. Kálal: Působení židů mezi uherskými Rusy. — A. Heyduk: Samoty. — V. Vlček: Budu-li sedlákem. — Dr. Hermenegild Jireček: Staré Brněnské půhony a rukopis Kralodvorský. — V. Flajšhans: Husova Postilla. — B. Vacek: Ku programu České strany lidové. — Št. Radič: Uhry či země uherské. — Ren. Tyršová: Z korespondence Josefa Manesa. — J. Kallus: Tři hudci. — B. Brodský: Vezdejší chléb. — Irma Geisslová: Jarní písně. — Gab. Preissová: Bedřich Maassen. — Renata Tyršová: Z Pařížské světové výstavy. — O. F. Vaněk: O původu náboženství řeckého. — Sněmové koruny české. — J. J. Toužimský: Revoluce v Číně. — Sava Chilandarec: Pod klášterní střechou. — F. Leubner: Trpělka. — B. Vacek: Ku programu práva přirozeného. — Št. Radič: Washington a Lafayette. — B. Adámek: Tajemná tůně. — J. Náměstek: Syneček. — Dr. B. Rieger: Říjnový diplom r. 1860. — J. Mikš: Poslední román L. N. Tolstého. — A. Heyduk: V podvečer. — I. Geisslová: Jeseň. — F. Procházka: Ostružiny. — Št. Radič: »Vnitřní síla« Němectva. — Nové písemnictví. — Obzor divadelní. — Nové rovy. — Zprávy hospodářské a sociální. — Ze světa slovanského. — Rozhledy o dějinách současných. — Ročně 14·40 K.

Paedagogické rozhledy. Roč. XIII. Čís. 8.—12. Red. Jan Mrazík. Obsah: Jan Mrazík: O nutné reformě našeho školství. — V. Krček: O měření jevů duševních. — J. Müller: Sloh ve světle názorů reformních. — Em. Boutroux: Hlavní typy mravouky. Přel. M. Kozák. — Rozhledy literární. — Rozhledy po vědě, politice a životě sociálním. — Rozhledy po umění. — Časopisy. — Rozhledy po školství. — Zprávy z Dědictví Komenského. — Roč. XIV. Čís. 1. Obsah: J. Mrazík: Paedagogika individuální a sociální. — Jar. Mančal: Děti venkovské a městské. — J. V. Žlebský: B. Nietzsche. — O učebnicích přírodozpytu na ústavech učitel. a školách měšťan. — Česká literatura filosofická v posledním desítiletí. — Literatura pro mládež. — Ročně 8 K. Nákl. Dědictví Komenského v Praze.

Příroda a život. Ročník II. Čís. 5.—7. Red. E. V. Kühnel na Kr. Vinohradech. Obsah: Medikus: Všeobecná pravidla zdravotní. — F. V. Kodym: Ústroje zažívací a jak o ně pečovati. — V. Jiřík: Příčiny našich neúspěchů. — Ed. Baltzer: Přirozený způsob života (Vegetarianismus). Přel. J. V. — Války a jejich následky, — A. Kutík: Břídilové čili »fušeři« ve všech oborech. — Pěstování ducha a v j. — Ročně 1 zl. Časopis »Příroda a život« přináší v posledním svém čísle články obsahu nejen velice poutavého, ale též poučného. List tento jest jediným toho druhu, který pečuje o všestrannou výchovu člověka a jest každému pro svou láci velice snadno přístupným, neboť roční předplatné obnáší pouze 1 zl. Kdo přeje si nahlédnouti v obsah listu, nechť žádá čísla na ukázku zdarma, která zašle administrace na Král. Vinohradech čís. 880. Doporučujeme všem tento list co nejlépe.

Rozvoj. Roč. I. Čís. 1.—32. Red. A. Racek. Obsah: Socialismus křesťanský a nekřesťanský. — Stávkové boje dělnické. — O bídě lékařské. — Naši státoprávníci. — Z hnutí selského. — Selská banka moravská. — V novojické továrně na tabák. — Státní církve. — Dorost moravské intelligence. — Světové »svůj k svému!« — Židé. — Moravští novináři. — Boj ruky lidské se strojem — Shoda rusko-polská a náš poměr k ní. — Slovo o státním právu. — Moravský separatismus literární. — Masopust u nás — Prohloubení — povznesení. — O militarismu. — Hajme práv národních jako přirozených práv lidských. — Něco od nás — pro nás. — Nová moda. — Kalné proudy vrchní. — O straně realistů. — Volné listy o kněžské politice. — Slezsko na Moravě. — Stará kletba. — Z Prahy. — M. M : Proč se odvrací česká intelligence od věci katolické. — Ovoce sportu. — Čechové. — A. R.: Prohloubení — povznesení. — Zástupcům českého národa. — Pane Körbře, to nebylo poctivé. — X.: Panslavism. — Pochlebníci. — Aliter in theoria, aliter in praxi. — L. L.: Revoluce na Moravě. — Ke cti SS. Cyrilla a Methoda ve prospěch církevního smíru. — K jubileu P. Ignáta Wurma. — Čeho nám zvláště třeba. — Poslední číslo. — 25 let. — Druhý mor. — Slezský zemský sjezd. — Průmysl! — Neučte se kouřit. — N.: Lichva s uhlím. — Smutné pokračování. — Spíme! — Mezinárodní sjezd na ochranu dělnictva v Paříži. — Volné slovo o kněžské politice. — Opírat se o velké, anebo také o lid? — A. Racek: Pan redaktor. — A. G.: Sensace. — A. Racek: České dítě patří do české školy. — Vr.: Hajme práv národních jako při-

rozených práv lidských. — Katolicky či klerikálně. — Ruce pryč! — Vlast. — Věda, umění a škola. — Obrazy měst a krajů. — Drobnosti. — Přehled politický. — Citáty. — Ročně 8 K.

Sborník Historického kroužku. Roč I. Čís. 1.—2. Red. dr. M. Kovář. Obsah: Úvodní slovo k čtenářům. — J. Vávra: Zápisky Hanuše z Oppersdorfu o válce německé r. 1546—47. — Dr. A. Podlaha: O činnosti některých členů metropolitní kapitoly Pražské ve stol. XVIII. — Dr. J. Th. Zahradník: Samuele Nymburského »Paměti Litoměřické«. — F Wildmann: Zlatá Koruna. — F. A. Žák: Panny řádu sv. Norberta. — Dr. M. Kovář: F. Wildmann. — F. Štědrý: Klášter dominikánský v Lounech. — Dr. A. Podlaha: Úřední zakročení proti tištění a šíření talmudských knih židovských v Čechách r. 1699. — F. V. Peřinka: Dějiny kláštera Luckého u Znojma od založení do válek husitských. — Dr. M Kovář: Pavel Mikšovic a jeho kronika Lounská. — Drobné zprávy a posudky. — Časopisy a knihy redakci zaslané. — Ročně 5 K. Naklad. Družstvo »Vlast« v Praze.

Sborník české společnosti zeměvědné. Roč. VI. Čís. 5.—7. Red. dr. J. Metelka. Obsah: Zd. Lepař: Statistika Židů v zemích koruny české. — V. J. Procházka: Moravský kras. — B. Horák: Černá Hora. — Josef Erben. — Dr. M. Fait: Poměr Anglie k jejím osadám. — Zprávy. — Ročně 9 K.

Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. Ročník II. Číslo 7.—10. a ročník III. číslo 1. Red. Ad. Černý. Obsah: Fr. Kvapil: Z nové poesie polské. Zenon Przesmycki. — J. Borecký: Z nejmladší poesie slovinské. — Dragotin Kette: Otton Župančič. — Ivan Trinko: Vlaši a Slované. — R. Baudoin de Courtenay: Haličtí sedláci s perem v ruce. — F. Řehoř: Masopust na haličské Rusi. — Aureli Wiszar Aleksander Świętochowski. — F. Ilešič: Prešener-Aškerc. — J. Ruda: Emanuel Tonner. — Feuilleton. — Dopisy z Krajiny, ze slovinského Štyrska, Srbska, Lužice, Krakova a Krajiny. — Fr. Táborský: Fedor Ivanovič Tjutčev. — J. Rozvoda: O ruských duchoborech. — A. Černý: K otázce shody rusko polské. — Dopisy z Petrohradu, Chorvatska a Italie. — Frant. Kvapil: Z nové poesie polské. — P. Maternová: Kazimierz Przerwa Tetmajer. — P. Maternová: Z nové poesie ruské. — S. J. Nadson. — Stati: A. Černý: Sto let lužické poesie. — F. Ilešič: Lavantinský biskup Anton Martin Slomšek. — Dr. F. Černý: Literární produkce na Černé Hoře v XIX. věku. — St. Rom. Lewandowski: Nejmladší malířství polské. — Dopisy z Krakova, Krajiny, Petrohradu a Lužice. — Rozhledy a zprávy. — Umění, věda. — Vyobrazení. — Ročně i s poštou 3·20 zl. Naklad. F. Šimáček, Praha, Jerusalémská ul.

Švanda Dudák. Roč. XIX. Číslo 16.—41. Redaktor Ignát Herrmann. Z obsahu uvádíme: Ign. Hermann: Tchán Kondelík a zeť Vejvara. — A Šnajdauf: Od podlahy. — K. Červinka: Ženitba Samuela Rozhody. — J Richepin: Matčino srdce. Přel. J. Kvapil. — F. Župan: Pepánek nezdara. — F. P.: *Z bajek pro velké a malé.* — A. Breska: Hádanka. - Dobrá škola. - Palčivá záležitost pražských dam. — Vauř. Lebeda: Z poslední galerie. — G. Courtelin: Nemocné dítě. Přeložil J. Kvěch. — Rytíř Cyrano a ti ostatní — K. B. J.: Delirium brblans. — B. K.: Romance o dobrém člověku. — Pařížská výstavní zpráva, trochu pomíchaná. — Dopisy Švandy Dudáka. — K. Slavíková: Lidopisné paběrky. — Z Českých studií Dra. Mo'Tala. — Kreutzerova sonata. — K. Červinka: Ballada ptačí. — Almužna. — K. B. Hájek: Bílá paní. — J. Zs.: Figurky a vtipy. — Alfred: Ballada o draku. — F. Župan: Hra na Šeráka. — V. Štech: Moje první premiéra. — E. Skočdopole: První můj pokus divadelní. — Millionáři. — Petr: Pan professor Červinka — Jar. Vrchlický: Pohádka. — Fa Presto: Když si náš dědeček babičku bral. — J Nemasta: Přítel kritik. — Z deště pod okap a m. j. — Ročně poštou 5·40 zl.

Thalie. List pro dramatickou literaturu a umění. Roč. V. Číslo 1.—4. Red. Jan Ladecký. Obsah: Českému ochotnictví. — Náš český repertoir. — Česká divadla. — Ochotnická divadla. — Ochotnická představení v Národním divadle. — Repertoir ochotnických divadel. — Henri Lavedan: Princ z Aurecu. Přeložil Jan Ladecký. — Besídka. — A. Walewski: Vyděděná. - Komediantka. Přel. A. Spáčil. Ročně 3 K i s poštou.

Věda a práce. Roč. VIII. a IX. Čís. 10.—20. a 1.—3. Red. prof. dr. Vil. Kurz. Obsah: Otáčivé divadlo. — Jednokolejná dráha. — Jak se vypočítá cena drahokamenův. — Elektromagnetické jeřáby. — Vytápění vlaků parou. — Marconiova telegrafie. — Výroba ledu. — Námořní bitva na divadle. — Lyddit. — Chicago,

přístaviště mořských lodí. — Nový transformator. — Papír. — Lázeň o stálé teplotě. — Laciný svítiplyn. — Nejdražší trať železniční. — Kimberley. — Dopravné prostředky v Londýně. — Splavnění středního Labe. — Přerušovače proudu elektrického. — David Edwin Hughes. — Nový parní stroj. — Med a vosk. — Sladové víno. — Zemní katastrofy. — Střely dum-dum. — Spektroskop. — Zeppelinova vzducholoď. — Znamenité mosty. — Bavlna. — Turganův parní kotel. — Loďstvo kabelové. — Přenosné osvětlování acetylenové. — Nordenfeltovo dělo rychlopalné. — Tajemné záření. — Vodní plyn. — Vojtěch Lanna, český podnikatel a průmyslník. — Sýr. — Nové převody. — Český interier na světové výstavě v Paříži r. 1900. — Ladění zvonů. — Pokroky v železářství. — Nasycování nápojů kyselinou uhličitou. — Výroba sýra v Roquefortu. — Automobilní vozy nákladní. — Nová hlubidla. — Bezpečná roura vodoznačná. — Draslo. — Hlasitě mluvící telefon. — Práce XIX. století. — Elektrické drožky. — Statistika. — Sportový věstník. — Literární hlídka. — Zábavná věda. — Ročně 6 K.

Věstník České Akademie císaře Františka Josefa. Ročník IX. Číslo 3.—6. Redaktor dr. Bohuslav Raýman. Obsah: Dr. V. Strouhal: Otázka decimálního dělení času a úhlu. — Dr. R. Dvořák: Zpráva o XII. mezinárodním sjezdu orientalistů v Římě r. 1899. — B. Kužma: O pokrocích chemie anorganické. — B. Mádl: Václav Levý. — Dr. F. Slavík: Mineralogie r. 1899. — Dr. F. Augustin: Meteorologická pozorování s rozhledny na Petříně r. 1900. — Zprávy bibliografické. — Výkaz došlých podání. — Seznam došlých publikací. — Referáty a zprávy vědecké, slovesné a umělecké. — Mezinárodní ochrana práva auktorského. — Jos. Zubatý: Z novějších prací o starořeckých dialektech. — Nákladem České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Věstník Ústř. Matice školské. Roč. XVI. Čís. 3.—4. Red. J. L. Turnovský. Obsah: Fr. Ondříček. — Pražský dámský odbor Ú. M. šk. — Devatenáctá výroční zpráva Ú. M šk. — Zprávy. — Drobnosti. — Ročně 2·40 K.

Zvon. Časopis belletristický. Roč. I. Čís. 1.—3. Red. M. A. Šimáček. Obsah: Z. Winter: Krátký jeho svět. — J. Vrchlický: Při zprávě o smrti Fr. Nietzsche. — Al. Jirásek: Malý prorok Českobrodský. — A. Heyduk: Má hlava kloní se. - Průvodci. — Dr. Heveroch: O toulavosti z choroby. — V. Šolc: Z netištěných Písní o bledé dívce. — M. A. Šimáček: Lačná srdce. — Ed. Albert: Některé básně. — Ant. Klášterský: Na Bledu — Literatura. — Divadlo. — Týden. — Ročně 10 K. Vychází týdně. Nakl. F. Šimáček v Praze, Jeruzalemská ul. Časopis vydává zvláštní družstvo literátů starších, aby mohli jak své práce, tak své tužby uplatňovati, projevovati a obhajovati. Šlechetné závodění s Lumírem může působiti jen prospěšně na vývoj poesie a belletrie naší.

Živa. Časopis přírodnický. Roč. X. Čís. 5.—8. Red. dr. B. Raýman. Obsah Dr. J. Pelnář: O moru. - Vysoké pece jakožto centrální síly. - Výměna potravy, látek tělesových a energie člověka. — Dr. V. Mašek: O kohererech. - Účast Evropy na výzkumu květeny čínské. - Periodické vlasatice r. 1900. — Th. Novák: O mimoblanním plasmatě. — B. Bauše: Proměnlivost druhů zeměpisným rozšířením. — B. N.: Étherisace a rychlení rostlin. — B. Němec: O stavbě bakterií kvasinek a Cyanophyceí. — Dr. B. Němec: Xenie. — Tři měsíce na korálovém ostrově. Dle prof. Schaumslanda podává J Kořenský. — Dr. F. Slavík: České štěrky granátové a démantová ložiska jihoafrická. — J. Podpěra: Vegetační nástin okolí krumlovského v jižních Čechách. — K: Dělení buněk. J. Suchý: Rozhledy fysikální. — F. Darwin: Botanická činnost Darwinova — A. V. Velflík: Ozubnicová železnice na alpskou horu »Jungfrau« ve Švýcarsku. — H.: Dědičnost normální a chorobná. — Dr. Studnička: O cestách výživy gangliových buněk. - Dr. V. Švambera: Antarktis. - Literatura. — Směs. — Rozhledy astronomické. — Ročně 5 zl. Nakladatel J. Otto v Praze, Karlovo nám.

Knihy.

Dějiny Moravy. Napsal *Rudolf Dvořák.* Seš. 1.—12. svazku 3. z I. dílu »Vlastivědy Moravské« (Země a lid).

Dvořákovými »Dějinami Moravy« v záslužném díle »Vlastivědě Moravské«, *obratně a sytě podán jest pěkný dějinný i kulturní obraz země moravské po rok 1526* Autor pracemi a úvahami svými v »České Matici Moravské« ukázal

úplnou schopnost, aby stručnými sice, ale pevnými rysy nakreslil minulý život na Moravě po katastrofu ze dne 29. srpna r. 1526.

Dílo dosavadní jest rozděleno do dvou knih, a to od nejstarších dob po vymření Přemyslovců (—1306) a od vymření Přemyslovců po nastolení Ferdinanda Habsburského na trůn český (1306—1526). *Kniha prvá* jest rozdělena do tří částí tak, že v části prvé jsou vylíčeny nejstarší dějiny a doba samostatnosti moravské (po r. 906), v části druhé líčena jest Morava jako politicky závislá na Uhrách, Polsce a Čechách, pojednáno o knížectvích údělných a o povýšení země za markrabství (906—1197), část třetí ukazuje Moravu za posledních Přemyslovcův (1197—1306). Knihá druhá má rovněž tři části; v prvé podány jsou události od vymření Přemyslovců do počátků hnutí husitského (1306—1400), v druhé narýsována doba hnutí tohoto po nastolení císaře Zikmunda na trůn český (1400—1436), a v třetí jsou vypsány údaje od skončení husitských válek po bitvu muháčskou (1436—1526). Každá část má opět vhodné další menší oddíly. Celkové rozdělení jest věcně správné a přiměřené. Rovněž i zpracování látky jest vhodné, věcné, svěží, ano důmyslné.

Každá část obou knih jest o sobě obsažnou rukovětí, a můžeme říci jako zvláštní pochvalu, že posud tak přehledně, soustavně, summovně nebylo psáno o dějinách moravských. Dvořákovými »Dějinami« jest nám podána opravdu velmi cenná příruční kniha, jako jest na př. Tomkova obsažná Příručná kniha dějepisu rakouského.

Práce Dvořákova ovšem jest založena na Palackém a Dudíkovi, ale autor užil všech přístupných pramenů tištěných i dle možnosti netištěných, které probírá kriticky, vysvětluje, doplňuje, opravuje, tu a tam velmi úspěšně polemisuje s Bretholzem, Lippertem, Büdingrem, Hubrem a jinými dějepisci a badateli a vede si jistě a samostatně. Celkové, povšechné rozhledy autorovy jsou bystře nastíněny, charakteristiky význačných osob dějinných jsou stručné sice, ale případné; na př. jest kníže Rostislav »statečností i důmyslem nejvznešenější postava z celého tisíciletého pásma dějin moravských,« a Svatopluk jest »statečným výbojcem, ale špatným organisatorem«, jenž hrubou rukou sám pobořil podivuhodnou budovu Methodova církevního zřízení a neměl smyslu pro vývoj domácí vzdělanosti slovanské, přikloniv se raději k osvětovému proudu, jenž k nám přicházel z německých zemí, a tak sám pomáhal podrývati samostatnost své říše.

Jest ovšem přirozeno a nutno, aby děje země moravské byly psány s ohledem na dějiny české i národní, i tu počíná si autor správně a splétá události moravské s českými náležitě, šetře potřebné míry i stručnosti.

Ke knize prvé jsou přidány přílohy, a to rodokmen Přemyslovců, zvláště moravských, a pak posloupnost údělných knížat moravských za století XI. a XII.; pohřešujeme tu *Jaromíra* Jemnického, nejstaršího syna knížete Bořivoje II. Na konci jest mapa země moravské za XIII. století s hranicemi tehdejšími i nynějšími, označena jsou na ní sídla údělných knížat, hrady, bojiště, kláštery a jiné osady. Ke knize druhé jest přidán rodokmen Lucemburkovcův (chybou tiskovou jest za praotce jejich označen císař Jindřich VIII. (správně VII.).

Jako zvláštní přednost schvalujeme, že autor velmi pilně probírá se také *kulturními* dějinami moravskými a že vedle vnějších událostí líčí také *vnitřní stav* země Moravské. Také dlužno zvláště podotknouti, že Dvořák dobře akcentoval význam a důležitost Moravy za hnutí husitského.

Jest vysvětlitelno, že do díla vloudily se některé chyby a sem a tam nějaká nedopatření. Některých se dotkneme, nechtějíce tím nikterak ubližovati dobré a cenné práci samé.

O Samovi se vypravuje, že měl 22 synů, nikoli 32; vrstevník Svatoplukův v Pannonii slul Braclav, nikoli Brazlav; o knížeti Vladivoji myslíme, že nebyl Přemyslovcem, nýbrž Piastovcem, ovšem z Přemyslovny zrozeným; úděl jemnický nevznikl teprve koncem XII. století; neboť již za I. polovice tohoto století připomíná Palacký údělného knížete Jaromíra Jemnického, syna Bořivojova; tišnovský chrám nebyl dokončen Konstancií za pomoci syna jejího Otakara, nýbrž Přemysla, markraběte moravského; Bůh slunce slul Chrs (ne Chres); sjezd v Kníně nebyl r. 1086, nýbrž 1186; Jan Milíč (ne Milič); král Václav IV. zemřel na Novém hradě u Kunratic (ne v Kunraticích); Hertvík z Rušinova (ne z Rousinova); na str. 221. k r. 1351 uveden jest již Albrecht III. Rakouský (správně Albrecht II. Moudrý); na str. 219. biskup olomoucký Jan VIII. (správně VII, zvaný Volek); město slezské Kačer (Katscher) zní správně česky Ketř; Václav Vlček z Čeňova (správně z Čenova); biskup Lavantský (správně Labudský); jednota bratrská nebyla založena Řehořem Kunvaldským, ale Pražským, ovšem v Kunvaldě; Jiří Doža (správně Doša); Čák Trenčanský slove jednou Matěj, po druhé Matouš; Pipo z Ozora (lépe z Ozory) atd.

Chyb tiskových jest dosti, ano také i nesprávností, na př. odčinil, provésti slavnost, tamnější, šlépěj, křížácký, nitěmi, k vůli zvětšení, porovnání rozepří, váhou, sírou, smůlou, povšimnutí atd.

Co do jmen křestných, raději bychom užívali jmen zčeštěných, na př. Ofka (Eufenie), Paběn (Fabian), Jošt (Jodok), Jarloch (Gerlach), Purkart (Purkhart), Kunrat Ota (Konrad Otto), Litolt (Leopold) atd., jak naši předkové se psali sami.

Malá podobná nedopatření vyskytují se téměř v knize každé, neubírají také pranic ceny výborné knize Dvořákově, která vyniká jak obsažností, tak stručností, jak svěžestí, tak střízlivostí, a která jest správným a věrným, ano dokonalým obrazem dějin země moravské po záčátek nového věku.

Frant. J. Rypáček.

M. Tullii Ciceronis in Q. Coccilium divinatio et in C. Verrem accusationis liber IV. K potřebě školní vydal Robert Novák. V Praze 1900. Nakladatel A. Storch syn. VIIIa. 84 str. v. 8⁰. Cena 1 K.

Universitní professor dr. Robert Novák získal si, jak také jinde již bylo vytčeno, nepopíratelnou zásluhu o české střední školy tím, že pořídiv jim již 13 svazečků textových vydání latinských klassiků: Caesara, Cicerona, Livia, Sallustia a Tacita, zbavil je nutnosti obraceti se o ty knihy potřebné k vydavatelům cizím. Zásluhu svou zvětšil, že, jsa badatelem svědomitým a stoje na výši soudobé vědy, podal i ve školních vydáních texty moderně upravené a vědecky cenné. V nejnovějších pak vydáních rozšířil praktickou stránku jejich přidav *české úvody*.

Myšlenky tyto vesměs platí též o 14. svazečku latinských klassiků, jenž vyšel z jara roku letošního s Ciceronovými řečmi svrchu jmenovanými.

Po obecném soudu Ciceronovy řeči proti Verrovi mají veliký význam vychovatelský, zvláště pak řeč IV. dochází pozornosti a přízně pro množství zpráv o výtvarném umění starých Řeků. Ale právě tato přednost její působí

při čtení obtíže. Má li četba její býti s prospěchem, vyžaduje hojného, přiměřeně vybraného a upraveného výkladu. Mimochodem jen podotýkáme, že u českého překladu jejího v »Bibliothéce klassiků řeckých a římských« z r. 1870 jest poznámek drobným písmem vytištěných 17 stran. Aby pak výklad byl účinnější, jest záhodno, by se opíral o demonstrace aspoň nejvýznačnějších uměleckých památek starověkých, o nichž Cicero mluví; avšak takými pomůckami české školy, bohužel, dosud ještě nejsou všude opatřeny měrou dostatečnou. Kdož, nezaleknouce se těchto obtíží, odhodlají se IV. řeč čísti ve škole, těm vydání Novákovo poskytne pomůcky aspoň na jiné straně: budou míti spolehlivý a pěkně upravený latinský text a v českém úvodu naleznou stručný, ale obsahem úplně dostačující výklad o životě a úřední činnosti Verrově, zvláště o jeho pověstné tříleté správě na Sicilii, o žalobě, kterou Cicero proti němu podal na žádost Sikulů, o zařízení soudu pro vyděračství (= de repetundis), zvláště také o ustanovení žalobníka (= divinatio), o průběhu a výsledku soudu, proč se pěti zachovaným řečem Ciceronovým říká »*jednání druhé*« (= actio secunda) a jak vznikly; posléze stručný jich obsah a ocenění.

Výklad jest přehledný, většinou jasný a věcně i formálně správný. — Jen na některé drobnosti dovolíme si upozorniti, poněvadž jich opravením svědomitá práce a úhledná knížka stane se ještě hodnější doporučení.

Na str. III. . . . do provincií *jako* náměstkové posíláni byli úředníci nesvědomití (spr. *za* náměstky byli posíláni . . .); — kteří hleděli se *obohatiti na úkor* lidu poddaného (spr. *obohacovati na újmu* . . .). — Ještě více popustil zvůli své *úzdu*, když po smrti Gaia Malleola od Dolabelly ustanoven byl za jeho nástupce; neboť ve svůj prospěch kořistil *z oné* země měrou neobyčejnou (spr. popustil . . . *uzdu*, když po smrtí *quaestora cilického* Gaia Malleola byl ustanoven od Dolabelly . . . kořistil z *té* země . . .). — Po praetuře poslán *jako* správce na Sicilii (spr. byl poslán *za* správce . . .). — Tam jeho loupeživost a krutost dostoupily vrcho*le* (spr. vrcho*lu*).

Na str. IV. jeho imperium prodlouženo na rok 72 a 71, ježto *Q. Arrius* . . . nucen byl převzíti velení ve válce s otroky (jasněji: . . . ježto *praetor* Q. Arrius . . .); — všecky obce sicilské . . . usne*sli* se na tom (spr. usne*sly* se).

Na str. VI. . . . strana jeho hleděla vyhlášení rozsudku až do roku příštího *posouvnouti* (spr. *posunouti*). — Souvětí: »Cicero, aby zmařil odložení přelíčení . . . aneb listiny věc dotvrzující předčítati«, jest nepodařené. Jsouc dlouhé (na 9 řádcích) a pro složitost nepřehledné, bude působiti žákům při reprodukování obtíže. Kromě toho některá slova v něm jsou nesprávná nebo nevhodná, jako: *odložení* přelíčení (lahodněji *odklad* přelíčení); upustil od souvislé úvodní obžaloby, která *by se* protáhla na několik dní (spr. která *byla by se* protáhla . . .); jakkoliv naskytovala se mu *zde* pěkná příležitost svým nadáním řečnickým se *stkvíti* (spr. ač se mu *tam* naskytovala pěkná příležitost . . . se *zastkvíti*); jest to řeč *zovoucí se* (lahodněji řeč *zvaná* nebo *nazývaná*). — Ovšem pokusil se sice Hortensius svědky různým výslechem *zastrašiti*, avšak brzy v počínání tom ustal (spr. Hortensius se sice pokusil svědky různým výslechem *strašiti* nebo *zastrašovati*).

Na str. VII. *To když* se stalo, odsoudil soud Verra a uznal (spr. *Když se to* stalo, soud Verra odsoudil a uznal). — . . . užívaje při tom fikce, jakoby Verres při druhém jednání byl a Hortensius se chystal *jeho* hájiti (spr. a Hortensius se chystal *ho* hájiti). — Cicero vypravuje tu, jak *stranníckу* počínal si Verres (spr. jak *stranně* . . .).

Také není správno vzdalovati bez důvodu infinitiv od slova řídícího až na konec věty; na př. na str. VI. Tu *nebylo nemožno* při povolnosti předsedajícího praetora a obratnosti obhájcově jednání až do následujícího roku, kdy Hortensius by byl konsulem a M. Metellus praetorem, *protáhnouti*. — Posléze připomínáme, že bude v novém vydání třeba zaměniti na str. V. počítání *zlatými* za měnu *korunovou*. *Fr. Stýblo.*

Speciální methodika vyučování jazyku mateřskému po všech odvětvích jeho v českých školách obecných. Sepsal *Karel Vorovka*, professor c. k. ústavu učitelů v Praze. *Druhé, opravené vydání.* Rohlíček a Sievers v Praze (v Bibl. učitelské). Cena 1·70 zl.

V předmluvě, datované 28. září 1899, pan autor vytýká jako změny, že zkrátil methodiku třídy *elementární*, rozhojnil *s'ohovou*. Také ukázky některé vypustil nebo zkrátil. Tyto změny schvalujeme. Methodika *elementární* je zpracována u nás již několika spisy samostatnými, sem tedy může dobře býti pojata toliko v přehledu pro úplnost. V oboru methodiky *slohové* i *mluvnické* bylo v posledních letech horlivě pracováno, i bylo potřebí k tomu nějakou měrou přihlédnouti.

Jeť Vorovkova Methodika — již také v prvním vydání 1889 — první soustavné a podrobné sepsání tohoto předmětu, jak se posud praktikoval a praktikuje a jak jednotlivé jeho partie zpracovány byly dílem i v časopisech a v publikacích zvláštních; jest vědeckým základem methodiky mateřského jazyka vůbec. Proto lze ji doporučiti co nejvřeleji každému učiteli jazyka českého, zvláště pak začátečníkům. Tu se mohou nejrychleji seznámiti v podstatě se všemi obecně uznanými methodami mnohotvárného svého předmětu. A na tom základě možno pracovati hloub a výš. Také se dílem již pracovalo. Vizme jen ty různé návrhy na zdokonalení učení mluvnickébo! Vycházejí většinou od díla Vorovkova, ať už s ním polemisují nebo se ho dovolávají jako autority. Ve formě jsou ovšem výklady Vorovkovy jako v jiných jeho spisech tak i tu sem tam příliš obšírné pro čtenářstvo vzdělanější; ale tu třeba jen připomenouti, že p. spisovatel píše v první řadě pro žactvo paedagogií, pro kandidáty učitelství. Za to s pochvalou sluší uznati, že při tom všude bedlivě stopuje vědecký ruch a pokrok a nikde nedopouští ublížiti věci přepjatou methodičností. Kromě toho je Vorovkova Methodika dílo opravdu české, vyrostlé z české praxe, z české práce, z českého přemýšlení. Nač přejímati tu cizí filosofie, kde ladem leží tolik materiálu domácího? Potřebnému rozhledu po vymoženostech cizích methodiků se kniha arci také neuzavírá; ale my tu českost její *jako celku* proto s důrazem připomínáme, že se stal pokus posloužiti v této věci výtahem z methodiky cizí, jako by neměl jazyk náš tolik svých zvláštností, k nimž hleděti je podstatným úkolem methodiky speciální.

Důležitější změny jednotlivé kromě již uvedených jsou v II. vydání tyto:

Vypuštěny jsou *osnovy* škol méně než osmitřídních. Připojen diagram o různých způsobech přípravy *na čtení* článku čítacího. Při methodě *mluvnické* vytýká se důrazněji důležitost analogie a uvádí se část příslušného výkladu Gebauerova. Při výkladě o úkazech mluvnických připomíná se, že netřeba vždy psáti na tabuli celých vět a že není radno, dáti je napisovati na tabuli od žáků. Žáci (menší) při vyvozování nového učiva nepíší (do sešitů). Povídkaření a úvody věcné zavrhují se. Pravidla vyvozujtež se teprve po rozboru všech zvolených ukazů, jak žádá skutečná indukce, a účel roz-

boru nebudiž mařen předběžným názorným rozlišováním toho, čeho se mají žáci dovtípiti. Důležitost *mluvních cviků* proti mechanickému nacvičování pravidel vytčena citátem ze zprávy zem. škol rady o škol. nár. 1896—97. *Ku pravopisným cvičením* připojen třetí druh: doplňování; a dopouští se již napisovati při nich vůbec podle potřeby pouze *slova jednotlivá* pro úsporu času i pro jiné příčiny. Nově podána dále rozumně sestavená osnova pravopisných diktátů pro II. školní rok, při čemž nejtěžší partie posavadních mluvnic se vylučují, jakž dílem od některých praktických učitelů již dříve bylo navrhováno; jsou to obojetné souhlásky, spodoba a pády předložkové. Mluvnickému učení názornému a znázorňovacímu věnován zvláštní článeček. Podrobněji registrována novější literatura methodiky *slohové*. O slohové produkci obšírněji se pojednává a zejména také o osnovách prací slohových. Při ústní přípravě varuje se před šablonovitostí a opisováním; cvičení přípravná (napisování povídek) v II. a III. školním roce připouští, ale vlastní sloh klade s osnovami teprv od IV. školního roku.

Žádali bychom však v soustavné methodice přehled i ocenění všech posud užívaných nebo navrhovaných method, zejm. pokud byly tiskem uveřejněny, tak aby k nim aspoň zaujala určité a věcné stanovisko; ale toho přítomná kniha nepodává při novějších zjevech všude měrou náležitou a spokojuje se nejvýše prostým jich registrováním. Na omluvu tu částečně jest, že monografie takové jdou do podrobností, kniha Vorovkova však podává základní rysy; nicméně i při tom měly větší pozornosti dojíti na př. mnohé zdravé návrhy z Návodů Suchardových, jako se jeho nepodstatné výtky právem odmítají. Některé věci vyšly teprve v době sazby, čímž pan spisovatel v předmluvě vysvětluje jich opominutí (Janů, Jursa, obnovené osnovy a zajisté i mluvnice Horčičkovy).

Konečně chováme přání, aby pan prof. Vorovka upravil a vydal podle této své knihy kratičký úvod do speciální methodiky jazyka českého pro kandidáty učitelství ročníku čtvrtého. Diktovati se nemá a přece je tu potřebí jako v jiných předmětech opory pamětní; jinak se probere za týdenní hodinu tomuto předmětu věnovanou celkem mnohem méně, ježto se musí učebnice nahrazovati častějším opakováním a přehledy psanými na tabuli. S knihou mohlo by učení býti zajisté intensivnější. Ten stručný přehled usnadnil by se pominutím ukázek a vzorů, ježto se mohou dobře ponechati škole cvičné. Místo otisku osnov navrhovali bychom tu jen přehled z nich. Literatura školská a methodická měla by se sem připojiti ve zpracování nikoli historickém, nýbrž praktickém se zřetelem k nynějším potřebám české školy; a ovšem nesměla by tu býti pouhým výčtem spisů, nýbrž i jich charakteristikou a oceněním. *lk.*

Dr. *František Koláček:* **Hydrodynamika.** Sborníku Jednoty Českých Mathematiků čís. 2. V Praze 1899. Nákladem Jednoty Českých Mathematiků. Krámská cena 3 zl. 80 kr., pro členy 2 zl. 85 kr.

Čilá Jednota českých mathematiků podjala se úkolu velice záslužného, odhodlala se totiž vydávati postupně přísně vědecké spisy obsahu mathematicko-fysikálního, jež mají býti netoliko učebnicemi věd těch pro posluchačstvo vysokých škol, ale i pomůckou k dalšímu poučení každému, kdo v některém oboru dále se chce vzdělávati. Jest to sice podnik netoliko nevýnosný, nýbrž zcela jistě passivní; ale přes to jest již velice na čase, že bylo ve věci této započato, abychom nebyli stále odkázáni na literatury cizí.

Druhým svazkem sborníku tohoto jest *Koláčkova Hydromechanika*; volba jest velice šťastna, zejména uvážíme-li, že v literatuře naší o hydrodynamice není posud napsáno pranic. Má však volba tato také své nesnáze; hydrodynamika jest posud ze všech částí mathematické fysiky poměrně nejméně propracována a ucelena, a to pro značné obtíže mathematické netoliko v částech obecných, ale i při řešení problémů jednotlivých. Jen velmi skrovný počet problémů, jež možno experimentálně studovati, možno také úplně řešiti. Však také tak zvané světové literatury nemají posud soustavných spisů o hydrodynamice nazbyt. Litovati dlužno, že nebyla připojena také hydrostatika; objem spisu toho byl by se poměrně o málo zvětšil, a za našich skromných literárních poměrů hydrostatiky se jistě ještě dlouho nedočkáme.

Koláčkova *Hydromechanika* jest — až na některé úvodní partie všeobecně známé — vlastním zpracováním všech problémů hydrodynamických; mnoho problémů jest též částečně neb úplně nových, tak zejména přímé fysikální odvození rovnic Lagrange ových pro pohyb tuhých těles v kapalině obsažených, oscillace zakřiveného povrchu vodního vlivem kapillarity, theorie vlnění ve dvou rozměrech pohybových.

Kniha snaží se všude býti přesna, jasna a stručna ale tímto posledním zřetelem stává se, že mnohé oddíly jsou značně obtížné. Ovšem stačí také pro přehlednou znalost hydrodynamiky na mnoze čísti jen počáteční odstavce každé kapitoly, kde jest podstata věci jasně vyložena a na jednodušších příkladech osvětlena. Všude připojeno jest dosti speciálních problémů hydrodynamických, jež nabádají čtenáře k dalšímu přemýšlení samostatnému. Autor sám pečlivě se snaží obtíže mathematické zmírniti tím, že speciálních pouček mathematických nepředpokládá, nýbrž stručně je sám odvozuje, což je zvláště u nás s výhodou, kde nemáme příslušných odborných spisů mathematických. Tak podána jest mimo jiné v základech nauka o funkcích sférických (v kap. VI.), problém zobrazovací na základě funkcí komplexních (v kap. VII.), nauka o integrálech Fourierových a Fresnelových (v kap. VIII.) a theorie Besselových funkcí (v kap. VIII.). Správnému názoru napomáhá též, že autor upozorňuje všude na analogie elektromagnetické, jak totiž ve mnohých případech rychlosti rozděleny jsou dle týchž zákonů jako síly elektrické neb magnetické v problémech známých z nauky o elektřině a magnetismu. Tak zejména objasněn je způsobem tímto význam potenciálu mnohoznačného pohybů cyklických, a na obdobě té zbudována též nauka o pohybu vířivém.

Kniha celá jest přehledně uspořádána a rozvržena na 10 kapitol. Kap. I. věnována jest všeobecným úvahám o pohybu kapalin, v kap. II. odvozeny jsou základní pohybové rovnice hydrodynamické, a rozborem jich roztříděny veškeré pohyby na potenciálové a vířivé. V kap. III. podána nauka o pohybech nevířivých u kapalin nekonečných neb tuhými tělesy omezených, k čemuž hojné příklady podány jsou v kap. IV. V kap. V. odvozeny jsou přímými úvahami Lagrange-ovy rovnice pro pohyb tuhých těles v kapalině a applikovány na četné speciální problémy fysikální. V kap. VI. řešeny jsou některé problémy pomocí úkonů sférických, tak zejména oscillace křivých povrchů vodních za vlivu kapillarity, a odvozeno též velice zajímavé zdánlivé působení na dálku koulí radiálně neb translatorně oscillujících. Kap. VII. věnována jest rovinným pohybům kapalin, jež řešeny jsou pomocí Schwartzovy methody zobrazovací a tvoří tak pěknou illustraci k nauce o funkcích soujemných. Hlavní problémy o pohybech vířivých probrány jsou v kap. VIII., kdež mimo ně vyšetřeno též vzájemné působení dvou vírových vláken, jež

poměrně dosti snadno možno experimentelně potvrditi. V kap. IX. studovány vlny vodní, a konečně v kap. X. vyšetřen vliv vniterného tření na pohyby kapalin, a řešeny tu zejména ony případy, dle nichž možno konstantu viskosity měřiti. Tím jest asi v hlavních rysech vyčerpán bohatý obsah knihy této.

Jediné, co dlužno knize té vytknouti, jest podřízenějšího rázu, že totiž někdy stylisace není bezvadná, a že užívá se někdy výrazů méně obvyklých; zaviněno to jest zajisté tím, že spis ten vlivem vnějších okolností dříve musil býti vydán, než si autor přál, a nebylo proto možno knihu i po této stránce náležitě podrobiti ještě konečnému vyhlazení.

Celkový úsudek o knize této možno shrnouti v tom, že získali jsme jí velmi cenný spis, jenž by byl ozdobou i každé světové literatury, a zajisté platně prospěje těm, jimž je určen, totiž posluchačstvu vysokých škol a professorstvu středoškolskému. Není proto třeba doporučovati knihu tu poukazem na to, že záslužné snahy Jednoty českých mathematiků dlužno hmotně podporovati, poněvadž každý, kdo chce si odbornou svoji knihovnu doplniti cenným spisem, opatří si knihu tu zajisté. Dr. *Fr. Nachtikal* (Brno).

Ruský sborník. Pro mládež dospělejší uspořádal *P. Papáček.* Spisů Dědictví Komenského v Praze č. 18. Obsah: Předmluva. Volha Vseslavjevič, bylina (P. Papáček). Marko Bohatý, pohádka (Č. Semerád). Bramadata a Radovan, indická pohádka od N. S. Lěskova (V Broj). Volba atamana od N. V. Gogola (Č. Semerád). Medvědi, povídka V. M. Garšina (J. Krejčí). Křepelka od J. S. Turgeněva (J. Valešová). Z denníku spisovatelova od F. M. Dostojevského: I. Chlapec u Ježíškova stromečku, II Mužík Marej, III. Stoletá (P. Papáček). Na moři od J. A Genčarova (J. Valešová). Bůh pravdu vidí, ale pomalu ji zjevuje od L. N. Tolstého (Jos. Štulík). Poznámky. Cena výtisku (112 stran) 90 h, vázaného 1·20 K.

Dědictví Komenského gratulujeme k tomuto směru činnosti. Místo jalových slov o literární vzájemnosti provádí ji skutkem, obeznamujíc již mladé čtenáře s písemnictvím ruským, jmenovitě v oboru pohádky a pověsti silným. Doufáme, že brzy bude následovati další výbor.

Posudky z Knihovního odboru.

Pořádá František Ruth.

68. **Prodromus českých obratlovcův.** Soustavný přehled se stručnými diagnosami. Sepsal dr. *Frant. Bayer.* S 58 obrazci. V Praze 1894. Nakl. Wiesner Al.

Našim přírodopiscům, učitelstvu a přátelům přírody vůbec podán v této knize soustavný přehled našich českých obratlovců se stručnými význaky rodův i druhův, kteréž přehledy tak jsou uspořádány, že knihy té možno užiti jako klíče určovacího. A hned na počátku úvahy své pravíme, že spisovatel hledě jen k nejvýznamnějším diagnosám a pominuv všech podrobností, šťastně zbudoval svůj klíč; bez obtíží může kteréhokoliv obratlovce určiti studující, který se již poněkud v zoologii poohlédl. Základem byla spisovateli práce p. prof. dra Ant. Friče, vydaná v Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech; tu doplnil zprávami novějšími, upravil s novou systematikou a celek veskrze na základě autopsie zrevidoval. Ale k popisu druhů v Čechách zná-

mých připojil spisovatel alespoň drobným písmem popisy druhů, jež by u nás ještě nalezeny býti mohly, pak druhů příliš vzácných anebo v zajetí (rybnících) chovaných. Veskrze připojeny poznámky biologické, týkající se života i pobytu u nás, zvláštností, povahy atd.; stručně dotčeno i užitku, škody atd. Do textu vloženo několik obrazcův, aby diagnosám bylo snáze rozuměti; jsou většinou prosté a schematické, a to jest právě výhodou; o ptactvu připojeno několik obrázků celkového habitu.

Největší část knihy zabírá Ptactvo (162 str.), a tam také bylo nejvděčnější pole spisovateli. Setkáme se tam leckde s novými jmény rodovými (latinskými), a prvním pohledem bude se nám zdáti, že spis. roztříštil zbytečně starý, dobrý rod; než kdo sám dle knihy bude určovati, pozná, že spisovatele při tom vedla snaha po přehlednosti a tudíž snazším a rychlejším určení. Pak zajisté schválí rozdělení starého rodu v rody novější. Právě tak šťastně vedl si spisovatel v klíči netopýrů, rýskův a hrabošů. (Ssavci zabírají 34 stránky.) Plazy naše a obojživelníky (24 stránky) snadno již určiti, ale přece vítány budou i zde vysvětlovací obrázky. V oddíle ryb (32 str.) měkkoploutvé také pěkně a přehledně jsou spořádány, a zvykne-li si určující vysvětlovacím písmenkám, rychle dojde žádoucího cíle.

Netajíme, se, že již v několika případech byla nám tato knížka bezpečným a spolehlivým rádcem, a proto neváháme vznésti k pp kollegům snažnou žádost, aby laskavě knížku tu doporučovali svým žákům (hlavně ve vyšších třídách); že také do knihoven žákovských výborně se hodí, o tom ani nedlužno zvláště se zmiňovati; Bayerův Prodromus klademe mezi nejlepší naše knihy přírodopisné. V rukou žáků III. stupně ponese hojný užitek.

69. *Milota J.* **Co dítky rády poslouchají.** Nakl. M. Knapp v Karlíně. Besed mládeže pořád. od Jos. Flekáčka č. 347. Cena 30 kr. Jest tu osm pohádek a prostých vypravování z různých končin Čech a Moravy; některé jsou propleteny slovy a obraty lidovými. Mluva celkem správná Opravy potřebuje: v popel*i*, uhod*nul*, přimněla (m. přiměla), trvalo *to* dlouho, šla se podívat*i*, on *na nic* nedbal (m. ničeho). Přes veškeré nedostatky takové se doporučuje pro I. stupeň.

70. *Andrlík F. J.* **Po práci.** Nakl Jos. Kosina v Chrudimi. Palackého knihovna sv. 3. Cena 40 kr. Jest tu 9 drobných povídek, celkem ne velmi zajímavých; jediná snad poněkud upoutá »Z roku 1866«. Povídky »Dědův odkaz« a »Tajemství staré truhlice« mají příliš podobný obsah (nenadále nalezené dědictví.) Nedostatků dosti: více set zl. (m. několik), nárok na něj dělati, nevrátí se *víc*, *platil* za boháče, klíč k nebi (Nebeklíč), ho m. jej a j. Škoda pěkné úpravy na knížku tak skrovné ceny. Nedoporučuje se.

71. *Antonín Socha.* **Mladý vojín.** Dějep. povídka z doby polského krále J. Kazimíra. Napsal *J. Grajnert*, přel. J. Košnář. Nakl. Cyrillomethod. knihtiskárny G. Francla. Bibliothéky mládeže sv. VII. Dobrá tato povídka s tendencí vlasteneckou a pěknými příklady vděčnosti a útrpnosti dobře by pobavila mládež, ale pro mnohé chyby není možno ji doporučiti; na př. chránil tělo *před* —, kteří se *bez tak* k ničemu neměli (a tak často m. bez toho), rodič*ové* (m. rodiče), často zbytečné *to*, co *ti* to napadá, mezi ty obyvatel*y*, otázal se *jej*, tito poslední, dozvěděv se *to*, nevtrhnou již *více*, nedostáli *ve* slovu a mn. j.

72. **Matice dítek.** Časopis mládeže školní. R. X. 1893. Nakl. Fr. Horálek na Král. Vinohradech. Cena 20 kr. Četba opravdu laciná. Obsah přiměřený mládeži škol obecních Za četbu pro mládež škol středních už se nehodí.

Články a vědecké práce v programech českých škol středních a jim příbuzných, vydaných za školní rok 1900, jsou (pokud nás došly) tyto:

I. Gymnasia a reálná gymnasia:

a) v Čechách:

Benešov: B. Votýpka: Několik písní Rgvedy.
Budějovice: Josef Volák: Katalog učitelské knihovny.
Domažlice: Dr. Ed. Štolovský: Ukázka přízvučného překladu Homérovy Odysseje (zpěv šestý).
Chrudim: Alex. Křížek: O některých rázovitých kazech na rostlinách českých, které povstaly cizopasnými houbami a o houbách těchto.
Jičín: Jindř. Neudert: Katalog knihovny učitelské. Část III.
Jindř. Hradec: Dr. J. Novák: Katalog knihovny učitelské.
Klatovy: Jan Zelenka: Katalog bibliothéky professorské.
Kolín: Fr. Zikmund: Katalog knihovny učitelské.
Král. Dvůr n. L.: Jan Ev. Jirka: Isokratés: VII. O míru.
Král. Hradec: Dr. L. Brtnický: Katalog bibliothéky professorské.
Král. Vinohrady: Dr. F. Krejčí: Zásada vývoje o psychologii. — Fr. Nušl: Určování času slunečními hodinami.
Litomyšl: J. Kohout: Seznam spisů knihovny professorské.
Mladá Boleslav: J. Weger: Katalog bibliothéky professorské. (Část III.)
Německý Brod: Katalog professorské knihovny. (Část II. čís. 467.—1358.)
Pelhřimov: V. Kočvara: Sborové a střídavé zpěvy Sofokleovy Antigony. — Jos. Kořínek: Za † prof. Bohumírem Paulíkem.
Písek: Fr. Vávra: Katalog professorské knihovny.
Plzeň: J. V. Malý: Katalog bibliothéky professorské.
Praha: C. k. akad. g. na Nábřeží: Dr. Z. Winter: Methody latinského jazyka ve školách XVI. století.
Praha: Křemencová ulice: V. Kalousek: Kterak vykládati o Homérovi a jeho básních v V. a VI. třídě našich gymnasií.
Praha: Truhlářská ulice: Dr. M. Kovář: Seznam knihovny učitelské (II. část).
» Žitná ulice: Fr. Ruth: Seznam knihovny učitelské (II. část).
» Malá Strana: K. Himer: Katalog knihovny učitelské.
» Minerva: Dr. Vlad. Novák: Vyšší vzdělání žen v Anglii a ve Spojených státech severoamerických. — Dr. V. Flajšhans: O potřebě a způsobu kritického úplného vydání spisů Husových.
Praha: Akad. hr. Straky: JUDr. J. Trakal: Závěť zakladatele Jana Petra hrab. Straky. — Prof. dr. F. Bayer: Dnešní stav systematiky ryb. — Prof. M. Strach: Am Golf von Pozzuoli. — F. Patočka: † J. Riss, řed. soukromého gymnasia.
Příbram: Dr. V. Oehm: Karel IV. odmítá návrhy tribuna římského Koly di Rienzo.

Roudnice: K. Procházka: Seznam knihovny učitelské.
Slané: Jan Vrabec: Slovanské Polabí.
Smíchov: Dr. J. Pražák: Katalog bibliotheky professorské. — K. Doucha: † Jan Ev. Hulakovský.
Třeboň: Ign. Charvát: Seznam knihovny učitelské. II. část.
Vysoké Mýto: G. Šafařovic: Seznam spisů knihovny učitelské.

b) na Moravě:

Brno: J. Karásek: Měření žactva. — Dr. J Korec: Literární činnost mons. Vl. Šťastného. — F. J. Rypáček: Vl. Šťastnému na rozloučenou.
Kroměříž: Josef Sloupský: Katalog knihovny učitelské. Část I.
Kyjov: Ředitel: Budova českého gymnasia obecního v Kyjově.
Místek: Fr. Linhart: Stařič. — Fryčovice.
Mor. Ostrava: J. Kracík: O pravosti Platonova dialogu Hippias maior.
Přerov: Dr. Vl. Janků: Ohyb povstávající působením kruhového otvoru a theorie čar Talbotových.
Třebíč: Ad. Ustupský: Katalog učitelské knihovny.
Uh. Hradiště: F. Kvíčala: Didaktika Rousseauova.
Val. Meziříčí: Vít. Hřivna: Katalog knihovny učitelské.
Vyškov: Fr. Teplý: Pomerium.

II. Reálky:

a) v Čechách:

Budějovice: J. Braniš: Archaeologické vycházky do okolí česko-budějovického.
Jičín: Dr. J. Chlumský: Verš francouzský a německý po stránce aesthetické. — J. Dolenský: Druhý doplněk Katalogu spisů učitelské knihovny.
Karlín: Lad. Dolanský: Katalog knihovny učitelské.
Kostelec n. Orl.: Alb. Polešovský: Kde je hledati původní vlast evropské květeny.
Král. Hradec: B. Konvalinka: Seznam knih učitelské knihovny.
Král. Vinohrady: P. Roubík: Jan Jiskra z Brandýsa.
Kutná Hora: Seznam knih učitelské knihovny.
Louny: H. Němeček: O chromoforech strojených barviv organických.
Náchod: P. J. Novák: Jakým směrem nésti se má reforma církevního umění hudebního, a jak by i střední školství mohlo reformě prospěti.
Pardubice: Dr. Em. Rádl: Subjektivní známky únavy duševní.
Písek: J. Suda: Několik etymologií dovedených srovnávací semasiologií.
Plzeň: Seznam knih učitelské knihovny. — Vend. Honzík: Klimatické poměry král. Řeckého.
Praha: Ječná ul.: Dr. J. Metelka: Seznam knihovny učitelské. Část IV. — Dr. J. V. Šimák: † prof. Jan Kušta.
Praha: Malá Strana: Frant. Vojtíšek: Zprávy o cestách, vykonaných žáky ústavu o prázdninách r. 1899.
Rakovník: V. Hampl: Seznam spisů učitelské knihovny. — J. Loriš: Nekrolog.

b) na Moravě:

Brno: F. Černý: K poměru přízvuku a kvantity v češtině.
Hodonín: Dr. A. Kolísek: Některé vzpomínky na českou vlast v Italii. — Ig. Hošek: Katalog professorské knihovny.
Holešov: L. Sach: Některé poznámky týkající se české mluvnice, která je určena pro nižší střední školy.
Jevíčko: V. Bauer: Pokus o rozbor Goethova Fausta.
Kroměříž: J Malovaný: O doplňku v češtině, zvláště nové.
Lipník: Th. Merz: Úvod do dějin evropského myšlení ve století devatenáctém. Přel. Zd. Franta.
Nové Město: H. Hrubý: Kategorie metafysické a grammatické; jejich historický vývoj a vzájemný poměr.
Prostějov: Fr. Koželuha: Knihtiskařství v Prostějově v době XVI. a XVII. stol.
Telč: Fr. Janovský: Víra a věda. — F. Straširybka: Seznam spisů učitelské knihovny.
Uh. Brod: J. A. Voráček: Accent aigu v názvosloví.
Vel. Meziříčí: J. Mašín: Dialektické zvláštnosti a některé zajímavější doklady hláskoslovné, tvaroslovné i syntaktické ve starých zápisech města Meziříčí nad Oslavou. — Ředitel: Nástin snah města Meziříčí o dosažení reálné školy.

III. Jiné školy:

Brno: J. Janoušek: O výchově a vzdělání dívčím. — F. Komárek: Nedostatky ve vyučování kreslení.
Brno: Vesna: Dr. F. ryt. Havmerl: Odborné vyučování ženské a organisace jeho se zřetelem na praktické potřeby životní. — F. Mareš: O kulturních poměrech na Moravě.
Brno: Obch. škola: V. Veps: Zpráva o exkursi, podniknuté se žáky ústavu do Vídně, Terstu, Benátek, Rěky, Opatije, Záhřebu a Budapešti.
Olomouc: Ústav hr. Pöttinga: Is. Kahlig: Budova ústavu hr. Pöttinga. — K. Dostál-Lutinov: Hold mánům hr. Pöttinga. — Ředitel: Zdravotní stav a tělesný vývin chovanek. — MUDr. Lad. Melhuba: O kazu zubním.
Praha: Měst. prům. dívčí škola: Ren. Tyršová: Zpráva o činnosti komitétu dam pro spoludozor na ruční práce na téže škole.
Prostějov: Městská vyšší obchodní škola: Učebná osnova Obchodní akademie v Prostějově
Roudnice n. L.: Střed. hospod. škola: Al. Mollenda: Slavnostní otevření nové budovy střední školy hospodářské v Roudnici.

Vyzvání!

Výbor Ústředního Spolku českých professorů se usnesl vydávati sbírku kommentovaných vydání českých klassiků básnických i prosaických s aesthetickými úvody a všestranným výkladem věcným a jazykovým. Sbírka ta má vycházeti v České knihovně nákladem Ottovým. Žádáme všech pánů členů, kteří by chtěli některý větší plod slovesný vydati v úpravě pro školy, aby si netížili dopsati o tom napřed redaktoru České knihovny, řed. Fr. Bílému, který spis by mínili vydati, aby napřed mohlo býti projednáno a po případě získáno právo nakladatelské, nemá-li ho firma Ottova.

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

ČÍSLO 2.

Povídka česká z dob našeho vzkříšení.

Literárně-historická stať Bed. Vil. Spiessa.

Kr. Vinohrady.

»Mladší Robinson.«

»K příjemnému a užitečnému obveselení velkých i malých dítek z německého na jazyk český přeložen.«

Pod tímto titulem vyšel r. 1797 v Kutné Hoře u Fr. Vinc. Korce překlad německého spisu, jehož skladatelem byl *Joachym H. Campe.*

Spisem tím hodlal slavný filantropinský paedagog čeliti pověstnému světobolu, jenž za dob jeho v Němcích a jinde tak zhoubně řádil. »Rozjímaje o tom,« — dí Campe v předmluvě své — »kteraký prostředek by duševní té epidemii nejdříve přítrž učinil, vykouzlil jsem si v duši své obraz knihy, která by pravým opakem byla citlivých a citlivůstkářských knih doby naší; obsah knihy, kteráž by mysl mládeže z vybájeného světa pastýřského, jehož není a do něhož jiní ji vlákati usilují, zpět uváděla do života skutečného a z toho zas do prvotného stavu, z něhož člověčenstvo bylo vyšlo; obraz knihy, která by nejednu v nás dřímající sílu tělesnou i duchovní probouzela, podněcovala a posilňovala; obraz knihy, kteráž by, jsouc právě tak zábavnou a poutavou jako kterás jiná, mládež od nečinného hloubání a planého rozčilování odváděla, alebrž samočinnost v ní podněcovala; obraz knihy, kteráž by napodobovací pud dětí nabádala k vynálezům a pracím, jež by přirozené potřeby člověka ukájely; obraz knihy, ve kteréž by tyto přirozené potřeby lidské ostře se odrážely od potřeb vyumělkovaných a vymyšlených; obraz knihy posléze, která by starým i mladým blaho společenského života, jakkoli nedostatečného a všelijak omezeného, co nejrázněji zobrazovala a tím každého z nás povzbuzovala, bychom se svým stavem byli spokojeni a všelikých ctností společenských dbalými a božské prozřetelnosti vděčnými se býti osvědčovali. Když jsem si krásný obraz takové knihy v hlavě tvořil« — dokládá Campe —« přitanulo mně na mysl, že již *Rousseau* podobné knihy si byl přál a z část ji i našel.«

Pravíť ve svém *Emilu* (kn. III.): »Poněvadž nutně musíme míti knihy, tož jest jedna, která obsahuje dle mého zdání nejšťastnější pojednání o přirozeném vychování. Tato kniha bude první, kterou můj Emil bude čísti; bude tvořiti po dlouhý čas celou jeho knihovnu a bude v ní míti povždy místo vynikající. Bude textem, jemuž všechny naše hovory o přírodopise budou pouhým výkladem. Stane se zkušebným kamenem naší soudnosti při našem pokroku a pokud náš vkus nebude pokažen, její četba vždy nás naplní rozkoší. A která je ta kniha zázračná? Jest to Aristoteles? Jest to Plinius? Jest to Buffon? Nikoliv. Jest to *Robinson Crusoe.*«*)

Kdož by s rozkoší nevzpomínal oněch šťastných chvil, kdy dětská mysl jeho poprvé slyšela o podivných příhodách Robinsonových? Přitane nám maní zas kus mládí našeho života na pamět. Z pravidla čítáme Robinsona v blahých oněch letech, v nichž se na dílo umělecké díváme jako na dílo přírodní. Nám stačí, že tu jest, že nás blaží a všecky naše smysly jímá, i netážeme se, odkud přišlo, kým a za jakých okolností původ svůj vzalo.

A později, když přibývající zkušenost nás o tuto blahou nevinnou náladu byla připravila, později, kdy při čtení každé knihy se bedlivě pídíme po životě i smýšlení spisovatelově, odložili jsme dávno Robinsona stranou, a jen málo kdo z nás mívá chuť i čas, aby knihu za dětství sobě tak oblíbenou vzal zase do rukou. A pak se mnozí zajisté podiví, dovědí-li se, že básník, jenž jim v dětských letech tak krásné chvíle způsobil, ještě jiné spisy sepsal, jež co do ceny básnické Robinsonovi se téměř vyrovnají, ba že svým časem do nejzávažnějších politických zápasů Anglie obratně a mocně se vkládal, jakož i podnět zavdal k zaražení mnohých, i pro nás ještě předůležitých a obecně prospěšných ústavů. Byltě básník Robinsonův prvým zakladatelem veřejných anglických bank, tvůrcem našich pojišťoven i našich spořitelen a — což mnohem více váží — byl také hlavním strůjcem politického sjednocení Anglie a Skotska.

A tento zevnější běh života Defoeova, plný náhlých změn, sám velezajímavým jsa románem, měl rozhodný vliv na vznik i obsah »Robinsona«.**)

Daniel Foe — nebo jak se později *D. Foe* a po aristokraticku *Defoe* (vyslov difó) psával — narodil se r. 1660 v Londýně. Byl syn řezníkův a jako otec horlivý dissenter, t. j. náležel ke straně Puritánů, Stuartovci stíhané Dráhu kněžskou, k níž byl určen, opustiv, oddal se obchodu, cestoval za ním po Francii a Španělích, avšak zaměstnávaje se příliš politikou a literaturou, učinil úpadek (1692). Zkušeností svých užil způsobem geniálním v díle svém »Essay on projects« (1698), podivuhodném jak smělostí a novotou myšlenek, tak bezpříkladným dosahem účinků.***) Pro krále Viléma, k němuž se hned po jeho přistání jakožto dobrovolník přidal, napsal satirickou báseň »The true born Englishman, opravdivý Angličan« (1701). Když po smrti Vilémově

*) Překlad Klecarův z r. 1889 str. 179.

**) Životopis Defoeův sepsali Wilson (1830), Chadwick (1859), William Lee (1869) a Minto (1879).

***) Do němčiny přeložil H. Fischer: »Soziale Fragen«, Leipzig 1890.

zase pronásledování dissenterů nastalo, schvaloval Defoe ironicky konání nepřátel bezejmenným spisem: »The shortest way with the dissenters, nejkratší způsob zbaviti se dissenterů« (1703): nechť se prý vyhladí, jako králem francouzským protestanté byli vyhlazeni. Brzy však byl autor jízlivé satiry poznán a odsouzen k pranýři a do vězení. Defoe složil hymnu na pranýř, v níž plamennými slovy opěvá sílu pravdy a slávu toho, kdož za ni smí trpěti, a vydal ji v den, kdy stál na pranýři. Lid ho zahrnul věnci a provolával mu slávu. Tak změnila se veřejná potupa ve výjev triumfální, a také u vězení neseděl Defoe dlouho. V něm začal vydávati svou »Rewiew o poměrech Francie a celé Evropy, pokud vlivu Francie podrobena«, časopis to lidový v nejkrásnějším toho slova smysle, jejž později Steele a Addison v »Tatleru« a »Spectatoru« napodobili.

Poněvadž uvězněním přišel o obchod, jenž jej i rodinu četnou živil, Defoe byl napotom nucen v politických spisech svých »lavirovati« mezi svým svědomím a ministerstvem ho podporujícím, jež ho zejména při jednání o sjednocení Anglie a Skotska za tajného jednatele užívalo, poněvadž by v celé Anglii sotva bylo nalezlo muže k tomu vhodnějšího a způsobilejšího. U věku 58 let, kdy jiní pomýšlejí na odpočinek, Defoe nastoupil novou dráhu činnosti s odvahou jinošskou. První dvě díla nového směru: »The family instructor, domácí učitel« a »The religions courtship, zbožná domácnost« jsou podnes v Anglii velmi oblíbená. V r. 1719 posléze vydal tiskem, „*The life and surprising adventures of Robinson Crusoe, život a podivné příhody Robinsona Crusoe*« nejslavnější to dílo své.

Marně, aby ubralo se slávy jeho původci, vynesen byl na světlo denník skotského námořníka Alexandra Seldcraiga čili Selkirga, jehož prý skoro do slova Defoe užil, změniv jen jméno, čas a místo. Selkirg vypravuje ve svém cestopise, že vyprovázel světoplavce Dampiera do Jižního moře a že byl od svého kapitána zůstaven v září r. 1704 na neobydleném tehdáž ostrově, nazvaném Juan Fernandez. Tam prý žil 4 léta a 4 měsíce o samotě a v bídě, až ho v únoru r. 1709 kapitán Wood Rogers přijal na svůj koráb a roku 1711 ho dovezl do Anglie.

Příhody Selkirgovy poskytly básníkovi jen několik prostých črtů. Co Robinsona Robinsonem činí, rozkošné mistrovství umělecké formy a překvapující hloubka obsahu, jest nepopěratelným majetkem Defoeovým, jenž tímto plodem svým důstojně se staví po bok nejslavnějším básníkům všech věků.

Dobrodružné a smýšlené cestopisy byly nad míru oblíbeným čtením tehdejší doby, povídek o podivných příhodách na moři jen se hemžilo. Ale všem těmto knihám běželo hlavně a především o fantastické a romantické příhody; spojitosti jejich a pravděpodobnosti pranic nedbaly. Defoe však vypravuje o podivných činech a bězích svého hrdiny zcela jako skutečný umělec. Pod jeho rukou přestává sebe romantičtější příběh býti románem, než stává se skutečnou, pravdivou historií, již krok za krokem s nevšední účastí stopujeme. Vše, cokoli se tu sbíhá, vypravováno tak jasně a prostě a vyplývá tak přirozeně a bezprostředně ze situace a nálady, ve které se hrdina povždy nalézá, že i muži myslící Robinsona s týmž zájmem a zápalem čítají, jako prostoduché děti, které neumějí ještě rozeznávati, co smyšlenka a co pravda. Podivuhodné umění,

kterýmžto náš básník této pravděpodobnosti se dodělal, záleží v neobyčejné jemnosti a přirozenosti psychologické charakteristiky a v nad míru živé drobnomalbě, to jest v láskyplném a pečlivém všímání si i líčení věcí zdánlivě nejlhostejnějších a nejnepatrnějších. »Kdyby to pravda nebylo, sotva by si byl spisovatel tolik s tím práce dal,« tak si z nás každý pomyslí.

A což obsah!

Osamělý pustý ostrov a na něm jediný, bouří mořskou zahnaný ubohý námořník! Člověk by se domníval, že není možno, z tak prostičké látky upřísti děj nějak napínavý, neřkuli ducha poněkud uspokojující. Ale zde jako pod proutkem čarovným nabývá vše života a pohybu. Nezbytné denní potřeby vedou Robinsona od vynálezu k vynálezu; pocit, že nadobro opuštěn a beze vší lidské pomoci, a radost a vděk, kdykoli nahodilá příhoda tuto jeho opuštěnost a bezradnost zmírňuje a oslazuje, vzbuzují v jeho pustém nitru jemné hnutí nábožné v boha důvěry. Přidružení se k němu věrného Freitaga i ostatních plavců, kteří později z anglických a španělských korábů na ostrov se dostali, a spojená s tím nutná potřeba, aby nové zdroje výživy nalezl a vhodnými zákony a tresty všeliké spory a neshody malé obce potlačil a neškodnými učinil, poučují nás o prvotném vzniku a vzrůstu státu i občanské společnosti. Tu vidíme, kterak člověk od stupně k stupni ze surového prastavu povznáší se ku vzdělanosti a civilisaci. Zkrátka před zrakoma našima rozvíjí se obraz tak velký a mohutný, že tu opět ponenáhlý a přirozený vývoj člověčenstva jasně přehlédáme. »Robinson« jest takřka jakýsi druh filosofie dějin.

A právě tím osvědčil básník náš mistrovství, že osobu Robinsonovu nenadal nevšední jakousi zvláštností aneb schopností nad míru obyčejnou vynikající, než že jeho Robinson jest, abychom tak řekli, člověk povahy nejčastější či, jak Němec říká, »ein ganz gewöhnlicher Durchschnittmensch«. Co tento Robinson myslí a cítí, co vynalézá a zařizuje, co dělá, a jak jedná, to by v jeho poměrech také každý jiný člověk myslil a cítil, vynalezal a zařizoval, to dělal a tak jednal. Měl-li by Robinson jakés rozhodné zalíbení ve věcech přírodních aneb vrozenou schopnost k pracím mechanickým, mohla by kniha snad míti o něco více zajímavých zápletek a líčení, ale Robinson by přestal býti tím, čím jest, totiž příkladem a zrcadlem veškerého člověčenstva.

Posléze vystupuje v Robinsonově novém státě starý ctihodný duchovní, jenž náboženské a mravní záležitosti řídí a upravuje. S vyloučením všech konfessí se různících naléhá jedině na zbožné ctění boha a na pořádný, ctnostný život. Tento hlasatel náboženské snášenlivosti zdaž nepodobá se téměř na vlas Lessingovu Nathanovi moudrému? Již tato okolnost, že tu starý dissenter Defoe svůj zamilovaný sen o všeobecné snášenlivosti náboženské a lásce k bližnímu pokládá býti cílem a vrcholem svého nového státu, dokazuje medle více než cokoli jiného jasně a zjevně, že při zpracování života Robinsonova byl veden myšlenkou, znázorniti a napodobiti rozvoj všeobecně lidský.

Tím nepochopitelněji pro nás, že Defoe, umělec tak velký, tomuto krásnému, v sobě dokonale zaokrouhlenému dílu ještě *pokračování* přičinil, jímžto obsah jeho i umělecký účinek jenom se zeslabuje a tlumí.

Robinson v tomto druhém díle koná po svém z ostrova vyproštění ještě velké cesty do Číny a Sibiře, ale cesty tyto nemají nic společného s hlubokou filosofickou myšlenkou prvého dílu a jsou i se stanoviska povídek pouze zábavných bez půvabu a dosti nudny. Robinson navrátil se tu v koleje všedního života, jest námořníkem jako tisíc jiných lidí; tajůplné hrůzy samoty a líbezná posvátnost prastavu přírodního jej už nepovznášejí ani nenesou. — Proto pozdější zpracování skorem všecka pomíjejí tento druhý díl — vším právem.*)

Literární význam Robinsonův vězí ještě v jiné jeho stránce. Bezděčně nedbáno v něm nikde vkusu klassicistů. V prosté, nehledané formě beze vší rhetoriky podán zde obsah hluboký, plný života. Hrdinami básně této nejsou copatí markýzové, ani ladiesy v krinolinách, nýbrž lidé nižších stavů. Poměry života jeví se tu ve zvláštním světle a nabývají nové hodnoty poetické. Defoe jest prvým z oněch duchů originálních, kteří v anglickém písemnictví a pomocí jeho v literatuře evropské klestili dráhu — modernímu realismu.

Když Robinson Crusoe poprvé Taylorovým nákladem vyšel, potkal se s úspěchem nevídaným. Staří mladí, vznešení a nízcí — všickni jej takřka hltali. Nebyloť — praví souvěký spisovatel — chudičké vdovy, která by den co den nebyla ušetřila po haliři, aby si jen mohla koupiti přerozkošného Robinsona. Do všech jazyků evropských a mnohých jiných byl spis ten přeložen a všude ve všech koutech světa byl s týmž zalíbením a zápalem čítán. Jsa miláčkem kde kterého mladistvého dobrodruha i příručkou všelikých zálesáků a kolonisatorů, zamlouval se tytýž i filosofům a byl — jak svrchu pověděno — samým Rousseau-em vyhlášen za nejlepší rozpravu o přirozeném vychování mládeže. A tato chvála slavného učence přiměla *Campeho*, že Robinsona paedagogicky appretoval.

Nalézalť se Crusoe dle mínění Rousseau-ova v poměrech pro chovance právě nejvýhodnějších: dalek všelikých zhoubných vlivů zkažené společnosti lidské mohl sloužiti nejlepším toho příkladem a dokladem, kterak cestou zcela přirozenou nabýti lze vědomostí a zručností, člověku ve stavu přírodním žádoucích a potřebných. Chtěje paedagogickou hodnotu knihy a účinek její ještě zvýšiti, podrobil ji Campe nejedné změně, leccos přičiniv i odčiniv. Nejpodstatnější změna záleží v tom, že z Robinsonovy *autobiografie* učinil *biografii*, kterouž otec dítkám vypravuje, při čemž dítky se ho brzo na to, brzo na ono dotazují. Minuciosní onu drobnomalbu, kterouž Defoe svému dílu mistrné pravděpodobnosti dodal, pokládá Campe za rozvláčný, zbytečný tlach a nahrazuje ji při každé vhodné příležitosti výklady mravoučnými.

Druhý díl »Robinsonův« zcela pominuv, Campe rozvedl látku prvého dílu, jenž o pobytě jeho na osamělém ostrově jedná, na tři období. V prvém nechává Robinsona zcela o samotě a bez všelikých nástrojů, tak že jedině svým vtipem a svýma rukama si musí pomáhati, tož na

*) »Život a podivuhodná dobrodružství *Robinsona Krusoa*, jak je sám vypravuje. Anglicky sepsal Daniel de Foe. České mládeži podávají A. M. *Lounský* a Jar. *Svakovský*. Se 120 obrázky Valtra Pageta. S vysvětlivkami a krátkým životem spisovatelovým, V Praze 1894. Nákladem Aloisa Hynka. Podány tu *oba díly*; prvý od str. 1. do 213.; druhý od str. 214. do 580.

dolíčenou, kterak člověk osamělý postrádá vší pomoci a rady a jak mnoho přemýšlení a vytrvalá snaha ku polepšení stavu jeho přispívá.

V druhé periodě přidružil mu pomocníka, aby ukázal, že již pouhé společenství měrou značnou existenci lidské jest na prospěch.

V období třetím dopouští Campe, aby si Robinson nástroje a různé života potřeby z korábu rozkotaného opatřil, a poučuje nás tak o veliké ceně mnohých věcí, jichž sobě sic nevážíme, poněvadž jsme jich dosud nikdy nepohřešovali.

Jakkoli »*Robinson mladší*« r. 1779 vydaný u valné řadě knih Campem sepsaných drží vrch co do obliby a rozšíření:*) nesmíme přece zjev ten čítati na vrub změnám Campovým, ze zkušenosti vědouce, že každý z nás nudné, tytýž nejapné ony hovory dětí s otcem přeskakoval aneb milerád jich zapomínal, aby tím spíše pokochati se mohla obrazotvornost naše v podivuhodných osudech hrdinových a on trvalé místečko nalézti v srdci našem.

Kromě překladu, jehož titul jsme v čele rozpravy své položili,**) bylo v Čechách za doby vzkříšení národního trojí přeložení pořízeno, ze kterých nejlepší bylo prý *Rulíkovo;* a z těch ze všech učinil *V. Matěj Kramerius* páté a vydal je v Praze r. 1808 svým nákladem.***)

Kterak zásluhou Krameriusovou mluva česká prodlením několika jenom let se byla vytříbila a zušlechtila, poznati lze z úryvků, jež na porovnanou obojího vydání: *Kutnohorského (A)* i *Pražského (B)* tuto podáváme:

A.

Kdo na Robinsonovém ostrově živ býti a na té pohodlnosti, která se obětuje, podíl vzíti chce, musí se zavázat: 1. vůli ouplného pána téhož ostrovu v každé případnosti vyplnit, a všecka ustanovení a nařízení zachovati, které ten samý k dobrému všech svých podaných uzná;

2. pracný, střídmý a mravný život vedsti; poněvádž žádný lenoch, hejřič a obzvláštně žádný nešlechetný člověk na tomto ostrově trpěn býti nemá;

3. od vší vády a různic se zdržeti, a v případnosti nějakého ublížení nikdy svým vlastním soudcem býti, nýbrž vždy svoji žalobu před pána téhož ostrova, neb tomu samému přednésti, komu on takový soudný ouřad sám svěří;

B.

Kdo chce na tom ostrově bydleti a pohodlí, která jsou na něm, užiti, musí se zavázati:

1. že chce býti živ po vůli náležitého pána ve všech věcech, a že nebude proti žádnému zákonu a nařízení, která uzná za potřebná k dobrému své země.

2. Že musí býti pracovitě, střídmě a ctnostně živ, protože se na tom ostrově žádný líný, nestřídmý a vůbec zlý člověk netrpí.

3. Že se varuje vší vády a hádky, a když mu kdo ublíží, že nebude nikdy svým soudcem, ale že předloží žalobu pánu ostrova, neb tomu, kdo soudcem ustanoven bude.

*) Prodlením 70 let dočkal se »Robinson mladší« v Němcích 42. vydání!
**) Chová se v knihovně klementinské pod značkou 54. F. 327.
***) Tamže pod signaturou 54. D. 256.

4. všecky ty práce, které k dobrému celého tovaryšstva potřebné budou, bez reptání na se přijmouti, a v pádu nebezpečenství pánu toho ostrova s tělem i s životem nápomocni býti.

5. Všickni proti tomu muži státi, kterýby se opovážil, jedno neb druhé z těch ustanovení překročit, takového buď spátky k poníženosti navrátit, a neb jej vždycky z toho ostrova zahnat.

Jeden každý se napomíná, tyto předepsané závazky nejprvé zdravě sobě předložit, a své jméno na místě přísežného ubezpečení teprv tenkráte podepsati, když docela odevzdaný jest, v těch všech předřečených příkazech živ býti.

Robinzon.

4. Že bude podnikat práce, kterých bude třeba celé společnosti, nic nereptaje, a v nouzi že bude pánu ostrova snažně pomáhati.

5. Se všemi že bude za jednoho státi proti tomu, kdo by se osmělil, že by proti kterému z těch dobrých zákonů přečinil, by se připudil takový člověk k poslušenství a (neb) z ostrova se vyhnal.

Každý se napomíná, aby těch věcí prv zdrávě povážil a své jméno místo přísahy jen tenkrát teprv podepsal, když umíní, že bude dle toho dokonale živ.

Robinzon.

Jiné zpracování, vyšlé také z Philantropina Basedova, pochází od *Wezla*. Jest sice prosaičtější než Campovo, ale zachovává filosofický ráz anglického vzoru mnohem lépe. Již na titulu svém nazývá osadu Robinsonovu světem malých, což — jak jsme seznali — v dokonalém jest souhlase s Defoeovou základní myšlenkou.

V těchto zpracováních, ač nestejné, tytýž pochybné ceny, zůstal Robinson pořád ještě miláčkem dětí a přátel jejich a nezdá se nám věru býti pokrokem, že vychovatelé nynější jaksi s půdy na Robinsona pohlížejí.

Jinak ovšem věc se má s tak zvanými *robinsonadami*, jež dle vzoru Defoeova jako houby po dešti všude vyrůstaly. Každá skoro země, ba každá živnost i každý stav měl svého zvláštního Robinsona. Tu neshledáváme se již ni s jadrnými myšlenkami ni s prostou scenerií Defoeova originálu, nýbrž s fantasmagorií soudobých kouzelných frašek a výpravných kusů vídeňských. Také zcela nová odrůda písemnictví vznikla: literatura tak zvaných aventurierů. Ale bylo by směšno, kdybychom za tyto sveřepé odnože činili Defoea odpovědným: jest k nim v témž as poměru, jako Goetheův Werther k Siegwartovi a Schillerovi Loupežníci k loupežnickým výplodům Spiessovým a jeho stoupenců.

Defoe zemřel r. 1731. Jako pouť celého života byla i smrt jeho strastiplná. Sláva, kterou Robinsonem získal, byla mu konečně k nějakému jmění dopomohla, jež nerozvážně synu svému postoupil. Ten krutý nevděčník však starému otci a ubohé matce výměnku odpíral. A tak Defoe, který Robinsonem svým připravil statisícům dětí tolik blahých chvil, zhynul hořem nad vlastním dítětem.

O počítání veličinami pojmenovanými.

G. Smolař. *Jičín.*

I. Hlasy odborné.

O počítání čísly pojmenovanými uveřejnil jsem tyto články: 1. O symbolickém počítání na středních školách. Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Jičíně r. 1897. 2. O násobení úsečky a omezené roviny úsečkou. Věstník českých professorů r. 1899. VI. p. 6. 3. O poměrech veličin různorodých. Tamtéž 1899. VI. p. 250.

Posudky o těchto článcích uveřejněny jsou v Zeitschrift f. d. Realschulwesen r. 1899. XXIV. pag. 700., 743., a r. 1900. XXV. pag. 63. od p. prof. dra. K. Zahradníčka. Vyslovené tam námitky mne vedou k tomu, abych to, co mně na mysli v úplné jasnosti tanulo, ale co jsem za stručností jen v hrubých obrysech naznačil, nyní podrobněji propracoval a odůvodnil.

Námitka páně referentova, že konsekventní vedení pojmenovaných veličin celým výpočtem, často dosti obtížným, musilo by býti pociťováno jako zcela bezúčelný balast (l. c. pag. 64.), má proti sobě důvod, že zde neběží ani tak o formu psaní, jako spíše o princip, možno-li tyto veličiny vůbec bráti do počtu. Ve mnohých případech veličiny ty vhodným krácením odpadají, a kde by snad byly obtížné častým opakováním, možno zajisté počítati bez nich, ale každý musí si býti vědom, že určité veličiny zde vynechává a zatím v mysli je podrží, aby pak výsledek dle nich upravil. Někdy není třeba vůbec ničeho psáti a možno veličinami těmi počítati z paměti. První, třeba jednoduché příklady, jest radno napsati, aby žáci poznali, oč běží. Rozdíl zásadní je v tom, že dle jedněch veličiny, které mají rozhodující vliv na výsledek, vůbec do počtu se nepřipouštějí a jen oprávněnost měrných čísel se uznává, ale potom ve výsledku účinky veličin nepřipuštěných přece se pociťují. Naproti tomu články svrchu uvedenými jsme vedeni k tomu, že do počtu nutno vzíti všechny veličiny mající rozhodný vliv na výsledek a při základním sestavování úlohy nemohou býti zbytečným balastem právě jak ostatní rovnocenní činitelé. Tu teprve jasně vynikne vzájemný poměr všech činitelů, jež na výsledku podíl mají. Úkolem mathematiky po stránce didaktické jest, aby vedla žáky k jasným myšlenkám, aby žáci si byli vědomi dosahu a významu každého úkonu, který provádějí, tak aby jim nic nebylo nejasným. každý obrat, který se při výpočtu provádí, má jim býti řádně odůvodněn. A k tomu cíli směřují všechny uvedené články. Druhým úkolem vyučování mathematického jest výkony početní, jimž žáci porozuměli, procvičiti, tím je zmechanisovati; teprve tím stává se počítání určitým a rychlým, a poučky trvale v mysli se vštěpují. Na př. nepostačí pouze vyložiti žákům pojem násobení, ale nutno též násobilku mechanicky procvičiti na četných a četných příkladech, zmechanisovati. Anebo příliš těžkopádné by bylo, kdyby žák v každém případě, kdy toho potřebuje, větu Pythagorovu teprve odvozoval, on musí znáti přímé její upotřebení docela mechanicky. To jest právě veliká přednost mathematiky, že nemusí se vždy základní poučky při upotřebení znova odvozovati, nýbrž, když již jednou do-

kázány a procvičeny byly, jimi se urychleně myslí a počítá, a čím kdo je vycvičenějším mathematikem, tím smělejší a lepší obraty při výpočtech může prováděti. V obojím tomto směru jak k jasnému odůvodnění každého obratu, který se s veličinami provádí, tak k zmechanisování výpočtu vykonává způsob početní ve článcích těch naznačený dobré služby.

Pokud snad věc jest sporná, bude dobře, když objasněna bude veřejnou věcnou diskussí.

II. O vzniku svrchu uvedených článků.

Způsob početní zde naznačený není v podstatě nic nového, nýbrž zakládá se na všeobecných poučkách algebraických. Každý skoro vzorec geometrický obsahuje různé výkony početní s úsečkami, plochami, tělesy, a řešíme-li některý z těchto vzorců dle některé neznámé, tu všeobecně pracuje se dle pravidel platných o řešení rovnic Chybný jest výklad, že se zde počítá jen měrnými čísly. Kdo by utkvěl na tomto výkladě, vůbec by vzorcům geometrickým neporozuměl. Na příklad úsečka *a* v daném úkolu ve vzorci znamená určitou veličinu prostorovou beze zření k tomu, je-li vyjádřena počtem *mm* nebo *cm* nebo palců, právě jako *m* jakožto metr znamená určitou veličinu prostorovou jednoho rozměru. Když připouštíme při řešení rovnic touto úsečkou násobiti, děliti, ji připočívati, odčítati atd., proč bychom toho nepřipouštěli v jiných případech dle dané úlohy? Teprve toto rozšíření platnosti pravidel, jichž se užívá při řešení rovnic, zaráží některé odborníky, pokud se to nesrovnává s jejich utkvělými představami. Jen v některých případech platné a proto všeobecně nesprávné pravidlo, že násobitel je vždy číslo bezejmenné, sevřelo by řešení rovnic tak, že by se málo která rovnice platná pro veličiny prostorové a fysické mohla řešiti. Snad jen v primě a sekundě z důvodů didaktických při jednoduchých příkladech tam počítaných platnost pravidla, že násobitel je bezejmenný, by mohla býti uznávána. Když pak ve vzorcích geometrických a fysických jest naznačen poměr skutečných veličin, tu snahou mou bylo vysvětliti tento poměr ze všeobecných pravidel algebraických. Již za mých let studií gymnasijních, třeba ne všude důsledně, přece aspoň v některých případech podobně jsme počítali, jak jsem byl vyložil. Z přednášek pak universitního professora dra. Fr. Studničky při odvozování pouček o arithmetických řadách, kde symbolem Δ_k^n provádějí se různé výkony početní, jako by to byla veličina, a pak do výsledku zase vloží se význam symbolu a k nové poučce se dochází, zapamatoval jsem si poznámku páně professorovu že při počítání vůbec možno s veličinami jménem označenými počítati tak jako skutečnou veličinou algebraickou. Tuto myšlenku vtěloval jsem do výpočtů v praxi školské, a poznávaje její úrodnost a narážeje při hovoru o tom s různými odborníky na odpor a u jiných setkávaje se se souhlasem, umínil jsem si věc patrně spornou s veřejností sděliti ve článku prvním o symbolickém počítání. Příznivým posudkem pak od univ. prof. dra. Vinc. Strouhala povzbuzen jsem byl ke článku druhému a třetímu, jimiž se

vykládá podstata různých funkcí veličin pojmenovaných. Rozhodujícím důvodem pak jsou všeobecné zásady počtu differentiálního a integrálního. Nyní, když jsou známy různé námitky proti výkladu tomu, možno proti nim čeliti.

III. O oprávněnosti pojmenovaných veličin při počítání.

Daleko by mne zavádělo, kdybych snad vykládal o různých zásadách didaktických, kterak se mají při vyučování mathematice projevovati, jen o jedné dovolím si zde promluviti, proti níž v mathematice často se chybuje, je to zásada od *konkretního k abstraktnímu*, od *jednotlivostí povznášeti se ku všeobecnému*, což jest zásada *methody induktivní*. Je sice velikou předností mathematiky jakožto vědy, že většinou nastupuje cestu deduktivní, tak že ze všeobecných pouček a pravidel dedukuje případy jednotlivé Než jiná jest otázka, zdali tato vědecká methoda je též přiměřeně didaktická, nepřesahuje-li často zejména na nižším stupni průměrnou chápavost žáků, tak že pak při této methodě výklad velké části žactva zůstává nesrozumitelným. Vůbec je třeba míti na paměti, že pojmy mathematické ve své všeobecnosti mimo nás vůbec neexistují, nýbrž jsou majetkem pouze ducha našeho. Na př. neexistuje mimo nás číslo 3 ve své všeobecnosti, nýbrž existují jen na př. 3 ořechy, 3 domy, 3 žáci atd., což jsou případy konkretní. Teprve když počítáme těmito konkretními čísly pojmenovaných jednotek, poznáváme, že tímto číslem 3 stejně se počítá, ať jsou to ořechy nebo domy nebo žáci, a přicházíme za zjednodušením různých pravidel početních vhodně k abstrakci čísla 3 jednotek kterýchkoli. Teprve, když z četných příkladů konkretních jsme se povznesli na toto stanovisko všeobecné, pak teprve možno též methodu obrátiti a ze všeobecných pravidel o jednotkách vůbec můžeme souditi na případy jednotlivé. Dlouho to trvá, než dítě se povznese k abstrakci čísla 4, dříve často v různých obměnách musí počítati 4 nohy, 4 kuličky, 4 halíře atd. Proto v normálních třídách při vštěpování základních výkonů početních musí učitel vycházeti od příkladů konkretních, aby jimi žáky povznášel k abstrakci všeobecné. Též u starších nevycvičených lidí možno pozorovati, kterak v různých případech početních na prstech počítají. Praxe učitelská vede nás někdy k tomu, abychom nějaký abstraktnější výkon početní učinili žákům srozumitelnější příkladem na př. o hruškách nebo halířích atd. Podobně trojúhelník ve své všeobecnosti jakožto pojem abstraktní mimo mysl naši neexistuje, nýbrž mimo nás jsou jen určité trojúhelníky na př. pravoúhlý, rovnostranný atd., který je právě nakreslen nebo z papíru vyříznut atd. Trojúhelník, který by spojoval vlastnosti tupoúhlého trojúhelníka s pravoúhlým a rovnostranným, vůbec neexistuje. Avšak když vštěpujeme primánům některé společné vlastnosti trojúhelníka vůbec, na př. že součet vnitřních úhlů rovná se 180°, nutno zde z počátku postupovati rozhodně jen methodou induktivní, tak že nejdříve aspoň přibližně se ukáže měřením, že nakreslené trojúhelníky mají naznačenou vlastnost, pak teprve možno přistoupiti ke všeobecnému důkazu na libovolném trojúhelníku a z toho pak jednotlivé případy se odvodí. Rozhodně chybný je postup, když učitel nesestoupí na stano-

visko žáků a když se svého všeobecného abstraktního stanoviska věc vykládá, na kteréžto stanovisko žáci dle dosavadní průpravy ještě se povznésti nemohli, a celý výklad pak vyzní ve třídě u velké části žáků na prázdno, nenalezne ozvěny v mysli posluchačů, jimž v tom směru scházejí tlumy představ apercipujících.

Na těchto příkladech jsem ukázal, že mysli dosud nevycvičené nutno napřed předložiti případy konkretní jednotlivé a z těch teprve žáky povznášeti k obecným abstrakcím. Všeobecně možno říci: čísla pojmenovaná jsou konkretní a vyskytují se ve všech příkladech ze života obecného a z různých odvětví vědeckých, naproti tomu čísla nepojmenovaná jsou abstrakce pouze myslí naší vytvořená za zjednodušením různých pravidel početních.

Když s tohoto stanoviska pozorujeme různé učebnice nižších tříd středních, vidíme, že již při výkladu základních početních výkonů počítání čísly nepojmenovanými předchází před čísly pojmenovanými. Zde sice není to veliká chyba, poněvadž se tu staví již na základech z obecných škol přinesených, než i tu dávám přednost při prvních několika příkladech úlohám konkretním, na nichž se pojem určitého výkonu vysvětlí, a žáci k příslušné abstrakci se vedou, poněvadž pro mysl mladistvou je to obtížné vystihnouti pojem třeba jednoduchého výkonu početního a poněvadž konkretní příklady z důvodů svrchu uvedených pevněji dovedou upoutati mysl mladistvou než abstrakce, na které si mají žáci teprve cvičením zvykati. Takovýmito konkretními příklady se dle mého přesvědčdní předmět oživí a stane srozumitelnějším. Dá e uznávám za důležité, aby se pokud možno postupovalo geneticky, aby se při výkladě v mysli žáků opakoval stručně pochod, který již byli se stanoviska psychologického prodělali, a který při vzniku pojmů mathematických se skutečně děje. Z těch důvodů námitku, kterou též se strany odborné jsem slyšel, že v mathematice nutno počítati jen čísly měrnými a ne veličinami, není možno zváti podstatnou, ačkoli s důrazem byla zastávána.

Předeslavše tuto úvahu přistupme nyní k významu veličin ve vzorcích geometrických. Postavme se z počátku na stanovisko těch, kteří v souhlase s dosavadními učebnicemi do vzorců geometrických připouštějí jen měrná čísla a označení výsledku pak určují dle toho, kterého rozměru veličina byla počítána. Vypočítejme dle toho způsobu 2 jednoduché příklady a srovnejme způsob ten s návodem početním, jejž dovoluji si hájiti: Základnu pravoúhlého rovnoběžnostěnu může žák vypočítati dle různých daných podmínek dvojím způsobem: 1. Je-li dána délka a a šířka b, násobí délku šířkou dle vzorce $Z = a \,.\, b$, anebo 2. je-li znám krychlový obsah V a výška c, tu platí vzorec $Z = \frac{V}{c}$. Podloží-li se vzorcům geometrickým ten nesprávný výklad, že obsahují jen měrná čísla a nikoli konkretní veličiny geometrické, tu žák ve zvláštním případě musil by počítati takto: je-li $a = 5\,cm$, $b = 4\,cm$, pak $Z = a \,.\, b = 5 \times 4 = 20$, a poněvadž Z je zde veličina dvou rozměrů, musí se k výsledku přidati cm^2. V druhém příkladě, je-li $V = 60\,cm^3$, $c = 3\,cm$, pak $Z = \frac{V}{c} = \frac{60}{3} = 20$, a z téhož mechanického důvodu jako dříve přidá se k výsledku cm^2. Zde možno vytknouti tyto nesrovnalosti:

1. Význam vzorců geometrických se tím bezdůvodně a nesprávně omezuje, jestliže v nich místo konkretních veličin jen měrná čísla se připouštějí. 2. V mysli žákově zatemňuje se představa o správném dosazování zvláštních výrazů za obecné veličiny algebraické; žák změřením určí $a = 5\ cm$, $b = 4\ cm$, ale on nesmí správně celou tuto hodnotu dosaditi, nýbrž jen měrná čísla $a = 5$, $b = 4$. Tím také význam vzorců geometrických se v mysli žákově nejasným činí. 3. Žák pojmenování výsledku neurčuje z podmínek daných, nýbrž jen z mechanického pravidla, že plocha musí býti vyjádřena jednotkami čtvercovými a neuvědomí si, jak docela různým vztahem různých základních veličin k tomuto výsledku došel. Kdo jest zvyklý na přesnost výpočtů mathematických, tomu se příčí takovéto obcházení pravého výkonu početního, docela jednoduchého a na všeobecných zásadách mathematických založeného.

Naproti tomu, vloží-li se do vzorců geometrických pravý význam, že veličiny a, b, Z, V, c jsou konkretní a že jsou ve vzorcích obsaženy jak svým rozsahem, tak i svým obsahem, pak nabudou vzorce geometrické náležité své plnosti, stanou se srozumitelnějšími při počítání, dle nich možno postupovati dle všeobecných pravidel o dosazování zvláštních veličin za obecná čísla algebraická a žák jest si jasně vědom všech podmínek, jež určují výsledek, a též vnitřního vztahu jejich; a proto plným právem může počítati

$$Z = a \,.\, b = 5\ cm \cdot 4\ cm = 20\ cm^2, \text{ anebo}$$

$$Z = \frac{V}{c} = \frac{60\ cm^3}{3\ cm} = 20\ cm^2.$$

Nyní možno připomenouti výtku páně referentovu, že tento způsob početní nenáleží jistě k prostředkům, jimiž se lenost myšlení žáka přemáhá a jeho schopnost myšlení podporuje (referát l. c. 64.). Výtku tuto možno obrátiti spíše na způsob početní v dosavadních učebnicích uváděný.

Bylo-li s jiné strany namítáno, že označení cm^2, cm^3 atd. jest libovolné a dříve se na př. čtvereční sáh označoval $\square^0$, na to možno odpověděti, že právě v onom novém označování jeví se veliký pokrok naproti starému, poněvadž se tu naznačuje souhlas mezi naznačeným výkonem početním a odvozenou veličinou geometrickou. Tento souhlas zajisté tanul na mysli členům »Comité international des poids et mensures«, kteří zavedli toto označování jednotek veličin prostorových. V souhlase s tím zavedeny tyto zkratky pro označování měr metrických též v mocnářství rakousko-uherském vys. výnosem ministerským ze dne 26. března 1883 č. 5485. Tím byly uznány přednosti těchto zkratek, jež přímo jsou upraveny pro počítání konkretními veličinami prostorovými.

Poznání tohoto souhlasu počítání algebraického se vznikem veličiny prostorové jest další výtěžek způsobu početního, jenž v mých článcích jest hájen. Žák nabude též přesvědčení, že pravidla algebraická všeobecnou platnost svou mají též v říši veličin prostorových a nemusí zde býti nijak omezována. Na názvu »symbolické počítání« nijak ne-

trvám, poněvadž název ten nevystihuje úplně smyslu do něho vkládaného, snad spíše věci odpovídal název »počítání veličinami pojmenovanými«, jež v geometrii jsou 1, 2 nebo 3 rozměrů. Hned v prvním svém článku o symbolickém počítání svému symbolu podkládám plný jeho obsah.

Nesjednocenost v kruzích odborných patrna jest dále z toho, že někteří úplně přistupují na stanovisko právě vyložené, jiní hájíce dosazování měrných čísel připouštějí nanejvýš způsob počítání symbolického, kde tyto symboly by byly prázdnými, pouhými znaménky bez vnitřního obsahu. Když pak do vzorců geometrických vkládáme veličiny konkretní, což jediné je správné, tu nutně vedeni jsme k úvaze obsažené ve druhém článku o násobení úsečkou, neboť je to jeden ze základních úkonů, s nímž ve vzorcích geometrických se setkáváme a z něhož mnohé jiné úkony, na př. dělení úsečkou, umocňování úsečky, odmocňování ploch atd. možno odvoditi. (Příště dále.)

Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia z r. 1900.

Dr. Jar. Vlach

Smíchov.

I.

Organisační osnovou pro gymnasia a reálky v Rakousku z r. 1849 *cíl učebný* dějepisného vyučování na vyšších třídách gymnasií stanoven takto: Přehled hlavních událostí dějin obecných v pragmatické jejich souvislosti; podrobnější známost dějinného rozvoje Řeků, Římanův a vlasti. Pevné vědění k tomu potřebných zeměpisných poměrů budiž s tím spojeno.

Dle jednotlivých tříd učivo rozděleno tím způsobem:

I. třída, týdně 4 hodiny.

Staré dějiny až po stěhování národův. V 1. běhu základem dějin buďtež dějiny Řeků, v 2. dějiny Římanův; s nimi probírány buďtež starožitnosti, hlavně státní, a hlavní udaje o rozvoji těchto národů v náboženství, umění a písemnictví.

II. třída, týdně 3 hodiny.

Dějiny věku středního od stěhování národů až do konce XV. stol.

III. třída, týdně 3 hodiny.

Dějiny věku nového až po dobu přítomnou.

IV. třída, týdně 3 hodiny.

Dějiny *rakouského státu* se zřením k dějinám jeho částí, zvláště užší vlasti; k tomu hlavní udaje statistiky rakouského státu.

V *instrukci* pak praví se, že vyučování dějepisu na vyšších gymnasiích nemá býti pouze opakováním učiva, které na nižším gymnasiu bylo probíráno, nýbrž že třeba jest, aby na základě daném se dále

stavělo a vědění dějepisné doplňovalo. Hlavním úkolem druhého tohoto stupně výuky dějepisné jest žáky vésti k porozumění pragmatické souvislosti v dějinách, vnitřního života národův a státův a rozvoje ústav. Instrukce poukazuje dále k důležitosti dějin Řekův a Římanů, jež výtečně hodí se k znázornění vnitřního rozvoje státního; při dějinách věku středního buďtež žákům vylíčeny velikolepé události a zařízení pro rozvoj společnosti lidské směrodatná, jako na př. rozšíření křesťanství, islam, zřízení feudální, stav rytířský, války křížové, rozvoj měst a pod.; při dějinách věku nového nebuďtež pásmem dějiny státu jednoho, totiž rakouského, nýbrž střídavě dějiny toho státu, od něhož nové, dalekosáhlé hnutí mělo svůj původ. Při dějinách státu rakouského budiž přihlíženo k souvislému vylíčení vnitřního rozvoje, při statistice k nejpodstatnějším skutečným poměrům přítomným říše, jejichž známost potřebna jest každému vzdělanci.

Původní tato osnova pozměněna *již r. 1855* ministerským výnosem ze dne 10. září t. r. čís. 10.312 (Marenz. čís 17.) jak v počtu hodin vyučovacích tak v rozdělení učiva dle tříd jednotlivých. Změny byly tyto:

Páté třídě vykázány toliko 3 hodiny (místo bývalých 4), kdežto v ostatních třídách zůstal bývalý počet.

V páté třídě probírati se měly děje věku starého až *po podrobení Řecka* skrze Římany, v šesté třídě ostatní děje římské a děje věku středního *až po dobu Řehoře VII.*, v sedmé třídě ostatní děje věku středního a děje věku nového až *do konce XVII. století*, v osmé pak třídě *ostatní děje věku nového* v běhu prvém, *nauka o státu rakouském* v běhu druhém.

Dle osnovy této vyučováno do r. 1871, kdy výnosem ministerským ze dne 16. srpna t. r. čís. 8567 (Marenz. čís. 63.) znovu pozměněna. Důvodem k této změně bylo hlavně *zanedbávání dějepisu rakouského*, jak vysvítá z výnosu ministerského, který takto zní: »Velmi politováníhodným shledávám, že vyučování dějepisu rakouskému za 2 desítiletí po změně jednoho ustanovení organisační osnovy pro gymnasia tak do pozadí ustoupilo. V té příčině pokládal jsem za nutné původní ustanovení organisační osnovy gymnasijní (§ 37.—40.) v podstatě obnoviti. Na vyšším gymnasiu vyučování dějinám obecným ukončeno budiž VII. třídou, a v prvním běhu VIII. třídy nastoupiž obšírnější projednávání dějin rakouských. Poslednější buďtež spolu opakováním obecných dějin věku středního a nového a z dějin vnitřního rozvoje říše obsahujtež všechny udaje přístupné chápavosti a předběžnému vzdělání gymnasisty VIII. třídy. Co se týče 2. běhu VIII. třídy, byla organisační osnova daleka toho žádati přísně vědecké vyučování rakouské statistice. Zajisté však žádala, aby účelem této poslední části historicko-geografického vyučování bylo každému vzdělanci nezbytné poučení o povaze půdy říše, o jejím obyvatelstvu, o průmyslu a obchodu v hlavních jejich vztazích, o ústavě, o úpravě správy státní a soudnictví. V tomto omezení, s odstraněním ciferního materiálu pro tento stupeň vyučování zcela zbytečného, jest spolu posledním listem dějin říše, od nichž nelze ji děliti. Ježto však teprve tehdy nabývá plné ceny, když poměry říše srovnávají se s poměry jiných států, hlavně evropských velmocí, ježto tudíž srovnávací methoda jedině plodnou jest při tomto vyučování, stane se toto spolu opakováním hlavních udajů všeho poli-

tického zeměpisu doby nynější a tím zase nabude vlivu blahodárného na zakončení vyučování dějinám obecným. Toto hledisko maje na mysli vydal jsem nařízení a v tomto smyslu přeji si, aby se dle něho vyučovalo.«

Změny, jež v osnově r. 1871 byly provedeny, jsou tyto: Páté třídě vykázány opět 4 hodiny (místo býv. 3), kdežto v ostatních třídách počet hodin vyučovacích zůstal nezměněn.

V páté třídě měly probírati se děje věku starého *až po Augusta*, v šesté třídě ostatní děje věku starého a dějiny věku *středního*; sedmé třídě připadly děje *věku nového*, tak že vyučování dějinám obecným touto třídou zakončeno.

Podstatné změny zavedeny v VIII. třídě. V prvém běhu místo dřívějšího dokončení nových dějin a opakování dějin věku středního a nového se zvláštním zřením k dějům státu rakouského zavedeny *děje říše rakousko-uherské* s přehledem vnitřního rozvoje říše. V běhu druhém místo nauky o státu rakouském nastoupilo *zevrubné líčení hlavních udajů o zemi a lidu, ústavě a správě, výrobě a vzdělanosti říše rakousko-uherské*

Osnova tato zůstala v platnosti *do r. 1884*, kdy ministerským výnosem ze dne 26. května t. r. čís. 10.128 nařízeny některé změny učebného plánu gymnasijního a vydány instrukce pro vyučování na gymnasiích. Nový plán pozměnil počet hodin vyučovacích ve třídách páté a šesté; V. třídě přikázány 3 hod. (místo býv. 4), za to v VI. třídě zvýšen počet hodin na 4 (místo býv. 3), v VII. a VIII. třídě zůstal bývalý počet (3 hodiny), které změny plánu odůvodňují se těmi slovy: »Posunutí počtu hodin mezi V. a VI. třídou vede k tomu, že v páté třídě vyučování skončiti se má podrobením Italie pod moc římskou. VIII. třída potřebovala současně ulehčení hojného materiálu statistiky a přehledu řeckých a římských dějin, vedle vlasteneckých dějin nejdůležitější částí všeho vyučování dějepisného na gymnasii. Malá změna stačí, aby se vyhovělo obému.« Roztřídění učiva dle plánu z r. 1884 jeví se pak takto: V třídě V. probírati se měly děje věku starého, hlavně Řekův a Římanův, až *po podrobení Italie*, v VI. třídě měly se *zakončiti děje římské* a probírati *děje věku středního*, v VII. třídě děje *věku nového*, v VIII. pak třídě v prvém běhu *děje říše rakousko-uherské*, v druhém běhu (ve 2 hod.) *zevrubné líčení* hlavních udajů o zemi a lidu, ústavě a správě, produkci a kultuře *rakousko-uherské říše*, (v 1. hod.) měly se *opakovati hlavní partie řeckých a římských dějin.*

Ministerským výnosem ze *dne 23. února 1900* čís. 5146 konečně vydány nově učebná osnova a instrukce pro vyučování na gymnasiích rakouských; ve výnosu praví se: »Minist. výnosem ze dne 24. května 1884 čís. 10.128 vydaná osnova učebná pro gymnasia doznala od doby té různých změn, naposled minist. výnosem ze dne 8. června 1899 čís. 16 304, který týká se vyučování mathematiky a fysiky na vyšších gymnasiích.

Okolnost tato vyžadovala nového vydání celého nyní platného plánu učebného.

Při té příležitosti pozměněno rozdělení *dějepisného učiva na vyšších gymnasiích*, aby popřáno býti mohlo více místa vyučování dějinám

novověkým a vyhovělo se přání častěji projevenému jak v učitelstvu tak ve veřejnosti. Nové rozdělení vejde postupně v platnost školním rokem 1900—1901.

S novým vydáním učebného plánu vydány dle nařízení minist. ze dne 8. června 1899 čís. 16.304 též nové instrukce pro vyučování na gymnasiích. Nové toto vydání jest proti dřívějšímu valně pozměněno. Změny tyto přivoděny jednak změnami, jež staly se v posledních letech na plánu učebném, jednak zkušenostmi, jichž od vydání dřívějších instrukcí v školní praxi se nabylo, a značným rozvojem vědecké didaktiky v tomto mezidobí.«

V novém učebném plánu počátkem školního roku 1900—1901 v platnost uvedeném, zůstal počet hodin vyučovacích zeměpisu a dějepisu týž, jaký stanoven byl osnovou z r. 1884. Změny týkají se roztřídění učiva v třídách V.—VII. V V. třídě probírati se mají děje věku starého, hlavně Řekův a Římanův, až *po vystoupení bratří Gracchův*; do VI. třídy připadají *ostatní děje římské*, *děje věku středního* a děje věku nového až *po počátek války třicetileté*; v VII. třídě úkolem jsou děje věku nového od počátku války třicetileté *až po naši dobu*; v VIII. třídě rozdělení učiva zůstalo totéž jako dle osnovy z r. 1884.

Tyto jsou změny, jichž doznala osnova dějepisná na vyšších gymnasiích od vydání organisační osnovy gymnasií rakouských r. 1849.

* * *

Přehlédneme-li změny osnov dějepisných na vyšších gymnasiích (viz tabulku na následující stránce), shledáme toto:

Počet hodin vyučovacích (13) na gymnasiu vyšším zachovávají všechny osnovy mimo osnovu z r. 1855, která vymezuje každé třídě po 3 hodinách vyučovacích, celkem tedy 12. Jaký osnovy jednotlivé počet hodin vymezují každé třídě, ukazuje nejlépe tato tabulka:

Přehled počtu týdenních hodin vyučovacích dle tříd.

Třída	Osnova r. 1849	Osnova r. 1855	Osnova r. 1871	Osnova r. 1884	Osnova r. 1900
V.	4	3	4	3	3
VI.	3	3	3	4	4
VII.	3	3	3	3	3
VIII.	3	3	3	3	3
úhrnem	13	12	13	13	13

Přehled osnov dějepisných na vyšších gymnasiích.

Třída	Organisační osnova z r. 1849	Osnova z roku 1855 (Marenz. č. 17.)	Osnova z roku 1871 (Marenz. č. 63.)	Osnova z roku 1884	Osnova z roku 1900
V.	Týdně 4 hod. Staré dějiny až *po stěhování národův.* V 1. běhu děje řecké, v 2. římské.	Týdně 3 hod. Staré dějiny *ať k podrobení Řecka* skrze Římany.	Týdne 4 hod. Děje starého věku *ať po Augusta* se stálým zřením k zeměpisu.	Týdně 3 hod. Děje věku starého, hlavně Řekův a Římanův *ať po podrobení Italie* se zvláštním zřením k momentům kulturně-historickým a stálým zřením k zeměpisu.	Týdně 3 hod. Děje věku starého, hlav. Řekův a Římanův *ať k vystoupení Gracchův* s vytčením kulturně-historických momentův a stálým zřením k zeměpisu.
VI.	Týdně 3 hod. Děje *věku středního* od stěhování národů až ku konci XV. století.	Týdně 3 hod. 1. běh: Římské dějiny až po stěhování národův. 2. běh: Děje věku středního až *po dobu Řehoře VII.*	Týdně 3 hod. Dokončení dějin věku starého a dějiny *věku středního* týmž způsobem.	Týdně 4 hod. Ukončení dějin římských od šíření panství přes hranice Italie až k zahynutí říše západořímské. *Dějiny středověku*; podrobné projednání dějin papežství a císařství se stálým zřením k dějinám kulturním a zeměpisu.	Týdně 4 hod. Děje Římanův od vystoupení Gracchů až k zahynutí říše západořímské; děje věku středního, podrobné děje papežství a císařství. Děje věku nového *ať po počátek války třicetileté.* Stálé zření k dějinám kulturním a k zeměpisu.
VII.	Týdně 3 hod. Děje *věku nového* až po naše časy.	Týdně 3 hod. 1. běh: Děje věku středního až ku konci středověku. 2. běh: Děje věku nového až *ku konci XVII. století.*	Týdně 3 hod. Dějiny *věku nového* týmž způsobem.	Týdně 3 hod. Dějiny *věku nového* se zvláštním vytčením změn vyvolaných nábožen., politickými a hospodářskými převraty ve vzdělanosti kulturních národův se stálým zřením k zeměpisu.	Týdně 3 hod. Děje věku nového *od počátku války třicetileté ať po naši dobu* s vytčením kulturně-historických momentů a stálým zřením k zeměpisu.
VIII.	Týdně 3 hod. *Děje rakouského státu* se zřením k dějinám jeho částí, zvláště užší vlasti; k tomu *hlavní údaje statistiky* státu rakouského.	Týdně 3 hod. 1. běh: *Dokončení dějin věku nového.* Děje věku středního i nového buďtež probírány se zvláštním ohledem k dějům státu rakouského. 2. běh: *Nauka o státu rakouském*, t. j. zevrubná známost zemských a státních poměrů tohoto státu.	Týdně 3 hod. 1. běh: *Děje říše rak.-uher.*; vztahy její k sousedním říším se opakují; přehled nejdůležitějších údajů z vnitřního rozvoje říše. 2. běh: *Zevrubné líčení* hlavních údajů o zemi a lidu, ústavě a správě, výrobě a vzdělanosti *říše rak.-uherské.*	Týdně 3 hod. 1. běh: *Děje říše rakousko-uherské* ve světovém jich postavení; přehled hlavních údajů z vnitřního rozvoje říše. 2. běh: Týdně 2 hod.: *Zevr. líčení* hlavních údajů o zemi a lidu, ústavě a správě, produkci a kultuře *rak.-uherské říše.* 1. hod.: *Opakování hlavních partií řeckých a římských dějin.*	Týdně 3 hod. 1. běh: Děje říše rak.-uher. ve světovém jich postavení; přehled hlavních údajů z vnitřního rozvoje říše. 2. běh: Týdně 2 hod.: Zevrub. líčení hlavních údajů o zemi a lidu, ústavě a správě, produkci a kultuře rak.-uher. říše. 1. hod.: Opakování hlavních partií řeckých a římských dějin.

Z toho vidno, že třída VII. a VIII. ve všech osnovách zachovávají týž počet týdenních hodin vyučovacích; změny pak týkají se pouze tříd V. a VI. V třídě V. počet 4 hodin vyučovacích, jak stanoví jej organisační osnova, zachován pouze v osnově z r. 1871, kdežto ostatní osnovy vykazují v V. třídě počet 3 hodin vyučovacích. Za to počet 3 hodin, který vyměřuje osnova VI. třídě, zachovávají osnovy z r. 1855 a 1871, kdežto osnovy z r. 1884 a 1900 stanoví pro VI. třídu počet 4 hodin vyučovacích.

Pokud se týče *roztřídění učiva* dějepisného dle jednotlivých tříd, nejvíce změn doznalo vyučování v V. třídě a VI., částečně též v VIII. třídě.

Dle organisační osnovy měly v V. třídě probírati se *celé děje věku starého*; ale již v osnově z roku 1855 obmezuje se učivo dějin starých v V. třídě až po dobu, kdy Řecko podrobeno skrze Římany; osnovou z r. 1871 prodloužena doba až po Augusta, kdežto osnova z r. 1894 stanoví mezí děje Římanův až po podrobení Italie, nová osnova z r. 1900 pak až po vystoupení Gracchův.

Dle organisační osnovy v VI. třídě měly se probírati *děje věku středního*; osnovou z r. 1855 přiřčeno VI. třídě dokončení římských dějin a děje věku středního až po dobu Řehoře VII., osnovou z roku 1871 dokončení dějin římských a dějiny věku středního, totéž osnovou z r. 1884, kdežto novou osnovou z r. 1900 stanoví se, aby vedle dokončení dějin římských a dějin věku středního vykládaly se ještě děje věku nového až po válku třicetiletou.

V VII. třídě dle organisační osnovy úkolem bylo projednávati děje *věku nového*. Osnova z r. 1855 stanovila úkolem VII. třídy dokončení dějin věku středního a děje věku nového až ku konci XVII. století; osnovy z r. 1871 a 1884 přidržují se organisační osnovy, kdežto nová osnova z r. 1900 obmezuje úkol VII. třídy na děje věku nového od počátku války třicetileté.

Pro VIII. třídu organisační osnova ukládá úkolem *děje rakouského státu a statistiku státu rakouského*. Osnova z r. 1855 pro prvý běh stanoví dokončení dějin věku nového a opakování dějin věku středního a nového se zvláštním zřením k dějinám státu rakouského, pro běh druhý nauku o státu rakouském. Osnovy z r. 1871, 1884 a i nová z r. 1900 stanoví pro běh první děje říše rak.-uherské; kdežto osnova z r. 1871 vymezuje pro druhý běh VIII. třídě pouze zevrubné líčení říše rak.-uherské, ukládají druhé dvě osnovy vedle toho opakování hlavních partií z řeckých a římských dějin.

Několik themat ke školským spisům.

Jan Loriš.

Rakovník.

V posudku mé Sbírky themat ke školským spisům (Věstník čes. professorů, r. VI. str. 293. sl.) pronesl pan referent přání, aby v knize bylo více themat z četby. Myslím tudíž, že se pánům kollegům zavděčím, podávaje jim tuto několik themat vztahujících se k četbě české. Že

osnovy jsou většinou provedeny velmi podrobně, ba některé úkoly úplně vypracovány, bude trvám přijato s povděkem, a to tím spíše, ježto je uveřejňuji na místě, kde žákům nebudou přístupny. Některé thema snad se bude zdáti pro školský spis příliš rozsáhlé. Tu však soudný odborník snadno dovede látku omeziti, po případě na dvě themata rozděliti.

Zkratky, jichž jsem na některých místech užil, jsou na snadě.

1. Obraz českých mravů na rozhraní XIV. a XV. století.

I. Neblahé poměry veřejné. Papežství a duchovenstvo. Simonie. Rozmařilý život. Přehmaty krále Václava. Cizota (němectví) v zemi. Zpracovati dle učiva dějepisného!

II. Neblahé poměry veřejné vrhaly stíny i na život soukromý.

1. Shon po požitcích a nevídaný přepych (Chelčický, Postilla, z výkladu na neděli prvou po sv. Trojici). Prostředky k takovému životu sháněny často způsobem nedovoleným (Štítný, O tom, které užitky mohú páni bráti). Porušení mravů sahalo tak hluboko do lidu, že i mnozí sedláci vzdělávali půdu jen proto, aby v krčmách pitkám se mohli oddávati (Štítný, Těhařóm).

2. Nesmyslné módy (Štítný, Těhařóm).

3. Veřejné radovánky. Jaké? Kdy? (Štítný, Těhařóm).

III. Mravokárci a kazatelé. Hnutí reformační.

2. Jak se Kateřina stala nevěstou Kristovou a sv. mučenicí.

Dle štokholmské legendy o sv. Kateřině.

Úvod: Podivuhodný a přímo zázračný úkaz — šíření víry Kristovy v říši římské. Bylo by zajímavo věděti pokaždé příčiny, pro které pohané staré bohy opouštěli, podstupujíce často smrt mučenickou za víru Kristovu. Tím zajímavější jest, jak obrat ten vykládá a dovozuje u dcery královské nejmenovaný básník středověký.

Stať: Obrat se zakládá v povaze Kateřinině, v jejích vlohách přirozených, jež se působením místa, času a vychování zvláštním způsobem vyvíjely, až vlivem poměrů v rozhodné chvíli takový obrat možným učinily.

A. Přirozené vlohy: Kateřina jest povahy velmi silné. Její přirozená síla není bez drsnosti a vyvine se při Kateřinině náruživé letoře v nepoddajnost a neústupnost, ba příkrost. Kromě toho jest jí vrozen nad míru silný sebecit. Tělesná krása (v. 116.—121., 168.—176., 191.—197., 219.—223.).

B. Jak se vyvinuly: V Alexandrii vychována; vzdělána na školách alexandrijských, jež tehda slynuly po celém světě (89.—111., 177.—179.). Tělesná krása a učenost, jakož i zajisté úmyslné k tomu vedení dceru královskou učinilo hrdou, ba pyšnou (266.—277.). Nechce nikomu býti poddána (v. 139., 278.—279.). Proto se nechce vdáti, leda by našla muže tak krásného, moudrého a urozeného jak jest sama (134.—144., 278.—302., 346.—355., 371.—379., 390.—395.). V úmyslu tom ji utvrzovala čistota srdce, k níž byla od matky vedena (122.—129.).

C. Poměry: I. 1. Námluvy císařovy. Matka tajně strojí svatbu. Odpor Kateřinin (145.—398.).

2. Matka si vzpomene na poustevníka v pustém lese, i zavede Kateřinu k němu, zda by snad nepovolnou dceru »svú řečí k tomu připravil, by za muž chtěla«. Uslyšev, jak se věci mají, poustevník praví Kateřině, že takého muže nikde ve světě není, jakémuž ona chce. Ale vypravuje jí o Kristovi. Kateřina jeho řečem nerozumí, ale žádá viděti »toho panicě i krále«. Dostane od poustevníka obraz, aby se doma před ním modlila, že se jí snad Kristus ukáže (399.—668.). První vidění (669.—855.). Poučení a křest (856.—945.). Druhé vidění (946.—1092.).

3. Křesťanský život »postem, trudem, modlú sličnú« (1100.—1114.).

II. Pronásledování křesťanů. Maxencius v Alexandrii (1120.—1179.) Kateřina nemohouc snésti, že křesťanství, jež jest také jejím dílem, se hubí jde sama před Maxencia (hrdost, neohroženost!), vytýká mu jeho bludy a poukazuje k pravému Bohu. Chválíc víru Kristovu, přiznává se ku křesťanství (1120.—1388.). I jest uvězněna. Všecky pokusy císařovy, aby ji od pravého Boha odvrátil, jsou marny. Naopak i mistři, kteří ji přehádati měli, i sama císařová a množství rytířstva a poddaného lidu se obrátí na víru křesťanskou. Kateřinina smrt Mučenice sama obnaží šíji od »stvúcích vlasóv« a vybízí kata, aby vykonal, věč se byl uvázal.

Závěr: Obrácení sv. Kateřiny, jakož u básníka středověkého ani jinak býti nemůže, má veskrze smyslné důvody. Kateřina viděním se přesvědčuje o kráse, moudrosti a bohatství Kristově, i zasnubuje se mu. Básník povahu hrdinky nakreslil velmi důsledně; hrdost a vynikající sebevědomí, jež jsou hlavní rysy povahy její, zůstanou jí i jako křesťance.

3. Neruda a jeho matka.

I. Životopisci Nerudovi bohužel posud málo pronesli na veřejnost o matce jeho a jejím poměru k synovi. Pokud víme, pocházela Barbora Nerudová, rozená Leitnerová, z nejnižších vrstev lidu. Byla dcera zedníkova. Velmi nábožná. Zpívala velmi ráda nábožné písně, zejména marianské. Byla velmi přičinliva, mysli prosté a povahy milé. Neruda bydlil u ní v malém bytě vedle skrovného krámku (Barbora Nerudová měla trafiku) až do roku 1869, kdy u věku 74 let zemřela. Bohuslav Čermák vypravuje, že se někdy hněvala, že Neruda mnoho viržinek kouří, a jak ji objetím kolem krku a několika tanečními obraty udobřovati uměl.

II. Již z toho lze souditi, že byl poměr Nerudův k matce velmi srdečný. Z některých jeho básní můžeme však čerpati i přímá svědectví o tom, že k matce lnul láskou synovskou, s jakou se ne vždycky v rodinách shledáváme.

1. Básně, v nichž Neruda svou lásku k matce přímo vyznává: Matičce (Výb. N. str. 293.). Starý dům (Slov. str. 221.).

2. Básně, v nichž opěvá lásku synovskou k matce vůbec: Ballada dětská (Výb. N. str. 294.). Ballada pašijová (Výb. N. str. 293.). Vznešená apotheosa lásky synovské!

III. Neruda sám nikdy nebyl ženat a neměl rodiny. Jest tedy přirozeno, že všecku svou lásku přenesl na matku.

4. Jak v době »babiččině« odváděli k vojsku.

1. Stálých vojsk ve středověku nebylo; teprve v XVIII. století počínají se v některých státech tvořiti. Do té doby panovník, který potřeboval vojska, dal krátce před válkou nebo za války tak zvanými verbíři tolik mužstva znajímati, co potřeboval. Když však v XVIII. stol. pro trvalé války některé státy začaly udržovati stálá vojska, bylo třeba pomýšleti na jiný způsob jich zřizování a doplňování. Králové čeští vymáhali na stavech svolení, aby jistý počet (kontingent) branců směli z království vybírati. Kontingent tento byl pak na jednotlivá panství v zemi rozdělen, takže každý vrchnostenský úřad byl povinen jistý počet mladých mužů na vojnu dodati. Způsobilí mladíci se nyní z poddaných vybírali pravidelnými odvody.

2. Odvod se konal, jako posaváde, na jaře (kap. 13., 14.). Služba vojenská však nebyla všeobecně povinna. Byl jí z pravidla prost nejstarší syn každého selského statku, dále každý, kdo nějaký čas (rok nebo dva) v panském dvoře sloužil (9., 10., 11., 14.). Vojenské službě mohl mladík dle práva ujíti také vyplacením (14.), nebo když se zaň někdo jiný na vojnu stavěl. Tak se vojny zprostil pan Prošek (15.). Mimoprávní prostředek byly úplatky podstrčené vrchnostenskému správci a přímluva obecního rychtáře (10., 14., 13.). Vyplacením bylo vyproštění možné také v tom případě, když mladík již na vojně sloužil. Tak se stalo u Míly a pana Proška (15.). Mnozí mladíci k rekrutýrce vypsaní snažili se útěkem neb ukrytím vojenské službě se vyhnouti. Tak Jiřík Novotný (14.). Takoví byli hledáni, chytáni a násilně k vojsku odváděni.

3. Vedle pravidelného odvodu udrželo se až do dob babiččiných doplňování vojsk verbováním v dobách válečných. Za tím účelem zeměpán po svých zemích rozesílal verbíře, obyčejně důstojníka s několika starými vojáky a hudci, praporečníkem, bubeníkem a trubačem. Někdy uzavírali smlouvy s jinými panovníky, do jejichž území pak směli své verbíře posílati. Verbíři se usadili někde v krčmě nebo rozbili zvláštní stan na tržišti, oznamujíce přítomnost svou bubnováním a hudbou. Tu mladé lidi přemlouvali, při čemž je často opíjeli, až »nebyli svoji«, a všeliké jiné klamy a mamy provozovali, až je obalamutili. Tak se stalo Jiríkovi (14.). Kdo od verbíře přijal závdavek a rukou dáním se zavázal sloužiti, i když vystřízlivěl, nemohl se již jinak rozmysliti a byl třebas násilím odveden.

4. Služba vojenská byla těžká a trvala velmi dlouho, v době babiččině 14 let. Poměry takové trvaly až do roku 1866, kdy v Rakousku zavedena obecná povinnost branná.

5. Magdalena Novotná.

Životopis dle Babičky.

1. Narozena v Olešnici (kap. 4.) nedaleko Nového Města n. Met. v letech šedesátých XVIII. století, neboť dle kap. 14. byla r. 1777 již vyrostlou děvčicí, a v kap. 4. o sobě praví, že byla výrostek, když se stavěl Josefov. Rodiče její měli statek (4.) a kromě ní ještě syna a

dceru (7.). Ač byla ze statku, naučila se v útlém mládí houně tkáti od sousedky chalupnice Novotné.

2. Záhy vznikla mezi ní a Jiříkem, synem Novotné, jenž byl na studiích (4., 14.), vzájemná náklonnost. Sešed se studií stal se Jiřík z návodu svého strýce tkalcem. Dostav se verbířům do rukou, stal se pruským vojákem. Magdalena se dala s ním oddati a odstěhovala se do Slezska, kdež strávila 15 let (7.). Z manželství toho pošly tři děti: Kašpar, Terezka a Johanka. Za války proti vzbouřeným Polákům provázela Madlena muže i s dětmi do pole, kdež se jí narodilo nejmladší dítě Johanka.

3. Smrt Jiříkova od střelné rány. Krátký čas Novotná se v Nise živila tkaním houní (Lehotský), ale pak se vrátila do rodiště svého, puzena jsouc láskou k vlasti a rodnému jazyku. Tam zase dělala houně, žijíc u rodičů, již tehda již byli na výminku. Když přečkala zlé časy vojny, nemoci a hladu, vedlo se jí pak lépe. Syn její Kašpar vyučil se tkalcovství a přiženil se později do městského domku v Dobrušce (1.). Dceru Terezku dala k sestřenici Dorotce do Vídně, kdež se vdala za Jana Proška, pozdějšího štolby u kněžny (vévodkyně Zaháňské) na panství náchodském. Pak za Terezkou šla do Vídně Johanka, kdež později se vdala za Charvata Juru (16.), hodného řemeslníka. Když pak Novotné rodiče zemřeli, zvaly ji děti několikrát do Vídně. Ona však, chtíc zemříti ve vlasti, nepřijala pozvání.

4. Za to uposlechla pozvání dcery Terezky do Ratibořic, když zeť Prošek dostal u kněžny místo (1). Barunce (Boženě Němcové) bylo tehda pět let (v létě 1825), babičce Novotné přes šedesát. Vedení domácnosti, výchova vnoučat, pomoc všem, kdo jí byli potřebni. Blažená smrt (asi 1838).

6. Příčiny, pro které František Věk v učení ochábl a konečně se studií sešel.

I. Dobrý student; v první třídě humanitní, v poesii, dokonce praemio donatus (I. str. 58.—59.). Ale za krátko studie si znechutil, ba konečně jich úplně zanechal. Zajímavý úkol: stopovati příčiny nechuti té a konečného nezdaru.

II. Příčina jest několikera:

a) Přílišné čtení, a to namnoze knih, jež se pro něj nehodily (str. 54. až 58.). Čtení starých knih zapověděných i spisů moderních způsobilo v něm náboženské pochybnosti a vlažnost (117.—118.). Z toho odpor proti povolání kněžskému, k němuž byl od rodičův určen, a nechuť k učení vůbec.

b) Náhlá výměna přísné, skoro šestileté kázně za nezvyklou volnost akademickou. František počal hned na začátku kollej pomíjeti (111.) a ztratil tak první rok akademických studií úplně (136—137.), moha se oddati požitkům, po kterých vždycky toužil.

c) Hudba, jíž se příliš oddával. Základ položen doma (29.). S měrou v klášteře jsouc provozována, dobrému prospěchu Františkovu nevadila, ale jakmile se octl mimo klášter na svobodě, zabýval se jí příliš, chtěje

se státi hudebníkem z povolání. Chodí do divadla a sám také skládá (111.—116., 131.).

d) Společnost, s níž se stýkal: 1. Rodina Butteau-ových, do níž se dostal v druhém roce filosofie (101.—102., 110.). Milostné pletky, do nichž jej Lotty láká. Láska k Paule (130.—131., 132.). Z toho rozervaná mysl. 2. Hudebníci a herci. Návštěvy divadla (114.). Zpívání na různých kůrech (116.—117.). Vystoupení v Don Juanu (149.—150.). Účinkování v Boudě (174.—175.). Chodí s herci do hospody (176.—177.).

III. Klesání Věkovo dělo se jen ponenáhlu. Byly okamžiky, kdy se zase vzpružil. Domluva Vydrova v druhém roce filosofie — mohutný účinek (140.—146.). Matčin dopis (183.). Ale polepšení trvalo pokaždé pouze na krátký čas. Pak opět nové zanedbávání (178.) a bývalé styky (184.). Z toho špatný prospěch (190.) a slabá zkouška (199.). Věk byl by zajisté klesal hloub a hloub, kdyby jej otec rázným zakročením a nemoc matčina nebyla z Prahy vytrhla (214. sl.). Tak ušel osudu, jejž mu později Tham vylíčil (258. sl.).

(Příště dále.)

Sirnatan sodnatý zkoumadlem

při dělení kyseliny borové a fosforečné a upotřebení jeho při určování kyselin v chemické laboratoři žákovské na školách realných.

Fr. Faktor. *Praha.*

Sirnatanu sodnatého lze výhodně upotřebiti v chemické laboratoři žákovské na realných školách při kvalitativném stanovení kyseliny borové a fosforečné.

Přičiní-li se k roztoku boranu chloridu barnatého tvoří se bílá sraženina snadno v sirnatanu sodnatém rozpustná. Fosforečnan alkalický dává s chloridem barnatým rovněž bílou sraženinu, která se těžce rozpouští v sirnatanu.

Naznačeného chování se sraženin k roztoku sirnatanu sodnatého lze upotřebiti k dělení kyseliny borové a fosforečné. Tím obejde se upotřebení poměrně drahé soluce molybdenové pro fosforečnany. Laciný a lehce přístupný sirnatan sodnatý vyhoví zajisté v laboratořích středních škol požadavkům, které se kladou na rychlé a přesné určení kyseliny borové a fosforečné.

Při kvalitativném určování kyselin, jak uvádějí instrukce pro reálky, pokračuje se následovně:

1. K původní tekutině, v níž se má kyselina stanoviti, přičiní se *chlorovodíku*, a tu nastane-li šumění:

a) prozradí se zápachem hnijícími vejci *sírovodík*. Papír navlhčený roztokem sloučeniny olovnaté černá;

b) dusivý zápach prchajícího plynu nasvědčuje přítomnosti *kysličníku siřičitého*;

c) plyn unikající nejeví zápachu. Tyčinka navlhčená barytovou vodou a vnořena v plyn kalí se utvořeným uhličitanem barnatým. Úkazy vyznačené poukazují na *kysličník uhličitý.*

2. Nenastalo-li chlorovodíkem šumění, přičiní se k tekutině *chloridu barnatého.*

Utvořená sraženina se v *kyselině solné*:

a) nerozpouští; přítomna *kyselina sírová*;
b) rozpouští.

K původní tekutině přičiní se chloridu barnatého. Bílá sraženina se v sirnatanu sodnatém:

snadno rozpouští . . . . *kyselina borová*;
těžce rozpouští . . . . . *kyselina fosforečná.*

3. Neutvoří li se sraženina chloridem barnatým, přičiní se k původní tekutině *dusičnanu stříbrnatého.*

Je-li utvořená sraženina

bílá . .	v sirnatanu sodnatém rozpustná, jest přítomen	. *chlorovodík*,
žlutavá .		. *bromovodík*,
žlutá . .		. *jodovodík.*

4. Nepovstane-li sraženina dusičnanem stříbrnatým, přičiní se k původní tekutině roztoku *indiga*, které za přičinění *kyseliny sírové* přemění modrou barvu v barvu žlutohnědou, což nasvědčuje přítomnosti *kyseliny dusičné.*

K snadnému přehledu při stanovení kyselin slouží tabulka:

K původní tekutině přičiněno:

1. *Chlorovodíku*;

plyn unikající páchne hnijícími vejci; papír navlhčený sloučeninou olovnatou černá . . .	Sírovodík.
zapáchá dusivě	Kysličník siřičitý.
nepáchne; barytová voda se plynem kalí . . .	Kysličník uhličitý.

2. *Chloridu barnatého*;

bílá sraženina se nerozpouští v kyselině solné .	Kyselina sírová.
rozpouští v kyselině solné:	
chloridem barnatým obdržená sraženina se v sirnatanu sodnatém rozpouští snadno . .	Kyselina borová.
těžce . .	Kyselina fosforečná.

3. *Dusičnanu stříbrnatého*; tvoří se sraženina

bílá .	rozpustná v sirnatanu sodnatém	. Chlorovodík.
žlutavá		. Bromovodík.
žlutá .		. Jodovodík.

4. *Indiga a kyseliny sírové*;

tekutina se zbarví žlutohnědě	Kyselina dusičná.

Drobnosti z fysiky.

Jan Sommer.

Praha.

K nauce o potenciálu.

Dotýkají-li se dvě tělesa nestejně teplá, teplo přechází z jednoho těla na druhé tak dlouho, až mají obě touže *teplotu*. Kterak přechod tepla souvisí s teplotou, sotva si každý žák dovede představiti a často odpovídá k mrzutosti učitelově chybně: »Teplo bude přecházeti tak dlouho, až budou míti obě tělesa stejně *tepla*.« Avšak mnohými pokusy přesvědčí se žák, že tu rozhoduje stejná teplota a ne stejné množství tepla.

Ačkoliv žák na stupni nižším nemá řádného *pojmu* o teplotě a neslyší ani jasné definice, leč že je to jakýs tepelný *stav* těla, přece si dovede teplotu *představiti* a to na základě *vlastních pocitů tepelných*, dále na základě teploměru, o němž brzy se přesvědčí, že by se správněji měl nazývati »teplotyměr« než »teplaměr«. Zkrátka představa o stavu tepelném vytvořená na základě vlastních pocitů tepelných sdruží se s představou zrakovou teploměrem nastalou tak, že jedna druhou »nahrazuje«, t. j. vybavuje.

Hůře však jest se stavem elektroskopickým.

Pro elektřinu nemáme zvláštního čidla, pomocí něhož bychom si na základě zkušenosti své učinili představy řádné o *stavu* elektroskopickém, a přece jest nutno brzy na počátku nauky o elektřině mluviti o stavu tom. Na př.: Spojíme-li isolovaný vodič vodivě se svodičem elektriky, přechází naň elektřina tak dlouho, až mají obě tělesa týž elektroskopický stav, o němž, jak známo nabýváme jistoty z odchylky na elektrometru spojeném vodivě s tělem elektrickým.

Z toho je patrno, jako nauka o teple se počíná výkladem o teploměru, že by zrovna tak žádoucno bylo v nauce o elektřině, vyložiti elektrometr *co nejdříve* a ukázati, že rozstup lístků jeho je tím větší, čím více elektřiny naň přeneseme, avšak že rozstup ten zůstává týž, uvedeme-li elektrometr vodivě ve spojení ať s hrotem svodiče (na př. krychle) anebo s jinou částí povrchu (stěnou, hranou), ano i s nitrem.

Avšak i když na základě těch a podobných pokusů nabude žák přesvědčení, že *elektroskopický* stav těla je charakterisován rozstupem lístků elektrometru spojeného vodivě s tělem, tak jako jeho *tepelný* stav je charakterisován sloupcem (výškou) rtuti teploměru s tělem *vodivě* spojeného, nebude přece na škodu podepříti tyto pravdy z pokusů odvozené úvahou rozumovou, t. j. vysvětliti je z elektrických úkazů základních. Neboť byť i pokus žáka přesvědčoval, že elektroskop spojený vodivě s hrotem elektrované krychle rozstoupí se právě tak, jako spojený se stěnou její, přece podle předchozích pokusů, které ukázaly, že na hrotu krychlového svodiče je hustota elektřiny větší než na stěně, očekával žák opak. Zůstává tedy zjev ten nevysvětlený, nýbrž pouze fakty doložený.

I navrhuje referent, aby *vedle* pokusů byly pojaty do učebnice pro vyšší gymnasia i tyto úvahy theoretické:

1. *Že elektřina hromadí se na povrchu vodiče*, plyne z toho základního zjevu, že souhlasné elektřiny se odpuzují. Nelze si tedy mysliti ***uvnitř*** vodiče ani 2 částečky elektrické v rovnováze, neboť jedna odpuzuje druhou, až obě dospějou na nejvzdálenější meze vodiče — na povrch. Dalšímu pohybu zabraňuje isolator — je-li dokonalý. Snaha vniknouti do isolatoru však setrvá a jeví se tlakem na isolator (napjetím).

2. *Elektřina (statická) musí se rozprostříti po povrchu vodiče tak, aby její odpudivé síly do vodivého povrchu spadající se navzájem rušily*, Jen potom může býti elektřina v rovnováze.

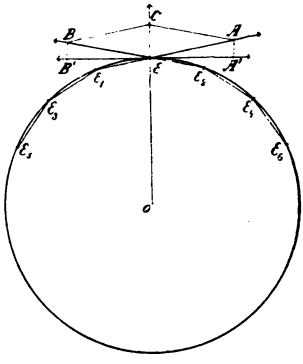

Obr. 1.

To nastává na povrchu *kulovém* jen tehdy, když částečky elektrické mají stejnou *hustotu*. Tuto stejnou hustotu vyznačíme vhodně tím, že umístíme částečky elektrické (E_1, E, E_2 atd.) *do stejných vzdáleností*, tedy $E_1 E = E E_2 = \ldots$ (Viz obr. 1.)

Částečka E jest od svých sousedních E_1, E_2 odpuzována silami EA a EB, jež se rovnají a skládají ve výslednici EC směřující od středu koule O. Tou silou snaží se elektřina E vniknouti (proraziti) do isolatoru.

Chceme-li poznati účinek sil EA a EB v povrchu koule, promítněme je do tečny bodem E ke kouli vedené. Patrno, že obě složky ($EA' = EB'$) se rovnají. Co platí pro bod E, platí pro každý bod povrchu, tak že na celém povrchu je snaha proraziti isolator *táž* a poněvadž i složky tečné na všech místech povrchu jsou stejné ($= EA'$), nemůže nastati ani po *vodivém* povrchu pohyb elektřiny.

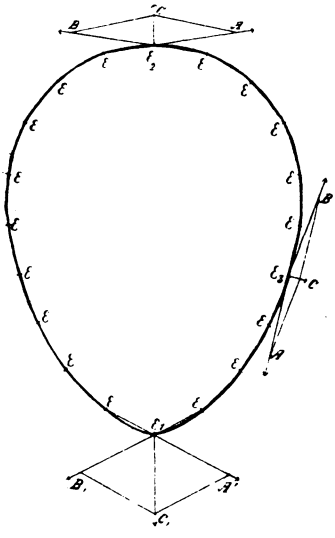

Obr. 2.

Kdyby však elektřina nebyla stejnoměrně po povrchu rozprostřena, tedy na příklad E_1 bylo blíže než E_2, tu by síla $EA > EB$, tedy i $EA' > EB'$ a rovnováha nemožná. E by se pohybovala ku E_2 tak dlouho, až by se opět vzdálenosti $E_1 E = E E_2$ rovnaly.

Tím dokázána poučka: Má-li býti elektřina na kulovém svodiči v rovnováze, musí býti stejnoměrně na povrchu rozdělena — krátce její hustota je všude stejná.

3. *Jinak je tomu však při povrchu vejčitém.* (Viz obr. 2.)

Tu by i při ***stejné hustotě*** na celém povrchu *síly* ***odstředivé*** (snaha

proraziti isolator) nebyly na celém povrchu stejné. Tam, kde má povrch největší křivost (v bodě E_1), byla by ta síla největší, poněvadž by tam odpudivé síly EA_1, EB_1 svíraly nejmenší úhel, a kde má povrch vodiče nejmenší křivost (v bodě E_3), tam by byla snaha proraziti isolator nejmenší, poněvadž úhel $B_3 E_3 A_3$ sil odpudivých je tu největší.

Největší křivost má hrot. Kdyby tedy isolator nebyl dokonalý (na př. vzduch), tu by hrotem vodiče elektřina unikala do isolatoru.

Síly ***tečné*** nebyly by rovněž na celém povrchu stejné. O tom by nás přesvědčily průměty odpudivých sil do povrchu (t. j. do tečné bodem E k povrchu vedené. Z pouhého pohledu na obr. 2. se přesvědčíme, že tyto síly tečné jsou v místech největšího zakřivení (E_1) nejmenší a v místech nejméně zakřivených (E_3) největší.

Nemohla by tedy elektřina, jsouc na takovém vodiči *stejnoměrně* rozprostřena, zůstati v rovnováze. I nastal by pohyb elektřiny a to od míst méně zakřivených k místům více zakřiveným, tak že by tam hustota elektřiny stala se *větší* a tím snaha uniknouti do isolatoru (napjetí) stala by se ještě větší.

Tím tedy vysvětleno, proč hustota i napjetí na hrotech je větší než na stěnách a které síly způsobují pohyb elektřiny ***po*** povrchu vodiče a že tyto síly jsou na celém povrchu stejné, jakmile je elektřina v rovnováze, ačkoliv hustota elektřiny není stejná.

Tvoří-li tedy elektroskop s povrchem tělesa elektrického (na př krychle) jediný vodič, vnikne do elektropu totéž množství elektřiny, ať vede vodivé spojení ke hrotu nebo ke stěně, neboť síly tečné, jež způsobují pohyb elektřiny po vodiči, jsou na celém povrchu stejné. *Proto* je rozstup lístků týž. Proto také na isolovaném válci vodivém, jehož užíváme pro základní pokusy o influenci, je rozstup kyvadélek na koncích i uprostřed stejný, jestliže válec zelektrujeme na př. sklovou elektřinou, ač víme, že hustota elektřiny na oblých koncích válce je větší než uprostřed válce.

Spojíme-li vodivě dva elektrované vodiče, na nichž tyto tečné síly jsou stejné, nemůže nastati proudění elektřiny z jednoho vodiče na druhý, leč by vodiče byly elektrovány protivnými elektřinami.

Nejsou-li však tyto tečné síly stejné, nastane proudění a to *rozdílem* tečných sil Tento *rozdíl* zoveme ***silou elektromotorickou***. Odtud pak přechod ku *práci* elektrické ať skutečné či možné a k *potenciálu* je snadný. Nyní lehce pochopí žák, že má kondensator (leydenská láhev) na povrchu svém vedle vázané elektřiny též volnou a že. má-li míti na svém povrchu tutéž elektromotorickou sílu jako elektrika anebo jako deska rovnající se polepu láhve, musí nahromaditi v sobě tím větší množství elektřiny, čím slabší je sklo láhve.

Dále, že elektromotorická síla batterie řadové (velkodeskové) je táž jako v láhvi jediné, kdežto u batterie sloupové (Franklinovy) je elektromotorická síla tolikrát větší, co je láhví, neboť zde je spojen vždy polep kladně nabitý s polepem záporně nabitým, čím se elektromotorická síla tak zvětšuje jako rozdíl $(+5)-(-5)$ proti rozdílu $(+5)-(+5)$, anebo jako že souběžné síly mají větší výslednici než protiběžné.

Poněvadž správnou analogií zjevu známějšího zjev méně známý se objasňuje, poukazujeme už zde, ale zvláště při batterii zdrojů galvanických na proudění vody.

I vyslovuje referent přání, aby v učebnicích fysiky byla nakreslena tato schemata vodních proudů jakožto analogie

1. stálého článku galvanického. (Viz obr. 3.) *Z* značí otevřenou nádobu naplněnou vodou, jež vytéká rourou *p*. *R* značí zásobárnu vodní, nádobu to otvorem *o* ponořenou do vody nádoby *Z* za tím účelem, aby výška kapaliny v *Z* byla stálá a proud vodní z roury *p* dál se konstantní rychlostí.

Je patrno, že *Z* je analogické se zdrojem galvanickým a *p* s polárním jeho drátem a výška kapaliny v *Z* s elektromotorickou silou.

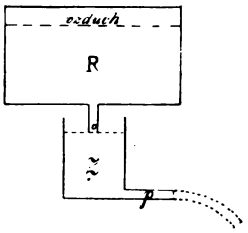

Obr. 3.

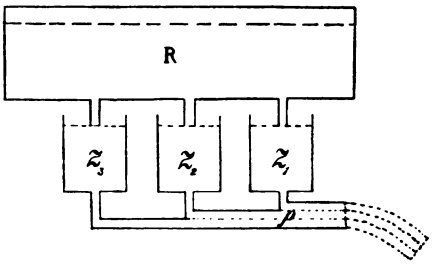

Obr. 4.

2. Schema řadové batterie Leydenských láhví anebo řadové batterie galvanických článků s *nepatrným* zevnějším odporem. (Viz obr. 4.) Proud vody je zde třikrát mocnější (lépe řečeno: proudem vytéká třikrát více vody), avšak rychlost proudu je táž jako při nádobě jediné. Analogie se sytou jiskrou řadové batterie s malým doskokem je patrna. Podobně intensita galvanického proudu je zde proudem vody správně vyznačena.

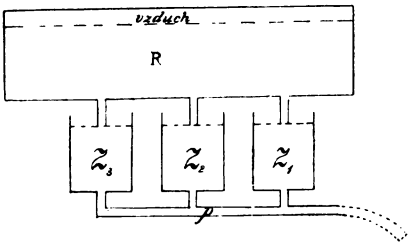

Obr. 5.

3. Schema řadové batterie galvanických článků se *značným* odporem zevnějším. (Viz obr. 5.) Tu žák nahlédne lehce, že proud vody je i co do množství vody i co do rychlosti toku týž jako při jedné nádobě, a že příčinou jest nezměněný hydrostatický tlak a větší odpor vnější, t. j. tření v úzké rouře výtokové. Souhlas tedy s batterií galvanickou patrný.

4. Schema sloupové (Franklinovy) batterie Leydenských lahví, jakož i sloupové batterie galvanických článků se značným odporem zevnějším. (Viz obr. 6.) Že při tomto spojení nádob hydrostatický tlak je třikrát větší a tudíž tok vody bude rychlejší, je patrno. Podobně jest u Leydenské batterie sloupové potential třikrát větší a doskok

jiskry též větší, avšak množství elektřiny jiskrou vyrovnané menší než u batterie řadové.

5. Schema batterie sloupové galvanických článků s malým zevnějším odporem (proti vnitřním) podává obraz 7. *Úzké* roury spojovací *s* vy-

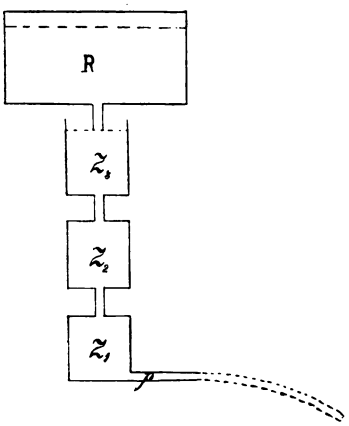

Obr. 6.

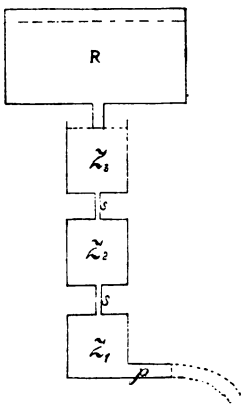

Obr. 7.

značují značný odpor vnitřní a širší, krátká roura výtoková *p* nepatrný odpor zevnější. I patrno, že tu rychlost výtoku nebude tak značná jako u schematu 4., neboť úzkými rourami spojovacími sotva stačí protékati tolik vody, kolik by jí otvorem *p* při trojnásobném hydrostatickém tlaku protéci mohlo.

Etapy v meteorologii.

Prof. Fr. Hromádko.

Praha.

Od pradávných dob výjevy povětrnostní poutaly pozornost člověka k sobě měrou ne nepatrnou. Za starých časů pozorovali vynikající mužové výjevy povětrnostní dle našich nynějších názorů jen kuse, jednostranně a mnohdy způsobem až i přímo dětinským. Aby staří badatelé povětrnostní zjevy se jali také měřiti, na mysl jim ani nepřipadlo. Tím méně jim připadlo napodobiti je způsobem umělým, t. j. *pokusem*. Jim scházela hlavní páka k rozlušťování záhad přírodních, totiž *experiment* (pokus).

Zajímavo jest sledovati různá stanoviska, která v různých historických dobách zaujímala lidská badavost o povětrnosti, a jejich postup až na nynější časy. Stanoviska tato v každé době blíže určiti a podrobněji jejich důsledky rozebrati budiž předmětem této stati.

K účelu tomu mohli bychom ji rozvrhnouti ve čtvero dob asi podobně, jako v dějepise se dělá, totiž na:

I. *Starý věk* od nejstarších dob až k rozkotání *Alexandrie* r. 642 po Kr.

II. *Středověk* od r. 642 až k *Mik. Kopernikovi* r. 1543.

III. *Dobu novější* od r. 1543 až 1780.

IV. *Dobu novověké meteorologie* od 1780 až na naše dni.

Bychom i v celku rozvrhu toho se drželi a jej stále na paměti měli, chceme tu hlavně přihlížeti ku změnám *základných hledisk*, z nichž meteorologické výjevy v ovzduší pozemském se vykládaly, a zároveň sledovati jejich nenáhlé stoupání od stupně ke stupni čili t. zv. jejich *etapy*.

Nejstarší názory o původu, postupu a změnách povětrnosti, jak pohanské, tak židovské i křesťanské, opíraly se o stanovisko *theistické* (etapa první). Výjevy ovzdušné a jich změny byly libovolným dílem *bytostí vyšších, nadpřirozených*. Týž názor, jaký až podnes u lidu obecného se nachází. Na doklad uvádíme zde z bible některá místa:

Z knih *Mojžíšových a prorockých, ze žalmů* a j., na př.:

1. »Nebo po dnech ještě sedmi já *deštiti* budu na zemi za *47* dní a nocí a vyhladím s povrchu země všelikou podstatu, kterouž jsem učinil.« (I. Mojž. k. 5 v. 4.)

2. »Já *deštiti* budu zítra v týž čas *krupobitím těžkým*« atd. (II. Mojž. k. 9 v. 18 a 23). Podobně: II, M. k. 19 *v.* 18.

3. »Tedy dám vám *deště* časy svými a země vydá úrody své a stromoví polní ovoce své.« (M. III. k. 26 v. 4.)

4. »Tedy mluvil Jozue k Hospodinu: ‚Slunce zastav se v Gabaonu a měsíci v údolí Aialon'.« (Joz. k. 10. v. 12.)

5. »Jako *rosa*, která sestupuje na hory *Sionské*« (žalm 133 v. 3.)

6. »Onť dává *sníh* jako vlnu a padlým *mrazem* zemi posypává jako popelem« (žalm 147 v. 16).

7. »*Oheň, krupobití sníh i pára, vítr bouřlivý*, vykonávající rozkaz Jeho« (žalm 148 v. 8).

8. ».. neboť On (hospodin Bůh zástupů) jest formovatel hor a *stvořitel větrů*...« (Amos kap. 4. v. 13).

9. »A *zemětřesení* veliká budou po místech...« (Lukáš 21, 11), »i budou znamení na slunci, na měsíci atd.« (Luk. 21, 25).*)

U Řeků starých byl *Zeus* hypsibremetés, nefelogeretés a p.**), u Římanů *Jupiter tonans****) řiditeli povětrnosti.

Podobně u Seveřanů *Thor* (Miölnis), *Wuotan*, u Slovanů *Perún*.

Theistické náhledy o povětrnosti měli též národové východní, Indové, Peršané, Egypťané a j. Již tisíc let před Kr. P. učil *Zendavesta*, že dvěma bytostmi vyššími se řídí celý svět. Jedna z nich (Ormuzd) jest *dobrá* a druhá (Ahriman) *zlá*. Tyto stále spolu zápasí i v ovzduší. Jeho učení přešlo částečně ve víru židovskou i křesťanskou (satan, čert). Proto dosud říká lid, když sníh větrem se honí a míchá, že »*čerti se žení*«. S tím souvisí víra lidu ve středověku, že *čarodenice* (strigy), jakožto přítelkyně zlého ducha, uměly také časem ovládati povětrností, při-

*) Podobně i z pohanských spisů, na př. Homer *Ilias* II. v. 412, Virgil, Plinius II., a j. v.

**) Vysokohřmivý, mračen hromaditel (valitel).

***) J. hřímavý (hřimatel).

váděti krupobití, vichřice, bouřky, lijáky atd. což trvalo téměř až do 17. století.

Když výjevy povětrnostní jsou libovolným dílem bohů, měli bychom právem za to míti, že lidé o povětrnost starati se dále nebudou. Ale přece se vyskytují četní mudrci řečtí*) a římští**), kteří je bedlivě zpytovali a důmyslně vykládali. Již jonští badatelé***) tvrdili, že původem větrů je slunce. *Aristoteles* zůstavil nám spis o *meteorologii*, rozdělený na čtvero knih, z nichž vlastně jen první tři o výjevech v ovzduší výklady obsahují, čtvrtá pak rozebírá některé výjevy z oboru lučby a molekulárné fysiky. V první knize jsou též stati hvězdářské. Na ukázku uvádím některé jeho výroky o povětrnosti. Aristoteles ví na př., že teplý vzduch více páry snese a v sobě chová než studený, že slunce zbavuje moře sladké vody, že teplý a parou nasycený vzduch na vrcholech horských hojné deště působí, že velké řeky jen z velkých hor pocházejí, že vzduch je bezbarvý atd.

O větrech věděli Řekové, bydlící při moři, že větry mořské v létě *chladí* a v zimě hřejí, že pozemní větry jsou naopak v letě horké a v zimě studené. Střídání přímořských větrů s pozemními bylo též známo, jak se jeví za dne i v noci. Že teploty vzduchu od země nahoru ubývá, poznali lidé záhy, vidouce na ostrovech, na pobřeží mořském a jinde na horách sníh, když v údolí bylo horko. Jakmile se poznalo, že země se podobá kouli, soudilo se správně, že teploty ovzduší ubývá od rovníka k oběma pólům. Pás rovníkový platil za úplně vypráhlý a všeho života neschopný. Známé pouště africké, arabské, iranské a v Turkistanu posilovaly mínění tohoto znění, spisy Aristotelovy a Pliniovy podporovaly je svou vážností značně, tak že se udržely domněnky ty až do středověku. Také se vědělo, že největší *horka* nejsou, když slunce stojí nejvýše na obratníku raka, nýbrž když s něho již schází.

Po Aristotelovi následovali jeho žáci a vykládači, u Řeků Theofrastos, u Římanů Plinius a Seneca, ve středověku Albertus Magnus, Cardano, Paracelsus a j.

Plinius starší vypsal ve svých dějinách přírodních †) obšírně všecky výjevy meteorologické, ale beze všeho výběru. Pozoruhodno jest, co uvádí Plinius o točení se větrů, že se děje vždy, patříme-li na slunce, od levé ruky ku pravé ††) Kritičtěji než Plinius vede si Seneca ve svých »*Questiones naturales*« (záhady přírodní) a j.†††) Zde jsme se již octli na *druhé etapě* meteorologického badání, která slove *astrometeorologie* a jíž byli oddáni meteorologové řečtí i římští. »Proč má býti božstvo,« rozumovali,« při každém povětrnostním zjevu a na každém místě účinně přítomno?« — Jak to souhlasí s jeho nejvyšší moudrostí a největší

*) *Hesiodos* (8. stol. př. Kr.), *Thales* z Miletu (* 624 př. Kr.), *Hippokrates* (* 460 př. Kr.), *Aristoteles* ze Stagir (384—322 př. Kr.), *Theofrastos* (390—305 př. Kr.), *Aratos* (* 245 př. Kr.) a j.

**) *Virgilius* (70—19 l. př. Kr.), *Plinius* st. (23—79 po Kr.), *Seneca* a j.

***) *Anaximenes* a *Anaxagoras* (* 500 př. Kr.).

†) Historia naturalis.

††) Ventia laevo latere in dextrum sicut sol ambiunt (Větry od levé strany k pravé jak slunce obcházejí = t. j. od vých. k jihu, západu atd. (h. n. c. 48).

†††) Virgilius (Georgica), Columella, Lucretius Carus (v 1. »*De re rustica*« (o zemědělství). 2. »*De rerum natura*« (o podstatě všech věcí).

dokonalostí jeho děl? — Což nemohou slunce, měsíc, planety a j. samy působiti svými vlastními, od Tvůrce obdrženými, silami *samostatně* všeliké ty změny povětrnostní na zemi? Slunce *patrně* způsobuje *teplotu* ovzduší dle polohy země a místa na zemi, snad i *větry*, *bouře*, *vodní srážky* řídí. K tomu se druží vlivy měsíčních *měn* světelných a bez pochyby i působení hvězd. — Povětrnost vychází jaksi z nich.

Dvanáctero nebeských znamení, planety a komety byly »*nuncii siderei hominibus*«,*) povaha planet různá, *horká*, *studená*, *suchá*, *mokrá*, každá vládla po jeden rok a povaha tohoto se řídila dle ročního *regenta* čili patrona toho kterého roku. K nim patřily: Slunce, Venuše, Merkur, Měsíc, Saturn, Jupiter a Mars.**) Římané nazývali astrology: »*Chaldaei vel mathematici*« a měli je v nenávisti »*Ars autem mathematica damnabilis interdicta est omnino.*« (Cod rom. IX 18.)***) A přece měl každý římský císař svého astrologa!

Arabové v osmém století v Bagdadě a v desátém v Kordově byli jaksi dědici učenosti řecké a římské, pěstovali pilně astrometeorologii, byliť spíše astrologové než hvězdáři

Středověk se též vyznamenal některými původními výzkumy. Nejvýše vynikl *Albertus Magnus* (1193—1280, hrabě Bollstädt) biskup řezenský.

On znal na př. závislost oteplování zemské půdy na *úhlu*, ve kterém sluneční paprsky na ni dopadají, on tvrdil, že zima na vysokých horách pochází od řídkého tamějšího vzduchu, že jsou místa na vysokých kopcích s věčným sněhem (nives perpetuae), že na poloze horstva závisí podnebí té které krajiny, že pšenice na př. jen k 50° sev. š. se daří, dále na sever že se zvrhuje v zunu (siligo) V téže zmp. šířce že se vyskytuje rostlinstvo i zvířata stejných druhů atd.

Popisy *monsunů* a dob deštivého i suchého počasí dostaly se do Evropy skrze křesť. missionáře *Vincenc z Beauvais* vyložil správně vznik dešťů, tvrdě, že řeky tekou do moře proto, by mu nahradily vypařenou vodu. Stejným důvtipem badali o povětrnosti *scholastikové*, jako i nyní se děje, avšak poznatky jejich nemohly se tentokráte tak snadno šířiti jako dnes; výsledky jejich badání zůstaly rozptýleny a širším kruhům úplně neznámy. Proto nauka o povětrnosti tu nepokročila. Obyčejné výjevy zdály se příliš všední, nezasluhovaly pozornosti a neobyčejné byly účinkem planet a zvláštních hvězd.

Předpovídání povětrnosti (praktické odvětví meteorologie) dle jistých, stálých známek na obloze (na slunci, měsíci a hvězdách), dle chování se ptactva, domácích zvířat i polních, podle výjevů na tělesích neústrojných i ústrojných, pozorovaných, dělo se již za pradávných dob, jak poznáváme z pozůstalých spisů starých badatelů řeckých†) i římských.††) Týkalo se hlavně t. zv *pěkného* a *špatného* počasí příštího dne.

V podobných *prognostikacích* kalendářských pokračováno i za středověku. †††) Nejvíce povětrnostních knížek (Wetterbiechlein) vyšlo

*) Zpravodajové hvězdní (nebeští) lidem.
**) Dosud straší v některých kalendářích pro lid.
***) Umění mathematické, zatracení hodné, zakázáno jest veskrz.
†) Hesiodus, Theofrastus, Aratus, Aristoteles.
††) Vergilius, Columella, Carus a j.
†††) Fontano, Lichtenberger, Cardano, Nostradamus, Paracelsus atd.

v 16 století. V jediném roce *1597* jich vyšlo *20*! — Názvy jejich byly, vedle shora uvedeného obyčejně »*Pauren Praktik*« (selská pranostyka), »*Das grosze Planetenbuch*« (velká kniha o planetách a j. »*Meteororum* Paracelsi« (1566 pranostyky Paracelsovy). *Melanchton*, *Tycho de Brahe*, *Kepler* a j. v. se tím zabývali — často *proti* vlastní vůli

Doba novější. Velkolepé, výzkumné mořské cesty Portugalců a Španělů na počátku a v průběhu 15. století rozevřely zeměpisný obzor též na jižní polokouli a na nově objevený díl světa (Ameriku), čímž meteorologie obohacena novými poznatky. Ač pokrok v tomto směru nebyl přímo patrný, položen k němu alespoň základný kámen. *Bakon Verulamský* (1560—1626) a *Renat Cartesius* (1596—1650) vzkřísili přírodní vědy po tisíciletém spánku k novému životu. Staré methody rozumovací zatlačeny do pozadí. Na jejich místo uvedeny *pozorování* a *zkušenost*. »*Kdo u věcech přírodních chceš nabýti vědomostí, žij s nimi život takřka rodinný, pozoruj a pěstuj je stále od počatku až do konce. Jen tak dojdeš žádoucího jich poznání*«, praví Bakon.

V meteorologii počíná vědecká methoda pozorovací a měřící čili zkušebná teprv od doby Galilea. Třetí etapy dostoupilo badání o výjevech povětrnostních, která byla jaksi zkouškou pravosti nebo lichosti etapy dřívější o vladaření planet v ovzduší pozemském.

Byla to etapa pozorování a zkoušení. Ze školy Galileovy vyšly dva důležité vynálezy, totiž *tlakoměr* a *teploměr*,*) přístroje důležité k pozorování a měření tlaku a teploty vzduchu za různých dob denních i ročních.

Užívání tlakoměru ku předpovídání povětrnosti obrátilo živou pozornost širšího obecenstva k tomuto důležitému přístroji. Podobně sestrojovány četné teploměry k měření teploty vzduchu, vody a jiných hmot, zprávy missionářů, vrátivších se z dalekých krajin, upozorňovaly na zvláštní podnební poměry dalekých krajin a p. j.

Avšak celkem jevil se v meteorologii pokrok jen skrovný, poněvadž tehdejší snaha učenců, vykládati vše, bývala přenáhlena. Horlivé činnosti vlaské akademie »*del Cimento*« chyběly souhlasné pozorovací nástroje, a tak se vlekly tyto nedostatky dále až do 18. st., do časů Muschenbröka Petra. Značné pomůcky dostalo se vědě tím, že na teploměrech určeny dva *pevné* body (r. 1742 Celsius bod mrazu a varu), které jejich udání stálou stupnicí činily teprv všeobecně srozumitelným, ač měly přece jen vadu, že neukazovaly souhlasně. Rovněž velikého významu byly výzkumy Wallisův, Divišův, Franklinův, Winklerův a j., že bouřky v ovzduší jsou původu *elektrického*.

Velkou překážkou v pokroku byl nesprávný toho času pojem o vodní páře ve vzduchu. Domnívali se tehdy, že pára jest rozpuštěná voda ve vzduchu, asi tak jako sůl nebo cukr ve vodě, ale se vzduchem sloučená jaksi, až francouzský lékař *Leroy* o tom nezvratně rozhodl svým pamětihodným pokusem v Montpellieru r. 1752.**) Avšak nikdo

*) Zvláštní teploměr sestrojil již r. *1603* Holanďan *Drebbel*, ale bez pevných bodů; též florentinský z r. 1664 byl podobný. S 2 pevnými body teprv Reaumur, Celsius a Fahrenheit *1742*.

**) Vzal suchou, skleněnou láhev (v létě nebo na jaře), dal do ní kousky ledu, ucpal ji nahoře neprodyšně přiléhající zátkou a postavil na vzduch. Ejhle, orosily se její stěny z venku! Proč? — Vzduch vždy chová v sobě páru, která není s ním sloučena. Čím by se byla medle vyloučila?

neuvážil ty statisíce centnýřů vody, které někdy na malou plochu spadnou z oblohy, která před chvílí ještě byla úplně čistá a jasná. Jak se tam v takovém množství najednou dostaly?! —

V *Italii* pozorovány a zaznamenávány výjevy povětrnostní od začátku 17. století, k nimž vyšel podnět od proslavené akademie »*de Cimento*« ve Florencii.

Ve *Francii* počala meteorologická pozorování r. 1668 dvě léta po založení francouzské akademie. V *Německu* založena »*Societas meteorologica Palatina*« v Manheimu r 1780—92, která vydávala výroční zprávy (ephemeridy) od 1781—89. U nás v *Čechách* uveřejnil již roku 1753 hvězdář Jos. *Stepling* zápisky tlaku, teploty a dešťů z r. 1752.) Po něm následoval *Strnad*, pokračuje v započatém díle, které důstojně dále vedli *David*, *Bittner*, *Kreil* atd. Ke konci 18. století vznikly povětrnostní pozorovatelny u velkém počtu nejen v *Rakousku*, *Anglii*, ale i v *Rusku* a v severní *Americe*.

Počátkem 19. století bylo již tolik pozorování v rukopisech nahromaděno, že srovnávací jejich zpracování přesahovalo veškery síly jednotlivců. *Alex. z Humboldtů* sestrojiti se jal výsledky četných pozorování, cizích i svých, způsobem přehledným K účelu tomu spojil všecka místa povrchu zemského na mapách, kde stejná průměrná roční teplota byla pozorováním zjištěna, barevnými čarami, které nazval »*isotherny*«, t. j. čáry stejných teplot. Podobně znázornil stejné teploty průměrné v letě (červenec) a v zimě (leden) (*isothery* a *isochimeny*). Dále odchylky od průměrných teplot (*isanomalie*). Rovněž sestojil čáry t. zv. *isobarické* (stejného tlaku ovzduší), ovšem všude redukovaného na výšku hladiny mořské a na teplotu tajícího ledu (nulovou).

Tak vznikly pěkné a pochopitelné přehledy o rozloze povětrnosti po povrchu zemském, avšak přehledy takové nebyly nic stálého, nýbrž měnily se rok od roku. Výsledek celé této namáhavé práce byl celkem více méně *planý*. Stanoviska *astrometeorologické* i statistické se neosvědčila. — Byla tedy za nedlouho opuštěna, a v pozorováních meteorologických nastala *etapa čtvrtá*.

K přechodu tomu pobídl slovutný *Brandes* v letech (1828—29). On po dlouholetém pozorování vypátral, že typy povětrnostní na povrchu zemském se pohybují *od místa k místu* jako posádky vojska. Co jest tedy poslední příčinou jejich vzniku a kde vězí tato? — Kdež jinde než v samém ovzduší pozemském. — Tak se přeložilo pozorovací stanovisko původu a změn povětrnostních ze závratné výšky hvězd nad námi dolů k zemi do ovzduší. Tam se všecky povětrnostní zjevy připravují a po zemi rozesílají. Mezi těmito povětrnostními změnami nabyl zvláštního významu pohyb *nejmenšího tlaku* (minima) ovzduší od místa k místu po Evropě, neboť ze směru a rychlosti tohoto pohybu bylo lze se dodělati jistých výsledků pro povětrnost nejbližších dnů. Tak se stal *Brandes* jaksi *Janem*, t. j. předchůdcem nynějších povětrnostních *prognostik* čili *předvěstí*.

Avšak pravý theoretický, základ položil svými skvělými výzkumy k zbudování vědecké meteorologie teprv *Dowe* v letech padesátých minulého právě století. Dowe měl za to, že příčinou proměnlivé povahy povětrnostní v Evropě je stálý zápas dvou větrů, z nichž jeden (teplý) táhne od rovníka *horem* k pólům a druhý (studený) od pólů ku kra-

jinám rovníkovým *dolem*. V krajinách mírného pásu podnebního větry tyto (horní a dolní pasát) se potkávají a spolu stále zápasí. Vítr vítězící udává pak ráz povětrnostní pro dobu nejbližší. Nyní ovšem jest domněnka ta již zastaralá a jiným učením nahrazena. Dle tohoto jest v severním ledovém moři každého roku určitá krajina, nad kterou spočívá nejmenší tlak ovzduší, t. zv. *minimum*. Od tohoto minima odtrhují se zvláštní kusy, které vírovitě přes Evropu přecházejíce, změny povětrnostní v jejich krajinách zavádějí. Souvislost mezi místem barometrického minima a mezi směrem větru udává t. zv. *zákon Doweův* (1827), který ovšem již ve starém i středním věku znám byl.*). Dle něho se otáčejí větry po slunci (od levé ruky ku pravé). K němu se druží dva barycké zákony *Buys-Ballotovy* (1854) o poloze nejmenšího a největšího tlaku vzduchu dle směru větru.

Nejjednodušší způsob zapamatování jest spojení obou zákonů v jeden celek asi takto: »Místo *největšího* tlaku vzduchu (maximum) na sev. polokouli jest v té končině, odkud dle Doweova zákona vál pravidelný vítr předcházející před větrem nynějším a to poněkud do zadu v *pravo*, a místo *nejmenšího* tlaku (minimum) jest mu přímo naproti (diametrálně) po *levé* ruce, když stojíme zády *po větru*.« Při západním větru jest *maximum* na př. na straně jihozápadní až jižní, a *minimum* na severní, až severovýchodní. Druhý větrový zákon týká se polohy t. zv. *isobar* (čar stejného tlaku ovzduší na mapách názorných) a učí nás posuzovati *směr* i *sílu* větru dle t. zv. *graedientů*, t. j. rozdílů v bar. tlaku.

Od roku *1854* zavedl francouzský hvězdář *Leverier* do praktické meteorologie užívání *elektrického telegrafu*, kterého nyní v Evropě i Americe na všech meteorologických stanicích každodenně k rychlému oznamování změn povětrnostních do dálky užívají.

Na povětrnostních telegramech se zakládají t. zv. meteorologické *prognosy* čili předvěsti počasí, v denních listech čtenářům pilně a stručně oznamované. — Pravdivost jejich se udává na 80 až 85% a slouží platně účelům *plavebním po moři*, *potřebám hospodářským* i soukromým. Etapa tato jest zdokonalená a rozšířená etapa třetí.

V nynější době stal se postup na etapu *pátou*, jejíž vůdčí myšlenkou jest zakládati pozorovatelny na *vysokých horách*, poněvadž se má za to, že změny v povětrnosti na takových od země povznesených výšinách *dříve* nastávají než dole při zemi a v údolích, pak tu o něco později se jeví. Tak byly založeny v rakouských alpách stanice *Hochobír* u Celovce ve výši 2140 *m*, dále r. 1886, na vrchu hory *Sonnblick* 3106 *m* na pomezí jižního Solnohradska a Korutanska (nejvyšší stanice v Evropě). V Americe na hoře *Mount Washington***) 1916 *m* nad mořem a podobně jinde.***) Výsledky pozorování na těchto stanicích, kde jako na př. na *Sonnblicku* pozorovatel půl roku od lidské společnosti úplně jest odloučen, dlužno očekávati v době pozdější, až vespolek jak náleží srovnány budou za delší řadu let. Co zatím z pozorování povětr-

*) Plinius II lib. II. c. 48; Baco Verulamský, Sturm, Toaldo a j.

**) Čti: Maunt Wešingtn.

***) Ben Nevis (Skotsko) 1443 *m*; Puys-de Dome 1467 *m*; Mont-Ventoux (1900 *m*), Pic di Midi (2360 *m*), Säntis (2500 *m*); Mont-Blanc (4335 *m*); Bjelašnica u Sarajeva (2067 *m*): v Německu Peissenberg (994 *m*), Brocken 1140 *m*), Wendelstein (1727 *m*) jsou vysoké meteorologické pozorovatelny v Evropě.

nosti na vysokých kopcích na jevo vyšlo, lze stručně vyjádřiti těmito větami:

1. Vysoko nad zemí jest vzduch v letě *chladný* a v zimě poměrně teplejší, než by kdo očekával. Na temenech vysokých hor jest v *letě chladno*, *vlhko*, *mlhavo* v *zimě*: *jasno*, poměrně *mírná zima*, *sucho*, zimního času pěkné, slunečné dni, ticho, kdežto dole v nížinách a údolích vše zahaleno v hustou mlhu. Tlak ovzduší v letě jest tam *vysoký*, v zimě *nízký*, kdežto dole při zemi o nějakém *pravidelném* střídání jeho nelze vůbec mluviti, neboť ho není.

2. *Teploty* vzduchu, jakož i jeho *tlaku* a *vlhkosti* ubývá od země vzhůru nejprve rychle, pak pomaleji.

3. Na vysokých horách je za poledne slabý větřík nebo úplné bezvětří, v noci pak větrno. Dole pravý toho opak, v poledne větrno a a v noci klidno.

4. Zvláštností horských stanic jest t. zv. »*oheň Eliášův*« tam častý.

5. Dle toho patří meteorologie do výšek ovzdušných; v rovinách a nížinách má jen chudé *filiálky*, kdežto své hlavní *výklady* jeví nahoře.

Na konec přihledněmež ještě k otázce: »*Co jest základem nynější meteorologické vědy?*« Pravým základem nynější nauky o povětrnosti jsou některá odvětví *silozpytu*, *astronomie*, *geologie* a *lučby*. K prvním základům čítáme především náležitě rozvinutou *nauku o teple*, dále naše *poznatky o elektřině*, jejíž mohutnost nepůsobí výlučně jen při bouřkách, ale snad i u všech jiných výjevech, skrytě a nenápadně se dějících. *Aërostatika* udává zákony o *hustotě* a *tlaku* vzduchu, o jejich ubývání od země do výše *aërodynamika* stanoví a přesně určuje zákony větrů čili pohyby vzduchu. *Geologie* (zeměznalství) zjevuje nám, že země naše před dávnými věky byla na povrchu svém *teplejší* než jest nyní, kdy se nachází ve stavu chladnutí, jehož následky později budou mnohem patrnější než teď, *lučba* zpytuje složení ovzduší dle jakosti a množství plynů v něm obsažených. Věda hvězdářská seznamuje nás s účinky těles nebeských na *přílivy* a *odlivy* vzduchu a na električnost v atmosféře, vykládá vznik čtvera ročních dob, udává příčiny proměn podnebních delší periodičností výjevů přírodních vůbec a j. v.

Bez těchto pomocných věd studovati meteorologii bylo by tolik jako chtíti rozluštiti různě šifrované zprávy a nemíti k tomu klíče.

Vhodný klíč k výkonu tomu podávají, jak bylo uvedeno, vědy přírodní vůbec a *silozpyt* zvláště. — Vždyť nazývají novověcí meteorologové svou nauku *fysikou ovzduší*. Tím ovšem říci se nemíní, že výjevy povětrnostní, jichž jevištěm jest naše ovzduší, mají svůj původ *výhradně* jen v tomto, nýbrž též mimo ovzduší a to v prostoru celé sluneční soustavy. Ony bývají mnohdy jen odleskem pozemským výjevů a změn, které v obrovském celku přírodním, jejž zoveme *sluneční soustavou*, současně se odehrávají a v atmosféře pozemské jako v citlivé součásti ohromného tělesa určité ohlasy budí.

Jak *žasneme tu nad celkovou jednoduchostí zřízení přírody!*

Nejnovější změny francouzské mluvnice a pravopisu.

Jan Jursa.

Praha.

Pravopis francouzský, ustálený ctihodnou Akademií, po dvě století zůstal a zůstává v podstatě nezměněn přes všecky bouře politické a převraty literární. Nepatrné celkem změny, týkající se nejvíce jen jednotlivých slov zvláště cizích, měly vesměs snahu zjednodušiti pravopis.

Říznější změna provedena v 18. století ve smyslu fonetickém. Staré etymologické *oi* nahrazeno podle skutečné výslovnosti dvojhláskou *ai* ve tvarech slovesných jako *appaître, je donnais* a v koncovce adj.: *français*. Již Voltaire tuto změnu navrhl, ale neobjevuje se ještě ani ve vydání 5. slovníku franc. Akademie (r. 1798) nýbrž teprve v 6. vydání r. 1835, jako změna zajisté již všeobecně provedená poněvadž se o tom v předmluvě nečiní zmínky.

V posledním 7. vydání svého slovníku z r. 1877 Akademie provedla jenom dvě význačnější změny. Analogicky zaveden accent grave v koncovce *-ège* (dříve *-ége*): *piège, siège, collège, je protège* a pod., a vynechán trait d'union ve mnohých složeninách, zvláště též při *très* (*très utile*).

V nejnovější době pronikaly zvěsti o zamýšlené reformě pravopisu francouzského. Všeobecně bylo očekáváno zjednodušení ve smyslu fonetickém. To se ovšem nestalo, a sotva se toho tak hned Francouzi odváží. Nelze zajisté upříti plné platnosti výroku Bossuetovu, citovanému v předmluvě k poslednímu vydání akad. slovníku: »*Il ne faut pas souffrir une fausse règle qu'on a voulu introduire d'écrire comme on prononce, parce qu'en voulant instruire les étrangers et leur faciliter la prononciation de notre langue, on la fait méconnaître aux Français mêmes... On ne lit point lettre à lettre, mais la figure entière du mot fait son impression tout ensemble sur l'oeil et sur l'esprit, de sorte que, quand cette figure est changée considérablement tout à coup, les mots ont perdu les traits qui les rendent reconnaissables à la vue, et les yeux ne sont pas contents.*« *)

Docela jiného druhu jsou změny a úlevy, které připouští nařízení ministra vyučování a krásných umění (ministr Jiří Leygues) ze dne 31. července 1900, jak zřejmo již z jeho titule: *Arrêté relatif à la simplification de l'enseignement de la syntaxe française.*

Ve dvou §§ tohoto vynesení se ukládá, 1. aby při zkouškách z pravopisu a slohu na všech školách podřízených ministerstvu veřejného vyučování nepokládalo se za chybu, co v přiloženém seznamu úředním se připouští; 2. aby na učilištích veřejných při vyučování nebylo kladeno za pravidlo, co by čelilo proti úlevám obsaženým v dotčeném seznamu.

---

*) »Není třeba připouštěti klamného pravidla, které někteří chtěli zavésti, aby se psalo, jak se vyslovuje, protože chtíce poučiti cizince a jim usnadniti výslovnost našeho jazyka, činíme, že Francouzi sami ho nepoznávají. Nikdo nečte písmeno za písmenem, nýbrž celý tvar slova působí na oko a zároveň na ducha, takže když tento tvar náhle a značně se změní, slova pozbudou těch znaků, dle kterých je poznáváváme zrakem, a oči se tím nespokojí.«

Stručný přehled změn resp. úlev v úředním tom seznamu (»*liste annexée à l'arrêté du 31 juillet 1900*«) jest tento:

a) **Podstatná jména.** *α*) **Číslo.** Smí se psáti:

1. *témoin* nebo *témoins les victoires qu'il a remportées.* — *je vous prends tous à témoin* nebo *témoins.*

2. *des habits de femme* n. *de femmes, des confitures de groseille* n. *de groseilles, des prêtres en bonnet carré* n. *en bonnets carrés, ils ont ôté leur chapeau* n. *leurs chapeaux.*

3. *les Corneilles* jako *les Gracques*; *des Virgiles* (výtisky a vydání), *des Meissoniers* (obrazy)

4. zdomácnělá slova cizí: *des exéats, des déficits* (dosud bez *s*).

β) **Rod.** Smí se psáti:

5. *un aigle* n. *une aigle, amour* a *orgue*, masc. v sg., v pl. obojího rodu: *les grandes orgues, un des plus beaux orgues.*

automne a *enfant* jsou masc. i fem.; o těch jakož i jiných obourodých netřeba zvláště učiti.

gens: může býti všude s rodem ženským: *gens instruits* nebo *instruites, les vieilles gens sont soupçonneux* n. *soupçonneuses.*

orge připouští se všude jako fem.: *orge carrée, orge mondée, orge perlée.*

hymne má oba rody ať jako národní nebo duchovní hymna: *un bel hymne* n. *une belle hymne.*

oeuvre připouští se v rodě žen. v kterémkoli smyslu: *une grande oeuvre, la grande oeuvre.*

Pâques připouští se v rodě ženském, ať značí dobu nebo svátky: *à Pâques prochain* n. *à Pâques prochaines.* Totéž platí o

période: *arriver à la plus haute période* n. *au plus haut période.*

γ) **Podst. jména složená.** Veliké nesnáze mívali tu žáci s čárkou spojovací a s označováním množného čísla. Všechny ty nesnáze odstraněny tím, že dovoleno vynechávati všude spojovadlo (trait d'union) anebo psáti v jedno slovo. Smí se tedy psáti:

6. (**sloveso + podst.**): *un essuimain — des essuimains, un abatjour — des abatjours, un fessemathieu — des fessemathieux, un gagnepetit — des gagnepetits, un gardecôte — des gardecôtes* (ale ovšem *garde forestier, garde général*);

(**podst. n. čísl. + podst. n. příd.**): *un timbreposte — des timbrepostes, un terreplein — des terrepleins; un troismâts — des troismâts, un troisquarts — des troisquarts*;

7. (**podst. + příd.**): *un coffre fort — des coffres forts* nebo *un coffrefort — des coffreforts*;

(**příd. + podst.**) *une basse cour — des basses cours* nebo *une bassecour — des bassecours. un blanc seing — des blancs seigns* nebo *un blancseing — des blancseigns. un blanc bec — des blancs becs* nebo *un blancbec — des blancbecs* (ale jenom *bonhomme — bonshommes, gentilhomme — gentilshommes*).

Také smí se psáti: *grandmère, grandmesse, grandroute* (bez apostrofu).

Podobně: *un rouge gorge — des rouges gorges* nebo *un rougegorge — des rougegorges*;

(**podst.** + **podst.** v platnosti apposit.): *un chou fleur — des choux fleurs* nebo *choufleur — choufleurs, un chef lieu — des chefs lieux* nebo *cheflieu — cheflieux*;

8. (**příd.** + **příd.**): *un sourd muet — des sourds muets, une sourde muette — des sourdes muettes, douce amère* etc;

9. (**různě složená**): *un chassé croisé — des chassés croisés* nebo *chassécroisé — chassécroisés, un fier à bras — des fiers à bras* nebo *un fierabras — des fierabras, un pique nique — des pique niques* nebo *un piquenique — des piqueniques, un soi disant — des soi disant* nebo *un soidisant — des soidisants, un te Deum — des te Deum* nebo *un tedeum — des tedeums, un ex voto — des ex voto* nebo *un exvoto — des exvotos, un vice roi — des vice rois* nebo *un viceroi — des vicerois, un en têtes — des en têtes* nebo *un entête — des entêtes, une plus (moins) value — des plus (moins) value* nebo *une plusvalue (moinsvalue) — des plusvalues (moinsvalues), un gallo romain — des gallo romains* nebo *un galloromain — des galloromains.*

10. Při *hôtel Dieu* nebo *hôteldieu, fête Dieu* nebo *fêtedieu, bain marie, laisser aller, ouï dire* netřeba učiti o množném čísle poněvadž ho nemají.

b) **Člen.** Smí se říkati a psáti:

1. *l'histoire ancienne et moderne* nebo *l'histoire ancienne et la moderne;*

2. *de* nebo *du bon pain, de* nebo *de la bonne viande, de* nebo *des bons fruits* a pod.;

3. *on a abattu les arbres le plus* nebo *les plus exposés à la tempête;* podobně *le* nebo *les moins, le* nebo *les mieux* etc.

c) **Přídavné jméno.** Smí se říkati a psáti:

1. *se faire fort, forte, forts, fortes de...; elle a l'air doux* nebo *douce spirituel* nebo *spirituelle*, nehledě k jemnému rozdílu;

2. *appartements et chambres meublés,* ale též: *un courage et une foi nouvelle*, totiž může býti vždy v rodě muž. při podst. jménech různého rodu, nebo shodovati se s posledním.

3. *nu* nebo *nus pieds, une demi* nebo *demie heure, feu* nebo *feue la reine; ci joint* nebo *ci jointes les pièces demandées, je vous envoie ci joint* nebo *ci jointe copie de la pièce* a podobně, kde posud nebyla shoda připouštěna, u slov ostatních: *approuvé, attendu, ci inclus, excepté, non compris, y compris, ôté, passé, supposé, vu;* táž volnost při *franc*: *envoyer franc de port* nebo *franche de port une lettre*;

4. složená mohou se psáti dohromady: *nouveauné, -ée, -és, -ées; courtvêtu, -ue, -us, -ues* etc. — ale: *des robes bleu clair, vert d'eau* a pod. jako *des habits marron.*

d) **Číslovky.** Smí se psáti:

1. *dix sept* a pod. bez čárky spojovací;

2. pravidlo, kdy psáti *vingts* a *cents*, zůstává; ale i jinde dovoluje se množné číslo: *quatre vingt* nebo *quatre vingts dix hommes, quatre cent* nebo *quatre cents trente hommes;*

3. *mil* nebo *mille* v datech: *l'an mil huit cent quatre vingt dix* nebo *l'en mille huit cents quatre vingts dix.*

e) **Zájmena.** Smí se psáti:

1. *celui ci, celui là* nebo *celuici, celuilà; qu'est ceci, qu'est cela* ve významu *qu'est ce ci, qu'est ce là*;

2. *nous mêmes, les dieux mêmes*; shoda může býti vždy v čísle množném;

3. *des personnes tout* nebo *toutes heureuses, l'assemblée tout* nebo *toute entière; tout Rome* nebo *toute Rome* bez rozdílu; *je suis tout à vous* (podmět žen. rodu) nebo *toute à vous*; *des marchandises de toute sorte* nebo *de toutes sortes, la sottise est de tout* (*tous*) *temps et de tout* (*tous*) *pays*;

4. *ne faire aucun projet* nebo *aucuns projets*;

5. *ils sont sortis chacun de son côté* nebo *de leur côté, remettre des livres chacun à sa place* nebo *à leur place.*

f) **Slovesa.** Smí se psáti:

1. *entreouvrir, entrecroiser* a podobně všechna složená bez čárky spojovací a apostrofu;

2. *est il?* a zajisté též *est ce? donnez moi!* ačkoliv o těchto posledních není tu zmínky;

3. *sa bonté, sa douceur le font admirer* a podobně v množ. čísle, když podměty nejsou shrnuty slovy: *tout, rien, chacun;*

4. *un peu de connaissances suffit* nebo *suffisent* (shoda slovesa s gen. množ. po výrazech kolikosti dovolena vždy);

5. *plus d'un de ces hommes était* nebo *étaient à plaindre* (dovoluje se vždy jednotné číslo);

6. *c'est* nebo *ce sont des montagnes et des précipices*; *c'est ceux* nebo *ce sont ceux*;

7. po kondicionále připouští se subj. prés.: *il faudrait qu'il vienne* nebo *qu'il vînt*;

8. part. přít. a přídavné jméno třeba rozeznávati, ale v případech nesnadných možno psáti obé: *des sauvages vivent errant* nebo *errants dans les bois.*

9. part. minulé sloves přechodných a zvratných smí zůstati nezměněno: *les livres que j'ai lu* nebo *lus, les fleurs qu'elles ont cueilli* nebo *cueillies, la peine que j'ai pris* nebo *prise*; *elles se sont tu* nebo *tues, les coups que nous nous sommes donné* nebo *donnés.*

g) **Příslovce záporu** smí se vynechati v těchto případech:

empêcher, défendre, éviter... qu'on vienne nebo *ne vienne;*

craindre, désespérer, avoir peur, de peur... qu'il aille nebo *n'aille;*

douter, contester, nier...: je ne doute pas que la chose soit vraie nebo *ne soit vraie*;

il tient à peu, il ne tient pas à, il s'en faut que...: il ne tient pas à moi que cela se fasse nebo *ne se fasse;*

po komparativech a slovích *autre, autrement...: l'année a été meilleure qu'on l'espérait* nebo *qu'on ne l'espérait;*

les résultats sont autres qu'on le croyait nebo *qu'on ne le croyait;*

à moins que, avant que: à moins qu'on accorde le pardon nebo *qu'on n'accorde le pardon.*

Zajímavá jest i závěrečná poznámka, ve které se vyslovuje požadavek, aby se nepokládalo kandidátům při zkouškách za veliký poklesek, chybí-li z neznalosti některé finessy nebo subtilnosti mluvnické, když jinak dávají na jevo intelligenci a opravdové vědění. Zvláště se vytýkají za velmi lehké chyby v rodě podst. jmen: *aide, garde, manoeuvre*...; *couple, merci, relâche*... a ve významu plurálů: *aïeuls* a *aïeux, ciels* a *cieux, oeils* a *yeux, travails* a *travaux* etc., konečně chyby v kladení členu ve výrazích: *aller en Danemark, en Portugal*, ale *aller au Japon, au Brésil.*

Jak patrno, ulevuje se velmi žákům v pravopise tím, že odstraněn docela obtížný trait d'union, zvláště pak v *nesnázích syntaktických a tvaroslovných tím, že připouští se v přemnohých případech volnost.* Tím sňata s francouzské mluvnice pedantská nedotknutelnost, namnoze neoprávněná, jejích pravidel, jakou nemohl se honositi žádný jiný jazyk. Pravopis vlastní se všemi nedůslednostmi, zbytečnými akcenty a kudrlinkami zůstává nedotknut; *v pravopise dvojakost se nepřipouští.*

Mluvíc o shodě participií jako zbytečné nauce, nařízení ministerské dává na jevo, že neposledním důvodem zjednodušení byla snaha, usnadniti cizincům učení jazyku francouzskému. Nuže, ať co nejrychleji dostane se těch úlev i žákům našim!

Drobné zprávy.

Výroční shromáždění České akademie konáno dne 3. pros. 1900. Po řeči nejv. maršálka, jež ve všem shromáždění vzbudila hluboký dojem a kterou podáme příště, přednesl generální sekretář Akademie, pan dr. Boh. Raýman, výroční zprávu o činnosti Akademie od 1. prosince 1899 do 2. prosince 1900, z níž vyjímáme:

Počátkem prosince r. m. měla Česká akademie 193 *členy* a to 2 *čestné*, 50 *řádných* (v I. třídě 15, v II. 15, v III. 8, ve IV. 12), 46 mimořádných (v I. 12, v II. 13, v III. 6, ve IV. 15), 74 *dopisující* (v I. 13, v II. 21, v III. 22, ve IV. 18) a 23 *přespolní* (v I. 9, v II. 7, v III. 7, ve IV. 7).

Nejvyšším rozhodnutím ze dne 17. září 1900 potvrzen za *přespolního člena* IV. třídy: Henryk *Sienkiewicz*, spisovatel polský ve Varšavě, a Nejvyšším rozhodnutím ze dne 25. října 1900 potvrzeni za *přespolní členy* I. třídy: Louis *Leger*, prof. slovanské filologie na Collège de France v Paříži a František hrabě *Lützow*, honorární legační sekretář m. s. na Žampachu; III. třídy: Martin Štěpanovič *Drinov*, professor slovanské filologie na universitě charkovské, dr. Karel Arnošt *Muka*, gymn. professor ve Freiberku v Sasku, Memnon Petrovič *Petrowský*, professor university kazaňské v. v. a Alexandr Nikolajevič *Veselovský*, univ. professor v Petrohradě.

Smrtí bylo nám odňato 7 členů. Dne 11. prosince 1899 skonal Jan Ev. *Kosina*, c. k. zemský inspektor v. v., a dne 21. prosince 1899 František *Lepař*, školní rada v. v., oba mimořádní členové III. třídy; dne 30. ledna 1900 zesnul v Pánu Martin *Pokorný*, c. k. gymn. ředitel v. v., dopisující člen II. třídy; dne 20. dubna odebral se na věčnost Leonid Nikolajevič *Majkov*, náměstek presidenta císařské akademie v Petrohradě, přespolní člen III. třídy; dne 15. září zemřel Karel *Küpper*, professor při německé vysoké škole technické v Praze, přespolní člen II. třídy; dne 26. září rozžehnal se se světem dvorní rada a professor při universitě vídeňské dr. Edvard *Albert*, řádný člen II. třídy, a dne 15. října skonal Zdeněk *Fibich*, hudební skladatel a řádný člen IV. třídy. Česká akademie bude zemřelé tyto členy své chovati ve vděčné paměti.

Ve valném shromáždění dne 1. prosince 1900 vykonány byly volby *nových členů*. Zvoleni jsou za členy řádné po návrhu III. třídy: dr. Robert *Novák*, professor české university, Adolf *Patera*, bibliothekář musea král. českého; *za člena mimořádného* po návrhu IV třídy: Emanuel L. *Liška*, professor při státní umělecko-průmyslové škole; *za členy dopisující* po návrhu I. třídy: dr. Josef *Pekař*, docent české university; po návrhu II třídy: docent dr. Otakar *Šulc*, prof. Frant. *Klapálek*, prof dr. K. *Petr*, prof. Jan *Sobotka*, prof. dr. Jindřich *Barvíř*, prof Jaroslav *Jahn*, prof. Filip *Počta*; po návrhu III třídy: dr. Václav *Flajšhans*, professor v Praze, dr. Jan V. *Novák*, professor v Praze; po návrhu IV. třídy: Bohdan *Kaminský*, spisovatel, prof. Jan *Koula*.

Vykonané zároveň volby člena čestného po návrhu I. a III. třídy a členů přespolních I. a III. třídy nabudou platnosti teprve nejvyšším schválením.

Výroční ceny, jež IV. třída udílí dle § 2. lit. a) stanov, přisouzeny byly, jak následuje:

a) V odboru literárním: první cena 2000 K. přisouzena p. Karlu V. *Raisovi* za jeho pohorský obraz »Západ«; *druhá cena* 800 K. udělena pí. Růženě *Svobodové* za román »Zamotaná vlákna«; *třetí ceny* po 500 K. obdrželi: p. Josef K. *Šlejhar* za povídky »V zášeří krbu« a p. Josef *Merhaut* za román »Andělská sonata«. Mimo to udělena *čestná cena* 2000 K. Juliu *Zeyerovi* za literární činnost jeho.

b) V odboru hudebním: první cena 2000 K. udělena p. dru. Ant *Dvořákovi* za jeho operu »Čert a Káča«; *druhá cena* 800 K. přisouzena p. Jos. Bohusl. *Foerstrovi* za operu »Eva«; mimo to uděleny dvě *třetí ceny* po 500 K.: p. Josefu *Foerstrovi* st. za skladbu »Te Deum laudamus«, p. Josefu *Sukovi* za jeho »Symfonii (E-dur)«.

c) V odboru výtvarných umění: první cenu 2000 K. obdržel p. Vojtěch *Hynais* za nástěnné malby v Pantheonu Musea král. českého; *druhou cenu* 800 K. p. Aug. *Němejc* za lunettu »Okres plzeňský slaví jubileum J. V. císaře«; *třetí cenu* 500 K. p. František *Ondrušek* za podobiznu polského malíře prof Roubauda. Druhá třetí cena nebyla přisouzena.

Z Fondu dvorního rady Matěje ryt. Havelky, choti jeho Růženy a vnuka Karla ryt. Pippicha-Havelky dostalo se *první ceny* 1000 K. prof. Jaroslavu *Vrchlickému* za knihu básní »Bozi a lidé«, *druhé ceny* 600 K. p. Bohum. *Adámkovi* za rukopisnou sbírku básní »Horské ovzduší«.

Z Fondu Klementy Kalašové propůjčen roční požitek 200 K. Ferdin. *Sládkovi*, absolventu konservatoře

Na *práce vědecké, literární a umělecké* uděleny byly v minulém roce následující podpory:

Po návrzích *I třídy:* 1. Prof. L. *Legerovi v Paříži* za dva exempláře evangelia remešského 200 K 2. *Právnické jednotě moravské* na vydávání Zpráv r. 1900 200 K. 3. *Národopisné společnosti československé* na vydání IV. ročníku »Sborníku« 200 K. 4. *Jednotě ku povzbuzení průmyslu v Čechách* na její »Obzor národohospodářský« 400 K. 5. *Věstníku slovanských starožitností* (II. roč.) k rukám prof. L. Niederle 300 K. 6 Prof. dru. Jos. L. *Píčovi* na vydání II. svazku »Starožitnosti země České« 600 K. 7. *Ústřed. spolku českých professorů v Praze* na vydávání »Věstníku čes professorů« r. 1900 200 K. 8. *Historickému spolku v Praze* na vydání III. dílu pramenů práva městského v Čechách 1600 K. 9. Prof dru. Justinovi V. *Práškovi* na vydání II. dílu »Dějin národů východních« 800 K. Celkem uděleno 9 podpor sumou 4500 K.

Po návrzích *II. třídy*: z fondu Šíchova a z obecné dotace na podpory: 1. Karlu *Absolonovi* na studium fauny, flory, geografických a hydrografických poměrů jeskyň moravských 300 K. 2 Cyrillu ryt. *Purkyňovi* na výzkum stratigrafických a geotektonických poměrů uhelno-permské pánve plzeňské 300 K. 3. Dru. Ant. *Štolcovi* na práce o kořenonožcích 200 K. 4 Dru. Edvinu *Bayerovi* na studium fossilního rostlinstva křídového 200 K. 5. Dru. Alexandru *Baťkovi* na studia v laboratoři professora Ramsaye v Londýně 400 K. 6. *Jednotě českých mathematiků* na vydání I. dílu fysiky prof. Strouhala 400 K. 7. E. *Votočkovi* na pokračování v práci o cukerných složkách přirozených glykosidů 200 K 8. Prof. dru. Janu *Janošíkovi* na vydání Anatomie člověka a atlantu anatomického 3000 K. 9. Dru. *Bubákovi* na dokončení experimentální práce z oboru kalorimetrie a respirometrie živočišné 300 K. 10. Dru. Ant. *Heverochovi* na práci o encephalitidách 200 K. 11. Dru. J. *Hnátkovi* na studium dilatace žaludku 300 K. 12. Dru. Rudolfu *Jedličkovi* na skiagrafické práce 524 K. 13. Dru. Otakaru *Kukulovi* na studium cystitid 200 K. 14. Dru. Karlu *Švehlovi* na studium brzlíku 200 K. 15. Dru. K. *Weignerovi* na studium nervi acusticofacialis

300 K. 16. Prof. F. Nušlovi na konstrukci nového stroje k určení zeměpisné šířky a času 400 K. Celkem přisouzeno 16 podpor sumou 7424 K.

Po návrhu *III. třídy*: 1. *Ústřednímu spolku českých professorů* na vydávání »Věstníku českých professorů« 1899—1900 200 K. 2. Učiteli Aloisu *Lisickému* na cestu za příčinou studií dialektických 70 K. 3. Škol. radovi V. Ot. *Slavíkovi* na přípravné práce k vydání korrespondence Karla Vinařického 400 K. 4. *Národopisné společnosti československé* na vydávání »Národopisného Sborníku« 200 K. 5. Adolfu *Černému* na vydávání časopisu »Slovanský Přehled« r. 1900 100 K. 6. Dru. J. V. *Práškovi* na vědeckou cestu do Italie 200 K. 7. Dru. Bořivoji *Prusíkovi* na studijní cestu do Paříže 200 K. Celkem uděleno 7 podpor sumou 1370 K.

Po návrhu *IV. třídy*: 1. Jaroslavu *Kamperovi* na sepsání monografie o českých umělcích XVIII. století 300 K. 2. Ignáci *Bímovi* na sbírání národních písní v okresu ivančickém a krumlovském 200 K. 3. Karlu *Bautzkému* na nové skladby hudební 200 K. 4. Karlu *Weisovi* na sbírání »Blatských písní« 300 K. 5. Jindř. *Baumanovi* na studium o stavbě houslí 100 K. 6. Václavu *Hladíkovi*, spisovateli, na studijní cestu do Paříže 300 K. 7. Rudolfu *Kronbauerovi* na sepsání díla »Domovina« 300 K. 8. Adolfu *Černému* na vydávání »Slovanského Přehledu« 300 K. 9. *Archaeologické komisi při České akademii* na vydání českých miniatur 500 K. 10. *Jednotě výtvarných umělců* na dílo »Památce L. Márolda« 1000 K. 11. Na vydávání »Sborníku světové poesie« r. 1900 1000 K. 12. Paní *Čermákové* za postoupení rukopisného materiálu k životopisu Jana Nerudy 300 K. 13. *III. třídě* na vydání Bartošových národních písní nově nasbíraných 1000 K. 14. Prof. Janu *Koulovi* na vydání díla o »Památkách hrnčířství v Čechách« 1000 K. 15. Prof. Karlu *Knittlovi* na dílo »Nauka o skladbě homofonní« 400 K. 16. Oskaru *Nedbalovi* na uspořádání českého koncertu v době výstavy v Paříži 800 K. Celkem přisouzeno 16 podpor sumou 8000 K.

Stipendia dle § 2. lit. c) stanov byla od valného shromáždění propůjčena, jak následuje:

Po návrhu *I. třídy:* 1. Františku *Kameníčkovi* badatelské stipendium ku prohlédnutí listinných památek moravských v archivech zahraničných 400 K. 2. Prof. dru. Jarosl. *Bidlovi* stipendium studijní za účelem sbírání materiálu ke spisu »Jednota bratrská v prvním vyhnanství« 400 K. 3. Doc. dru. Frant. *Čádovi* stipendium cestovní k účastenství v mezinárodním kongresu filosofickém v Paříži 400 K. Celkem 3 stipendia sumou 1200 K.

Po návrhu *II třídy*: 1. Dru. Jarosl. *Pernerovi* na cestu do Paříže k návštěvě geologického kongresu 400 K. 2. Asistentu Karlu *Thonovi* na studium českých vodulí 400 K. 3. Prof. dru. Frant. *Bayerovi* na studium zkamenělých ryb 400 K. Celkem 3 stipendia sumou 1200 K.

Po návrhu *III. třídy:* 1. Prof. dru. Václavu *Flajšhansovi* na vědeckou práci o působení Mistra Jana Husi 400 K. 2. Prof. Janu *Lorišovi* na prozkoumání resp. na přepis a kollaci rukopisného sborníku památek staročeských v bibliothece hrab. Viktora Baworowského ve Lvově 400 K. 3. Prof. Ignáci *Hoškovi* na práci z oboru dialektologie české 300 K. Celkem 3 stipendia sumou 1100 K.

Po návrhu *IV. třídy* udělena stipendia cestovní resp. badatelská nebo studijní: 1. v odboru literárním Fr. S. *Procházkovi* 400 K. 2. V odboru hudebním Vítězslavu *Novákovi* 400 K. 3. V odboru výtvarném Old. *Homolátovi* 400 K. Celkem 3 stipendia sumou 1200 K.

Dle výkazu král. české zemské pokladny měla Česká akademie koncem října r. 1900: Jmění kmenového 586.173·60 K., fond reservní obsahoval 25.103·54 K., fond knížete z Liechtensteina 34.746·48 K., fond Klementiny Kalašové 5270·07 K., fond dra. Jos. Šíchy 101.542·41 K., fond pí. Josefiny Čermákové 10.845·27 K., fond dvor. rady Matěje ryt. Havelky 45.399·52 K., fond JUDra. Jana Kanky 40.031·10 K. Úhrnem 849.116·99 K. Fond posledně uvedený letošního roku nemohl vejíti v život; statut jeho došel však již schválení místodržitelského rozhodnutím ze dne 13. června 1900 čís. 93.899. Roku příštího bude se tedy moci, jak statut ustanovuje, uděliti výtěžek žadatelům stavu uměleckého.

Rovněž vstoupí v život roku příštího *fond Josefiny Čermákové*. K trvalému uctění památky šlechetné této paní ustanovil se totiž president naší Akademie vrchní stavební rada Josef *Hlávka*, že věnování Josefiny Čermákové rozmnoží, ke kterémuž účelu daroval 8000 K. v komunálních dlužních úpisech Zemské banky království českého k literárním účelům IV. třídy České akademie.

Konečně vděčně budiž vzpomenuto zemřelého majitele realit p. Frant. *Alta*, který českou akademii jmenoval spoludědičkou svého majetku. České akademii bylo z dědictví tohoto odvedeno dosud 1434 K. 54 h.

Česká akademie v činnosti své doznává na mnohých stranách vydatné podpory mravní a hmotné. Za všecku tuto přízeň a vzácnou podporu buďtež nejvřelejší díky naše všem přátelům a příznivcům našim. Zároveň platí vděčnost naše všem příznivcům, kteří také letošního roku poskytli svou hmotnou podporu, zejména na dokonalejší vypravení Soupisu památek historických a uměleckých. Jsou to: Jeho Jasnost *Moric* kníže *z Lobkovic* 6000 K., Jeho Jasnost *Ferdinand* kníže *Kinský* 600 K., Rada král. hlav. města Prahy odvedla již dvě lhůty po 1000 K., tedy již 10.000 K., okr. výbor v Třeboni 100 K., zastupitelstvo okresu lomnického n. L. 50 K, okr. zastupitelstvo karlínské 1000 K., město Karlín 400 K., obec Vysočany 50 K., okr. výbor v Brandýse n. L 200 K, město Rokycany 200 K., městská rada v Chrudimi 400 K., okr. výbor v Chrudimi 400 K.

Pan JUDr. Tom. *Černý* poskytl také roku letošního České akademii v mnohých případech velmi ochotně beze vší náhrady svou vzácnou právní pomoc. Za služby tyto vzdáváme díky nejvřelejší.

Publikace vyměňuje Česká akademie t. č. se 134 institucemi vědeckými, literárními a uměleckými a zasílá je darem 190 ústavům vzdělavacím, vědeckým, spolkům a veřejným bibliothekám.

Bibliotheka České akademie obdržela v uplynulém roce darem 96 publikací o 121 svazcích, výměnou 298 publikace o 354 svazcích a koupí získala 61 knihu o 66 svazcích. Přibylo tedy v knihovně 450 děl o 541 svazcích a tato vykazuje nyní 2950 děl o 6766 svazcích.

Z dárců knih uvésti dlužno: Jeho Veličenstvo *císaře a krále Františka Josefa*, Jeho cís a král. Výsost *arciknížete Ludvíka Salvatora*, vysoká c. k. ministeria osvěty a vyučování, financí, rektoráty university krakovské a záhřebské, c. k. místodržitelství pro království české, zemský výbor království českého, řádného člena České akademie Adolfa *Heyduka* a odborného přednostu dra. Herm. ryt. *Jirečka*.

Ukončiv zprávu přednesl p. gen. sekretář dr. Boh. *Raýman* ještě pamětní řeči o zesnulých členech Akademie: dvor. radovi prof. Ed. *Albertovi*, skladateli Zdeňku *Fibichovi*, zem. škol. inspektorovi Janu Ev *Kosinovi*, škol. radovi Frant. *Lepařovi*, řediteli M. *Pokornému*, prof. Karlu *Küpperovi* a místopředsedovi carské akademie nauk v Petrohradě Leonidu Nikolajeviči *Majkovu*.

Závěrečným odstavcem programu výročního shromáždění byla poutavá a instruktivní přednáška p. prof. Roberta *Nováka* »*O nových objevech řeckých papyrů v Egyptě a jejich vědeckém významu*«.

Hysterie školní mládeže. Protože hysterie věku dětského liší se některými podrobnostmi od hysterie dospělých, popisuje *Berdach* (Wiener medizinische Wochenschrift, 1899. čís. 27.) řadu případů hysterie, pozorovaných u dětí v obecných školách vídeňských. Chorobě podléhaly nejen děvčata, nýbrž i chlapci. Názor, že příčinu té choroby třeba hledati ve výstřednostech pohlavních, je nesprávný. Chorobě podléhají především individua nedokrevná a nepopíratelnou úlohu hraje tu dědičnost (nervosy a alkoholismus rodičů). U osob náchylných k chorobě bývá duševní úraz (pohnutí), někdy také napodobivost bezprostřední příčinou výbuchu choroby (prvního záchvatu). Za úplného zdraví *najednou* vypukne choroba, která má u dětí *rychlejší* průběh, ač jsou také známy případy, které trvají 4—5 let. Recidivy jsou časté. Možno rozeznávati formu křečovitou, paralytickou a hypnotickou (záchvaty spavosti a somnambulismu). Co se *křečí* týká, pozoruje se křečovité chvění jednotlivých skupin svalových, chvění po jedné straně těla, bezděčné pohyby svalové, zívání, kýchání, křečovitý smích, křečovitý kašel, křik a zvláště škytavka. Křečovitá škytavka je někdy epidemická. Křeče ty vyznačují se tím, že v noci ve spánku přestávají, nemocný nemůže je nikdy potlačiti svou vůlí. Týkají se nejčastěji nedokrevných děvčat, zdraví sice neohrožují, po uzdravení však snadno se vracejí. Jsou-li křeče v celém těle, podobá se záchvat ten padoucnici. Léčení ovšem vyžaduje především zlepšiti výživu a ne-

dokrevnost léčiti, což je věcí přivolaného lékaře. Záchvat samý možno přerušiti, zavoláme-li dítě hlasitě nebo skropíme-li obličej proudem studené vody. Čistý vzduch, klid duševní prostý všeho namáhání a rozčilovaní stav nemocného brzy polepší. Rozumí se samo sebou, že dítě nesmí choditi do školy, pokud není úplně zdrávo. Hygiena školní a racionální výchova doma jsou prostředky všeobecné. Případ poučný jest připojen. Jedenáctileté děvče, jehož otec byl alkoholik a bratr stižen byl padoucnicí, podlehlo najednou ve škole záchvatu křečovitého pláče, následkem toho, že jí učitelka přísně napomenula a pohrozila jí trestem. Den na to probudila se s křečemi bránice a v pravidelných intervallech na hlas vykřikovala. Když rozmanité vnitřní a zevní prostředky nepomáhaly, lékař užil hypnosy. Děcko po jednominutové hypnose probudilo se zdravé.

Školní sprchy v Kolíně n. Rýnem. Kdežto školní sprchy, na různých místech, kde už byly zavedeny, jeví mnohé nedostatky, je system kolínský vskutku dokonalý, a nebude od místa upozorniti tu na jeho výhody podle spisku Augusta Orlendera v Mnichově u R. Oldenburga r. 1897 vydaného. Sprchy ty řízeny dle požadavků těchto: Dítěti se má školní sprchou prokázati příjemná služba, nikoli nová povinnost ukládati. Musí mu býti v lázni příjemno jako ve škole. Nutiti dítky k upotřebení sprch těchto bylo by nepřípustno. Ve školní sprše má se napodobiti mytí a koupání dítka, jak se provádí v rodině. Spotřebu vody obmezovati je dovoleno, jenom když by se vodou skutečně plýtvalo. Děti nemají míti příležitost otáčeti kohoutky a ventily a vůbec vlastníma rukama na mechanismus sprch působiti. Musí se jim však poskytnouti dosti času, aby se mohly omýti, osušiti a obléci. Každé nebezpečí zdraví nebo života musí se vyloučiti. Koupající se mají býti od sebe odděleni. Aby se děti nemohly spáliti neb opařiti, má se zdroj tepla učiniti úplně nepřístupným. Každá kabina má míti jednu místnost na svlékání a dva stojany na šatstvo. Tak bude se moci výhod lázní využitkovati dostatečně, aniž bude třeba spěchati. Vedle toho jest pečovati o vše, co by dětem sprchu učinilo příjemnější. Vytápění a větrání provádí se v kolínských školních sprchách co nejmoderněji. Stavivo voleno velmi pečlivě Nádržky s teplou vodou jsou tak zařízeny, aby se mohlo užiti jejich obsahu teprve tenkráte, když teplota klesla pod 35°. Co do světla a čistoty vyhověno nejpřísnějším požadavkům. Všecky stroje jsou pevné, dle osvědčených vzorů zhotoveny.

Nový český ústav ku vzdělání učitelek, obecní, založen v Plzni s povolením vys. c. k. ministeria k. a v., a otevřena počátkem listopadu přípravka a třída I. Ředitelem zvolen byl šk. rada řed. dr. Em. Hrys.

Loňský článek našeho Věstníku o feriálních kursech francouzských při universitě ženevské došel náležité pozornosti i v Ženevě, jak svědčí děkovací dopis universitního professora tamějšího pana B. Bouviera, správce kursův oněch, autorovi dotčené zprávy, jejíž překlad si vyžádal od naší letošní feriální kolonie ženevské, vzrostlé na 10 účastníků, mezi nimiž byly 3 dámy. Píše doslovně: »Quelques-uns de vos compatriotes qui ont suivi nos cours cette année ont eu l'obligeance de traduire ces articles, si bien que mes collègues et moi, nous avons pu les lire avec l'attention qu'ils méritent.... Je vous remercie bien sincèrement du sérieux et de la bienveillance avec lesquels vous déposez à vos compatriotes l'organisation et le programme de nos cours. Rien n'est plus encourageant pour nous que l'ap-

préciation d'un homme compétent et ses critiques même dans une Revue aussi autorisée.« *St.*

Ženy připuštěny k medicinským studiím a k doktorátu lékařství v Rakousku vynesením c. k. ministerstva k. a v ze dne 3. září 1900. (Verordnungsblatt des Min. f. C. u. U. č 19. r. 1900.) Sbor professorský má sice právo nepřipustiti žen k immatrikulaci za řádné posluchačky medicinské fakulty, ale tyto mohou v takovém případě rekurrovati k ministerstvu. Týmž vynesením ženy připuštěny k *farmaceutickému* povolání. Proto také jsou připuštěny k mimořád. zkouškám na gymn. a reálkách (vyn. z 8. říj. 1900 č. 28.432.). — Ve *Francii* šli ještě o krok dále a připustili ženy také na *fakultu právnickou.*

O fysikálních sbírkách středních škol vydáno ministerské vynesení dne 2. října 1900 č. 27.767., dle něhož normální seznam fysikál. apparátů středních škol z r. 1874 pozbývá působnosti a volba jich nadále se ponechává sborům, aby mohly činiti zadost pokrokům vědeckým. Při volbě apparátů má se hleděti přede vším k těm, o nichž je řeč v učebnici, a pak teprve k takovým, jež jsou více pomůcky učitelovi při sebezdokonalování vědeckém. Část roční dotace má se obraceti na opravy přístrojů a na opatřování různého nářadí i potřeb experimentálních.

Assistenti na filosofických a medicinských fakultách universit dle vynesení min. k. a v ze dne 24. září 1900 č. 24015 budou mívati nadále takovéto remunerace: první 3 léta 1400 K, po třech letech při nepřetržité službě 1700 K, po 6 letech 2000 K a po 9 letech pro celou další dobu ustanovení 2300 K ročně. Léta assistentská před 1. říjnem 1901 nepřerušeně vysloužená se připočítávají. U assistentů, kteří mají naturálný byt anebo volnou stravu a p. v ústavě anebo kteří ustanoveni jsou s menší remunerací než jest normální, anebo bez remunerace, nenastoupí žádná změna.

Nový zákon pro reálky, vydaný dne 24. července 1900 pro Horní Rakousy, Solnohradsko, Tiroly a Moravu, obměňuje komisi maturitní a podmínky přípustnosti k maturitě v tom smysle, že členy zkušební komise jsou kromě předsedy ředitel a všichni učitelé povinných předmětů nejvyšší třídy reální (vyjma učitele tělocviku), ale mohou býti do ní povolání ministerstvem také učitelé jiných předmětů nebo professor techniky neb i jiní odborníci. Externisté mohou býti připuštěni, dosáhnou-li 17. roku v tom roce, ve kterém chtějí maturitu skládati. — Professorům filologie pak počet týdenních hodin snížen na maximum 17 hod.

Jakým jazykem mluvil Ježíš Kristus. Rozsáhlý článek o tomto předmětě uveřejňuje anglická revue »Century« a dokazuje v něm, že Spasitel náš Ježíš Kristus nemluvil ani řecky, ani hebrejsky, jak se posud namnoze soudilo, nýbrž jazykem aramejským, který byl nářečím syrským Byl to jazyk v oněch dobách nejrozšířenější v celé Mezopotamii, a užívali ho i mnozí rabínové. Řecký text Nového zákona svatého Písma obsahuje mnoho úsloví a jednotlivých slov, která se týkají života a umučení Kristova a která nepopíratelně jsou původu syrského a nikoliv hebrejského, jako na př.: Ephphata (otevři se), Tatitha cumi (povstaň, dcero), zejména pak výkřik největšího bolu: »Eloi eloi, lama sabachtani« není hebrejský. Vlastní jména pak, uvedená ve svatém Písmě, svědčí rovněž o této věci. Výraz »syn« zní

syrsky »bar« a slovo to nalézáme ve jménech: Bartoloměj, Baraba, Bar-Jona, Barnaba, Bar-Timeus, kdežto hebrejsky by znělo: Ben-aba, Ben-Jona, Ben-Timeus atd. Výrazy Cepha (kámen), Thoma (blíženci), Martha (hospodyně), Tabitha (gazela), Bethsaida (dům hříchu), Aceldama (pole krve), Getsemane (lisovna oleje), ano i Golgotha jsou vesměs syrského původu. Že by byl Spasitel mluvil hebrejsky, není dle článku »Century« ničím ve svatém Písmě doloženo.

Osobní. Řed. učitel. ústavu v Kroměříži *Ant. Krondl* jmenován byl zemským školdozorcem po p. insp. Roytovi. Professor české reálky v Ječné ulici a docent české university pražské dr. *Ant. Sucharda* jmenován byl mimořádným professorem české techniky v Brně. Tamtéž povolán prof. c. k. reál. gymnasia v Křemencové ulici *Karel Vandas*, aby zatím suppoval na stolici přírodních věd. — Professor c. k. čes. ústavu učitelek v Praze *Jan Jursa*, povýšen byl do třídy VIII. — Provis. učitel reál. gymn. v Příbrami *Fr. Klíma*, jmenován tamtéž skutečným. — Architekt *Otakar Valenta* jmenován učitelem v IX. třídě na stát. prům. škole v Pardubicích. — Provisorními okresními inspektory na Moravě jmenováni pro nové období funkční z našeho stavu tito pp.: ředitel učitel. ústavu v Brně *Ant. Burian*. pro české školy měst. okresu brněnského, ředitel uher.-hradišt. gymnasia *Jos. Zahradník* pro tytéž školy měst. okresu uh.-hradištského, professor olom. gymnasia čes *Petr Bezděk* pro okres jihlavský a dačický, ředitel téhož gymnasia *Maxm. Vrzal*, pro české školy měst. okresu olomúckého, professor gymn. třebíčského *Ant. Kunz*, pro okres hodonský a tišnovský, professor učitelského ústavu kroměřížského *Jan Poštulka* pro okres kroměřížský, professor gymnasia přerovského *Josef Šikola* pro okres přerovský a litovelský, professor české reálky brněnské *Fr. Martinek* pro okres velkomeziříčský a třebíčský, professor gymn. ve Val. Meziříčí *Jan Kroutil* pro týž okres, professor gymn. v Uh. Hradišti *Václav Kubelka* pro okres novoměstský, professor čes. gymn. v Olomouci *Viktor Navrátil* pro venk. okres olomúcký, prostějovský a šternberský, professor něm. gymn. v Hranicích *Rudolf Kadeřávek* pro okres hranický a professor I. něm. gymn. v Brně *Josef Čech* pro okres boskovský.

Předseda věd. zkušební komise pro učitelství na středních školách a řádný professor české university pražské, dr. *Vinc. Strouhal*, jmenován byl dvorním radou. — Professor vídeňské university dr. *Konst. Jireček*, jmenován členem vídeňské věd. zkušeb. komise pro učitelství na středních školách. — Professoru král.-hradeckého gymnasia *Vojt. Budeciovi*, propůjčen při odchodu jeho na odpočinek titul školního rady. — Učitel měšť. školy ve Strážnici *Val. Navrátil* jmenován hlavním učitelem na učit. ústavu v Příboře. — Professor ob. gymnasia v Král. Dvoře *Ferd. Hrubeš* jmenován skut. učitelem na české reálce v Ječné ulici — Stav. adjunkt pro státní stavební službu v Čechách *Fr Novotný* jmenován učitelem v IX. třídě hodnostní na české průmyslové škole v Brně. — Vedlejší učitel tělocviku na I. čes. gymnasiu v Brně *Jaroslav Karásek* jmenován tamtéž defin. učitelem tělocviku.

Členy zemské školní rady moravské jmenoval Jeho Veličenstvo kanovníky dra. *Melichara Mlčocha* z Olomouce a dra. *Jos. Pospíšila* z Brna, náměstka superintendentova *Jana Dědice* z Olomouce, představeného israelské obce nábož. Julia ryt. *Gomperze*, prof. techniky české dra. *Karla Zahradníka*, ředitele I. německého gymnasia v Brně *Julia Wallnera* a ředitele českého ústavu učitelů *Ant. Váňu* na příští šestiletí.

Zprávy spolkové.

Zprávy z valné hromady konané za správní rok 1899—1900 dne 28. listopadu 1900.

1. Zpráva jednatelova.

Velectění pánové!

V minulé valné hromadě konané dne 25. listopadu 1899 zvoleni byli do výboru za členy dílem se vzdavší, dílem dle stanov odstupující, tedy za

řed. Starého. Hofmanna a Vařeku, prof. Zdeňka, Setunského, Schillera, Stýbla, Jos. Svobodu, Nedomu, dr. Foustku, dr. Barvíře, prof. Paula a Václ. Šťastného tito pánové: opětně řed Starý za starostu a prof. Setunský za pokladníka akklamací, do výboru pak prof. dr. Jar. Čečka, P. Václ. Černý, Jos. Durych, Petr Gajdík, Rob. Hartmann, Jan John, Jos. Klenka, dr. Fr. Nachtikal, Jan Nedoma, Jarosl. Paul, Fr. Stýblo a Jarosl. Zdeněk. Ve výboru pozůstali rok před tím zvolení pp. dr. Fr. Groh, prof. Vil. Jung, dr. M. Kovář, prof. Jan Sommer a řed. Bílý. Výbor ustavil se pak opětně starým způsobem: náměstkem starostovým zvolen prof. Zdeněk, jednatelem řed. Bílý a zapisovatelem prof. Stýblo.

Veliký jest kus práce, jejž výbor v tomto roce vykonal. Obmezím se na holý výčet. Ať mluví skutky samy.

1. Předně starost výboru spolkového se odnášela k bolestnému zkrácení professorů paedagogií, jimž supplentská léta se doposud nevpočítávají do definitivy a kvinkvenálek, jako se děje professorům na školách středních, kdežto kollegům jejich, jmenovaným ze stavu učitelstva měšťanskoškolního, se vpočítává bývalá služba zcela přesně, byť i obnášela sebe více let. Výbor uvážil tu bedlivě, že dle tohoto měřítka věc vypadá tak, jako by professoři s approbací středoškolní měli býti trestáni za své universitní studium, ježto se dokonce stalo, že učiteli z měšťanské školy dosazenému na učitelský ústav (německý) nebyla přičtena žádná léta, protože má také approbaci středoškolní. Neboť finanční důvody při odpírání tom nemohou býti rozhodujícími, ježto právě kollegům z měšťanských škol se připočítává mnoho let (deset jest obyčejným úkazem), středoškolní však mohou dostati nejvýš tři léta připočtena.

I podnikl proto výbor všecky kroky, aby tato křivda dějící se professorům paedagogií, kdež služba je ještě namáhavější nežli na střední škole, byla napravena. Vypracována a zaslána petice k ministerstvu a říšské radě, kdež zevrubně byly vypočteny všecky stesky postižených, a vedle toho požádány ústavy a jednotlivci, aby také sami se ozvali ve vlastní věci. Pan poslanec dr. V. Kurz požádán ještě v poslední chvíli, aby podal případný dotaz v říšské radě a s kollegy německými v Praze (řed. dr. Frankem) i ve Vídni (řed. dr. Eysertem) smluvena další souběžná akce — vyslání deputace do Vídně. Tento poslední krok se stal již v novém roce správním v měsíci říjnu a potkal se s plným zdarem. Podrobnější zpráva bude o tom podána ve Věstníku.

Na tomto místě stačiž uvésti, že deputace nabyla přesvědčení, kterak otázka tato v ministerstvě nebyla ani na chvíli puštěna se zřetele, a že jmenovitě pp. ministři dr. ryt. Hartel a dr. Rezek sympathicky se věci ujímají a usilují přivoditi příznivé vyřízení její v době co nejkratší.

2. Druhá žádost, s kterou jsme se na ministerstvo obrátili, týkala se cestovních stipendií na výstavu pařížskou. Takovou též petici podal olomoucký spolek professorský, jen s tím rozdílem, že žádal, aby na to pro letošek obrácen byl obnos vyměřený na stipendia do Italie a Řecka. S tím spolek náš se neshodoval, nýbrž mínil, že by pro návštěvu výstavy v Paříži měla býti zřízena samostatná stipendia cestovní. Ježto pak doba byla krátká na písemné vyjednávání, požádali jsme vídeňskou Mittelschule, aby společně s námi v té věci postupovala a svým a naším jmenem osobně panu ministrovi naši žádost přednesla. To se i stalo, a výsledek je známý. Pan

ministr úplně se shodoval se stanoviskem, aby stipendia do Italie a Řecka zůstala svému účelu určena a prohlásil, že spíše se mohou udíleti letos stipendia přírodopisná a geografická s určením na cestu do Paříže a že učiní, co v mezích finančních prostředků bude vůbec možno.

3. Spolek náš poctěn byl úkolem, súčastniti se vypracování návrhů učebních osnov pro jazyk český a německý na gymnasiích. Zřízen ovšem napřed užší komitét zvláštní pro každý jazyk (pro češtinu řed. Bílý, prof. V. Dušek, dr. Jan V. Novák, dr. Jos. Novák, prof. Stýblo, dr. Vančura, pro němčinu řed. Bílý, prof. Durych, Josek, Kříž, dr. Loukotka, šk rada Roth, prof. Setunský), který vypracoval příslušné návrhy, jež pak předloženy občasné schůzi k rokování a dle její úpravy rozeslány všem sborům professorským k podání dobrého zdání. Všecky došlé recense podrobeny pak novému rokování v občasné schůzi, až se doděláno přibližné shody jakési. Všem schůzím komitétovým i občasným se vzácnou obětovností a ochotou obcoval pan zemský inspektor školní dr. Eduard Kastner: výsledky společných úrad učinil pak podkladem svého návrhu osnov pro ministerstvo. Zasadiv se o vydání osnov pro jazyk český a německý pro gymnasia, jež byly po tolik let stálou tužbou veškerých učitelů těchto předmětů, a zjednav jim společnými úradami podklad nejlepší a už napřed souhlas všech interessentů, a způsobiv posléz skutečné jich prohlášení, získal si takto trvalou zásluhu o naše gymnasia, které mu bude vždy vděčně vzpomínáno. Tím učiněn konec nejistotě a namnoze i libovůli v probírání učiva, v dávání a počtu úloh, usnadnil a zřídil práci učitelovu a také skladatelům školních knih se zavděčil.

4. Také vypracování nových instrukcí pro stravovatele a odpovědné dozorce súčastnil se spolek náš. Z jeho členů utvořil se komitét pražských a předměstských ředitelů, jenž konal úrady své v ředitelně akademického gymnasia a svěřil vypracování instrukcí pp. řed. Douchovi, Nečáskovi a Starému. Jejich návrh podroben pak zevrubnému rokování a s malými změnami přijat, dán do tisku a všem ústavům rozeslán. Většina sborů přijala tento návrh beze změny. Ovšem netajil si výbor, že mnoho z navrhovaných a požadovaných věcí bude se naprosto vymykati kontrole učitelově a že tedy budou ukládány příkazy, na jichž provedení však moc učitelstva nesahá.

5. Rovněž rozesláno na všechny ústavy upozornění, aby nebylo zapomínáno České knihovny, spolkem vydávané, jejíž knihy namnoze ministerstvem byly doporučeny k odběru a o niž na některých školách žádný učitel slovem nezavadí. Jest to jediný spolkový podnik literární, kterým professorstvo zasahá do regulace četby mládeže, dává jí do rukou čtení vzdělávací i poutavé, spisy ceny trvalé a staví takto jakousi aspoň hráz proti záplavě spisů špatných jazykem, slohem i obsahem. Kéž netíží si pp. kollegové při příležitostech četně se naskytujících upozorňovati na spisy České knihovny, po případě se dotazovati, kdo a kolik žáků je četlo neb má.

6. Na žádost professorského sboru zemské reálky v Telči podána zemskému výboru moravskému žádost, aby na zemských školách středních byla professorům supplentská léta vpočítávána stejnoměrně jako na ústavech státních, a na ministerstvo železnic vznesena znovu žádost, aby se dostávalo professorům zemských a obecních škol středních stálých legitimací pro levnější jízdu, jakou mají professoři státních ústavů. Vyřízení jsme doposud nedostali se žádné strany. Mor. sbory professorské však jsme požádali, aby také samy, po případě jednotliví postižení členové jejich podávali k zem.

sněmu nebo k zemskému výboru žádosti za vpočítání supplentských let způsobem analogickým jako se to děje na školách státních. Tak se i dálo, a zemský sněm moravský skutečně v několika případech osvědčil v té věci praksi mírnější nežli byla posavadní.

7. Mimořádná valná hromada našeho spolku usnesla se, aby v letošním roce uspořádán byl sjezd professorský a to v Budějovicích. Výbor spolkový vykonal k němu všecky přípravy: zvolil sjezdový odbor, jednatel dílem smluvil, dílem sjednal písemně s oběma budějovickými sbory professorskými celý postup, vypracoval a dal z uložení výboru vytisknouti provolání ke sjezdu, spojené se žádostí za přednášky a s dotazníkem, rozeslal toto provolání na všecky ústavy — ale posléz po dlouhém dopisování a jednání výbor se usnesl upustiti pro letošek od sjezdu vzhledem k tomu, že se obával skrovnější účasti při sjezdu (pp. kollegům z Moravy na př. nebylo vůbec možno přijeti pro nevýhodné spojení vlakové, z Čech pp. kollegové zase poukazovali na pařížskou výstavu), naleznuv pro to souhlasu také v Budějovicích. Při té příležitosti projeveno přání, aby sjezdy příště se konaly především v Praze, která jest místem k tomu nejpříhodnějším a také všem nejvítanějším.

8. Podobně skončila se akce směřující ve prospěch učitelů tělocviku. Jejich petice projednána ve výboru, upravena k podání, dána kalligraficky opsati, ale posléze ponechána doma, ježto zatím učitelé tělocviku ze všech zemí v požadavcích svých se sjednotili a přijali společně petita pronesená na vídeňském sjezdě professorském o velkonocích.

9. Došlo nás vyzvání, abychom se ujali podniku »Uranie« býv. professora Müllera z Vídeňského Nového Města, který chtěl konati představení po českých městech pod ochranným pláštíkem Ústředního spolku. Výbor porokoval zevrubně o celé věci a rozhodl se nepodporovati toho podniku, pokud nám není známo celé provedení jeho i *hmotný účel, za kterým se podnik ten ubírá.*

10. Za to žádost, aby spolku na podporu vdov a sirotků po professorech věnováno bylo opět 20 korun, výborem splněna, a podobně zaslány i letos spolku českých žurnalistů. spolku »Komenský« ve Vídni, Matici místecké, zábřezské a lipnické peněžité dary.

11. Za příkladem úřadů státních a samosprávných usneseno odstraniti v korrespondenci všeliké zbytečné titulatury a přidržeti se v té věci prostého způsobu francouzského.

12. Na vyzvání spolku stát. úředníků, aby spolek náš se súčastnil obranných kroků proti libovolnému zdražování všech životních potřeb, starosta se súčastnil dvou schůzí poradních za tím účelem svolaných a obeslaných zástupci všech úřednických odborů. Pohříchu dobrá myšlenka tato uvízla v písku a nevybředla z něho k praktickým výsledkům.

13. S radostí jsme uvítali přípis professorského sboru reálky v Novém Městě na Moravě, aby se spolek ujal dávno želaného vydávání výboru spisů českých klassiků pečlivě komentovaných, aby školy naše konečně měly dostatek obligátní četby školní i soukromé. Jednateli uloženo vyjednávati s p. cís. radou Ottou, zda by byl ochoten převzíti náklad na podobnou sbírku. Pan rada Otto projevil plnou ochotu k tomuto nákladu; ovšem prohlásil hned, že tam, kde nebude lze získati autorské právo spisů u jiných nakladatelů vyšlých, bude museti upustiti od jich vydání. Vyzvání k pp. čle-

nům, aby se k vydání takovýchto komentovaných spisů přihlašovali, bylo již učiněno ve Věstníku, a také došly již některé přihlášky k práci.

14. Mnoho rokováno bylo ve výboru o návrhu prof. Frant. Černého z brněnské reálky, aby se uvnitř spolku zřídilo akciové družstvo na vydávání dobrých knih, jmenovitě učebnic. Ale poznalo se, že zřízení takového družstva jest snadnější než další vedení podniku. Snad by se dosti přihlásilo podílníků, ale bylo by pak ustanoviti zvláštního administrátora a zvláštní správní radu, najati zvláštní místnost, platila by se veliká daň výdělková, honoráře za referáty o rukopisech pohlcovaly by značnou část peněz (neboť by referenti musili býti vždy aspoň dva a vždy také referent, jenž by měl na starosti stránku stilistické vytříbenosti i hebkosti a grammatické správnosti) atd. Také by podnik brzy se ocitl v kollisi s filologickou a mathematickou jednotou, sledující podobné účely. Byly dány také návrhy, aby polovinu akcií odebral spolek, aby takto měl ingerenci na celý podnik a mohl jej zprošťovati některých nesnází, ale ani to nebylo přijato, poněvadž se ukázalo, že by se tím nic neušetřilo pro ono družstvo.

Než popud daný p. koll. Černým přece nevyzněl na plano. Byloť posléz usneseno, aby spolek sám rozšířil obor své činnosti ve směru nakladatelském; tím by plnil jen své stanovy a odpadly by úplně četné výdaje administrativní. Spolek také vždy napřed se dorozumí s kollegiálními spolky druhými, aby s nimi nekonkurroval. Chtěl-li by tedy některý p. kollega vydati učebnici svou nákladem spolkovým, má toho možnost, a zisk bude mít ten, že honorář mu bude možno zajistiti větší, než by dosáhl u nakladatele jiného.

15. Výbor haličského spolku professorského »Towarzystwa nauczycieli szkół wyzszych« obrátil se na náš spolek s dotazem, byli-li bychom ochotni podporovati petici jeho k ministerstvu a říšské radě usnesenou valným shromážděním jeho svatodušním, aby t. 1. parallelky delší dobu při ústavech trvající byly proměněny v ústavy samostatné, 2. aby supplenti měli jednotné služné fixní, 3. aby odstraněno bylo zkušebné tříletí a 4. aby obmezen byl posavadní počet supplentů. Ježto všecka petita tato jsou v opravdovém prospěchu našeho stavu i školství samého, výbor našeho Ústředního spolku podobně jako výbory něm. spolku professorských se ustanovil na tom, splnomocniti Towarzystwo, aby svoji petici podalo také jménem naším.

16. Návrh prof. Karasa z Prostějova, aby spolek sám vzal do rukou vydávání professorského kalendáře českého a takto kalendář ten přivedl k žádoucí dokonalosti, ve výboru došel příznivého ohlasu a měl býti uskutečněn již letošního roku. Zvolena kalendářní komise (řed. Starý, prof. Durych, Sommer a Stýblo), ale pro krátkost doby nemohla již provésti díla způsobem nutným. Nyní však již se konají přípravy pro příští rok, a jest naděje, že tedy přání toto bude splněno. Na návrh p. starosty vezme se v úvahu, nemohl-li by vydán býti také praktický kalendář studentský.

17. Dokonaný 70. rok vladaření Jeho Veličenstva císaře a krále našeho dal spolku našemu vítanou příležitost osvědčiti city vroucí oddanosti celého stavu našeho vznešenému příznivci našeho školství nejedním způsobem. Především stalo se tak prosbou u J. E. pana místodržitele, aby ráčil tlumočiti projev nejhlubší úcty a oddanosti našeho spolku u stupňů trůnu. Jiný chystaný projev pozměněn byl, když došel od p. vlád. rady a ředitele tereziánského gymnasia Karla Ziwsy dotaz, nechtěl-li by se spolek náš připojiti k holdovací adrese, kterou chystalo původně německé professorstvo samo,

k níž pak pozváno bylo professorstvo také české. Ježto dotaz ten stal se o prázdninách a celá věc kvapila, srozuměl se na rychlo jednatel s p. starostou a některými v Praze ještě přítomnými pány, abychom se k adrese té za určitých podmínek připojili, zejm. bude-li nám dovoleno učiniti tak jazykem naším. Zároveň jsme navrhli, aby také ostatní střední školy slovanské byly pozvány k spolupodání, tak aby střední školy všech národů rakouských pospolu tu předstoupily před Nejjasnějšího mocnáře a v těchto rozháraných dobách aby stav náš povolaný hlásati a vštěpovati humanitu a osvětu jednomyslně projevil nejuctivější hold vděčnosti a oddanosti Nejvyššímu ochránci svému. Německý komitet adresní přijal naše podmínky a návrhy, a pan ministr položil pak sám v ruce Jeho Veličenstva nádhernou adressu všemi ústavy, řediteli a sbory podepsanou. Jeho Veličen. ráčil adresu přijmouti s výrazem neobyčejné radosti a rozkázal, aby dík Jeho vysloven byl každému ústavu zvlášť za povznášející projev řídké jednomyslnosti všech národností rakouských. Znění adresy bylo pak jednatelem rozesláno všem sborům v jazyce českém i německém.

18 P. prof. dr. Fr. Kameníček z Brna pojal myšlenku, aby v Brně zřízen byl první odbor spolkový po příkladě haličských kol. Výbor vyslovil nad zřízením tohoto odboru upřímné potěšení a podporoval jej podle možnosti své, očekávaje z takových odborů znamenité vzpružení vnitřního života. Ke zřízení skutečně došlo, a bude o něm podána podrobná zpráva ve Věstníku. Zde budiž jen vysloveno přání, aby brzy také jiná města, kde je několik středních škol pohromadě, přikročila k založení podobných odborů.

19. Jako jiná léta i letos byla pořádána měsíčně v Nár. divadle představení pro studenty. Zásluhu o ně má největší p. koll. Fr. Stýblo, jenž nešetřil času ani sil, aby je vedl k všestranné spokojenosti. Na základě dorozumění divadelní komise a ředitelstva Nár divadla od října 1899 do června 1900 provedeny letos tyto hry: Šubrtovi Probuzenci, Schillerova Marie Stuartovna, Zeyerův Radúz a Mahulena, Jiráskův Emigrant, Klicperova Veselohra na mostě spolu s Zeyerovou biblickou hrou Z dob růžového jitra a Námluvami od Krylova, Shakespearův Kupec benátský a opery Vilém Tell a Psohlavci.

Hry byly vesměs hojně navštěvovány a těšily se přízni jak studentstva tak i professorstva, které ochotně a obětovně přispívalo ke zdaru jejich. Kusy voleny vždy takové, aby vychovávací a vzdělávací úkol studentských představení zůstal výhradným vodítkem při jich volbě, v čemž nám ředitelstvo Nár. divadla se vzácnou ochotou a plným porozuměním pro význam jejich hluboký vycházelo vstříc Jsme povinni mu za to veřejně vzdáti díky.

V novém správním roce budou hry studentské pořádány za nové správy. Přípravné kroky se již staly, smlouva obnovena, a p. řed. Schmoranz slíbil účinnou podporu svou hrám studentským, pravě, že plně oceňuje význam jejich, a že aspoň tu může divadlo býti opravdu tím, čím je již Shakespeare a po něm opět Schilier míti chtěl: školou umělecké i mravní výchovy.

Studentské hry, jak je pořádá spolek náš, s pečlivým výběrem kusů, aby přiléhaly ke škole a ji doplňovaly a aby skutečně studenty byly navštěvovány, jsou posud v celé říši unikem. Spolek náš také vzhledem k významu jejich při každém představení na 200 lístků rozdává zdarma mezi chudé studenty.

20. Z literárních podniků Ústředního spolku vedle České knihovny poučení a zábavy, v níž tohoto roku vydáno dílo X. Šafránkův jubilejní spis

Za českou osvětu a vydává se dílo XI.: spis universitního docenta dra. Vlad. Nováka *O magnetismu a elektřině*, spolkový orgán *Věstník českých professorů* dokonal ročník VII Vzrostl objemem, a tím bylo lze i větší počet prací uveřejniti a všechen obsah zdokonaliti. Celá řada vynikajících článků ze všech oborů věd byla tu uveřejněna, a mnohé vzácné zkušenosti dlouholetou praksí získané byly tu uloženy. Konáme tu přemilou povinnost, vzdávajíce upřímné díky všem, kdož jakkoliv přispěli ke zdokonalení a utvrzení tohoto časopisu. Stejnou mají tu zásluhu jak vysoké c. k. ministerstvo a slovutná I. a III třída České akademie, které subvencemi svými umožňují vydávání časopisu v nynějším rozsahu, tak také pp. přispěvatelé, kteří pracemi svými zjednávají mu čestné jméno. Rádi děkujeme také sl. redakcím vídeňského Zeitschriftu für die Realschulen a haličského Muzea, které obšírnými recensemi uznaly působnost a cenu našeho »Věstníku«.

21. Dále děkujeme všem pp. členům a zejména pp. důvěrníkům spolku, že nedbajíce rozmanitých obtíží, s láskou a oddaností ve prospěch spolku byli činnými. I prosíme jich, aby dobrému dílu zůstali věrnými. Jich přičiněním také stalo se, že počet členů našeho spolku v tomto roce překročil značně číslo 1000 a že takto hlas spolku našeho ve všech stavovských podnicích požívá znamenité váhy.

22. Spolek náš i toho roku provázel pozorností svou různé vynikající události v duševním životě domácím i bratrském. Tak súčastnil se slavnosti 500letého trvání university jagaillonské v Krakově a professorského sjezdu německého ve Vídni pozdravnými telegramy a také vynikajícím příznivcům a mnohým členům svým zaslal přiměřené přípisy v měnivých bězích života jejich.

23. Občasných schůzí v tomto roce konáno 6 a tož dne 28. října a 16. prosince pojednáváno o návrzích osnov jazyka českého a německého na gymnasiích, dne 3 března přednášel p. prof. Vavřinec Dušek způsobem neobyčejně poutavým o obyvatelích Řecka a Italie, dne 31. března a 18. dubna rokováno o článcích prof. dra. Oldř. Kramáře v něm. Politik uveřejňovaných a nynějšího stavu středních škol se týkajících, a dne 4. dubna přednášel prof dr. K. Křemen o spiritismu v horách jizerských Obvyklý masopustní večer pořádán dne 12. února a dne 13. června konána vycházka na židovský hřbitov, při níž výklad měli p. magistr. rada dr. Stein a p. kat. Fähnrich. Všecky večery se vydařily pěkně, a bylo o nich svým časem ve Věstníku referováno. O zdar jejich nejvíce se přičinil pokladník p. prof. A. Setunský, jenž zábavní odbor vzpružil k nové činnosti a četné ochotníky, mimo to pak i kroužek »Hlaholu« nám k spoluúčinkování získal takořka na stálo.

24. Pan prof. Setunský však nás opustil, povolán byv na jiné působiště, do ministerstva. Odchod jeho znamená pro spolek náš ztrátu, kterou bude pociťovati dlouho. Žiltě celou duší spolku, a zdar a rozkvět jeho byl mu starostí, která ho nikdy a nikde neopouštěla. Měl jsem příležitost jako jednatel spolkový o tom se přesvědčovati po léta. Neminul týden, abychom nebyli několikráte neb aspoň jednou se setkali v záležitostech spolkových. Vždy ochotně se dával voliti do odborů a komitétů, jichž oběti času, sil a práce nikdo neodhadne dle výsledku. Jeho péče o rozmnožení majetku a finanční zabezpečení jak spolku, tak zejména i Věstníku byla podivuhodná, šetrnost u výdajích příkladná. Zábav našich byl duší a účastnil se jich vždy nejen jako vůdce a ředitel, jenž osobně vše vyjednával, nýbrž i jako spoluúčinkující. Zkrátka nebylo pole činnosti spolkové, aby nebyl přispíval silami

svými, při čemž bodrá povaha a svěží obratnost jeho mu zjednávala obecnou náklonnost a oblibu. Jsem přesvědčen, že i dnes dlí duchem s námi, a není pochyby, že i na novém působišti svém si najde příležitost vydatně prospívati spolku v celku i částech.

25. Je-li vzpomínka na koll. Setunského radostná, naplňuje srdce hlubokým zármutkem odchod celé řady členů na ona místa, odkud není návratu, kde je odpočinek věčný. Počet jich je letos značný; zemřeliť ve správním roce tito členové naši: zakladatel Ústředního spolku českých professorů řed. Martin Pokorný, zemský školdozorce dr. Fr. Hejzlar, zemský školdozorce Jan Ev. Kosina, školní rada řed. Jos. Riss, školní rada řed. Ondřej Franta, řed. charkovského gymnasia Josef Tichý, školní rada prof. Jan Ev. Hulakovský z reál. gymnasia smíchovského, dlouholetý člen výboru, prof. Frant. Fahoun z reálky rakovnické, Karel Josefy z gymnasia vinohradského, Martin Kuchynka z učitelského ústavu pražského, Jan Kušta z reálky v Ječné ulici, P. Rupert Loskota z paedagogia příbramského, Jan Lunga z gymnasia kyjovského, Bohumír Paulík z gymnasia pelhřimovského, Josef Pšenička z reálky karlínské, Vinc. Uzel z reálky v Král. Hradci a Josef A. Voráček z reálky uherskobrodské. Nejeden z nich se zapsal milým písmem i do dějin písemnictva, všichni pak na roli sobě vykázané pracovali podle sil a možnosti, přispívajíce k výchově a vzdělání současného i budoucího pokolení. Budiž čest jejich památce!

26. Konče zprávu svou, připomínám výslovně, že obraz činnosti spolkové tuto načrtnutý není úplný Jen hlavní body její tu byly vytknuty. Steré drobnosti zůstávají nedotčeny Vždyť jenom jednatel expedoval letos 847 kusů poštou, a prof. Stýblo, jenž s neobyčejnou ochotou opravdového uznání hodnou část agendy jednatelské byl převzal, jistě má zapsáno též některé sto kusů. Vzdávám mu za jeho obětovnou ochotu upřímné díky. Bez této pomoci nebylo by mi bývalo možno úřad svůj zastávati tak, jak si toho přeju a jak toho jest třeba Spolek s více než 1000 členy a s 2 literárními podniky nemůže nadále ukládati jednatelské práce jediné osobě, ježto nikdo jí sám nezdolá. Výbor proto usnesl se navrhnouti Vám změnu stanov v tom smysle, aby práce se účelně rozdělila mezi několik funkcionářů.

Díky velikými zavázáni jsme dále také sl. redakcím pražských časopisů, které všecky zprávy spolkové ochotně otiskovaly a tak nám spojení s členstvem usnadňovaly, neméně panu řediteli Šafránkovi a Blandovi, kteří nám ochotně poskytovali místnosti ke schůzím našim

Přeju spolku na konci tohoto správního roku, tedy na rozhraní dvou věků, aby týž zdar, jemuž se těšil doposud, také jej provázel v dobách příštích a aby přední úkol svůj: přispívati k rozkvětu českého školství a hájiti všech zájmů stavu professorského, plnil vždy s radostnou energií, nacházeje stále tolik věrného členstva a hojné podpory jeho jako doposud. Vivat, crescat, floreat!

2. Zprávy z odborů:

Z odboru knihovního. (Zpráva za dobu od počátku odboru do 20. listopadu 1900.) Úkolem odboru jest pročítati spisy vhodné k četbě mládeže středních škol a referovati o nich ve »Věstníku« i zjednati seznam knih, jež by měla čísti a znáti naše mládež. Odbor ustavil se ve smyslu § 24. spolkových stanov ve schůzi dne 26. října 1898 u přítomnosti 8 členů a konal

celkem 7 schůzí. Od 15 pp. nakladatelů jsme dostali do prázdnin t. r. knih 126; z nich posouzeno bylo ve »Věstníku« (od čís. 5. roč. VI. do čís. 1. roč. VII incl.) knih 70 (při číslování ve »Věstníku« jest omyl o 2 za č. 53.). A to: schváleno pro I. stupeň knih 18, pro II 8, pro I. a II 4, pro III. 5, pro I.—III. 1, pro II. a III. 3, pro IV. 2, pro III. a IV. 8, neschváleno 21. Mimo to o některých usneseno vůbec nereferovati.

V prvním tomto roce činnosti své jaksi rozhlíželi jsme se po práci a — po spolupracovnících; ale poznali jsme, že veliká většina knih nám posílaných byla vhodna jen stupňům nižším, a poznali jsme též, že jsme nenalezli dosti pochopení v řadách pp. kollegův, jak i stěžováno si v červnovém čísle »Věstníku« r VII. Za to ti členové, kteří na sebe úkol vzali, pracovali vedle svých ostatních povinností pilně. Chtějíce pak přistoupiti již ke druhému, většímu úkolu svému — pořiditi kanon knih jaksi obligátně na všech ústavech mládeži ke čtení předkládaných — prosebně vyzvali jsme (v čísle »Věstníku« svrchu uvedeném) kollegy, hlavně správce knihoven žákovských, aby nám laskavě oznamovali své zkušenosti. — Oznamujeme tímto, že *letos začneme sestavovati základní seznamy knih, jež by měly býti ve všech knihovnách žákovských*, a každou laskavou podporu ve směru tom vděčně přijmeme. Dopisy račte adressovati: Prof. Frant. Ruth na Kr. Vinohradech, Divišova ul. 14.

Odbor tělocvičný zahájil činnost svoji schůzí, konanou dne 14. května 1899, za předsednictví starosty »Ústř. spolku čes. prof.« pana řed. Starého, který vřele uvítal úmysl náš, že jsme se sdružili v odbor, jehož veškera usnesení věcně odůvodněná vždy jistě budou výborem spolku schvalována a na příslušných místech přednášena.

Schůze odborové konány byly každou první neděli v měsíci, a zváni k nim všichni kollegové pražští i venkovští. Ve schůzích bylo jednáno: O vedení her, o vadách a nedostatcích tělocviku školského, o možných úrazech při tělocviku a jak by se mohly zameziti, připravována látka pro sjezd českých professorů, který konati se měl o prázdninách v Budějovicích.

Současně rokováno o požadavcích týkajících se zlepšení našeho postavení, za kterýmžto účelem vešli jednotliví kollegové s kollegy německými ve styk a účastnili se též sjezdu rakouských učitelů tělocviku ve Vídni o svátcích velikonočních 1900, kdež byli též přítomni schůzi spolku »Mittelschule« a to v odboru, kde jednáno bylo o požadavcích učitelů tělocviku. Resoluce přijatá na této schůzi byla později přijata též výborem spolku a na příslušných místech podporována.

3. Zpráva pokladní za správní rok 1899—1900.

Příjem:

1. Zbytek ze správního roku 1898—99		493 K. 58 h.
2. Příspěvky členů		3907 » — »
3. Subvence:		
a) od c. k. minist. kultu a vyučování . . .	600 K.	
b) od I. třídy České Akademie	200 »	
c) od III. třídy České Akademie	200 »	
Úhrnem		1000 » — »
Snáška . . .		2400 K. 58 h

	Přenáška . . .	2400 K.	58 h.
4.	Úroky z uložených peněz	95 »	93 »
5.	Za poukázky do divadla	4 »	54 »
6.	Za prodaná čísla a celé ročníky »Věstníka«	53 »	40 »
7.	Za inseráty ve »Věstníku«	48 »	— »
8.	Výtěžek ze zábavy 12. února 1900	4 »	48 »
9.	Poštovné na »Věstník« od prof. Mikše z Ruska . . .	— »	80 »
	Úhrnem . . .	5607 K.	73 h.

Výdej:

1.	Fondu věstníkovému věnováno	1188 K	60 h
2.	Na »Věstník« (roč. VII)	3107 »	78 »
3.	Petice a jiné zájmy spolku	51 »	91 »
4.	Přednášky	16 »	20 »
5.	Odbory (knihovní a tělocvičný)	6 »	06 »
6.	Dary:		
	a) spolku na podp. chud. filosofů na r. 1900 . 20 K.		
	b) » vdov a sirotků po profess. na r. 1900 20 »		
	c) » českých žurnalistů na r. 1899 . . 20 »		
	d) » Komenského ve Vídni na r. 1900 . 20 »		
	Úhrnem	80 »	— »
7.	Správa spolku:		
	a) tiskopisy . . . . . 50 K. 32 h.		
	b) novoročné . . . . . 18 » — »		
	c) vydání starostovo . . . . . 28 » 72 »		
	d) » jednatelovo a zapisovatelovo 50 » 78 »		
	e) » pokladníkovo . . . . . 10 » 33 »		
	f) poplatky . . . . . 35 » 77 »		
	g) pošta . . . . . 20 » 74 »		
	Úhrnem	217 »	66 »
8.	Doplatek za vytištění pravidel pro studentské stravovatele	3 »	— »
9.	Za starší ročníky »Věstníka« koupené od pí. Šimkové .	7 »	— »
10.	Jednomu přispěvateli honorář na účet 1. čísla VIII. roč. »Věstníka«	20 »	— »
11.	Zbytek na budoucí správní rok	909 »	52 »
	Úhrnem . . .	5607 K.	73 h.

Fond věstníkový:

a) v Zemské bance království českého	4666 K.	08 h.
b) v poštovní spořitelně	200 »	— »
Úhrnem . . .	4866 K.	08 h.

V Praze, dne 13. listopadu 1900.

František Stýblo,
t. č. zástupce pokladníkův.

Podepsaní revisoři prohledli dnes účty »Ústř. spolku čes. professorů« v Praze za běžný rok 1899—1900, provedli revisi pokladny a shledali vše v dokonalém pořádku.

V Praze, dne 18. listopadu 1900.

Frant. Ruth,
t. č. revisor účtů.

Josef Pour,
t. č. revisor účtů.

Z výboru. Na schůzi dne 24. října kromě běžných záležitostí bylo jednáno o brněnském odboru Ústředního spolku. Šťastné zřízení jeho bylo s povděkem vzato na vědomí a projevena naděje, že krok ten, bohdá, bude na prospěch jak celého spolku, tak zúčastněných pp. členů. — Z usnesení bylo zvláště důležité rozhodnutí, aby spolek rozšířil svou činnost o vydavatelství, a to jednak kalendáře (professorského a eventuelně také studentského), jednak učebnic pro střední školy; obojí aby bylo bez dlouhých průtahů, zvláště aby akce s kalendářem byla provedena tak, aby počátkem příštího školního roku byl již vydán. — S touto činností by také souviselo české vydání normalií pro střední školy. Na přátelské sejití po začátku školního roku a na uvítání pp. členů z venkova do Prahy přeložených byl ustanoven zábavný večer dne 31. října v Měšťanské Besedě pražské. Péče oň byla svěřena zábavnímu výboru nově zřízenému pod správou prof. Josefa Salače a jednatelstvím prof. dra. Josefa Šimáka.

Ve schůzi dne 13. listopadu předneseny byly zprávy funkcionářů pro valnou hromadu určené a vykonány potřebné přípravy ostatní. Kromě toho byla vyplněna referátem, jejž přednesl prof. Frant. Krátký o deputaci ve Vídni stran připočítávání supplentských let vysloužených na středních školách také professorům na c. k. paedagogiích, o níž zprávu podáváme na jiném místě. *S.*

Valná hromada konala se dne 28. listopadu v c. k. realném a vyšším gymnasiu v Křemencové ulici o 4. hodině odpoledne za hojného účastenství členstva pražského i z předměstí. Průběh její byl klidný, ale vážný. *Zprávy funkcionářů* byly jednomyslně schváleny a výboru bylo uděleno absolutorium. — Jen při zprávě o činnosti odboru knihovního bylo projeveno přání po hojnějším účastenství členstva, zvláště pp. knihovníků. Obecně byla uznána potřeba seznamu vzorných a nezávadných knih do knihoven žákovských a smutně bylo konstatováno, že akce, kterou odbor knihovní v té příčině již před prázdninami zavedl, došla malého ohlasu, zvláště u venkovských pp. knihovníků. Přes tu slabou podporu odbor knihovní neustane ve své snaze a na program své činnosti roku 1901 klade si pořízení řečeného seznamu. — *Volby* nových členů výboru za členy buď odešlé nebo dle stanov vy tupující byly vykonány po návrhu ředitele J. Šafránka akklamací a byli jednomyslně zvoleni: starostou ředitel Václav Starý, pokladníkem prof. Frant Stýblo; do ostatního pak výboru: ředitel Frant. Bílý, prof. Karel Černý, dr Fr. Groh, dr. M. Kovář, dr. Em. Peroutka, Fr. Ruth, Jan Sommer. Za náhradníky: prof. dr. Václav Posejpal a dr. Jos. Šimák, a za revisory účtů: prof. Josef Pour a prof Ant Libický.

Po volbách bylo jednáno o *návrzích výboru* a bylo jednomyslně schváleno, aby se spolek podle § 2. spolkových stanov ujal také činnosti vydavatelské (jak bylo o ní usneseno ve výborové schůzi dne 13. listopadu). — Dále bylo jednomyslně uloženo novému výboru, aby uvažoval, zdaž by se neměl zase pořádati sjezd professorstva středních škol českých zároveň s výstavou nových pomůcek učebných ze všech odborů. Ustanovení místa necháno in suspenso, za to však, dojde-li na sjezd roku příštího, za vhodný čas byly uznány svatodušní prázdniny r. 1901. Aby pak byla bezpečnější záruka zdaru, bylo uloženo výboru pokusiti se vhodnou peticí u c. k. ministerstva, aby ve středu po svatodušních svátcích bylo ještě prázdno. — Posléze byla uznána pilná potřeba změniti spolkové stanovy. Přípravy k tomu cíli byly rovněž uloženy novému výboru.

Při *volných návrzích* na podnět prof. dra. K. Veselíka bylo jedmomyslně usneseno, aby se výbor informoval, v kterém stadiu jest akce o vpočítávání aktivitního přídavku státním úředníkům a professorům do pense, a bude-li třeba, aby svolal mimořádnou valnou hromadu a předložil jí příslušné návrhy stran té věci. Dále navrhl prof. dr Jarosl. Vlach, aby výbor učinil přiměřené kroky ke zjištění pravého smyslu § 4. pensijního zákona našeho z r. 1896, zdali totiž professor mající 30 let

skutečné služby, ale nemající ještě 60 let života, musí dosluhovati do šedesátého roku svého aneb, chtěje jíti dříve do pense, zdali musí předložiti lékařské vysvědčení o své další nezpůsobi osti.

Na konec vzdány byly díky odstupujícím členům výboru.

Přeje spolku dalšího hojného zdaru, starosta skončil valnou schůzi. *S.*

Z brněnského odboru. Myšlenka, zříditi v Brně *odbor* Ústředního spolku českých professorů, vyšla z professorského sboru I. českého gymnasia. Bylo tam totiž uvažováno, že jest v Brně veliký počet professorstva středních škol, již však se vespolek buď jen velmi málo neb vůbec neznají, že není však střediska, které by v sobě sjednocovalo brněnské professorstvo, jež přirozeně má mnoho tužeb a žádostí společných, a že není příležitosti, kde by mohli jednotlivci porokovati o svých společných potřebách a přáních. I uloženo bylo ve sboru onom p. dru Fr. Kameníčkovi, aby učinil přípravné kroky k soustředění středoškolského professorstva brněnského P. dr. Fr. Kameníček pozval z každého ze sedmi zdejších českých ústavů po jednom důvěrníku k poradě, jíž předložil návrh sboru I. gymnasia. Veškerým přítomným důvěrníkům zalíbil se velice návrh onen, a všichni také dle znalosti sborů svých se vyslovili, že myšlenka zříditi sdružení professorstva brněnského bude jistě ve všech sborech s radostí uvítána.

Maje takto zajištěn souhlas všeho professorstva v Brně, dopsal ve věci té p dr. Kameníček jednateli Ústředního spolku českých professorů v Praze; tam rovněž velice sympaticky byl návrh ten přijat, a doporučeno zříditi za vzorem haličských »kol« *odbor*, jenž by byl ve stálém styku s Ústředním spolkem, jenž by však zvláštního příspěvku členského nevybíral.

Tak mohla býti svolána na 20. října *první poradní schůze*, jíž se súčastnilo 32 professorů ze všech českých ústavů středních v Brně. Předsedou zvolen byl jednomyslně pan ředitel Jan Tůma. Na schůzi té podal pan dr. Kameníček zprávu o vykonaných přípravách, a na jeho návrh uloženo bylo zatímnímu výboru, do něhož zvoleni p. řed. J. Tůma jakožto předseda a p. dr. F. Šujan jakožto jednatel, aby se postaral o ustavení se odboru a oznámil toto ustavení také příslušným úřadům, přiloživ stanovy Ústředního spolku, dle nichž členové tohoto spolku jsou oprávněni tvořiti místní odbory. Dále uloženo bylo prozatímnímu výboru, aby konstatoval, kolik členů z každého sboru do odboru přistoupí, a aby se postaral, aby z každého sboru bylo voleno po jednom důvěrníku do výboru definitivního a pak dva zástupce supplujících professorů.

Péčí zatímního jednatele p. dra F. Šujana byly přípravné kroky záhy vykonány a mohla býti proto na den 10. listopadu t. r. svolána *ustavující schůze* odboru našeho. Na schůzi té referoval p. dr. F. Šujan o vykonaných přípravách, o zadání stanov, a vytkl také po úradě s ústř. výborem poměr našeho odboru k Ústř. spolku. Stanoveno bylo dále na schůzi té, kdo mohou býti členy odboru našeho, a usneseno, že nemá se zvláštní příspěvek pro odbor vybírati. Po té přikročeno bylo ihned k volbě definitivního výboru. Předsedou zvolen byl akklamací opětně p. ředitel *Jan Tůma*, jednatelem dr. *Frant. Nachtikal* Jako důvěrníci jmenováni byli jednotlivými sbory professorskými tito pánové členy výboru: p. dr. *Fr. Kameníček* za I. české gymnasium, p. prof. *Tom. Šílený* za II čes. gymnasium, p. prof. *Frant. Nesvadbík* za českou reálku, p. prof. *Fr. Autrata* za ústav ku vzdělání učitelů, p. prof. *Pav. Šimek* za ústav ku vzdělání učitelek, p. prof. *J. Svatoš* za českou st. průmyslovou školu, p. řed. *Kar. Fišara* za vyšší obchodní

školu a p. kat. P. *Jos. Kašpar* za dívčí školu Vesny. Zástupci suppl. professorů zvoleni byli pp. *Fl. Dvořák* a *Jos. Soukup.*

Schůze zakončena byla zdařilou přednáškou p. prof. *Tom. Šíleného*, jenž referoval o vědecké cestě své po Řecku, o nových nálezech v Mykénách a v Troji, což oživil hojnými fotografiemi krajin i vykopaných předmětů.

První schůze nově zvoleného výboru konala se dne 29. listopadu t. r. Na schůzi té bylo stanoveno pořádati dne 15. prosince přátelský večírek na počest p. řed. a šk. rady Ad. Kubeše, jenž rokem tímto po blahodárné 30leté činnosti vystupuje z aktivní služby. Bylo usneseno dále, aby aspoň jednou měsíčně konána byla členská schůze, v níž by buď projednávány byly naléhavé otázky stavu našeho, neb jež by majíce ráz přátelských dýchánků věnovány byly utužení kollegiálních styků mezi professorstvem zdejším.

Po té porokováno bylo o některých administrativních otázkách, a probrána též některá přání a tužby stavu našeho, jež však bude nutno teprve předložiti zevrubné úvaze všeho členstva na některé z příštích schůzí. Všeobecně pozorováno bylo, jak mnoho práce ještě čeká náš odbor a jak proto byla šťastnou myšlenka, odbor ten zříditi. Dr. *Fr Nachtikal.*

Přátelský večer v Měšťanské Besedě pražské dne 31. října t. r. shromáždil velmi četný počet pp. členů i jich rodin; malý sál byl naplněn zúplna.

Na všech bylo znáti, jak vhod jim byla i myšlenka i doba té přátelské schůze. Příznivá nálada byla udržena po celý večer programem, jímž nový zábavní výbor ukázal, co přes krátkost času dovede. Proslulý kroužek pražského »Hlaholu« zazpíval s nevšední obratností cyklus přiměřeně zvolených sborů, duchaplný humorista prof. dr. Šimák přednesl za pomoci prof. Berty několik vlastních skládání humoristických a prof. dr. Křemen recitoval nadšeně vzpomínku z neznámého autora cesty po Italii. Všechna čísla vzbudila živou zábavu a proto, když bylo po programu, nikomu se nechtělo domů. Byl tedy přidán za přídavek, vítaný zvláště návštěvníkům mladším, taneček, který však i leckterého staršího člena zatáhl ve svůj vír. — Zábava se zdařila. S milou vzpomínkou děkujeme za ni zábavnímu výboru volajíce: »Vivat sequens!« *S.*

Schůze bývalých starých supplentů. Novou úpravou platů professorských bylo pomoženo dlouholeté tísni hmotné, která v kruzích středoškolských trvala. Obolos, poskytovaný pro vychovatele mládeže za úmorné jejich zaměstnání, byl zvýšen, přiměřeně novým společenským požadavkům, jak se vytvořily za posledních třicet let. Současně uznáno, že za minulého období právě starší učitelé byli nejvíce zkráceni ve svých příjmech, poněvadž museli často čekati 8—14 ba i více let, než se domohli místa definitivního. I bylo proto pojato do zákona ustanovení, aby supplentům, kteří delší čas po zkoušce sloužili, část služebních let — ale nejvýše tři léta — do definitiva byla započítána Intence zákona rade vší pochybnost byla, aby se těm, kteří dřívějšími neurovnanými poměry nejvíce byli stísněni, jakási odměna poskytla. Zatím se věc vyvinula jinak. Léta se započítávají s velikou benevolencí všem, kteří rok nebo dvě léta u školského úřadu prodleli, a bývalí dlouholetí supplenti vidí, že jsou i nyní trestáni za to, že tolik let musili supplovati. Neboť se připočítává tomu, kdo suppoval dvě léta, dvé let, kdo tři léta. tré let, a kdo suppoval 20 let, také 3 léta Nezávidí zajisté nikdo mladším kollegům na poli výchovy mládeže těch hmotných výhod, o kterých se nám starším ani ve snách nesnilo, ale i oni vzájemně musí spravedlivě doznati, že kdo sloužil za 600 zl. ročně 8, 10 i 20 let, není za vykonanou práci přiměřeně odměněn, započítává-li se mu tolik za všecka léta jeho strádání, co jinému za 3 léta. Mohla by se celá řada soudruhů vyjmenovati, kteří následkem dlouholetého strádání, duševních útrap se předčasně vysílili a ve květu mužnosti jako nepotřební byli Moranou pokoseni. Jiní tak byli přemáháním vyčerpáni, že své zdraví podlomili a vzdávají se úplně naděje, že by se kdy z něho mohli opět těšiti. Jsou nuceni živořiti, počítajíce při tom, s kolika kvinkvenálkami budou se musiti spokojiti, poněvadž jim není možno, aby se plné pense dopracovali.

Po nějakém průtahu odhodlali se nejvíce stižení ku schůzi, která se pořádala 8. prosince v hořejších místnostech Choděrových v Praze. Súčastnili se jí četní

kollegové z venkova: z Budějovic, Kolína, z Rakovníka, Příbramě, Čáslavě i odjinud, a přípisy došly též z Moravy, z Brna z obou gymnasií. Když byly poměry dostatečnou měrou objasněny, zvolen byl komitét, do něhož uvolili se laskavě vstoupiti pánové: Vavř. Dušek, Josef Vojta, Ot. Paroubek, dr. Josef Pražák, Josef Zikmund. Z bohatých svých zkušeností slíbil radou přispěti dr. Jindř. Metelka. Má se vypracovati petice k říšské radě a k c k. ministerstvu, aby dlouholetým supplentům se dostalo náhrady, ať už jakékoliv. Zajímavo bylo slyšeti, že posl. Lupul při projednávání zákona navrhoval, aby se léta supplentská připočítávala od *tří* počínajíc; ale Němci informovali referenta dvor. radu Beera podle svých poměrů, že není mnoho supplentů starších nad 3 léta a že by tedy výhody té se dostalo jen několika málo lidem, načež referent Beer provedl stilisaci nynější. — Po případě nová všeobecná schůze bude svolána o pololetních prázdninách. Zároveň bude dožádán výbor Ústř. spolku českých professorů, aby se věci ujal a patřičné kroky učinil. Jmenovitě se má dorozuměti s polskými a německými kollegy, aby se společně s nimi postupovalo. Dr. *E Fait.*

Holdovací adresa. Účty z příjmů a vydání za holdovací adresu jsou již uzavřeny. I na nás připadne jakýs podíl přebytku. Výbor spolku našeho se usnesl, aby celý přebytek ten byl věnován dobročinnému účelu podobně, jako se usnesly též Němci, Poláci atd., a to stipendiu Komenského, které bylo naším stavem založeno o slavnosti třístých narozenin Komenského, pořádané za předsednictví p. dv. rady J Webra ryt. z Pravomilů r. 1891, a dáno do správy obce pražské. Který ústav by s tím nesouhlasil a žádal si peněz zpět (3–4 K.), oznam to výboru do konce tohoto roku. Dne 1. ledna budou peníze odevzdány obci pražské jakožto dar českého professorstva.

Deputace „Ústředního spolku českých professorů“ a německé »Mittelschule v Praze, skládající se z professorů: Fr. Krátkého z česk. ústavu učitelského a Ant. Michalitschke z německého ústavu učitelek vypravila se dne 1. listopadu, aby si vyžádala přijetí u J. Excellencí, pana ministra kultu a vyučování dra. rytíře Hartla a pana ministra financí dra. rytíře Böhma z Bawerku. Předmětem žádosti obou spolku bylo upravení zákona o započítání let supplentských professorům, sloužícím na paedagogiích.

Jeho Excellence pan finanční ministr přijal deputaci přátelsky a vyslovil se, že uznává oprávněnost požadavku professorů na paedagogiích a že i principielně jest ustanoveno požadavek ten splniti, že jen jest třeba shodnouti se s ministerstvem vyučování o způsobu, jak provésti toto započítávání. Na vřelou žádost, aby se úprava tato brzo provedla, J. Excellence p. ministr slíbil rovněž vyřízení příznivé. Sekční chéf, svob. pán dr. z Kolbensteineru, dal se deputací podrobně o poměrech, jež zavládly na paedagogiích po vydání zákona o úpravě platů, informovati a jevil neobyčejný interess, když uslyšel, jak za jediný rok více než 20 akademicky vzdělaných a approbovaných sil ústavy učitelské opustilo, když se slibované úpravy nemohli dočkati a kterak síly tyto nezřídka i učiteli obecných škol nahrazeny byly, čímž se ovšem vědeckému stupni vzdělání budoucích učitelů zasazují těžko zhojitelné rány. Přislíbiv urychlené vyřízení, odkázal sám ochotně deputaci k panu sekč. radovi dru. Munkovi, který celý akt právě asi dva dni před přijetím deputace byl dostal opětně do rukou. Byl tedy tento pan referent o požadavcích professorů paedagogií informován po několikáté již znova. Také zde dostalo se deputaci ubezpečení, že není jiné závady konečné úpravy, nežli způsob započítávání, který dle návrhu vys. ministeria kultu a vyučování má býti stejný se způsobem započítání let na školách středních.

Prosbě, aby vyřízení návrhu co možno uspíšil, pan sekční rada a referent slíbil ochotně vyhověti, a odebrala se proto nyní deputace s myslí lehčí k Jeho Excellenci, panu ministru vyučování dru. ryt. Hartlovi, který přijal deputaci týž den, laskavě a vlídně, a tak přesvědčivými slovy o nejlepší vůli i úmyslu vys. ministeria kultu a vyučování, splniti požadavek oprávněný, se pronesl, že nezbývalo deputaci, než prositi, aby záležitosti této popřáno bylo vyřízení co možno brzkého a tak zamezeno bylo téměř úplné obsazení učitelských ústavů silami, approbovanými jen pro školu měšťanskou nebo dokonce učiteli, povolanými ze škol obecných. Deputace nabyla přesvědčení, že sám J. Excellence pan ministr Hartel vyřízení příznivému jest nakloněn, a odebrala se s nejlepší nadějí k panu sekčnímu chéfovi dru. ryt. z Berndtů. Přednesla i zde vše, čeho bylo lze užiti na prospěch příznivého vyřízení žádosti a přijala i tuto ubezpečení o nejochotnější vůli, vyhověti v brzku.

Pan sekční chéf upozornil deputaci, že to není po prvé od neblahého toho nedopatření v zákoně, co se s finančním ministerstvem o záležitosti jedná a že odklad nyní již více nežli dvouletý jen průtahem jednání toho jest zaviněn. Pak se deputace představila panu dvornímu radovi Bergrovi, který velmi vlídně a podrobně vyložil všechny dosavadní práce, o úpravě zákona ve prospěch professorů na paedagogiích vykonané, a propustil posléze deputaci s ubezpečením, že lze doufati ve vyřízení příznivé v době blízké. I zde si deputace dovolila naznačiti, jak důležito jest ne tak z důvodů materiálních, jako z důvodů morálních co nejdřívější vyřízení přednesených žádostí, načež odebrali se ještě členové deputace — nemohše se představiti J. E. p. min. Rezkovi pro nemoc jeho — k panu dvornímu radovi Pavlíčkovi, Huemrovi a Villanimu, kteří tolikéž přislíbili přimluviti se ochotně, kde bude možno, aby konečně professoři paedagogií byli i v tomto díle při stejných povinnostech na roveň postaveni professorům škol středních. Na konec poděkovala deputace srdečně milému a ochotnému kollegovi, professoru Setunskému, který se vzácnou ochotou a laskavostí opatřil všechny přípravy k přijetí deputace a celou rozsáhlou korrespondenci vyřídil. *Fr. Krátký.*

Úmrtí. Dne 4. října zemřel v Charkově na Rusi milý člen a krajan náš ředitel III. tamějšího gymnasia *Josef Feodorovič Tichý*, roz. 1839. Byl to muž po každé stránce dokonalý; jakožto vynikající paedagog požíval v ruském školství středním neobyčejné vážnosti a byl účasten též loňských porad o reformě gymnasií a professorského stavu, k nimž se dožadoval i součinnosti naší, chtěje, aby různá dobrá zařízení našich škol středních byla zavedena i na Rusi. Budiž čest památce jeho! — Dne 13. října zemřel professor náboženství při c. k. českém ústavu učitelů v Brně, kons. rada P. *Jakub Eliáš.*

Literatura.

Časopisy.

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky. Ročník XXX. Čís. 1. Redaktor prof. A. Pánek Obsah: Dr. V. Strouhal: Stanovení relativné hmoty země a slunce na základě fysikálním. — B. Navrátil: Jednoduchý přístroj k objektivnímu demonstrování proudů proměnných. — M. Pelíšek: O středech křivosti kotálnic. — Věstník literární. — Příloha Úlohy — Ročně 8 K. — Nákl. Jednoty čes. mathematiků.

Časopis pro veřejné zdravotnictví. Roč. II. Čís. 7. Red. prof. dr G. Kabrhel. Obsah: Dr. G. Kabrhel: O biochemickém způsobu čištění odpadových vod stokových. — Dr. B. Bouček: Výsledek opětného vážení školní mládeže za dobu 1 roku. Klub přátel veřejného zdravotnictví. — Otevřený list od dra. G. Kabrhela. — Porody a jejich průběh dle výkazu porodů porodních babiček v král. Českém r. 1899. — Referáty. — Zdravotní zákony a nařízení. — Ročně 6 K.

Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Ročník XVI. Čís. 66. až 68. Obsah: K. Bufková-Wanklová: Po stopách slovanských na Rujaně. — Dr. M. Kříž: O jeskyních Sloupských. — Dr. M. Remeš: Čertův kámen u Kopřivnice — F Lipka: Kostely v Boskovicích. — Dr. M. Remeš: Jeskyně v devonském vápenci černotínském u Hranic. — K. Absolon: Význační korýši z jeskyň moravských. — V. Houdek: Náhrobní kameny v kostele Moravičanském. — Různé zprávy. — Nákl. vlast. spolku muzejního v Olomouci. (Člen. přísp. 1 zl.)

Česká Mysl. Časopis filosofický. Roč. I. Seš. 6. Red. Fr. Čáda, Fr. Drtina a F. Krejčí. Obsah: Dr. F. Krejčí: Volné listy o nynější filosofii. — F. Tilšer: O příčinách nynějšího myšlenkového a společenského rozvratu a prostředcích k jeho překonání. — Dr. A. Krause: Sören Kierkegaard. — Rozhledy. — Korrespondence slovanská. — Literatura. — Přehledy časopisecké. — Zprávy. — Ročně 8 K. Nakl. J. Laichter na Král. Vinohradech.

České knihovnictví. Roč. I. Č. 2.—3. Red. dr. Z. V. Tobolka. Obsah: J. Žák: Činnost Nár. Jednoty Pošumavské v zakládání knihoven pro lid. — L. Kottnerová:

Náprstkova knihovna. — Frant. Blažka: Ochuzování lidových knihoven. — Zprávy o knihách. — Literární rádce. — J. Emler: Jan Guttenberg. — Z našich knihoven a čítáren. — Rozmanitosti. — Zprávy bibliografické. — Ročně 2 K. Nakladatel Fr. Bačkovský, Praha, Žitná ul.

České museum filologické. Ročník VI. Sešit 4.—5. Red. prof. dr. J. Kvíčala. Obsah: Dr J. V. Prášek: Lydiaca. — I. Hošek: K etymologii jména »Morava« — Dr. L. Sternbach: Analecta Byzantina. — Dr. J. V. Prášek: Příspěvky k Herodotovi. — Herm. a Vlad. Škorpilové: Šest řeckých nápisů z Plovdiva. - J. B. Mašek: Známý a přece nedosti poznaný rukopis. — Dr. Václ. Flajšhans: Husovo Zrcadlo člověka hříšného větší. — F. Palata: Různé příspěvky ke skladbě a fraseologii. — Úvahy a zprávy. — Ročně 3·50 zl.

Český časopis historický. Ročník VI. Číslo 4. Redakt. J. Goll a Josef Pekař. Obsah: Jar. Vlček: Z doby josefinské. — K. Krofta: Z Vatikánu. — J. Pekař: O tak zv. mapách základních. — B. Matějka: Příspěvky k dějinám středověké architektury v Čechách. — Drobnější články. — Literatura. — Výtahy z časopisů — Zprávy. Ročně 7·20 K. i s poštou. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Český lid. Roč. X. Čís. 2. Red. dr. Č. Zíbrt. Obsah: Ed. Šebesta: Stezky středních Sudet a jich kulturně-historický význam. — Tob. Macek: Písmák Josef Procházka. — Dr. Č. Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa Hankovi. — Č. Holas: České národní písně. — J. Kopáč: O výšivkách a vyšívačkách v Českém Horácku. — A. Hajný: Obchůzka se sv. Barborou. — Fr. Lego: Jindřichohradecké pečivo Mikulášské. — J. Petrák: Nadílka na sv. Barboru, Mikuláše, Lucii a o Vánocích. J. M. Slavičinský: U Křúpalů. — F. Lego: Železná obětní zvířátka z Dolní Vltavice. — O. Pisch: Náboženská představení dětská v Kojetíně. — J. Vyhlídal: Koledy vánočních dětí slezských. Ad. Schuster: Lidové modlitbičky ze Smrčí. — Dr. V. Řezníček: Kostnice v Něm. Čermné v Kladsku. — J. Vlnka: Východoslezské tance lidové. — Slovenské písně. — J. Petrák: Štědrovečerní lidová jídla. — Dr. Č. Zíbrt: Stavba lodí na Žďákově u Vorlíka. — B. Mach: Betlemy a Kristydle u tkalců krkonošských. — C. Hedrlín-Satalický: Pověsti o skrčkovi (pídimužíkovi) — Dr. J. Zahradník: Rady J. Košetického r. 1690 na každý měsíc. — H. Alferi: Příspěvek k dialektickému studiu českého jazyka z okolí Žeriva — V. Z. Hackenschmied: Karetní hry české: Šerha a Zpívaná. — Ročně 4 zl. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Česká revue. Ročník IV. Číslo 1.—2. Red. dr. Vlad. Škarda. Obsah: Prof. K. Maydl: Ed. Albert * 1841, † 1900. — Jarosl. Vrchlický: Ed. Albert — básník. — J. Vorel: Sociální úkoly venkova. — J. Schiller: Něco o potlesku. — Dr. J. Karásek: Bulharský periodický tisk. — F. Nušl: O kometách. — Dvorní rada prof. dr. Al. Zucker: Jiří Poděbradský a české mezinárodní styky v XV. stol. — Prof. K. Hoffmeister: Zdeněk Fibich. — Universitní doc. dr. B. Němec: Nové názory o původu druhů. — J. Kamper: J. K. Šlejhar. — Prof. B. Bauše: Na troskách říše Inků. — Božena Kvapilová: Večeře u Rachelky. — Rozhledy. — Ročně 9 zl. Nákl. České revue, Praha, Jungmannova třída

Hlídka. Měsíčník vědecký. Roč. V. Č. 10—12. Red. dr. Pavel Vychodil. Obsah: Ze života pro život. — Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Dr. J. Samsour: Sociální význam svěcení neděle. — Dr. F. Nábělek: Stirner a Nietzsche. — Inteligence v XIX. století a církev. — J. Oliva: Z duchovních pradějin člověka. — Písemnictví a umění. — Směs. — Rozhled. — Ročně 8 K. Nákl. papež. knihtiskárny benedikt. rajhradských v Brně.

Háj. Časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody. Ročník XXX. Čís. 1.—2. Red. a vydavatel Jan Doležal ve Žďáře na Moravě. Obsah: J. Hemmer: Obrození českého lesnictva. — A. Midloch: Několik slov o sypavce. — Pěstování stromoví a rada zemědělská. — Letošní (52.) sjezd České lesnické jednoty. — Různé zprávy. *Lověna.* Roč. XXIV. A. Midloch: Ze života zvířat. — B. Kaliba: U Patagonců. — Zakládání kališť. — Není hajný jako hajný. — Povahy lesníků a lovců. — Na lišky — Různé. — *Z lesů a luhů.* Roč. VII. Čís. 1.—2. Obsah: O návrhu nového zákona o myslivosti. — Besídka. — Dr. J. Sitenský: O významu hub lesních pro lesní kultury. - O pustošení lesů. — Zprávy lesnické. — Zprávy myslivecké a rybářské. — Literatura. — Ročně dohromady 12 K.

Hlas. Mesačník pro literatúru, politiku a otázku sociálnu. Roč. III. Čís. 4.—5. Red. dr. Pavel Blaho. Obsah: A. Štefánek: Tolstoj a jeho román »Vzkriesenie«. —

F. Houdek: Priemysel a obchod v službách národa. — M. Š.: Práca mládeže cez prázdniny. — F. Houdek: Museálna slov. spoločnosť a obchodníci. — Dr. B. Blaho: Ludové skladby. — *Úvahy Čecha z Moravy o věcech slovenských.* Obzor. — Referáty. — Ročně 6 K. Nakl. dr. P. Blaho v Uh. Skalici (Szakolcza Nyitra m.) Uhersko.

Listy chemické. Roč. XXIV. Čís. 8.—10. Red. dr. O. Šulc a prof. Jos. Mašín. Obsah: O. Šulc: Rozpustnost halových solí rtuti. — J. Šebor: Uhlohydráty mechu karaghénového — J. Mašín: Drobnosti o výrobě karbidu vápenatého. — F. Wald: Jak vzniká pojem lučebné součásti. — A. Batěk: Návrh k opravě českého názvosloví chemického. — J. Hanuš: Kvantitativní stanovení v anilinu hydraziny. — Rozhledy. — Ročně 12 K. Nákladem Spolku chemiků českých. (Administrace v Praze, v Jindřišské ul. 27.)

Listy filologické. Ročník XXVII. Sešit 3.—5. Red. Jan Gebauer, Fr. Groh, J. Král, Fr. Pastrnek, Jar Vlček. Obsah: F. Groh: Příspěvky epigrafické. — J. Král: O nynějším stavu bádání mythologického. — F. Černý: Hlaholský zlomek Cerroniho. — J. Hanuš: Český Macpherson. — J. Kubín: Z české dialektologie. — K. Wenig: Kdy sepsán byl Minuciův dialog »Octavius«? — J. Horák: K odsutí *t* ve 3. osobě praesentní ve slovanštině. — H. Hrubý: O české postille mistra Jakoubka ze Stříbra. — Úvahy. — Drobné zprávy. — Ročně 7 K. (Zasílá se prof. Himmrovi v Praze, Sněmovní ul. 29./III.)

Lumír. Ročník XXIX. Číslo 1.—9. Redaktor Václav Hladík. Obsah: Povídky: G. Preissová: Labutí píseň. — L. Quis: Od kosmopolitismu k nacionalismu. — V. Mrštík: Naše ideály. — V. Hladík: Evžen Voldan. — Jiří Sumín: Na vlnách. — Al. Mrštík: Poprad. — M. Jahn: Hodiny. — J. K. Šlejhar: Kaplička. — R. Jesenská: Samota. Básně od Jul. Zeyera, O. Březiny, J. Opolského, M. Siléna, J. Žeranovského, Alf. Bresky (drama), K. V. Lišky, Em. šl. z Lešehradu a j. — Feuilleton. — Literatura. — Ročně 10 K. Nákl. J. Otty v Praze.

Moderní revue. Časopis pro literaturu, umění a život. Ročník VII. Číslo 1.—2. Redaktor A. Procházka. Obsah: C. Mennier: Hruda. — Básně od V. Dyka, S. K. Neumanna, J. Holýho, Ot. Březiny, K. Tomana a j. — H. Cyriak: Const. Mennier. — J. Karásek: Macharův »Krym«. — G. Jeny: Tři mladí. — J. Karásek: Kronika. — E. Gaubert: Rémy de Gourmont. — K. Kamínek: Národní Divadlo. — P. Leppin: Německé divadlo. — J. Šír a J. O. Nováček: Vignetty. — A. Beardsley: Salome. — R. Klein: Malíř hříchu. — H. Cyriak: Pražská secesse. — G. Lipparini: Nové vlaské knihy. — A. P.: Kronika. — J. Karásek: Albert Samain. — Ročně 6 K. Vydává A. Procházka v Praze.

Muzeum. Czasopismo Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Ročník XVI. Seš. 11. Red. professor dr. Bol. Mańkowski ve Lvově. Obsah: B. Szomek: Uchwały Akademii Umiejętności w sprawie rozdzielania wyrazów. — J. Wernberger: Pierwszy krok ku reformie gramatyky francuskiej. — J. Bryl: Illustrowanie szkolnej lektury poematów Owidyusza zabytkami sztuki klasycznej. — Recenzye i sprawozdania. — Sprawy. — Ročně 12 K. Nákl. Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych ve Lvově.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Ročník VIII. Čís. 1.—2. Red. dr. T. G. Masaryk. Obsah: T. G. Masaryk: Rukověť sociologie. — Fr. Drtina: Nová škola. — Dr. F. Krejčí: O významu umění ve vývoji. — O věcech slovenských. — Volkonskij: Čtení z ruských dějin a z ruské literatury. Přel. dr. L. Hoffmann. — Rozhledy politické, po veřejném hospodářství, zemědělské, průmyslové a obchodní, sociální, školské, umělecké. — Úvahy a kritiky. — Zprávy. — Ročně poštou 14·20 K. Nakl. J. Laichter na Kr. Vinohradech.

Nastavni vjesnik. Časopis za srednje škole. Red. dr. A. Musić a dr. O. Kučera. Roč. VIII. Sv. 1.—4. Obsah: Dr. J. Scherzer: Život M. A. Reljkovića. — V. Rožić: Iterativni glagoli II reda u hrv. jeziku. — N. Simić: O bilježenju akcenta u školskim čitankama. — M. Kuzmić: Protagora prethodnik Kantu. — B. Pudmani: Jedan osobiti slučaj kod rekurentnijeh redova. — M. Kuzmić: Bilješke o nekim mjestima Ciceronova Lelija. — M. Opaćić: Rozmatranja o vrijednosti odredenoga integrala. — Dr. J. Golik: Je li obuka u srednjim školama uzgojna? — Dr. J. Gostiša: Viša djevojačka učilišta. — Dr. D. Bogdanović: Poraba participâ i glagolskich adveraba za prošlost u istoričkim radnjema Vuka Stef. Karadžića. — J. Kasumović: Ferićeva Perijegeza i rimski pjesnici. — Dr. S. Tropsch: O definicijama supstantivnih deklinacija njemačkih. — J. Podgoršek: Moja metoda kod učenja imeničke deklinacije

u njemačkom jeziku. — A. Virak: O kralju Slaviću i Amiku. — V. Pavlat: Pojave interferencije svjetlosti, koje nastaju njezinim ogibom. — Dr. S. Bosanac: Odgovor g. dr. Goliku — Dr. J. Golik: Odgovor g. dru. Bosancu. — Dr. D. Körbler O postanju Heziodove pjesme »Djela i dani«. — J. Purić: Hrvatske više trgovačke škole s osobitim obzirom na obuku u zemljopisu i povjesti. — M. Medić: Podust. — V. Gross: Neke prim jedbe naučnoj osnovi za njemački jezik u srednjim učilištima — A. Bazala: Psihologiska nauka o apercepciji. Književne obznane. — Različne bilješke. — Školske vijesti. — Ročně 6 K. Nakl. kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zem. vlade u Zagrebu.

Náš domov. Časopis pro zábavu a poučení našeho lidu. Roč. IX. Čís. 19.—2 . Red. Josef Vévoda. Obsah: F. Weber farář a poslanec. — F Vaňous: O břichomluvectví. — F. Valoušek: Pro řeč a víru. — J Vyhlídal: Báchorky a pohádky z Těšína. — J Wurm: Babí léto. — J. Drápal: Panna Orleanská. — Zdenko Fibich. O volbách do říšské rady — Vzpomínka na spisovatelku naší zlaté »Babičky«. — F. Heusler· Chléb umělců malých lidí. — Ant. Cebuský. — Dr. J. Dvořáček. — F. Fráňa: Hora sv. Klimenta. — Básně a povídky. — Různé zprávy atd. — Ročně 4·80 K. Nákl. Jednoty Našeho Domova v Olomouci.

Obzor literární a umělecký. Roč. II. Čís. 15—17. Red. dr. Jar. Vlček. Obsah: Dr. J. Krejčí: Karolina Světlá. — Dr. J. Jakubec: Tři čeští epigramatikové. — Zd. Nejedlý: Zdenko Fibich. — Úvahy a referáty. Rozhledy. — Ročně 8 K. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze.

Österreichische Mittelschule. Roč. XIV. Seš. 2.—3. Obsah: Dr. E. Martinek: Psychologische Untersuchungen über Prüfen und Classificieren. — Dr. G. Juritsch: Der geographische Unterricht im österreichischen Lehrplane. — A. Seger: Über die französischen und englischen Fortbildungscurse für die neusprachlichen Lehrer an Mittelschulen. — Dr. W. Toischer: Die Bedürfnisse unserer Schülerbibliotheken und Lehrmittelsammlungen. — G. Schlegl: Vorschläge zur Einführung einer allgemeinen Versicherung der Activitätszulage für die Pension. — A. Michalitschke: Über die Stellung der Bezirks-Schulinspectoren und der provisorischen Mittelschullehrer. — Dr. W. Jerusalem: Nachruf an den Gymn.-Prof. Dr. Philipp Paulitschke. Vereinsnachrichten. — Miscellen. — Literarische Rundschau.

Osvěta. Ročník XXX. Čís. 11.—12. Red. Václav Vlček. Obsah: L. Syllaba: Ed. Albert. — J. Mikš: Henryk Sienkiewicz. — Sava Chilandarec: Pod klášterní střechou. — V. Vlček: Budu-li sedlákem? — K. V. Rais: Vojta. — Dr. V. Flajšhans: O rukopisech Husových. — J. Pítra: Práce bakterií při obíhání dusíku v přírodě. — K. Knittl: Zdeněk Fibich. — G. Preissová: France Prešern. — K. Kálal: Jak působí na Slovensku zemané. — V. Kalina: Ruští duchoborci. — Básně od Škampy, Kalusa, Geisslové a j. — Nové písemnictví. — Obzor divadelní. — Ze světa slovanského. — Volné rozhledy. — Ročně 14·40 K. Nakl. V. Vlček na Král. Vinohradech.

Paedagogické rozhledy. Roč. XIV. Čís. 1.—3. Red. Jan Mrazík. Obsah: Jan Mrazík: Paedagogika individuální a sociální. — J. Mančal: Děti venkovské a městské. F A. Soukup Augustin Smeta. — Rozhledy. — Ročně 5 K. Nákl. Dědictví Komenského v Praze.

Rozvoj. Revue pro veřejný život, vědu, literaturu a umění. Roč. I. Čís. 33.—38. Red. J. Mikšovský. Obsah: Přicházím přímo z Moravy sem k Vám do české země! — Umění se stanoviska sociálního. — Lidové hnutí v kněžstvu francouzském. — Kdo koho vede? — Unie Církve a lidu. — Kněz a politika. — O politicko-sociální činnosti kazatelny. — Dnešní žena. — Zřízení synody diecésní. — Umírající věk a jeho děti. — Vliv konfesse na mravnost. — Církevní kongres v Bourges. — Křesťanství a život a j. — Ročně 8 K.

Rozhledy. Revue umělecká, politická a sociální. Roč. X. Čís. 1.—5. Red. J. Pelcl. Obsah: F. V. Krejčí: Nietzsche. — Th. Novák: Arnošt Haeckel, biolog a filosof. — Š. Radič: Z mezinárodní politiky. — A. Sova: Z nové knihy Sny dobyvatelův. — J. Karásek: Jan Neruda jako básník. — A. Neklan: Boj zástupců našich proti »Umgangssprache«. — Dr. B. Vetter: Moderní názor světový — S.: Slovo o úpadku parlamentarismu. — Ter. Nováková: Povznesení lidového průmyslu českého. — V. Dyk: Smutek Hanswursta. — J. Sumín: Na bludných cestách. — Krejčí: Zdeněk Fibich. — Dr. R. Fischer: Severní Morava. — Dr. L. Jeřábek: Několik příspěvků k životopisu Kryštofa Ign. Kiliana a Jindř. Dinzenhofferů. — JUDr.

V. Schuster: České Budějovice. — České problémy národohospodářské. — K. Rohan: K afféře Polenské — Rozhledy po vědě, umění a literatuře. — Rozhledy politické a sociální. — Z naší doby. — Ročně 13·60 K. Nakl. Jos. Pelcl na Kr. Vinohradech.

Sborník české společnosti zeměvědné. Roč. VI. Čís. 9. Red. dr. J. Metelka. Obsah: Dr. Em. Holub: Budoucnost Habeše, Tripolska a Marokka. — Zd. Lepař: Statistika Židů v zemích koruny české. — Zprávy. — Ročně 9 K. Nákl. české spol. zeměvědné v Praze.

Slovanský přehled. Sborník statí, dopisů a zpráv ze života slovanského. Ročník III. Čís. 2. Red. Ad. Černý. Obsah: Wł. Peka: O polském tisku v Haliči. — Fr. Kvapil: Ze slovanské poesie. — K. Kálal: Postavení slovenské řeči na vlastní půdě. — A. Černý: Sto let lužicko-srbské poesie. — F. Ilešič: Lavantinský biskup A. M. Slomšek. — Dopisy ze Lvova, Petrohradu, Lublaně atd. — Ročně i s poštou 3·20 zl. Naklad. F. Šimáček, Praha, Jerusalémská ul.

Sborník Historického kroužku. Ročník I. Čís. 4. Red. dr. M. Kovář. Obsah: A. Lenz: Soustava učení Petra Chelčického na základě pramenů. — Q. Žák: Panny řádu sv. Norberta. — F. V. Peřinka: Dějiny kláštera Luckého u Znojma od založení do válek husitských. — Mikšovicova kronika Lounská — Ročně 5 K. Nakl. Družstvo »Vlast« v Praze.

Švanda Dudák. Ročník XIX. Číslo 42.—49. Redaktor Ignát Herrmann. Obsah: I. Herrmann: Tchán Kondelík a zeť Vejvara. — V. Panýrek-Vaněk: Beran. — Jar. Kůrka: Proč? — Kara Ben Jehuda: Romance o bílé paní. — Fa Presto: Motiv z cest. — Z českých studií Mašukulumba dra. Mo'Tala. — Jar. Kvapil: Podzimní pohádka. — Mark Twain: Známost. Přel Petr. — Jar. Vejr: Zarathustra. — Petr Dloubal: Rasocháč — F. X. Svoboda: Divadelní figurka a j. — V hospodě »u české university« a m. j. — Ročně poštou 5·40 zl. Nakl. F. Topič v Praze.

Věda a práce. Roč. IX. Čís. 4.—6. Red. prof dr. Vil. Kurz. Obsah: Průmysl svíčkový. — Práce XIX. stol. — Hlídka výsad. — Automobilní vůz na čištění ulic. — Samočinný přepínač elektrický. — Oběh látek v přírodě. — První vzlet Zeppelinovy vzducholodi. — Visutý přívoz v Rouenu. — Kvasidla. — Burroughův sčítací stroj. — Upotřebení hliníku. — Zábavná věda. — Ročně 6 K. Nákl. F. Šimáčka v Praze.

Zlatá Praha. Roč. XVIII. Čís. 1.—4. Red. J. Kvapil Obsah: V. Štech: Kovové ruce — J Holeček: Vysoké hráze třeba. — MUDr. Vojt. Mrázek: Ed Albert. — Nové jeskynní chodby ochozské. — Z obrazárny v Rudolfinu. — Ign. Herrmann: V domě za branou. — Ústřední elektrická stanice pražská. — Básně od Vrchlického, F. X. Svobody, Klášterského, Jana Červenky, Bohusl. Knösla a j. — Literatura. — Divadlo. — Zprávy a poznámky. — Ročně pošt. 19 K. Nakl. J. Otto v Praze.

Zvon. Časopis belletristický. Roč. I. Čís. 4.—9. Red. M. A. Šimáček. Obsah: F. Herites: Pan rebelant. — Z. Winter: Krátký jeho svět. — Doc. dr. Heveroch: O toulavosti z choroby — M. A. Šimáček: Lačná srdce. — F. X. Svoboda: Setník Vocel. — L. Křikava: Víra — Paul Verlaine Předzvěst. - Před branami. - Odpuštění. — Dr. J. Guth: Cintra. — R. J. Jamot: Ze vzpomínek na mrtvé přátele: Ladisl. Stroupežnický. — Básně od Vrchlického, F. X. Svobody, F. S. Procházky, Škampy, Jana z Wojkowicz, Ulricha, Legera, Sekaniny a j. — Literatura. — Divadlo — Týden. — Ročně 10 K. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Živa. Časopis přírodnický. Roč. X Čís. 9.—10. Red. dr B. Raýman. Obsah: J. Velenovský: Morfologie a organografie rostlinná. — Prof H. Wolf: O kalení a napouštění oceli. — Dr. V. Švambera: Antarktis. — B. Raýman: Fermenty či enzymy. — A. V. Velflík: Ozubnicová železnice na horu »Jungfrau« ve Švýcařích. — O. Kramář: O některých zvláštnostech výživy rostlinné. — Novější výzkumy o povaze bílkovin. — Ze společností vědeckých. — Zemřelí pracovníci. — Rozhledy astronomické. — Ročně 5 zl. Nakladatel J. Otto v Praze, Karlovo nám.

Život. List pro výchovu v rodině, škole a domácnosti. Roč. II. Čís. 17.—21. Red J. Pelcl. Obsah: Dr. H Pelc: Zdravotnictví ve školách. — V. Černý: Suggesce a výchova. — P. Mantegazza: Nervosní století — P. de Alcántar Garcia: O studiu dětské psychologie. — Ralph Waldo Emerson: Knihy. — Julius Mohort: Dopisy budoucí nevěstě. — Z: Alkoholismus a české zemědělství. - Alex. Bain: Vztahy psychologie k výchově. — Jiří Brandes: O četbě. — J. Z. Preyer: Duše dítěte. — Rozhledy. — Ročně 7·20 K. Nakl. J. Pelcl na Král. Vinohradech č. 984.

Knihy.

Deutsches Lesebuch für die obersten Classen der Mittelschulen mit böhmischer Unterrichtssprache. Herausgegeben von *Anton Trnka* und *Dr. Karl Veselík*, k. k. Gymnasialprofessoren. Preis 4 K gebunden Prag. Druck und Verlag von Alois Wiesner. 1900. Schválena vys. výnosem c. k. min. kultu a vyuč. ze dne 23. června 1900, č. 17031.

I. A) Kniha tato *uspořádáním látky* liší se velice od čítanek, jež výborem svým uvésti mají žáky do dějin literatury: nesestaviliť vydavatelé látky dle jednotlivých údobí písemnictví německého, nýbrž asi tak, jak jsou upraveny čítanky pro třídy nižší, a důvody této novoty uvádějí hlavně dva: předně, že »hleděli odstraniti vadu, která u dřívějších knih tak nemile se pociťovala, totiž nedostatek vypravovacích článků prosaických. Žáci bývali dříve často po delší dobu zaměstnáni ukázkami jen básnickými, . . . které působily veliké potíže při výkladu a rozboru, . . . byly-li pak po několik hodin probírány, bylo pozorovati konečně u žákův ochablost a únavu, která snižovala zájem i pro báseň nejkrásnější . . . Pravým oddechem při takové práci byl článek prosaický vypravovací. Běželo tedy vydavatelům o to, by pojali do čítanky dostatečný počet článků takových. Ale vybrati vhodnou látku ze starších dob,« praví dále, »je vskutku těžko, a to nehledíc k důvodům jiným i proto, že je slohem svým málo přístupna žactvu našemu. Moderní sloh, jemuž jsou žáci zvyklí z dosavadní četby, je naprosto úchylný od staršího, jenž byl by jim tak cizí, že by dusil i zájem pro obsah. Byli prý proto vydavatelé nuceni uchýliti se k spisovatelům doby novější, ale pak bylo třeba ukázky z nich rozřaditi po celé knize . . .« Za druhý důvod úpravy knihy své uvádějí princip »seřaditi články látkou příbuzné nebo jiným pojítkem spolu související ve skupiny instruktivné«. I zkoumejme, pokud je řečené uspořádání látky oprávněno.

1. Není zajisté sporu o tom, že, co se tkne němčiny, předním a hlavním úkolem učebným pro vyšší třídy škol středních je výcvik v ústním vyjadřování a podružným teprve úkolem — a to i v posledních dvou třídách nejvyšších — uvedení do dějin písemnictví na základě vynikajících ukázek všech údobí jeho; dále jest samozřejmo, že z výkladů a reprodukce článků básnických — ač při větší námaze a únavě — vzchází žákům daleko menší prospěch pro výcvik v ústním vyjadřování, než z četby a reprodukee vypravovacích článků prosaických: proto je plnou měrou odůvodněno a zasluhuje vší chvály, že rozhojnili vydavatelé výbor statí prosaických (zvl. vypravovacích), čímž knize své dodali značné ceny před čítankami Pospíchalovou i Veselíkovou, pro týž stupeň určenými; *uspořádání* však *látky* referent nepokládá za šťastné, a proti důvodům, jimiž snaží se vydavatelé zvrátiti systematické uspořádání látky dle údobí dějin písemnictví, lze činiti vážné námitky. Neboť

a) přisvědčíme-li i vydavatelům, že z dob starších těžko je vybrati látku pro výcvik v ústním vyjadřování způsobilou, referent přece nechápe, proč by nemohl *učitel, jenž přece jest pánem čítanky* právě tak, jako kterékoli knihy cvičebné (srov. nového vyd. Instrukcí str. 22.), voliti k četbě za prvý prosaický článek v septimě čtený z čítanky Trnkovy-Veselíkovy čís. 3., Auerbachovu povídku »Der gekreuzte Ducaten«, i tehda, byl-li by při *soustavném* uspořádání látky zařazen až mezi ukázky ze sedmého údobí písemnictví a sice asi po výboru básní Platenových; podobně měl by na vůli vzíti hned po té jakožto první báseň v septimě čtenou čl. 1., píseň Schulzovu »Gott«, i tehda, byla-li

by vřazena až mezi ukázkami poesie romantikův, atd., zkrátka: učitel volil by — zvl. z počátku — ukázku psanou ať mluvou nevázanou ať vázanou, *dle potřeby ze kteréhokoliv údobí i při soustavném uspořádání látky*

b) Než po soudě referentově ani by nebylo třeba při četbě v míře tak značné odbočiti od postupu, jenž dán jest samým vývojem písemnictví německého Vždyť učebným úkolem vyšších a zvl. posledních dvou tříd jest vedle výcviku ve vyjadřování ústním též *přehled vývoje písemnictví na základě četby* vynikajících ukázek ze všech jeho údobí; *má tedy, pokud lze, četba souběžně se ubírati s výkladem dějin literatury;* a to že *jest* možno — aspoň měrou daleko větší, než vydavatelé si představovali, — ref. ihned dokáže.

Jest pravda, že těžko vybrati vhodnou látku z dob starších a to mimo jiné i proto, že slohem svým je málo přístupna žactvu našemu; ale, nemožno-li uvésti vynikajících ukázek toho druhu v *originále*, proč by nebylo lze podati *jejich obsah* v lehkém slohu moderním, zvláště, *když se k tomu výborně hodí?* Tak hned z údobí prvého velezajímavým článkem prosaickým byl by podrobnější (pokud je znám) obsah Písně o Hildebrandovi (a to podrobnější, než je v oddíle dějepisně literárním na str. 417.; rozhodnutí boje Hildebrandova bylo by lze líčiti dle Kasp. von der Roen v Heldenbuchu ze stol. 15.); jiným článkem byl by (podrobnější než na str. 418.) obsah Ekkehardovy Písně o Waltharovi, k čemuž by se dobře připínala ukázka z ní na str. 13. Daleko více látky k takým článkům i obsahem velepoutavým skýtalo by údobí třetí: tak hodilo by se hned to, co v oddíle dějepisně literárním petitem tištěno na str. 419.—420. (od slov »Ihre Heimat« do »ihren Ausdruck«), za článeček pro oddíl čítací s nadpisem: »Über die romantisch-mittelalterliche Poesie.« Látky romantického eposu, zvl. z franko-karolinžského okruhu pověst o Rolandovi (dle Konradova Rolandsliedu), dále bretoňsko-katolická pověst o králi Artušovi a stolovém kruhu jeho rytířův a španělská o sv. Gralu, podrobněji vypravovány (obě poslední aspoň tak, jako v čít. Veselíkově na str. 73. a 74.), byly by vhodným článkem jiným; rovněž tak lehkým slohem vypravované obsahy epopejí, líčících dobrodružství z křižáckých válek (König Rother, Herzog Ernst); veliké básně triumvirů romantické epiky skýtaly by zvláště vydatný kontingent v této příčině: byloť by lze podati *zevrubnější* (než na str. 423.) obsah Iweina Hartmannova, po případě i zajímavého eposu jeho »Armer Heinrich«, obsah Parzivala Wolframova (poněkud podrobnější než na str. 423.), k čemuž dobře by bylo připojiti pověst o synu Parzivalově Lohengrinu; obsah Gottfriedova Tristana a Isoldy (dokončení dle Jindř. z Freiberga); § 16. 1. oddílu. dějepisně literárního na str. 424. (»Den Mittelpunkt — Ausdruck zu verleihen«) hodil by se dobře za článek čítací, k němuž by se připínaly ukázky poesie minnesängrův; po té by sledoval obsah Nibelungův, Gudruny s případnými ukázkami originálu. Údobí čtvrté skýtalo by za vhodný čítací článek literární § 20., »Meistersang«, po němž by vhodně sledoval čl. 71. »Die Singschule der Meistersinger); po té ukázky poesie didaktické, obsah eposu zvířecího »Reinke de Vos« se vhodnou ukázkou originálu (jež by se do *této* čítanky líp hodila, než do čitanky určené pro třídu V. a VI.; viz Trnka, čl. 79 a 169.), načež by mohl následovati čl. 66.: Aus »Till Eulenspiegel«. Rovněž tak údobí páté by poskytovalo více než dostatek látky ku článkům prosaickým: mohlyť by se podržeti články čítanky: k básnickému článku 77. přiřadil by se čl. 88, pak by následoval čl. 73. 1. (Des Fausti Tod); před tento však bylo by záhodno

vložiti ještě jiný, jenž by podával dle nejstarší prostonárodní knihy o dru. Faustovi obsah *celé* zajímavé a důležité pověsti. Vznik a vývoj básnictví dramatického až do H. Sachsa byl by poutavou látkou čítacího čl. literárního, jímž by — s jistými modifikacemi, zvl. doplňky — mohla býti z literárního oddílu knihy § 22. stať 3. (str. 429.) a § 24. stať 3. (str. 431. a 432.); některé, dogmaticky pro nás nezávadné, obsahem zajímavé ukázky Lutherova po stránce jazykové důležitého překladu bible byly by jinými prosaickými články čítacími z tohoto údobí. Pro periodu šestou hodil by se článek, obsahující *všeobecnou* charakteristiku obou škol slezských, k němuž by se pojily básnické ukázky čl. 76. a 78.; pak obsah Grimmelshausenova románu, na str. 440. uvedený, dal by se vřaditi do oddílu čítacího, k němu by se družil vhodnou ukázkou originálu čl. 74. Po básnických ukázkách z Hallera a Hagedorna (čl. 60. a čl. 4. 1.) vřadil by se do čítacího oddílu instruktivní článek o zajímavém boji básníkův lipských s Gottschedem v čele se švýcarskými, podaném však stručněji a jasněji, než v části literární str. 442.—445. Konečně i pro údobí sedmé, jakož i pro nejnovější literaturu, bylo by lze snadno zachovati pořad článků, k postupnému vývoji písemnictví se přimykající: po ukázkách poesie Gellertovy, Klopstockovy a Denisovy následovaly by prosaické i básnické články, náležející k literatuře Wielandově a Lessingově (prosaické k Wielandově 80. a 84., k Lessingovi 40. a 104.), po té básnické ukázky Bürgerovy, prosaická Claudiova, básnické Höltyovy; k literatuře Herderově byly by články prosaickými 51., 86. a z Ideen zur Philosophie d. Gesch. d. Menschheit stať o Slovanech; k literatuře Goethově a Schillerově mimo uvedené v čítance čl. 97., 117., 125., 27. výborně by se hodily lehkým slohem vypravované obsahy čelnějších dramat obou koryfeův. — Tentýž princip dal by se zachovati i při pořadu ukázek zbývající části písemnictví německého.

Ref. zúmysla zevrubnější o této věci úvahu rozpředl, aby dokázal, že nebylo podstatných důvodů proti obvyklému sestavení čítanky pro žáky, kteří mají býti uváděni na základě četby do dějin literatury. Majíce v rukách knihu, vykazující systematické uspořádání látky, učiní si mnohem přesnější a jistější názor o vývoji písemnictví a zjevech jednotlivých údobí k sobě náležejících, — byť se i leckdy dle potřeby odbočilo od pořadu jeho, než, jsou-li ukázky, pragmaticko-historickým vývojem k sobě se pojící, nebo ukázky literní činnosti jednoho a téhož spisovatele na nejrůznějších místech knihy rozptýleny. Hledě ke zkušenostem z prakse nabytým, ref. je toho dalek, aby — i při navrhovaném jím pořadě látky čítací i proponované kvalitě její — soudil, že četba musí *stále* těsně přiléhati k výkladu historického vývoje literárního: sáhneť učitel na př., neposkytnou li ukázky z údobí, o němž jedná, potřebného ještě článku prosaického neb básnického (vždyť s některou třídou absolvuje se mnohem více látky čítací než s jinou), po článku z údobí jiného, nejspíše arci sedmého, jež vykazuje látku tak bohatou, že je i záhodno četbu její anticipovati i bez zevrubnějšího výkladu literárního, jenž v příslušném stadiu pozdějším bude podán.

Přiměřené stati obsahu dějepisně-literárního, za články čítací navrhované, všichni odborní učitelé by zajisté vítali, poněvadž by byly rationelní úlevou ve studiu literatury žákům všem, zvl. však slabším, kteří v této příčině zápasívají s obtížemi nemalými; v oddílu dějepisně-literárním by se na patřičném místě na články ty vždy odkázalo. —

2. Jako prvý, má i druhý důvod, jímž vydavatelé uspořádání látky opírají, váhu, hledíme-li ke konsekvencím praktickým, nepatrnou. Žák seznával by tím arci, jak je která látka oblíbena u básníků německých, kteří a jak různě látku tutéž zpracovali; avšak jest otázka, zdali vůbec je radno *ve spojitosti* čísti takovéto skupiny, jako na př. čl. 6. 1. »Mein Vaterland« (od Hoffmanna z Fallerslebena), 6. 2. »Mein Vaterland«, (od Silbersteina); 9. 1. »An die Natur« (Od Kellera), 9. 2. »Naturfrieden« (od Gottschalla); 25. »Morgengebet« (od. Eichendorffa), 25. 2. »Abendgebet« (od Arndta); 26. 1. »Abendlied« (od Hoffm. z F.), 26. 2. »Ein geistlich Abendlied« (od Kinkla); 58. 1. »An die Freude« (Hagedorn), 58. 2. »Aufmunterung zur Freude«, 58. 3. »Lebenspflichten« (Hölty), 58. 4. »An die Freude« (Schiller) atd. Jak sklesl by zájem při spojité četbě již druhého článku, *týž* motiv rozpřádajícího, neřku-li při četbě skupiny, obsahující článkův ještě více! Přečte-li však učitel se žáky *za dané příležitosti* na př. známou píseň Höltyovu »Aufmunterung z. Freude« a později k výkladu lyriky Schillerovy dvojnásobně Beethovenem proslavenou píseň »An die Freude«, žáci zajisté i s novým svěžím zájmem výkladu jeho budou naslouchati, aniž opomíne se jich zeptati, kterou a kterého básníka píseň téhož motivu již znají. — Uvádějí-li konečně vydavatelé k důvodu pro seřazení článků ve skupiny instruktivné, že »seznává z nich žák, jaký duch ovládal básníky za té neb oné doby, která jich plody jest charakterisována (ukázky z doby učeného básnictví, z doby válek proti Napoleonu I.) atd.«, kryje se to s principem *systematického* srovnání látky dle jednotlivých údobí.

B) Co se tkne *výboru* látky samého, je vzdáti bedlivosti vydavatelů plnou chválu Vybrali ukázky písemnictví všech údobí, právem přihlížejíce k šesti koryfeům a básníkům rakouským a proti knihám dřívějším přibravše i ukázky literatury nejnovější. Nemalou předností knihy je též, že vykazuje hojnost článkův, jichž četbou lze pěstovati při žácích city patriotické a rakousko-dynastické. Z důvodů na snadě jsoucích vydavatelé nepojali v ni Herderových ani Schillerových pojednání aesthetických, jen jako vzor jich uveden Lessingův Laokoon v části nejdůležitější skoro úplně. Článků prosaických, i obsahem, i formou k výcviku v ústním vyjadřování dobře se hodících, je v čítance hojnost. Jen co se tkne článkův básnických, některé voleny jsou méně vhodně buď pro obsah žáku málo poutavý, buď pro formu, veliké obtíže mu působící, buď z obou těchto důvodův; některé ukázky proto se nehodí, že necharakterisují náležitě osobitou rázovitost spisovatelovu; některé opět jsou zbytečny, buď z důvodu sub. 2. výše uvedeného, nebo proto, že z jednoho a téhož díla nebo spisovatele jich uvedeno příliš mnoho. Ukázek z poesie lyrické jest příliš mnoho. Leckde ref. těžce pohřešoval ukázek zvl. básnických, jež ukazujíce, že i někteří básníci němečtí měli živý zájem pro národní látky naše, byly by žákům četbou nemálo poutavou. I jest v jednotlivostech upozorniti na toto:

Z ukázek poesie minnesängrů stačí ty, jež vybrány z písní H. z Veldeke a Walthra z Vogelweide; z básníka tohoto bylo by žádoucno pojati do výboru též některou z jeho písní pietistických, na př. »Allerêrst lebe ich mir werde«.*) Z jeho poesie mravoučné ref. nerad pohřešuje básně »Wer sleht den Lewen, wer sleht den risen . .?« — Ve vypravování obsahu Niebelungů měla býti zmínka o Siegfriedově divotvorné »tarnkappe« a jediném těla jeho

*) Walther v. d. Vogelweide. Herausgeg. u. erklärt v. W. Wilmanns, str. 133 n.

nezranitelném místě (»Lindenblattstelle«); se stručností nemístnou opominuta zmínka o tom, že Siegfried po sňatku s Kriemhildou se vrátil do vlasti a teprve po desíti letech k pozvání Guntherovu zavítal do Wormsu, kde osudná mezi Brunhildou a Kriemhildou vznikla váda, jež v zápětí měla neblahou smrt Siegfriedovu. Také v následujícím vypravování je nemístná kusost: bylo třeba ještě promluviti o tom, jak šlechetně užívala Kriemhilda pokladu niebelunžského, Siegfriedem jí odkázaného, jak sveřepý Hagen ji i tohoto zbavil. Z ukázek nevhodno jest č. 1. i 2.; z Gudruny (resp. Hagena) stačí č. 1. a 2. — Z H. Sachsa neškodilo by ještě po ukázce z »Histori und Geschicht« a z »Fabeln und gute Schwenk«. Z ukázek periody učeného básnictví radno vynechati ze čl. 76. čís. 4.; rovněž tak Hagedornovu píseň čl. 51. 1. — Z Messiady Klopstockovy stačí úplně ukázky ze zpěvu I. a VII. Denisova báseň »Die Säule des Pflügers« (čl. 13.) je formou pro žáky nesnadná. — Z Lessingova Nathana bylo by lépe podati jen *jádro* slavné paraboly o třech prstenech — bez dialogických partií — asi tak, jak jest v čítankách Pospíchalově a Veselíkově. Z »Briefe die neueste Litteratur betreffend« bylo by radno uvésti aspoň list XVII., obsahující výbornou polemiku proti Gottschedovi. — Obsah Oberona Wielandova právem podán poněkud zevrubněji, než v čítance Veselíkově, avšak místo ukázek čís. 1. a 2. hodilo by se daleko líp vypravování o Hüonově hrdinném rozřešení tří velikých úkolův na dvoře bagdadském, poněvadž je kulminačním bodem prvého dílu epopeje. — Zbytečná je Höltyova píseň čl. 58. 3. — Mimo uvedené ukázky z Herderova Cida měla býti uvedena ještě některá romance, v níž způsobem *epickým* líčena chrabrost Cidova. Ze »Stimmen der Völker in Liedern« ref. těžce pohřešuje epických básní, jež opěvují motivy, vzaté ze zkazek českých: »Die Fürstentafel« a »Das Ross an dem Berge«. Z »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit« nebylo by od místa, vzíti do čítanky, pro české žactvo určené, stať o Slovanech, jež obsahuje úsudek geniálního Němce takový, že nelze si mysliti příznivějšího od samého příslušníka velekmene slovanského. — Z Goethovy autobiografie hodila by se mnohem lépe místo stati »Wirkung von Klopstocks Messias« *výpravná* stať, básníkova života samého se týkající. — Schillerova báseň »Die Künstler« (čl. 35.) přes veliký význam svůj rovněž tak, jako Hölderlinova »Der Wanderer« (článek 92.), ač charakterisuje výborně elegický tón poesie básníkovy, a Matthissonova »Elegie, in den Ruinen eines alten Bergschlosses geschrieben« jsou vesměs četbou žákům našim z míry nesnadnou; tuto báseň však radno nahraditi jinou, jež by charakterisovala Schillerem již oceněné mistrovství Matthissonovo v krajinokresbě. — Sonetty W. Schleglovu (čl. 98. 2.) a B. Schleglovu (98. 3.), píseň Arndtovu (čl. 25. 2.) a Schenkendorfovu (čl. 18.) radno vypustiti. — Čl. 30. (»Prinz Eugen«) nepřispěje k poznání novellistického talentu Hauffova. — Rückertovu báseň »Wohnlichkeit« radno vyřaditi. — Z Heinea referent nerad pohřešuje perly jeho poesie »Die beiden Grenadiere«. — Z poesie Hoffmanna z Fallerslebena stačí ukázka na str. 12., zvl. když několik pěkných básní jeho pojato už do čítanky Trnkovy. — Místo Freiligrathovy básně č. 131. »Das Gesicht des Reisenden« bylo by bývalo vhodnější zvoliti proslulou báseň jeho »Der Löwenritt« a přibrati též báseň »Der Blumen Rache«, Fibichem zmelodramatisovanou.

Zbytečna je píseň Castelliova čl. 111. 3. Četbou žákům těžkou je Zedlitzova báseň »In Raab« (čl. 23.) rovněž tak, jako Grillparzrova »Abschied von Gastein« (čl. 129.). Halmovu delší epickou báseň »Frau Wittekind«

(čl. 52.) lépe nahraditi proslulou písní jeho z dramatu »Der Sohn der Wildnis«: »Mein Herz, ich will dich fragen.« — Výbor z největšího lyrika rakouského Lenaua neuspokojuje: to, co vybráno z jeho »Reisebilder« a sice z »Wanderung im Gebirge«, rovněž jeho báseň »Der Polenflüchtling« (čl. 114), nehrubě se hodí, poněvadž nevyznívá zde markantně základní tón jeho poesie, trpký světobol; v této příčině voleny vhodně »Schilflieder« (čl. 115.), škoda jen, že nepřibrali vydavatelé ještě básničku »An die Melancholie«,*) jež každičkým skoro slovem celou mutnou duši básníkovu nám odhaluje. Též litovati jest, že dali si vydavatelé ujíti příležitosti, pojati do výboru ukázky z lyricko-epického cyklu »Johannes Žižka«: s jakým zájmem četli by žáci na př. báseň č. VI.: »Ragend steht der blinde Führer«, č. IX.: »Finster sitzt abseit vom Heere«, kde velikým poetou německým jako v hymnu oslavuje se chrabrost a poslední okamžiky hrdiny trocnovského. — Z Anastasia Grüna stačí ukázky na str. 357. a 374.; báseň »Maria Theresia« (čl. 108.) je žákům k reprodukci z míry nesnadná — Z básní J. G. Seidla ref. nerad pohřešuje perly poesie »Der todte Soldat«; mimo to nebylo by od místa pojati do výboru naši rakouskou hymnu císařskou, jak v originale Seidlem napsána. — »Nibelungy« Jordanovy rovněž tak, jako »Zlatorog« Baumbachův jsou sice perly poesie, ale podané ukázky s našimi žáky čísti bylo by s prospěchem pramalým zvl. pro obtíže, jaké by vzletná a květnatá dikce jim působila; totéž platí o Kellerově básni »An die Natur« (čl. 9. 1.).

II. Promluviti jest dále o theoretickém oddíle dějepisně-literárním. Vydavatelé na základě spolehlivých pramenů podali s akribeií vědeckou přehled dějin literatury něm. pečlivě, ale s politováním jest, že, sestavujíce jej, málo dbali zkušeností, jež zajisté i sami, probírajíce *tuto* látku, se žáky učinili: vždyť nemohli, jako všichni učitelé odborní, nepoznati v této příčině, »quid ferre recusent, quid valeant umeri«. A přece rozpředli se tak mnohde o věcech, jež bylo žákům českým podati co nejstručněji a slohem co nejprostším a nejjasnějším, na účel svůj obšírně a slohem učeným, žáku našemu nesnadným, leckde těžkými, hledanými obraty přeplněným. Co na př. o rozvržení dějin literatury v § 5., odst. 1. a 2. pověděno, jest na žáky naše příliš učené; co vyloženo v § 7. o vzniku zkazek herojských a okruzích jejich, je v odstavci prvém opět příliš učené a v odst. druhém, třetím a čtvrtém pro ně příliš komplikované, aby bylo lze rozumnému učiteli na nich žádati, by si vše řádně zapamatovali a dovedli reprodukovati německy; zde měl se hlavně jen zdůrazniti obrovský účinek stěhování národův na vznik oněch pověstí, k čemuž by se připínal výčet pěti hlavních okruhův jich, jak jest na str. 417. Praví arci vydavatelé v příčině *rozsahu* látky, že »při souvislém přehledu dějin literárních bylo třeba pojati do knihy také to, co nemají za nutno, aby se žákům předkládalo k učení. Leccos lze prý pouze ve škole přečísti, jiného použije se při výkladu článkův, a některé partie žák prý si doma sám přečte, bude-li učitelem upozorněn na jich zajímavost, souvislost s literaturou českou nebo na jiný jich význam«. Než princip, bráti do *učebného* oddílu knihy školní látku, *jež dá se jen žáky ve škole přečísti*, nebo i partie, které *žák na pouhé upozornění učitelovo má si doma přečísti*, jest nepaedagogické vůbec, v tomto pak případě zvláště pochybené, poněvadž partie historicko-literarní, jen ve škole přečtené, málokterý žák bez výkladu učitelova náležitě pochopí, neřku-li, aby ji doma studoval, zvláště když ví, že učitel jí nebude

*) Vermischte Gedichte, kn. I. str. 128, vydal Dr. R. Preiss.

zkoušeti; avšak to, co škola a učebné knihy její podávají, má býti žákům »κτῆμα ἐς ἀεί, οὐκ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν«. Spoléhati pak, že třebas jen většina žákův, na zajímavost té neb oné stati upozorněna, doma si ji přečte, mohl by jen učitel nezkušený.

Ostatně mnoho a mnoho, co vydavatelé určili za látku *obligátně* učebnou, bylo lze podati mnohem stručněji a jadrněji, aniž by to bylo na újmu *souvislosti přehledu* dějin písemnictví. Tak na př. celý § 27. obsahuje sice výbornou charakteristiku literatury údobí šestého, zabírá však neméně než půl třetí stránky, ač by se dalo jádro její podati zcela jasně a souvisle na stránce jediné. Životopisné údaje ref. pokládá — vyjímaje šest koryfeův — jen tam za účelné, kde jsou *naprosto nezbytny* k pochopení literárního významu toho neb onoho spisovatele nebo některého díla jeho; stačíť žáku našemu u většiny, zná-li údobí a směr, k němuž literát náleží: rozumný učitel nebude od žákův žádati, aby si na př. pamatovali, že Veldekova Eneit byla pracována v létech 1180—1190., že Wolfram z Eschenbacha se narodil v Horním Eschenbachu u Ansbacha, že Gottfried se Strassburka zemřel r. 1210., že P. Fleming žil v létech 1600—1640, B. Logau 1604—1655 atd. atd. — jednoduše z té příčiny, že žákům našim, mimo jiné studujícím *zevrubněji literaturu českou*, nezbývá fysického času, aby se tomu naučili; či myslí kdo, že může si žák náš pamatovati ze str. 486., kde uvedeno neméně než třináct jmen básníkův, anebo i z počátku životopisu Schillerova (od ř. 3.—7.) málo důležité údaje, jimiž by se jen zbytečně pamět jeho obtěžovala? Nač tedy *takové* věci uvedeny v knize učebné? Takovéto nakupení údajův nenaučitelných odnímá jen žactvu chuť k učení a působí též, že ucházívá mu to, co je *hlavní* a čemu plnou pozornost věnovati má. Proto také jest velmi litovati, že význam četných literátův není podán s markantní přehledností a jasností: tak na př. Tieck měl býti *zřetelně* charakterisován jako 1. vynikající *romanopisec* a *novellista* (Franz Sternbalds Wanderungen), 2. *dramatik* (Blaubart; Der gestiefelte Kater; Kaiser Octavianus; Genofefa), 3. *sběratel zkazek a pohádek* (Phantasus); *ostře* měl být vyznačen Uhlandův význam záležející 1. v jeho *básních* (Lieder u. Balladen) a 2. v jeho *studiu něm. písní prostonárodních* (Schriften zur Geschichte d. Dichtung und Sage); Hauff měl býti význačně charakterisován jako *básník* 1. *novell* (Lichtenstein) a 2. *pohádek*; Chamisso jako vynikající 1. *lyrik* a 2. mistr v *poetickém vypravování*; Rückert jako básník vynikající 1. v *lyrice* (Liebesfrühling), 2. v *didaktické poesii* (Weisheit des Brahmanen; Spruchartiges und Vierzeilen), 3. jako *překladatel a napodobitel poesie východní*; Platen jako 1. vynikající *lyrik* (Lieder, Oden, Ghasele, Sonette), 2. *epik* (Die Abassiden) a 3. *dramatik* (satirické veselohry) — atd. atd.

Co do stránky formální jsou hledané, žákům našim nesnadné obraty, na př. v § 12. 1 zdola: »in Gegenden, welche die Phantasie mit dem Schleier des Märchenhaften und Wunderbaren umwoben hatte«; str. 464.: »Die Faustdichtung hatte ihn ... fast das ganze Leben begleitet«; str. 466: »Der antiken Handlung ... hat er einen modernen Gefühlsgehalt verliehen«; 472.: »Ein bedeutendes dramatisches Talent, hat er es nicht vermocht, sich zu künstlerischer Reinheit durchzuringen«; 486. dole: »bis sein Geist der Nacht des Wahnsinns verfiel« atd. Má-li býti i při probírání dějin literatury uplatněn *hlavní cíl vyučování*, totiž výcvik u vyjadřování ústním, jest nevyhnutelno, by se dostalo žáku kompendia *mluvou snadnou* psaného, z něhož by mohl doma *bez obtíží* opakovati.

V *jednotlivostech* připomenouti jest mimo poznámky, které již výše učiněny příležitostně, toto: Co v prvém díle na str. 411—414 pověděno o *řeči*, z toho lze žákům našim s prospěchem vyložiti jen § 1., z § 2. jen prvých pět odstavcův a z odst. šestého (pod čís. 3.) jen první tři řádky do slov »Hochdeutsch u. Niederdeutsch« a § 3. Zásluhy Lutherovy o spisovný jazyk něm. (str. 414.) lépe vyložiti, až bude v údobí pátém řeč o jeho literární činnosti zvlášť. — § 11. celý, z § 13. obsah Lamprechtovy Alexandreidy, z § 16. odst. 2, z § 21. 2., z § 25. odst. 3. a § 31. 3 radno vyloučiti, § 12. 4. přiměřeně zkrátiti. — Úpadek poesie na konci středověku (§ 19.) mohl býti třemi důvody jadrně jen v několika řádcích motivován. — Charakteristika obou škol slezských podána v čítance Veselíkově na str. 115. zdola a 116. do slov »am deutlichsten ausgesprochen« stručněji a přiměřeněji. Podrobnosti o Hoffmannswaldauovi, Lohensteinovi a Güntherovi na str. 439. nejsou pro naše žáky. — Jádro § 32. mohlo býti několika řádky pověděno rovněž tak, jako § 36. 1., jenž podán žákům příliš učeně. — Všeobecná srovnávací charakteristika Klopstocka a Wielanda (§ 36. 2.) měla být uvedena až po výkladě o Wielandovi, při čemž bylo by i vytknouti, že oba byli si pravými antipody též ve volbě látky a způsobu slovesného podání její; rovněž tak všeobecná charakteristika druhé dvojice koryfeův, Lessinga a Herdera (§ 36. 3.), přiměřené měla by místo až po výkladě o Herderovi. Ve čtvrtém odstavci § 36. je řeč o ideích Lessingových a Herderových, ač posud nenabyl o nich žák náležitých vědomostí, a připjata charakteristika Sturm- u. Drangperiody, jež měla býti zařazena až po Herderovi. — Při zmínce o Klopstockových bardietech bylo radno poznamenati, že *germanští* bardové jsou Klopstockovou fikcí nebo omylem. Po Klopstockovi lépe by sledoval protichůdcem jeho Wieland. — V životopise Lessingově *samém* bylo by bývalo líp uvésti *příležitostně* jen *titul* toho neb onoho díla, po životopise pak vyčísti je v *náležitém přehledu* s potřebnými poznámkami o rázu jich a sice: 1. kriticko-aesthetická (výčet jich a tendence), 2. dramatická (výčet jich) a 3. bajky a epigrammy, načež by bylo uvésti *všeobecnou* charakteristiku Lessingovu jakožto 1. velikého kritika, 2. dramatika a 3. básníka bajek a epigrammův. — U výčtu důležitějších děl Wielandových není zmínky o kulturně-historickém románu »Aristipp« a zajímavé jeho formě.— V § 43. bylo radno uvésti také, že Voss přeložil Hesiodova *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, selanky Theokritovy a Vergiliovy, poněvadž studium zvláště těchto básní bylo mu výbornou průpravou k tomu druhu poesie, ve kterém hlavního významu svého nabyl. — Spisy Herderovy nejsou řazeny s náležitou přehledností. Na str 456. ř. 8. nn. třeba stilisticky upraviti, protože dílo, Herderem a Goethem společně vydávané: »Von deutscher Art und Kunst, einige fliegende Blätter« (z r. 1773) obsahovalo v následujícím uvedené, *nikoli samostatně vydané* dvě práce Herderovy. — Almanach Xenií, Goethem a Schillerem společně vydaný, vyšel roku 1797, almanachy následující roku 1798—1800. — Přehled spisů Goethových podán jest instruktivněji v čítance Veselíkově na str. 430. Mimo to neuvedena jeho poesie lyrická a základní rys její; též bylo by záhodno vyčísti nejznamenitější ballady jeho rovněž tak, jako na svém místě nejlepší ballady Schillerovy. Za důležito pokládá ref. podati v oddílu čítacím zevrubnější obsah Fausta, největšího dramatu psychologického, a v části dějepisně-literarní tendenci jeho naznačiti jadrněji a jasněji. — V přehledu děl Schillerových měly býti na svém místě charakterisovány jeho lyrika a ballady (proti lyrice a balladám Goethovým), a neměla býti opominuta

zmínka o jeho překladech z cizích literatur. Všeobecnou charakteristiku a význam Goethův a Schillerův bylo by vhodněji podati až po výčtu jejich děl. — K náležitému ocenění Kleista jako dramatika bylo vytknouti, že vyrovná se největším toho druhu básníkům v líčení skutečného života, v plastické názornosti a hloubce psychologické. — Na str. 476 k Heineovi neuvedena nejvíce čtená jeho »Kniha písní«. — Život i literární činnost Grillparzerova vypsány příliš obšírně. — Tendence tří velkých epických básní Lenauových (Savonarola, Die Albigenser, Faust), summarně naznačena slovy: »stellt er den leidenschaftlichen Kampf gegen Gewissenszwang dar«, je žákům naprosto abstraktní.

O Bodenstedtovi opominuto vytknouti, že je výborným překladatelem Shakespeara, Puškina i Lermontova, o Heysovi, že je též znamenitým dramatikem. — Namítlo by se snad, že jednak jest na učiteli, by po vlastním soudě žákům to neb ono doplnil, jednak na žácích, by si to zapamatovali nebo poznamenali. To však lze s prospěchem uskutečniti jen v disciplinách *mateřštinou* přednášených; než pro studium dějin *německé* literatury je nutno, by kniha podávala žáku látku — arci na jeho síly a na jeho potřebu praktickou — *ve vší úplnosti*, protože by se jinak, byť i to neb ono, čím učitel na vlastní vrub v přednáškách svých dle potřeby látku knihy rozšířil, pamatoval *věcně*, přečasto octl v rozpacích, *jak to vyjádřiti* — leda, že by to učitel po výkladě svém diktoval, což by však bylo ztrátou času, a mnohý mimo to by si ani nepoznamenal všeho správně a úplně, jak dobře vědí učitelé odborní ze zkušeností vlastních.

III. Prací velmi záslužnou jest i slovník, se stejnou pečlivostí sestavený, jako výborný slovníček, prof. Trnkou k jeho prakticky osvědčené čítance pro třídy V. a VI. vypracovaný. Úplně je schváliti, že i výrazy všednější do něho pojaty — a to k potřebě žáků slabších, kteří, mimo jiné i s chatrnými vědomostmi lexikalními do tříd nejvyšších postupujíce, budou míti v něm i v této příčině pomůcku platnou. Že i věcné výklady, k četným slovům, zvl. jménům vlastním, se připínající, nebudou nevítány žákům, ba leckde i učiteli, je samozřejmo.

Korrektura knihy je velice pečlivá; upozorniti jest jenom na tyto drobnosti: Str. XII. ř. 7. jest čísti *Wilh.* Schlegel. Čl. 10. ř. 1. po slově Israel má býti čárka. Na str. 31. ř. 2. po »und« jest vložiti »lernen«.

Čl. 45. ř. 150 jest čísti Auge*n*. Str. 166. v básni »Nebeltag« ve strofě 1. ř. 4 po »den Wald« jest vynechati čárku. Str. 226. v. 61. je čísti *Porcia*. Str. 423. v obsahu Parzivala ř. 13. Amfortas' Nachfolger. Str. 442. ř. 17. jest čísti v závorce »Vergl. § 39.« V § 55. ř. 5. po »des Mythischen« má býti čárka, rovněž tak na str. 475. ř. 2. po »sich«.

Vnější úprava knihy potřebám školy vyhovuje všestranně.

Ač referent v úvaze své v lecčems jiné zaujímá stanovisko než vydavatelé, *nemůže přece nevzdati milerád plnou chválu vzácné snaze a svědomitosti jejich*, se kterou ujali se nesnadného úkolu sestaviti výbor z literatury německé s rukovětí dějin jejích, a konstatuje s potěšením, že čítanka jejich znamená pokrok proti všem posavadním, pro třídy nejvyšší určeným.

Dr. *Frant. Loukotka.*

Jak. Škoda: **Grammatika francouzská pro školy střední.** Třetí vydání upravil *Čeněk Ibl.* Nákl. Fr. A. Urbánka. V Praze 1900. Stran 114. Cena 2 K, váz. 2·30 K.

Opravy, které prof. Ibl učinil v knize ředitele Škody, objeví se teprve bedlivějšímu a podrobnějšímu přirovnávání. Na pohled všechno zůstalo při starém, leda že na př., velmi vhod, přidána kapitola o užívání velkých písmen, nebo že naopak jiná kapitola, o jménech přechylných, jako samostatná zrušena a vsunuta ve formě poznámek do předešlé. Ale probíráte-li odstavec za odstavcem, najdete všude stálé doplňky a četná zlepšení. Tu přidán příklad, francouzský termin, výslovnost, tam pravidlo logičtěji vysloveno, protříbeno, prohloubeno, případněji a úplněji doloženo, jinde přičiněna praktická poznámka plynoucí ze znalosti potřeb školních, běžných omylů a chyb, jinde dobře přesunut pořádek, opraven český převod a t. p., vesměs drobná práce, jež vyžadovala mnoho pozornosti. Všecko, co provedeno, stalo se rozhodně na prospěch knihy. Při tom arci neznáme dobře účelu, k jakému tato grammatika znovu se vydává. Cvičebnice téhož autora, jejíž byla nezbytným dodatkem, nevyhovuje patřičně dnešním požadavkům vyučování, a grammatika sama o sobě nemá již proto plného smyslu, že v ní od skladby abstrahováno zcela. *V.*

Henryk Š. Baar: **Cestou křížovou.** Nákl. Nového Života v Novém Jičíně. Napsáno r. 1899, tištěno r. 1900. Stran 101. Cena 1 K.

Život kněžský vylíčen povídkou Baarovou v barvách nelákavých. Důležitým momentem je tu, že hrdina její rozhodl se pro povolání duchovního s nechutí, toliko, aby vyplnil vůli svých chudých rodičů, očekávajících, že jim jednou vynahradí, co na něho vynaložili. Musil nejen zříci se lásky k milované dívce, sladké budoucnosti po jejím boku, nýbrž i vpraviti se mocí v názory a výkony, jimž byl vší dosavadní tendencí své bytosti vzdálen. Odtud asi třeba odvozovati všechny strasti, nezdary a bolesti, jež bylo mu snášeti v celém dalším životě. Jeho boje s různými pochybnostmi a tělesnými žádostmi byly právě proto tak krušné a tak těžké, že nebyl pro ně vyzbrojen ani rázem svého smýšlení ani povahou svých náklonností. Je-li později, jako kaplan, nucen zříkati se tolika illusí, dožiti se zklamání a trpkých ústrků v tolika šlechetných snahách, je to opět jenom tím, že přinášel do povolání kněžského touhy a naděje, jež se příčily naprosto faktickým jeho poměrům, jež by byly vyžadovaly docela jiného pole činnosti, nežli na jaké byl vehnán napříč své chuti. Zkrátka: Jiří ocitl se na místě, na které nepatřil. A v tom tkví také již vada knihy, ovšem nezbytná, že je s to vzbuditi ve čtenáři bludné mínění; co bylo zaviněno pochybenou *volbou* povolání, zlým *osudem*, přičítá se v ní na účet *stavu* sama, do něhož hrdina povídky nechtě se dostal. Platí to v oboru tělesném jako v oboru duševním. Co lidí bylo by statně a šťastně přestálo vše, co Jiřího zlomilo, a dožilo se klidně dlouhého věku! Náš hrdina však dostane na konec souchotiny a umře. Lze také to svésti cele na jeho kněžství? Či dlužno spíše hledati kořen zla již v době, kdy jako chudý student, nemající ani dostatečné výživy, chystal si zárodky choroby do svého života práce a svízelů?

Zjevno, proč kniha, ač nejvýš poučná, nehodí se dobře pro školské knihovny; mohlať by nezkušené mysli vnuknouti křivé ponětí o stavu, k němuž Jiří náleží. Ale nehodí se též proto, že přílišné pohnutí svádí autora místy ke znatelné nabubřelosti slohu. *-k.*

J. Sully: **Studie dětství.** Přeložil prof. *O. Sýkora.* Knihovna Rozhledů č. XXVII. Nakl. J. Pelcl.

Pilný překladatel chtěl dílem svým »ve známost uvésti jedno z nejlepších pojednání o dětské psychologii, které vedle svého čistě vědeckého významu má býti poučením, návodem a pobídkou těm (!) nejširším kruhům, především rodičům a učitelům, aby všímali si jistých významných zjevů ve vývoji mladé duše, aby je stopovali, po případě zaznamenávali a z nich zajímavé a užitečné pokyny pro praksi čerpali«. A jistě každý, kdo se s dětmi zabývá, zejména každý učitel, pročte rád spis Sullyho.

Čtenáře zaujme již láska spisovatelova k malým těm bytostem, které jsou předmětem jeho pozorování: celé dílo jest jí prohřáto, a tak sleduje každý se vzrůstajícím zájmem líčení vývoje dětského od počátků funkcí jednotlivých organův až po věk, kdy mocný převrat v celém životě maličkých způsoben je školou. Věk obraznosti. Rozbřeskující se rozum. Produkty dětské myšlenky. Malý linguista. O bázni. Prvky morálky. V područí zákona. Dítě jako umělec. Malý kreslíř. Toť názvy jednotlivých kapitol, z nichž lze poznati postup pojednání spisovatelova i obsah díla; jako poslední kapitola přidán k němu velmi zajímavý výtah z otcova denníku

Spisovatel vybudoval své dílo na základech čistě empirických, ale měl po ruce, jak se zdá, dokladů celkem málo, ježto z příčin udaných v úvodě jest bedlivých a dobrých zpravodajův o životě dětském pořídku. Těch, které měl, Sully využitkoval však znamenitě.

Obsah získává ještě vzácnou spisovatelovou formou: sloh je tak lehký, pojednání promíšeno tolika pěknými příběhy ze života dětského, že se zálibou přečte knihu nejen paedagog, kterému bude dobrou pomůckou ku vnikání do tajů dětské duše, nýbrž i každý laik. Odborníku bude vhod přidaná hojná bibliografie příslušná.

Škoda, že v českém překladu nepodáno přece vlastní líčení G. Sandové o dětství jejím; bylo by čtením jistě zajímavým, třeba spisovatelka ledacos možná »přibarvila fantasií«, jak to vidíme u Goetha nebo našeho Kollára. I z přidaného denníku otcova jako ze G. Sandové jsou brány doklady v pojednání vlastním a přece každý rád si jej přečte v celku. Poznámky raději mohly býti pod čarou než za kapitolami, kde se nepohodlně shledávají.

Nelze však zamlčeti výtky týkající se českého překladu, že je v něm mnoho nesprávností, ano hrubých chyb Nemluvě ani o poklescích jako: jsem s to pochopiti (51), upomínka na mládí (20), porovnávání toho druhu m. přirovnáváním (77), o výrokovém adjekt., které napořád se vyskytuje v instrum., akkus. místo gen. po záporu, neměly by se vyskytati chyby, jež uvádíme jen namátkou jako: vyjmut (21), s tím rozumnějším pohledem (361), jak to přijde? (362), ho m. je atd.; Francouzy (44) klademe na vrub tiskových chyb.

Jinak kniha zasluhuje přízně co největší. *J. K.*

Kalendář professorstva českého s přílohou: **Stav osob professorstva českého** vyšel letos již po šesté nákladem *K. Brandeisa*, nakladatele v Třeboni, avšak za nové redakce. V loňském ročníku tohoto časopisu vytkli jsme nedostatky, týkající se stavu osob, a doufali jsme, že se již opakovati nebudou. Co však říci tomu, že tytéž nedostatky, ba ještě četnější, vyskytují se ve stavu osob i letos? Celá knížka v pravém slova smyslu *se hemží* nesprávnostmi všeho druhu, a snadno by jich napočítal do set. V loni jsme vytkli, že jsou tu pominuty i *celé ústavy*, na př reálka v Ml. Boleslavi, průmyslová škola v Pardubicích, akademie umění v Praze, vzorná obchodní škola v Praze atd. *Tytéž* ústavy jsou vynechány i letos. Stav okresních školních inspektorů v Čechách otištěn je *doslovně* z loňského stavu osob, tak že, co bylo loni tou dobou neobsazeno, je označeno také ještě letos jakožto »neobsazeno«.

Taktéž je otištěn úplně beze změny z loňského Stavu počet žáků a tříd při každém ústavě, a také i stav supplujících učitelů, až na malé výjimky. Zkrátka knížka je úplně bezcenná. Jak jinak je tomu při německém schematismu, jejž vydává firma Tempského! Jest nejvyšší čas, aby Ústřední spolek professorský vzal sám do rukou vydávání professorského kalendáře a Stavu osob, jinak se nápravy nedočkáme. Také vydávati Stav osob zároveň s kalendářem dne 15. září, jako se letos stalo, nemá smyslu, protože té doby daleko ještě nejsou při ústavech poměry ustáleny. Stav osob má vyjíti později. *R. K.*

POSUDKY
z Knihovního odboru.

Pořádá **František Ruth.**

73. **Gulliverovy cesty do země trpaslíků a obrů.** Mládeži české vypravuje *Senický.* (Str. 134 s 5 barvotisky.) Nakl. I. L. Kober 1900. Rozkošný spis Swiftův podán tu ve volném zpracování tak, jako by byl původní, čímž mládež naše se uvádí zbytečně v omyl.

Postup děje leckde pozměněn, ač ne vždy na prospěch vypravování; tak hned v 1. kapit., když dobrodružný plavec procitne v zemi Liliputánů, (— titulní obrázek k tomu není tuze podařený —) paprsky sluneční nemilosrdně jej bodají do očí, »neboť leží na zádech«. Proč se tedy neobrátí? V originále jest o těch nemilosrdných paprscích zmínka teprve potom, když shledal, že jsa i za vlasy k zemi připoután, nemůže se hnouti. Takové logické skoky naskytují se častěji naproti správnému postupu originálu. (Pak hned dále: plavec nemoha ani údem hnouti snaží se očima patřiti kolem, a shledá, »že i vlasy připevněny jsou ke kolíčkům«, což v originále shledá teprve, když přetrhav trochu nitek může se obrátiti na stranu.)

Některá stručná myšlenka originálu široce jest rozvedena, jiná zase zkrácena nebo zvrácena (na př. 10.000 pídimužíků vylezlo na tělo obrovo«. v orig. »bylo by jich tolik vylezlo, kdyby tomu nebyl zabránil královský rozkaz«; Senického král pošle svůj veliký vůz pro cizince, v originále 5000 tesařů schválně staví takový vůz a p.). Vypravování Senického čte se sice dosti plynně, ale není bez slohových i mluvnických (snad pravopisných) vad: »Po pravé straně *mojí* viděl jsem«, *bylo jemu to ale* celým štábem zrazováno«, »*stálo je to* perného namáhání« a p.; »*jali* oštěpy své bořiti do mých boků«, »*snažím* patřiti kolem«; »za *tímže* účelem«, »koně dopra*vily*, mě*li* hřívy, jakkoli síly napínaly«, »šlo to jen volně *z* místa«, »*s* posuňků jsem uhodnul«, »ochotě, *již* jsem doznal«, »k moj*i* levé noze«, »pode *mně*« a podobně.

V knížce určené mládeži na 1. stupni má se hleděti zejména ke stránce mluvnické co nejsvědomitěji.

74. **Slunce a mračna.** Pětadvacet povídek o dětech pro děti. Napsal *J. Košín* (*J. K. z Radostova*). Naklad. dr. Fr. Bačkovský. Sbírka spisů pro mládež sv. XLV. Cena 80 kr. S 27 obrázky — však mnohé z nich snad by lépe načrtl desítiletý klučina. Leckterá z povídek jest dosti milá, ale pro četné chyby a slovosled na mnoze nečeský knížka se *nedoporučuje.* Pro př. uvádíme: stromořadí sestávalo, padnul a p. v., navzdor tomu (často), radší, nedbalo na zlá slova, zadními nohami, tomu se z jara *ale* odpomohlo, a sice (často), každý dal knoflík do čepice Matěje, gen. záporného není skoro nikde, odcházel *pryč*, spad*nul dolů*, rodič*ové*, jak můžeš býti tak nešikovným, shýbnul se na něho, matka Amálky (a tak všude místo ův a in), na městské živobytí zvyknul a j. v.

75. **Brouci.** Soustavný popis nejdůležitějších českých brouků s návodem, kterak zakládati sbírky broukův. Sestavil Frant. *Dlouhý.* Se 7 rytinami a 20 barevnými tabulkami (500 vyobraz). Nakl. I. L. Kober Cena 2 zl. neváz., váz. 2 zl 50 kr. Dobrá to pomůcka studujícím (hl. III. stupně). Názvy jsou běžné a správné (některý nový jest vhodně utvořen), v textu není chyb, a dobré jest, že u větších skupin jsou přidány přehledy v podobě klíčů k určování. V části popisné hleděno jen ke znakům význačným, které třeba znáti pro rozeznávání druhův.

76. **Chaloupka strýce Toma** překl. L. G *Brodské.* Nákl. I. L. Kobra. (Kytice sv. 36) Cena 60 kr. Škoda krásné povídky té, jež by obsahem dobře se hodila mládeži; ale pro časté a hrubé chyby mluvnické nemůže se doporučiti. Skloňování náměstek zvláště chatrné: jedině na str. 9 jest 5 chyb.

77. *Košín J. z Radostova,* **Nejnovější pohádky.** Nakl. dr. Bačkovský. Sbírka spisů pro mládež sv. XLIX. Praha 1899. Cena 60 kr. Knížka tato obsahuje 10 vypravování, z nichž jméno »pohádky« zasluhuje sotva jen osmá »O dvou klubíčkách«; ostatní jsou mravoučně »roztažené« anekdoty nebo smyšlenky. Číslo 10. a 2. »*O rukou*« a »*O nohou*« jsou si podobny: dítě ochromne z lenosti — rozumí se na čas, až se polepší Sloh není ani pohádkový ani český; často nelibě následují dvě věty relativní, na př. str. 78.: »Naproti tomuto (scil. ohništi) až u zdi byly padací dvéře, *kterými* se po dosti četných stupních sestupovalo do sklepa, *který* byl prostorný atd.« Nedostatků hojnost, na př.: udělal tak veliký pochop (str. 7.), snopy padaly případně (14), byli s obědem hotovi (15), před smrtí zachránili (32) nebyl v stavu(!) obraceti listy (113), žádost sládk*a* (22), nemoc Vojtěch*a* (24), svolení ředitel*e* a pod., *ale* na druhém místě, na vzdor černé noci (107), Jan*ovi* uši brněly (76) a j v. *Nedoporučuje se.*

78. **Světozor české mládeže.** Roč. III. 1899. S četnými obrázky. Str. 166. Nakl. I L. Kober. Pěkná, útlejší mládeži přiměřená by to byla snůška čtení zábavného a poučného, byť namnoze ne nového, kdyby redakce více dbala stránky slohové a mluvnické, v některých pak článcích (hlavně ve stručných, poučných) i věcné. Povrchnost patrna na mnohých místech; na př. ke článku Královna květin jsou dva obrázky růží »Augusta Viktorie« a »Camoëns«, ale v textu o nich ani zmínky, ba ani poznámky, že druhy růží (jako jiných květin) jsou nazývány po osobách. Pro četné a hrubé nesprávnosti jazykové nelze doporučiti; viz na př. Směs na str. 72., 118., 119. Jiné příklady: Dej pozor, abys nezaměnil dítky (str. 3.), postrádala svižnou postavu, na větvi stromu uvázal svého koně (9.), neúplná věta na str. 15 (Posléze...), poněvadž brambory byly již upečené, tak napřed (27.), nezapo*mě*li (29.), mouku nemám žádnou (31.), dozvím se všechno (63.) a j. v.

79. **Srbské národní pohádky.** Přel. *Vlasák.* Nakl. M. Knapp v Karlíně. Cena 30 kr. Deset drobných pohádek přeložených ze srbských sbírek V. Karadžiće a A. Nikoliće, mluvou někde poněkud příliš těsně přiléhající k originálu, ale jinak správnou. Hodí se I. stupni.

80. **Motýlové.** Soustavný popis motýlů v zemích koruny české žijících. Napsal *Exler ml.*, lepidopterolog. Se 12 rytinami a 23 tab. Nakl. I. L. Kober. Cena 2 zl. 20 kr. (váz.).

81. **Užitečné ptactvo našeho domova.** Líčí *J. Janda.* 25 tab. barvotiskových, na nichž je zobrazeno 48 ptáků. V Praze, I. L. Kober, 1898. Cena

2 zl. 50 kr. (váz.). Obrazy motýlů na barevných tabulích jsou dosti úhledné, zřetelné a správné, nikoli však rytiny v textu; termíny vědecké jsou správné, české názvy jsou upraveny dle spisů známých, druhy se vypisují dle obecné nyní soustavy od Wocke-Handingen. Není vhodno, jak hned se děje na počátku, rozepisovati se o ústrojích rozmnožovacích »plným jménem«; místy výklad nesouhlasí s obrazem. — I v knize druhé jsou obrazy pěkné, zřetelné a čisté, ač některé poněkud ztrnulé. Popisy jsou dosti podrobné a správné, vydatně se hledí též k životním výjevům. — Obě práce se vydávají za díla samostatná, ale sloh a četné chyby formálné jsou příčinou, že čtenář má je za překlad z němčiny. Ve knize druhé (o ptactvu) úvod je patrně samostatná práce, a tu zamlouvá se spisovatelova nadšenost a láska ke ptactvu, i vad je málo; avšak hned za úvodem ve všeobecném výkladu chyb přibývá a ve výkladech o jednotlivých ptácích slohové stránky již tak nedbáno. Na příkl.: »Slavík jest velikosti skoro vrabce, leč štíhlejší, zobák šídlovitý, prostředně dlouhý, dosti silný, na svrchu tmavý, ve spod světlejší,« — »Tah otvírají obyčejně samci...« Po stránce věcné by nebylo v knize o ptactvu vážných námitek, ale pro nedostatky jazykové není možno spis doporučiti knihovnám žákovským. Mnohem horší jest spis o motýlech. Tu k nedokonalostem slohovým přibylo i nesprávností věcných. Na př. na obrazech není vyznačeno, co tam má býti dle odkazovacích číslic a písmen v textu; nebo v textu jsou nesprávné značky při odkazování k obrazům (v str. 9.), nebo písmě, jímž se odkazuje k obrazci, na obraze ani není (v. str. 11.). Obr. 9. jest naprosto nejasný; téměř nic se tam nenajde, k čemu odkazují čísla v textu. Na str. 14. jest článek »Jak motýl křídla rozpíná« — ale nadpis ten se hodí jen k pěti řádkům; v části ostatní se vykládají věci zcela jiné. — Nedbalá jest úprava tisková, na jejíž vrub lze přičísti veliký počet poklésků, jako: nejasná místa, vynechávání dělidel, kladení dělidel na nepravá místa, čímž se smysl porušuje, nedůslednosti pravopisu a jiné. Nedbalost korrektorská některých tiskáren věru zasluhuje, aby vážně byla pokárána.

82. **Mythologie** Řekův a Římanův. S použitím stejnojmenného spisu Sasky-Groha zkráceně upravil *Fr. Acler*. V Praze. Nakl I. L. Kober. 1900. Cena 75 kr.

Pořiditi slušný výtah ze známé knihy Saskovy, ve vydáních následujících zdokonalované a v 5. vyd. od Dra. Groha velmi dobré, nebylo zajisté prací zvláště nesnadnou — tato knížka však jest »upravena« tak nedbale, že zběžné poznámky každého gymnasisty, učiněné i s velikým chvatem z knihy cizí, kterou má brzy odvésti, byly by daleko lepším textem k obrázkům, jichž se asi chtělo znova užiti. A to, jak se zdá, bylo hlavním účelem tohoto vydání, jež stručností stalo se nejasným, povrchností nepřesným a nepečlivostí rukopisu i tisku odporným pro velmi četné a závažné omyly tiskové i chyby mluvnické. Zvláště pak nedokonalost interpunkce až uráží; na každé stránce najdeš příklady pěti, desíti vynechaných nebo přehozených čarek a p. Po stránce věcné knížka se vymyká recensi, poněvadž jest zcela založena na knize Grohově, ač i tu mnoho by bylo vytknouti o tom, co původce »výtahu« vypsal a co vynechal. Uvedeme jediný příklad. Na str. 14. čteme, že Hera *jako* bohyně přírody značí buď *zemi* ve sňatku s Diem, působí všelijaké požehnání, nebo jest bohyní *ovzdušní*; ale hned na str. 18. najdeš, že »jako Hera byla i Athena zosobněním *luny*, rovněž *země* i *vod.*« — Mnoho, přemnoho zůstává nevyloženo, nejasno; co si pomyslí mladý čtenář, dovídaje se na str. 10., že Zeus zjevuje budoucnost »*daimonskou* pověstí«? — a

o daimonech nikde v knize ani zmínky. Nebo str. 28.: Apollo a Hermes »milují stáda, hudbu a *palaestru*« — i tu bez výkladu. Str. 30. »Ares byl bohem *chtonickým* působě zlo i dobro«; rovněž: »zasvěcen mu byl *aréopagos*«. Str. 11. »Zeus maje býti kdys *okolím* svým zajat«. Str. 15. najdeš, že Řekové palladium z Ilia »násilně unesli a tím i město dobyto«, a na str. 105.: »— odnesli posvátný tento obraz. Že pak ani takto nebylo možno násilím město ztéci, nastrojena byla lest«. Příkladem vad, z nichž však jen některé jsou na vrub tisku, budiž uvedeno aspoň toto: str. 5. »tak povstaly *orakl* (!) Řeků a věštby augurů Římanů«. 7. zapo*mění*, 8. do*mě*nky a j., 8. Ixion, král *Co*pithů, 10. Neme*n*is, 11. »měl svoje kněze (*s*ellové), »ve sluji *tety* Dikte«, 12. děti byli, 15. »zná a lidi učí uměním«, 20. Sibylla Herofile z Knum, 23. Afrodita má průvodkyněmi Hery a Charitky, též Eros a Ilimeros a Pothos (Toužení) — a tak i jinde akkus. a nomin. se střídají, 26. Psyche nesmí Erotovi »do tváře nahlédnouti«, 28. Hermes jest »bůh vynálezců, lyry, flétny«, 35. »manželka Herakleova, jemuž«, 37. (v nápise:) Bohové *zp*ěvů nebeských, 42. vládce větrů Aiol*is* (třikrát), »byv *v Aiolu* hostem«. »miloval sličného Hyakintha, Amykleova«, 43. z krve H*yk*intha, 47. »Atlas značí sílu podpírající moře«, 50. Deia*m*eiru, 53. Midas byl miláčkem boha Di*ona*, 54. »berlu révovím a břečtanem (thyrsos) ovinutou« — tedy břečtan = thyrsos?, 83. »Koně jsou tak silné a divoké, že přivázá*ni* býti musí«, 94. dítě vy*sadil* (m. pohodil). *Ale* jest obyčejně na 2.—5. místě, často vynecháno *jsa*, *jestli* m. jestliže, -li, aby *došed* — m. dojda, spojka *tedy* velmi často položena nevhodně a j. v.

83. *Starý K.* **Ze života opic.** Nakl. dr. Fr. Bačkovský. Sbírka spisů pro mládež. Sv. 13. V Praze 1894. Cena 40 kr.

84. *Téhož* **O šelmách kočkovitých.** Sbírka sv. 25. Cena 70 kr.

85. *Téhož* **O netopýrech.** Cena 20 kr. Sbírka sv. 21.

86. *Téhož* **O hmyzožravcích.** Cena 28 kr. Sbírka sv. 23.

87. *Téhož* **O šelmách psovitých.** Cena 55 kr. Sbírka sv. 27.

88. *Téhož* **O šelmách kunovitých.** Cena 55 kr. Sbírka sv 30.

Jméno Karla Starého jest u mládeže i učitelstva v dobré paměti zajímavými články přírodopisnými, obsaženými v mnohých čítankách. Kdo však se pamatuje na ty články a důvěřuje jménu spisovatelovu, očekává i zde četbu dobrou, zmýlí se. Jest to snůška výpisků z velikých přírodopisných děl jinojazyčných, zvláště německých, bez pečlivého výběru, vhodného upravení a náležitého spořádání. Řeč ta chybami, zvl. tvaroslovnými a fraseologickými, a výrazy triviálnými hemží; sloveso přísudkové vět vedlejších důsledně se klade na konec vět. Knížky do knihoven žákovských se nehodí.

89. *Straberger J.*, **Perspektivné kreslení dle přírody.** S 36 obr. Nakl. I. L. Kober. 1900. Cena 1 K. Pro zásadní rozdíly mezi stanoviskem spisovatelovým a platnými ve školách našich instrukcemi se nedoporučuje.

90. *Andrlík F. J.*, **Princ Dedal.** Šťastný osud nešťastného dítěte. Nakl. J. Kosina v Chrudimi. 1900. Cena 1 K 20 h. Suché vypravování příhod trpaslíka, jenž vystupoval v cirku a pak s divadlem podobných »kolibříků« projížděl světem a úspory posílal rodičům. Kronikářské, nezáživné čtení, jež nemá ani stopy umělecké tvorby; jest to jedna z knížek po továrnicku vyráběných, jimiž mládež českou zásobuje známý již spisovatel. Jest litovati nakladatele, jenž »pro zajištění trvalé památky největšího, nezapomenutelného otce národa Františka Palackého« odhodlal se vydávati v »Palackého knihovně« spisy takové. Do knihoven školských se nedoporučuje.

91. **Otec sirotků.** Na paměť 50letého panování J. Vel. císaře a krále Františka Josefa I. napsal *A. Noha.* Nákl. Jos. Kosiny v Chrudimi. Palackého knihovna sv. I. Cena 50 kr. Jest tu vypravováno o sirotku, jenž pílí stane se zámožným a založí sirotčinec. Četba velice by se hodila žákům I. stupně, kdyby v ní nebylo mnoho vad mluvnických, pro něž ji *nelze schváliti.*

92. **Proč bychom se netěšili?** Básně a povídky. Českým dětem napsala *H. Pilbauerová*, illustr. *N. V. Erlová.* Nakl. J. Kosina v Chrudimi. Palackého knihovna svazek II. Cena 90 kr. Pěkně vypravená knížka tato se hodí jen školám národním, hlavně pak dívkám.

93. *Podivínský V.* **Základní vzorce mathematické.** 3. vyd. Nakladatel I. L. Kober, 1899, cena 40 h. Knížka tato obsahuje na 48 str. malého formátu základní vzorce z algebry, planimetrie, stereometrie, goniometrie. trigonometrie atd. a byla by vhodnou pomůckou pro žáky vyšších škol středních, kdyby některé tiskové chyby nevadily její spolehlivosti.

94. **Příhody malé myšky** vypravuje *T. E. Tisovský*, illustr. V. Černý. Nákl. V. Krausa v Táboře, 1896. Cena 1 zl. 50 kr. Na 194 str. v 21 odstavcích popisuje spisovatel myší život poutavě a zábavně, líčí živě pouti a slávu myšky ve světě. Dikce je snadná, sloh lahodný a nehledaný. Svými rozmarnými scenami pobaví poučná tato knížečka malé čtenáře. Hodí se pro I. stupeň.

95. *Tisovský*, **Na panství kmotra Čápa.** S obr. Nakl. V. Kraus v Táboře. Cena 1 zl. 20 kr. V úhledné knížce této spisovatel originálním způsobem, dovedně a zajímavě líčí malým čtenářům život ptačí rodiny. Doporučuje se stupni I.

96. Besedy mládeže čís. 345. **»Z českého světa«.** Povídky a obrázky ze života zasloužilých českých mužů a žen. Sepsal *Jos. Flekáček.* Nákladem M. Knappa v Karlíně. Sbírka druhá. Cena 36 kr.

Svazek tento obsahuje na 100 str. historické vzpomínky: 1. O vzniku písně »Kde domov můj?« 2. O vynálezci ruchadla. 3. O Krolmusovi. 4. O Holárovi. 5. O šťastném mládí Boženy Němcové. 6. O otci národa. 7. Památce biskupa lidumila a vlastence Jirsíka. Líčení se děje prostými a tklivými slovy, vše dýše pravým vlastenectvím. Hodí se pro I. stupeň.

97. **Sklenice vody.** Veselohra v pěti jednáních od Scriba. Přeložil prof. dr. *Jan Novák.* Nakl. Kober, 1898. Cena 40 kr. Historická tato veselohra s palácovými pletkami u dvora anglické královny Anny dobře se hodí lehkým svým slohem v originále za četbu mládeži škol reálních, a nejsouc ani milostným svým obsahem závadna, může býti doporučena rovněž v tomto *překladě* žákům nejvyšších tříd (stupni IV.) Překlad na několika místech nevystihuje přesně smyslu francouzského a má některé omyly ve jmenech vlastních; často se opakuje tvar »ho«.

98. **Ze života hmyzu.** Patnáct obrázků, jež všímavé mládeži na povzbuzenou napsal *Karel Steinich.* Se 150 vyobrazeními na 15 tabulkách. Nakladatel Al. Wiesner. Cena 60 kr.

Knížka tato hodí se velmi dobře mládeži, jež počíná si všímati tvorstva na procházkách i vycházkách. Na obrázku podán soubor živočichů, kteří pospolu se naskytají na př. na dubě, pod kamenem, na ovoci atd. Vysvětlovací text psán jest poutavě a nijak neunaví mysli mládeže, ačkoli mohl býti zevrubnější. Z obojího, z obrázku i textu, může mladistvý badatel načerpati hojného poučení. Doporučuje se I. stupni.

99. *Cechner Ant.*, **O slozích stavebních.** Nakl. I. L. Kober, 1898. Stran 263 se 160 obr. Cena 4 K. Po stručné části theoretické (na 12 str.) o základních podmínkách formálného krásna, o barvě v architektuře a o symbolice ornamentu architektonického následuje část praktická, v níž p. spisovatel — odborník na slovo vzatý — pojednává o stavebních slozích všech národů (jen neučiněna zmínka o dřevěných stavbách středověkých, hl. švýcarských, a o typickém slohu ruském). Při každém slohu spisovatel podává obraz povahy příslušné doby, uvádí charakteristické známky slohové a přehled nejdůležitějších památek. Sloh jest poněkud těžší, ale přece všude srozumitelný; i lze spis ten (v české literatuře posud v tom oboru nejobšírnější) *vřele doporučiti* žákům středních škol na III. a IV. stupni. Vědomosti asi v tom rozsahu, jak zde podáno, měly by býti duševním majetkem každého abiturienta. Obrázková část jest hojná a pěkná. Některé výrazy mohly býti vysvětleny, omylem psáno ant*hi*mion, ent*ha*sis a j. Každým způsobem však měl býti pořízen věcný ukazatel; jím taková kniha stává se teprve náležitě praktickou.

100. **České bájky.** Na základě českých přísloví mládeži napsal *Fr. Pačka.* (Sbírka spisů pro mládež vynikajících spisov. XL.) Nakl. Dr. Bačkovský, 1899. Cena 55 kr. Bájky ty většinou jsou zdařilé, vtipné, poučné a některé vynikají úsečnou dikcí. Několik motivů jednotvárně se opakuje (ba i celá bájka Vrabec a pěnkava.) Však jiná místa jsou přibarvena poněkud polemicky a ironicky, a proto učitel nemůže tu knížku oficielně dávati do rukou žákům.

101. **Jos. Kaj. Tyla Sebrané spisy.** V Praze, I. L. Kober. Svazek první. 1899. Cena 3 K 60 h. Svazek třetí. 1900. Cena 3 K. — Prvý svazek Sebraných spisů Tylových obsahuje povídky: Dekret kutnohorský, Prkoš Bilinský, Slečna Lichnická, Břeněk Švihovský a Poslední doby v Bílé věži, k nimž látka vzata z bohaté historie domácí doby starší; v povídce Slečna Lichnická zpracována pověst o hradu Lichnici a dán jí podklad historický. Nejdelší a nejlepší jest známý a oblíbený *Dekret kutnohorský*, jenž líčí poměry professorů a veselý život studentů university Karlovy za Václava IV. Vypravování oplývá hojností latinských vět, jež sice čtenářům latiny neznalým působí některé obtíže, jichž smyslu se však dovtípí ze souvislosti, pokud nepodán výklad hned po česku.

Svazek třetí obsahuje povídky a novelly: Rozervanec, Dalimil, Marie, Knihař vlastenec, Pepíček a Pepička, Ptáčníkova dceruška, z nichž jen k Dalimilu čerpána látka z dějin domácích. Silnou dávkou romantiky jest proniknuta též *Ptáčníkova dceruška.* Ostatní jsou časové. — Ačkoli komposice Tylova nevyniká zvláštní umělostí, chváliti jest všude ušlechtilost podání a tendenci vlasteneckou, a mládeži naší prospěje četba knih těchto jednak k seznání českého života v druhé čtvrti prvé polovice našeho věku, jednak dobře ji pobaví lehce vypravovanými příběhy z dějin. Nesestaraly tyto povídky, ač již přes půl století ulehlo na ně s váhou změněného vkusu a zdokonalené techniky. Tyl byl povídkářem plnokrevným.

Za nové vydání Sebraných spisů Tylových jsme proto povděčni; jenom nutno vydání tomuto vytknouti, že není prosto tiskových omylů; tak čteme na př.: cínová sklenice m. konvice, mně m. mne, poctěna m. počtena, smáti m. sníti, tamnější m. tamější, me fili m. mi, z níž m. s níž a j. v. Illustrace, nalézají se často mnoho stránek vzdáleny od příslušného textu, většinou jsou napřed a některé neprovedeny dosti svědomitě dle textu, jak svědčí obrázek v I. sv. na str. 152.

Tiskem České grafické společnosti »Unic« v Praze.

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

ČÍSLO 3.

Jsou-li tvorby vývin — vyvinovati, oslniti správny?

Příspěvek ke tvorbě kmenů jmenných a slovesných.

I.

Jak příklady *sanskr. 1. pl. dviš-mas* ‚nenávidíme' — gen. sg. *dviš-as* ‚nenávisti', 3. sg. dā-ti, ‚dává' — nom. sg. *dā-s* ‚dárce', *šās-ti* ‚učí' — fem. instr. sg. *šās-ā* ‚příkazem', 1. pl. *vid-mahē* ‚víme', fem. instr. sg. *vid-ā* ‚s vědomím', 3. sg. *sū-tē* ‚rodí' — nom. sg. fem. *sū-s* ‚roditelka', 3. sg. *bhā-ti* ‚svítí' — nom. sg. fem. *bhā* ‚zář', 3. sg. *mā-ti* ‚měří' — nom. sg. fem. *pra-mā* ‚základní míra', řec. 1. sg. *ἄ-η-μι* (z **α-Fη-μι*) ‚věji' — nom. sg. *δυς-α-ή-ς* ‚protivně ostře dující' nás poučují, slovesné a nominalní tvary lišily se původně od sebe jen druhem ohýbacích přípon, majíce před nimi týž základní útvar hláskový, kořen zvaný. Připjala-li se k němu přípona pádová, vznikal tvar jmenný, připjala-li se přípona osobní, určitý tvar slovesný. A příkladů takových, kde týž tvar kořenný jeví se kmenem slovesným i nominálním (a tu buď v jménech samostatně užívaných, na př. *dā-s* ‚dárce', aneb ve složeninách, na př. *ṛṇa-jā-s* ‚vinu mstící'), uchovalo se nám do historické fase jazyka indoevropského ve staré indičtině hojnost.

Záhy vnikaly mezi prvotní kořeny a přípony ohýbací různé hlásky, samohlásky i souhlásky, později i slabiky, jež časem buď s kořenem splynuly v nový útvar kořenný, aneb zůstaly živlem mimokořenným, slučujíce se ve vědomí mluvícího s příponou ohýbací ve příponu tvarovou, která pak často ve zvláštním významu se ustalovala a ve více méně četných novotvorbách se šířila. A žiyly tyto spatřujeme opět ve sklonbě i v časování. Příklady: sanskrt instr. fem. *ā-čit-ā* ‚pozorností', mající za základ druhotvar kořenný *čit-*, odvozený původně mimokořenným živlem *t* od prvotvaru *či-* ‚pozorovati, hledati' — 3. sg. aor. *a-čāit* ‚zjevil se', 3. sg. aor. pass. *ačēt-i*, nom. pl. fem. *stubh-as* ‚chvalozpěvy' s druhotným kořenem *stubh-* ‚chváliti velebiti', utvořeným od prvotvaru *stu-* — 3. sg. *stōbdhi* (ze stōbh + ti) ‚chválí', gen. pl. fem. *stijā-nām* ‚sněžných polí, ledovců' (Grassmann) — v 3. sg. *stjā-ja-te*

‚sráží se, tuhne' jeví se kmenové *ā* od substantiva součástkou kořene; nom. sg. fem. *ni-drā*‚spaní' — 3. sg. *drā-ti* ‚spí' řec. *δαρ-θάνω*, instr. sg. masc. bhijas-ā, ‚strachem' — 3. sg. conj. *bhijas-āt* od koř. *bhī-*, nom. sg. *šāsa-s* ‚velitel' — 3. sg. *šās-a-ti* ‚poroučí'.

Jestliže tyto živly kořen neb ohýbací příponu rozšiřující vzaly vznik svůj původně toliko ve tvarech nominálních a odtud teprve přecházely do tvoreb slovesných zaměněním přípon pádových příponami osobními, či vyšly-li některé z nich také ze slovesných forem a šířily se pak do tvarů skloněných, určiti již nelze.

Pravdě podobá se, že takovéto živly souhláskové usazovaly se nejprve ve skloněných tvarech před příponami samohláskou počínajícími a odtud prostupovaly časem celou řadu deklinační, načež byly přejímány i do forem slovesných. Rovněž i slovesné kmeny s nezeslabujícími se determinativy *ā ē ō* byly původně kmeny jmenné.

A sledujíce vývoj jazykový, můžeme při většině typů slovesných kmenů ukázati na jmenný jich původ. Mohlť jakkoli utvořený kmen jmenný záměnou ohýbací přípony státi se kmenem slovesným; sloveso tak utvořené bylo původu denominativního V takovýchto původně denominativních slovesích splývala ve vědomí jazykovém kmenotvorná přípona nominálního kmene se slovesnou příponou, a tato složená přípona — odvozovací — přenášela se k jiným kmenům slovesným, čímž odvozovala se ze sloves slovesa nová — odvozená, zvaná slovesy deverbativními. S mnohých pak deverbativních tvoreb časem stíral se ráz odvozeného slovesa a tvorby takové pokládány byly ve vědomí mluvícího za tvorby prvotní. Vzpomenutý tu přechod kmene jmenného ve kmen slovesný znázorňují nám na př.: ind. nom. pl. *bhišadž-as* ‚lékaři' — 3 sg. *bhišak-ti* ‚léčí', nom. sg. *džīva-s* ‚živý' — 3 sg. *džīva-ti*, ‚žije', nom. sg. *vēna-s* ‚toužící' — 3 sg *vēna-ti* ‚touží', *paṇa-s* ‚úmluva, mzda' — 3 sg. *paṇa-ti* ‚vyměňuje', nom. sg. *pījūša-s* ‚nektar' — 3 sg. *pijūša-ti* ‚stává se nektarem', *phaṇa-s* — 3 sg. *phaṇa-ti* ‚pohybuje se', *gardabha-s* ‚osel' — *gardabha-ti* ‚představuje osla', *kalaha-s* ‚váda' — *kalaha-ti* ‚vadí se', *Šēša-s*, jméno hada, jenž nese zemi a na němž spící Višnu odpočívá' — *šēša-ti* ‚stává se hadem šēšou', *taruša-s* ‚vítěz' — *taruša-ti* ‚vítězí', *taraṁga-s* ‚vlna', *taramga-ti* ‚vlní se', *kṛpaṇa-s* ‚potřebný, ubohý' — partic. praes. *kṛpaṇa-nt* ‚žádající'; *dhṛšṇu-s* ‚drzý' — 2 sg. imp. *dhṛšṇu-hi* ‚buď drzý', řec. *θερμό-ς* ‚teplý' — *θέρμω* ‚hřeji', *ὅπλο-ν* ‚stroj, náčiní' — *ὅπλε-σθαι* ‚strojiti si', *θῆγανο-ν* ‚brus' — *θηγάνω* ‚brousím', *ὀλίσθανο-ς* ‚malátný' — *ὀλισθάνω* ‚malátním', *φάσγανο-ν* ‚meč' — *φασγάνε-ται* ·*ξίφει ἀναιρεῖται*, lit. kruvina-s ‚krvavý', kruvina-me ‚zkrvavujeme'.

Z prvotní této totožnosti kmene nominálního a slovesného, jíž si jazyk stále ve vývoji svém byl vědom, přirozeně následovalo, že jako nominalní kmen brán byl za kmen slovesný, tak zase naopak ze kmenů slovesných jazyk tvořil si kmeny nominální, připínaje k nim přípony pádové. A pozorujíce jazyk při této činnosti, shledáváme, že v ní nikdy neustal a že byla vždy velmi intensivní a tím i velmi blahodárná, obohativši jazyk velikým počtem potřebných slov. Nezastavila se jen u některých tvoreb slovesných, nýbrž zasahovala stále do přečetných slovesných tvoreb, snímajíc s nich základ pro různé tvorby nominální. Uvádím nyní některé doklady, které nás poučují, že nominální kmeny

mohly odvozovati se ze kteréhokoli systemu konjugačního: z konjugací se zdvojeným kořenem, z forem obsahujících druhotvary kořenné jakož i z různých tvoreb praesentních, jichž, jakž zcela přirozeno, zvláště tehdy užíváno hojně ke tvorbám jmenným, když na nich vybudovala se celá konjugace slovesa. S tvoreb o zdvojeném kořeni snímal se buď pouhý zdvojený kořen za kmen nominální, aneb spojoval se s různými kmenotvornými příponami jmennými. S desiderativní tvorby kořene ind. *kar-*, znějící v 3. sg. *čikīr-ša-ti* ,zamýšlí něco vykonati' sňal se nominální kmen *-čikīrš-* ,zamýšlející činiti' a odvodilo se substantivum fem. *čikīršā* ,touha — snaha činiti', z desiderativního slovesa *mīmāṅsa-tē* (koř. *man-* ,rozjímá, uvažuje') subst. fem. *mīmāṅsā* přemítání, uvážování', z intensivního džoguv-ē ,oslavuji, velebím' abstrahovalo se adjektivum gen. pl. *džoguv-ām* ,oslavujících', rovněž tak *-nenī-* ,vedoucí' z *nē-nīja-tē* ,vede', *nōnuva-s* ,zvučící' od *nōnu-mas* ,v souhlas zvučíme'; na perfektním kmeni, spočívají *čakri-s* ,činící' (1. sg. med. *čakrē*), *sasri-s* ,tekoucí, běžící' (1. sg. med. perf. *sasr-ē*), na praesentním reduplikovaném kmeni, *-piba-s* ,pijící — 3. sg. *pib-a-ti* (místo *pipā-ti* od kořene ind. *pā* —, píti), *dadi-s* ,dávající': 1. pl. *dad-mas* ,dáváme', *-džighra-s* ,vonící': 3 sg. *džighr-a-ti* na místě staršího *džighrā-ti* ,voní'. V řečtině z praesentní reduplikované tvorby vyšly τιθή-νη ,kojná' τιθ-ι-σό-ς ,vychovaný = krotký' — kořen *dhēi-* v θῆ-σθαι dojiti, ἰσχῦς ,síla': ἴσχ-ω ,držím = σισ(ι)χ-ω, γεγων-ό-ς ,slyšitelný, srozumitelný' — z perfekta 3. sg. γέγων-ε, ,jest srozumitelný', μαῖμαξ ,bouřlivý, zuřící' z intensivního μαιμά-ω ,toužím, bažím, bouřím, zuřím' = μαιμάσσω *μαιμακ-ιω od něhož μαιμάκτης ,divoký, bouřlivý'.

Taktéž i druhotvary kořenné se snímaly se sloves a spojovaly se s příponami pádovými buď přímo aneb skrze různé přípony kmenotvorné. Tak od kořene *ter-* vedle jiných tvoreb praesentních vznikly v indičtině i praesentní tvary s příponou *ā*; když pak tato přípona pronikla celým časováním, pokládala se ve vědomí mluvícího za součást kořene, a tím vznikl v indičtině novotvar kořenný *trā-*: 3. sg. *trā-ti* ,chrání' 3. sg. fut. *trā-sja-ti* 1. pl. med. aor. *atrā-smahi* partic. pass. *trā-ta-s*. Abstrahovaný z těchto forem druhotný kořen *trā-* stal se i kmenem jmenným: acc. sg. *trā-m* ,ochránce'. Jinými doklady na přejímání slovesných druhotvarů kořenných za kmeny nominální jsou na př. *-prā-* ,plnící', *-dhmā-* ,dmoucí', *-snā-* ,koupající se, nořící se', *-snu-* ,kanoucí', řec. ὁμο-κλή ,ryk válečný'. Základem jiných — odvozených — kmenů nominálních jeví se takovéto druhotvary slovesné na př. v *-prā-van-* ,plnící, *dhmā-na-m*, ,nadýmání, nabíhání', v řec. πλη-θύ-ς ,plnost', πλείων z πλη-ιων kompar. k πολύς atd.

Tolikéž hojně do tvoreb nominálních přecházejí i jiné kmeny praesentní. Náš komparativ *menší*, spočívající na kmeni praslov. *mьnjьs-*, odvozen je od praesentní tvorby **mi-nā-mi* neb **-mi-neu-mi*, ind *-aśnuva-s* ,dosahující' od praes. kmene *aś-nu-* z kořene *aś-* ,dosíci'.

V indičtině o/e-kmen se záslovnou hrdelnicí kořennou uchoval v řadě skloňovací hrdelnici nezměněnu, poněvadž ve většině pádů kmen vyzvukoval v *o*, před nímž hrdelnice se neměnila, kteráž tím ujala se i v těch pádech, které měly za kmenový vokál *e*. Ježto však v řadě konjugační převládalo v zakončení kmenovém *e*, měnící hrdelné hlásky v příslušné palatální, prostoupila zde zase celou řadu ohýbací hláska

palatální. A tak se v indičtině o/e-kmeny se záslovnou hrdelnicí kořennou rozdvojily: v nominální (prvotní) kmeny s nezměněnou souhláskou hrdelnou a ve kmeny slovesné se souhláskou palatální, na př. nom. sg. *bhaga-s* ‚chlebodárce, ochránce' gen. *bhaga-sja* acc. *bhaga-m* atd., avšak 1. sg. *bhadžā-mi* ‚rozdílím' 2. sg. *bhadža-si* 3. sg. *bhadža-ti* atd. Měly by podle toho míti nominální kmeny v kořeni vždy hrdelnici a ne souhlásku palatální. Zatím však ve většině z nich setkáváme se se souhláskou palatální, a to proto, že z větší části jsou takové kmeny nominální odvozeny ze tvoreb slovesných, tak *adža-s* ‚honec' od *adža-ti* ‚honí', *dus-tjadža-m* ‚co nesnadno jest opustiti' od *tjadža-ti* ‚opouští', *-pača-s* ‚pekoucí' od *pača-ti* ‚peče', *rudža-s* ‚rozlamující' fem. *rudžā* ‚rozlomení' od *rudža-ti* ‚rozlamuje', *mṛdža-s* ‚otírající, očišťující' *mṛdžā* (nom. fem.) ‚čištění' od *mṛdža-ti* ‚čistí'. Některá ovšem, jako na př. *ajudža-s* ‚bez druha, nemající sobě rovna', mohou se vyložiti tím, že vznikla přeměnou kořenných tvarů (to jest pádových tvarů vedených od prostého kořene), v nichž tolikéž pro mnohé přípony vokálem *e* počínající hrdelnice zaměněna byla souhláskou palatální; od uvedeného slova na př. nom. plur. *a-judž-ās* ‚nemající druhů' mohl vzniknouti přechodem kořenného tvaru téhož pádu *judž-as* ‚druhové' ve flexi *o*-kmennou.

Od kořenů odvozovaly se dále již v prajazyku o-kmeny nominální se stupňovanou samohláskou kořennou (na stupni silném). V indičtině neměly by se v těchto kmenech objevovati záslovné kořenné konsonanty *č*, *dž*, ale opět s nimi se tu setkáváme, poněvadž i do této tvorby pronikly kmeny slovesné a jazyk vedle stupňovaných *o*-kmenů prvotních, přímo od původního tvaru kořene tvořených, časem odvozoval tyto kmeny od toho tvaru kořene, ve kterém kořen se jevil ve slovese. A tak vznikly vedle *jāga-s* ‚obět' i *jādža-s* od *jadž-a-ti* ‚obětuje', vedle *bhoga-s* ‚požitek, rozkoš' — *bhodža-s* ‚štědrý (požitek skýtající)' od slovesného kořene *bhudž-* ‚užívati', vedle *-rēka-s* i *rēča-s* ‚vyprázdnění' od slovesného kořene *rič-* ‚prázdniti, vypouštěti', *tēdža-* ‚ostření' od *tidž* ‚ostřiti' atd.

Kořen ind. *tudž-* ‚strkati, narážeti na' tvoří praesentní kmen vsutým *-n-*: 3. pl. *tuňdž-anti* ‚strkají, narážejí', v particip. pass. objevuje se tento praesent. kmen rozšířen o kmenový vokál *a* (= indoevrop. o/e): *tuňdža-māna-s* a v tomto tvaru stal se kmenem nominálním: *tuňdžá-s* ‚náraz', a rovněž tak z *indh-atē* ‚zapalují' (kořen *idh-*) odvodilo se adjektivum *indha-s* ‚zapalující, rozněcující'.

Dále následují ještě příklady jmenných forem odvozených od sponových sloves s kmenotvornou příponou slabičnou.

Od praesentní tvorby s příponou *sko/e-* utvořena jsou na př. slova: ind. *gaččha-* od *gaččha-ti* ‚jde' (kořen *gam*), *-ṛčchā* od *ṛčcha-ti* ‚napadá, dochází' (kořen ind. *ar-*), *iččhaka-s* ‚hledající, žádající' *iččhā* ‚přání, žádost' od *iččha-ti* ‚hledá, žádá', rusk. *iskъ* žaloba česk. *zisk* od *iskatъ získati* (kořen *eis-*), řec. *διδάσκαλο-ς* ‚učitel' od *διδάσκω* z **διδακ-σκω*, lat. *pro-miscuus* od *misceo* (kořen indoevrop. meik'-), lat. *scrōfī-pascu-s* ‚pasák sviní' od *pasco* — *pāvi*;

od *no/e*-kmenů praesentních: ind. *sadāpṛṇa-s* ‚vždy darující' od *pṛṇa-ti* vzniklého obměnou z *pṛnā-ti* ‚plní', *pra-mṛṇa-s* ‚ničící' od *mṛṇa-ti* (z *mṛ-ṇā-ti*) ‚rozdrcuje', řec. *κλῑν-ικό-ς* ‚ležící (v posteli), nemocný' *κλιν-ίς*

gen. *κλιν-ί-δ-ος* ‚lůžko‘ *ἀ-κλιν-ής* ‚nenaklonný‘ od *κλῖνω* — *ἐ-κλί-θην* — *κέκλῖ-μαι*, *φθιν-άσ(άδος)* ‚chřadnoucí‘ *φθίν-ασμα* ‚chřadnutí‘ od *φθί-νω* ‚hynu‘, *εὐ-πλυν-ής* ‚krásně praný‘ od *πλύνω* z *πλυ-νιω*;

od *jo/e*-kmenů: *ἀ-τειρ-ής* ‚nezdrtitelný‘ od *τείρω* z *τερ-ιω* ‚tru‘, *ὀφειλ-ετής* ‚dlužník‘ *ὀφείλημα* ‚dluh‘ od *ὀφείλω* z **οφελιω*;

od kausativní ind. tvorby na *-aja-*: *-ēdžaja-s* ‚v pohyb uvádějící, střásající‘ od *ēdžaja-ti* ‚v pohyb uvádí‘, *dhāraja-s* ‚dluhující‘ od *dhāraja-ti* ‚dluhuje‘, *ati-pāraja-s* ‚přepravující, vysvobozující‘ od *pāraja-ti* ‚přepravuje‘.

Taktéž i z futura *bhav-išja-ti* ‚bude‘ nalézáme odvozený kmen jmenný: *bhav-išja-s* ‚budoucí‘, *bhav-išja-m* ‚budoucnost‘.

Tvořil-li jazyk, jak z těchto příkladů vysvítá, z kterékoli tvorby slovesné, i když toliko jedné řadě časovací náležela, kmeny jmenné, činil tak zajisté tím hojnější měrou, když některá slovesná tvorba, hlavně ovšem tvorba praesentní, stala se základem, na němž časem vystavěla se celá nová budova konjugační. Již v Ṛgvēdě nalézáme na př. od koř. *pī-* ‚nadýmati, tučniti‘ příponou *neu̯nu-* utvořený a do thematické *o/e*-flexe převedený praesentní kmen *pinva-* vzat za základ nové konjugace: 3. sg. praes. *pinva-ti* 2. dual perf. *pipinv-áthus to-* particip. *pinv-ita-s* caus. *pinv-aja-ti* a přichází ovšem také ve tvorbě nominální: *-pinva-s* ‚nadýmající‘. Touž příponou *neu̯nu-* utvořen je i od kořene ind. *džī-* pohybovati se, poháněti‘ kmen praesentní *džinō̯u-* procházející tolikéž celou konjugací: 2 sg. *džinō-ši* neb 3. sg. *džinva-ti* 2. duál. perf. *džidžinv-athus* 3 sg. fut. *džinv-išja-ti to-* partic. *džinv-ita-s* a objevující se rovněž i jako kmen jmenný: *-džinva-s* ‚vzbuzující‘. V řečtině *τα-νύ-ω* z **ten* + *neu̯u* + *o/e* podobným způsobem dalo vznik nové konjugaci: aor. *ἐ-τάνυ-σα* perf. *τετάνυ-σ-ται* aor. pass. *ἐ-τανύ-σ-θην* part. *τανυ-σ-εί-ς* a přešlo do nominální tvorby v *τανυ-σ-τύ-ς* ‚natahování‘. Ind. 3 sg. *īkša-tē* ‚vidí‘ je původně *desiderativum* se zdvojeným kořenem (indoevrop. *oq-* řec. *οπ-* lat. *oc-*). Časem však setřel se s něho význam desiderativní, zaměněn byv významem prvotné tvorby slovesné, přímo od kořene vedené, a desiderativní kmen byl převeden do všech časovacích řad, na př. aor. *āikši* fut. *īkšišjatē* pass. *īkšatē* caus. *īkšajati* atd. a vzat rovněž i za kmen nominální: *īkša-s* ‚vidoucí, hledící‘ *īkšā* ‚pohled‘.

Tak šířily se po celé konjugaci i praesentní tvorby na příponu *nā/e-* a hlavně ovšem sponové tvorby utvořené slabičnou příponou *xo/e* neb *xjo/e*, v níž *x* znamená souhlásku vůbec. Šířením se praesentního kmene do všech systemů časovacích přibírala se souhláska z praesentní přípony ke kořeni, pokládala se ve vědomí mluvícího za součást jeho, a tak vznikla a vzniká v pokračujícím vývinu jazykovém dosud řada druhotvarů kořenných se souhláskovým zakončením tam, kde kořen byl otevřeným, na př. v něm. *fliess*-en od indoevrop. kořene *plu-*, a se zakončením na skupinu souhláskovou tam, kde kořen již souhláskou se končil, na př. v něm. *flecht*-en proti řec. *πλέκ-ειν*.

Z nových těchto kmenů slovesných odvozovaly se opět kmeny jmenné, ježto jazyk z hojného svého materiálu udržoval si stále živé vědomí o totožnosti základních útvarů kmenů jmenných a slovesných jakož i o poměru, ve kterém k sobě navzájem ty které tvorby slovesné a jmennné v příčině svého kmene byly.

Uvedu nyní některé příklady z cizích jazyků dosvědčující, že praesentní kmeny, po celé oblasti konjugační se rozšířivší, tolikéž berou se

za kmeny nominální: řec. ὀτρύνω z *o-τρυ-νιω ,pobádám': ὀτρυν-τύ-ς ,pobídnutí', lat. *clīnāre* od kořene indoevrop. *klei-*: *re-clīn-i-s tri-clīn-iu-m*, sthněm. *ginēn* od kořene indoevrop. *ĝhei-* (slov. *zě-* v českém *zeje*) nhněm. *gähnen*: *Gähner*, got. *skeinan* sthněm *scīnan* nhněm. *scheinen* od kořene germ. skī-: *Schein*, sthněm. *swīnan swintan* nhněm. *schwinden* od kořene germ. *swī-*: *Schwund*, got. *standan* sthněm. *stantan* od kořene indoevrop. *stā-*: *Stand*, kdežto *Stadt* odvozeno je od nerozšířeného kořene, zachovaného v sthněm. *stān* nhněm. *stehen*, got. *blēsan* sthněm. *blāsan* nhněm. *blasen* od kořene indoevrop. *bhlē-* objevujícím se ve sthněm. *blājan* nhněm. *blähen*: *Blase*, starosasky *fliotan* sthněm. *fliozzan* nhněm. *fliessen* od kořene indoevrop. *plu-*: *Fluss*, od téhož kořene lotyšské *pludēt* ,nahoře plovati': substantivum *plūdi* ,zátopa', litevské *plústi* z *plud-ti* ,dostati se do proudu, přetékati': *plūdis* ,plovoucí dřevo upevněné na hořejší části síti', got. *giutan* sthněm. *giozan* nhněm. *giessen* od kořene indoevropského, od něhož máme řec. χέω z χεϝ-ω, χῦ-μα: *Guss* atd. A tak nalézá se i ve slovanských jazycích celá řada takových kořenů, jejichž záslovná souhláska byla původně příponovým živlem praesentního kmene, jenž buď v době již předslovanské, buď praslovanské aneb až v době vývoje jednotlivých jazyků slovanských do celé konjugace a odtud do tvoreb nominálních byl uveden; tak na př. v kořenech *plet-*, *rost-* patřilo záslovné *t* k praesentní příponě *to/e* omezené s počátku jen na kmen praesentní.

Z bývalých předslovanských praesentních, souhláskou počínajících přípon uchovala se do historické doby jako živá kmenotvorná přípona slabika *no/e*. U sloves s kořenem otevřeným jakož i u těch, jejichž kořen před příponou *no/e* ztrácí záslovnou souhlásku, časem příponové *n* rozšířilo se do ostatních forem časovacích. A v tomto případě pak slovesa *no/e*-příponová stavějí se ve vědomí mluvícího do jedné řady se slovesy s kořenem na souhlásku zavřeným a dělí se podle těchto sloves na kmen (kořen) a příponu tvarovou tak, že *n* přibírá se ke kořeni a ne k příponě: *vinu* na *vin-u* jako *klepu* dělí se na *klep-u*.

Podobně tak přiráží se mimokořenný živel ke kořeni na př. ve tvorbách *kujný* od *ku-ji* proti *kolný* od *kol-i* z *kol-ju*, *dávka* od *dá-v-a-ti* proti *sázka*. Vedle sloves vedených od prostého, zavřeného kořene uchoval si jazyk i substantiva s týmž (nestupňovaným) tvarem kořenným, na př. vedle *hřeb-u* (stč.) *do-jm-u*, *klep-u*, *sek-u*, *tep-u* žijí v jazyce i substantiva: *po-hřeb*, *do-jem*, *po-klep*, *sek*, *tep* atd. Z takovýchto dokladů udržuje se v jazyce stále živé vědomí o totožnosti nerozšířeného, pouhý kořen obsahujícího kmene jmenného s kmenem (jenž zároveň je kořenem) neodvozených sloves aneb s kořenem sloves odvozených, a z toho vyplývá pak schopnost jazyka, z kmene slovesa neodvozeného aneb z kořene slovesa odvozeného utvořiti kmen jmenný, kdykoli toho potřebuje. A že tato schopnost také skutečným a neustálým tvořením se projevuje, toho dokladem poučným jest na př. kořen slovesa *třásti*. Základní tvar tohoto kořene je *ter-* v ind. *tarala-s* ,třesoucí se'. Z něho příponami *em*, *es* odvozovaly se druhotvary kořenné *trem-*, *tres-*: řec. τρέμω lat. *tremō* ind. 3. sg. *tras-a-ti* řec. τρέ(σ)ω. Slovanský kořen *tręs-* vznikl buď z *trem-* příponou další *s* aneb (což je pravděpodobnější) z *tres-* vsutím praesentního *n* (jako *sęd-* v *sęd-ą* stč. *śad-u* ze *sed-*, *lęg-* v *lęg-ą* stč. *lah-u* z *leg--*). Ze slovesa stb. *tręs-ą* stř.

třas-u vzat byl v češtině kořen *tręs-* i za základ *o*-tvorby jmenné a to buď již v době, dokud ještě nosovka se nezrušila, aneb aspoň v době, kdy *ia* v *třásti* ještě se nepřehlasovalo a mohlo nepřehlášeno ještě do substantiva přejíti, kde následkem většiny přípon tvrdých od přehlásky zůstalo uchráněno masc.: *třas* fem. *třasa*. V časovací praesentní řadě za to, jak známo, před kmenovým *e* *ia* se přehlásilo: *třasu třěseš třěse* atd., a přehláska později pronikla celou řadou: *třesu třeseš třese* atd. A ze tvarů slovesných přehláska přešla i do kmene jmenného: *třes*, *po-pře-o-třes*.

Připomenuli jsme nahoře, že *no/e*-kmenná slovesa s kořenem otevřeným aneb s kořenem, s něhož záslovná souhláska před *n* se vysula, stavěna byla, když *n* rozšířilo se i do tvoreb mimopraesentních, do jedné řady se slovesy o kořeni zavřeném, jejichž praesentní kmen neměl žádné přípony kmenotvorné souhláskou počínající, a to pro zvukovou podobnost toho útvaru slovního, jenž nalézal se před tvarovou příponou osobní a který v obojích měl uprostřed samohlásku, v násloví a zásloví souhlásku: *tep*-e — *van*-e — *ton*-e. A tato associace byla příčinou, že jazyk, jako měl útvar *tep- hřeb- sek-* atd. ve tvorbách slovesných i jmenných, moha kmen slovesný vzíti za kmen jmenný, také útvar *van- ton-* bral za základ tvoreb jmenných: čes. *prů-van*, slovin. *o-ton* a čes. *tůně* pol. *tonia*. Tvoreb takových je nejen v češtině, ale i v ostatních slovanských jazycích hojnost. Stůjtež zde některé:

Slovesný útvar kmenový *gyn-*, sňatý z praesentního kmene *gyne-* z *gyb-ne* = čes. *hyne-*, dal vznik substantivům maloruskému *za-hyn* ‚smrt' (sloveso *hynuty*), velkoruskému *po-ginъ* ‚ztráta' (sloveso *ginutь*), morav. dialek. *zahyn*; v bulharštině kmen *gъn-* z 1. sg. *gъna* z praslov. *gъb-ną* ‚hnu' přešel do substantiva *gъn-ka*, *z-gъn-ka* ‚záhyb'. V maloruštině utvořila se i od iterativa tohoto slovesa *-hynati* substantiva *za-hyn vy-hyn* ‚ohyb'. Slovesný kmen *klen-* z *klenouti* (z *klep-nouti*) přešel do substantiv *klen-ba vý-klen-ek*, kmen *odpo-čin-* sňatý se slovesa *odpo-činou-ti* do substantiva *odpo-čin-ek*, ze kmene *kyn-* od *kynouti* (z *kyvnouti*) utvořeno podst. jméno *pokyn*, ze *plyn-* od pol. *płynąć* čes. *plynouti*: pol. a čes *plyn*, ze *sun-* od *sunouti*: *po-sun-ěk*, z bulh. *stin-* od *istina* místo *istidna* (kořen *styd-* v čes. *styd-nou-ti*): bulh. *na-stin-ka* ‚rýma', ze *šin-* od *šinouti*: *výšin*. *Vanouti* utvořeno z infinitivního kmene páté třídy *věja-* = *vá-* kmenotvornou příponou třídy druhé, sňatý s něho kmenový útvar *van-* je základem substantiv *prů-van ván-ek*. Tato substantiva jsou pádným důkazem, že naše odvozování uvedených tu slov z praesentní no/e-kmenné tvorby jest správné, neboť substantivní *-van* rozložiti na kořen *vě*+ odvozovací nominální příponu *-nъ* nikterak nelze.

A tak konečně utvořena jsou i *vý-vin zá-vin* převzetím slovesného kmenového útvaru *vin* z *vinouti* do tvoreb nominálních, nikoliv však z kořene *vi-* příponou nominální *nъ*, jak na př. vzniklo subst. *stan*. Nelze tedy proti správnosti tvorby této namítati ničeho a vystupovati by se mohlo proti slovu *vývin* jen tím zřetelem, že nemajíc odlišeného od staršího *vývoj* významu, jeví se někomu zbytečným a méně zvučným. Za to však jazyk *závin* již odlišil významem od *závoj*, a ono pak, ač je zcela tak utvořeno jako *vývin*, našlo milost u brusičů našich i ve Slovníku Kottově; snad proto, že je zná již Jungmann, a že by ‚*závoj jablečný*' i nejpřísnějšímu brusiči nechutnal. Že také od na př. bíti, líti atd. nemáme *bin*, *lin* atd., pochodí odtud, že slovesa ta nečasují se

s kmenotvornou příponou *ne/nou-*. Jako je k bí-ti — bi-je: boj, k *vá-ti* — *vě-je*: *závěj*, k *rý-ti* — *ry-je*: *rov*, tak je k *ví-ti* — *vi-je*: *vý-voj*, ale jako je *prů-van* od *van-e*, tak je *vý-vin*, *zá-vin* od *vin-e*.

Také to nemůže uváděti se proti správnosti tvorby slova *vývin*, že na př. neužíváme také rozvin, plan, kan od *rozvine*, *plane*, *kane*, vždyť rovněž tak vedle sloves nese, veze, hryže atd. neexistují substantiva nes, vez, hryz; jazyk není povinen vyčerpati hned každou tvorbu až do dna.

II.

Zavrhují se také tvorby jako *vyvinovati*, *oslniti* atd. a to proto, že deverbativa prý výhradně tvořiti lze jen přímo od kořene a ne také od kmene opatřeného příponou kmenotvornou.

Rozhledněme se tedy po slovesích deverbativních, všimněme si aspoň zběžně, jak v kterém jazyce se tvoří, a je-li správné tvrzení, že odvozují se jen z kořenného tvaru slovesného. A tu hned na samém prahu historického vývinu jazyků indoevropských, v nejstarší indičtině, nalézáme velmi četná deverbativní slovesa — kausativa na *-aja-* — která tvořena jsou proti tvrzení hořejšímu ne od prostého kořene, nýbrž od kmene praesentního: 3. sg. kaus. *prīnaja-ti* ‚potěšuje' od praesentního kmene *prī-nā/ī-* v 3. sg. *prī-nā-ti*, 3. sg. kaus. *dhūnaja-ti* ‚v pohyb uvádí, otřásá' od *dhūnā/ī-*: 3. sg. *dhū-nā-ti*, 3. sg. kaus. *krnt-aja-ti* (vedle *kartaja-ti* od stupňov. kořene ind. *kart-*) ‚řeže, štípe' od kmene *krnt-* v 3. sg. krnta-ti utvořeného vsutým *n*, 3. sg. kaus. *rundhaja-ti* ‚zdržuje' (vedle rodh-aja-ti) od *rundh-* v 3. sg. *runaddhi* ‚z *runadh* + *ti* (kořen *rudh-*), 3. sg. kaus. šundhaja-ti (vedle šodh aja-ti) ‚čistí' od kmene *šundh* v 3. pl. *šundh-a-ti* (kořen *šudh-*), 3. sg. *limp-aja-ti* natírá, maže' (vedle lēp-aja-ti) od *limp-* v 3. pl. *limp-a-ti* (kořen *lip*), 3. sg. kaus. *pinv-aja-ti* ‚nadouvá' od kmene *pinu-*: 3. sg. *pinv-a-ti*, 3. sg. *iččh-aja-ti* (vedle ēš-aja-ti) ‚žádá' od *iččh-* v *iččha-ti*; v jazyku Avesty: 3 sg. *kerentaje-iti* ‚řeže, štípe' od 3. sg. *kerenta-iti*, 3. sg. *bundžaje-iti*, ‚čistí' od 3. sg. *bundža-iti*, staroperské 3. pl. *a-kū-nav-aja-tā* ‚činili' od 3. sg. impf. *a-kūnav-a*

Četné jsou odvozeniny od praesentního původně kmene i v řečtině a germánštině *εἰλέω* ‚tisknu' od *εἴλω* = **Fελ-νω*, ion. konj. *βουλέωνται* od *βούλομαι* ‚chci' *βουλο* = **βολ-νο-*, *πιτ-νέω* ‚padám' od *πίτ-νω*, *ὀλιγο-δρανέω* ‚ochabuji' od *δρ-αίνω*, *ἀγῑνέω* ‚vedu' od *αγ-ίνω* = **αγ-ινFω*, *πεκτέω* ‚češi' od *πέκ-τω*; sthněm. *hlein(i)u* = trans. nhněm. *lehne* ‚podpírám' od intrans. sthněm. *hli-nē-m* = nhněm. lehne ‚podpírám, kloním se', sthněm. *sce(i)niu* ‚ukazuji' od intrans. *scī-nu* = nhněm. *scheine* z kořene germ. *skī-*; sthněm. *swein(i)u* ‚dávám mizeti, umenšuji' od intrans. *swīnu* = nhněm. *schwinde* z kořene germ. *svī-*, got. *vandja* stněm. *went(i)u* = nhněm. *wende* od got. *vinda* = nhněm. *winde* z kořene indoevrop. *vej-* atd.

Od *litev. kariu* ‚věším' je příponou *-st-au*:*-st-yti* utvořeno iterativní *kárstau*: *karstyti* a od něho dále deminutivní příponou *-in-ēju* iterativní deminutivum *karstinēju*, k intrans. *kabu* ‚visím' odvodilo se faktitivní *kabinu* ‚věším' a od něho dále deminutivní a iterativní *kabineju* ‚stále zde onde trochu věším', od *lēju* ‚liji' je iterativum *laistau* a od něho zase deminutivní iterativum *laistinéju* atd.

A jak četná jsou slovanská deverbativa utvořená ne z kořene, ale ze kmenů slovesných na *ě*, *i*, *a*! Vzpomeňme jen iterativ infinitivní příponou *a* i *-ova* utvořených od sloves čtvrté třídy zakončených v kmeni praesentní i infinitivní zároveň příponou *i*: *probouzeti*, *probuzovati* od *pro-budi-*. Oč tyto tvorby četnější jsou tvoreb od pouhého kořene vedených: *chápati* od *chopiti*, *pátrati* od *patřiti*! A od sloves vzoru ‚*trpěti*' máme deverbativa odvozená od prostého kořene: *vídati*, od kmene infinitivního: *vidívati* stb. *viděvati* i od praesentního: bulh. *za-spi-vam* ‚zaspávám'.

A odvozovaly-li ostatní jazyky indoevropské hojné novotvorby slovesné od kmene praesentního, a byl-li jazyk slovanský oprávněn utvořiti na př. od *viděti*: iterativa *vídati* i *vidívati* (z viděvati), proč nebyl by rovněž oprávněn vedle deverbativ od prostého kořene vedených tvořiti i nové deverbativní tvorby od kmene utvořeného příponou *ne/nou-*, zvláště když u sloves s kořenem otevřeným příponové *n* v celé konjugaci proniklo? A že jazyk si byl vědom, že tyto tvorby plně jsou oprávněny, dokazuje jejich hojné v jazyce užívání sahající do nejstarších historických dob jazyka slovanského, jak vidí se ze starobulharských iterativ *minovati* od *minąti* — kořen slov *mi-*, *povinovati* ‚subjicere' *obinovati sę* ‚reformidare' od *povinąti*, *obinąti sę* — kořen slov. *vi-* stind. *vi-* ‚obtinere'. Okolnost, že jazyk nerozšířil této tvorby na všechna *n*-kmenná slovesa, že na př. od *plynouti* netvoří iterativum *plynovati* nýbrž *plývati*, nesvědčí nikterak proti správnosti tvorby *vyvinovati* od *vyvinouti*. Na námitku tu je táž odpověď, již prohlásili jsme za bezpodstatnou podobnou námitku proti oprávněnosti slova *vývin*. Žádná skoro tvorba neprovede se veskrze. A jako příroda, tvoříc druhy nové, zachovává i staré, tak i jazyk, dávaje vznik tvorbám novým, udržuje v platnosti i mnohé tvorby staré.

Nalézáme pak v slovanských jazycích od slovesného kmene 2. třídy odvozená slovesa v třídách páté, šesté, jakož i ve čtvrté a třetí. Nejčetnější jsou odvozeniny tyto ve třídách páté a šesté, a proto uvádím k nim doklady napřed: bulh. *prê-gъn-vam se* od *gъna* ‚zahýbám' vedle *zgib-am*, srb. *na-gin-jati* vedle *nagibati* od *na-gnuti*, malorus. *za-hyn-aty* vedle *hybaty*, bělorus. *na-hin-ać* vedle *vyhibać*, rus. *na-gin-atъ* vedle *nagibatъ* z kořene slov. *gъb-* ‚hýbati', slovin. *z-gin-jati* vedle *pohibati* od *ginoti* = čes. hynouti bulh. *za-gin-uvam za-gin-vam* od dokonavého *za-gina* ‚zahynu', pol. *gin-ać*, rus. *kin-atъ* vedle *kidatъ* od *kinutъ* ‚hoditi', stb. *min-ovati* od *minąti* = čes. minouti bul. *min-uvam*, rus. *min-ovatъ*, bul. *po čin uvam* vedle *po-či-vam* od *po čina* ‚odpočinu', čes. dial. (plzeň.) *od po čin-ati* = odpočívati, bul. *i-stin uvam* od *istina* ‚zchladnu', srb. *pri-an jati* od *pri-onuti* z *pri-lьnąti* = čes. přilnouti, pol. *ockniewać* od *ocknąć*, čes. *po-šin-ovati* od *po-šinouti*, slovin. *u-trin-jati* za starší *u-trip-ati* ‚světlo čistiti' od *u-trnoti* srb. *u-trn-jivati* — kořen slov. *trep-*. Zcela podle analogie *n*-kořenných sloves: *na-pn-u* — *na-pín-ám* utvořena jsou iterativa se vsutým *ī* od čes. *u-sn-u* — *u-sín-ám*, *z-hasn-u* — *z-hasín-ám*, od dial. plzeň *roužn-u* (z *rozžhnu*) — *roužín-ám*, od pol. *obe-rzn-ę* — *obrzyn-am* — koř. slov. *řěz-* čes. *řez-*. A jsou-li tyto tvorby v jazyce oprávněny, jsou jimi tolikéž i čes. *vy-roz-za-vinovati* vedle *roz-vínati*, *posunovati*. Do třídy třetí převeden byl praesentní *n/kmen* v rus. *losn-ětъ* ‚lesklým se stávati' od *losnutъ*, *po-tuskn-ět* od *po-tusknutъ* ‚zkaliti se'.

V čes. *oslniti* jeví se nám n-kmen základem slovesné tvorby třídy čtvrté. V Kottově Slovníku čteme o tomto slovese: »Oslniti není nic.« Výrok tento však je nesprávný, *oslniti* je něco, a sice správně tvořené a i potřebné sloveso, jedním z dokladů, jak jazyk důmyslně pojmy odstiňuje, odstíněný pojem zachycuje a ustaluje. *Oslnouti* lišilo se valně zněním svým od *slepý*, vztah mezi nimi se uvolňoval a v *oslnouti* proto usazoval se význam přenesený, lišící se od významu základního, pro pro nějž zatím jazyk utvořil nové sloveso *oslepnouti*. Podobně tak na př. pro přílišnou různost hláskovou dostalo *uštknouti* (z *uštípnouti*) význam svůj zvláštní, zúžený proti prvotnímu významu zachovávanému v iterativním *štípati*, od něhož proto utvořeno nové dokonavé sloveso *uštipnouti*. Odlišený pojem slovesa *oslnouti* chtěl jazyk ustáliti, užívati ho i ve významu transitivním, a proto k tomu útvaru hláskovému, na kterémž tato nuance pojmová tkvěla, tedy k *osln-* přidal příponu transitivní tvorby slovesné: *i* a tak z kmene intransitivního utvořil kmen transitivní. Podobně tak si počínal chtě z perfektních intransitivních příponou *-ne/nou-* utvořených kmenů *usne- zhasne-* odvoditi intransitivní kmeny iterativní: *usína- zhasína-*; také tu odvozovací příponu *a* přidal ne ke kořeni, nýbrž k tomu komplexu hláskovému, na kterém intransitivní význam se jevil, tedy k *usn, zhasn*, ba jazyk byl tu ještě smělejší vloživ před mimokořenné *n* ještě i cizorodé *í*. Brusičům prohlašujícím tvorbu *oslniti* za neústrojnou musila by proto slovesa *usínati*, *zhasínati* zdáti se tím neústrojnější. Také *rostiti* utvořeno jest od kmene, jehož záslovné *t* původně patřilo praesentní příponě. Nahlédl jsem jen na několika místech do slovníků ruského a polského, najdu-li v nich k českému *oslniti* obdobně utvořená slovesa. Našel jsem rus. *losnitъ* ‚leštiti' od *losnutъ* ‚lesknouti se', pol. *lsnić* od *lsnąc*, *wklęsnić* ‚vtisknouti' od *wklęsnąc*. Příkladů hojnost z jiných jazyků již uvedeno bylo výše. Proto tvorby jako *oslniti*, *vý-vin*, *zá-vin* od znalců jazyka nesmějí z řeči naší se odstraňovati, majíť tu své náležité místo, jsouce zároveň poučným dokladem té podivuhodné, nevyčerpatelné tvůrčí síly jazykové, která jednoduchými zákony psychologickými ze skrovných prostředků buduje tak velkolepou nádhernou budovu jazykovou. Jak nepatrná, chudičká byla by však nyní budova tato, kdyby byla tvůrčí schopnost jazyková od samého počátku pohybovala se v těch hranicích, které by jí byly vykázaly zásady, s nimiž tak v mnohých brusích se shledáváme. Při posuzování zjevů mluvnických je účelem badatelovým, aby je zachytil s pravého hlediska. Bývá-li záhada obtížnější, tu různá hlediska se křižují a nebývá hned snadno najíti mezi nimi to pravé. V takovém případě třeba je stopovati zjev zkoumaný až do samých začátků jeho vzniku. Zde toho tuším třeba nebylo, soudnému čtenáři bylo by postačilo objasniti tvorbu probíraných slov na několika českých a jinoslovanských slovích. Přece však odhodlal jsem se výkladům svým dáti hlubší, historický podklad, abych tím objasnil a odůvodnil stanovisko, jež zaujímám k těmto tvorbám.

Jak zjednodušiti žákům syllogistiku?

Úvaha logicko-didaktická. Napsal dr. **Jan Havránek.**

Hradec Králové.

Úvod. Syllogistika Aristotelova a v čem spočívá její cena.

§ 1. Nejobtížnější částí elementární logiky jest syllogistika. Nauku tuto již sám původce její Aristoteles zpracoval dokonale. Také my při zkoumání, jak syllogistika žákům zjednodušena býti by mohla, od nauky Aristotelovy celkem odchylovati se nebudeme. Tak učiníme hlavně jednak proto, že práci svou pokládáme více za úvahu didaktickou — ovšem na látce logické — než za pouze logickou, jednak, což mnohem důležitější, že *syllogistika v té podobě, jak ji Aristoteles podává* a jak skoro zcela dle něho pěstovali ji stoupenci jeho ve věku starém, lepší část scholastiků ve věku středním, ba i celá řada badatelů věku nového, byť i se jí vytýkalo, že vzorce její jsou umělé, že závěry její implicite obsaženy jsou v praemissách a že tím, co je jí základem, totiž soudy *A*, *E*, *J*, *O*, nevyčerpává se všecka bohatost vztahů, jak se jeví v řeči a jak je jí třeba ke správnému myšlení (Cf. Krejčí, Logika, § 60. a 36. Pr. 1898), *působí na mysl lidskou mohutně.* Onať nejen že ustanovuje — v jistém smyslu — značně cenné zákony lidského myšlení, dle nichž lze někdy přijíti i ku pravdám dříve nevysloveným, byť i pravdy ty implicite v praemissách již byly, nejen že pravé pochopení pojmů značně podporuje, nejen že jest průpravou velmi dobrou k induktivnímu myšlení a že ku přehledu našich vědomostí znamenitě přispívá tím, že větami všeobecnými lze zahrnouti mnoho poznatků (Cf. Procházka, Logika, § 63., 4. Praha 1893), ale i *poskytuje* — zvláště tím, že lze ji z jednoduchých prvků prostředky rovněž jednoduchými s mathematickou přehledností a jistotou úplně rozvinouti — *hojně látky k bystření rozumu.*

Co předcházívá nauku o syllogismech?

§ 2. Zjednodušivše si takto řešení úkolu, uvažujme, čeho učitel může využiti, než přikročí k soustavnému probírání syllogistiky. Dvojí okolnost to je a to jednak ta, že žák již od útlého věku je veden k tomu, aby proti pravidlům syllogistiky se neprohřešoval, jednak že syllogistiku předcházívá nauka o pojmu, o soudech a o důsledcích.

Vzhledem k první okolnosti připomínám, že je na veliký prospěch, je-li v učebné knize přiměřená hojnost vhodných příkladů a to tak upravených, aby žák z počátku beze znalosti pravidel pouze svým rozumem toho přesvědčení nabyl, že již dříve sám správné úsudky — byť i obyčejně jen enthymematické — tvořil. Jakmile tato průprava, jež může býti zcela krátká, dospěje konce, pak nejlépe je probírati vždy jen část příkladů a hned část nauky. I to někdy je dobré naváděti žáka, aby pravidla sám nalézal aneb aspoň sám dokazoval. Také dobře je, ač to není nutné, jak jest to u Pommera v § 15., 16. a 17. (Beispiele und Aufgaben zur Lehre vom kategorischen Syllogismus. Vídeň 1884), ke konci, když již všecko bylo probráno a pro-

cvičeno, za opakováním připojiti ještě vhodné úkoly a příklady znalost již celé syllogistiky předpokládající.

Obraťme se nyní k okolnosti té, že učitel syllogistiku na prvním místě neprobírá. Nejvýhodněji je, jak také obecně se děje, probírati nejdříve nauku o pojmu. Jest sice pravda, že pojmy náležité jasnosti docházejí soudy, důsledky a úsudky, ale i nejjednodušší soudy předpokládají hotové pojmy; rovněž i nejjednodušší důsledky a úsudky předpokládají hotové již soudy. Učitel tedy, dříve než přijde k úsudkům, má půdu naukou o pojmu, o soudu a o důsledcích značně připravenu.

Který druh úsudků je nejvhodnější pro začátek?

§ 3. Záleží nyní na tom, ustanoviti, co z celé bohaté a různě spletené látky o úsudcích nejdříve objasňováno býti má. Možnosti jsou tyto:

a) Při úsudku často nebývá návěst některá vyslovena, ba někdy i závěr je zamlčen. Jest sice dobré hned na počátku na takové úsudky upozorniti, ale soustavný výklad jimi počíti nelze; nejsou totiž dosti typické.

b) Také ty případy nelze z počátku v zevrubnější úvahu bráti, u nichž některý člen je rozveden. Tím by vzorce závěrů nebyly dosti jednoduché.

c) Vzhledem k modalitě, jež netýkajíc se samotného obsahu soudu, nýbrž jen spony (větší neb menší jistoty ve vědomí osoby myslící) vymyká se vlastně úvaze logické, majíc místo spíše v psychologii a noëtice, dlužno nejdříve probrati úsudky z návěstí pouze assertorických. To plyne z této úvahy: Nejneurčitější jsou soudy problematické, neb nevylučujíce platnost opaku, neposkytují našemu vědění valné záruky jistoty, z čehož plyne, že úsudky na nich založené byly by zcela vrátké. Soudy apodiktické, vylučujíce opak, jsou sice nejjistější, ale předpokládajíce soudy jiné, z nichž plynou, nejsou původním základem. Tím toliko mohou býti soudy assertorické, jež nemají zření k tomu, je-li opak možný či nemožný, prostě kladou anebo popírají to, o čem jsme přesvědčeni. Závěry ovšem ať již z praemiss problematických ať assertorických ať apodiktických plynou vždy apodikticky (ἐξ ἀνάγκης). Cf. Čáda, Noëtická záhada u Herbarta a Stuarta Milla, p. 127, 113, 124, 117, 118 a j. Praha 1894.

Poznámka. O úsudcích vzhledem k modalitě bývá v logikách zmínka jen velmi krátká.

d) Konečně vzhledem k relaci, jež je mnohem důležitější pro nauku o úsudcích než modalita, nejlépe je přihlížeti nejdříve k úsudkům z návěstí pouze kategorických. Důvod hlavní je jednak ten, že soudy kategorické, jež vznikají ze vztahu dvou pouze pojmů, ve své základní podobě jsou nejjednodušší, z nichž lze úsudky tvořiti, jednak, že úsudky toho druhu jsou nejvíce typické.

Poznámka. Úsudky z návěstí kategorických ve všech snad logikách probírány jsou na místě prvním a nejdůkladněji.

Díl první. Úsudky nezkrácené a u nichž žádný člen není rozveden.

Část první. Úsudky kategorické.

I. Úsudky kategorické jednoduché.

Co je to syllogismus?

§ 4. Majíce ustanoveno, kterými úsudky nejdříve počíti se má, ukážeme, jak úsudek z nauky o soudech a důsledcích přirozeně vyrůstá. Lindner v »Obecném vyučovatelství« na str. 22. (Přepracoval K. Domin, Vídeň 1893. Viz i v »Lehrbuch der formalen Logik« pag. 67. a 68., 6. vyd. Vídeň 1885) počíná si celkem takto: Úsudek podřaďovací:

a)

A) dvoučlenný (důsledek):

b) Stromy (*M*) jsou rostliny (*P*), tedy
některé stromy (*M*) [lípy (*S*)] jsou rostliny (*P*).

c) $\frac{M\ a\ P}{M\ i\ [S\ a]\ P}$

B) trojčlenný (úsudek vlastní):

b) Stromy (*M*) jsou rostliny (*P*),
lípy (*S*) jsou stromy (*M*), tedy
lípy (*S*) jsou rostliny (*P*).

c) $\frac{M\ a\ P}{\frac{S\ a\ M}{S\ a\ P.}}$

Vysvětlení: Kde je *a*), je znázornění; kde *b*), příklad; kde *c*), vzorec.

Nyní záleží na tom, aby se vysvětlilo a na příkladech nacvičilo, co znamená *S*, co *M*, co *P*; co je to návěst, co návěst výroková (vyšší, horní), co podmětná (nižší, dolní); co znamená slovo závěr; proč střední člen *M* v návěstech býti musí, ale v závěru býti nemůže; proč »*S*« a »*P*« v závěru býti musí; proč střední člen *M* v obou návěstech musí býti úplně totožný, ač ovšem vyjádření slovné může býti odchylné. Také důležito je upozorniti, že návěst výroková sice bývá na místě prvním, ale že na místě tom může býti i návěst podmětná, ba někdy i závěr, zvláště v enthymematech. Dobře také je uvésti pro všecky pojmy scholastické terminy a po případě i původní řecké. Konečně s prospěchem bude uvésti Aristotelovu definici syllogismu. Anal. pr. l. I., c. 1., p. 24 b 18.: *συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι.*

O figurách.

§ 5. Ví-li již žák, co syllogismus jest, může učitel uvésti vzorec, znázornění a příklady jiné; nejlépe asi takovéto:

1)

$P[S']\,a\,M$
$S[P']\,a\,M$
0

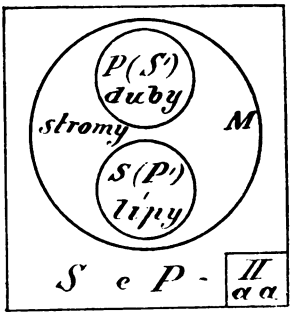

1) Duby jsou stromy.
Lípy jsou stromy.
Lípy nejsou duby; [duby nejsou lípy].

$S\,e\,P$; $[S'\,e\,P']$.

2)

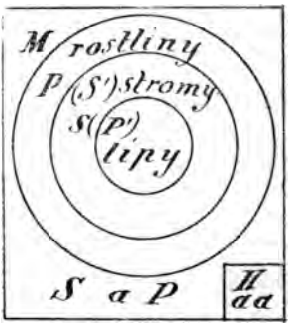

2) Stromy jsou rostliny.
Lípy jsou rostliny.
Lípy jsou stromy; [některé stromy jsou (některé nejsou) lípy].

$S\,a\,P$; $[S'\,i\,(o)\,P']$.

Nyní lze říci: Poněvadž při témž vzorci vzhledem k prvnímu příkladu pravda je, že žádné S není P ($= S\,e\,P$), vzhledem však k příkladu druhému, že všecka S jsou P ($= S\,a\,P$), nutno prohlásiti, že z praemiss »$P\,a\,M$« a »$S\,a\,M$« takový závěr, jenž by měl platnost za okolností všech, činěn býti nemůže, soudy totiž E a A vylučují platnost kteréhokoli určitého soudu (E, O, $\mathcal{J}$, A).

Nyní bude žák zvědav, jak se pozná, dle kterých vzorců lze určité závěry činiti. Učitel upozorní nejdříve na shody a rozdíly mezi vzorcem v § 4, kdy závěr z praemiss bezpečně činěn býti může, a mezi vzorcem v § tomto, kdy závěru určitého za všech okolností činiti nelze. Shoda je v tom, že při obou vzorcích obě praemissy jsou soudy A (= kladné všeobecné) a že podměty závěrů (S) jsou podměty i v praemissách podmětných; rozdíl je v tom, že výrok závěru (P) je jen při vzorci prvním výrokem v návěsti výrokové, při vzorci druhém je podmětem. Žák zřejmě vidí, že při druhém vzorci jedině tato okolnost — neb vše ostatní je stejné —, že totiž P v návěsti výrokové výrokem není, nýbrž podmětem, je příčinou, že nelze učiniti závěr takový, jako při vzorci prvém, ba vůbec že ani závěr učiněn býti nemůže.

Maje učitel takto půdu připravenu, předvede žákům všecky možnosti postavení P k M a S k M. Jsou tyto:

Návěst	výroková [podm.]	I. $MP[S']$	II. $P[S']M$	III. $MP[S']$
	podmětná [výr.]	$S[P']M$	$S[P']M$	$MS[P']$

To jest: I. Buď S v návěsti podmětné je podmětem a P v návěsti výrokové výrokem (anebo naopak). M je na opačných místech.

II. Jak S tak P jsou v návěstech podmětem, M výrokem. (Návěsti lze přemístiti.)

III. Jak S tak P jsou v návěstech výrokem, M podmětem. (Návěsti lze přemístiti.)

Na základě tohoto rozlišení rozpadá se nauka o jednoduchých úsudcích kategorických v oddíly tři, z nichž každý dělí se zase na dvě části. Oddíly ty se nazývají figurami. Dosadíme-li do vzorců za S' pouze S a za P' pouze P a napíšeme-li, jak obyčejně se píše, návěst výrokovou nahoru a podmětnou dolů, vidíme, že obě části toliko při figuře I. jsou zcela zřejmé. I jest přehled figur takovýto:

I. figura:		II figura:	III. figura:
a) MP	*b*) PM	PM	MP
SM	MS	SM	MS

K tomu dlužno ještě dodati jednak to, že Aristoteles druhou část I. figury neuvádí, a jednak to, že ta druhá část byla po Aristotelovi učiněna samostatnou figurou. Tak se vysvětluje, že obyčejně rozeznávají se figury čtyři. Jmenuje pak se první část I. figury figurou I., část druhá figurou IV.

O modech.

§ 6. Rozlišil-li učitel figury, přistoupí k dalším možnostem. V uvedených shora příkladech a vzorcích (v § 4. a 5.) byly praemissy soudy pouze A (= kladné všeobecné). Avšak kvalita a kvantita praemiss může býti i jiná (J, O, E). Tuto novou okolnost lze opět objasniti vhodnými znázorněními a příklady. Cf. Höfler, Logik (Vídeň 1890), p. 162. a 163. A jako žák při nauce o soudech kombinací kvality a kvantity přišel k soudům A, J, E, O, tak také způsobem takovým přijde ke všem možným variacím obou praemiss. Variac těch, jež jmenují se mody, je v každé figuře 16 (4×4). Přehledná jich tabulka je tato: Soudy praemiss jsou

a) dle kvantity:

b) dle kvality:	o. o.	o. č.	č. o.	č. č.
kl. kl.	*a a*	*a i*	*i a*	*i i*
z. kl.	*e a*	*e i*	*o a*	*o i*
kl. z.	*a e*	*a o*	*i e*	*i o*
z. z.	*e e*	*e o*	*o e*	*o o*

Poznámka 1. První samohláska značí návěst výrokovou, druhá podmětnou, ač ovšem i opačně býti by mohlo. Cf. § 4.

Poznámka 2. Počítáme-li k figurám také IV., jest všech modů 64 (4×16).

Odloučení modů platných od neplatných; o pořádku, v jakém se to díti má; pravidla syllogistická.

§ 7. Nyní záleží nejdříve na tom, odloučiti mody platné od neplatných. Cest je několik:

A) Mohli bychom začíti figurou I. a probrati modus za modem a o každém ukázati buď jeho platnost buď neplatnost; potom bychom promluvili zvlášť o modech neplatných a zvlášť o platných. Cesta tato sice správná byla by příliš zdlouhavá, jednotvárná a neposkytovala by — zvláště z počátku — náležitého přehledu.

B) Z nauky o soudech je známo: soudy kladné jsou důležitější než záporné, rovněž i všeobecné oproti částečným. Prozkoumejme nejdříve, ač i jinak by se mohlo začíti, mody nejméně cenné a to hned ve všech figurách. Mody takové jsou z návěstí *a*) obou záporných (*ee*, *eo*, *oe*, *oo*), *b*) obou částečných (*ii*, *oi*, *io*, *oo*), *c*) vyšší částečné a nižší záporné (*ie*, *io*, *oe*, *oo*), *d*) vyšší záporné a nižší částečné (*ei*, *eo*, *oi*, *oo*). Dospěli bychom výsledku, že všecky ty mody, vyjímaje *ei*, odpadají. Zároveň hned při příslušné skupině uvedli bychom známá pravidla scholastická platná pro všecky figury: 1. Ex mere negativis, 2. ex mere particularibus nihil sequitur; 3. je-li návěst výroková soud částečný a podmětná záporný, nelze usuzovati.

Poznámka. K těmto třem pravidlům lze připojiti jako čtvrté toto: Je-li návěst vyšší *E*, nižší *J*, je modus platný ve všech figurách.

Přehled posavadní úvahy je tento:

aa *ai* *ia* *ii*
ea *ei* *oa* *oi*
ae *ao* *ie* *io*
~~*ee*~~ ~~*eo*~~ ~~*oe*~~ ~~*oo*~~

Vysvětlení. Kde není žádné značky, vyjímaje mody *ei*, nebylo dosud o modu rozhodnuto; kde je —, byl modus odstraněn dle 1. pravidla, kde \, dle druhého, kde /, dle třetího.

Poznámka. Zajímavo je jednak to, že mody *oe*, *io* lze každý odstraniti dle dvou, modus *oo*, jenž je ze všech nejméně cenný, dokonce dle všech tří pravidel platných pro všecky figury, jednak to, že na přehledné tabulce všecky mody neplatné jsou u sebe, rovněž i ty, o nichž posud se nerozhodlo a k nimž se druží i *ei*.

Dle prvních tří pravidel odpadají 4 × 8 t. j. 32 mody, což je právě polovička.

Prozkoumejme nyní druhou polovičku modů! Zde nejlépe je promluviti nejdříve o modech fig. I., pak II., potom III. a konečně IV. a to nejdříve o modech z návěstí kladných, potom záporných a kladných a konečně kladných a záporných. Výsledek (nepřihlížíme-li zatím k těm soudům *A*, v nichž *M* zcela zjevně kryje se buď s *S* buď s *P* buď s oběma těmito pojmy), je tento (znáz.):

Figura.

I.	II.	III.	IV.
aa, *ai*, *ii*	~~*aa*~~, ~~*ai*~~, ~~*ii*~~	*aa*, *ai*, *ia*	*aa*, ~~*ai*~~, *ia*
ea, *ei*, *oi*	*ea*, *ei*, *oi*	*ea*, *ei*, *oa*	*ea*, *ei*, ~~*oa*~~
~~*ae*~~, ~~*ao*~~	*ae*, *ao*	~~*ae*~~, ~~*ao*~~	*ae*, ~~*ao*~~

Poznámka. Přetržené mody jsou neplatné, ostatní platné.

Z výsledku vidíme:

a) V I. figuře jsou 4 mody platné a 4 neplatné. Platné jsou dva z praemiss pouze kladných (scholastické názvy modů těchto jsou: barbara, darii) a dva z horních záporných a dolních kladných (celarent, ferio); vždy však je návěst horní všeobecná, dolní kladná. Scholastické pravidlo: sit minor affirmans, nec maior sit specialis. Neplatné jsou: *ae*, *ao* (minor není affirmans), *ia*, *oa* (maior je specialis).

b) Ve II. figuře jsou rovněž 4 mody platné a 4 neplatné. Platné jsou 2 z praemiss záporných a kladných (cesare, festino) a 2 z kladných a záporných (camestres, baroco), vždy však je horní všeobecná a jedna záporná (una negans esto, nec maior sit specialis). Neplatné jsou: *aa*, *ai*, *ia* (obě návěsti jsou kladné), *oa* [též *ia*] (maior je specialis).

c) Ve III. figuře je 6 modů platných a 2 neplatné. Při platných buď jsou obě návěsti kladné (darapti, datisi, disamis) buď aspoň dolní (felapton, ferison, bocardo). Pravidlo: sit minor affirmans (conclusio sit specialis). Neplatné jsou: *ae*, *ao* (minor není affirmans).

d) Ve IV. figuře je 5 modů platných a 3 neplatné. Platné jsou: bamalip. dimatis; fesapo, fresison; camenes; neplatné: *ai*, *oa*, *ao*. Pravidlo: Nikde *o*, pak ne *ai*. Cf. Höfler, Logik, p. 164. (Vídeň 1890).

Poznámka 1. Zajímavo je, že scholastická pravidla pro figury: I., II. a III. již sama (bez pomoci pravidel pro všecky figury) — vyjímaje při II. figuře mody *ee*, *eo*, při III. *ii*, *io* — vylučují všecky neplatné mody, což znázorníme si takto:

Figura:

I.				II.				III.			
aa,	*ai*,	*ia*,	*oi*	*aa*,	*ai*,	*oa*,	*oi*	*aa*,	*ai*,	*ia*,	*oi*
ea,	*ei*,	*oa*,	*oi*	*ea*,	*ei*,	*oa*,	*oi*	*ea*,	*ei*,	*oa*,	*oi*
ae,	*ao*,	*ia*,	*io*	*ae*,	*ao*,	*ia*,	*io*	*ae*,	*ao*,	*ia*,	*io*
ee,	*eo*,	*oa*,	*oo*	*ea*,	*eo*,	*oa*,	*oo*	*ee*,	*eo*,	*oa*,	*oo*

Vysvětlení. Kde mody přetrženy jsou čarou vodorovnou, odporují slovům »sit minor affirmans«; kde kolmou, »nec maior sit specialis«; kde vodorovnou vlnitou, »una negans esto«. Kde je značka $\wedge$, odpadají mody dle 1. pravidla pro všecky figury, kde je $\vee$, dle 2.

Poznámka 2. Modů platných je 19 $(4+4+6+5)$, neplatných 45 $(=32+13[=4+4+2+3])$.

Poznámka 3. Z modů, jež nebyly odstraněny pravidly pro všecky figury, je platný každý aspoň v některé figuře; mody *ea* a *ei* jsou platné ve všech figurách.

Poznámka 4. Každý modus, ve kterém je soud *A*, ať ten již je spojen se soudem kterýmkoli a ať je v návěsti kterékoli, je platný aspoň v některé figuře.

Poznámka 5. Poněvadž, jak z nauky o důsledcích je známo, ze soudu *A* nutně jako důsledek ad subalternatam plyne soud *J* a ze soudu *E* soud *O*, lze prohlásiti mody z návěstí pouze všeobecných za

hlavní, ostatní za vedlejší. Jest tedy modus *aa* hlavní vzhledem k *ai*, *ia*, *ii*; *ea* vzhledem k *ei*, *oa*, *oi*; *ae* vzhledem k *ao*, *ie*, *io*; *ee* vzhledem k *eo*, *oe*, *oo*.

Shrneme-li vše, vidíme, že touto cestou lze dospěti přirozeně k pravidlům platným i pro všecky figury i pro každou jednotlivou. Zároveň je zjevno, jak pravidla ta syllogistická jsou celkem v nejkrásnější shodě s pravidlem základním, jež učinili jsme při této cestě východiskem, že totiž soudy všeobecné jsou důležitější než částečné a kladné důležitější než záporné.

C) Třetí cesta. Lze uvésti nejdříve přehledně pravidla všecka, potom jedno po druhém objasňovati a dokazovati.

D) Mohli bychom nejdříve uvésti pouze pravidlo pro figuru I. a říci, že vylučují se jím všecky neplatné mody I. figury, pak podali bychom důkazy modů v I. figuře platných, o modech neplatných zatím důkazů nepodávajíce. Potom uvedli bychom pravidlo k figuře II. Zde bychom řekli: Pravidlo všech neplatných modů neodstraňuje; dlužno vzíti na pomoc 1. pravidlo platné pro všecky figury. Dokázavše platné mody II. figury, přistoupili bychom buď hned k figuře III. buď k důkazu 1. pravidla. Při figuře III měli bychom příležitost uvésti 2. pravidlo. Potom připojili bychom pravidlo 3. Konečně dokázali bychom neplatnost těch modů, jež odstraněny byly pravidly pro jednotlivé figury.

E) Mohli bychom, aniž bychom se starali o mody neplatné, uvésti pouze mody platné a ukázati, proč jsou platné.

Z těchto pěti cest, jež lze různě upravovati a kombinovati, první (*A*) již na počátku jsme odmítli. Cesta pátá (*E*) je sice nejkratší, ale nevyčerpávajíc všech možností, není dosti názorná; lze ji doporučiti s větším prospěchem tam, kde logice jen málo času věnováno býti může. Značně výhodná je cesta čtvrtá (*D*); má hlavně tu cenu, že nám předvádí i figuru po figuře i pravidlo po pravidlu. Cesta třetí (*C*) má to dobré, že nám podává hned celkový přehled. Ze všech nejlepší je cesta druhá (*B*). Hlavní cena její spočívá v tom, že je i nejpřehlednější i nejdůkladněji veškeru látku vyčerpává i nejvíce je pochopitelná.

O druzích důkazů platnosti neb neplatnosti modů.

§ 8. Přistupme nyní k tomu, jak si vésti při důkazech. Platnost nebo neplatnost jednotlivých modů lze dokazovati buď přímo buď nepřímo. Přímé důkazy lze konati na základě jednak rozsahů pojmů, jednak jich obsahů. Důkazy z rozsahů jsou myšlení našemu pochopitelnější, a to zvláště proto, že lze je znázorniti kruhy. Tím ovšem není řečeno, že by důkazy z obsahů měly se zanedbávati.

Důkazy nepřímé jsou dvojího druhu: zakládají se totiž jednak na výměně pojmů, jednak na převodu modu některého na jiný již dokázaný. Důkazy prvého druhu hodí se lépe pro mody neplatné než platné; též vyžadují veliké opatrnosti. My zevrubněji jimi zabývati se nebudeme. Příklad uvedli jsme v § 5.; více příkladů a podrobný návod podává Pommer na str. 4. a 5. v Beispiele und Aufgaben zur Lehre vom kategorischen Syllogismus. Vídeň 1884. Druhým druhem důkazů nepřímých

často sice syllogistika se znamenitě zjednodušuje, ale někdy lépe je dokázati modus přímě, zvláště tenkráte, je-li převod složitější.

Pozn. 1. My hleděti budeme k tomu, aby důkazy modů neplatných byly co nejkratší; naproti tomu mody platné zkoumati budeme ve všech možnostech.

Pozn. 2. Nejdříve budeme konati důkazy k těm modům, jež jsou neplatné ve všech figurách. Tak totiž způsobem nejjednodušším budeme uvedeni v celé pásmo důkazů. I jinak tento začátek se osvědčí výhodným.

A) Důkazy (buď z rozsahů buď převodem) neplatnosti těch modů, jež lze odstraniti pravidly platnými pro všeeky figury.

I. Ex mere negativis nihil sequitur.

§. 9. Toto pravidlo, jakož i následující, uvádí Aristoteles těmito slovy (Anal. pr. l. I. c. 24 p. 41 b_6) *Ἔτι τε ἐν ἅπαντι* (sc. *συλλογισμῷ*) *δεῖ κατηγορικόν τινα τῶν ὅρων εἶναι καὶ τὸ καθόλου ὑπάρχειν.* Mody o návěstech pouze negativných jsou tyto: *ee*, *eo*, *oe*, *oo*.

ee. Poněvadž, jak z nauky o důsledcích je známo, soud *E* lze obrátiti prostě, není nutno přihlížeti k figurám. Smysl praemiss jest, že *M* jest i mimo *S* i mimo *P*, čímž o »*S*« a »*P*« nic řečeno není. Z nauky o pojmu víme, že rozsahy dvou pojmů buď se kryjí, buď že rozsah jednoho je v rozsahu druhého anebo naopak, buď že částečně se kryjí a částečně vylučují, buď že úplně se vylučují; z toho plyne, že nemůže býti žádný soud za všech okolností, čímž modus *ee* neplatí. Znázornění:

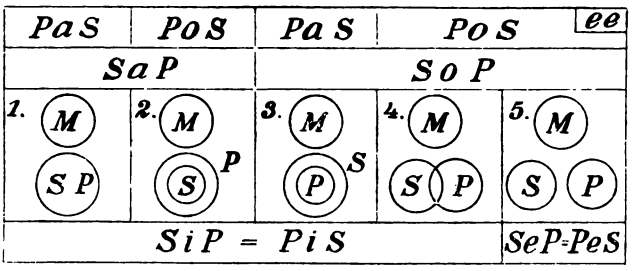

Vysvětlení. Ve vzorcích »*S a P*« atd. je *S* podmětem a *P* výrokem, jak to obyčejně bývá. Ve vzorcích »*P a S*« je opačně *P* podmětem a *S* výrokem. Sr. § 5., kde táž věc byla označena jinak. Dle toho § místo »*P a S*« atd. by bylo »*S a P*« atd. Obojí způsob je dobrý. My dáme přednost tomuto způsobu druhému, neboť jest pohodlnější. Číslicemi arabskými označen je nejpřirozenější pořádek jednotlivých možností.

Zkoumáme-li důkaz právě uvedený, vidíme, že jest příliš obšírný. Při neplatných totiž modech není třeba uváděti možnosti všecky. Dostačí, uvědomíme-li si, že je možný i závěr *A* i závěr *E*, neb, jak z nauky o důsledcích je známo, platí-li *A*, platí také *I*, a platí-li *E*,

platí také *O*, čímž máme již i jen takto možnost závěrů všech, z čehož plyne, že žádný závěr není za všech okolností. Sr. § 5 Nejkratší znázornění nejvíce již zjednodušeného důkazu tohoto je při modech *ee* toto:

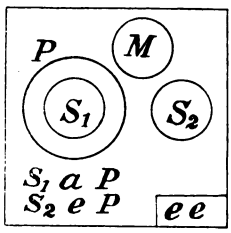

eo, ***oe***, ***oo*** (všech figur). Záleží hlavně na smyslu soudu *O*. Buď *O* má smysl, že jen některá *A* nejsou *B*, z čehož plyne, že některá *A* jsou *B*, buď, že žádné *A* není *B*. V prvém případě *O* smyslem je *I*, v druhém *E*. Sr. znáz. a vysv. v § 12. Uznáme-li případ prvý, lze sice při modech *eo* (= *ei*) správné úsudky tvořiti, ale poněvadž význam soudu *O* »jen některá *A* nejsou *B*« jest zvláštním druhem soudu *O*, můžeme zvláštní ten druh vzhledem k všeobecnému pravidlu odmítnouti. *Sr.* Ueberweg, System der Logik, p. 350, 5. vyd., Bonn 1882. Uznáme-li případ druhý, jsou všecky ty mody *eo*, *oe*, *oo* převedeny na *ee*, tedy neplatny.

II. Ex mere particularibus nihil sequitur.

§ 10. Mody o návěstech pouze částečných jsou tyto: *ii*, *io*, *oi*, *oo*.

ii. Jako při *ee*, také při *ii*, poněvadž *I* obrací se prostě, nemusíme přihlížeti k figurám. Smysl návěstí je, že *M* kryje se částečně s *S* a částečně s *P*. Poněvadž věděti nemůžeme, která část *M* se kryje s částí *S* a která s částí *P*, mohou býti možné poměry *S* k *P* všecky, čímž modus jest neplatný. Dostačí uvědomiti si, že je možný i závěr *A* i závěr *E*. (Znáz.)

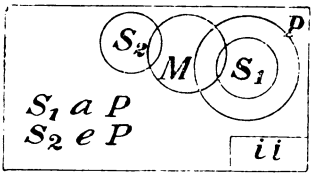

io, ***oi***, ***oo***. Poněvadž *O* nevylučuje *I*, můžeme všude, kde *O*, dosaditi *I*, čímž všecky mody, převedeny jsouce na *ii*, odpadají. Že mody *oo* lze převésti též na *ee*, o tom byla již řeč.

III. Jsou-li návěst výroková soud částečný a podmětná záporný, není možný úsudek v žádné figuře.

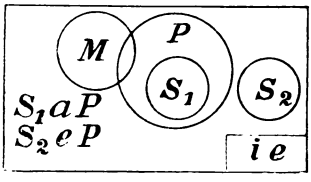

§ 11. Mody, které sem patří, jsou tyto: *ie*, *io*, *oe*, *oo*. Zmíníme se jen o modech ***ie***, neb ostatní byly již odstraněny dle pravidel předešlých. Také při modech *ie*, poněvadž jak *I* tak *E* obracejí se prostě, není potřebí přihlížeti k figurám. Smysl návěstí je ten, že *M*, majíc toliko část společnou s *P*, vylučuje celé *S*, čímž sice toto (*S*) nemůže ani krýti se s *P* aniž je objímati, může však i v něm býti i křížiti se s ním i vylučovati se s ním (Znáz.). Tím mody *ie* odpadají.

(Příště dále.)

Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia z r. 1900.

Dr. Jar. Vlach.

Smíchov.

II.

Současně s novým učebným plánem vydány i *instrukce* v opraveném, *druhém vydání*. Chceme ke změnám v druhém vydání provedeným tuto přihlédnouti.

Kdežto instrukce z r. 1884 ještě připouštějí, že není možno podati obecně známou a platnou *methodu výuky dějepisné*, a úkol učby dějepisné v ten rozum vykládají: povznésti žáky ke vzdělání historickému, podati jim vědecký základ, jak pohlížeti třeba na dějiny, a připravovati je pro vědecké studium dějepisu, instrukce z r. 1900 prohlašují za cíl výuky dějepisné na gymnasiích: předvésti žákům souvislé děje předních národů kulturních, aby dovedli poznati události dějinné v jich vývoji a rozvoji. Do oboru dějepisného zasahuje všechen svět duševný a mravný; odtud mocný jeho vliv na duševný život žáků, způsobilý mravně žáky povznésti.

Dvojí stupeň (nižší a vyšší) výuky dějepisné vyplývá z nutnosti didaktické s ohledem na stáří a dospělost žákův. Kdežto výuka na stupni nižším jest pouze předpravou, výuka na stupni vyšším má na daném základě stavěti dále. Učitel může mnoho u žáků předpokládati jako známé. o mnohém pak dotazováním se přesvědčiti, zdali žákům v paměti se zachovalo; velikou však učitel bude míti péči o to, aby se žáky zpracoval učivo dějepisné, aby poznali příčinnou spojitost dějův. Teprve na tomto stupni žáci mají poznati vnitřní život národův a státův, rozvoj jejich poměrův ústavních a kulturních a pokud možno, zákonnost v rozvoji dějinném.

Nemožnost projednati všechen obor dějepisný zevrubně v hodinách přikázaných výuce dějepisné má za podmínku pečlivý a případný *výbor učiva* dějepisného. Vše méně důležité buď úplně se vymýtí, buď co nejvíce se obmezí, což zvláště se má díti na stupni nižším; na stupni vyšším podstata vždy jest rozhodující. Všechny charakteristické zjevy života státního a kulturního u předních národů buďtež předmětem výuky; při tom podány buďtež jednotlivá obsáhlejší líčení s jasností a živostí takou, aby žáci nabyli trvalého zájmu pro výuku dějepisnou. Z pravidla bývá učebnice dějepisná vodítkem pro výbor učiva, rozhled a zkušenost učitelova rozhodniž o tom, kde třeba zkrácení, kde doplnění. Toto má díti se po většině jen ve třídách vyšších měrou příslušnou a co možná v rámci učebnicí skýtaném.

Instrukce v této věci podávají pro vyšší třídy tento postup:

a) *Starý věk*. Prvních několik hodin se věnuje obecnému úvodu do dějepisu, načež se počne s dějinami starých *národů východních*. Instrukce doporučují politické děje těchto národů probrati jen úhrnem, zevrubněji však jejich duševní a hmotnou kulturu, ježto jest počátkem vyššího rozvoje lidského. Ještě důkladněji učitel přihlížej k dějinám řeckým a římským a vzbuď zájem a smysl mládeže pro život antický. *Řeckým* dějinám budiž dáno více místa než římským, ježto kulturním

vývojem svým jsou význačnější; též oplývají bohatšími a spolehlivějšími prameny než římské. Zakončeny buďtež Alexandrem Vel. a nejbližšími následky smrti jeho; o době diadochů učitel vypravuj obecně, ale objasniž žákům podstatu vzdělanosti hellenské a jak ponenáhlu svět antický se rozkládal. O spolku aitolském a achajském staň se zmínka až v dějinách římských.

O době králů *římských* a bojích za první doby republiky učitel pojednej v stručném přehledě, aby zbyla chvíle důkladněji probírati děje republiky římské od početí válek punských až k vystoupení bratří Gracchů ještě v V. třídě.

V VI. třídě vyučování se započne opakováním politických a sociálních poměrů *za doby Gracchův*, načež učitel se zevrubností pořád větší vylíčí vnitřní rozvoj a šíření světovlády římské až po Augusta, při čemž všimne si hlavních příběhů válečných jen v momentech rozhodujících. Doba císařská obšírněji vylíčí se až po smrt císaře Marka Aurela, od doby té jen přehledně mimo vládu Diokletianovu a Konstantinovu, jež probrati jest zevrubněji. Na konec podán buď *kulturní obraz* z pozdější doby císařské.

b) *Střední věk*: V tomto věku úkolem jest vylíčiti ony velikolepé události, jež na rozvoj národů měly vliv rozhodný, jako jsou: Rozšíření křesťanství, vznik a rozvoj islamu, franské zřízení feudální, papežství, založení císařství západního Karlem Velikým, římsko-německá světová říše se svým polo církevním, polo městským zřízením, války křížové v jejich vlivu na rozvoj národův a vznik vzdělanosti křesťanské, rytířstvo se svým rytířským básnictvím, vznik středověkého měšťanstva, klesání moci papežské, snahy o nápravu církve, rozvoj států národních a j. Tyto *pro dobu středního věku charakteristické zjevy* nemají býti líčeny abstraktně; k dodání živosti třeba jest všímati si hlavních osob, k nimž děje tyto se pojí.

Při tom budiž šetřeno *rozdílu mezi počátkem a koncem doby střední*. Až do ukončení válek křížových jsou císařství a papežství oběma točnami, kolem nichž se točí všechen rozvoj dějinný; po nich protiva mezi papežstvím a císařstvím ztrácí na svém významu, a nastupují dějiny národní ve své právo. Při nich zapotřebí jest bedlivé úvahy, co jako nepotřebné jest vyloučiti; zvláště *doporučuje se zkrácení* při líčení dějů válečných, při dějinách Meroveovců po Chlodovechu, Karlovců po Karlu Velikém, při válkách proti Sasům, při taženích králů německých do Říma, při líčení stálých rozbrojů v říši německé a zvláště při líčení dějin obou posledních století, jež obsahují mnoho změn territoriálních. Za to náležitě budiž upozorněno na vývoj novějšího zřízení stavovského, absolutní moci státní ve Francii a parlamentární ústavy v Anglii.

c) *Nový věk*. Mají-li dějiny věku nového líčeny býti v pragmatickém rozvoji svém, třeba jest *váhu* položiti *střídavě na* onen *stát*, z něhož vyšlo nové, dalekosáhlé hnutí.

Z těchto velikých směrů časových *reformace* a *protireformace* až k vypuknutí války třicetileté přísluší ještě *úkolem VI. třídě*. Těžiště dějin politických spočívá v době té na světové říši habsburské, tu vyvarovati jest se, aby konec roku školního učitele nesváděl důležitou

dobu tuto projednati kvapně. Byť i zámořské objevy, války Karla V. s Františkem I., odboj Nizozemska, války hugenotské a j. líčily se obecněji než posud bylo zvykem, nutno jest, aby žáci seznámili se zevrubně s velkým ruchem jak v církvi a státě tak na poli osvěty duševní a hmotné; učitel postarej se též, aby učivo náležitě se zpracovalo a žákům v pamět vštípilo.

Výuka *v VII. třídě* se započíná líčením *války třicetileté*; při tom učiteli skýtá se příležitost přehledně zopakovati děje jednotlivých států za doby reformační. Vývoj státního absolutismu, doby osvícenské a revoluce určuje seskupení látky v době pozdější až po rok 1815. Škola tu bude nucena pominouti mlčením mnohý děj o sobě dosti vážný, aby zbyl čas a zájem pro veliký rozvoj lidstva, aby každému žáku jasný byl průběh hnutí náboženského, hnutí lidového, vývoj zákonnité svobody, vznik a zánik absolutní moci vladařské, odtržení osad od rodné země a pod.

d) Doba nejnovější. Má-li se zdarem se splniti požadavek plánu učebného, aby dějiny líčeny byly *až po dobu přítomnou*, jest nezbytno, aby pro líčení dějů po r. 1815. zbyla doba osmi týdnů; jen takto žáci nabudou jasného a správného pojmu o přeměně všech našich politických a kulturních poměrů a o široce rozvětvených vztazích národů v století uplynulém. Učivo snadno se seskupí dle časových směrů restaurace, rozvoje národnostního a oprav sociálních. *Událostem*, které se sběhly *v krajích mimoevropských*, bude třeba věnovati více pozornosti než v stoletích dřívějších. Líčení děj se i v této době pragmaticky, ač třeba setřiti s úvahami o událostech a idejích vládnoucích tím více, čím se více blížíme době naší. Denní politika nenáleží do školy, ale toho potřebí jest, aby žáci, když odcházejí z gymnasia, měli bezpečný podklad a živější zájem pro větší prohloubení vědomostí svých o přítomnosti.

K hlavním úkolům výuky dějepisné na vyšším stupni přísluší dále uváděti žáky do *vnitřního rozvoje státův a jich ústav.* Ale soustavné vylíčení není tu na místě; učitel spokojí se s vylíčením věcí, jež potřebny jsou nutně ku porozumění dějů politických. Z té příčiny uvedeny buďtež *v přirozené souvislosti s dějinami* jako jejich částky podstatné Také *vzory státního rozvoje*, o nichž třeba se zmíniti, jsou: Zřízení kastovní v Indii, assyrský despotism ve svém ušlechtilejším tvaru v říši perské, foinický (karthaginský) stát obchodní, židovská theokratie, řecké království a zřízení republiky, spolky státní u Řeků, římský stát právní, francký stát se zřízením feudálním, papežství, německé království, římsko-německá říše světová, jež polo církevní, polo světské měla zřízení, anglický parlamentarism, francouzský a osvícený absolutism, vývoj státních forem representativních a moderní individualism v jednotě federalní.

Úkolem prvého běhu v VIII. třídě jest žákům předvésti *rozvoj života státního a osvěty Rakousko-Uherska*, aby porozuměli přítomným politickým a kulturním poměrům státu tohoto Hlavní váha spočívá na dějinách věku nového, jež dle předpisu osnovy učebné pro VII. třídu mají býti líčeny až po dobu přítomnou. *Novým předmětem* výuky jest tedy *pouze souvislé líčení vnitřního rozvoje říše* rakousko-uherské. Vztahy Rakousko-Uherska k ostatním státům evropským, vliv zápletek

z venku a na venek působících, jež často mocně působily na vnitřní rozvoj tohoto státu, poskytnou častěji vhodnou příležitost opakovati učivo již známé. Výuka v dějinách vlasteneckých upotřebí takto k účelům svým všeho historického vědění, jehož žáci nabyli postupem výuky gymnasijní.

Trvalým sloučením zemí koruny české a uherské se zeměmi rakouskými počíná rakouský stát své dějiny, jejichž těžiště spočívá v dynastií a tužším spojení zemí mezi sebou a s domem panovnickým. Ale při tom třeba přihlížeti též k předcházejícímu rozvoji těchto tří skupin, arciť v stálém vztahu ku potomnímu sloučení.

Pro dobu před r. 1526. učivo se rozdělí na dobu před Rudolfem Habsburským a po něm; před Rudolfem líčení dějů díti se může dle zemí a sice na děje zemí českých, uherských a dědičných rakouských (hl. Rakous a Štýrska). Při dějinách českých a uherských jest vynechati vnitřní sváry rodu panovnického; o dějinách ostatních zemí dědičných jako Korutan, Tyrolska staň se zmínka až v době, kdy sloučeny s panstvím rakouským. Z dějin jednotlivých zemí buďtež uvedeny jen ty děje, jichž zapotřebí jest, aby žáci jasně a správně porozuměli vzájemné vztahy těchto tří skupin a jejich osud konečný. S tímto omezením buďtež děje každé z těchto skupin vypsány od počátku historického života na půdě našeho mocnářství až po dobu rakouského mezivládí samostatně; úvodem k tomuto líčení sloužiž krátký rozhled po době římské a stěhování národů, pokud onou první základy k vyšší vzdělanosti byly položeny, tímto pak vtištěn byl národopisný ráz mocnářství našeho.

Pravdivé a živé líčení význačných momentův a povah z dějin vlasteneckých při vnímavosti mládeže zvláště jest spůsobilé, aby u žáků vzbudila se láska k domu panovnickému a vlasti. Aby pak přirozenému a oprávněnému zájmu pro vlast naši se učinilo zadost, buďtež v každé zemi korunní *hlavní momenty z dějin této zemi vlastních* jak z doby samostatnosti tak z doby po sloučení s říší předmětem výuky; podobně staň se zmínka *o dějinách města*, v němž škola příslušná se nachází, zvláště náleží-li město k historicky důležitým. V korunních zemích s obyvatelstvem smíšeným vystříhati se jest věcí, jež by národní cit urážely; též se varuj škola politických a národních názorů strannických.

Rozhled po ponenáhlém vzrůstu zemí říše naší jest pak nejlepším přechodem k *rakouské statistice*, jíž výuka zeměpisně-historická gymnasia se zakončuje Při této studující než podstoupí zkoušku maturitní, má ještě jednou poznati svou vlast; poznání toto bude zajisté důkladnější, ježto k němu se přistupuje po několikaletém cvičení učiva zeměpisného. Právem lze se nadíti, že mnohé žákům bude již běžným, o čemž učitel nechť se přesvědčí v prvních týdnech posledního roku školního. Zvláště patrna totiž jest *vnitřní spojitost mezi výukou dějepisnou a zeměpisnou při dějinách vlasteneckých* v třídě VIII. Byť i osnova učební dějiny kladla do běhu prvého, zeměpis říše do běhu druhého, naskytne se při vyučování často nutnost zopakovati jednotlivosti zeměpisné při dějepisu, doplniti je a ve spojitosti zralejšímu duchu žáků předvésti. Děje říše naší za doby římské a za stěhování národů nenesly by ovoce, kdyby učitel nevyloučil blíže směry cest, jež vedly z Italie k údolí Dunaje. Ale i působnost církve, šíření křesťanství,

založení klášterů, ponenáhlý vzrůst území říše hl. v zemích alpských vyžadují stálého zabíhání v učivo běhu druhého. Při těchto exkursích základem budiž pouze mapa, nikoliv učebnice.

V souvislé výuce pak zeměpisu mohou mnohé věci rychleji býti projednávány, tak že učiteli, omezí-li na míru rozumnou číselné udaje statistiky, zbude času, aby při popise zeměpisném zopakoval nejdůležitější děje historické. Při tom nechť abiturienti horlivě práce se súčastní, ježto u'ehčí se jim valně zvláštní příprava pro maturitu, zároveň dosáhne se takto hlubšího porozumění poměrů naší vlasti.

Při *statistice* učitel dbej geologické povahy jednotlivých skupin horských; veliké bohatství surovin, jež půda rakouská chová, vyžaduje na př. aby hornictví se věnovala náležitá pozornost. Při vodopise budiž poukázáno k upravování řek a k zalesňování strání horských. Při opakování Alp se naskytne učiteli příležitost mluviti o důležitých meteorologických zjevech na př. boře, jugu, o stanicích meteorologických, o teplotě v různých částech říše, o hojnosti pršek a pod. Železnice a zřízení poštovní buďtež projednány v souvislosti s místopisem; o rak. Lloydu a rakouské dunajské společnosti paroplavební, o předních místech obchodních říše (Terstu, Rěce, Vídni, Budapešti) rovněž staň se zmínka. Při místopisu učitel všímej si polohy měst a jich rázu krajinného, též památných budov, jimiž města se honosí. Při výpočtu odvětví průmyslových usnadní se žákům přehled, uvedou-li se různá odvětví ve skupiny a upozorní-li se na okolnosti, jež rozvoji průmyslu byly nápomocny, jako na př. povaha půdy, láce při výrobě neb dopravě, přičinlivost obyvatelstva a pod. Při líčení poměrů náboženských učitel dotazuj se po sídlech biskupů, po znamenitých opatstvích; není však třeba, aby se tak dělo při všech zemích. Při školství mnohé žákům jest známé; o roztřídění universit a škol technických může státi se zmínka dílem při dějepise dílem při popise zemí korunních. Při výpočtu škol odborných a ústavů pro vědu a umění učitel používej obrazů fotografických, aby žáci zvl. menších měst nabyli pojmu částečného o rozsahu a velikosti sbírek uměleckých říše. I jinak obrazy krajin, pohledy na města a monumentální stavby, jichž učitel užije v VIII. třídě, budou síliti u žáků lásku k vlasti, provází-li je učitel náležitým výkladem.

Zeměpisné učení opírej se o příslušné mapy atlantu, s nimiž nechť abiturienti zevrubně se obeznámí; ale nejen tyto mapy, ale též mapa speciální říše (1 : 75000), s níž žáci již v třídách nižších při popise okolí místa školního se byli seznámili, budiž předmětem výuky, aby žáci naučili se rychle a bezpečně z ní čísti a poměry tvaru půdy posuzovati. Při tom učitel měj na paměti, že v třídě VIII. hlavně statistická část má probírána býti.

V druhém běhu VIII. třídy jedna hodina vyučovací v týdnu vyhrazena jest *opakování* důležitých partií z dějin řeckých a římských. Toto opakování děj se takto: Abiturientům náleží osvojiti si udaje věcné; ve škole učivo probéře se z hlediska nového a těžšího, při čemž využitkuje se vědění plynoucí z četby spisovatelů klassických. Takto jest možno srovnáním s moderními útvary státními abiturientům zjednati lepší poznání povahy světa antického. (Ostatek příště.)

O počítání veličinami pojmenovanými.

G. Smolař.

(Ostatek.) *Jičín.*

IV. O násobení úsečkou.

S výkladem o násobení, jak v učebnicích se vyskytuje a na nějž též pan referent se odvolává (l. c. pag. 473), nijak nevystačíme. Není správné říci všeobecně: Násobiti znamená položiti násobence sčítancem tolikrát, kolik jednotek obsahuje násobitel, neboť již při násobení zlomkem nutno žákům vysvětliti, že na př. násobiti jednou čtvrtinou znamená tolik, jako děliti čtyřmi. Zde o sečítání sčítanců stejných není možno mluviti. Dále není možno uznati všeobecnou platnost svrchu uvedeného pravidla proto, že by tím v geometrii a fysice konkretní čísla byla vyloučena z funkce násobitelů. Běžné pravidlo o násobení je správné toliko v této formě: Násobiti číslem *celým, nepojmenovaným* znamená položiti násobence sčítancem tolikrát, kolik jednotek obsahuje násobitel. V této formě pravidlo proslovené nesvazuje nám nijak ruce při různých výkonech početních, zejména při řešení rovnic geometrických a fysických a při řešení různých poměrů, kdež dle dané úlohy mohou býti násobitelem též veličiny konkretní.

Pan referent nazývá logicky neodůvodněným a prakticky neupotřebitelným pravidlo: »Má-li se úsečka a násobiti úsečkou b, položí se úsečka a nekonečně malé šířky sčítancem tolikrát, kolik bodů obsahuje úsečka b, při čemž jednotlivé úsečky a rovnoběžně *vedle* sebe *spojitě* (bez mezer) se kladou.« Zde za úplností připojil jsem slova »nekonečně malé šířky« jež sama o sobě se může klásti rovna nulle.

Důvody obsažené ve článku II ve »Věstníku českých professorů« VI. pag. 6., 7. doplňuji takto:

Jednotky délkové, jež dohodnutím mezinárodním obecně byly zavedeny, jsou již jednotky vyšších řádů. Základní jednotkou každé úsečky i každé křivky nutno pokládati její differenciál, jejž, pro elementární výklad věc upravuje, nazývám bodem. Těchto bodů, to jest nekonečně malých úseček nepřetržitě spojených, úsečka a obsahuje ∞, úsečka dvakráte delší 2∞, úsečka na obsahuje jich $n \cdot \infty$. Pomysl, že nekonečně veliká čísla jsou různé velikosti a že velice na tom záleží, kterou cestou se k nim dojde, nezarazí nikoho, kdo v algebraické analyse, počtu differenciálním a integrálním pracoval, ani ne toho, kdo jasně si představí úsečku složenou z nepřetržité řady bodů. Zde postačí jen si uvědomiti, že ačkoli úsečka a má nekonečně mnoho bodů a úsečka $2a$ také nekonečně mnoho bodů (differenciálů), přece úsečka $2a$ má jich dvakráte tolik než úsečka a. (Srovnej H. B. Lübsen: Einleitung in die Infinitesimalrechnung. Leipzig 1862 pag. 61.)

Úsečka jakožto veličina jednoho rozměru má jen délku, jež je tvořena nekonečně velikým počtem differenciálů. Má-li vzniknouti úsečka $MN = a$, musí se bod M pohybovati směrem a rozměrem MN, čímž vzniklý differenciál položen jest spojitě sčítancem nekonečněkráte. Podobně, pohybujeme-li úsečku MN po úsečce b v kolmé poloze, pokládáme ji, když byla tím nabyla nekonečně malé šířky, jednu *vedle*

druhé sčítancem tolikráte, kolik bodů obsahuje úsečka b a k onomu jednomu rozměru MN nyní přistupuje ještě rozměr druhý, a vzniká tím veličina dvou rozměrů, totiž pravoúhelník $a \cdot b$. Tento výkon jest v úplném souhlase s pojmem o násobení vůbec, neboť se zde násobenec a nekonečně malé šířky skutečně činí tolikráte sčítancem, kolik jednotek obsahuje násobitel b. Pravoúhelník $a \cdot b$ možno mysliti si složený z tolika rovnoběžných úseček a nekonečně malé šířky, kolik bodů obsahuje úsečka b (srovnej s obr. 1.).

Podobně se věc má při násobení omezené roviny $a \cdot b$ úsečkou c tím, že se rovina $a \cdot b$ pošinuje rovnoběžně sama k sobě po úsečce c v kolmé poloze, tak že vznikne pravoúhlý rovnoběžnostěn $a \cdot b \cdot c$, jejž možno rozložiti na tolik rovnoběžných rovin $a \cdot b$ nekonečně malé tlouštky, kolik bodů (differenciálů) obsahuje výška c. Tímto pošinováním k oněm dvěma dimensím přistupuje rozměr třetí. Tak možno vysvětliti úkon ten žákům středoškolským, při čemž pojem differenciálu se ovšem vynechá.

Co se týče praktického upotřebení, na to upozornil jsem slovy: »Srovnej výklad ten s principem Cavalierovým«, l. c. pag. 11. Výkladem právě naznačeným podepřen a odůvodněn jest princip Cavalieriův, jenž zní: »Dvě tělesa mají rovný objem, mohou-li v takovou polohu býti uvedena, aby všecky řezy učiněné rovinami, jež s určitou rovinou jsou rovnoběžny, byly navzájem sobě rovny.« Upotřebíme-li tohoto principu k důkazu, že dva hranoly mající stejnou podstavu a výšku jsou si rovny, tím rozkládáme celý hranol na nekonečně veliký počet řezů rovnoběžně se základnou jako listy v knize narovnaných, jichž součtem vzniká hranol jednak přímý, jednak šikmý.

Pokud počet možných řezů těch stejně velikých je v obou hranolech týž, též obsahy obou těchto hranolů jsou stejné. Počet řezů těch řídí se počtem bodů výšky.

Analogon Cavalieriova principu možno poznati též v planimetrii při pozorování, že kosoúhelník rovná se pravoúhelníku téže základny a téže výšky, a vůbec každému obrazci, jemuž možno dáti takovou polohu, aby všechny možné řezy (zde jsou to úsečky) vedené pozorovanými obrazci rovnoběžně s určitou přímkou byly navzájem sobě rovny

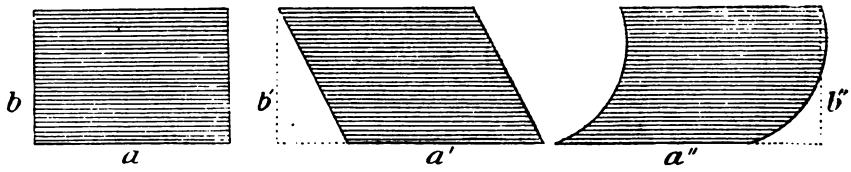

Obr. 1.

Platí-li podmínky $a = a' = a''$, $b = b' = b''$, pak též možno o plochách vyobrazených říci $a \cdot b = a' \cdot b' = a'' \cdot b''$. (Obr. 1.)

Kolmice b v pravoúhelníku $a \cdot b$ značí vzdálenost (nejkratší úsečku) mezi oběma meznými stranami a; poněvadž úsečky a jsou *spojitě* (bez mezer) položeny tolikrát, kolik bodů obsahuje úsečka b, není možno

při této vzdálenosti mezi ně vkládati ještě jiné úsečky a, tak že sešinutím těchto sčítanců se počet jejich nezmění, jak znázorněno jest v obrazcích $a'\cdot b'$, $a''\cdot b''$.

Tím vyložena otázka, kterou jsem též z kruhů odborných zaslechl, proč nutno při výkonu tom úsečku a v *kolmé* poloze po úsečce b rovnoběžně pošinovati.

Námitka páně referentova, že rovnoběžné pošinování nenáleží do pojmu násobení, je spor pouze o slovo: když by na př. na stole byla hromádka 5 jablek a pod stolem plný košík jablek, a měl bych úlohu hromádku tuto na stole ztrojnásobiti, musil bych sáhnouti do košíka a odtud 10 jablek vzíti a přidati je k oněm na stole. Tu toto sahání do košíku a vyzdvihování potřebných jablek nenáleží do pojmu násobení, ale je to prostředek, kterým se ono násobení provede. A tak také ono rovnoběžné pošinování považujme zatím za prostředek, kterak se úsečka a tolikrát sčítancem položí, kolik bodů obsahuje úsečka b.

V. O nullách a bodech.

Jako mezi čísly nekonečně velikými jsou veliké rozdíly, tak také mezi nullami. I tu velice záleží na tom, kterou cestou nullu odvozujeme. Na př. nulla vzniklá odečítáním stejných veličin, $a-a=0$, není žádná veličina, poněvadž je to negace, popření veličiny. Tato nulla nemá ani žádného obsahu ani rozsahu. Naproti tomu, odvodíme-li nullu tím, že jednotku libovolnou dělíme nekonečně velikým číslem, $\frac{1}{\infty}=0$, tuto nullu není možno vyložiti ve smyslu předcházejícím, nýbrž nutno uznati, že je to veličina nekonečně malá, ale při tom veličina, kterou nutno počítati. Kdežto z null naprostých, odečítáním stejných veličin vzniklých, není možno veličinu odvoditi žádným výkonem početním, tu z nekonečného počtu veličin nekonečně malých vznikají integrály, veličiny to již obyčejnými prostředky měřitelné. Že výrazu $\frac{1}{\infty}$ nutno podkládati veličinu nekonečně malou, jest patrno na př. ze známého vzorce $\left(1+\frac{1}{\infty}\right)^{\infty}=e=2{\cdot}7182818\ldots$, jenž se obyčejně píše

$$\lim\left(1+\frac{1}{\omega}\right)^{\omega}=e, \text{ je-li } \lim\ \omega=\infty\,.$$

Podobně jako naprostá nulla, tak také bod v abstrakci mathematické, mající jen polohu bez všelikých rozměrů, není veličinou geometrickou, a sestavováním takovýchto bodů není možno odvoditi nějakou veličinu. Něco jiného nastává, když se tento absolutní bod pohybuje týmž směrem, tu stopa jeho se nazývá úsečkou. Zase obráceně, zmenšíme-li úsečku a do nekonečna, čili rozdělíme-li ji v duchu na nekonečně mnoho rovných dílů $\frac{a}{\infty}=0$, obdržíme také bod, který se liší od onoho absolutního tím, že je to nekonečně malá úsečka, je to tedy bod mající *jeden* nekonečně malý rozměr v určitém směru. Tento bod přesně nutno označiti jakožto differenciál úsečky dx. Upravujíce výklad

pro žáky středoškolské, bez obavy můžeme tento differenciál nazývati *bodem úsečky*, podobně jako výraz $\frac{1}{\infty}$ nazýváme nullou.

Když nyní úsečka a pohybuje se rovnoběžně sama k sobě po úsečce b ve směru kolmém na rozměr první a zanechává za sebou stopu pravoúhelníka, tu každý její differenciál nabývá ještě druhého rozměru z počátku též nekonečně malého, tak že *bod plošný* nutno si představiti jakožto nekonečně malý čtverec $dx \cdot dy$. Dalším pošinováním vznikají řady těchto differenciálů plošných, z nichž každou řadu možno vyjádřiti výrazem $\int dx \cdot dy = b \cdot dx$, což jest úsečka b mající nekonečně malou šířku dx.

Když pak pravoúhelník $a \cdot b$ pošinuje se rovnoběžně sám k sobě ve směru kolmém na oba předcházející rozměry, pak každý bod (differenciál) plošný přechází též do třetího rozměru z počátku nekonečně malého a stává se nekonečně malou krychličkou $dx \cdot dy \cdot dz$, kterou možno nazvati *bodem tělesným* čili differenciálem objemovým, jenž má tři rozměry nekonečně malé. Také možno bod tělesný odvoditi tím způsobem, že si představujeme krychli stále menší a menší, až by byla nekonečně malou. Zde není třeba differenciál objemový si představovati jakožto nekonečně malý pravoúhlý rovnoběžnostěn různých rozměrů, poněvadž není příčiny, proč bychom měli veličiny dx, dy, dz pokládati za veličiny různě veliké.

Žákům středoškolským postačí vyložiti, aby si představovali bod jako nekonečně malou tečku;*) z tohoto bodu pak se ostatní základní veličiny geometrické odvodí pošinováním. To by úplně odpovídalo způsobu početnímu v předcházejícím odstavci uvedenému. Nekonečně malé rozměry samy o sobě mohou se položiti rovny nulle, ale při součtu nekonečně velikého počtu sčítanců dají příslušné integrály.

Zároveň poznáváme, že vyložené rovnoběžné pošinování v kolmé poloze je výkon integrační (sečítací), jímž differenciály se stávají integrály, čímž svůj pojem o násobení podstatně rozšiřujeme. Není to zajisté správná cesta, když lpíme na nějaké úzké definici násobení a dle ní omezujeme výkony početní, nýbrž správný je ten postup, že definici zařizujeme dle početních výkonů.

VI. Přímý důkaz.

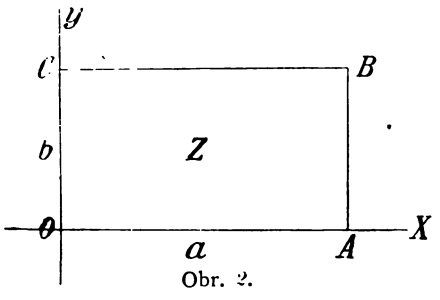

Obr. 2.

Rovnice přímky CB (obr. 2.) jest $y = b$, plocha

$$Z = \int_0^a b \cdot dx = b \cdot a,$$

kterýžto vzorec přímo naznačuje, že úsečka b nekonečně malé šířky má se položiti sčítancem tolikrát, kolik

*) Srovnej *Lobatschefskij*: Zwei geometrische Abhandlungen. Aus dem Russischen übersetzt von Fridr. Engel. Lipsko 1899. pag. 4. a dále *Poznámek* téhož spisu pag. 238.

differenciálů dx obsahuje úsečka a. (Srv. též na př. H. B. Lübsen: Einleitung in die Infinitesimalrechnung 1862. pag. 220, 222., 243.)

Rozvláčněji, ale pro někoho názorněji možno důkaz provésti takto: Představuje-li rovnice

$$z = F(x)$$

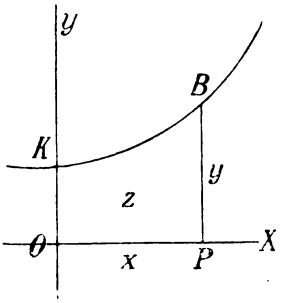

Obr. 3.

plochu $OKBP$ (obr. 3.), bude differenciální poměr

$$\lim \frac{\Delta z}{\Delta x} = y.$$

(Viz dra. F. J. Studničky: Základové vyšší mathematiky. I. O počtu differenciálním. V Praze. 1867. pag. 12.)

Stane-li se křivka KB přímkou CB (obr. 2.), pak k libovolnému bodu jejímu náleží táž pořadnice $y = b$, tak že všechny differenciální poměry jsou si rovny. Náležejí-li bodům úsečky CB, spojitě za sebou následujícím, úsečky x_0, x_1, x_2, $x_3 \ldots$, možno psáti

$$\lim \frac{\Delta z_0}{\Delta x_0} = \lim \frac{\Delta z_1}{\Delta x_1} = \lim \frac{\Delta z_2}{\Delta x_2} = \lim \frac{\Delta z_3}{\Delta x_3} = \ldots = b$$

$$= \frac{\lim \Delta z_0 + \lim \Delta z_1 + \lim \Delta z_2 + \lim \Delta z_3 + \ldots}{dx_0 + dx_1 + dx_2 + dx_3 + \ldots} = \frac{Z}{a}, \text{ čili } b = \frac{Z}{a},$$

kdež Z, a, b nejsou snad pouhá čísla měrná, nýbrž skutečné, konkretní veličiny geometrické. Při tom bylo užito známé poučky

$$\frac{m_1}{n_1} = \frac{m_2}{n_2} = \frac{m_3}{n_3} = \ldots = \frac{m_1 + m_2 + m_3 + \ldots}{n_1 + n_2 + n_3 + \ldots}$$

a integrování differenciální rovnice je při tom rozloženo v sečítání differenciálů.

Podobně možno upraviti důkaz pro vypočítávání krychlového obsahu rovnoběžnostěnu (Lübsen l. c. pag. 260.):

$$V = \int\int\int dx \cdot dy \cdot dz = a \cdot \int\int dy \cdot dz = a \cdot b \cdot \int dz = a \cdot b \cdot c.$$

VII. O vzorcích fysických.

Jestliže se mi v předešlých odstavcích podařilo dokázati nesprávnost pravidla, že násobitel je vždy číslo bezejmenné, a když bez tohoto předsudku budou vzorce fysické pozorovány, pak stane se mysl vnímavou, aby uznala veličiny zde se vyskytující jakožto konkretní. Tím nabudou vzorce fysické náležité své plnosti a všeobecnosti a dojdou lepšího porozumění. Pak již snadno porozumí se rychlosti jakožto poměru dráhy k příslušnému času, porozumí se, kterak možno časem podobně jako úsečkou násobiti, kterak urychlením g krátiti atd., jak ukázky toho hlavně ve svém 3. článku uvádím. Tyto formule dimensí jsou sice všeobecně známy, ale duch jejich nedochází ještě všeobecného porozumění. Jestliže těleso na př. za 2 minuty vykoná při pohybu rovnoměrném dráhu 30 m, tu rychlost

$$c = \frac{s}{t} = \frac{3000\ cm}{120\ \text{sek}} = \frac{25\ cm}{\text{sek}} = 25\,CS^{-1},$$

kterýžto poměr CS^{-1} již dále se krátiti nedá a nazývá se dimensí (rozměrem) pojmu rychlosti, a má-li býti rychlost přesně vyznačena, musí se vyznačiti touto dimensí, podobně jako délka je určena počtem centimentrů, plocha počtem cm^2 atd. Zde v poměru $\frac{s}{t}$ nejsou jen měrná čísla, nýbrž konkretní veličiny fysické jakožto integrály příslušných differenciálů. Tím vyvrácena jest námitka páně referentova l. c. pag. 64.

VIII. Dodatek.

Počet řetězový řešený ve článku I. na str. 22. možno vyložiti čistě symbolicky a zajisté nebude na škodu, když žáci poznají některé jednoduché ukázky symbolického počítání, jež slouží ku přesnému znázornění složitějších zákonů a též k odkrytí mathematických pravd výborně se hodí (referát str. 701.). Komu by výklad skutečných veličin byl nepochopitelný, může počítati symbolicky a nikdy nenarazí proti všeobecně platným poučkám mathematickým. Důvěra ve všeobecnou platnost vzorců a pravidel se tím upevní a celý způsob početní k větší jasnosti a přesnosti myšlení povede, nebudou-li se z něho vylučovati veličiny, které dle povahy věci do počtu náležejí, majíce rozhodný vliv na celkový výsledek.

Též po stránce didaktické nemůže býti žádných námitek, poněvadž počítání to je zcela jednoduché a založeno jest na všeobecně známých poučkách algebraických. Výklady geometrické a algebraické docela rovnoběžně vedle sebe pokračujíce budou se navzájem doplňovati a sesilovati.

Aby žáci nebyli přetěžováni výkladem četných nových pojmů, doporučuji postup ten, aby žáci na př. v tertii z počátku asi měsíc

*) Srv. dra. Č. Strouhala »Mechaniku« z r. 1901. pag. 116., 118., dále str. 141. atd.

dle vzorců geometrických počítali čistě symbolicky (vždyť při řešení rovnic těch se tomu ani nevyhnou) a když již vystihnou význam vzorců geometrických, tak že jim podkládají skutečné veličiny prostorové, pak stručně jim možno vyložiti, v čem záleží násobiti úsečkou as tak jak jsem ukázal ve »Věstníku« VI. pag. 6., čímž vystihnou podstatu počítání toho.

Když by někdo snad namítal, že pojem differenciálu a integrálu pro žáky středoškolské jest nepochopitelný, tomu odpovídám, že tyto pojmy jsem v tomto článku uvedl jen na vyvrácení námitek, jež z kruhů odborných proti logičnosti vytknutého způsobu početního byly uvedeny, ale při jednoduchých příkladech početních, jak na středních školách přicházejí, se bez těchto pojmů obejdeme a celý výklad možno zjednodušiti, jak jsem již dříve byl ukázal; výhoda pak je ta, že na základě tom možno ve smyslu a duchu vyšší mathematiky počítati, tak že není třeba všeobecné poučky algebraické omezovati a vzorcům geometrickým nesprávný výklad podkládati. Další výtěžek svrchu uvedeného výkladu a způsobu početního je ten, že se v mysli žáků znenáhla připravuje půda pro základní pojmy vyšší mathematiky.

Několik themat ke školským spisům.

Jan Loriš.

(Část další.) *Rakovník.*

7. Jak Hálek smýšlí o básnících vůbec a sobě zvlášť.

Na zřeteli jsou z Večerních písní č. 53, 55—58, 60, 61, 63; z písní V přírodě č. 1, 27, 30—32, 43—45, 59, 69, 112, 113, 115, 116, 171.

Úvod: Je-li zajímavo poznati smýšlení obyčejného smrtelníka o jeho vlastním povolání, jest tím zajímavější pozorovati člověka na výši postaveného, zejména básníka, jak si sám sebe váží a jak pojímá poměr svůj k ostatnímu lidstvu. Hálek na mnoha místech svých lyrických básní o tom se rozpovídal. Sledujmež jeho myšlenky!

Stať: 1. *Úkol básníkův*: V srdce básníkovo Bůh dal písně, by jimi lidské štěstí množil (V. 58); on jest vůdcem lidu božího do země zaslíbené, on knězem lidstva spásy (V. 57; P. 69), on buditelem jeho ze spánku duševního (V. 55).

Myšlenkou tou Hálek je veskrze prodchnut. Proto lyra mu nikdy nebyla pouhou hračkou (V. 55); proto by jí nikdy nedal v nájem choutkám velmožům, aby je po způsobě lokajském opěvovala (P. 59): proto také nenávidí nepovolaných veršotepců, kteří spíše z dlouhé chvíle než z povolání vylhané plačtivé city takořka na trh vozí, vydávajíce svědectví o nouzi a prázdnotě svého srdce (P. 115).

2. *Důstojenství básníkovo*: Básník se rodí. Bůh jej vyznamenal před jinými smrtelníky mnohými dary: dal mu možnost nahlížeti v soudy Prozřetelnosti a rozuměti všem hnutím lidského srdce, hudbě sfér světových i zpěvu ptačímu (V. 57). Příroda sama jej učí čísti slova svá, by je svými slovy promluvil, komu jsou posud neznámá (P. 32).

Důstojenství svého a daru básnického Hálek jest si plně vědom. Až umře, troufá si v hrobě svou písní mrtvé k novému životu vzkřísiti (V. 55). I prosí Boha, aby mu dar zpěvu navždy nechal, nechtě bez něho žíti, i kdyby mu při tom sebe větší štěstí pozemské kynulo (V. 56). Největším neštěstím se mu zdá zevšedněti, t. j. »nic nemít, co je duši svato, bez lásky, bez jara a touhy, a v srdci chlad a nezahřáto«. Tu raději by se stal osamělým stromem na širém poli, jenž aspoň z jara si zakvete a v létě ptáčkům skýtá přístřeší (P. 30). Povinná úcta a vážnost, plynoucí z toho, čím básník národu jest a čím jej Bůh před jinými vyznamenal (V. 60, 61).

3. *Tvoření básníkovo*: Tvůrčí chvíle básník nemůže uměle přivoditi; písně mu padají v duši nezavolány, z nenadání (P. 1). Ale co v duši samo se zrodilo (P. 27), to elementární silou se tlačí ven, básník to musí vyzpívati (P. 1). Námětů měl Hálek ke zpěvům veliké množství a tvořil lehce, povídáť o srdci svém, že »sta písní v jeho objetí, a sotva z něho jedna prchne, již na sta jiných přiletí« (P. 116).

4. *Osud básníkův*: Osud Bůh básníkovi určil málo závidění hodný: neklid, bolesti, zklamání, ústrk, bezpráví a pronásledování. Čtenáři jeho znají jeho zpěvy, ale nevědí, co ke zpěvu ho pohnulo (V. 53). Mnozí je čtou se zalíbením, ale mnozí je také posuzují nepříznivě, to zejména lidé, již neznají lásky (V. 63). Nad to často po smrti básníkově »luza najde kamení« (P. 171). Tklivé jsou i jiné písně, v nichž o svém osudu po smrti rozjímá. Nesmrtelnost básníkova jest vratká jako krásy léta (P. 113). Hálek cítí, že i jeho píseň se kdysi odmlčí a že přijdou i ty sněhy bílé zasypat lidem jeho památku (V. 112). Bolí ho, že krásy světa kdysi musí opustiti (P. 43). Smrt však ho nebolí; jemu stačí, že v pravé chvíli si zapěl a dozpíval se úlevy (P. 31). Kromě toho má tu útěchu, že aspoň ptáci hrob jeho poznají a zpěvem svým je posvětí, že poznají jej zlaté hvězdy a luna s nebe že jej rosou i leskem pokropí . . .

Vždyť nemůž být, by zapomněly
znát přítele a skládače,
jenž žití své a vše z nich čerpal,
čím v slast se píseň rozpláče (P. 45).

8. Vina a očista Bártova syna.

Dle Čechovy básně »Ve stínu lípy«.

I. Vina: 1. Syn českého sedláka. Dán do škol. Zprvu pilně studoval, později však sešel na scestí. Zanedbával učení. Rozmařilý, prostopášný život. Dluhy (Slov. v. 235—239).

2. Rozhněvaný otec jej vzal se studií. Mladík však již odvykl tělesné práci, pohrdal ji, a hrůzou a ošklivostí jej naplňoval tichý život venkovský. Konečně se otci vzepřel. Útěk do Ameriky z domova, kde jej od nejútlejšího mládí tížily řád a přísná ruka otcova. V Americe mu kynulo štěstí, především samostatnost a svoboda (v. 240—245).

II. Očista: 1. Z počátku se mu vedlo dobře. Oslněn novým okolím, ani toho hrubě nedbal, že mu bylo i tělesné práce se chápati, jíž doma

tolik nenáviděl. Zlatokop! Konečně se mu podařilo uchytiti se a za několik let se stal boháčem a oženil se. Štěstí jeho se zdálo dovršeno (v. 246—264).

2. Ale právě v tom, čím se prohřešil, jej stihl krutý trest. Strhal svazky příbuzenské a byl potrestán zradou své ženy a přátel. Tu teprve v svém opuštění začal vzpomínati na rodnou ves a na chudý otcovský domek, kde mu kdysi kvetla věrná láska rodičů. Zdálo se mu, že není většího štěstí než spočinouti na srdci mateřském. Zároveň mu těžce padlo na svědomí, jak velmi se proti rodičům svým prohřešil. Již nemá jiného přání než usmířiti matku a býti opět šťasten láskou její (v. 329—336).

3. Návrat do vlasti. Spatří opět rodnou ves (v. 308—319). Shledání s matkou (v. 345—361). Péče o ni (v. 362—366). Tak se na něm osvědčilo, že »na tom drahém srdci mateřském i neštěstí i vina sladce dřímá!«

9. Cit a rozum.

K Čechově básni »Tyran Rozum«.

I. Obecné mínění odsuzuje člověka, jenž nemá »kusa srdce« (=citu), a přísloví praví, že »rozum kraluje« a »rozumu nikdy nazbyt«. Tím naznačena jest důležitost, která se oběma těmto věcem v životě lidském přisuzuje. Je tedy záhodno a velmi užitečno, uvědomiti si podstatu jejich.

II. A. Výklad pojmů.

1. *Rozum*. Již ze složení slova rozum, roz + um (= umění, vědění) jde, že tu běží o umění nebo vědění, které jednotlivé věci jednu od druhé rozeznává, rozlišujíc pravou podstatu jejich od znaků nahodilých. Rozum tedy znamená duševní mohutnost člověka, kterou jest způsobilý říditi se platnými důvody při svém myšlení a jednání. Dle toho rozeznáváme výkony rozumu theoretické a praktické, jichž účelem jest: a) tvoření správných pojmů o věcech, b) odůvodněné rozhodování ve všem lidském jednání.

2. Naproti rozumu *cit* není mohutností, nýbrž pouhým stavem duševním. Každý pocit, každá představa totiž jest provázena jakýmsi vědomým, blíže neoznačitelným stavem duše, libým nebo nelibým, jejž nazýváme citem. Citem vztahujeme obsah pocitu a představy k své vlastní osobě a měříme cenu, již mají pro naše bytí; jsou tedy city subjektivní doplňky objektivních pocitův a představ. Život náš duševní vyplněn je tedy za prvé intellektuálním (rozumovým) obsahem pocitův a představ, za druhé souběžnou řadou teplých tónů citových.

Každý cit se nám jeví jako líbý nebo nelibý, jako slast anebo strast. Není citu, jemuž by neodpovídal cit protivný (cit vznikající představou hladu, proti němu cit vzbuzený představou sytosti atd.). Každý cit zmohutní svým proticitem a zeslábne, když vědomí citu protivného se stane méně jasným.

City lze rozeznávati, hledíme-li k představám, podmiňujícím vznik citů, a to buď k formě pochodu představ nebo k obsahu jejich:

1. City formální či úsobní (city tísně a uvolnění, z práce a odpočinku; city z očekávání: naděje, obavy, bázně, strachu, pochybování, překvapení, úžasu, netrpělivosti a nepokoje atd.).

2, City obsažní, a to: a) osobnostní čili společenské (city lásky a nenávisti, soucitu a proticitu, sebecit), b) ideové (city krásy neb aesthetické, city pravdy neb logické, city mravní a náboženské).

City vynikající prudkostí a silou, kterou celé vědomí duševní uchvacují, takže člověk pozbývá sebevlády, nazýváme vášně čili affekty. Vášně jsou chabé nebo jaré. Vášeň chabá zapudí náhle všecky představy, ve vědomí právě jsoucí, takže člověk na mysli klesá, »jest ohromen« (děs, ustrnutí, zármutek, stud, lítost a pod.). Vášeň jará novými hojnými představami vědomí takřka přeplňuje, takže člověk »jest bez sebe,« »sebe necítí« (zlost, rozkoš, obdiv, nadšení a pod.).

B. *Význam citu a rozumu* jest v životě jednotlivcův i společnosti lidské nesmírný. Velmi důležitý jest zejména při vůli. Aby volení nastalo, potřebí jest kromě tělesného mechanismu a jeho pudu: 1. určité představy, k níž se vůle jako ku předmětu vztahuje. 2. citu, který způsobuje, aby se vůle k tomuto předmětu vztahovala (žádost). 3. rozumu, který žádost buď schválí nebo zavrhne a tak způsobí, aby se ze žádosti stala vůle. Tak všecko rozhodování a konání lidské záleží kromě na rozumu také na citu, ba můžeme říci, že záleží častěji na citu než na rozumu. Neboť člověk není po přednosti bytostí rozumovou, nýbrž ve všem myšlení a počínání více a spíše se řídí citem než rozumem. Cit, zvláště soucit či láska v nejširším smysle jest základní a první podmínkou vzniku a zdokonalování každé společnosti. Cit jako sám vzniká za poměrů jistých představ, tak zase jiné poměry představ může způsobiti. Z toho jde: jako vývoj rozumu způsobuje vývoj citu, tak také pěstění a ušlechťování citu jest nezbytným požadavkem všeho pravého vzdělání.

III. Cit i rozum lze pěstovati. Přílišný rozvoj citu (citlivka, sentimentálnost). Rozum na ujmu citu příliš pěstěný zvrhne se až v nelidskost.

10. Cit a rozum v životě a v dějinách.

Úvod: Básník praví, když cit s rozumem »šli dobýt země celé,« že rozum kráčel obezřele a zrazoval od činů příliš odvážných; cit však se vždy s odvahou napřed řítil v boj a vítězství mu kvetlo. Ale když vydobyli světa říše, cit byl špatně odměněn: rozum jej ze správy dobyté říše úplně vyloučil, ba za psance jej vyhlásil.

Smysl slov básníkových je ten, že lidstvo v mladé své době, poznávajíc přírodu a podrobujíc si její síly ve všem konání svém se dalo vésti více citem než rozumem; ale jakmile dospělo jistého vývoje, jistého stupně vzdělanosti, počíná se spravovati více chladným rozumem, cit ustupuje do pozadí, ba prohlašuje se konečně za zbrklost, vzdělaného člověka nedůstojnou.

Zkoumejme, zda-li básník pravdu řekl!

Stať: Slova jeho vidíme potvrzena ve vývoji jednotlivců, celých národů, ba i veškerého lidstva.

1. Popatřme na dítě! Jak se přímo potápí v moři citů, vzbuzených pohádkou, jíž mu chůva vypravuje! Svět kolem sebe poznává a posuzuje citem, nikoliv rozumem; citem hlavně osobnostním (viz č. 9.). A kolik citů vře v srdci jinochově! Kolik nadějí, kolik obav, kolik pochybování, kolik netrpělivosti a nepokoje, kolik lásky, kolik přátelství, kolik sebecitu! Při tom mládí málokdy o tom přemýšlí, je-li možné dosažení předmětu, k němuž se cit jeho nese. Studentské lásky; větrné zámky! Ale s lety míjejícími opadává naděje za nadějí, jako listy se stromu, přátel ubývá a srdce chladne, zatvrzuje se. Konečně v dospělém věku muž se spravuje ve všem svém konání více rozumem než citem.

2. Totéž co u jednotlivců, spatřujeme i u národův a celého lidstva. Dětství národa jest plné snův a poesie. Rozkvět lidového básnictví. Pověsti a báje. Hrdinské zpěvy, jejichž rekové jsou plni citův a vášní. Homérští hrdinové se nestydí v bolestech křičeti, v zármutku slzy prolévati jako ženy. Zanícenost náboženského citu v prvních dobách křesťanství. Poustevníci. Mučeníci. Šíření islamu. Výpravy Karla Velikého proti Sasům. Křížové války. Flagellanti. Rozkvět středověkého romantismu. Plody náboženského citu ve středověku: nádherné stavby chrámové, rozkvět vlašské školy malířské, jejíž vrchol dosažen v Michel Angelovi a Rafaelovi.

V těchto mladých dobách lidstva i vědy pěstovány více citem než soudným rozumem. Věd exaktních, zejména reálních, vlastně ani nebylo; úžasný pokrok jejich počítá se vlastně teprv od 18. stol. Čím více se osvěta vzmáhá a šíří, tím více lidstvo citům dává výhost na veřejnosti. Okázalé osvědčování radosti a zármutku, hněvu, nenávisti a lásky pokládá se za nezpůsob. Čím srdce vře, zakrývá se maskou slušnosti. Konvencionalismus! Lidové básnictví zaniká, národní kroje mizejí, kmenové a národní zvláštnosti v mravech a obyčejích hynou, rozdíly se stírají, osvěta vše uniformuje. Idea krásy obětuje se všady účelnosti a užitku. Moderní činžáky, přímé ulice! Krásy přírodní se ničí průmyslovými podniky, znešvařují továrními budovami, vzduch se znečišťuje kouřem komínů. Ano i v básních nestačí praktické době pouhý obsah citový. Obecenstvo žádá od básníků řešení životních záhad a sociálních problemů.

Závěr: Ale cit zůstane vždy přirozenou součástí našeho života duševního. Příroda se nikdy nedá úplně a na dlouho potlačiti. Čím více byla v okovy spjata, tím mocněji vybouchne. I sama francouzská revoluce, jež rozum za boha prohlásila, jest nejvelikolepějším projevem citu.

11. Postup myšlenek v řeči Rokycanově k Žižkovi.

Úvod: Rykycana, vrchní pastýř strany pod obojí, byl proslaveným řečníkem. To také osvědčil řečí, jíž přiměl Žižku, aby obležené Prahy ušetřil.

Stať: A. Úvod řeči: V úvodě řečník žádá slepého hrdiny, aby jemu samému dříve palcátem svým roztříštil hlavu, než podnikne útok na Prahu, a naznačuje tak, že si nepřeje přečkati zničení města (v. 101 až 106 dle Slovesnosti.)

B. Neboť

a) 1. jest střediskem vlasti, k němuž děje celého království, radostné i smutné, od nepaměti se víží, v němž všechny snahy celého národa se scházejí, v němž národ nejkrásnější památky ducha svého uložil, v němž skoro každá budova jest pomníkem nějakého pro národ důležitého děje, v němž nebezpečí celé vlasti bylo po každé cítěno a každá porážka nepřátel oslavována (v. 107—120).

2. Než toto krásné město bylo vystavěno, bylo potřebí mnoho práce nesčíslných předků (v. 121—126).

3. Mnoho krve bylo prolito na uhájení jeho (v. 127—129).

4. Ty sám svůj první slavný boj jsi bojoval na obranu jeho.

b) A toto staroslavné město bys mohl zničiti, čehož sám král Zikmund se ostýchal? Toť by bylo, jakoby syn vlastní matce rozbil hlavu (v. 130—134). Následky činu takového:

1. Čechy by se z té rány nikdy nezotavily (v. 135—137).

2. Celý národ by byl uveden v nezměrný bol (v. 137—141).

C. Proto slituj se, neboť:

1. I Bůh jest slitovníkem (v. 142).

2. Toť bude největší tvé vítězství, zvítězíš-li nad svým vlastním hněvem (v. 143—146).

3. Bys město mohl viděti, dal bys se pohnouti jeho krásou (v. 147—152).

4. Však ty nevidíš. Nuže, slyš mne, jenž jsem dosud jen před Bohem klekal, jak tě prosím na kolenou; Jsi-li ten Žižka, jak jej milujeme, jenž za vlast a víru jen bojuje: vstup přítelem do Prahy, jejíž obyvatelé ti s plesáním vyjdou vstříc! (v. 153 až 162).

(Příště dále.)

Školní přístroje pro ozon.

Hynek Němeček. *Louny.*

V loňském čísle dubnovém s radostí četl jsem v rozpravě »Školní pokusy o hoření a explosích par« slova, jichž plnou pravdu dávno jsem již cítil, že t. jest záhodno, abychom se my učitelé chemie na středních školách obeznamovali se zkušenostmi svými na poli techniky experimentální.

Není třeba dokazovati jistou denními zkušenostmi plně potvrzenou pravdu o výhodách jasného, průhledného, řízného a elegantního experimentu. Takový pokus má mnohem větší cenu, než celý dlouhý dobrý výklad, jest mimo to přesvědčivějším a utvrzuje i vzornou kázeň.

Mnohdy se však stává, že sebe lépe provedený pokus ztrácí na ceně, ano stává se úplně bezcenným a to bez viny učitelovy z té příčiny, že přístroj jinak dobrý, svým zařízením vnitřním jen nejbližšímu okolí jest přístupen, a při důkladném prohlédnutí vzniká citelná ztráta času, jindy zase

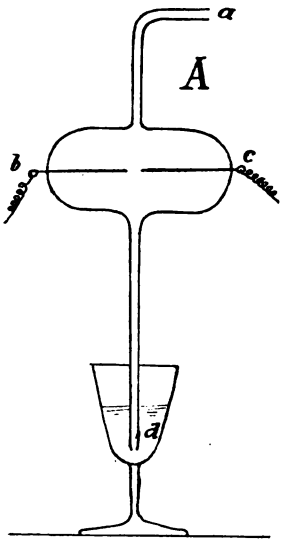

brání důkladnému prohlédnutí neprůhlednost jednotlivých součástí přístroje.

Majíce na mysli přístroje pro přípravu ozonu, jichž původci jsou badatelé jmen velmi zvučných, jako: Babo, Siemens, Siemens a Halske, Houzeau, Thenard, Wislicenius, Kolbe, Berthelot a j., snadno najdeme podklad slov svrchu pronesených.

Poslední oboje prázdniny měl jsem příležitost súčastniti se výborných a vřelého doporučení zasluhujících kursů pořádaných sdružením docentů vídeňské university pro učitele škol středních na universitě ve Vídni. Při té příležitosti poznal jsem mnohé zajímavé přístroje pro vyučování fysiky a chemie a na základě této zkušenosti dovoluji si seznámiti pány kolegy s přístroji, o nichž se domnívám, že svou průhledností a jednoduchostí dobře se do škol hodí a při tom veškerým žactvem pohodlně pozorovány býti mohou.

Přístroje roztřídím ve dvě skupiny:

1. pro přímý výboj jiskrový,
2. pro tichý (klidný) výboj, také temný výboj zvaný.

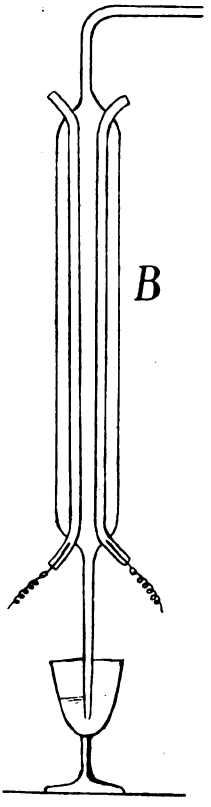

Nejjednodušší přístroj pro tvorbu ozonu pomocí výboje přímého jiskrového znázorňuje obrazec *A*. Vzduch neb kyslík vstupuje u *a* rourou kaučukovou. Do rozšířené části přístroje jsou zataveny dráty platinové 0·4 *mm* tlouštky při 2 *cm* vzdálenosti obou konců. Při *b*, *c* přivádí se proud elektrický od *induktoru* Rhumkorffova 4 *cm* dálky doskoku jisker. Ozon vystupuje u *d* do roztoku jodidu draselnatého v studeném mazu škrobovém, kdež se projeví modráním roztoku z příčin známých.

Pro klidný výboj sklem hodí se dobře přístroj *B*.

Do roury as 35 *cm* dlouhé, 3 *cm* široké, která jest zakončena na obou koncích rourami as 8 *mm* širokými, zataveny jsou, jak obrazec ukazuje, dvě as 8 *mm* široké, pokud možno rovnoběžné, od sebe 3 *mm* vzdálené roury. Dolní jich konce jsou opatřeny dráty platinovými s očky pro elektrický proud. Tyto roury se mohou naplniti rtutí, neb jsou uvnitř vystříbřeny; možno je též naplniti práškem kovovým (na př. železnými pilinami) neb řetízky kovovými; zvláště dobře se hodí ku plnění průhledné, bezbarvé, elektrický proud vodící kapaliny, jako na př. zředěná kyselina sírová.

Dle téhož principu sestrojen přístroj *C*. Při *a* ssaje vodní pumpa z nádoby, v níž jest roztok jodidu draselnatého v studeném mazu škrobovém.

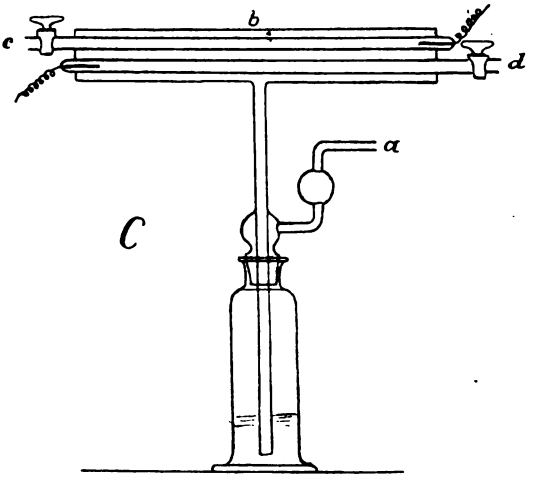

Tím se vzduch okolní ssaje do skleněné roury *b*. V ní jsou jiné dvě roury skleněné *c*, *d* naplněné kyselinou sírovou a opatřené na jednom konci drátem platinovým, aby jím pojaly proud z Rhumkorffova induktoria. Toto zařízení jest proto výhodným, že lze snadno roztok jodidu draselnatého ve studeném škrobu nahraditi jinou tekutinou oxydace schopnou a tak demonstrovati oxydační mohutnost ozonu i na jiných tekutinách (na př. roztoku železnatého v železitý v prostředí kyselém a na př. roztok manganatý v manganitý v prostředí alkalickém).

Zvláště účinným jest přístroj na ozon obr. *D*.

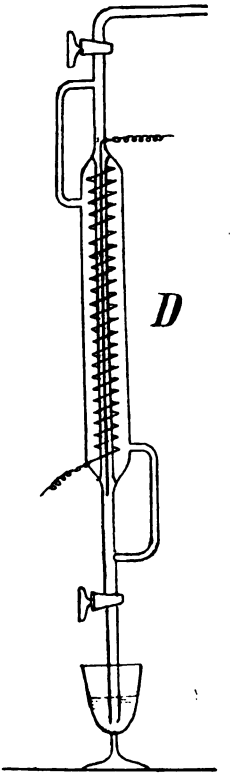

Zde jest jak uvnitř tak i zevně skleněné roury as 8 *mm* průměru platinový drát. Vnitřní rovný visí v rouře samé a vnější jest spirálovitě obtočen. Konce drátů obou procházejí skleněnou širší rourou a končí očky pro proud jako u dřívějších přístrojů. Na zmíněnou úzkou rouru 8 *mm* natavena jest širší roura 1·5 *cm* široká (as jako u chladiče Liebigova) a to tak, by buď vzduch neb pouhý kyslík dotýkal se obou drátů současně. Tímto zařízením oba dráty se všech stran jsou ve styku dokonalém s kyslíkem a proto se ozon tvoří jak v úzké vnitřní, tak i v široké vnější rouře současně, čehož u žádného z dosud známých přístrojů na ozon dosaženo nebylo.

Čirý roztok jodidu draselnatého v mazu škrobovém lze obdržeti rozpouštěním 4 *g* rozpustného škrobu k tomu účelu upraveného (Karl Conrad in Kyritz, Deutsches Reich) ve 300 cm^3 destilované vody na vodní lázni za přidání 1 *g* jodkalia a ochlazení celku

Každý z těchto přístrojů vytvoří v několika vteřinách dostatek ozonu, jenž se prozradí zmodráním zmíněného roztoku, který takto upraven, jest zvláště citlivým.

Reakce se objeví za obyčejné teploty, nechť jest již kyslík neb vzduch vlhký neb suchý. Určitější podrobnosti pisatel těchto řádků ochotně oznámí.

Ku článku „Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia".*)

Napsal dr. Josef Cvrček.

Benešov.

Po tři léta vykládám dějepis ve vyšších třídách gymnasijních dle učebnice dra Frant. Kameníčka a Rud. Dvořáka. Knihy uvedené plně činí zadost účelu svému a od odborníků uvítány byly zajisté se všeobecným souhlasem. Znamenají proti starším učebnicím pro vyšší třídy gymnasia opravdový pokrok. Novou osnovou a instrukcemi však přivoděny byly v učivu dějepisném značné změny, jež týkají se hlavně rozčlenění nauk dějepisných ve třídě V.—VII. Můžeme býti povděčni, když instrukcemi se nám co nejurčitěji vykoluje cesta, kterou jest zachovávati v učení; nechť nikdo nemyslí, že určitost učiva omezuje individualitu učitelovu: určitost závazná může nám býti milejší než jakákoliv liberálnost vedoucí k neurčitosti a nejasnosti. Jest však žádoucno, aby nejen způsob učení, nýbrž i kolikost učiva v celku i v podrobnostech rozpočtena byla podle *skutečného* počtu hodin učebných a dle možného poměru k požadavkům v ostatních předmětech. Toho ovšem nelze vystihnouti dopodrobna instrukcemi, nýbrž učebnou knihou, neboť ji pro učitelskou praksi slušno vlastně pokládati za instrukce podrobně provedené.

V té věci nejvíce záleží na rozpočtení času, zejména pak na přesném rozeznávání, kolik času kniha učebná sama v každé hodině vyžaduje, aby úplně byla zdělána. Byť učitel historie byl mistrem svého umění a vládl darem výmluvnosti do té míry, že by výklady jeho i přesností věcnou, i chutným vypravováním, přiléhajícím co nejtěsněji k mysli mládeže, zobrazovaly dějepisnou nauku žákům co nejjasněji, přece by se dopouštěl veliké chyby, kdyby knize školní nebyla věnována náležitá pozornost. Kniha ovšem nemůže nahraditi učitele, leda samoukovi; v dějepise kniha má býti vodítkem učení, přesným a spolehlivým záznamem událostí a dat, o kterýchž výklad učitelův jedná; při domácím učení pak provází žáka, aby každou lekci s bezpečnou správností mohl v paměti upevniti, a nebude zbytečnou ani při pozdějším opakování období a větších celků. Zkušenost pak učí, že, čím svědomitěji učitel se připravuje na každé slovo knihy a snaží se o pragmatické pochopení dějepisného textu, tím více pozná potřebu, aby slova knihy učebné byla od žáků beze chvatu, s veškerým klidem duševním, ale také s veškerou pozorností i na věc jednotlivou čtena a po případě vyložena. Kdyby někdo předpokládal, že k učení dějepisu stačí zkoušeti a pak historický text byť jen kursivně čísti, octl by se v nesnázích s arithmetikou školních hodin. —

V třídě V. jest dle nové osnovy probírati děje věku starého, zvláště kulturní, a hlavně ovšem dějiny Řeků a Římanů až po dobu bratří Gracchů. Při tom instrukce dopouští, aby děje spolku achajského a aitolského byly probírány až při dějinách římských na místě pří-

*) Viz Věstník českých professorů r. VIII. č. 2. str. 93—98, Dr. Jar. Vlach: Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia z r. 1900.

slušném. Ač učivo dějepisné tím ve tř. V. poněkud jest rozšířeno, při dobrém rozvrhu učiva látka tato při 3 hod. týdně náležitě se zpracuje i tehdy, když náležitá péče se věnuje i výkladům zeměpisným.

Do třídy VI. na 4 hod. týdně připadá ostatek dějin starověkých, celé dějiny věku středního a nové dějiny až do počátku války třicetileté. V VII. tř. při 3 hod. týdně probrati jest dějiny nového věku od počátku války 30leté až po naši dobu; látka takto septimě vymezená jest proti dřívějšku značně zkrácena. Tím zároveň vyšetřena jest možnost, aby době od kongressu vídeňského, jak instrukce nařizují, byly věnovány učebné hodiny osmi neděl; a tudíž i zpracování bude důkladnější, než druhdy bylo možno.

Počítáme-li učebných týdnů ve školním roce 40. — to už je počet nejvyšší, — připadne průměrně ve tř. V. probrati 222 stran, týdně 5·55, na hodinu 1·85; v VI. stran 354, týdně 8·85, v hodině 2·21; v VII. stran 196, týdně 4·9, na hodinu 1·63. Nejpříznivější poměr našich knih ke školním hodinám je v VII. třídě: na týden při 3 hod. připadne — zase ovšem jen *průměrně* 4·9 stran; při stejném počtu hodin připadne na V. tř. 5·55 stran. Naproti tomu v VI. tř. na týden připadá 8·85 stran, tedy nejvíce. Ovšem, že dějepisu v VI. tř. vymezeny jsou 4 hodiny; ale nezapomínejme, že středověk na střední škole jest naukou namnoze nesnadnou, neboť nemá oněch pramenných opor soudnosti a paměti, které k dějinám starověku podávají klassické jazyky již i v gymnasijním učení. I přes to, že nové instrukce (str. 165.) dopouštějí zkrátiti některé části nových dějin, pokud připadají do sexty, na př.: objevy zemí námořských, války Karla V. s Františkem I., odboj Nizozemska, války hugenotské, úkol sexty i po této stránce jest dosti obsáhlý, jelikož i při zkráceném výkladě dějepisném přece nutno pilně obraceti zřetel ke příslušným partiím zeměpisným.

Nechci se dotýkati *vnějších* nesnází, které vznikají neshodou mezi třídním úkolem dějepisu a rozdělením našich učebnic; jen jedné věci nemohu smlčeti. Bylo by snad prospěšno a žádoucno ukládati žactvu, aby v jednom roce (v VI. tř.) třikráte vyměňovalo školní učebnici? Ústřední spolek českých profesorů zavděčil by se nám učitelům historie nemálo, *kdyby* laskavě *v úradu vzal způsob, kterak by provádění osnovy a instrukcí mohlo býti usnadněno blahodárným vlivem na školní knihy a zejména na ustanovení detailů při historických výkladech.* V jiných předmětech, na př. v mathematice, fysice, ano i v grammatice lze rozsah učiva i v jednotlivostech snáze a přesněji určiti než v historii, kde různé stilisování stati o jedné a téže události historické může způsobiti rozdíly i *věcného rázu.*

Instrukce tedy samy dopouštějí některé změny a úlevy v rozsahu učiva v nynějších učebnicích a praví o tom: »Wenn auch manches, wie die Entdeckungen, die Kriege Karls V. mit Franz I., der Abfall der Niederlande, die Hugenottenkriege u. a. summarischer, als es sonst üblich ist, zur Darstellung kommen kann, so müssen dem Schüller doch die groszen Bewegungen in Kirche und Staat sowie auf den Gebieten der geistigen und materiellen Cultur möglichst nahe ge-

bracht und soll dafür gesorgt werden, dasz der Stoff auch noch verarbeitet und eingeprägt werde.« *)

Aby však nemohla nastati kollise, pokud a jak možno části dějin v instrukcích naznačené, zkrátiti, bude zajisté třeba při nových vydáních nynějších učebnic k tomu přihlížeti, aby látka byla rozčleněna se zřetelem na předepsaný třídní úkol, a upraven detail, — a snad i tím způsobem, že by na každou třídu připadala *zvláštní kniha*, což by nynější nové osnově lépe činilo zadost. Jsem přesvědčen, že žáci potom budou tak dobře, jako nyní, pamatovati roky, jež činí rozhraní mezi starým, středním i novým věkem. Tím odpadla by i veliká nesnáz, že by žáci v sextě nemusili do roka kupovati tři učebnice dějepisné.

K otázce zkoušení a známkování.

Václav Čermák.

Žižkov.

V německých kruzích professorských od nějaké doby se přetřesává otázka o tom, má-li učitel denně zkoušeti a dávati známky.

V první schůzi VII. něm.-rakouského sjezdu professorského, konaného o velikonocích r. 1900 ve Vídni, rozpředla se čilá a široce rozvětvená debata o tomto složitém problému. Podnětem byla důkladně založená přednáška štyrskohradeckého gymn. ředitele a soukr. docenta dra Ed. Martinaka, jenž vylíčiv na úzkostlivě přesném základě psychologickém podstatu zkoušení, poukázal na některé obtíže a nevýhody tohoto starého paedagogického prostředku k seznání vědomostí žákovských. Subtilní jeho vývody, sestupující až k nejjemnějším odstínům psychologickým a ethickým, mají mnohde cenu jen a jen theoretickou, jak sám předseda sjezdu byl veřejně podotkl po skončené přednášce.

Dr. M. připomíná na počátku své rozpravy výslovně, že popudem jest mu to nepopíratelné faktum, že se u nás zkoušení věnuje příliš mnoho času a svědomité práce duševní, a uvádí k němu Willmannovo přirovnání k jedu, jehož jako léčebného prostředku dlužno užívati co nejopatrněji. Malá dávka pomáhá, velká ničí.

V tom dlužno dáti přednášejícímu za pravdu. A sice zejména jeden moment, na který bylo poukázáno s praktického hlediska vlastně teprve za debaty, jest hoden závažné zmínky. Připomeneme-li si způsob, jakým jsme se sami jako žáci naučili pohlížeti na vyučovací hodinu, uznáme, že staré *mechanické dělení hodiny na část výlučně zkušební a část věnovanou souvislému novému výkladu*, jak se provádělo a dosud mnohde provádí, stalo se už ustáleným přívlastkem našeho pojmu o škole, názorem, který sdílí všecka veřejnost a jejž nám nejlépe tlumočí slova otce nebo domácího učitele, dotazujícího se na prospěch svého svěřence: »Vždyť se hocha každý den ptám, co pan professor *zkoušel* a co *zase uložil*!«

---

*) Viz: »Lehrplan und Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Oesterreich,« ze dne 23. února 1900, č. 5146, str. 165.

A s tímto pojmem ještě dnes snad každý mladý kandidát nastupuje úřad učitelský. Pořídí si přiměřený zápisník a hned druhou hodinou počínaje začne v první půlhodině pilně sbírati známky se snahou, míti jich dostatečnou zásobu do lhůty prvního období.

Jednání o tom, že dlužno odstraniti mechanické štěpení hodiny, kde v první půlhodině skličuje duše žáků bázeň před »dvojkou,« jež pak ustoupí blahému vědomí bezpečnosti, a že jest nutno je nahraditi zvýšením zájmu na učivu samém, jmenovitě dialogisováním veškerého učiva, jest prakticky jedním z nejcennějších bodů celé debaty, dobrým příspěvkem k posílení této všeobecně již uznávané tendence moderního školství středního, a nalezlo zdárného ohlasu ve článku prof. Dra. D. Schmida »Über Prüfen und Classificieren«, uveřejněném v posledním svazku lonského ročníku »Österr. Mittelschule«. Článeček ten víže se k sjezdu jako pěkný epilog, avšak zcela ojedinělý, jak autor s politováním sám konstatuje.

Jak tomu bývá při sjezdových debatách, přesunula se řeč i zde nenápadně od původního námětu, od theoretické, psychologické stránky zkoušení a známkování k jiným nejrozmanitějším praktickým otázkám, jež tento problém v sobě zahrnuje, což vytkl výslovně sám účastník sjezdu, pražský ředitel Dr. Ant. Frank.

Řed. Martinak, když byl do podrobností srovnal pojem zkoušení a vyptávání, definuje zkoušení jako činnost, jež směřuje k tomu, zjednati si znalosti trvajících psychických disposicí tázaného. Z jednotlivých odpovědí tázaného máme se přesvědčiti o míře jeho vědění. A tomu stojí v cestě mnohé a mnohé obtíže, jimiž se přednášející šíře obírá.

Především není možno při hromadném vyučování přesvědčiti se o skutečné míře schopností každého jednotlivce; zejména nadanější žák nemá příležitosti ukázati své hlubší schopnosti, ježto učiteli nezbývá času a není vůbec možno z ohledu na slabší žáky zvýšiti požadavky tak, aby odpovídaly jeho talentu; tím dobrý žák vlastně trpí. Jako autor doprovází své vývody hojnými přirovnáními z praktického života, tak ukazuje i zde na případ, že by se měli měřiti ve skoku dva nestejně schopní jednotlivci. Určí se jim míra 1 *m* zvýší — obstojí oba. Ale jeden z nich, dobrý sokol, dovedl by vyskočit mnohem výše, kdyby mu jen bylo dovoleno, kdežto u druhého skok na metr jest maximem jeho schopnosti. Tedy všeobecně: z výkonu, jehož výši předem přesně stanovíme, nemí možno souditi správně na disposici.

Druhou obtíž řed. M. vidí v tom, že duševní výkony nelze spolehlivě měřiti tak, jako měříme ve světě fysickém sílu, rychlost, velikost a pod. Ustanovily se sice empiricky hranice různých schopností, jimž se v praksi školské u nás dává výraz řadou šesti známkových pásem, ale kde tu vlastně má ten který stupeň přesně začínati a kde končiti? Kam až sahá na příklad hranice známky »výborné«?

K tomu přistupuje ještě ta obtíž, že výkony, jež máme posuzovati, bývají mnohdy složité a dlužno tudíž stanoviti jakousi přibližnou výslednici. Které složce tu dlužno dáti přednost před ostatními? Na příklad při slohové úloze mám oceniti několik činitelů: myšlenkový obsah, slohovou obratnost, mluvnickou správnost, vnější úpravu atd., a této řadě různých posudků mám dáti jednolitý výraz jednou známkou.

O mocném vlivu rozmanitých duševních hnutí, jež u žáků porušují vnitřní rovnováhu, nezbytnou k správné a klidné odpovědi, a tím kalí úsudek učitelův, řed. M. zmiňnje se jako o věci příliš dobře známé jen stručně.

Zajímavé jsou další úvahy o různosti stanoviska při posuzování žáků. Zde nejjasněji prosvítá vlastní tendence hloubavého paedagoga, ethická stránka problému zkoušení. Máme-li posuzovati odpověď žákovu s ledovou přísností, bez ohledu na jeho soukromé poměry, na jeho píli a nadání? Námitku, že neúprosností třeba žáky připravovati na svízele praktického života, do něhož za některý rok mají vstoupiti a jenž nezná milosrdenství, autor odmítá, přimlouvaje se za individuální posuzování žáků ve smyslu čisté lidskosti. Zde však opět působí nesnáz zejména oceňování píle. Kterému ze dvou žáků, z nichž jeden při praskrovném přičinění dokáže právě tolik co druhý při velké námaze, dlužno dáti přednost? Ačkoliv řed. M. prohlašuje chybným a v jádře nelogickým stanovisko, uznávati při výsledku zkoušky jiné činitele než výkon sám, rozhoduje se přece pro žáka přičinlivého, třeba méně nadaného, ježto svou pílí poskytuje více naděje, že se v životě zdárně uplatní, než nadaný lehkomyslník.

Objektivnímu posuzování jednotlivce však vadí zejména stará kvalifikační methoda, kterou vlastně vidíme i v životě veřejném, v úřadech a pod., a kterou se řídí většina paedagogů. Jest to čistě relativní stanovení míry požadavků. Učitel seskupí si výkony jednotlivců v jakousi řadu a posuzuje hodnotu jednoho výkonu s ohledem na druhé. Tím se stává, že v špatné třídě i méně pilný a nadaný žák vynikne, a naopak, mezi lepšími spolužáky umění dobrého pobledne.

Duchaplná jest úvaha o našem známkovacím systému. Výsledek zkoušky označujeme slovy »výborný« atd. Vedle toho však klademe názvy známek v číselnou řadu, čímž slovo už ztrácí svůj původní konkretní význam a klesá na bezbarvou číslici — na př. »chvalitebný« znamená vlastně druhou kategorii v řadě známek, aniž kdo pomýšlí na skutečnou »chválu«. Autor si však všímá i kvality slova samého a vytýká zde příkré nedůslednosti po stránce ethické: na př. známka »výborná« je pouze relativní, vytýkajíc jen výši jednoho výkonu nad ostatními; »chvalitebná« a »befriedigend« chovají už mravní význam: výkon žákův zasluhuje chvály, uspokojuje. »Dostatečná« podává absolutní ocenění. Ovšem autor uznává, že zcela správné pojmenování tu jest nemožné, poněvadž lze bráti za základ nejrůznější paedagogické zásady. nikdy však není možno vyhověti všem. Ba pokládá za nejupřímnější, setrvati raději při holém číslování.

Škoda, že tu není zmínky *o známce pilnosti.* Bylo by zajímavo poznati úsudek svědomitého paedagoga a ethika o této svízelné notě, kterou učitel mnohdykráte způsobí — proti své vůli — citelnou křivdu, ježto jí oceňuje stránku žákovu, která jeho kontrole z pravidla naprosto uniká.

Závěrem řed. M. přiznává, že svědomitý paedagog nemůže si nikdy s jistotou tvrditi, že by byl vždy zcela spravedlivě klassifikoval. — Vývody jeho vrcholí konečně v zásadě, že, zvýšíme-li zájem na látce učebné, doděláme se hlubších výsledků, utvrzujeme-li žáky každodenním

zkoušením v přesvědčení, které beztoho jest u nich hlavní vzpružinou k práci a píli — *že se učí pro známku. Stát a společnost vyžadují sice vysvědčení, ale my nesmíme viděti svou úlohu v pouhém udílení známek.*

To jsou asi v jádře myšlenky hradeckého ředitele. Tu se ovšem vtírá otázka: *Máme-li tedy snad odstraniti zkoušení vůbec?* Přirovnání, jež autor uvádí na konci své řeči, že dobrý paedagog má býti podoben řádnému obchodníku, jenž nemaří den co den času, aby si pořádal účty, nebo zahradníku, jenž nesleduje vzrůst svých bylin každodenně s měřítkem v ruce, aspoň k takovému výkladu částečně svádí. Ale jest nesprávno, srovnávati jednání samostatného muže a dokonce přírodní proces s duševním vývojem mládeže; to vytýká také ve zmíněném již článku dr. D. *Schmid*, jenž nezavrhuje zkoušení samo, nýbrž jen každodenní zkoušení za účelem zjednání známek. V tom shoduje se s prof dr. Kostlivým z České Lípy, jenž namítá proti definici Martinakově, že *zkoušení má i účel, zdělané učivo intensivněji projednávati a hlouběji v mysl žáků vštěpovati, ne pouze přesvědčovati učitele o výši vědění zkoušeného žáka.*

Poznámky prof. dra. Schmida týkají se hlavně vyučování moderním jazykům a jsou vlastně jen souhrnou formulací známých zásad moderní methody, která už ovládla, jako jest rozkládání učiva na přiměřené otázky, genetické navazování nového výkladu na starší látku, jež jest mocným činitelem k zjednání žádoucí součinnosti všech jednotlivců atd. Passivní naslouchání sebe poutavějšímu výkladu nemůže v nitru žákově vzbuditi trvalého ohlasu; musí se mu poskytnouti příležitost, ukázati občasnou odpovědí, že věc si osvojuje. »Přednášky« rázu universitního dlužno naprosto zavrhnouti. Ví-li pak žák, že ze zpousty drobných otázek některá na něho jistě připadne, připraví se — soudí dr. Schmid — pokaždé řádně na svůj předmět. K námitce, že jakmile pozbude strachu před dvojkou, stane se k učení lhostejným, nepokládaje drobné otázky v lavici za zkoušku odpovídá, že se dávají i otázky většího objemu, mimo lavici, zvláště ve vyšších třídách. Nedodává však, zda-li si představuje, klassifikují-li se. Jeho úvodním a závěrečným heslem jest: »*Pryč s příručním katalogem!*« jež v Německu již od 20 let vešlo v život.

V náhradu za psaní známek dr. Schmid navrhuje, aby každý učitel zapisoval svůj celkový dojem, jaký žák svými každodenními odpovědmi v něm zbudil, na konci každého období do třídního katalogu, a to buď známkou s přičiněním několika charakteristických slov, neb i jen pouhými slovy. V tom opravuje návrh, jejž byl na sjezdu podal vídeňský prof Jos. Bass, aby výsledek klassifikace závisel na výsledním dojmu učitelově, stilisovaném na konci semestru, jehož skutečné provedení by rodičům a dozorcům odnímalo možnost, přesvědčiti se o prospěchu žáků za školního běhu.

Utvářeti si úsudek o výši vědění a schopností žáků na základě celkového dojmu jest ovšem každému dobrému paedagogu nezbytným, mělo-li by však státi se *jediným* kriteriem, dokonce z úředního nařízení, znamenalo by veliké zvýšení požadavku paedagogické obratnosti. Že však by bylo i choulostivé po stránce ethické, nikdo neupře. Zůstal-li by každý učitel při takovém způsobu, jenž uniká objektivní kontrole, vždy naprosto věren zásadě neúchylné nestrannosti?

Na dobrou střední cestu ukázal řed. dr. Frank: zkoušení jakožto mechanického prostředku užívejme tam, kde jest ho potřebí.

Sjezd na konci schválil návrh řed. Martinaka, podaný na způsob resoluce, že dlužno domáhati se úlev v systému zkoušecím a očekávati, že z literárních ohlasů, jež sjezd jistě vzbudí, vzejde nějaký positivní návrh. V této tužbě se ovšem účastníci sklamali.

Než k jedné základní okolnosti nemůžeme si odepříti ještě poznámky. Správně předseda podotkl na konci, že celé jednání mělo ráz pessimistický; schopno jsouc vzbuditi mínění, jako bychom byli ukrutným tryzniteli mládeže, hodnými veřejného pokárání. Nevím, kdo se ubrání dojmu, že sjezd zrovna jakoby předpokládal, že pracujeme s ideálním materiálem — se žáky vesměs dychtícími z vnitřního popudu po ovoci poznání a duševní dokonalosti. Volání po důvěře, kterou máme mládeži věnovati v přesvědčení, že i bez zkoušecí kontroly se bude snažiti osvojovati si školní vědomosti, jest paedagogickou sentimentalitou. Dokonce lyrický jest už v debatě uvedený výrok: »Což jsou již naši žáci tak zkaženi, že by se bez kontroly neučili?« O mravní zkaženosti tu nebude mluviti ani nejzarytější přívrženec zkoušení; k té jest od lenivosti nebo pohodlnosti ještě daleko.

A rovněž kdo bude míti za zlé žáku, jenž se učí skutečně jen pro známku! Není-li jiné vzpruhy k učení, aspoň jest ta! Vždyť i kdo z nás dospělých jest prost aspoň stínu malicherné ctižádosti? Tu bychom musili čekati, až lidská povaha změní se od základů. A což teprv duše *vyvíjejícího* se lidského tvora! »Du bist am Ende, was du bist!« smál se Mefisto Faustovi...

Drobné zprávy.

Výroční shromáždění České akademie konané dne 3. pros. 1900 zahájil nejv. maršálek, kníže Jiří Lobkowicz, touto řečí:

Slavné shromáždění, velectění pánové! Dnešní slavnostní veřejné shromáždění České akademie císaře Františka Josefa, které kladu si za čest zahájiti, vyniká nad jiné podobné schůze, jež jsme během let konali v této slavnostní síni, ve dvojím ohledu.

Za prvé buď poukázáno k tomu, že Česká akademie letos dovršuje první desítiletí své záslužné činnosti, věnované pěstění věd a umění ve prospěch národa českého. Dobu takovou nazvati musíme krátkou, porovnáváme-li ji s dobou trvání ústavů podobného rázu, ze kterých v jiných zemích vyšla již dávno bohatá žeň prací vědeckých a děl uměleckých, sloužících kulturnímu vývoji oblastí, jimž tyto ústavy věnují své síly.

Ano, životní doba našeho ústavu zdá se býti takřka nepatrnou vteřinou, přihlížíme-li k dlouholetému nenáhlému postupu, po kterém kulturní vývoj člověčenstva dospěl na nynější stupeň své moderní výše. Nelze však při tom popříti, že pro mladý ústav, jakým je naše Česká akademie, znamená ukončení prvního desítiletí jeho trvání přece důležitý odstavec, zasluhující, aby k němu obrátil svou pozornost každý, komu záleží na úspěšné činnosti

tohoto sboru. Deset let zajisté postačuje, aby bylo posouzeno, spočívá-li mladý ústav na základech zdravých, aby bylo zjištěno, zdali jest zařízen způsobem vyhovujícím jeho účelům, aby bylo dokázáno, zda členové jeho plní ochotně a odhodlaně vlasteneckou úlohu, na kterou přístupem svým se byli zavázali. Není na mně, bych sám o tom vydal svědectví, zdali a jak byly v Akademii tyto podmínky zachovány, neboť posouditi zdárnost posavadní činnosti Akademie náleží jednak kruhům vědeckých a uměleckých odborníků, jednak ale celému národu, v jehož prospěch Akademie byla založena.

Ale tolik budiž dnes vysloveno, že Česká akademie už v prvém desítiletí svého trvání nabyla práva stavěti se hrdě po bok jiným ústavům podobným, ba že mnohému z nich zářivým vzorem sloužiti může. (Výborně!)

Za uplynulých 10 let dokázal ústav náš platně svou sílu životní a dosavadní výsledky jeho podávají jistou záruku, že překonav obtíže prvního mládí jest povolán, po mnohá ještě desítiletí kráčeti zdárně po cestě šťastně započaté ve prospěch vědeckého a uměleckého pokroku i národa českého. (Souhlas.)

Jsme-li toho pamětlivi, jaké důležitosti nabývá dnešní slavnostní shromáždění pro samu Českou akademii tím, že znamená započetí druhého desítiletí její činnosti, nepřehlédneme též druhý moment, jenž propůjčuje dnešní schůzi oslavu mimořádnou. Uvažme jen, že ji konáme v roce tvořícím rozhraní dvou věků, z nichž každému století tomu v kulturním vývoji našeho národa náleží zvláštní ráz a rozdílný význam.

Jak se rozvinou poměry národa českého v století XX., to arci dnes úplně je zahaleno v temno budoucnosti. Za to však v srdci celého národa na věky zůstane zachována upomínka na století právě skončené, neboť je totožné s dobou jeho vzkříšení, za kterou po dlouhém ponížení vlastní silou opět se vzbudil k novému omlazení svého jazyka i celé své bytosti. (Výborně!) V prvních letech XIX. století tento ruch arci zponenáhlu se započínal rozvíjeti. Byl to kroužek několika málo skromných, ale odhodlaných mužů, kteří nezoufali nad úplným odumíráním jazyka, tehdy pravidelně toliko v nižších třídách ještě užívaného, jim však jelikož jazyk mateřský přes to drahého. Tento skrovný počet prvních buditelů zvolna sice, ale stále se zvětšoval v první polovici XIX. století, nebo přidávalo se k němu čím dál tím více nových pružnějších sil, nových vojínů v boji o život a smrt jazyka, kterému z mnohých stran ještě tehdy zvěstováno bylo úplné zahynutí. Nebylo to však úkolem právě lákavým, náležeti tehdáž mezi ty, kterým s přízvukem často posměšným, ale při tom způsobem skutečně případným se dávalo jméno »vlastenců«.

Nynější pokolení ani nedovede sobě znázorniti, s jakými obtížemi bylo zápasiti těm, kteří v oné době zasazovali se o obrození národa a o povznesení jazyka českého! V ohledu hmotném nepřinášely jich snahy žádného prospěchu, naopak vyžadovaly obětí stálých a pro jednotlivce často dosti citelných. V životě společenském stáli osamoceni, převalná většina tehdejších vzdělanců považovala je za podivíny, snící o nedostižných ideálech, ba i za nebezpečné rušitele obecného klidu. Tehdy třeba bylo pevného charakteru a neoblomné vůle každému, kdo jsa zrozen jako Čech, nechtěl podlehnouti všeobecnému proudu, národním tužbám protivnému.

Zdálo se na krátko, jakoby z bouří roku 1848 i v ohledu národním kynula jakási změna, leč záhy nastala několikaletá doba, kterou co do obtíží,

kladených vývoji českého jazyka, nazvati musíme ještě nepříznivější, než kteroukoli dobu dřívější. Přes to nebylo více možno zcela zničiti símě, kladené prvními buditeli národa. Ano nelze popříti, že i v těchto letech, jinak tak obtížných, poměry se zlepšily v jediném arci, ale nadmíru důležitém odstavci.

U Čechů, snad více než u kteréhokoli jiného národa, obnovují a občerstvují se třídy vzdělané stále novým dorostem, pocházejícím z vrstev, jež společensky stojí na stupni nižším, u kterých však právě v Čechách jazyk mateřský se zachoval v plné platnosti. Pokud, jak bylo v první polovici XIX. století, byl tento jazyk úplně vyloučen již ze školství středního, potud, až na řídké případy, kterým za to náleží arci tím více uznání, znamenalo nabývání vyššího vzdělání pro Čecha téměř tolik, co odnárodnění. Teprv po roce 1848 čeština vnikla poněkud do škol středních. Vykazovalo se jí sice tam místo dosti skromné, ano i nedůstojné, ale místo to stačilo, by dřívější odnárodňující vliv středních škol byl oslaben a obmezen, a tím byl získán nemalý počet mužů, jinak snad pro národ ztracených, za nové zastance svého mateřského jazyka, jimiž rozmnožen byl rostoucí vždy počet uvědomělých Čechů (Výborně! Dlouhotrvající potlesk.)

V trudných poměrech jazykových nastal značnější obrat teprve v letech šedesátých. Nastal ruch v třídách, jež dotud nemívaly příležitost účastniti se života veřejného, nastala možnost, tiskem i slovem šířiti obor působnosti jazyka, do nedávna v podruží jsoucího; i ve společenských třídách vyšších povstali muži, v jichž rodinách zachovaly se tradice odvěké a kteří nyní otevřeně podávali ruku těm, kterým náležela zásluha, že v těžkých dobách se byli zasazovali o obrození národa. Tím se stalo, že národní sebevědomí, jež ještě 20 let před tím bylo výhradným vlastnictvím nepatrného hloučku, náhle silou elementární jevilo se býti heslem všeho národa několikamilionového. Byl to pokrok ohromný, nad nímž úžasli všichni, jimž byla dána příležitost, jemu se obdivovati.

Na vzdor tomuto rozhodnému postupu na začaté dráze nebyla a nesměla býti práce zastavena. Teď teprve, když český národ poznával sám sebe a osvědčil svou vůli, žíti svým životem vlastním, ukazovaly se nedostatky, jež byly následkem zpoždění, v jakém se nalézal vůči jiným národům kulturním. Ne snad že by poměrný počet vzdělanců byl zde menší než jinde; tím méně, že by míra jejich vzdělání či dokonce jich vědeckých neb uměleckých schopností neodpovídala požadavkům nejvyšším, neboť v obojím směru vyrovnáváme se zajisté kterémukoli národu jinému.

Ale nebylo lze popříti, že vzdělání převalné části synů tohoto národa bylo získáno prostřednictvím jazyka jiného a že bude třeba víceleté důkladné práce, by dorůstajícímu pokolení umožněno bylo dosíci plného vzdělání jazykem vlastním. I v této příčině jevila se stálá náprava. Zřízením vysokých škol českých, obětivostí mužů, kteří vědomosti nabyté v jiných řečích samostatně zpracují ve svém jazyku mateřském, ano — nezdráhám se to říci v tomto slavném kruhu — blahodárný vliv České akademie na vývoj vážné vědecké literatury české napomáhají tomu, aby národu českému postupně, ale jistě bylo podáno všeho, čeho potřebuje, aby jeho kultura vlastním jazykem pěstovaná octla se na plné výši vzdělaného národa důstojné. (Obecný potlesk.)

Velectění pánové! Dospěl jsem ke konci svých úvah. Načrtl jsem jen povrchně, kterak během století nyní již docházejícího národ i jazyk náš se

zmladili, vzrostli a zesílili. Upomínka na tento postup budiž nám i pro budoucnost zdrojem naděje, neboť vyzískali jsme jím neocenitelný poklad vlastní národní bytosti. Na prahu příštího věku vyslovme dnes přání, by poklad tento, během století XIX. pracně vydobytý, neporušeně byl odevzdán synům století dvacátého jakožto drahý odkaz po otcích zděděný! (Výborně! Hlučný dlouhotrvající souhlas.)

Na prahu XX. věku. Minulo opět jedno století. Přehledneme-li aspoň letmo jeho bohatý obsah myšlenek a činů, objevů a výzkumů, nadějí a klamů, zmocňují se pozorovatele city smíšené. Zrychleným krokem ku předu pádil rozvoj světový. Nové vědy, jako sociologie, biologie, psychologie společnosti, darwinismus, vrhají nové světlo do temných doposud koutů lidského vědění. Na poli věd přírodních a v průmysle nález stíhal nález. Parní stroj, telegraf, telefon, elektrický proud změnily nadobro všecky poměry styků lidských. Kde dříve vládly samota a klid, tam nyní oživují kraj miliony vřeten, pak a kotlů; nad hory a stromy trčí do výše tisíce komínů. Zdá se, jakoby duch lidský byl si zcela již podrobil hmotu, že věkovitá samovládkyně příroda stala se sluhou bezmocného kdysi člověka a plní nyní volky nevolky rozkazy jeho.

Na všech polích hmotné i duševní práce učiněn ohromný pokrok. Ale stal-li se člověk při tom všem také šlechetnějším? Je-li v nynější své všemohoucnosti také šťastnějším? Jsou-li triumfy vědy, které málem denně se slavily, zároveň triumfy myšlenky éthické? — Kdo troufá si říci, že se na obzoru věku XX. počíná jeviti duha oné vnitřní harmonie, onoho arkadického míru, jejž nám každoročně nad kolébkou Spasitelovou věstí píseň vánoční?

Nepoměr mezi vzdělaností *ducha* a vzdělaností *vůle*, mezi tím, co člověk zná a co chce, trvá dále. Vědění v hlavě se množí, ale ušlechtilost srdce nevzrůstá. Sobectví vévodí a rádo by popřelo už i rovnocennost lidí a smrtelnou ránu zasadilo Nejvyššímu příkazu lásky k bližnímu — humanitě. Strhují se kříže nad hroby mrtvých, jen proto, že mají nápis v jiném jazyce, ale též od Boha stvořeném. Chléb se z úst vytrhuje hladovějícím a do bídy se vrhá bezbranný otrok jen proto, že nechce potupiti mateřskou mluvu svou. Dívky se uvrhují do vězení, že učily dítky vzývati Boha jazykem rodným. A to se neděje u barbarů, nýbrž u národů nejvyšší vzdělaností se honosících. Stav věcí veřejných se neshoduje s nadbytkem intelligence, s triumfy práce. Žijeme nejen ve znamení pokroku, ale i ve znamení fanatismu národního, ve znamení náboženského, společenského a mravního rozvratu. Pracovník bojuje proti pracovníku, třída proti třídě, celek proti celku. Povznášející ruch, jenž hýbe oněmi vřeteny, pakami a koly v dílně tovární a výrobky svými zaplavuje celou společnost lidskou, donáší k nám nejen veselé zvuky života a práce, nýbrž i tlumené štkání a vzdechy těch, kteří úpí v jařmu, v nedostatku a v okovech duševního malomocenství. Při veškeré práci osvětné pokolení analfabetů do dneška nevymřelo. Ba nelze říci, že by se jevil čím dál více *smysl* pro statky *duševní*.

Národové si do té doby neporozuměli a nepodali si rukou ke společným ziskům kulturním! Přes veškeru osvícenost našeho věku nejsme ještě s dostatek osvíceni v tom, čeho jest nám nejvíce třeba: *v pospolitosti zájmů celého člověčenstva.* Slyšeti příliš často učení, že *prospěchy jednotlivce jsou vyšší než prospěchy celku* Dle toho pak se také vyvinuly hned několikeré druhy sobectví: a tož osobní, rodinné, stavovské, sobectví stran i posléze velikých celků.

Sobectví to pak plodí opět jen zášť a boj všech proti všem. Příliš spletité a umělé poměry nynějšího společenského života nelze ovšem regulovati prostou formulí některou. Ale odněkud musí přijíti náprava. Veliký úkol tu čeká myslitele, státníky, náboženství; ale veliký úkol čeká i **školu. Ano, výchova stane se asi činitelem nad jiné důležitým**; neboť mnohé veliké otázky přítomnosti jsou vlastně problemem paedagogickým.

Ovšem posavadní výchova induviduí a stavů bude se muset rozšířiti; především jí připadne nový úkol: *výchova lidu.* Ona bude museti klásti základy pro občanský a všelidský smír, buditi smysl pro pospolitost zájmů všech stavů a všech národů. Výchova opět povznese do výše *ethický ideál člověka* a bude hleděti lidstvo k němu co nejvíce přizpůsobiti.

Bude třeba vychovávati *charaktéry*, má-li ustoupiti nynější nectné a přece společností trpěna, ba omlouvané smlouvání se s okolnostmi, vševládnoucí ohlížení se na vlastní prospěch, které ochotně béře na se veškeré podoby, aby se jen hodilo do všech poměrů a na povrchu se udrželo

Výchově bude podávati návod k *lásce k bližnímu*, oné božské myšlence Kristově denně v modlitbách vzývané a vyznávané, ale více než kdy jindy, ba i od samých hlasatelů náboženství v prach šlapané. Láska tu nesmí znáti stran. barev, roucha, víry, jazyka, má-li se jí uskutečniti říše boží na zemi. Stane-li se tak kdy?

S láskou k bližnímu bude třeba buditi a tříbiti též smysl pro právo, pravdu a spravedlnost a tak hluboko je zakotviti v srdci, aby každý jednotlivec byl dobrovolným a neoblomným strážcem jejich. Z takové výchovy by se prýštily všeliké ctnosti, ona by položila hrázi zuřící nyní nesnášelivosti a rozpínavosti jednotlivců i celků, jež zakrývá ohyzdnou tvář svoji maskami nejkrásnějších jmen, ale nejedná jinak než před více než 1000 lety jednal Karel Veliký, jenž ve jménu náboženství lásky ničil národy a vražditi dovolil ženy i dítky Dosáhne-li se toho kdy? Povážíme-li, že koncem 18. století potoky krve znovu vykoupeno Kristovo heslo *rovnosti* a *bratrství*, ale na konci 19. století vlaje ve všech světa dílech černý prapor *nesnášenlivosti*, pak věru lze o tom pochybovati. Ale pochybnosti takové nesmějí zrazovati od práce a snahy, dospěti k tomu cíli. S velikostí cíle pak vzroste i důležitost a váha stavu našeho a všech jednotlivých pracovníků jeho. A jenom budou-li tito mužové celí, dokonalí, duševně krásní, dílo jejich bude míti úspěch. *A. Beneš.*

Dnešní stav otázky školní lavice. A. *Blumstein* napsal o předmětě brožurku, která vyšla letos v Berlíně. Autor vychází od úsudku, že lavice školní, ve které každé dítě stráví nejméně 10 let svého života (některé také méně. Pozn. referenta) po pět hodin denně, je věc veledůležitá po stránce zdravotní, neboť má vliv na utvoření se páteře a na stav zraku. Uvádí a posuzuje různé soustavy školních lavic, jak jsou v kterém státě zavedeny. Požadavky, jež autor klade na dobrou lavici školní, jsou zdravotní, technické a oekonomické. Po stránce *paedagogické* lavice školní má činiti zadost těmto požadavkům:

1. Každý žák nechť může opouštěti lavici beze znepokojení sousedů.

2. Je třeba, aby učitel měl přímý přístup ke každému žáku.

3. Žáci mají býti rozděleni na skupeniny co možná malé, aby si co nejméně na vzájem překáželi.

4. Vstávání a usedání žáků má se díti beze hřmotu a bez vyrušování vyučování.

5. Lavice menších dítek mají býti umístěny na malém podiu, aby byl učiteli umožněn dohled k jich práci.

Po stránce *zdravotní* jest žádoucno:

1. Aby lavice byla tak zřízena, by všecky její rozměry dovolovaly žáku držeti se nerušeně v přirozené poloze.

2. Aby měla dle možnosti dvě sedadla, by dovolovala jistou volnost v pohybech.

3 Aby měla trnože, by nohy žactva chráněny byly od nastuzení z podlahy.

4. V lavici, skládající se z pohyblivých částí, má býti lomoz při jich otvírání a zavírání co nejmenší.

5. Dále lavice má býti tak zřízena, aby dokonale čištění mohlo se díti bez nejmenších překážek.

Po stránce *technické* a *oekonomické*:

1. Lavice nemá zaujímati ve škole mnoho místa.

2. Má býti laciná, pevná a zhotovená v místních dílnách.

3. Má býti tak upravena, aby připouštěla rychlé a dokonalé i snadné čištění učebny.

Ačkoli žádná z tak četných soustav školní lavice nehoví *všem* požadavkům zdravotním, paedagogickým i technickým, autorovi nejlépe zamlouvá se soustava *Rettigova*. Jsou to lavice se dvěma sedadly, se stálou negativní vzdáleností (Minusdistanz). Přední okraj sedadla sahá něco přes kolmici, spuštěnou s vnitřního okraje desky lavice. Žák, který vstal, vstoupí do postranní uličky, které při tomto druhu lavic zaujímají méně místa a to proto, že sedadla lavic jsou značně kratší, nežli svrchní desky, na nichž se píše. Největší předností té lavice jest, že umožňuje dokonalé čištění podlahy v třídě, kteráž věc, jak známo, má pro zdraví školní mládeže neobyčejný dosah. Každá lavice připevněna jest šrouby ke koleji podél po světnici jdoucí — tím způsobem, že lze ji snadno v pravém úhlu převrátiti. Kalamáře mají tvar zahnuté křivule s plochým dnem a jsou tím způsobem umístěny v lavici, že při převracení lavice ani kapka inkoustu z nich se nevylévá. Trnože chrání nohou od chladu a způsobuje, že je méně prachu v třídě. Dle vzrůstu mládeže dělí se lavice Rettigovy na několik skupin s příslušnými rozměry. Ke konci brošury autor klade váhu na nedoceněný a velmi důležitý význam čistoty podlahy ve školní budově. Prach na podlaze a ve štěrbinách jejích, který mládež školní přináší z ústředí různých nakažlivých chorob a vznášející se ve vzduchu vniká do plic. Lavice soustavy *Rettigovy* velmi usnadňují čištění podlahy, veliký význam má tu však material, z něhož je podlaha (dřevo, cement, beton) a její pokryvka. *Autor vřele doporučuje pokrývati podlahy v učebnách linoleem.* Máť hladký kompaktní povrch, dá se mokrými hadry lehce čistiti, čímž se prach nejlépe odstraňuje, tlumí hluk ve třídě a je špatným vodičem tepla. Lavice soustavy *Rettigovy* s trnožemi chrání také boty od rychlého rozedření jich. Větší náklad na školu takovou vyvážen jest zdravotností žáků.

Strmé písmo není odbytá věc, jak by se mohlo mysliti. Přednášel o předmětě tom *Lunz* v lékařském spolku v Mińsku dne 23. listopadu 1900. Navrhoval, aby se na obecných i středních školách písmo stojaté zavedlo místo ležatého. Autor je dvacet let lékařem na reálce a zjišťuje co rok zrak

u všech žáků, přesvědčil se o pravdivosti tvrzení professorů *Cohna, Kotelmanna* a jiných, dle nichž *1. většina žáků trpí krátkozrakostí a 2. tato se vzmáhá, čím déle mládež školu navštěvuje.* Děti následkem velikých požadavků současné školy stráví celý den a nejednou i celý večer sehnuty, což má v zápětí překrvení očí a zvýšení tlaku nitroočního. Ve školním období věku dětského setkavame se též velmi často se zkřivením páteře, které *Lunz* měl příležitost na reálce v Mińsku častěji pozorovati a které podle *Eulenburga, Parowa* a *Guillaumea* se vyvíjí převahou mezi 7—15 rokem. Příčiny toho zjevu třeba rovněž hledati v nepravidelném sedění při dlouhotrvajícím zaměstnání ve škole, při oslabeném svalstvě. Dle *Lunze* vše, co usnadňuje vzpřímené držení těla při sedění, bude působiti proti zkřivení páteře a proti krátkozrakosti. V té příčině dobře účinkují vhodné lavice, náležité osvětlení, odstranění drobného tisku a *závazné zavedení písma strmého do školy* místo obecně užívaného písma ležatého. Při strmém písmě děti sedí rovně, neshýbají se a nekřiví se, jako při písmě ležatém. Na potvrzení svého mínění autor uvádí názory dra. *Schuberta*, prof. *Fuchsa* a četných jiných lékařů očních a orthopaedů, kteří studovali tuto otázku. Fotografie dítek píšících písmem strmým a ležatým ukazují zřejmě, že se dítky drží rovně jen při písmě strmém. Rozdíl je zřejmý. Většina dítek, které píší strmými literami, drží se rovně, kdežto píšíce ležatě sedí křivě. Přesné srovnání, která zaznamenal *Schubert*, ukazují: při písmě strmém vzdálenost mezi očima a sešitem rovná se 31 *cm*, při písmě ležatém 23 *cm*. Rovné, pravidelné postavení hlavy jevilo se při strmém písmě v 43%, při ležatém v 17% *stejná* vzdálenost obou očí od sešitu při prvém zaznamenána v 58%, při druhém v 32%. Orthopaed *Meyer* nalezl ve školách norimberských, že se 1389 žáků píšících kolmo sedělo 50% bezvadně, 15% křivě, 35% s lehkým sklonem na stranu; z 1039 ležatě píšících žáků sedělo pravidelně jen 5%, s mírným zkřivením páteře 33% a úplně křivě 60%. Po té autor vylíčil dějiny písma kolmého, které dříve bylo obecně užíváno a naznačuje pravidla, která *Schubert* navrhl, jak zavésti písmo to do škol. Přednáška jmenovaného autora vyvodila v lékařském spolku v Mińsku debatu: *Swięcicki* kritisuje dosavadní instituce školní, které mládež fysicky degenerují. Cvičení levé polovice těla se zanedbává. Žádá zavedení her na volném vzduchu a pravidelný tělocvik. Ve školních radách má zasedati lékař. Namítá se dr. *Lunzovi*, že zkřivení páteře nastává u dítek náchylných k tomu znetvoření následkem seslabení svalstva, křivice a že nepravidelné sedění usnadňuje jenom diformitu tuto, samo ji nezpůsobujíc. Také prý i při písmě ležatém je možno seděti rovně a pravidelně. (Viz Czasopismo lekarskie, 1900, str. 12.)

Znova se obírá touto otázkou *Langsdorf* v Zeitschrift für Schulgesundheitspflege (1900, str. 79.). Konstatuje, že mezi lékaři a paedagogy táhne se spor o cenu strmého písma již několik let. Kdežto lékaři, zvláště okulisté, jsou většinou přívrženci tohoto způsobu psaní, *učitelé jsou v převaze jeho odpůrci.* Tito upozorňují na jeho vady, kdežto onino vynášejí jeho přednosti. V Darmštadtě byla za tím účelem letos zvolena komise, do které povoláni lékaři i paedagogové. Komise tato vyslovila se *proti obligatornímu zavedení strmého písma do škol.* Následkem toho svolána anketa zástupců z různých měst německých. Na dotazy své dostala odpovědí 21, z nichž jenom 4 přimlouvaly se za závazné zavedení strmého písma (Badensko, Koburg, město Giessen a jedno reálné gymnasium v Darmštadtu); několik odpovědí bylo nerozhodných (z Mnichova) a ostatní vyslovily se proti tomuto

způsobu psaní, uvádějíce za důvod, že neveliké jeho přednosti nevyváží jeho vad, a *že v praktickém životě nikde nebylo zavedeno.* Mnoho škol po několikaleté zkušenosti zavrhlo strmé písmo a doporučilo psáti šikmo. *Langsdorf* ve své stati nevyslovuje se rozhodně ani pro ani proti. *m*

Řečtina na gymnasiích. »Deutsche Literaturzeitung«, vydávaná Teubnerem v Berlíně a Lipště a redigovaná prof. dr F. Hinnebergem, v čísle 51. a 52. roku 1900 přináší referát o návrhu na reformu vyučování řečtině, který Ulrich von Wilamowitz podal pruskému ministeriu vyučování. Při diskursu o takových paedagogických otázkách jest nutno rozlišovati především cíl vyučování ode všech technických otázek, které týkají se jen prostředků vedoucích k dosažení cíle samého. Při tom pak nerozhoduje paedagogická praxe, nýbrž z přehledu celého kulturního vývoje čerpaný výchovný ideál.

Účelem studia řečtiny na gymnasiích jest 1. formální jazykový výcvik, 2. schopnost ke čtení řeckých autorů v originálech. Wilamowitz uznává důležitost řečtiny po oné stránce a ukazuje, jak postupem od Homéra k pozdějším klassikům uvědomuje si žák organickou stavbu a rozvoj jazyka, ale poněvadž mu neběží o stránku formální, nýbrž obsahovou tohoto studia, hledá účelnost jeho v četbě literatury řecké.

Až dosud byl aesthetický klassicismus duší při vyučování řečtině. V plodech řecké literatury spatřovaly se věčně platné a absolutně dokonalé vzory. Tento názor vedl však k ustavičnému zužování okruhu vzorných spisovatelů, tak že zbyl na konec jen Homér, Sofokles a několik v podstatě nefilosofických dialogů Platonových. Ale touto cestou došlo by se nejspíše k odstranění řečtiny, neboť tento zisk neodpovídá kapitálu práce a časů, který jazykovým výcvikem byl zpotřebován.

Aesthetické vychování mládeže jest ovšem nepohřešitelné, ale celkem jest přece jen nepatrnou částí všeho toho, co tvoří dokonalé vzdělání hotového muže, a samo o osobě nepostačuje. A proč by žák nemohl dosíci aesthetického vzdělání jinde než na Homérovi a Sofoklovi s menším vynaložením času a sil, které by pak jiným, naléhavějším potřebám mohly se věnovati.

A konečně ani učitel, ani žák nemůže býti o tom přesvědčen, že v těchto, byť sebe geniálnějších výtvorech lidské tvořivosti jest možno hledati věčně platné vzory lidského tvoření. Zvláště pak dnes, kdy hospodářský a politický rozvoj posledních generací zatlačuje v pozadí interesy aesthetické, chceme-li postupovati ve vyučování řečtině s duchem času, nutno místo klassicismu a aesthetického humanismu učiniti historické pojímaní duší studia řečtiny a zaříditi dle toho výběr a výklad četby.

Historická znalost řecké kultury, která tvoří nejen základ, nýbrž takřka typus naší kultury, jest nevyhnutelným požadavkem k pochopení a k dalšímu postupu kultury současné. Čím jest člověku pro duševní rozvoj paměť, tím jest lidstvu pro kulturní rozvoj historie. Jen v tom smyslu lze se přimlouvati za zachování řečtiny, jen v tom smyslu nutno její studium zreformovati.

Toho cíle ovšem nelze dosíci bez čtení řeckých autorů. Přímý styk s prameny vede k živějším představám a samostatnějšímu nazírání a nedá se nahraditi sebe znamenitějším dílem historickým, které jest při své dokonalosti přece jen subjektivním pojetím jedince a jako hotová, nezměnitelná věc

vystupuje proti tvořícímu se intellektu žákovu v plné autoritě. Přímé čerpání z pramenů rozšiřuje a prohlubuje dějinný názor žákův a chrání ho od úzkého a jednostranného posuzování lidského konání.

Ani četby překladů nelze doporučovati, neboť myšlení a cítění jest v tak těsném svazku s jazykem, že cesta k pochopení ducha národního vede vždycky jeho řečí.

Mohlo by se namítati, že tyto věci převyšují chápavost průměrného žáka, ale tomu předejíti jest věcí učitele, který se svými žáky žije v úzkém styku duševním a dovede se uvarovati všeho, čeho by nepochopili. Sebe vyšší představa, která má nějakou oporu ve zkušenosti žákově, jest mu přístupnější a bližší než ledajaká maličkost, která se nemá kde zachytiti. A zvláště na vyšším stupni, kde žáci počínají se zajímati o nekonečně složité problémy moderní, pochopí tím spíše jejich prostší antické prototypy a z jednoduchých forem antického života budou čerpati dobrou propaedeutiku pro komplikované formy života moderního.

Styk s hellenstvím jest protijedem proti modernímu positivismu a relativismu. Čistá a nedělená historie působí mnohem účinněji na mravní rozvoj ducha než morálně přistřižená historie po způsobu plutarchovských životopisů. Třebas bychom na jednotlivých lidech a jejich skutcích nenalézali norem, podle nichž bychom žili, přece jeví se v historii v nejrozmanitějších formách snaha po ideálu. V tom smyslu lze říci, že celá historie jedná o ideálech a o překážkách, o něž se jejich provedení zaráží.

Tímto pojímáním klassické výchovy dosáhne se té prospěšné změny, že žáci nebudou již musiti řecké autory pokládati za vzory dokonalé a vždy platné, nýbrž že budou hleděti na ně jako na svědky někdejší kulturní epochy, ve kterých se shledají s pevnými základy lidského života a ve kterých najdou hojné potravy pro vytvoření ideálu ve svých duších.

S tím srovnává se také Wilamowitzem navržená čítanka. V té zvláště projevuje se jeho historické hledisko. Poněvadž z četby několika málo básníků a spisovatelů volených z ohledů na formální dokonalost a klassičnost nelze si učiniti mnohostranné a hluboké představy o životě antickém, tak důležité pro pochopení poměrů a problémů dnešních, sáhl Wilamowitz k chrestomathii. V 10 oddílech (I. Novelly, II Dějiny, III. Politická theorie, IV. Přírodopis a zeměpis, V. Mathematika, fiysika a technika, VI. Zdravotnictví, VII. Filosofie, VIII. Křesťanství, IX. Aesthetika a kritika, X. Varia) sebral vyňatky z řeckých autorů, ze kterých jest patrno, jakým způsobem staří problémy nás až posud zajímající pojímali a řešili. Běželo mu při tom především o stránku obsahovou, na druhém místě o formální. Rozdíly mezi klassickým a neklassickým při tomto stanovisku ovšem samy sebou odpadají. Obtíže, které kniha svým lexikálním materiálem a časovou i místní růzností spisovatelských indivialit bude působiti, mohou se na druhé straně zmírniti omezením výcviku ve vlastním užívání jazyka řeckého.

Neboť jen tím lze zachrániti smysl studia řečtiny, že studium toto stane se nutným základem vyššího dějepisného vzdělání, jen v tomto ideálu, ne v ideálech aesthetického klassicismu nutno hledati jeho vůdčí hvězdu.

V. Ertl.

Právo veřejnosti středním školám. Ministr kultu a vyučování udělil právo veřejnosti těmto českým středním školám: obecnímu gymnasiu v Benešově, třetí třídě německého a českého oddělení soukromého gymnasia v Akademii hraběte Straky v Praze, první až čtvrté třídě obecné reálky v Kostelci n. Orlicí, první až šesté třídě obecné reálky v Lounech, první až čtvrté třídě obecné reálky v Náchodě,

první až třetí třídě obecního gymnasia v Rokycanech. — Dále bylo propůjčeno právo veřejnosti 1 až 4. tř. soukromého reál. gymnasia, které Matice školská vydržuje v Moravské Ostravě, 1. až 5. tř. českého obecního realného gymnasia v Kroměříži, 1. až 5. třídě gymnasia, jež Matice školská vydržuje v Zábřehu.

Osobní zprávy. Do VI. třídy hodnostní povýšeni byli tito ředitelé: dr. Josef *Bernhard* z g. na Král. Vinohradech, Jos. *Černý* z g. v Roudnici, Mik. *Hofmann* z r. v Praze na Starém městě, dr. Jan *Plašil* z r. v Karlíně, Jan *Říha* z g. v Slaném, Fr. *Šafránek* z č. g. v Plzni, Jan *Tůma* z I. č. g. v Brně. — Do VII. třídy povýšeni byli professoři: na gymnasiích: v Praze na akademickém Frant. *Prusík* a Frant. *Jeřábek*; v Praze v Truhlářské ulici dr. Matěj *Kovář*; v Praze v Žitné ulici Josef *Votruba*, dr. Václav *Hlavatý*, Ant. *Šetelík* a dr. Josef *Plč*; v Praze na Malé straně Josef *Včelák*, K. *Himer* a Vilém *Žabka;* v Německém Brodě Ant. *Vašák*, Heřman *Kratochvil*, Adolf *Prokop* a Josef *Forchheim*; v Mladé Boleslavi Jan *Weger;* v Litomyšli Ant. *Budinský* a Frant *Dvořák*; v Rychnově dr. Tomáš *Kouřil*, Antonín *Žák* a Valer. *Guggenberger*; v Táboře Josef *Vycpálek*; na Král. Vinohradech Dominik *Čipera* a Frant. *Bílek;* v Brně Fr. *Hájek* a Jan *Kapras*; ve Valašském Meziříčí Frant. *Čapek*; v Přerově Frant. *Osčádal*, Jos. *Šikola* a Jan *Piskač*; — na reálných a vyšších gymnasiích: v Praze dr. Jan *Herzer*; v Klatovech Jan *Zelenka*, Vít *Ondrák*, Josef *Oštádal* a Josef *Kacerovský*;v Kolíně Josef *Pírko*; v Novém Bydžově Edvard *Malý*; v Příbrami Ant. *Pínek* a Matěj *Pelnař*; na Smíchově Frant. *Vajs*, Josef *Novák* a dr. Jaroslav *Vlach*; — na reálkách: v Praze: v Ječné ulici dr. Vilém *Kurz* a Vojtěch *Paulus*; na Malé straně Karel *Novotný* a na Starém městě dr. Justin *Prášek*; v Jičíně Josef *Vaněček* a Josef *Kryšpín*; v Karlíně Jan *Nedoma*, Karel *Sýkora*, Alois *Hofman* a Josef *Štěpánek*; v Králové Hradci Václav *Ctibor*, Frant. *Tondl* a Josef *Novotný*; v Kutné Hoře Josef *Zeis*; v Pardubicích Václav *Lavička*, Antonín *Kodet* a František *Malý*; v Plzni Vojtěch *Filipovský*; v Písku Tomáš *Drůbek*; v Rakovníku Jindřich *Höhm*; na Král. Vinohradech dr. Viktor *Cintula*, Václav *Plánský* a Vincenc *Ibl*; v Brně Frant. *Martínek*; - na učitelských ústavech: v Praze Bartoloměj *Čihař*; v Králové Hradci Edv. *Beránek*; v Příbrami Josef *Vacek*, František *Šlerka* a Jan *Klos*. — Na průmysl. škole: předn. K. *Kořdina*. — Ředitelem české státní reálky v Brně jmenován byl professor její Václ. *Jeřábek*. — Okr. školdozorcem pro okres pardubický jmenován byl učitel tělocviku z reálky královéhradecké Alois *Krčmář*. — Professoru c. k. česk. g. v Praze v Truhl. ul. Ignáci *Maškovi* udělen při odchodě jeho titul škol. rady. — Supplent české stát. průmysl. školy v Brně Ferd. *Khol* jmenován učitelem skutečným tamt. — Prof. téhož ústavu Cyrill *Černý* a Jos. *Halík*, pak prof. vyšší průmysl. školy v Praze Jsn *Němeček* a K. *Špalek* povýšeni do VIII. tř. Řád. prof. české university Albín *Bráf* pověřen dozorem nad všemi českými vyšš. školami obchodními v Čechách a na Mor., řed. vyšší české obch. školy v Plzni, cís. rada Ant. *Kotěra* a řed. obch. akademie v Chrudimi Jan *Ctibor* dozorcem nad dvoutřídními obchod. školami a nad kupeckými školami pokrač. v Čechách.

Zprávy spolkové.

Z výboru. Ve schůzi dne 2. ledna 1901 stala se tato usnesení: 1. poslati žádost universitnímu bibliotekáři dru. Kukulovi za vhodnější místnost na čítárnu professorů středních škol, 2. podporovati akci těch professorů, kteří za svých let supplentských sloužili přes pět let a mívali supplentskou kvinkvenálku, by se jim dostalo výhod povolených v zákoně o úpravě platů, a zejména také by jim byla vrácena supplentská kvinkvenálka. — 3. povoliti brněnskému odboru čtvrtinu členských příspěvků brněnských na výlohy administrační. — 4. věnovati 300 korun z přebytku, vráceného českým ústavům z desítikorunových příspěvků na holdovací adressu J. V., Komenského nadání, jež jest ve správě obce pražské. Usnesení toto bylo učiněno na tom základě, že ústavy složivší příspěvek po příslušném vyzvání ve Věstníku svým mlčením projevily s tímto věnováním souhlas. Věnování bylo dáno jméno: »Ústřední spolek českých professorů věnuje přebytek z holdovací adressy«. — 5. přijmouti

nabídnutí professora dra. Veselíka, že bude přednášeti na občasné schůzi »O některých změnách učebné osnovy gymnasijní, zejména v I. a III. třídě«. Ustanovení času a místa zatím bylo odloženo. — Závěrkem mile bylo vzato na vědomí poděkování výboru došlé z učitelského ústavu kroměřížského za akci na prospěch professorů na ústavech učitelských.

Ve schůzi dne 16. ledna 1901 se jednalo:

1. O odpovědi universitního bibliotekáře dra. Kukuly, že přese vši dobrou vůli nemůže poskytnouti professorům středních škol lepší čítárny, než je dosavadní a že si sám přeje, aby učiněny byly další kroky ve věci té. — Po vysvětlení dra. Peroutky bylo usneseno poslati mu ještě jednu žádost, aby aspoň bylo dovoleno professorům středních škol z nynější čítárny choditi rovnou do půjčovny knih pokojem professorův universitních. — 2. O zprávě brněnského odboru, že z formálních důvodů zřízení odboru nebylo úředně potvrzeno. — Poněvadž formální nedostatek, pro nějž potvrzení nebylo dáno, souvisí s chystanou změnou spolkových stanov, bylo jednomyslně usneseno provésti tu změnu hned. Do komise, jež by přiměřené návrhy té změny vypracovala, byli zvoleni: starosta, jednatel a členové výboru prof. John a dr. M. Kovář. Komisi pak byla dána direktiva stran některých věcí, jež by do změněných stanov měly býti pojaty. — Řed. Bílý požádal potom pp. starostů vídeňské a pražské Mittelschule řed. Eyserta a řed. dr. Franka, jakož i starosty haličského Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych univ. professora dr. Antonína Kaliny a red. dr. B. Mańkowského za stanovy jich spolků, aby, co dobrého v jejich spolcích trvá, zavedeno bylo také u nás; ode všech pánů s lichotivými pro spolek náš přípisy žádané věci ihned zaslány. Od starosty pražské Mittelschule dr. J. Franka došel také dotaz jmenem výboru tohoto spolku, jak se hodláme zachovati vzhledem k akci chystané vídeňským spolkem poštovních úředníků. Odpověděno, že nás žádné pozvání k ničemu nedošlo doposud, ale kdyby jaké došlo, že bychom se akce súčastnili jenom v případě, kdyby také německé spolky professorské a jmenovitě vídeňské byly v jednacím výboře. (Jde o to svolati do Vídně všeobecný beamtentag za účelem pojištění aktivního přídavku do pense). — Posléz poslána ministerstvu petice, aby učitelům tělocviku snížen byl povinný počet hodin na 20 a počet služebních let na 30. Souhlasnou petici podaly veškery německé spolky professorské z celého Rakouska. — O chystané knihovně klassiků českých referoval řed. Bílý, jemuž svěřeno vyjednati vše potřebné s p. Ottou, že věc naráží na značné obtíže při spisech u jiných nakladatelů než u J. Otty vydaných. Tu by bylo třeba právo vydavatelské vykoupiti, což by bylo spojeno s velkými náklady, tak že by knihy se tím velice zdražily a honoráře snížily. — Kollegové německobrodští poslali jednateli přípis, aby výbor podobně, jako se ujal professorů na paedagogiích, také se ujal bývalých dlouholetých supplentů a hleděl jim vymoci nějakou náhradu za jich mnoholeté strádání. Zatím již se utvořil v Praze komitét, který celou tuto akci vzal do svých rukou, k ní sbírá statist. materiál a na základě jeho hodlá vypracovati petici k ministerstvu a říšské radě. Až všecky práce přípravné budou skončeny, výbor zařídí ihned potřebné kroky další a to opět vespolek se všemi ostatními spolky professorskými v Rakousku. — Od professor. sboru v Novém Městě na Mor. došla žádost, aby výbor uspořádal oslavu 50. výročí vydání organisační osnovy pro reálky, ježto reálky pořád ještě se pokládají leckde za nižší druh škol, nežli jsou gymnasia. Usneseno odpověděti, že výbor takovou oslavu chystá a že již k ní pozval za řečníka spolubudovatele českých reálek a čestného člena svého spolku, p. dvorního radu Josefa Webra ryt. z Pravomilů. — Posléz ohlásil jednatel, že dílo dr. Vladimíra Nováka *O magnetismu a elektřině* bude sešitem 13. úplně ukončeno, načež vyjdou v České knihovně *Dvě kytky bájek* od romanopisce professora Fr. Procházky a prof. J. F. Hrušky (chodské bájky), kteráž knížka vzbudí silou svého obsahu najisto pozornost ve všech kruzích literárních. Potom projednány ještě nesnáze, jež míváme nyní s divadelními představeními studentskými, při nichž již po třetí kus původně určený byl odřeknut a nutno bylo znovu vyjednávati o nový kus; též jiné některé věci a příhody přišly na přetřes, načež schůze pozdě večer ukončena. *S.*

Z odboru kreslířského. Ve schůzi dne 7. prosince m. r., velmi četně navštívené, jíž předsedal pan zemský inspektor J. Sobička, věnoval správce odboru J. Škoda vřelou vzpomínku zesnulému členu prof. M. Kuchynkovi, uvedl jeho horlivost i zásluhy o odbor kreslířský, jeho vynikající činnost uči-

telskou i spisovatelskou a to zvlášť v oboru kreslení perspektivního. Přítomní povstáním vzdali čest památce zvěčnělého kollegy.

Na to podal zprávu p. rada J. Škoda o své cestě do Paříže, již společně se všemi inspektory kreslení vykonal. Zvlášť pak pojednal o kresbách vystavených ze škol středních francouzských i amerických. Výklady své objasnil malými náčrty. — Z vystavených v Paříži prací hlavně v kreslení a rýsování nebylo lze skoro ani u jediného národa postup učiva sledovati.

Výkresy byly vyloženy z různých tříd a po různu — práce nejlepší. Ze všech škol byly vyrovnány práce dle přírody a v náčrtech. Hlavně vynikala Francie v kreslení náčrtů lehkých dle přírody. Palmu však ve školství odnesla Amerika. Tu bylo lze poznati život žactva při vyučování, v oddechu i při zábavě. Zařízení tamních učeben jest vzorné, kabinety a sbírky jsou bohatě vystrojeny a předčí značně nad naše školství. Práce amerických žáků opravdu vynikaly, ale přece vzbuzovaly dojem, že to byly výkony pro výstavu přímo objednané.

Než tak urovnaný postup učiva od snadnějšího k méně snadnému, jako jest u nás proveden, nebyl ani u jednoho z národů na výstavě světové prokázán.

Přihlíženo více k malbám a výkresům žáků pokročilých z ústavů umělecko-průmyslových a vystavovány komposice výtvarného umění

Dne 19 ledna t. r. konána schůze druhá, a v ní koll. *Hartman* zavedl rozhovor o potřebě cestovních stipendií pro učitele kreslení škol středních, jakož i o přípravách k podání žádosti za povolování takových stipendií.

Pohnutkou této druhé schůze byla naléhavá potřeba, by učitelé kreslení na školách středních své odborné vědomosti vlastními názory a zkušenostmi cestováním nabytými obohacovati mohli.

Vykládá-li učitel o vývoji stavitelského a výtvarného umění starých Řeků a Římanů, neb o tvorbě starých velmistrů italských, francouzských, španělských, nizozemských aneb německých a musí-li za podklad rozprav svých bráti jen reprodukce více neb méně zdařilé — jest to velmi obtížno, by věc žákům zajímavou učinil.

Daleko snadnější jest sdíleti se s žáky o to, co kde při svém cestování spatřil sám; tu se snadno rozhovor převede nejen na památky v museích a starých stavbách, ale i popis krajin, kudy učitel cestoval, přidrží žáky snadno v napjaté součinnosti a pozornosti. I vysoké ministerstvo kultu a vyučování uznalo, že jest pro učitele kreslení veledůležito, by výtvarné umění jiných národů poznávali a porovnávali s naším, by poklady toho umění v museích a na výstavách spatřili, když vyslalo c. k. odborné inspektory kreslení na světovou výstavu pařížskou.

Dle nové instrukce pro kreslení mají býti reprodukovány umělecké předměty, antické vázy a j. Učitel má vykládati o významu tvarů a původu předmětů těchto, a podkladem pro výklad jsou mu jen fotograf. reprodukce, které však živým slovem nutno odívati v svěžest skutečnosti.

Tyto důvody přimčly také vysoké ministerstvo kultu a vyučování, že povolilo pro učitele přírodopisu a zeměpisu cestovní stipendia. Důkladná vědecká průprava má býti doplňována vlastním názorem, který mnohé pochybnosti odborné rozptyluje a propůjčuje vždy případné slovo při nevyhnutelných doplňcích k učebnicím a pomůckám učebným

Umělecké poklady, jež nakupeny jsou ve sbírkách vídeňských, mnichovských, drážďanských, berlínských a pařížských, jež rozptýleny se chovají po celé téměř Italii a vábí nás i na vzdálenou půdu Athén a do nezapomenu-

telného Egypta — přinášely by žactvu docela jiný užitek, kdyby výklad o nich mohl tryskati z vlastního poznání a procítění. Spojoval by se tu požitek čistě umělecký s případnými praktickými pokyny, jež by učitel mohl udíleti žákům, aby v nich podnítil touhu někdy rovněž je spatřiti vlastním okem.

Právě poslední stránka i při učbě kreslení dává v mezinárodním zápase přednost severní Americe, tak že není ani nám možno, abychom k těmto výsledkům zůstávali úplně netečnými.

Proto učitelé kreslení doufají, že vysoké ministerstvo spravedlivou žádost jejich též dle možnosti milostivě splní a stipendia cestovní jim bude propůjčovati. *Beneš.*

Zpráva pokladníkova. Na rok 1900—1901 jest přihlášeno do začátku měsíce února členů 1053; na sklonku roku loňského bylo jich 1001.

Úhrnný ten počet jest takto rozdělen:

Na gymnasiích v Čechách jest členů	373,
» » na Moravě a v Slezsku	151,
» reálkách v Čechách	266,
» » na Moravě	90,
na učitelských ústavech v Čechách	39,
» » » na Moravě	20,
» průmyslových školách v Čechách	15,
» průmyslové škole v Brně	8,
» obchodních školách v Čechách	10,
» » » na Moravě	16,
» vyšší dívčí škole v Praze	6,
» » » » v Brně (Vesnině)	2,
z příznivců českého professorstva a j.	57.
Úhrnem	1053.

Z tohoto počtu zaplatilo do začátku února 1901 členský příspěvek čtyřkorunový 630 členů. Vznášíme k p. t. pp. důvěrníkům uctivou prosbu, aby si netížili vykonati obtížnou práci sběratelskou a poslati sebrané příspěvky chekem poštovní spořitelny pokladníkovi. Kdo by cheku neměl, račiž se laskavě oň přihlásiti buď u jednatele nebo u pokladníka.

Divadlo. Původcem divadelních představení studentských v Národním divadle je zvěčnělý prof. dr. Teige. První představení z jeho popudu bylo 16. února 1895 (Bozděchova »Zkouška státníkova« a Klicperův »Rohovín Čtverrohý«), druhé 16. března (Shakespearův »Julius Caesar«). Více se nehrálo. — Pořadatelem těch her tehdy bylo ředitelství Národního divadla; výbor Ústředního spolku se s ním jen dohodoval o kusech, prostředníkem byl dr. Teige. Později hrána ještě Antigona, Blodkova opereta V studni a Smetanova Prodaná nevěsta.

Teprve v listopadu 1898 na podnět jednatele ředitele Fr Bílého člen výboru prof. Fr. Stýblo vzal na se funkci zvěčnělého prof. dra Teiga, a nová řada divadelních představení studentských byla zahájena dne 26. listopadu 1898 Vrchlického »Nocí na Karlštejně« Druhé představení bylo dne 17. prosince, a to Shakespearův »Král Lear«. Obojí této hry pořadatelem bylo ještě ředitelství Národního divadla.

Poněvadž oživená myšlenka došla netušeného ohlasu a zdaru, výbor Ústředního spolku ujal se pořadatelství těch her sám, smluviv s Divadelním

družstvem tehdejším, že při každé hře dostane k disposici celé divadlo a zaplatí 800 K za představení činoherní, 1200 K za představení operní anebo takové, při němž hráti bude orchestr. Výhoda této úmluvy byla hlavně ta, že výbor mohl poskytovati nemajetným žákům zdarma vstupenky do divadla; a to se od té doby měrou značnou děje o každé hře.

Tak se divadelní představení studentská stala pravidelnou institucí s měsíční hrou od října do května inklusive. Výbor Ústředního spolku zastupuje, se schválením jeho jedná, vstupenky podle přihlášek na jednotlivé ústavy rozděluje a všeliké jiné práce administrační koná prof. Fr. Stýblo.

Roku 1898/09 se hrálo sedmkrát, a to: 26. list. Vrchlického »Noc na Karlštejně«, 17. pros. Shakespearův »Král Lear«, 14. ledna Molièrův »Lakomec« a Klicperův »Rohovín Čterrohý«, 25. února Smetanův »Dalibor«, 18. března Vlčkova »Eliška Přemyslovna, 22. dubna Bozděchův »Světa pán v županu«, 3. června »Smetanova »Hubička«; roku 1899/1900 osmkrát, a to: 26. října Šubrtovi »Probuzenci«, 18. listopadu Schillerova »Marie Stuartka«, 16. pros. Zeyerův »Radúz a Mahulena«, 20. ledna Jiráskův »Emigrant«, 24. února Klicperova »Veselohra na mostě«, Zeyerovo »Z dob růžového jitra« a »Medvěd námluvčím«, 24. března Rossiniho »Villém Tell«, 28. dubna Shakespearův »Kupec benátský«, 23. června Kovařovicovi »Psohlavci«. —

Ke zdaru všech her přispěla kromě obětovností pp. kollegů, kteří na ústavech hry doporučovali a objednané vstupenky prodávali, také nevšední laskavost tehdejšího ředitelství Národního divadla; hry s ním smluvené bez nemilých změn se také hrály.

V červenci roku 1900 nastala ve správě »Národního divadla« změna: bylo zadáno nynější »Společnosti Národního divadla«. — Zástupce výboru již v září roku 1900 vyjednával s novým ředitelstvím, aby se pokračování studentských představení na začátku nového školního roku konala bez přerušení. Podal mu ve formě memoranda objasnění celého podniku a seznam některých her, jichž představení by bylo studentstvu žádoucí.

Nová správa projevila zase přízeň ke studentským hrám a úmluvu s dřívějším »Divadelním družstvem« také přijala. Rovněž nové ředitelství slíbilo největší blahovůli a ochotu. Vše bylo tedy na nejlepší cestě, a prvé představení za nové správy dne 13. října 1900, Sofokleova »Antigona«, vzbudilo nadšení a nejkrásnější naděje do roku třetího. Všimli si toho i na venkově, a přijela na ně VIII. třída obec. gymnasia benešovského.

Avšak při dalších hrách objevily se obtíže. Vzešly (jak výslovně budiž připomenuto!) ne z neochoty ředitelství Národního divadla, nýbrž z nového směru, který v řízení Národního divadla nastal a původcům přes nejlepší vůli a nejobětivější snahu dle přání se nedaří.

Nový repertoire činoherní poskytuje málo her, jež by se studentstvu hodily; žádati pak při zimničné činnosti, jež nyní v činohře panuje, studium jen pro studentstvo nelze; neníť v Národním divadle ani na zkoušky místa. Když pak se přece hra smluví, buď zkoušky nebo neočekávaná změna repertoiru nebo náhlé pohostinské hry a j. způsobují takové potíže, že se za kusy smluvené musí vyhledávati jiné. V listopadu se změna ještě provedla hladce; dne 17. list. vypomohla výborná Bozděchova »Zkouška státníkova« a za doplněk k ní vybrána charakterní veselohra Čechova »Námluvy«, aby se studentstvu ukázal také obrázek realismu ruského.

Hůře bylo v prosinci. Z nezbytnosti byla vybrána Tylova »Paličova dcera«. Hra se mnohým nezamlouvala. Ale ti mimo jiné nepovážili ani to, že studentská představení jsou také doplňkem výkladů školních a tedy mají též účel retrospektivní. Byl-li roku 1898—99 a 1899—1900 studentstvu představen Klicpera, musil se mu také ukázati Tyl. A skutečně po zdařilém představení 15. pros. volba »Paličovy dcery« byla uznána za zcela přiměřenou. — Na 26. ledna byl smluven Smetanův »Dalibor«. Ale, byly-li při činohře potíže veliké, ještě větší byly při opeře. S »Daliboru« sešlo, a představení v posl. chvíli bylo zachráněno jen tím, že bylo lze zahráti Stroupežnického aktovky »Zvíkovského raráška« a »V panském čeledníku«. Volba jich byla schválena z toho důvodu, že se od Stroupežnického ještě nic studentstvu nehrálo, a obě aktovky svou kulturní stránkou jsou zajímavé a poučné.

Přes tyto potíže všecka představení měla úspěch úplný a nelišila se v té příčině od představení let předešlých; až se repertoire Národního divadla ustálí, a zvláště, až se bude přihlížeti při volbě kusů do repertoiru zařazovaných (jakož bylo určitě slíbeno) k tomu, aby byla zásoba takových her, které by se studentstvu hodily, nastane zase proud klidnější. Ustupovati překážkám nebylo by důstojno. Trpělivostí dílo utěšeně počaté povede se bohdá k dalšímu rozvoji! *S.*

Upozornění!

Kalendářová komise vydá již příštím školním rokem kalendář českých professorův a poněvadž jí velice na tom záleží, by již první vydání uspokojilo, prosí všecky p. t. pp. příznivce podniku tohoto, by si neobtěžovali o svá přání stran obsahu, uspořádání a p. sděliti se s panem professorem Jos. Durychem na Smíchově.

Literatura.

Česká mluvnice pro nižší střední školy a ústavy příbuzné. Sestavil *Jan Loriš*. Cena 1 K 80 h, váz. 2 K. Praha. Nákladem a tiskem J. Otty. 1900 Schválena vys. výn. c. k. min. kultu a vyuč. ze dne 26. ledna 1900, č. 29.299 ex. 1899.

Práce Lorišova jest pokus, *veškeru látku* předepsanou mluvnickým hodinám českým na nižších školách středních *snésti v jediný stručný svazek*. Obsahem jejím jest nejen přehled nejdůležitějších věcí z českého hláskosloví (str. 5—12), tvarosloví (str. 13—87), kmenosloví (str. 88—102) a skladby (str. 111—187), nýbrž i soustavná nauka o některých stránkách českého pravopisu (str. 103—108) a o základech české metriky (str. 188—198), jakož i příležitostný výklad o tropech (str. 151—152). Toto shrnutí látky jest jednou předností knihy.

Mimo to uvádí kniha tu a tam *dobré poznámky drobné*, k jichž vytýkání podnět dala většinou praxe školská. Takové jsou: V § 11. o *ó* v cizích slovích; v § 25. o užívání sg. substantiv ve smyslu hromadném (klas, zrno, ale vlasy; v § 72. o slově *husa* a *hus*; v § 97. a 181 o významu zdrobnělin; v § 101. o dloužení kořenné samohlásky v komp. přísl. na — *e*; v § 112. o chybném užívání slov *žádný* a *kdo chce*, *co chce*; v § 134. o *všecek* a *celý*; v § 194. o krácení samohlásek ve slovích složených; v § 199. č. 3. o velkých písmenech v titulech osob a společností; v § 200. o chybách při psaní souhl. měkkých; v § 202. o *y* střídajícím se s *u* a o *y* a *i* v slovích cizích; v § 204. o některých chybách proti kvantitě; v § 205. o chybných záměnách souhlásek jasných a temných; v § 206. o souhl. zdvojených; v § 213. o nesprávném užívání slova *to*; v § 223. o kupení přívlastků; v § 242. o *dáti* a *nechati*; v § 265. o adjektivech s předponou *bez* —; v § 265. č. 23. o chybném užívání slova *hotov*; v § 270. o některých synonymech; v § 273. o přízvuku větném; v § 293, 294, 298. 299, 300, 302, 303, 305, 306—309 o uvozovacích slovech v jednotlivých druzích vět

vedlejších; v § 312. o dlouhých a krátkých větách ve slohu; v § 314. o krácení vět přívlastkem; v § 321. o tečce za nádpisy a podpisy; v § 326. o velkých a malých písmenech po dvojtečce; a j. Některé z těchto jinak dobrých poznámek ovšem do mluvnice nenáležejí.

Kniha má však také *stránky stinné.*

Předně tu, že látky určené českým hodinám mluvnickým *neprobírá úplně.* Podle osnovy pro učení jaz. českému na nižších školách středních vykládati se má v hodinách mluvnických také nauka o figurách řečnických. Podává-li L ve své knize nauku o tropech a základy české metriky, věci jež vlastně nejsou grammatické, mohl již také a měl přidati i přehled hlavních figur anebo tropy, a metriku vynechati, aby nalezly zase místo jako přídavek čítanek.

Ani *stránka věcná* není bez nedostatků.

Často nelze souhlasiti *s rozvrhem látky.* Pravopisu věnován u L. zvláštní oddíl. Uváží-li se, že to není vědecké, poněvadž otázky týčící se pravopisu lze všecky probrati dílem v hláskosloví, dílem v kmenosloví, dílem v tvarosloví, dále, že stať o pravopise u L. tak jako tak látky nevyčerpává a do jiných dílů mluvnice odkazuje a konečně, že se pravopisu na školách středních učí jen příležitostně, jest patrno, že zavedení nového tohoto oddílu do mluvnice jest chybou. — Chybou je také, že položeno kmenosloví v knize až za tvarosloví. Vyučování se tímto přemístěním neusnadní, a vědecké to také není. — Partie o stupňování jmen přídavných vřazena u L. do tvarosloví m. do kmenosloví. Zbytečně. — Řada otázek, jež patří do skladby, probírá se u L. v tvarosloví, a to N B nezřídka v poznámkách. Tak užívání adjektiv jmenných (v § 91. a 93), gradace adjektiv (§ 97.), kladení zájmen osobních (§ 104.), význam possessiv *svůj, jeho, její, jejich,* (§ 106.), zájmen ukazovacích (§ 108.) zájmen *týž* a *sám* (§ 109.) užívání číslovky *jeden* (§ 117.), význam praesenta (§ 141.), zastupování imperativu praesentem nebo 3. os pf. (§ 144.) a j. věci. Ve výkladu o skloňování substantiv vynechány jsou některé vzory (Jiří, vladyka, panoše, sudí, host, tykev, kámen, rámě, nebe, loket) a nahrazeny poznámkami dílem pod jinými vzory, dílem v »Dodatcích ke skloňování jmen podstatných. Účelem této odchylky od mluvnice vědecké jest snaha nauku o oskloňování zjednodušiti. Odchylka tato však jest na pováženou. Vštěpujeť se jí žáku o skloňování českém názor, jejž ve vyšších třídách bude muset opouštěti. Usnadněním pro paměť také není. Vzpomínám posud, jak mi bývaly na nižším gymnasiu proti mysli v lat. mluvnici spousty výjimkových poznámek, a oč mi bývala milejší mluvnice řecká, v níž hned od počátku jsme viděli víc pravidelnosti. Pozoroval jsem také na žácích, že jim po zevrubném probrání vzorů skloňovacích tak, jak jsou u Gebauera, přehled nepůsobil obtíží. — Stejně nelze souhlasiti s tím, jak u L. rozvrženo sloveso. Slovesa souhlásková totiž u L. vypadla úplně. Dělidlem je jen kmen infinitivní. Bude opravdu učení o tolik usnadněno, když se několik sloves na *mь* vynechá, a o kolik se ochudí u žáka správné porozumění českému časování? — V kmenosloví skupeny jsou některé přípony substantiv podle významu. Kupení toto není samo sebou vadné, ale, nemá-li se tratiti přehled, mělo býti při jednotlivých příponách odkazováno na to, že ta ona již uvedena (tak činí Gebauer). Mimo to odloučeno od sebe v kmenosloví tvoření substantiv a adjektiv, čímž se přehlednosti dojista nepomohlo. — Rovněž nevyhovuje rozvrh látky ve skladbě. Mezi syntaktiky jsou dva extremy. Jedněm skladba = větosloví, druzí omezují zase skladbu na nauku o platnosti slovních druhův a tvarův. Loriš drží se extremu prvního. To vede k tomu, že celá řada věcí syntaktických, jak již řečeno, roztrhána a roznesena po tvarosloví, že skladba pádů předložkových jest u L. pouhým dodatkem »na doplnění nauky o větě.« a že, což je nedostatek velký, v celé knize není místa pro syntaktický výklad o kolikosti a dokonavosti sloves, zjev přece, který jazyky slovanské tak vyznačuje a jejž, poněvadž jazykové povědomí o něm čím dál víc tuchne, učitel nestačí dost často a důrazně vytýkati. — Výklad o rodech, číslech a pádech předeslán (§ 28—30.) výkladu o substantivu. Lépe by se byl hodil, poněvadž se týká také adj., zájm., číslovky i slovesa, před tvarosloví vůbec, jak to má Gebauer (§ 80—84.). — Zkrácení slov jednoslabičných ve vz. *chlap, dub* připomíná se (§ 33.) pro všecky pády při genitivu. Lépe o takových zjevech, jako je přehláska a krácení v deklinaci, mluviti zvlášť (sr. Gebauera). — Tvary 3. plur. praes. *-ějí* a *-í* vykládají se při III. tř. sloves (§ 159.). Protože se praktické pravidlo o nich týká i tř. V. 1. ь), měla býti zmínka o nich při výkladě o praesentu. — V § 225. uváděn jest akk. při slovese *mříti* v příkladě *mříti hlad* za akk. předm. m. přísl. urč. příčiny, jak správně vykládáno v § 253.

Vadné jednotlivosti jsou: V § 6. II. nevyloženo, co je zvučnost hlásek, a jak se žáci mohou jednoduše a zajímavě o této věci sami poučiti. — V §. 6. I. nepověděno, že hlásky *l*, *r* a *n* slovou plynné. V témž § vynecháno rozdělení hlásek podle ústí, takže žák z L. nezví, co je souhl. nosová. — V § 7. pominuty při výkladu o stupňování samohlásek příklady typu *vláha* a *mráz*. — V § 13. pozn. naznačován rozdíl *e* jerového a vkladného tak, že *e* jerové stojí za staré *ъ* a *ь*, *e* vkladné pak, »aby se celé slovo snaději dalo vysloviti«, kdežto skutečnou příčinou jest analogie. — V témž § chybí praktické pravidlo o pohybném *e* v předložkách. — Akk. od *máti* není *mateř* (§ 80.), nýbrž *máteř*. — Při slovích *oči*, *uši* (§ 53.) nevyloženo, které pády jsou zbytkem dualu, a při slovích *ruka*, *noha* nepodotčeno, že některé formy duálové zastupují plurál. — V § 109. pozn. 1., když už vykládány významy zájmena *sám*, neměl býti opomíjen význam spontannosti, na př. rána sama se zahojila. — Akk. *-č* v *nač*, *proč* atd. není, jak L. vykládá (§ 110.), z *če*, nýbrž z *čь*. — § 149. Slovesa *dobyti* a pod. uvozují se s krátkým *-y-*, která jest tu v jazyce spis. méně správné než *-ý-*, poněvadž dialekt středočeský má *dobejt* atd. — V § 152. se odvozuje *zmoci* ze *zmog-ti*, v § 188. uvádí se přípona *-ьnъ*, *-ьna*, *-ьno*. Mají-li staré formy vůbec smysl, třeba uváděti všecky části slova tvarem stejného stáří, zde tedy **vъzъ-mog-ti* a **-ьnъ*. — V § 166. pozn. vykládá se, že mnohá slovce neohebná jsou ustrnulé pády. Vynecháno, že jsou příslovce i z tvarů slovesných. — V § 211. a 254. vyměřuje se doplněk jako »slovný výraz toho, čím se věcně určuje a omezuje pojem vyjádřený slovesem«. Definice tato jest příliš široká, ježto i předmět určuje a omezuje děj slovesný po stránce věcné. — § 213. Slovo *bezpodmětný* není dost správné; lépe *bezpodmětý*. — V § 215. č. 2. se rozlišuje zbytečně kondicional v otázkách jako: *vykonal bys tu cestu za den?* ad kond. značícího děj podmíněný. — V § 224. vykládá se, čím vším může býti vyjádřen předmět; tu vynecháno, že i dativem. — V § 247. b) vynechána jako ustrnulý lok. místa předl. *mezi*, a uvedeno za to slovo *dvoře* v př.: *stojí tyčka prostřed dvoře*. Prostřed je zde však místo *v prostřed*, ad lokal *dvoře* přivodila attrakce. — V 258. pozn. vyvrací mínění, že by gen. poss. ve větě: *tato zahrada jest našeho souseda* byl doplňkem, a pokládá *našeho souseda* za přívlastek domyšleného slova *majetek*. Čím jest podle toho ve větě: *tato zahrada jest má* (fem.) slovo *má?* — § 307. pozn. 1. se vykládá, že je v případech j. *hnůj na dvoře*, *zlato v poli* vynechána spojka podmínečná, kdežto máme před sebou staré spojení paratakticke. — V definici periody (§ 319.): *Perioda jest rozsáhlý, uměle sestavený celek větný o dvou souměrně složených částech, jež se jedna k druhé vztahují a spolu jednotný, uzavřený celek tvoří* jest věta »jež — tvoří« zbytečná.

Jinou chybou knihy jsou *nepřesnosti stilistické*, nemilé vždy a v knize školní tím spíše. Uvádíme z nich: § 1. Hlásky jsou buď samohlásky nebo souhlásky m. dílem ... dílem ... — § 2. V takových (Gebauer »ve všech těchto a přemnohých podobných«; rozumí se uvedených) příkladech jest široká samohl. všady starší a původnější. a hned dále v poznámce: V nář. mor. a slov. máme často *a*, *o*, *u* místo *ě (e)*, *i*. Ale nelze tu všady říci, že nář. zachovala starší tvar. — § 11. Byly starých časů vedle sebe tvary: Bóh — boha ... Nyní každé dlouhé *ó* se změnilo v *ů*. — § 19. Jako samohlásky, tak i souhlásky se často přisouvají. O přisouvání samohlásek nebylo dřív ani řeči, jen o odsouvání. — § 25. Ke jménům obecným patří: a) hromadná, b) látková. Mělo státi: patří mimo jiné. — Nehezká — a úzká — jest definice (§ 102.): Zájmena nebo náměstky jsou jména zastupující jména podstatná, jichž stále opakování by nám bylo nepříjemné (!). — Str. 22. uvádí se skloňování slov j. *Stýblo* a poznamenává se k tomu: Jak viděti, různé pády různě se skloňují (pády se skloňují). — O slovích *oko*, *ucho* (§. 53.) a *ruka*, *noha* (§ 63.) se praví, že mají zbytky dualu, znamenají-li údy lidské, n. tělesné. V § 117. pověděno o číslovce *jeden*, *jedna*, *jedno*, že se skloňuje jako zájmeno *ten* (Gebauer Krátká §. 153 dodává: jen s tím rozdílem, že její *-(e)n* patří ke kmeni a zůstává v pádech všech«). — § 172.: předložky »řídí« pád. Slovo *říditi*, zavedené v terminologii o předložkách pod vlivem názorů dnes zastaralých, nemělo by v mluvnici znovu se zaváděti. — V § 224. vykládá se, že předmět mimo jiné může býti vyjádřen slovem v instr. prostém nebo předložkovém místo, »v pádě předložkovém«. — § 319. vykládá se, že perioda je celek o dvou souměrně složených částech (Gebauer lépe: více méně souměrných.

Velmi choulostivou stránkou spisu jest i **poměr jeho k mluvnicím Gebauerovým**, dvojdílné a Krátké. Srovnávali jsme všecky tři knihy a shledali, že mluvnice Lorišova přiléhá ke knihám Gebauerovým stavbou dost a jednotlivostmi velmi těsně.

Na doklad a pro zevrubnější osvětlení toho podáváme zde přehled, které §§ Gebauerovy odpovídají Lorišovým, a několik ukázek. L. = Loriš, Kr. = Gebauerova Krátká, Dv. = Gebauerova dvojdílná (cituji podle vyd. z r. 1890).

Hláskosloví u L. jest proti Kr. silně zkráceno. Postup výkladu jest v L. i v Kr. skoro stejný, sem tam kryjí se i slova. Proti sobě stojí: L. § 1. — Kr. § 1. a 3.: 2., 3.. 4. — 4., 5., 6.; 5.—7.; 6.—8., 9., 10., 13.; 7.—17.; 8.—18., 19., 20., 21.; 9—22.; 10.—24.; 11.—23.; 12.—25. a Dv. 22.; 13.—37., 38.; 14.—35. a Dv. 23. č., 5., 6., 7.; 15.—26. a Dv. 29. č. 2., Kr. 34.; 16.—27., 28., 29., 30., 31. č. 2., 32. č. 1. a 2., 33., 34. č. 4.; 17.—29. č. 2., 30. č. 2., 220. č. 3.; 18.—29. č. 3., 30. č. 3., 31. č. 3., 32. č. 3.; 20.—39.; 21.—42. č. 2., 40. č. 2.; 22.—43. č. 1., Dv. 56. č. 2., 43. č. 2.; 23.—44. č. 1., 2., 3. a Dv. 56. č. 6.

Tvarosloví pracováno jest proti hláskosloví samostatněji. Předně tím, že Kr. doplňován z Dv.; za druhé tím, že lecco přehozeno, zejména v nauce o slovese; a za třetí tím, že přibrány tu a tam — to celkem zřídka a jak již ukázáno, ne vždy na pravém místě — z vlastního. Nicméně i z tvarosloví mluví Gebauer. Odpovídají si: L. 24.—Kr. 85.; 29.—82. č. 4.; 30.—82. č. 3.; 31.—88.; 32.—89., 90.; 33.—Dv. 102. č. 2., Kr. 89. č. 10.; 34.— Dv. 102. č. 3.; 35.— Kr. 89. č. 3.; 36.—89. č. 4., 5. a Dv. 102. č. 10.; 37.— Kr. 89. č. 4. a Dv. 102. č. 5.; 38.— Kr. 89. č. 4. a Dv. 102. č. 6.; 40.— Dv. 102. č. 8.; 41.— Kr. 91.; 42.—92. č. 1., 2. b) a) a Dv. 108. č. 2.; 43. (v knize § neoznačen) —107. č. 2.; 44.—107. č. 3. 45.—107. č. 4., Kr. 92. č. 5., 6.; 46. (v knize § neoznačen) —92. č. 3., Dv. 107. č. 5., Kr. 92. č. 7.; 47.— Dv. 108. č. 7., Kr. 92. č. 2.; 48.—95.; 49.—96. č. 1., 5., 6.; 50.—96. č. 2.; 51.— Dv. 113. č. 2., Kr. 96. č. 4.; 52.— Dv. 113. č. 3., Kr. 96. č. 2.; 53.—96. č. 8. Dv. 114. č. 7.; 54.— Kr. 97.; 55.—98. a 119.; 56.—99., 94. č. 2. 3.; 57.—101., 102. č. 1.; 58.—102. č. 3.; 59.—102. č. 2.; 60.— Dv. 123., 3.: 61.— Kr. 102. č. 4.; 62.—103. č. 1., 2.; 63.—102. č. 5.; 64.—104., Dv. 134., 4., Kr. 106., 105. č. 3.; 66.—111. č. 4.; 67.—105. č. 5.; 68.—105. č. 6.; 69.—105. č. 8., 7.; 70.—106.; 71.—107., 109.; 72.—110., 111.; 73.—112.; 74.—122., 123., Dv. 151. č. 3.; 76.— Kr. 113., 114.; 77.—115., 116.; Dv. 144. č. 8.; 78.— Kr. 117., 118.; 79.—120., 121.: 80.—124., 125.; 81. až 85.—126., 86. Dv. 166., 167.; 89.— Kr. 127. č. 1., 2. 3. a Dv. 154. č. 3.; 90.—130. č. 2., 3.; 91.—131. č. 2., Dv. 155. č. 6.; 93.— Kr. 131. č. 3., 132., Dv. 156. č. 5., 6.; 94.— Kr. 130. č. 2.; 95.—133.; 96.—134. č. 2., Dv. 158. č. 5.; 97.—457.; 99.— Kr. 54. č. 2., 4.. 5.; 100.—56.: 101.—54., č. 3., 255.; 102.—135. č. 3., 136.; 103.—135. č. 2.; 105.—145.; 106. konec —149. č. 3.; 112.—137. č. 2.; 113.— Dv. 368. č. 1., Kr. 138.; 115.—150.; 116.—151., Dv. 378.; 117.— Kr. 153. 118—154.; 119.—155.; 120.—156., 157.; 121.—158.; 125.—159.; 127., 128.—160., 161.; 131.—152.; 132.—163. č. 1.; 133.—163. č. 2., Dv. 163. č. 15.; 135.— Kr. 164. č. 1.; 136.—164. č. 2., 165., 166.; 137.— Dv. 434.; 138.— Kr. 83. č. 2.; 139.—168. a); 140.—168. b); 141.—168. c); a 172. č. 1.; 142.—168. e); 144.—168 d); 145.—170., 171., 246. až 250. č. 1, 2., 251.; 146.—169.; 147.—171. č. 2.; 148.—171. č. 2., 184.; 149. 174. až 176.; 151.—179.; 152,—180. č. 1., 2., 220. č. 3., 181. č. 2., 1., 182.; 153.—171. č. 2.; 154.— z části Dv. 184. č. 2.. Kr. 172. č. 2.; 155.—173.; 156.—177., 178. č. 2.; 165.—84., Dv. 281.; 168.— Kr. 253. a); 169.—253. b); 170.—253. c); 171.—253. d), 255.; 172.—257., 258.; 173.—260., 262.; 174.—263. č. 2., 80., 81.

Kmenosloví přiléhá až na § 190., 191., 197. a částečně 196. ke Kr. velmi těsně. Hlavní rozdíly záležejí v tom, že je tvoření subst. a adj. rozděleno na dva odstavce, kdežto v Kr. obé splývá, a že jest u subst. skupena řada některých přípon podle významu. Látka je v Kr. v L. táž. Parallelně jdou L. 175.— Kr. 48. č. 1.. 2.; 176.—46., 47.; 177.—47., Dv. 58. č. 11., Kr. 50.; 178.—49. č. 2.; 179.—49. č. 1.; 180.—52. č. 2., 3.; 181.—53. č. 1., 2., 3.; 182. a 189. uvádějí podle jiného dělidla materiál z G. 57. až 75.; 192. 76. č. 1, Dv. 87. č. 2., Kr. 76. č. 2. b) a); 194.—78. č. 1., 2. a) b), 3.; 195.—77. č. 1., 2., 3., 4.; 196.—79. č. 3. odstavec posl. a předposl.

Oddíl o pravopise je celkem nejsamostatnější. Shodují se: L. 198.— Dv. 477,; 199.— Kr. 2.; 201.—15.) 204. č. 1.—22. ad 6.; 204. č. 2.—23. ad; 204. č. 3.—25. ad; 207.—42.

Skladba Lorišova liší se od Gebauerovy rozdělením celkovým, jež jsme posoudili výše, větším — namnoze zbytečně počtem příkladů, tím, že část příkladů je ze sbírek vlastních, a že tu a tam jsou jednotlivosti přidány, rozváděny, staženy nebo zkráceny. Pozměněným rozdělením celkovým vysvětluje se, proč v násl. tabulce čísla §§ Gebauerových nejdou přirozenou řadou. Všecka ostatní rozčlánkování kromě uvedeného hlavního jsou přijata až na malé pozměny z Gebauera; rovněž

tak výčty případův a časem i znění. Přiléhají k sobě: L. 208.— Kr. 266., 267.; 209.—265., 270.; 210.— z části 268.; 211.—268., 269., z části 300., 233. č. 1., 3., 293.; 212.—277. č. 2., 3., 278. č. 2., 1.; 213.—279.; 214.—280. č. 1., 2., 281., 282. č. 2.; 215.— Dv. 443. č. 2. a) b), 301. č. 5.; 216.— Kr. 300. č. 2. a s obměnou Dv. 305. č. 5., 6.; 217.— Kr. 303., D. 305. č. 7.; 219.— Dv. 401.; 220.—414. 221.— Kr. 283. č. 2., 284. c. 2., 3., 285.; 225.— D. 384. č. 1., 2., 3.; 226.— 390. č. 1., 2., 6., 8., 9., 11., 7., 10., 3., 4.; 230.— Dv. 398., č. 14.; 231.— č. 12., 7., 2., 13.; 233.— č. 8.; 234.— č. 11.; 235.— č. 5.; 236. č. 1.; 237.— č. 13.; 238.— č. 6., 3.; 239.— č. 12., 14., 240.—407. č. 1., 3.; 241.— volně 420.; 243.— Kr. 284. č. 2.; 244.— Dv. 384. č. 5.; 390. č. 15., 398. č. 2., 3., 7., 8., 10., 11., 13.; 246.— Kr. 293. č 1., 2., 298., 293. č. 3.; 247.— Dv. 386. č. 1., 410. č. 2., 1.; 248.—392. č. 1., 386. č. 2., 404. b), 411.; 250.— Dv. 386. č. 3., 404 c), 411. č. 1., 2., 412. č. 3.; 251.— Kr. 296.; 253.— Dv, 390. č. 14., 13., 398. č. 9., 400., 413. č. 1., 2., 3., 4.; 255.— Kr. 286. č. 1.; 256.— Dv. 303. č. 8., 9.; 257.—381. č. 4.; 258.—391. č. 2., 1.; 259.—399. č. 1.; 260.—385.; 261.—408., II. a). 408. č. 3.; 262.—421.; 263.—446. č. 2. a) b), č. 10. c); 265. č. 1. až 33.—426. č. 1. až 33.; 266.—306 č. 3.; 267.— volně 306. č. 3. a); 271.—306 č. 3. c) aa), 342.— č. 2. a), 346. č. 3. a), 344. č. 2. a) 348. č. 2. a) 306. č. 3. c) bb) cc), 346. č. 3. b); části 272.—306. č. 3. d); 273.— Dv. 346. č. 3. b); 276.— volně 346. č. 3. f); 277.— Kr. 305.; 278.—306., 308., 307.; 279.—310.; 280.—311.; 281.—331.; 282.—312., 313.; 283.—314. č. 3.; 284.—315.; 285.—316.; 286.—317.; 287.—318.; 288.—332.; 289.—320.; 291.—321.; 293.—322 č. 1., 2.; 294.—323. č. 1., 2.; 295.— volně 335. č. 2. a) b); 296. krom konce —336. č. 1., 337., 336. č. 2., 4.; 298.—330.; 299.—325, 326.; 300.—327.; 301 až 303.—328.; 304. až 303.—329.; 309.—324.; 310.— 321.; 316.—334.; 319.—338., 339.; 320.—340.; 321.—341.; 323.—345.; 324.—342. č. 6., 7., 8., 4., 1., 2., 3., 5., 9., 10.; 325.—343.; 326., 327.—344.; 328.—347. č. 1., 3., 2. a konec; 329.—342. č. 2.

Jakou měrou L. používá svého vzoru, nelze v krátkosti ukázati. Aspoň několik ukázek*) nemůžeme však neuvésti. (Příště dále.)

Prague. Na letošní světové výstavě pařížské rozdávána byla úhledná, naší grafickou »Unií« vypravená brožurka o 24 stránkách s několika hezkými obrázky. Vydal ji obětavě spolek pro povzbuzení cizinců k návštěvě Prahy a to světovým jazykem francouzským, aby spíše došla povšimnutí.

Nevíme, kdo dodal rukopis, aby provedl chvalitebnou, všeho uznání hodnou myšlenku spolku; nelze však říci, že by byl vyhověl dobrému úmyslu tak, jak bylo by si přáti na prospěch dobré věci. Nemíníme tu vytýkati snad některé méně závažné nedostatky obsahu, kterýž ostatně přese všecku obmezenost místa jest dosti bohatý, zabývaje se Prahou jakožto středištěm našich dějin a národního života kulturního — podán tu v 5 oddílech stručný přehled naší historie, památností pražských, literatury a časopisectví, hudby a výtvarných umění —, máme spíše zření k formě, jakou obsah ten vyjádřen, k řeči, jež jest namnoze tak nefrancouzská, že kdo neumí česky neb aspoň trochu německy, některým místům buď ani neporozumí, nebo vyrozumí něco jiného, neodhodí-li dokonce s nechutí knížku plnou chyb — ne snad jen tiskových — a to hned od začátku po každé stránce až do konce. Uvedeme některé ukázky: »Bořivoj se *laissa* baptiser« = »B. se *nechal* pokřtíti« místo *dal* = *fit*. »*Il fut élu comme commandant Samo*«, což má býti asi: Byl zvolen jakožto velitel (jinde rovněž chybně »zvolen za« »élu *pour*«, ale zpravidla *comme!*) Samo. »Le peuple et l'autre partie de la noblesse devinrent les protecteurs des idées de Huss qui par des réformateurs postérieurs, *par exemple (maître Jacobellus) de communier sous les deux espèces*, prirent des formes plus décisives«, kdež věta vložená (na př. [mistr Jakoubek] přijímati pod obojí způsobou) nemá naprosto smyslu. »*Le protecteur de l'art musical est devenu le comte Fr. Ant. Špork*«, čemuž Francouz při tom pořádku slov a užití členu u substantiva výrokového nebude rozuměti jinak, nežli že »podporovatel umění hudebního stal se hrabětem Šporkem«. Podobně znetvořena věta českým postavením jmenného akkusativu před výrok a podmět: »*A côté de Palacký, les plus grands mérites au sujet de l'histoire bohême se sont acquis Šafařík, Bílek*« (= největší zásluhy o dějepis český si získaly Šafaříka, Bílka!). Tento chybný pořádek slov naskytuje se častěji: »*les plus grands mérites en cette cause* (= v této příčině!) *s'est acquis le premier burgrave Charles Chotek*«. »... des livres de cantiques, dans lesquels on a cultivé le chant pour plusieurs voix, *desquelles prirent leur origine les choeurs*« místo *dont les choeurs prirent leur origine* z nichž vzaly počátek (= vznikly) sbory«.

»...des salles superbes, *desquelles est la plus belle... la salle de Vladislav«* místo *dont la plus belle est... celle de Vladislav* »z nichž jest nejkrásnější sál Vladislavský«. O správném užívání zájmena *lequel* náš spisovatel francouzský nemá vůbec pravého ponětí klada je libovolně místo *qui* i na počátku věty v genitivě.

Z dalších přečetných chyb syntaktických — o interpunkci čárkové ani nemluvíc — uvedeme ještě tyto: »Le courroux était si grand, *que ni même le vieux siège des Přemysl... ne resta épargné«* = že *ani* staré sídlo Přemyslovců nezůstalo ušetřeno; »*à laquelle suivit une grande chute«* = po níž následoval velký pád (místo *que suivit* etc., nebo qui fut suivie d'une grande chute). »La tradition populaire raconte, que la princesse Libuša demanda à un ouvrier ce qu'il *fabrique,* et quand il lui eut répondu: Prah, la princesse dit que la ville *sera* appelée Praha« = tázala se, co *dělá*... řekla, že město *bude* nazváno Praha (místo *fabriquait, serait* dle známého pravidla o shodě časů). Podobně: »Mathias, *apprenant qu'il y a des inquiétudes* (místo *qu'il il yavait des troubles*) *en Bohême, désigna Slavata et Martinitz comme gouverneurs royals* (místo *royaux!*). Stejná chyba grammatická jest v »ordres *commercials«*. »Sous prétexte que *ce sont* des livres hérétiques les livres tchèques furent brûlés«. *Comme* místo *que* klademe chybně za naše *jako* po *le même* (že též chybně po *élire*, řečeno již výše), místo *tel que* při speciálním vyjmenování, na př. »de grandes villes, *comme* Vinohrady, Žižkov, Letná...« (že by také Letná byla zvláštním městem u Prahy jako Vinohrady, Žižkov atd., jest zajisté i nám novinkou).

Que přidáváno nesprávně po *hélas, naturellement* (*hélas, que*... žel, že...!)

Po *mille* (= tisíc) zpravidla užíváno po česku předložky *de* (180.000 *d'*habitants, 80 mille *de* balles), vůbec kladeno substantivně místo *millier* (plusieurs *mille de* familles, beaucoup de *mille de* protestants) rovněž jako *cent* (des *cents d'*autres místo *centaines*).

Naopak zase neužíváno náležitého genitivu přívlastkového za naše adjektivum *royaume bohême* nebo *Bohême* místo *de Bohême, margraviat morave, duché silésien, l'État Autrichien, le roi français Charles XII* (místo le roi de France, Charles X), la *rivière Vltava* místo *la rivière de Vltava* (nebo kratčeji *la Vltava*).

Mnohých slov užito nesprávně: *curiosités d'architecture* místo *monuments, inquiétudes* místo *troubles,* deux *techniques (l'une toujours bohême* et une allemande) místo *écoles polytechniques* (dont l'une tchèque, l'autre allemande), *recueils d'argent* (o sbírkách na Národní divadlo!) m. *collectes; l'âge doré* m. *d'or; industrie textuelle* m. *textile* (je snad podivná chyba tisková, bohužel smutně komická!); *provient* m. *date, vainquit* m. *l'emporta*; entouré *par* m. de. *contreréformation envers* m. *contre* nebo *parmi, d'après* (str. 6.) m. *après, à l'entour de Prague* m. *aux environs* de Pr. a p.

Co chyb nahromaděno někdy v jediné větě, svědčí tato ukázka: »*La ville même, ayant seulement 180.000 d'habitants, est entourée de tous les côtés par de grandes villes comme Vinohrady«* etc. (místo n'ayant que 180.000 habitants, est entourée, de tous côtés, de grandes villes telles que...).

Než takovou řečí se doporučovati cizině, mlčme raději, abychom si neutržily ostudy; mlčme potud aspoň, pokud si nedovedeme získati takové spolupracovníky, jako nebožtík Frič nebo čilý Hipman, jejichžto velké francouzské spisy (La Bohême, la Nation tchèque, les Tchèques au XIXe siècle) mluví za nás a o nás tak poučně, tak vřele a tak francouzsky, že se jimi, ač daleko méně rozšířenými, vyváží nepříznivý dojem brožurky »Prague«. Nicméně škoda, že dobrý úmysl spolku národního za obětavý ten náklad nemůže dojíti plné chvály, jaké by sic právem zasluhoval.

Č. Ibl.

J. Blokša: **Výklad Božské komedie Danta Alighieriho** dle překladu *J. Vrchlického.* II. **Očistec.** Nákl. vlastním. Tiskem P. Zapletala v Hranicích. Cena 60 kr.

Božská komedie je z nejnesnadnějších na porozumění básní: staletí dělí nás od básníka, neznáme namnoze osob jeho díla, vzdáleny jsou nám jeho názory, a tak čím dále tím více potřebuje velebáseň Dantova výkladu, jakých jest již hojně. Českým čtenářům Božské komedie zavděčil se jím P. J. Blokša, vedle Vrchlického přední náš znalec Danta. První díl, výklad Pekla, byl velmi příznivě přijat celou kritikou českou a také oceněn po zásluze v Italii. Obecenstvo však zůstalo vůči pochvalným hlasům kritiky skoro hluché, čeho smutným svědectvím je stesk p. spisovatelův, že prvního dílu prodáno sotva

160 výtisků! Tak tento díl druhý vydává horský farář moravský svým nákladem, jedině za podpory České akademie a záleží na účasti obecenstva, bude-li vydán také díl třetí či zůstane-li práce nedokončena, na malou ovšem čest naší literatury.

A přece práce p. spisovatelova je velmi svědomitá, svědčíc o neobyčejně pilném studiu všelikých pramenů, což tím více chvály hodno, povážíme-li zákoutí venkovské, v němž dílo vzniklo. Citáty z latiny, vlaštiny a němčiny bylo by záhodno překládati, aby byly všeobecně přístupny, místy vadí také některé drsnosti slohové, ale jinak výklad náš každému českému čtenáři znamenitě poslouží.

Budiž tedy doporučen p. t. pp. knihovníkům škol středních, aby jej zakupovali jak do knihoven žákovských tak i do učitelských (neboť dáváme-li do žákovských Božskou komědii, patřil by k ní také výklad, třeba věcí místy choulostivých); tak by získali knihu pro knihovnu jistě vhodnou a zároveň hmotně zabezpečili žádoucí dokončení díla, kterému lze jen přáti plného zdaru. *J. K.*

Šolcova Školní knihovna děl německých a francouzských. I. Lessing: Minna von Barnhelm. Poznámkami a slovníčkem opatřil *Leander Čech.*

Snaha po nejúspěšnějším co možná pěstění moderních jazyků na školách středních dala podnět k založení této nové knihovny, jelikož německá vydání klassických spisů již pro nedostatek slovníku žákům našim nedostačovala. Německá knihovna Kubešova před několika lety zahájená byla směru poněkud jiného, podávajíc četbu spíše soukromou, která mohla býti pak ústní i písemnou reprodukcí ve škole kontrolována, hlavně ve třídách středních; ale uvázla při čísle třetím. Snad nová knihovna Šolcova bude hybnější a proto potrvá. Dobrou zárukou toho jest jak p. pořadatel, tak i čilý nakladatel.

Začíti s Minnou znamená začíti šťastně. Lessingova dosud svěží veselohra se čte na školách našich všech, ježto její lehká konversační prósa žákům daleko je snazší než-li verše Schillerovy a Goethovy, k nimž později se dochází.

Poznámky ke kusu jsou omezeny na míru nejmenší. Vyhýbají se úplně subtilním vysvětlivkám stavby děje a charakteristiky osob, jež podati při rozboru školním bude úkolem učitelovým; za to však proti německým vydáním škol. hlavní váha položena na vysvětlivky formální. Samostatně sbrožován a do knihy vložen jest slovníček o 17 str., jenž předpokládaje znalost forem v VI. tř. již nezbytnou podává jen překlad slov a úsloví v rozsahu přiměřeném žactvu na tomto stupni.

Ale zajisté bylo by vhodno přidávati žákům našim třeba stručnější než německý úvod, jak kus vznikl, o látce jeho i zpracování; ani bez ocenění aesthetického škola se neobejde. Tím vděčněji je uvítá širší obecenstvo, jež zajisté také leckdy sáhne k vydání domácímu.

Úprava knihy je velmi pěkná, tisk zřetelný, velký a cena knihy svázané mírná *1 K.* Příští svazky snad by měly býti vytištěny písmem německým a řádky po pěti číslovány, aby učitel při četbě snadno se domluvil s žákem o místě, kde tu neb onu věc hledati. Také některé chyby tiskové ještě proklouzly.

Doufejme, že po prvním tomto zdařilém čísle záhy budou následovati další, jak německé, tak francouzské, aby mládež naše hojně četla a zdoko-

nalovala se v jaz. moderních, kde většině pilná četba jest jedinou náhradou za citelný nedostatek konversace.

Русская рѣчь. **Nová methoda ruského jazyka**, jakožto první čítanka a učebnice pro školy i učení soukromé. Sepsal *dr. Ferdinand Jokl*, professor státní české reálky. Nakladatel A. Píša v Brně. Brno 1901, cena 2 K 80 h.

Cvičebních knih jazyka ruského máme již několik, a řadu jejich rozmnožil ještě dr. Jokl. Vizme, v čem záleží *jeho* nová methoda. Nejdůležitější novota, kterou zavedl proti dřívějším knihám, jest, že neužívá azbuky, nýbrž věrné transkripce latinské. Způsob ten má velikou výhodu. Každý, kdo se učil rusky, přisvědčí, že slabikování azbuky stojí mnoho práce, přemáhání a že začátečníkům beře skoro všecku chuť k dalšímu učení. Kolik jest těch, které tato překážka zarazila hned na prvním kroku! Učiti se čísti azbuku a k tomu ještě jinému jazyku zároveň, jest mnohému značnou obtíží. Práce naučiti se čísti cyrillici ovšem nebude nikdo ani Joklovou methodou ušetřen, ale postup jest tu jiný. Azbuka tu není branou, kterou jediné možno jest vniknouti do pevnosti ruštiny, azbuce se každý naučí buď teprve, až když má vědomosti z ruského jazyka aneb pomalu, jak bude míti čas a chuť. — Druhá přednost Joklovy knihy jest stručnost. Ruština jest přece velmi příbuzna s češtinou, a proto není potřebí mluvnici její, zvláště tvarosloví, věnovati tolik péče, jako se posud v některých učebnicích dálo. Pro Čecha postačí, aby si uvědomil poměr obou nářečí, vše ostatní pozná ze slovníka a ze stručné mluvnice, která bývá ke každému slovníku připojena. Slovník jest beztoho nevyhnutelný, a Jokl právem doporoučí výtečný slovenský slovník Mičátkův.

Ostatní zásady jsou: 1. aby ten, kdo se učí rusky, dovedl ruský text po někom opakovati a jej překládati; 2. aby jej uměl na základě *českého překladu* překládati zpět do ruštiny; 3. aby dovedl na otázky odpovídati plynně rusky; 4. aby uměl měniti věty mluvnicky; 5. aby dovedl českou nápodobu probraného článku překládati do ruštiny. Většinou jsou to tytéž zásady, jimiž se řídí na př. vyučování moderním jazykům na našich středních školách. Poslední zásadu bych formuloval jinak: aby dovedl probraný článek *vypravovati* rusky.

Počátek svých výkladů Jokl činí českým textem, vycházeje od přesvědčení, že každý má napřed věděti v mateřštině, co hned potom pozná rusky. V tomto prvním cvičení jsou obsaženy hlavní zákony ruské výslovnosti. Největší část mluvnice jest však věnována přízvuku, a to zase hlavně u sloves. Byl by na omylu, kdo by myslil, že se má těm dvěma stům sloves učiti nazpaměť; nýbrž má si je pročítati a to častěji, aby si vštípil přízvuk obyčejných sloves a naučil se časovati. Za tím následují souvislé články pro cvičení. Jsou vesměs přízvukovány. Pod čarou jest připojena výslovnost, vyložen pravopis, podány mluvnické výklady se stálým zřetelem k češtině, a pak uvedeny otázky.

Vyloženými zásadami a uspořádáním Nová methoda vyniká nade všecky naše posavadní učebnice rusk. jazyka. Hodí se nejen samoukovi, ale i školám, především obchodním. Přes to jest tam několik věcí, s nimiž nemohu souhlasiti. Zdá mi se, že výklady jsou příliš obšírné, a že by mohla odpadnouti zvláště častá poukazování k staré češtině. Auktor v té věci zachází někde až do praslovanštiny a přičítá češtině tvary, které jsou velice pochybné, jako na př. na str. 41., že nynější *Z* znělo kdysi také *iz*. Podobné výklady

nemají pro učícího se té důležitosti, jak se spisovatel domnívá, ba velká část jim nerozumí. Mohou však uškoditi, jsou-li nesprávné. A takové jsou též v Nové methodě. V poznámce na str. 9. praví Jokl, že starobulharština jest vlastní matkou nynější bulharštiny. Toto mínění dnes už neobstojí před forem vědy. Starobulharština a nynější bulharština jsou dvě nářečí, jako na př. čeština západní a slovenská; starý církevní jazyk vlastně posud žije, ovšem velmi změněný. Třeba v 9. století a dříve jazyky slovanské byly si mnohem bližší, přece to byla již tehdy určitá nářečí, a jako nelze říci, že čeština jest matkou polštiny, nebo naopak, tak se nemůže připustiti ani to, co napsal Jokl. — Slovo *žízeň* na str. 87. jest také nesprávně vyloženo. Z tvaru *iziskati*, který Jokl stanoví pro české *získati*, by vlastně mělo vzniknouti *jzískati;* ale č. získati vzniklo jinak, ze zjiskati. (Srv. Gebauer, Historická mluvnice I. 351 nsl.) Že by *domů* (str. 83.) vzniklo z *domovi*, jest blud. Ostatně etymologie není dosud jasná. A tak bych mohl uvésti ještě více věcí, které filologicky jsou závažné, ale pro výbornou praktičnost knihy jsou významu podřízeného. Ovšem smíme se na ně dívati jenom se stanoviska praktického.

Jsme přesvědčeni, že p. dr. Jokl při novém vydání, k němuž zajisté dojde, závady takové vesměs odstraní. Tím výborné knize ještě více se prospěje.

Na konec ještě poznámku. Úvod psal Jokl svým pravopisem zjednodušeným, a to z důvodu, aby mu získával přátele. Svou novou orthografií míní odstraniti různé nesnáze, mysle, že spočívají jediné v ní. Já však myslím, že zlo má kořeny jinde, a dím to otevřeně, že *ve škole*. Na ob. škole mají žáci nabýti tolik jazykové obratnosti, aby alespoň uměli správně psáti. Než uč. plány nepopřávají učitelům na to dosti času a předpisují jim vštěpovati všelijaké méně důležité vědomosti. Ale je v tom kus neúcty k jazyku. Němci tak nečiní, u nich člověk neumějící správně psáti je buď nedoukem nebo směšným; u nás pomalu bude se rozuměti samo sebou, že nemusí nikdo uměti bez chyb napsati ani všedního dopisu. Výsměch sklízí u nás však jen ten, kdo neumí psáti správně německy. Dostane se po případě i do novin!

Fr. Černý.

Dr. Martin Kříž a Florian Koudelka: **Průvodce do moravských jeskyň I.** Cena 1 K, 244 str. s četnými obrazy. — Mýlil by se, kdo by podle názvu hledal knihu, jako jsou Průvodci Kafkovi po království českém. Jménem tím spisovatelé chtěli naznačiti, že to má býti příruční kniha pro každého, kdo chce nabýti vědeckého poučení o poměrech moravského Krasu. Vědecké zkoumání této oblasti na Moravě jest vůbec data velmi mladého, trvá asi půl století. Systematicky pracovati počal vlastně dr. Kříž a vykonal práci, kterou objasnil některé vědecké otázky, a která mu zjednala zvučného jména. V přítomném spise podává spolu s druhým zasloužilým badatelem, Fl. Koudelkou, výsledek dlouholetých prací. Tento první díl věnován jest severní části, okolí sloupskému Lze tu čísti mnoho zajímavých věcí: svědomitý popis Macochy, sloupských jeskyň, výprav do Punkvy a do propastí, podniknutých hlavně Fl. Koudelkou. Tomuto děkujeme za správné stanovení rozměrů propastních, především nově objevené jeskyně v Sloupu, čímž na pravou míru uvedl dithyramby nadšenců, kterým bylo popřáno nejdříve viděti ty nové, ale dlouho tušené prostory.

I jiné věci jsou důležité: přesné stanovení nadmořských výšek, jímž dr. Kříž vypočetl a stanovil tok podzemních vod; výklady, že náplava dostala

se do jeskyň jediné tak zvanými komíny a že člověk tu žil současně s mamutem. Zajímavá jest také partie o diluviání fauně, jejíž hojné zbytky nacházejí se v jeskyních. — Kdo chceš navštíviti náš Kras, přečti si napřed tohoto Průvodce. *V.*

Henri de Noussane: **Divotvorný zámek.** Z frančtiny přeložil *Č. Ibl.* Vilímkova knihovna Malého Čtenáře. V Praze 1900. Stran 277 (textu jen 240) s 34 obrázky, z nichž 33 v textu. Cena 1 K 70 h.

Dílo Noussaneovo řadí se důstojně k oněm románům zábavně-vědeckého rázu, jež proslavily jméno Verneovo.

Oč jde v Divotvorném zámku? O poznání pokroku, jejž způsobila od nedávna na světě elektřina. Její divy předstihující, jako u Vernea, namnoze ještě nynější skutečnost, naplňují zámeček pana Chilpericha Barbarina na pobřeží mořském u Bayonne v jihozápadním koutě Francie u samých Pyrenejí. Tam žije p. Chilperich, učenec inženýr, jenž nabyv prací svou v Americe jmění, užívá ho ke zdokonalení vědeckých vynálezů v oboru chemie a fysiky na oko jen pro svou zábavu, vlastně však na prospěch lidstva a zejména své vlasti, jíž chce opatřiti bezpečný podmořský člun s náležitou zásobou uměle připraveného vzduchu. Pro své učené práce, při nichž bystrý mladík pařížský Galilej s nemluvným Rusem Borulovem jsou mu platnými pomocníky, neměl ani kdy se oženiti; stará černoška obstarává mu kuchyni, kde se vaří všecko elektřinou.

Z osamělého toho života najednou jest vyrušen dopisem svého synovce, studenta Marcela, který přišed na prázdniny do zámku svých rodičů, seznal ze zprávy Číňana, který jest jediným mužským sluhou samotářského strýce Telemacha Barbarina, bratra Chilperichova v nedalekém statku Thebaidě, jak podivínský stařec, zapřisáhlý nepřítel všeho pokroku divošsky vychovává své malé svěřence Blaženu a Víta, jimž po smrti rodičů jejich stal se poručníkem.

Pan Chilperich jest muž vřelého citu a rychlého činu: vsedne s oběma pomocníky na elektrickou svou automobilu, vzbouří v noci celý zámek pána z Montclairu, otce Marcelova, umluví se s Marcelem o únos obou dětí z nepřístupné Thebaidy, šťastně věc provede a dopraví děti s Marcelem na své automobile do dalekého Divotvorného zámku. Zvědavý jejich úžas, který již cestou poskytoval strýci Chilovi hojné příležitosti k poučení dětí, v elektrickém zámku stupňuje se krok za krokem. V tom kouzelném zámku jsou jako u vidění: zvoditý most u brány sám od sebe se spouští a zdvihá, vrata sama od sebe se otvírají a zavírají, po kolejích jezdí elektrická dráha parkem, v průčelí jsou elektrické hodiny, ohni vzdorující zdi jsou z bavlny a lisovaného papíru atd. atd., jak divy toho »papírového« zámku v kapitole VIII. podrobněji jsou vypsány.

Tato vážná a poučná stránka díla jest proplétána zajímavými kapitolami napínavého děje s veselými episodami, jež provázejí hlavně podivínovo stíhání unesených dětí od vykročení jeho z Thebaidy až do příchodu k Divotvornému zámku. Zábavně působí zvláště rozpor starochův s ideou pokroku, jíž při vyučování dětí v uzavřeném sadě thebaidském, ale zejména při hledání dopravních prostředků, jimiž by se dostal co nejrychleji k nenáviděnému zástupci moderního pokroku a únosci dětí dříve, než by mu s nimi upláchl někam za okeán. Scéna v zájezdné hospodě, kde chce si marně najmouti koně a vůz na stomílovou cestu, setkání s cyklisty na silnici a krko-

lomná jízda po velocipedě s pádem do rybníka, výjev na nádraží mezi domnělými mlynáři a policií, útok na elektrickou bránu Divotvorného zámku a konečně vstup do kouzelné síně působí neodolatelnou komikou. Vážné nehody, jež potom na zámku stíhají Číňana, strýce Tela i děti, jsou jen prostředkem dobromyslně zlomyslnému strýčku Chilovi, aby posléze přece obrátil bratra na víru v pokrok, což se mu podaří tak, že umíněný zpátečník sám píše Předhled velikých vynálezů XIX. století a zároveň smíří se s bratrem do té míry, že ponechává mu nejen děti na vychování, ale sám také svoluje žíti s ním v bratrské lásce.

Tak smírem končí se dílo, a čtenář mladší i starší spokojeně odkládá knihu plnou pěkného poučení i milé zábavy. — Pro studující mládež II. i III. stupně jest to výborná, naskrze nezávadná četba.

B. Kozenna **Zeměpisný atlas pro střední školy** (gymnasia, realky, ústavy učitelské a školy obchodní). Zcela nově zpracovali Vl. šl. *Haardt* a *V. Schmidt*. Pro české školy upravil Dr. *Jindř. Metelka*. 85 map na 57 listech. 14. vydání (nového zpracování první). Cena seš. kor. 7·40, váz. kor. 8. Ve Vídni 1900. Ed. Hölzel.

Literatura středoškolská byla obohacena pomůckou velmi názornou a důkladně provedenou. K tomuto úsudku dospěl jsem podrobným studiem atlantu, při kterém namanulo se leccos, čím chci přispěti ke zdokonalení atlantu při vydání následujícím.

a) *Výklady*. Textové výklady k mapám I. až IV. jsou stručné, jasné a srozumitelné. V předešlých vydáních atlantů býval »Výslov dle rozličných jazyků«, který žákům dobrou službu prokazoval. Měl býti také v tomto vydání, vždyť je to jen jediný list.

b) *Mapy*. 1. Na mapách č. 1.—11. je znázorněn *všeobecný zeměpis*. Mapy 1.—4. jsou provedeny pěkně a názorně. Podávají učiva z *mathematického* zeměpisu mnohem více, nežli žádají učebné osnovy pro připomenuté ústavy, ale svědomitý učitel vybere z učiva jen potřebné a vyloží to žákům ne v jednom roce, nýbrž příležitostně. Mapa 5. beze slovného výkladu *o průmětech* je málo srozumitelná. Na mapě 6. pro *znázornění povrchu* zemského jsou vybrány obrazy význačné. Mapka druhá (Hora Stolová a Kapské město) ukazuje opak obrazu, žák totiž na mapce vidí Zátoku stolovou, mys mokrý a mys zelený na *severním* kraji mapky, ale má je viděti na *jižním* kraji, jak mu to znázorňuje obraz vedlejší. By tomu dobře porozuměl, musil by odstřihnouti mapku od obrazu a obrátit ji severním krajem k jihu, pak obraz i mapka by se shodovaly a srovnávaly se skutečným zjevem. Mapa 7. *Planigloby* je velmi pěkná. Vrstvy výškové i hloubkové jsou naznačeny jasně a názorně. *Podnebné mapy* země (č. 8.) jsou příliš malé. Názornějším by bylo, kdyby isothermy a isohiety byly znázorněny teprve na mapách příslušných zemědílů (č. 12 , 32., 37., 39., 42., 44.). *Vegetační oblasti* země (č. 9.) jsou naznačeny jasně, ale mapky jsou příliš malé. *Národopisná* mapa země (č. 10.) je pěkná i názorná. Mapa *zámořských osad* a světového obchodu (č. 10.) je dílo vzácné, v němž zračí se práce velice důkladná, pilná a svědomitá. Bohaté učivo je podáno velmi názorně.

2. Mapy č. 12.—31. znázorňují *Evropu* a státy evropské. Mapa *hor a řek evropských* (č. 12.) je zdařilá. Kolmá členitost je znázorněna jasně naznačením výšek vysočin i měst na řekách a nížinách. Také hloubka moří je dobře naznačena. V příštím vydání na této mapě (č. 12.) i na mapě

Asie (32.), Afriky (37.), Ameriky (39., 42.) a Australie (44.) měly by býti naznačeny nejdůležitější isothermy a isohiety *zdarem rostlinstva*, jak je to na nástěnných mapách Sydowových. Mapa 13. *Politický přehled* v Evropě je krásná. Učivo proti dosavadním vydáním rozhojněno drahami vodními a tratěmi nejdůležitějších železnic. Vše provedeno jasně a názorně. Mapa *národův* a *jazyků* v Evropě (č. 14) je jasná i pěkná. Za to mapa *podnebí, pršek, náboženství* a *lidnatosti* (č. 15) není jasná, poněvadž mapky jsou příliš malé 1 : 40,000.000. Ve školním atlantě mapy nemají býti menší než v měřítku 1 : 20,000.000, poněvadž menší jsou nebezpečny zraku žákův. Raději map méně, ale zřetelné! Č. 16. *Alpy* je mapa velmi krásná. Je pracována velmi svědomitě až do podrobnosti. Kolmá členitost je naznačena podrobně výškami hor, průsmyků měst i moří. *Polouostrov pyrenejský* (č. 17.) je znázorněn pěkně. Je tu spojena s fysikální geografií zároveň politická, což je velmi dobré. Dosud bývaly v atlantě jen mapy politické, ze kterých žák mnoho užitku neměl, poněvadž neměl jasného názoru o povrchu země. Tato novota je provedena při č. 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 30., 31., 34., 35, 36., 44., 51., 52., 53., 56., 57., což zasluhuje veškeré chvály. Na mapách jednotlivých států (č. 17.—44.) měly býti naznačeny ještě: důležitější železnice třeba červenými čarami a splavnost řek červenou čárkou přes řeku. Na mapách asijských č. 34, 35, 36. i v Africe č. 37. měly býti naznačeny také důležitější cesty karavanní třeba černými čarami. *Č. 18.—23. jsou mapy pěkné.* Mapa *Ruska* (č. 24.) je pěkná, ale je provedena v měřítku malém 1 : 15,000.000, mohla býti provedena v měřítku 1 : 10,000.000, pak bylo by možno uvésti více měst. Na mapě č. 26. obraz *Německa* je celkem malý a nejasný. Ve starším vydání Německo (č 25.) bylo jasnější. Durynské státy měly býti rozlišeny barvami, neb aspoň trhanými čarami, jako bylo ve vydání předešlém. V tomto naznačení těžko je rozezná učitel, žákovi naprosto není to možno. Přehled nejdůležitějších *tratí obchodních* ve střední Evropě (č. 37.) je naznačen dobře, ale měla býti naznačena také *splavnost řek a isothermy obchodních rostlin.* Vertikální členitost měla býti naznačena jako na mapě č. 25., ovšem beze jmen a bez výšek. Mapky na č. 28.—29. jsou zbytečné, poněvadž jsou v měřítku (1 : 40,000.000) oku žákovu škodlivém. Budou-li v měřítku 1 : 20,000.000, stanou se užitečnými, ale bude třeba zachovati *důslednost* v označování měst. Mapa pro severozápadní a střední *Německo* (č. 30.) je pěkná. Politické rozdělení je znejasněno tím, že *všechny* státy německé jsou naznačeny *stejnou* barvou, takže všech vévodství a knížectví nenajde ani cvičené oko učitelovo. Království, velkovévodství, vévodství a knížectví měla býti označena různými barvami. *Švýcarsko* (č. 31.) je mapa vzorná, jak lze spojiti fysikální zeměpis s politickým.

3. Mapy 32.—45. znázorňují *mimoevropské* díly zemské. Mapa *hor a řek asijských* (č. 32.) je krásná. Je zpracována dle nejnovějších výzkumů ruských i anglických. Také hloubka moře je pěkně naznačena. *Politický přehled* v Asii (č. 33.) je naznačen jasně a proveden krásně. Dráhy lodní i železničné jsou názorně naznačeny, celá mapa je pěkná. Mapa *Přední Asie* (č. 34.) je velmi krásná, jen bychom si přáli na ní ještě cesty karavanní, splavnost řek a železnice. Také *Střední Asie* (č. 35.) je mapa velmi krásná, i mapa *jižní a východní Asie* (č. 36.). Všechny mapy asijské jsou zpracovány dle nejnovějších výzkumů, jimi značně povzneseno bude poznání Asie, poněvadž povaha půdy je vyznačena výtečně. Mapy *Afriky* (č. 37. a 38.) jsou dobré. Pro Horní Guineu a Jižní Afriku měla by býti mapka zvláštní, zvět-

šená, třeba jen v rohu map dosavadních. Pro poznání *Ameriky* je map dosti (č. 39., 40., 41., 42., 43.) a všechny jsou dobré. Mapa *Australie* (č. 44.) je zpracována velmi důkladně a provedena krásně. Na mapě 45. je znázorněna oblast *severotočnová* i *jihotočnová* a *stereografický průmět* horizontální z Prahy. Velmi dobře naznačeny jsou pokusy proniknouti k točnám i Nansenův (86° 14′). Dobře položena mapa po učivu veškerém, pak žák pohlíží na ni s větším porozuměním než na počátku učení.

4. Mapy č. 46.—57. znázorňují říši *Rakousko-Uherskou*. Mapa *hor a řek* (č. 46.) je velmi pěkná. Velmi názorně je vyznačena kolmá členitost půdy. Pro úplnou dokonalost radili bychom, aby naznačena byla ještě splavnost řek a isothermy. *Politický přehled* a přední trati obchodní v R-U. (č. 47.) jsou naznačeny dobře. Chválíme, že města jsou poznačena jen počáteční písmenou, mapa zůstala jasnou. Mapky v č. 48. a 49. nás neuspokojily, poněvadž jsou příliš malé, oku žákovu škodí V měřítku dvojnásobném prospěly by výtečně. Při tvárnosti půdy (48a) třeba nížinu počítati do 200 *m*, by se žák nepletl. *Alpské země rakouské* (č. 50.) jsou naznačeny velmi názorně, je to mapa velmi krásná. Jen naznačiti ještě splavnost řek a isothermy. *Rakouské země alpské* (č. 51. *západní* díl) jsou pěkně naznačeny. Mohly býti na mapě ještě železnice a splavnost řek. Zrovna tak na mapě č. 52., na které je pěkně naznačen *východní* díl rak. zemí alpských. Sídla hejtmanství a soudů třeba podtrhnouti. Mapa *hor a řek v zemích českých* (č. 53) je překrásná, jen splavnost řek třeba poznačiti jednoduchou čárkou přes řeku.

Politický přehled v Čechách (č. 54.) je nepřehledný. Sídla okres. hejtmanství měla býti podtrhnuta dvakráte, sídla okresních soudů jednou. Tak nikdo z mapy nepozná, že v Mělníku, Roudnici, Dubé, Podbořanech atd. je okr. hejtmanství. Hranice jednotlivých okresů jsou označeny barvou červenou a půda celých Čech (tónová barva) také, což činí mapu nejasnou. Kdyby půda byla zůstala nebarvenou, byla by mapa mnohem jasnější a přehlednější, ba mohly tam býti ještě nejdůležitější silnice, meze diecesí a národnosti. Tyže vady má také mapa *Moravy* (č. 55.).

Krasové země (č. 56.) jsou naznačeny velmi pěkně, jen ještě splavnost řek a železnice mohly býti poznačeny.

Karpatské země (č. 57.) jsou v měřítku trochu malém 1 : 3,000.000. Kdyby Halič s Bukovinou byly na zvláštní mapě a Uhry s Chorvatskem také na vlastní, bylo by možno naznačiti ještě splavnost řek, železnice a politické rozdělení.

Z uvedených poznámek při jednotlivých mapách lze pronésti o atlantě Metelkově soud celkový. Po stránce *didaktické* je v atlantě znázorněno veliké bohatství učiva zeměpisného na základě výzkumů bezpečných a také nejnovějších. Atlas stojí na výši soudobých poznatků vědeckých. Pro školy střední obsahuje učiva více, nežli škola žákům v paměť vštípiti může, zvláště z oboru zeměpisu mathematického a astronomického. Tato bohatost učiva není však atlantu vadou, nýbrž chválou. Žákům mapy vykládá učitel. Ten dobře vycítí, kolik učiva které škole podati může a má. Atlas bude dobrou pomůckou žákům i učiteli také ve fysice při vyučování astronomii. Při tom všem zůstane v atlantě ještě dosti látky neprobrané, která bude vábiti jinocha také později, až školu střední opustí. Právě bohatost učiva bude příčinou, že absolventi střední školy, kteří jen poněkud přilnuli k zeměpisu, ponechají si tento atlas na památku a pro potřebu v životě dalším. Aby mládež přilnula k tomuto

atlantu co nejvíce, uvedl jsem při jednotlivých mapách některé maličkosti, které časem snadno mohou býti opraveny; atlas bude zdokonalen tak, že se musí zalíbiti každému.

Po stránce *methodické* v antlantě je patrný pokrok, že politický zeměpis je spojen s fysikálními. Působí zrovna radost dívati se na ty krásné mapy fysikální pro Asii a pro Evropu. Povaha půdy je na nich naznačena výtečně výškami hor, měst, vrstvami půdy a hloubkou moře. Co vytknul jsem při některých mapách, činím jen pro zdokonalení atlantu.

Po stránce *jazykové* pan vydavatel, překládaje atlas do češtiny, řídil se zásadou docela správnou, že názvy osad, vod i hor podal tou formou, která každému národu je vlastní. Od této zásady uchýlil se jen tam, kde ode dávna ustálila se v jazyku českém forma domácí, na př. Londýn, Kolín, Cáchy, Benátky atd. Chvály zasluhuje, že v zemích slovanských spravedlivě šetřil názvů slovanských, zvláště u Slovinců. Některé názvy zavedl nové, na příklad plošina, plošná vysočina, povýšenina, krušnohoří, rokytiště, úroveň mořská. Učebnice zeměpisné ať shodnou se s atlantem. Pochybuji, že ujmou se slova vrstevnice (vrstva) a rovnoběžnice (rovnoběžka). Celkem řeč v atlantě je správná.

Atlas Metelkův je kniha obsahem i úpravou znamenitá. Je to výsledek několikaleté práce svědomité a velmi důkladné. Lze jej prohlásiti za pomůcku velmi názornou a tak důkladně provedenou, že je ozdobou literatury středoškolské.

Formát je nepohodlný a studentům neoblíbený, poněvadž se nehodí ke tvaru ostatních knih školních. Vyučuji v první třídě a vidím, že malý hoch s knihou tak velikou neví si rady. Také hoši s atlantem otevřeným nemají v lavici dosti místa, tak že jim atlas často spadne s lavice a poškozuje se. Cena je mírná, ale přece mnohým studentům není možno koupiti si knihu za 8 K. Obojímu by se odpomohlo, kdyby nakladatel vedle nynějšího vydání vydal ještě jiné menší (8⁰). Pro menší vydání navrhuji mapy č. 2., 4., 7., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 42., 43., 46., 47., (48., 49)., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57 = 43 map, které by úplně postačily nižšímu oddělení školy střední a kniha byla by lacinější. Prospělo by to žákům i škole a časem i nakladateli. Dr. *Frant. Šujan.*

Gustav Lanson: **Dějiny novodobé literatury francouzské.** Přeložil prof. *Oldřich Sýkora.* 8⁰, XVI a 206 str. XV tabulek. Cena 5 K 60 h.

Nakladatelství p. Laichtrovo má velikou zásluhu o rozšíření myšlenkového obzoru českého čtenářstva. Od několika let zelené sešitky jeho rozlétají se po vlastech, podávajíce mu zdravou a výživnou četbu: filosofie i theologie, politika i sociologie, národní hospodářství i anthropologie, vychovatelství, umění i literatura jsou zde zastoupeny znamenitými opravdu děly spisovatelů cizích i domácích. Upozorňujeme z nich na dílo Lansonovo, jež původně vydáváno bylo přílohou k Naší Době a nyní objevilo se také pro neodběratele toho časopisu ve formě knižní ve dvou dílech, tvořících jediný svazek, při obsažnosti díla zajisté velmi laciný.

Ze všech literatur cizích, mimo německou, francouzská jest u nás nejznámější. Byl-li v době dřívějších generací vychovávaných na školách německých vliv literatury německé nejmocnější, převažuje rozhodně dnes v celé řadě oborů, zvláště v krásné literatuře, vliv francouzský. Z němčiny se dnes

z daleka tolik nepřekládá, ba ani v originále tolik nečte, jak by se dle našich poměrů mohlo mysliti, kdežto i slabá díla francouzské literatury jsou u nás v překladech známa, a nejmodernější básnictví české je ze značné části odleskem básnictví francouzského

Za těch okolností kniha »určená pro lidi vzdělané, nebo toužící po vzdělání, aby jim byla oporou při studiu literatury francouzské«, mohla by u nás dojíti hojné pozornosti; dodejme hned: pozornosti zasloužené.

Máť dílo Lansonovo veškery přednosti, jakým býváme zvyklí při vědeckých knihách francouzských: spojuje stručnost a eleganci formy s přesností a jasností obsahovou ve vzácný celek. Vystihuje všeobecně narýsovanými přehledy dobře ráz té které doby, a podává nám plastický obraz nejdůležitějších typů literárních, u méně důležitých spokojujíc se stručnou, ale případnou charakteristikou, kdežto zcela nepatrné spisovatele právem pomíjí mlčením.

Překladatel zcela právem z prvých čtyř dílův originálu, obsahujících literaturu do století 18, podal jen stručný přehled na 12 stranách: až na několik jmen i dnes ještě závažných, jež také v tom přehledu dobře jsou charakterisována, jsou tyto starší doby pro nás jako národ cizí málo významny. Cele přeloženy teprve díly V. a VI., obsahující dějiny literatury století 18. a 19 Seznamujeme se s počátky literárního ruchu 18. století, načež předvádějí se nám jednotlivé útvary umění celkově, aby pak nakresleny byly temperamenty a ideje vládnoucí stoletím nejen ve Francii, nýbrž v zápětí v celém lidstvu, jakož svědčí jména: Voltaire, Montesquieu, Diderot, Rousseau (díl I.). Vylíčením zárodků nového umění přechází se k dílu II., období současnému. Z doby císařství hlavně dvě jména docházejí obšírného ocenění: Mme Staël a Chateaubriand, počínajíce následující plodné a pro Francii jakož i cizí literatury významné období romantismu, jenž se končí pak rozkvetlým naturalismem. Také ten však překonán jeví se v přítomné chvíli, jejímž nástinem spis se končí.

Přidané pod čarou poznámky životopisné jsou jakous rekapitulací pro čtenářstvo francouzské. Naše, české by bývalo jistě rádo vidělo je rozhojněny p překladatelem, jak to učinil Stín při hist. liter. ruské; vždyť ze života i při spisovatelích druhého a třetího řádu vysvětlujeme si jejich tvorbu literární. A tu někde, na př. při Sardouovi a j., zejména všech novějších spisovatelích přestává se pouze na roku narození! Ovšem by tím býval vzrostl rozsah knihy snad nad přání p. překladatelovo nebo nakladatelovo.

Seznam hlavních a nejlepších vydání spisovatelů pod čarou bude vítán každému, kdo chce sáhnouti po originalu, tak jako by byl širšímu čtenářstvu přišel vhod připojený seznam překladů českých. Dobré jsou též přehledné chronologické tabulky předních děl francouzské literatury, podle jednotlivých druhů seřazených

Bohužel, nelze zamlčeti výtky, která cenu překladu českého snižuje: četné to chyby jazykové. Prohlédněme jen začáteční archy! Vidíme tyto chyby tvaroslovné: pl. mysle m. mysli (IV., VII.), při těchže m. týchž (XI), tímže duchem m. týmže (3); tvaru *ho* užívá se nejen pro jména neživotná mužská (XIII.) a jinde, ale, což horší, skoro stále místo středního *je*, na př. odsuzují *ho*, t. j. odvolání (3), oddělili ho, t. j. království (4), odmítli ho, t. j. tvrzení (7); na str. 7. najdeme hrůzný tvar z vojště, na str. 2. odejmul m. odňal; vyjmut m. vyňat (23), pytvá m. pitvá 37. atd. Ze syntaktických jest připomenouti neužívání gen. po záporu, adj doplňkové vyskytující se velkou většinou v instr. m. nom., na př. doba je praktickou, ani tvrdou,

ani stoickou, XIII. století je křesťanským a monarchickým (2) atd.; aniž *by* činila nároky (2), aniž *by* se staralo o pravidla (22) a tak stále; pověst, dle které *měl* prý býti účasten při nájmu daní m. prý byl (25); ošklivý germanismus: prameny jsou tu hledati m. jest (27); bude si navykati životu m. bude zvykati životu (42); bude se učiti obejíti se bez lidí m. obcházeti (42), prodělati zkušenost m. zažiti (43), sestry krále m. královy (44) atd.

Škoda pro dílo! Což neplatí již staré povědění Čelakovského: »Jazyk tak cti jako vědu, přidej z něho soli, medu, chceš-li, aby chutnala, užitek stý vydala«? Požitek ze spisu jinak výborného a vítaného byl by teprv při překladu jazykově správném úplný a dokonalý. *nk.*

Rakouské země alpské. Dle V. Haardtovy školní nástěnné mapy upravil Dr. *Jaroslav Vlach.* Měřítko 1 : 600,000.

Opět krok ku předu. Míníme, že snahou každého vychovatele české mládeže má býti péče, abychom užívali při školních výkladech pomůcek, pokud možno žáku úplně srozumitelných. Za takové pokládáme i nástěnné mapy s českým názvoslovím. Jest tu ještě mnoho práce potřebí, abychom se dodělali duševní neodvislosti. Na žáka působí to vždy tísnivě, vidí-li před sebou pomůcku, která není provázena tištěným slovem v jeho mateřštině. A přece by nevyžadovalo přílišné námahy, ani nákladu, aby na př. němé mapy školní byly opatřeny aspoň českým štítkem a záhlavím, jiného by nebylo potřebí. Ovšem by bylo žádoucno, aby mladistvá naše společnost »Unie« zařídila se nejen pro barvotisky, ale i pro kartografii. Mohou-li míti Maďaři svůj kartografický ústav, mohli bychom také si postupně podobný zaříditi, třeba ne s vydatnou zemskou podporou. Při obezřetném vedení mohlo by se počítati i na zahraničné objednávky.

Mapa sice není provedena v měřítku jako jednotlivé Schobrovy mapy zemí alpských, ale pro naše poměry úplně stačí. Ovšem žák v Dolních Rakousích nebo Štýrsku činí nároky na podrobnější údaje míst Za to však bychom si přáli, aby hranice jednotlivých zemí byly různými barvami naznačeny. Zvýšil by se tím arci náklad, ale žáku by utkvěl pevněji v mysli obraz každé jednotlivé země, kdežto jsou-li provedeny všeobecně hranice černými tečkami a čárkami, hlavní rysy nevystupují s takou určitostí a rázovitostí. Horopis nastíněn v podrobnostech zřetelně a při tom dbáno i mírných odstínů, aby snad hrubšími obrysy nevznikaly mylné představy.

Ona jména německá, která jsou obvyklejší a jakéhosi domácího práva v mluvě naší si dobyla, uvádějí se naším pravopisem: Tübingy, Frisinky. Jiné názvy však, jež poměrně zřídka se připomínají a méně významné jsou, ponechány beze změny: Sigmaringen Memmingen, Reutlingen a j. U názvů v poněmčilých krajinách slovinských v Korutansku i j. udán vedle slovanského názvu i německý, na př.: Breže-Friesach, Ormuž-Friedau i j. Stejná zásada zachovávána i u měst maďarských, jenom u názvů ryze maďarských se podržuje původní pravopis, jinde přichází k platnosti český aneb vůbec slovanský. U Čakovce bychom očekávali maď. Csaktornya, poněvadž se úřední název od původního nápadně liší. Alpy ziliské pojmenovány dle ř. Zilje a tedy se dá očekávati tvar A. ziljské. Název Splětský průliv není ani dle srbštiny, ani dle chorvatštiny přípustný. Město sluje dle místního nářečí dalmatského, neb hercegovsko-černohorského: Split, Spljet, aneb Splijet. Splět by psali Bulhaři. Apennin etruský správněji místo namnoze jinde užívaného etrurský, neboť národ slul Tuskové, Etruskové, země pak Toskana, Toskánsko. Celkem jsme vydání mapy velice povděčni. Dr. *Em. Fait.*

Svatopl. Čech: **Sníh.** Illustr. *Viktor Olíva.* Nákl. F. Topiče. V Praze 1900.

Sníh je báseň utkaná z nejdražších a nejněžnějších vzpomínek básníkových. Domov se všemi nezapomenutelnými, vroucně kochanými postavami ožívá tu v jeho vznícené mysli. Vidí jizby, v nichž trávil své první mládí, do nichž vracel se vždy s okřídlenou touhou, a v nichž každý, sebe nepatrnější předmět hlásí se a lísá tak důvěrně, tak známě k jeho srdci. Vidí vážného otce, hluboce prodchnutého city a názory vlasteneckými, pečlivou, čilou a jemně ušlechtilou matku s očima bystře zářícíma, větší i menší sestry a bratry, jak kdysi k němu se hrnuli a jej tiskli, kdykoli zavítal domů. Vidí celinký rodný kraj, kolébku svých nejluznějších snů, lemovaný modrými horami, vábný a milý, kouzelný a smavý, plný zkazek o slavné minulosti národa, opojný, že není mu rovna na širém světě. A to vše v nejtklivější, v nejblažší době roční, v době vánoční, kdy každé, i nejzatvrzelejší duši slovo *domov* nabývá neodolatelného, sladkého zvuku, pod nímž všechno jihne a se čeří. Což divu, že z péra básníkova v takové náladě tryskají verše zvonící hravě jako radostný cinkot rolniček, tančící jak veselý, slastně nepokojný rej chumelícího se sněhu, nadšené a vzletné jak volání andělů zvěstujících slávu Bohu a pokoj lidem! Ale nebyl by ovšem Čech Čechem, aby v to mocné pohnutí dojaté duše nezněla také horlivá slova úvah starostlivých o zájmy a budoucnost národa, o zmatky a křivdy společenské. S postavou otcovou vtírala se mu i nezbytná otázka, co by tak asi řekl různým novodobým snahám a směrům, odporujícím tak příkře dosavadním stanoviskům upřímných vlastimilů. A tak vedle lyriky ryze a krásně subjektivní nalézáme v básni Čechově dialogy, v nichž kritisují se odmítavě některé povážlivé idee mladšího pokolení, jeho výstřední novotářství, jeho národnostní vlažnost, jeho přilnutí k cizině: pronášejí se pravdy, jež bychom měli vštípiti nejen do hlav, nýbrž také do srdcí. S Čechovým pojetím sociálního problému současného, že by totiž žádného nebylo, kdyby bylo více skutečného, vřelého a činného soucitu s trpícím bližním, nebude však asi souhlasiti mnohý.

Čechova báseň zaslouží plnou měrou, aby byla doporučena všem knihovnám bez rozdílu. Illustrace Olivovy jen zvyšují její mnohonásobný půvab. — *d* —

Časopis moravského musea zemského. Františkovo museum v Brně, stavší se před rokem ústavem zemským, počíná si od té doby více všímati národnosti české. Ukázalo se to také tím, že musejní společnost jala se vydávati časopis v jazyce českém. První číslo leží právě před námi, a můžeme říci, že působí dojmem příjemným. Obsahuje 5 článků. Dr. Kříž tu popisuje zbytky pižmoně, který nyní žije jen na pláních polárních, ale v době glaciální toulal se po tundrách v našich krajinách a po němž nalezeny byly v jeskyních a hlinících části kostry, zvláště lebky, a to ne četné. Výklad osteologický jest velice důkladný a poučný. Tato část získá si svou odborností méně přízně v širším čtenářstvu nežli výklady o klimatických a kulturálních vlivech za doby diluviální. Dr. Kříž je pořád ještě přívržencem theorie, že pravlast Indoevropanů jest hledati v Asii. Myslím, že není nikterak na závadu vědeckým závěrům, když dáme Indoevropanům vyjíti z Evropy. Jinak článek neváháme prohlásiti za nejcennější příspěvek v prvním čísle.

Z nových dvou písemních památek po J. A. Komenském, které otiskuje Frant. Rypáček a provází výkladem, jest jedna, *list do památníku* Eliáši Crispovi z 21. července 1611, nejstarší literární památkou po Ko-

menském. Obsahuje dva latinské citáty (ze sv. Augustina a Plauta) a českou sentenci: »V mladosti má člověk pamatovati, kterak by dobře živ byl; a v starosti, kterak by dobře umřel.« Druhá památka jest latinský dopis Kristianovi Nigrinovi do Paříže, datovaný 19. září 1668 z Amsterdamu. Předtucha blížící se smrti dojemně jest tu vyslovena. — Článek Noppův »Úprava a zařízení zámeckého archivu v Tovačově« jest jen rázu informačního. — Lev Janáček otiskuje nápěvy k lašskému tanci »Lipový«. Dr. F. Šujan podává obšírný seznam pramenů k dějinám Brna. Pohřešujeme tu ještě některé, na př. delší článek v Historických Rozhledech 1900 a Hanakův spis Die königliche Hauptstadt Brünn und ihre Umgebung z r. 1880. Bylo by prospělo přehlednosti, kdyby byly spisy tištěné uvedeny zvláště. Také zkratky měly býti vysvětleny. V obsahu časopisu přáli bychom si rozhojnění jeho a důležitou rubriku Různé zprávy a seznam Spisů a článků do oboru časopisu spadajících. Jmenovitě měl by býti udáván obsah jiných časopisů musejních, alespoň moravských. Nyní máme na Moravě tři větší české listy musejní: brněnský, olomoucký a prostějovský. Není-li to tak trochu tříštění sil? Jak krásně by se představoval český národ jedním časopisem bohatého obsahu, kdyby totiž se zřetelem k tomuto cíli spojily se všecky tři věstníky musejní! Dobrá vůle by tu zrodila dobrý čin. *F. Černý.*

Nastavni vjesnik (Vládní věstník). Časopis pro střední školy. Nákladem charvatsko-slavonsko-dalmatské vlády. Cena (4 svazky) 6 K. V Záhřebě 1899. (Kniha VIII.)

Vjesnik jest svým obsahem podoben našemu Věstníku česk. prof., má však pro Charvaty důležitost mnohem větší, neboť jim zastává zároveň různé odborné časopisy, jichž se jim posud nedostává. Pro vzájemné poznání jest nutné všímati si také snah našich kollegů v trojjediném království. Zde chceme přispěti alespoň drobtem k slovanské vzájemnosti, budeme-li pravidelně referovati o Vjesniku. Prozatím podáváme zprávu o článcích z filologie a literární historie charvatské. *J. Scherzer* poskytuje životopisná data o vojínu M. A. Reljkovićovi, nejznamenitějším spisovateli slavonském XVIII. věku (nar. 1732, † 1798). *V. Rožić* pojednává o charvátských iterativních slovesech II. řádu (jak je názývá, = č. opakovacích) a ukazuje, kdy se tvoří příponou -iva -ava, -ijeva. *D. Bogdanović* probírá historické práce Karadžićovy, jak a v jakém smyslu užívá participií. Jazyk srbsko-chorvatský skýtá v té příčině velikou rozmanitost. — V *drobných* zprávách vykládá *A. Musić* dosud temné *nemoj*, *nemojte* (užívá se ho k opsání záporného imperativu). Vzniklo prý z nemo analogií jiných slov, a ne z nemozi (imper. od moći), jak vykládá Maretić a hájí proti Musićovi. Výklad Musićův jest velmi pravdě podobný. (Srv. čes. ná, náte). *Šurmin* podává příspěvek k starocharvatskému skládání, podobnému z Visic Philiberti. *F. Černý.*

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. Ročník III. (S pěti tabulkami.) V Prostějově 1901. Nákladem Klubu.

»Klub přírodovědecký« v Prostějově, založený po příkladu zasloužilého Klubu přírovědeckého v Praze, ačkoli dovršil teprve první tříletí trvání svého, rozvíjí činnost povšimnutí hodnou. Čítá již 216 členů, z nichžto 121 činných. Velkou část jejich činí učitelstvo dílem národních, dílem středních škol. Někteří členové jsou i v širší veřejnosti známi odbornými publikacemi. Krom těch jest i značný počet jiných pracovníků pilných. Ve schůzích klubovních pořádány byly přednášky, také konána byla jedna vycházka, a sice do Olo-

mouce, kdež prohlédnuty byly sbírky Vlasten. musea olomúckého a obchodní museum Pöttingea. Záslužnou činnost jevil Klub pořádaje a daruje *sbírky školám.* Dle zprávy kustodovy r. 1900 poděleno 11 škol 1153 rozličnými přírodninami. Za tři léta svého působení *Klub podělil 47 škol 7519 kusy různých přírodnin.* Na činnost tuto dlužno zajisté s uznáním poukázati.

Kromě toho vzhledem ku skrovným peněžním prostředkům Klubu příjemně nás překvapuje »Věstník« svrchu jmenovaný, spis o 155 stranách, obsahující pět vesměs cenných příspěvků vědeckých s pěknými tabulkami obrazovými. Jsou pak to články:

1. *Václav Spitzner:* Z botanických cest dra Eduarda Formánka na poloostrově balkánském a na Východě (s dodatkem).

2. *Jan Knies:* Pravěké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Drahanské.

3. *Karel Absolon:* Studie o jeskynních šupinuškách.

4. *Romuald Formánek:* Kůrovci (Scolytidae) zemí sudetských.

5. *Fr. Kovář:* Příspěvek ku květeně okolí ždárského.

V prvním článku *V. Spitzner*, professor při české zem. reálné škole v Prostějově, popisuje dvanácte cest znamenitého, bohužel již zesnulého botanika našeho, fil. dr. Eduarda Formánka. professora při c. k. českém gymnasiu v Brně, jenž právě loni na třinácté cestě zemřel dne 9. srpna v Dafnisu v Macedonii. Přidán jest seznam Formánkem tu objevených a bez mála vesměs i jím pojmenovaných druhů, odrůd a tvarů rostlinných (celkem 140), rovněž pak i seznam 12 prací Formánkových o květeně zemí jím procestovaných. — *Jan Knies,* naďučitel a spisovatel v Rogendorfě, kopal po 3 roky v letních měsících v jeskyni »Balcarově skále« poblíže vsi Ostrova (vých. od Blanska), rozhojnil počet druhů zvířeny čtvrtohorní u nás dosud známý a nalezl důležité doklady k osvětlení způsobu života člověka palaeolithického u nás. O člověku tomto uzavírá následovně: »Ve třetihorách moravských nenalézáme žádných zbytků po člověku, nemohl tedy z této doby přejíti do doby praeglacialní. Jelikož není také známých pozůstatků v nejhlubších usazeninách diluvialních, kde nalézáme již hojně fauny vyhynulé, nutno za to míti, že přišel do krajů našich teprve v době ledové, snad současně se sobem, jehož jest stálým průvodčím, a s tímto opětně na konci diluvia ustoupil k severu. Pravdě nejpodobnější jest, že nynější obyvatelé plemene mongolského na severu, žijící do nedávna na témže kulturním stupni jako moravští a středoevropští autochthoni, jsou zbytky prvotních našich osadníků.« — Charakteristickým jest pro poměry naše, že Knies podnikl velmi nákladné kopání své vlastním nákladem, většinou z peněz své služby, jelikož na opětovné žádosti své neobdržel žádné podpory.

Studie Ph. C. *Karla Absolona* pojednává o nejobyčejnějších vedle roztočů živočiších jeskyň moravských, objevil mnoho nových druhův i rodův a staví faunu jeskyň moravských dle bohatosti a rozmanitosti hned na první místo za faunu jeskynní Krasu jižního. Jest to úryvek z větší práce autorovy, jež má býti souborným obrazem celé fauny jeskyň moravských o níž pracuje již po několik let. S našeho stanoviska dlužno vytknouti, že autor sbíral značnou část materiálu svého již *v době svých studií gymnasijních.*

Práce *R. Formánka* o kůrovcích zemí sudetských jest klíčem k určování jich, článek *Fr. Kováře* obsahuje seznam nálezův autorových ve krajině v nápise jmenované, pokud dosud nebyly uveřejněny.

»Klub přírodovědecký« v Prostějově má po národně osvětové stránce na Moravě značný význam a těší se vřelým sympathiím našim Poznamená-

váme, že přisp. člen. platí 3 K ročně, činní člen. zápisné a měsíčně 40 h. I *v Plzni* založen byl v říjnu 1899 »Klub přírodovědecký«, v němž taktéž učitelé a professoři českých škol tamějších vydatně působí. Účelem jeho jest pěstovati a šířiti vědy přírodní a starati se o přírodovědezký výzkum Plzeňska. Uvedl jej v život gymn. ředitel *Frant. Šafránek*, jenž také zvolen byl jeho starostou. Do první valné hromady konané 12. ledna 1901 Klub plzeňský měl 21 schůzí s přednáškami a 5 vědeckých vycházek. Klub čítá 108 členův a má zvláštní sekci botanickou a akvarijní. Schůze konaly se v první měšťanské škole v Plzni. *Prof. dr. J. Barvíř.*

Pohorské jednotě »Radhošť« a studujícím, již Radhošť a Valašsko navštíviti chtějí. Napsal Ed. *Domluvil.* Pod tím názvem rozeslán byl *Leták* našim studujícím na rozdanou, pokud o prázdninách cestovati chtějí na Radhošť. Útulny na Radhošti starají se o tělesné pohodlí turistů, leták ukazuje k zábavě duchovní. Neměl by studujícími zamítnut býti beze čtení. Jesti cestování útratno, ať i nějaký plyne z něho zisk. Naše doba všestranného vzdělání se dožaduje; leták upozorňuje dorost náš, jak na cestách vědomosti své o přírodě obohatiti může. Tane mu patrně na mysli průpověď J. Kollára:

»Z vrstvy na vrstvu ji klaď, vzdělanost když národu dáváš,
Ať v běhu přeskočené nikde mezerky není!«

Žel, že v tak malém tiskopise tolik tiskových chyb se objevuje. »Kuhländerchen« opraveno buď na »Kuhländchen«.

Schválené knihy. *Šubrt* Fr., Učebnice a čítanka francouzská. Díl II. Pro IV. tř. českých škol středních. 3., rozmnož. vydání. V Praze 1900. G. Neugebauer. Cena K 1·80 a váz. K 2·20. (Výn. min. z 28. list. 1900 č. 32.602). — *Vaněček* Mat. N., Měřictví pro II. tř. škol reálných. V Táboře 1900. V. Kraus. Cena váz. K 1·20. (Vyn. min. z 28. list. 1900 č. 32.746). Týž, Měřictví pro I. tř. škol reálných. Tamt. Cena 1 K. (Vyn. min. z 19. ledna 1901 č. 751). — Dr. Jaroslav *Vlach*, Mapa okolí pražského. Nákladem Klubu česk. turistů. Cena nenapjaté mapy K 2·60, na plátně K 4. (Vyn. min. 18. ledna 1901 č. 35.330 ex 1900.)

Oprava. Na str. 150. minulého čísla Věstníku čti m. »Das Ross *an* dem Berge«, »Das Ross *aus* dem Berge. — Do článku o francouzském pravopise v čísle 2. Věstníku vloudily se tyto tiskové chyby: str. 117. ř. 7. shora místo *appaître* čti *apparaître*, str. 119. ř. 13. shora místo *un en têtes* čti *un en tête*.

Hlídka programů.

C. k. reál. gymn. v Nov. Bydžově: Dr. J. Kašpar: Paměti o věcech duchovních v král. věnném městě v Nov. Bydžově n. C.

Morava:

Matiční gymnasium v Zábřehu: R. Schenk: O Plautově Viduralii.

Hospodářská škola v Přerově: J. Adamec: Vývoj hospodářského školství v našich zemích se zřetelem na zemskou střední školu hospodářskou v Přerově. — F. Vysloužil: Proslov jménem absolventů ústavu.

Hovorna.

Došly nás dále tyto dotazy:

1. Přísluší-li hlavním učitelům učitelských ústavů titul professorů?

Na to odpovídáme: § 10. říšského zákona ze dne 19. března 1872 (ř. z. č. 29, Min. Vrdgsbl. Nr. 24, Vl. V. č. 10) obsahuje ustanovení:

»Hlavní učitelé mají právo užívati názvu c. k. professora.«

Vynesením c. k. ministerstva vyučování ddto 31. X. 1892 č. 22.152, bylo sděleno se z. šk. radou v Štýrsku: »Die Bezeichnung »Hauptlehrer« kann nicht als Titel angesehen werden, sondern stellt die Bezeichnung eines Amtes dar« (Mayrhofer, str. 753).

Zákon ze dne 19. září 1898 ř. z. č. 174, M. Vrdgsbl. Nr. 54 ovšem neuvádí nikde názvu »professor« a mluví všude jen o hlavních učitelích; ale že se tím ustanovení zákona z r. 1872 nepokládá za změněné, nejlépe z toho vysvítá, že minist. vládní věstník z r. 1900 č. XXV., str. CCLXXV uvádí: Der Min. f. C. u. U. hat die nachbenannten Professoren an staatl. L. u. Lnn. B. A. in die VII. Rgsclasse befördert atd. *S.*

---

2. Požívají-li professoři zemských vyšších škol hospodářských reciprocity vzhledem k ústavům státním, a počítala-li by se služební léta professorům těm při přechodu na ústav státní?

Odpověď: Ve zprávě o činnosti morav. výboru zemského v době, od 1. ledna do konce prosince 1877 na str. 241 stojí:

Dle přípisu c. kr. mor. místodržitelstva oznámil Jeho Excellence pan ministr orby výnosem ze dne 14. března 1877 č. 1103 o žádosti mor. výboru zemského, by s učiteli na zemských hospodářských školách středních co do služby nakládáno bylo jak s učiteli ze státních škol středních, že věc tu provésti lze toliko cestou zákonodárnou, že však pro nepatrný počet hospodářských středních škol zemských vůbec není tu nutnosti, by předložen byl o tom zvláštní zákon.

Žádal-li by však nějaký na hospodářské škole jsoucí učitel před přijetím svým na ústav státní o to, by mu léta v službě zemské strávená čítána byla do pense, pak lze toho dosáhnouti jen cestou Nejvyšší milosti Jeho Veličenstva.

---

3. Jak rozuměti stránce 16. Weisungů, kde stojí: Die »erste Fortgangsclasse mit Vorzug« ist bei tadelfreiem Sittenzeugnisse dann zu ertheilen, wenn in einem Zeugnisse kein Praedicat unter »befriedigend« und wenigstens eines auf vorzüglich lautet, wenn ausserdem jedes dazu vorkommende befriedigend durch ein vorzüglich aufgewogen wird? Znění toto připouští pochybnosti, a) může-li býti vyznamenání při zákonných mravech, b) musí-li býti 1 výborná *přes* ony výborné, které se kryjí s uspokojivými, Že chvalitebné samé nedělají vyznamenání, nýbrž že při nich musí býti jedna aspoň výborná, je jasno z textu. Ale, což měl-li by žák 7 chvalitebných, 1 výbornou a 1 dobrou při 9 předmětech, nebo 5 chvalit., 2 výb. a 2 dobré při 9 předmětech, nabývá-li vyznamenání či musí míti »ausserdem« 1 výbornou?

Odpověď: Ad a) Dle minist. vyn. ddto 2. března 1866 č. 4634 C. U. ex 1865 4) nesmí se přisouditi všeob. třída s vyznamenáním těm žákům, kteří dostali z mravů známku méně zákonnou.

Vynesení toto odvoláno ani změněno nebylo, neruší tedy známka »zákonná« z mravů vyznamenání a je v tomto případě »Sittenzeugnis« den gesetzlichen Anforderungen entsprechend, tedy »tadelfrei«.

Ad b) Slovu ausserdem není rozuměti ve smysle rozmnožovacím. Nastupuje tedy vyznamenání, má-li žák 1 výbornou, ostatních 8 známek chvalitebných, anebo má-li 1 výbornou, 7 chvalitebných a 1 dobrou, nebo má-li 2 výborné, 5 chvalitebných a 2 dobré a t. d. Při tom ovšem se tělocvik nepočítá ani na stránku dobrou, ani na zlou; ba má-li žák 4 nedostatečné při 9 předmětech a z těchto 9 předmětů jest jedním také tělocvik, nastupuje vysvědčení třídy třetí, tělocvik vůbec nepadá na váhu, ovšem nechodil-li žák do němčiny. Pakli do němčiny chodil a z ní nabyl známku aspoň dostatečnou, rozhoduje tato známka na stránku lepší; vysvědčení tu bude jen II. třídy. Jenom kdyby žák měl i z němčiny známku nedostatečnou, zůstává vysvědčení o třídě III.

Tiskem české grafické společnosti »Unie« v Praze.

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

ČÍSLO 4.

O výslovnosti hlásky r.

Podává Ladislav Dolanský.*)

Emil Palleske uvádí své dílo »Die Kunst des Vortrags« kapitolou Jugendgeschichte meines *R.* Když autor v osmnácti letech opouštěl gymnasium štětínské, měl na ústavě veřejnou řeč k abiturientům. Biskup Ritschel, dověděv se, že Palleske hodlá studovati theologii, povolal jej k sobě, pochválil za jeho řeč, ale podotkl zároveň, že výslovnost jeho má těžkou chybu: neumí vyslovovati řádně hlásky *r*, místo »die Trümmer des römischen Reiches« říká něco jako »die Tgümmer des gömischen Geiches«. I poslal biskup nadějného mladíka na ústav hluchoněmých, aby jej tam z tohoto nedostatku vyléčili. Ale Palleske měl jazyk tuze tlustý, neohebný, vyučování nemělo tedy úspěchu. Palleske nezůstal při theologii. Studoval filosofii a chtěl se věnovati divadlu. Na svou chybu nezapomněl. Hudební ředitel Löwe vpravil mu konečně jakési počátky slušného *r*, ale za mnoho to nestálo. Nastudovav několik úloh, Palleske představil se Theodoru Döringovi, avšak sotva že svého Mefista deklamovati počal, přerušil jej Döring: »Vždyť neumíte vyslovovati řádně *r*! Kdo to neumí, je vždy hudlařem, schází mu síla i zřetelnost řeči. Postavte se před zrcadlo, naplňte plíce co možno vzduchem a vyslovujte co nejsilněji slovo Narr.« Palleske vyslovoval, ale jazyk byl stále ztrnulý, nechvěl se. »Dělejte to po tři dni ve dne v noci, pak zase přijďte.« Třetího dne, o půl desáté hodině večerní Palleske zburcoval Döringa. Jazyk se již trochu chvěl, arci ještě nevolně a nemotorně; na počátku slova pak nechtělo se vůbec pravé *r* ozývati, a to vlastně bylo nejnesnadnější. Dvě léta ještě trvalo

*) K rozpravě této užil jsem hlavně spisů: *Grützner*: Physiologie der Stimme und Sprache, 1879; *Merkel*: Physiologie der menschlichen Sprache, 1866; *Storm*: Englische Philologie I, 1892; *Sievers*: Grundzüge der Phonetik, 1893; *Bremer*: Deutsche Phonetik, 1893; *Beyer*: Französische Phonetik, 1897; *Vietor*: Elemente der Phonetik, 1898; *Palleske*: Die Kunst des Vortrags, 1880; *Gebauer*: Historická mluvnice jazyka českého I, 1894; *Legouvé*: L'art de la lecture, 1877; *Koschwitz*: Grammatik der neufranzösischen Schriftsprache I, 1889; *Trautmannovy* články v časopisech Anglia (III, 1880) a Phonetische Studien (I, 1888); *Rousselot*: Principes de phonétique expérimentale I, 1897.

pilné cvičení, než Palleske dovedl vyslovovati řádné *r*, jež pak nazýval »nejušlechtilejší ze všech souhlásek«, »pokladem všech velikých herců«, ba na jednom místě docela »skřivanem, klokotajícím slavíkem, herojským vířením řeči«. »Blaze šťastnému dítěti,« volá, »které tuto hlásku od svého kmene obdrželo, blaze dítěti, které ji po své matce zdědilo!«

Všimněme si tedy podstaty hlásky, která nejen Palleskovi, ale též jiným, daleko slavnějším lidem působila obtíže, a jíž za starověku na př. Demosthenes na počátku své dráhy, Alkibiades pak po celý život vyslovovati nedovedli.

Náš sluch rozeznává dva hlavní druhy zvuku: ton a šum. Kmity vlnité, rychlé, v pravidelném pořádku se opakující (jak děje se při samohláskách) způsobují *ton*. Pohyby pomalejší, v nepravidelných lhůtách se vracející aneb ty, jež nepravidelnou formu mají (jako při pronášení souhlásek) dávají *šum*. Šum vzniká při mluvení, zatarasí-li se proud dechový; může tedy vzniknouti jen na těch místech, kde mluvidla zúžiti se mohou. Takových míst jest od plic až po otvor úst a nosu v našich mluvidlech mnoho. Dle síly proudu dechového a dle toho, jak dokonalé jest zúžení, nastává šum hlasitější neb tišší. Některý šum jest tak slabý, že jen zvláštními přístroji lze jej zjistiti. Takových zcela jemných šumů není prost žádný živel slyšitelné řeči, poněvadž jakési lámání vdechovaného neb vydechovaného proudu vzduchového vždycky se děje. I čistý vokál provázen bývá takovýmto šumem, ale šumy ty jsou tak nepatrné, že se o nich při popisu hlásek obyčejně ani zmínka neděje. Tak nemluvíme při zavřeném *i* neb *u* o průvodním šumu, ačkoliv při *i* dosti jasně slyšeti zvuk podobný souhlásce *j*, při *u* souhlásce *v*.

Rozeznáváme trojí druh šumu: explosi čili výbuch, tření a chvění

Při *explosi* zatarasí se na některém místě cesta proudu dechovému. Toto zatarasení samo pravidelně není hrubě slyšné; teprve když dech přehradu prorazí, nastává šum, slyšíme hlásku explosivnou. Vyslovujeme-li podle sebe hlásky *ap* a setrváme-li na útvaru mluvidel při tvoření hlásky *p*, nastává přestávka v mluvení tak dlouho, dokud přehrazení trvá. Teprve když proud dechový otevřením rtův se uvolní, vlny vzduchové z úst vyniknou a vnějším vzduchem na naše ucho působí. Explosivy dělí se dle místa, kde přehrada se utváří, na retné, retozubné, zubné dásňové, podnebné a hrdelné.

Tření vzniká, prodírá-li se dech úžinou v mluvidlech utvořenou, o jejíž stěny se otírá. Příklad vidíme na bilabialném *f*, při němž rty jsou až na malý střední otvor uzavřeny. Otvor ten jest tak úzký, že proud jen stěží se prodírá a třením o kraje otvoru šum způsobuje. I tyto souhlásky, spiranty neb frikativy zvané, dělí se ve skupiny svrchu uvedené; rozeznáváme tedy spiranty retné, zubné, hrdelné atd

Chvění vzniká, jestliže explose tak rychle se opakuje, že, ačkoliv jednotlivých rázů postřehujeme, přece nám splývají v souvislý rachot. Sem patří různé druhy hlásky *r* a příbuzného *ř*. Pro chvění jest potřebí značnějšího proudu dechového než k explosi neb tření; pohyb při chvění není totiž aktivní, nýbrž passivní, způsobený toliko tlakem vzduchového proudu, který semknutí neustále proráží, kdežto elastické části mluvidel vždy zase do původní polohy se vracejí. Chvění lze docíliti na rozmanitých částech mluvidel, hlavně však na jazyce, čípku,

hlasivkách a rtech. Dle toho rozeznáváme *r* jazyčné (lingualné), čípkové (uvularné), hrtanové (glottalné) a retné (labialné).

U nás nejobyčejnější jest *r jazyčné*, a sice onen druh, kterému říká se *dásňové*, alveolarné. Při této hlásce chví se přední část jazyku, jenž při tom na dásně řezáků ve svrchní čelisti naráží, kdežto postranní jeho kraje těsně k stoličkám přiléhají, tak že proud dechový toliko mezi jazykovou špičkou a dásní procházeti může. Počet nárazů jazykových u téhož člověka mění se dle toho, jaké postavení má hláska *r* v některém slově. Mezi samohláskami stačí 2—3 nárazy, na konci slova nezřídka jen jeden, na počátku 3, při zvláště zřetelném vyslovení 4—5. Jak Donders vyšetřil, trvá doba nárazu $^1/_{25}$—$^1/_{39}$ sekundy. Tomuto dásňovému *r* říká se také *supradentalné*, poněvadž nad zuby se tvoří. Ale jsou také zubné, *dentalné* jeho odrůdy. Tak shledal prof. Cornu v dialektě bagnardském *r interdentalné*, tvořící se mezi svrchními a spodními řezáky. Také Joret a Schuchardt konstatovali v některých dialektech francouzských čistě zubné *r*, které po zubných souhláskách připouští Storm také pro norštinu, ba i pro vlaštinu a španělštinu. Jestliže se jazyk ještě dále na patro posune, vzniká *r cerebralné* či kakuminalné. Cerebralnými nazýváme totiž hlásky, které se tvoří pozdvižením špičky jazykové k střednímu patru. Při tomto článkování jest špička jazyková v zad zahnuta a *r* bývá jen slabě artikulováno. Vyskytá pak se *r* cerebralné v dialektech anglických, v řečech novoindických a ve švédštině, a jest svým tvořením velice podobno cerebralnému *l*, se kterým se také zhusta zaměňuje.

Druhá species nemálo rozšířená jest *r čípkové*, uvularné, způsobené chvěním čípku vpřed vypjatého, při čemž zadní hřbet jazykový k zadnímu patru jest povýšen jako při hlásce *ch*. Neutvoří-li se zároveň podélný žlábek, v němž by se čípek pohyboval, přechází tento zvuk skutečně v jakési *g* neb *ch*, při čemž se měkké patro a jazykový hřbet na utvoření průliny třecí súčastňují. Tím vysvětlujeme si též název často se vyskytující: *r gutturalné*, hrdelné. Zachvění tohoto *r* trvá $^1/_{19}$—$^1/_{28}$ sekundy, za sekundu objevilo by se tedy celkem as o deset nárazů méně nežli při *r* jazyčném. K úplně jasnému vytvoření této hlásky jest dle Merkla třeba 2—3 zachvěvů čípků. Při rychlém mluvení a při zpěvu (jemuž ostatně tato species málo se hodí) tvoří se často jen jeden záchvěv, anebo se substituuje zvuk souhlásce *ch* podobný. Má-li se čípkové *r* určitěji označiti, třeba 3—6 vibrací čípku, což zvláště při zdvojeném *r* se vyskytá. Stojí-li *r* na počátku slabiky, má-li se tedy vytvořiti z indifferentní polohy mluvidel tu mluvidla nastrojí se nejprve na *h*, pak na *ch*, a potom teprve nastane chvění, tak že ucho dostává dojem, jako by jedna z těch hlásek předcházela. Jest-li čípek příliš dlouhý, anebo zadní mluvidla jinak jsou chybná, jest vytvoření jasného *r* čípkového nemožno. V tom případě účastní se chvění také měkké patro se svým okolím; zvuk tím nastalý jest drsný, hrubý, chraptivý. Dle Dondersa, který jinak čípkového *r* velice se zastává, jest při vyslovování jeho mnohém více příležitosti k chybám než při *r* jazyčném.

R hrtanové tvoří se ve štěrbině hlasové chvěním obou hlasivek Obdržíme je snadno, jestliže samohlásku *a* velmi tiše na hlubokém tóně zpíváme a pak se snažíme ještě o několik tonů níže sestoupiti.

Jest to zvuk chraptivý, který se u jednotlivých osob časem vyskytá, ba i v některých krajinách (Meklenbursku, Předním Pomořansku a Dánsku) jako dialektická zvláštnost se jeví, celkem však pro nás valné důležitosti nemá.

Ještě méně důležito jest *r retné* labialné. Tento zvuk jest každému dobře znám. Vyslovují jej děti, když chtějí napodobiti *r* lidi dospělé, a často slýcháme jej jako interjekci s některou retnou souhláskou (b, p). Dle Forstera užívá se tohoto *r* jako obvyklé souhlásky na některých ostrovech při Nové Guineji; dle jiných vyskýtá se ve finských dialektech.

Ve výkladech dalších přihlížeti budeme toliko k oběma nejdůležitějším druhům, totiž k *r* dásňovému a čípkovému. Při obou pozorujeme ještě některé odstíny hodné povšimnutí.

Jako rozeznáváme jasné *b, d, z* proti temnému *p, t, s*, tak rozeznáváme také *jasné r* proti *temnému r*. Rozdíl při této hlásce není však tak patrný jako při jiných, neboť jednak jest při *r* vždy silného proudu třeba, aby se rachot způsobil, jednak zeslabení či redukce zvuku jen po jistou míru jest možná, sice by rachot ve tření se proměnil. Ani větší neb menší rychlost záchvěvů není tak zřejma pro ucho, aby se dle toho jasnější a temnější zvuky rozeznávaly. Rozdíl spočívá tu nicméně nejen na těsnější a volnější artikulaci, nýbrž i na tom, že silnější proud dechový rozšiřuje svou cestu, že tedy chvějící se plocha jest širší a rachot mocnější. V německém slově *scharen* jest *r* jasné proti temnému ve slově *scharren*. V praxi má tento rozdíl také ten význam, že jasné *r* mění se v jasnou hlásku příbuznou, na př. *z*, kdežto temné *r* dává temný zvuk, na př. *s*. Někdy také působí (v něm. dialektech) temné *r* na předcházející jasnou hlásku a ztemňuje ji.

Hláska *r* (jazyčná i čípková) může se též tvořiti beze všech záchvěvů, tedy nerachotivě, tak že vzniká *r non vibrans*, jakási hlasná spiranta Při tomto zvuku utvoří se štěrbina v ústech jako při rachotivém *r*, tedy štěrbině pro hlásku *s* (při uvulárném *r* pro *ch*) velmi podobná, ale dechový proud nevytvořuje nárazů jazykových (po případě čípkových), nýbrž jen jakési mírné otřásání spodní a svrchní plochy ve štěrbině. Chvějí-li se při tom svazy hlasové, povstává zvukový dojem jakéhosi nedokonalého *r*. Často pozorujeme při své neb cizí výslovnosti, že řádné *r* nejprve takovýmto nerachotivým se počíná a pak v rachot přechází. Takovéto *r* jest obvyklé v angličtině na počátku slova, pak také v severozápadním Německu.

Časem mluví se také o *bezezvukém či nehlasném r*. Jest to *r* s jediným nárazem jazykovým neb i bez něho a vyskytuje se časem po bezezvukých, temných souhláskách aneb před nimi. Nejznámější příklad poskytuje frančtina na konci slov, a to nejen po temných, nýbrž i po jasných hláskách, na př.: pâtre, titre, sabre, cuivre, plaindre. Někdy takovéto *r* ve výslovnosti vůbec odpadá a vyslovuje se prostě *quat*. Podobné *r* bylo asi ve staré češtině ve dvouslabičném *krvavý* a pod.

* * *

Jak jsme již pravili, jest pro řeči indoevropské nejstarší a původní *r* jažyčné. Máme jednak určité zprávy na př. o řeckém a latinském *r* ve středověku, že takto se vyslovovalo, jednak pozorujeme to ze zá-

měny hlásky *r* s jinými zubnými hláskami, na př. s *s*. Nejhlavnějšího soka, *r* čípkové, lze sledovati až k jeho vzniku, který stal se v době nepříliš vzdálené. Toto *r* čípkové, čili uvularné (označme jej třeba značkou *ŕ*) jest dnes značně rozšířeno. Dle Trautmanna a Storma rozmohlo se značnou měrou ve Francii, Německu (téměř ve všech krajích, hlavně v městech), Anglii (kde je však omezeno na určitě ohrazený okres), Belgii, Hollandsku (kde dosud je zvukem řidším), Dánsku (kde ve městech úplně vládne, kdežto na venkově udržuje se *r* dentalné), Norsku (hlavně na jihozápadním pobřeží) a v jižním Švédsku, pak ve větších městech švýcarských, a sice na německém i francouzském území Za to země romanské mimo Francii, pak Řecko, kraje slovanské, Uhry a Turecko *ŕ* vlastně neznají. Jen v ruské šlechtě začíná prý se zahnizďovati.

R čípkové vzniklo, jak se zdá, ve Francii.*) Stará frančtina znala jenom *r* dásňové. Tomu nasvědčuje záměna *r* s *l* na př. ve slovích apôtre z apostolus, orme (ulmus); aneb s *d* a *t* ve slovích arroser (adrosare), chaise (cathedra); nebo konečně s *n* vordre (ordinem), diacre (diaconum) atd. Tento stav trval až do století XVII. Bezpečnou zprávu o tom čteme v Hypomneses Henrici Stephani (zemř. r. 1598), který konstatuje, že lid pařížský zaměňuje *r* s *s*, vyslovuje na př. la rairon místo raison. Také Theodorus Beza píše asi v též době o tomto zjevu uváděje, že Pařížané říkají mese, pese místo mère, père. Z této záměny vyplývá určitě, že *r* tehdy bylo ještě jazyčné. Roku 1670 vyšel Molièrův »Bourgeois gentilhomme«. Ve výstupu s filosofem (ve II. aktě) čteme: Et l' R (se prononce) en portant le bout de la langue jusqu' an haut du palais; de sorte qu' étant frôlée par l'air qui sort avec force, elle lui cède, et revient toujours au même endroit, faisant une manière de tremblement. Zde máme zcela bezpečně *r* dásňové, a to nikoliv ono pohodlné, asi nehrubě rachotivé *r*, které se za *s* zaměňovalo, nýbrž *r* vykonávané několika nárazy špičky jazykové o dásně. Vzpomeneme-li, že za této doby pařížský dvůr úplně podléhal vlivu španělskému, a že Španělé nikdy neznali jiného *r* než dásňové, uvěříme tomu tím spíše. Ale již několik desítiletí před vydáním oné veselohry Molièrovy počínalo se *r* čípkové rozšiřovati. Zavedly je précieusy. Těmto přepjatým rozšiřovatelkám převrácené kultury, které vytkly si za účel dévulgariser la langue, nestačovalo, že měly svá zvláštní slova, zvláštní, frase, zkrátka zvláštní řeč, o níž celé slovníky jsou vydány: i zvláštní neobvyklou výslovnost chtěly míti a vytvořily si také nové *r*. Kolem polovice XVII. století bylo v Paříži množství tak zv. ruelles, totiž cerclů, kde se précieusy scházely, a brzy potom mělo každé značnější město francouzské své précieusy a s nimi i nové *ŕ*, které se sice jako vadná výslovnost vyskytovalo již dříve zajisté za všech dob a u všech národů, ale zde po prvé počalo býti znakem povznešenější kultury, vyšší uhlazenosti. Asi o sto let později bylo již *ŕ* v Paříži značně rozšířeno. Kempelen praví ve svém spise Mechanismus der menschlichen Sprache z r. 1791: In Paris schien es mir, als wenn wenigstens der vierte Theil der Einwohner schnarrte, nicht weil sie das

*) V následujícím líčení přidržujeme se Trautmanna, ačkoliv Jespersenových námitek nepodceňujeme.

rechte *R* nicht aussprechen können, sondern weil man eine Annehmlichkeit darein gesetzt hat und es einmal zur Mode geworden ist; und diese Mode kann nicht wie andere Moden aufhören, denn ganze Familien haben das Zungen-r längst verlernt und das Schnarren wird sich bei ihnen auf Kindeskinder fortpflanzen. A Kempelen měl pravdu. Dnes celá Paříž vyslovuje *ř*, a po ní vyslovují tak všecka větší města francouzská a jejich okolí. Jen venkov vzdálený většího centra zachovává *r* dásňové, které však pro jeviště a zpěváky i ve Francii stále ještě jest zákonem.

Co se týče němčiny, lze z podobných úkazů dokázati, že pouze dásňové *r* až do nedávných dob bylo tam obvyklé. I zde zaměňuje se zhusta *r* se *z* a *l* jako v romanštině. Také positivní svědectví se tu vyskytují. Valentin Ickelsamer ve své Ein teutsche Grammatica (1534) označuje *r* jako zvuk, »so die Zung kraus zittert«. Christian Weise r. 1672 posmívá se komusi, který neuměl vyslovovati *r* jazyčného. Sto roků později (1777) Adelung již zcela přesně rozeznává *r*, které »mit einer zitternden Bewegung der Zungenspitze an dem Gaumen ausgesprochen wird«, a *r*, které se v hrtanu vyslovuje, »wodurch gleichfalls ein rauher, zitternder Laut entsteht«. Známý akustik Chladný, který r. 1756 ve Vittenberce se narodil, dosvědčuje r. 1824: In manchen Gegenden Deutschlands wird das *R* fast allgemein als Kehllaut ausgesprochen«. Jakým způsobem rozšířilo se toto *ř* v Německu? Napodobováním Francie. Co přišlo z Paříže, bylo považováno za ušlechtilejší, a kdo platiti chtěl za osvíceného, moderně vzdělaného, vyslovoval *r* tak, jak pronášeli je Francouzové. Ponenáhlu přijímala tuto výslovnost celá města, pak celé kraje. Jest zajímavo, sledovati u německých fonetiků výklady o tom, jak čípkové *ř* se stále víc a více rozmáhá, zachvacuje nejprve mládež, pak starší obyvatele a dobývá si místa za místem. Trautmann radí tomu, kdo by takovýto přechod chtěl sledovati, aby zašel v Knautheinu neb Sommerfeldu (u Lipska) do nějakého hostince. Uslyší prý tam, jak staří lidé, kteří hrají v karty, říkají »Trump raus!«, kdežto jejich synové při kulečníku: »Du bist dřan, Fřitze«.

Z toho, co jsme uvedli, vyplývá, že nejen různé fysiologické momenty, ale také moda, a hlavně napodobení řeči vyšších vrstev společenských jest důležitý faktor v hláskosloví. Jest to moment psychologický. Zcela malé kruhy působí zde zrovna tak jako v zavádění nového kroje. Na tomto psychologickém zjevu zakládá se mizení dialektův a nahrazování jich řečí spisovnou. Méně vzdělaný snaží se ukázati, že dovede právě tak mluviti jako člověk vzdělanější, a opouští formy zděděné, stydí se za ně.

*

Všimněme si nyní některých hláskoslovných proměn při hlásce *r* (*ř*).

I. Především pozorujeme, že se *r* (*ř*) střídá velmi často s jinými hláskami, tak na př. se *z*, *s*, *d*, *l*, *g*, *ch*, ba i se samohláskami *a* neb *u*. Tyto změny dlužno rozděliti ve čtyři kategorie.

a) Do první patří proměna hlásky *r* v některou spirantu. Pravili jsme již svrchu, že k vytvoření rachotivého *r* třeba jest mocného proudu

dechového *), jímž rozráží se přehrada na dásni utvořená tolikrát kolikráte jazyk svou elastičností v původní polohu se vrací. Nemá-li proud dosti síly, aby chvění jazyku způsobil, setrvají příslušná mluvidla bez pohybu, a to v artikulaci otevřené, tak že vzniká tření. Při *r* dásňovém průlina mezi jazykem a patrem podobá se při tom velice průlině utvořené při *z*, od které se vlastně jen tím rozeznává, že jazyk při *r* jest více vzad stažen. Posuneme-li jej směrem k zubům, povstává samo sebou *z*, kdežto zase dostáváme z hlásky *z* stažením jazyku v zad *r* nerachotivé.

R, které se zaměňuje se *z*, jest jasné, ono, které se střídá s *s*, temné**). Příklady záměny, o níž právě mluvíme, jsou četné. Latinské onus-oneris, sthň ror (proti gothsk. raus), hören proti hausjan atd. Jak ve frančtině měnilo se snadně *s* v *r* a naopak ve slovích rairon, mese místo raison, mère, svrchu jsme uvedli.

Čípkové *r* se mění podobným pochodem v některé odrůdy hlásky *ch*. V pařížské výslovnosti slýchati jest dle Beyera ve slově carte skoro hlásku *ch*. Podobně děje se i ve výslovnosti berlínské. Grützneroví, spisovateli známého díla »Physiologie der Stimme und Sprache«, vyjádřil jakýsi Francouz podivení z toho, že Němci týmž písmenem zcela různé zvuky označují. Tak prý píší *g* místo *r*. Když Grützner to popřel, poukázal Francouz k tomu, že v němčině se píše *Tag*, kdežto slyšeti jest na konci *r*. Tu teprve pochopil Grützner, že Francouz zvláštní dialektickou výslovnost německého *g* spojuje s dialektickou výslovností francouzského *r*.

b) Zvětší-li se průlina ještě o nepatrnou míru, totiž, vzdálíme-li špičku jazykovou ještě poněkud od dásní, ponechávajíce co možno ostatní jeho části v předešlém stavu, přestává již vůbec tření a vzniká vokal. Barva jeho mění se dle postavení kořene jazykového. Při dásňovém *r* bývá to nejčastěji *l* zavřené (sr. dolnosaskou výslovnost slova Bier), při čípkovém jakési *a* (brandeb. Vata). Sem bychom také přičísti mohli dialetickou záměnu *u* za *r* v mor. Krbík-Kubík, Krbaňa-Kubaňa a t. d.

c) Ke 3. skupině patří proměny hlásky *r* v některou zubnou explosivu. Při dásňovém *r* jest přehrada utvořená mezi jazykem a dásněmi objemu nepatrného, ježto pouze špička jazyková dásní se dotýká a zase odskakuje. Jestliže místo rachotivého *r* vyslovujeme *r* jen o jednom rázu, stává se, že tento objem mimoděk zvětšujeme. přehradu rozšiřujeme tak, jak toho vymáhá *d*, *t*, při němž přehrazení jest širší, pevnější. Z toho vzniká na př. v němčině výslovnost fettig m. fertig, v češtině pedlík (perlík), Kadle (Karle) a pod.

d) Vyslovujeme-li *r* nerachotivě, jedním toliko odrazem jazykovým, není třeba tak pevného uzavření jazykového po obou stranách zubů. Jestiže však toto uzavření tak se uvolní, že proud dechový vy-

*) Poznáme to velmi snadně, jestliže si šeptem vyslovíme nejprve některé souhlásky jiné, na př. s, p, d a potom r.

**) Komu by nebyl rozdíl mezi jasným a temným *r* dosti patrný, ať vysloví *z* a stahuje jazyk v zad; obdrží r jasné. Pakliže vyslovuje *s* a stahuje jazyk, dostane *r* temné, obyčejně bezezvuké.

stupuje lateralně (po obou stranách jazyku), vzniká hláska *l*. Tato změna vyskýtá se zhusta v češtině, zvláště při slovech přejatých, kde by dvě *r* brzy za sebou následovala: lejstra, pulmistr. V němčině Tölpel (dörper = Dorfbewohner), Maulbeere (mûrberi). Ve frančtině matelas (stfr. materas), crible (cribrum), autel (altare)l

II. K těmto záměnám připojme úkaz všeobecně známý, totiž vsouvání *t*, *d*, *b* ve skupiny *sr*, *zr*, *lr*, *nr*, *mr*, jak vidíme ve slovech mázdra, pondrava, Oldra, straka; Schwester, Strom; croître, chartre, moindre, tendre (tenerum), foudre, sembler.

Při výslovnosti hlásek *s*, *l*, *n*, *m* není přehrada v ústech úplně uzavřena; vzduch uniká při *s* štěrbinou třecí, při *l* lateralně podél dásní stoličkových, při *n* a *m* dutinou nosní. Tím ztrácí se část proudu, kterého pro vyslovení *r* jest třeba. V okamžiku, kdy chceme po souhláskách těchto vysloviti *r*, jest nutno proud ten nezvykle zesíliti. Náhradu za toto nepohodlé zesílení proudu dechového si zjednáme, jestliže bezprostředně dříve, než vyslovíme *r*, přehradu neproniknutelně semkneme; při *s* a *l* tím, že doplníme uzavření jazykové při dásních, při *n* a *m* tím, že uzavřeme vstup do dutiny nosní.

Tím způsobem se nahromadí dostatečné množství dechového proudu pro vyslovení *r*, avšak při rozevření přehrady vzniká explosiva vtírající se mezi sousední zvuky.

III. Přikročíme nyní k výkladu hlásek průvodních, které se při *r* (a *l*) původně samohláskovém časem vyskytují. Za nejjednodušší prvky, ze kterých se slova a slabiky skládají, prohlašují se obyčejně toliko hlásky, a rozumíme tím pravidelně zvuky, které za exspiračního proudu určitým postavením mluvidel se vytvářejí. Avšak slovo *sám* na př. neskládá se toliko ze zvuku *s*, *a*, *m*, totiž pouze z těchto hlásek, jak se vyslovují, když mluvidla určitě na *s*, *a*, *m* jsou nastrojena; neboť mezi tím, co mluvidla z postavení svého při *s* do posice při *a* a později od *a* do *m* přecházejí, zní hlas stále.

V těchto přechodních okamžicích však nezní ani čisté *s* ani čisté *a*, ve druhém případě ani čisté *a*, ani pouhé *m*, nýbrž mezi východiště hlásky *s* a zakončení hlásky *a* vkrádají se zvuky přechodní rovněž tak jako mezi počáteční vyslovení hlásky *a* a konečné vyslovení *m*. Takovéto přechodní nebo průvodní zvuky řídí se vždy svým sousedstvím, budou tedy ve slově *sama* jiné nežli ve slově *símě* aneb *sumu*.

Pro jejich příliš krátké trvání se o nich mimo zvláštní případy při rozboru slabiky obyčejně nezmiňujeme. Časem však některé původně sonorní souhlásky redukují se v takovéto zvuky průvodní; tak nastávají neúplná, redukovaná *j*, *l*, *m*, *n*. Naopak zase některé zvuky přechodní zesilují se časem tak, že vystupují jako hlásky základné; tak vzniká na př. *o* z dvojhlásky *au*, kteréžto *o* bylo dříve průvodnou, spojovací hláskou diftongu. Podobný případ jest také při vystupování podružných vokalů u slabikotvorného *r* (*l*, *m*, *n*) v češtině. Tím, že artikulace těchto hlásek se zpozdí, vystupují přechodné zvuky důrazněji a stávají se patrnými samohláskami.

V některých případech, jak známo, čeština opět vrací se k tvaru dřívějšímu. Z někdejšího *brzo* stává se *byrzo* a z toho opět *brzo*. Tu

dlužno míti na mysli, že takovéto proměny nestávaly se rázem; při první proměně nezněl hned plný vokál, nýbrž hlas průvodný jen znenáhla v něj se přetvořoval. Taktéž se dělo, když z plného tvaru *tryt* vyvíjel se zase tvar *trt*.

Průvodných samohlásek při *r* a *l* jest v češtině historické několik; ani místo jejich není stejné, vyskytujíť se někdy před *r* a *l*, jindy po nich. Ale tato přílišná různost jest více zdánlivá a ve většině případů se snadně vysvětlí.

* * *

Zbývá ještě promluviti několik slov o *ř*. O hláskách palatalných jsou i v nejlepších fonetikách mínění odchylná a z velké části nesprávná, ježto autoři vykládají o zvucích, jichž buď vůbec neznají, aneb kterých aspoň vysloviti nedovedou. Není tomu dávno, co se vykládalo *ť*, *ň* a pod. za zvuky složené, tedy za jakési *t* neb *n*, ku kterým přidává se *j*. To se již nyní neděje; kapitola o složených zvucích se značně zredukovala, poněvadž zvuk, který jest od svého nasazení až k vyznění stejný (jako na př. naše *c* a *ř*), nepovažuje se za složený. Ale mínění nehrubě správná vyskytují se o těchto zvucích stále. Tak někteří nechtějí uznávati měkkého *ř*, ježto prý úžina při palatalisaci vzniklá. nepropustila by dosti vzduchu k rachocení potřebného. A přece takovéto *ř* jest v ruštině a bylo také kdysi v češtině. Přední fonetik anglický Sweet o něm dobře ví, a také Storm je uznává ve druhém vydání své výtečné Englische Philologie.

Ještě větší obtíž působívá fonetikům výklad hlásky *ř*. Sievers ještě ve IV. vydání svých Grundzüge der Phonetik představuje si *ř* tak, že se k *r* úplně hlasné *š* připojuje Podobně učil také Miklosich i ve druhém vydání své Vergleichende Lautlehre. Ve skutečnosti jest naše *ř* hláska vzniklá chvěním jazyku jako *r*; ale části jazykové za chvějící se špičkou, tedy střední a zadní jazyk, zaujmou k dásním a tvrdému patru postavení takové, jaké zaujímají při sykavkách. tak že proud dechový prodírá se napřed úžinou sestrojenou na tření, a pak teprve způsobuje chvění jazyku. Proto jest při *ř* třeba ještě silnějšího proudu dechového nežli při *r*, proto se také často stává, že s počátku sykavý, nerachotivý zvuk zaznívá, který teprve zesílením dechu v rachot se proměňuje Chvění při *ř* nedosahuje také nikdy takové intensity jako při *r*. Při čípkovém *ř* jest postup opačný. Proud dechový, který chvěním čípku jest rozvlněn, prodírá se potom úžinou na patru utvořenou; tato úžina vykonává se na měkkém neb až na tvrdém patru.

Jako se rozeznává *r* jasné i temné, tak lze činiti týž rozdíl při *ř*. Řekneme li slovo *dřevo*, vyslovili jsme *ř* jasné; ve slově *třpyt* jest *ř* temné. Toto rozeznávání pronikalo ve staré češtině zcela patrně a jest znázorněno v některých rukopisech. Jako *r*, tak i *ř* mění se v příslušné zubné spiranty, a sice proměňuje se jasné *ř* v *ž*, temné *ř* v *š*. Příklady u Gebauera v § 271 uvedené shodují se vesměs s touto zásadou.

Přírodovědecké sbírky zemí našeho mocnářství.*)

Antonín Nosek.

Čáslav.

III. *Přírodovědecké sbírky ve Slezsku.*

1. *Opava.* Zdejší museum založeno r. 1819 professorem a pozdějším řiditelem gymnasia Faustinem Ensem za spolupůsobení purkmistra J. Schösslera a setníka Mikuláše z Buchbergu. Nalézá se v staré budově ženského paedagogia na dolním náměstí. Obsahuje knihovnu se skoro 40.000 svazky, pěkné sbírky starožitností, mincí, zvířat a rostlin. Sbírek těch sám jsem neviděl, neboť jsou o prázdninách zavřené (viz Baedeker: Österreich-Ungarn str. 314. 1898).

Bližších pak zpráv jsem se o nich nedopídil.

2. *Těšín.* Sbírky přírodopisné nalézají se v museu Šeršníkově v ulici z náměstí hlavního vedoucí, téhož jména.

Leopold Šeršník byl knězem řádu jesuitského a pěkné sbírky sám nastřádal spolu s knihovnou. Meškal i v Praze a zemřel v Těšíně roku 1814. Sbírka vzbuzuje truchlivý dojem. Stará budova s těsnými světnicemi, staré skříně a v nich přírodniny upevněné na zadní stěně! Staré etiquety, uzoučké to proužky, jsou připojeny k pěkným většinou kusům. Sbírky jsou namnoze domácího původu; jiné kusy dostával obětivý jesuita od četných svých přátel Cenná jest i knihovna s mnohými rukopisy v primitivních, neuzavřených policích! Nejlépe se zamlouvá dosti bohatá sbírka ptáků. Větší jsou sbírky brouků a motýlů, něco ssavců, lastur a korálů. Nerostopisná sbírka jest na hromadě v dolních částech skříní. Mimo tyto předměty jest tu několik ukázek ethnografických (čínských a j.).

IV. *Přírodovědecké sbírky v Haliči.*

1. *Lvov.* Museum hrabat Dzieduszyckich v ulici teatralné proti škole průmyslové*. Museum povstalo ze soukromých sbírek hraběte dra Wlad. Dzieduszyckého a náleží nyní k fideikomissu hraběcímu. Sbírky umístěny jsou v adaptovaném domě soukromém a obsahují sedm oddělení. Předměty sbírek po většině jsou původu haličského; obsahují spolu i předměty z bývalých zemí polských. V přízemí umístěny jsou v chodbách průřezy a kmeny velkých stromů lesních, ukázky solních dolů (balvan soli 16*q* těžký, sádrovce—alabastry), sbírka dlažebního kamene, sbírky porfyrův a mramorů z okolí Krakova, kus dev. pískovce z Trembowly, koule fosforitové z třetihorních pískovců,

---

*) Dodatek ad I. 42. Soběslav. Ve sbírkách musejního spolku nalézá se i sbírka minerálů i zkamenělin jihočeských a z jiných nalezišť (silurské zkameněliny od Berouna).

Dodatek ad II. 1. Vydán jest český i německý průvodce po museu Františkově v létech 1891 a d.

Dodatek ad II. 3. Olomoucké museum vlastenecké jest ve Ferdinandské ulici č. 2 a bývá otevřeno ve středu od 11—12 a v neděli od 11—12. Nákladem musejním vyšlo i Ptactvo moravské od P. R. Kašpara Cena 30 h.

Dodatek ad II. 6. Sbírky notáře p. Dr. M. Kříže přešly poslední dobou v majetek musea Františkova v Brně.

balvan ozokeritu z Drohobycze, ukázky uhlí haličského (Jaworzna, Nowosielce a Skwarzawa) a zkamenělé kmeny.

V prvém poschodí ve 12 síních jsou uloženy sbírky zoologické a geologicko-palaeontologické. V malé síni I. při vchodu jest bohatá sbírka ssavců diluviálních jako části lebek, kosti a zuby mamuta (přes 60 kusů), nosorožce (Rhinoceros ticthorhinus a snad i jiné druhy) a jelena*). K nim druží se obratle dvou kýtovců třetihorních.

V síních II. a IV. jest rozsáhlá sbírka ptačí, tím cennější, že jsou tu celé řady jednotlivých druhů z různých krajů, různého stáří i vybarvení. Sbírku doplňuje sbírka hnízd s vejci (síň III.). Celkem jest tam zastoupeno na 300 druhů ptáků ve více než 2000 exemplářích. Ze vzácností uvádím supa hnědého, bělohlavého a mrchožrouta (V. monachus 5 kusů, fulvus 7 kusů a percnopterus). Poslední druh — snad bílý orel různých spisovatelů polských — býval hojnější. Z orlů (přes 50 kusů) v zemi hnízdí: orel krátkoprstý (Circaetus gallicus), nejmenší (Aquila pennata), křiklavý (A. naeria 9 kusů dosp. a 5 mláďat) a klektavý (A. clanga 8 kusů). Četná jest počtem kusů (20) sova bělavá (S. uralense), charakteristická pro lesnaté výběžky Karpat, které opouští za tuhých zim. Z jiných sov zmínky zasluhují sova laponská (S. lapponicum z Litvy), sněžní (S. nivale, 4 kusy) a jen za tuhých mrazů se objevující sova krahujní (S. nisoria, 7 kusů). Vzácní jsou pěvci: babka severní (Poecile borealis ♂), sýkora vousatá (Parus biarmicus), sibiřská (P. cyanaeus) a moudivláček (Aegithalus pendulinus), rákosník bahenní (Acroc. palustris), veliký (A. turdoides) a slavíkový (Locustella luscinioides), skřivan podhorní (Phileremus alpestris Bp.), sibiřský (Alauda sibirica ♂) a černý (Melanocorypha sibirica, 1 mládě), křivka bělokřídlá (Loxia bifasciata) objevivší se r. 1866 a pak až roku 1889, méně vzácná křivka bavorská (L. pityopsittacus), hýl rudý (Carpodacus erythrina 1 ♂) a ořešník (Pinicola enucleator), strnad laponský (Plectrophanes lapponica 1 ♂), sněhule (Pl. nivalis, 16 ex), jiřice horní (Fringilla montana), tetřev vrzavý (Tetrao medius), kur sněžný z Litvy (Lagopus saliceti), stepokur kirgizský (Syrrhaptes paradoxus, as 10 ex.), drop veliký a malý (Otis tarda a tetrax), ouhorlík (Glareola torquata 4 ex.), kulík hnědý (Eudromias morinellus. 2 kusy, z Haliče a Podolska), ustřičník malý (Strepsilas interpres ♂ a ♀, Brody) a obecný (H. ostralegus, 5 ex.), volavka stříbřitá (Ardea garzetta) a vlasatá (A. ralloides), koliha malá (Numenius phaeopus ♂, Brody), běhouš rudý (Limosa rufa) a štíhlý (Totanus stagnatilis), jespák islandský (Tringa cinerea), písečný (Callidris arenaria) a ploskozobý (Limicola platyrhyncha), lýskonohové (Phalaropus hyperboreus 3 ♂ a fulicarius, 2 kusy), husa bernuška (Bernicla torquata), turkyně (Anser albifrons), malá (A. minuta), rolní (A. arvensis), liščí (Tadorna cornuta) a rudá (T. cassarca, 1 ♂), kachna lední (Harelda glacialis, 20 kusů, ♂ ♀), kohol (Cl. glaucion), černá (Oidemia nigra), kachna bělohlavá (Oidemia leucocephala, 2 ♂) a zrzohlavá (Oid. rufina, 1 ♂ z Kolomyje), morčák prostřední (Mergus serrator), potáplice lední (Colymbus glacialis, 6 kusů), chaluha obecná (Lestris parasitica) a pomořanská (L. pomarina), racek

*) Ostatní ssavci diluvialní a alluvialní jsou v síni VI.

mořský (Larus marinus 1 ♂), stříbřitý (L. argentatus, 1 ex.), malý (Xema minuta) a tříprstý (X. 3 dactyla), rybák (Sterna caspia) a bahenní (Hydrochelidon hybrida), kormorán malý (Carbo pygmaeus) a pelikáni (Pelecanus minor, crispus, 1 kus, a onocrotalus 16 kusů).

Z četných odchylek barevných, albinů a melaninů a j. uvádím: bílé a šedé vlaštovky (Hirundo rustica a urbica), úplně žlutou žluvu (Oriolus galbulus), bílou vránu (Corvus corone), úplně bílé neb jinak vybarvené havrany (C. frugilegus, celkem 10 kusů, jeden z nich má dlouhý zobák, ku konci zahnutý), jednu úplně bílou, jednu hnědě bílou a jinou hnědou kavku s bílým ocasem (C. monedula), bílé sojky (Coracias garrula) a straky (Pica caudata), žlutavou žlunu šedou (Picus canus), datla černého (Dryocopus martius) s bílou skvrnou týlní, bílého dudka (Epopa epops), brhlíka bílého (Sitta eur.), řadu kosů (Turdus merula) bílých, žlutavých, bíle strakatých, bělohlavých neb běloocasých, kvíčaly (T. pilaris) bílé a šedé, bílého rákosníka (Acrocephalus turdoides), bílého slavíka uherského (Luscinia philomela), bledě žlutého konipasa (Budytes flavus), řadu skřivanů bílých a popelavých (Alauda arvensis) a chocholoušů (A. cristata) úplně neb částečně bílých, žlutavých i žlutých, bílé a černé hýly (Pyrhula major), řadu variet strnadů a vrabců (tohoto 25 variet!), bílého jikavce (Fr. montifringila), světlezeleného čížka (Fr. spinus), bílého stehlíka (Fr. carduelis), bílého tetřívka (Tetrao tetrix) a řadu koroptví bílých, bíle skvrnitých, žlutavých i žlutých (Perdix cinerea), vedle četných variet méně nápadných ostatních ptáků.

Ssavci zaujímají síň IV. a, b i V. a, b a jest jich as 64 druhů v 405 kusech

Síně IV. a V. hostí šelmy. Mezi nimi jsou pozoruhodné kočky divoké (Felis ferus, 6 k., IV. a), rysové (F. lynx, 9 k.), medvědi (Ursus arctos, 8 dospěl. a 19 mláďat, z nich jedno v líhu), norkové (Mustela lutreola, 6 ex.), pak v síni V. b kuny (Mustela martes bílý a žlutavý kus M. foina), vydry (Lutra), tchoři (Putorius), vlci typu uherského a ruského, mezi nimi černý vlk z Volynska (Canis lupus var. lycaon), různé odrůdy lišky, mezi nimi úplný albín (C. vulpes). Z hlodavců jest tam zajíc sněžný (Lepus variabilis z Litvy), polní zajíci (L. timidus) různých barev, jeden úplně černý, albín veverky vedle řady různých variet (Sciurus vulgaris), plchové (Myoxus glis, dryas, E. nitela a M. avellanarius), slepák (Spalax typhus, 2 kusy haličské a 1 syrský), svišť (Arctomys marmotta), syslové (řídký Sp. citillus a hojný Sp. guttatus), černý křeček (Cricetus fr.), myš Sminthus subtilis z Tater, myši (Mus musculus, silvaticus, agrarius, minuta, rattus 1ex. z Litvy a decumanus) v četných odrůdách, hraboši (Arvicola amphibius, 1 albín a A. arvalis, Hypudaeus glareolus), bobr (Castor fiber z Haliče a Litvy). Marně jsem tu hledal hraboše sněžného (Arvicola nivalis) citovaného prof. dr. Mojsziszoviczem.*)

Drobní ssavci, jako netopýři (celkem 13 druhů, mezi nimi Vesperugo Nilsonii, Listeri, barbastellus, mystacinus, hypposideros a j.), rýskové (Sorex pygmaeus a alpinus) jsou v síni IV. d.

---

*) Jahresberichte des »Joanneums« in Graz za r. 1892. LXXXI.

V síni IV. *b* překvapuje krásná sbírka přežvykavců s vybranými kusy. Jmenuji kamzíky (Capra rupicapra, 4 kusy), srnce (Cervus capreolus, 10 kusů různého stáří i barev), jeleny (C. elaphus, 3 kusy) a losy (C. alces z Litvy, tři dospělé kusy, mláďata 19měsíční a novorozené). K nim druží se 10 kanců (Sus scropha). Sbírku ssavců doplňuje pěkná sbírka lebek, rohů a parohů, tři malby Julia Kossaka, představující honbu na lišky a vlky. V síni VI. jsou lebky a rohy zubra (Bosurus) rec. i fossilní a turů (Bos priscus a primigenius), zootomické praeparaty prof. dra L. Teichmanna a dra Isid. Kopernického, vedle některých koster ssavců i ptáků.

Z plazů jest tu jmenovitě v Buhu hojná Emys europaea, ještěrka živorodá z Karpat, úžovka Tropidonotus tessellatus var. hydrus, užovka Callopeltis Aesculapii (1 42 *m* dlouhá, z Brodů), zmije ob., Vipera berus, zmije vraná (V. b. prester) a hnědá (V. b. var. chersea) z různých končin. Z obojživelníků vzácnější jsou skokan ostronosý (Rana arvalis) a kuňka česněková (Pelobates fuscus). Sbírku dlužno však doplniti.

Zajímavější jest oddělení ryb, v téže síni VI. zastoupené.

Celkem v řekách oblasti černomořské i baltické, které zeměmi Poláky obývanými protékají, žijících ryb jest 57 druhů.

K oblasti černomořské náležejí: Acerina tanaicensis, Gobius fluviatilis a gymnotrachelus, Asprozingel a streber, Leuciscus (Gardonus) vyrozub, Abramis sapa Pall., Salmo hucho, Accipenser schypa, stellatus a ruthenus; k oblasti baltické: Cottus poecilopus, Barbus Petenyi, Alburnus abruptus, Salmo salar, Anguilla fluviatilis, Accipenser sturio a Gasterosteus vulgaris. Z litevských jezer jsou tu: Osmerus eperlanus L. a Coregonus albula L. Zajímavá jest ukázka ryb z ústí Visly, jako ryby sleďovité Alausa vulgaris a Clupea harengus) treska Gadus merlangus, Acanthocottus, Platessa flesus (až u Varšavy se vyskytující). Z mořských ryb v obou oblastech žijících nejvzácnější jest Pelecus cultratus.

Sbírka ryb recentních jest doplněna otisky tertiérních ryb z nalezišť karpatských a ukázkami zubů žraločích z útvaru křidového i terciérního.

Nižší zvířata umístěna jsou v síni VII.—X. Nejbohatší jsou sbírky hmyzové (VII.—IX.) a z nich opět sbírky broukův a motýlův.

Seznam brouků vydán byl v publikacích musejních roku 1886 (prof. A. M. Lomnicki) a seznam motýlů r. 1860 (dr. Nowicki). Ku sbírkám hmyzovým druží se sbírky stonožek, pavoukovitých (spracoval dr. L. Koch r. 1872 ve spisech krakovské akademie), korýšů, měkkýšů (spracoval Bąkowski a doplnil A. M. Lomnicki), hub sladkovodních (věnovaných a určených prof dr. A. Wierzejskim).

Zajímavá jest sbírka pleistocenních hmyzů zachovaných v ozokeritu boryslavském a popsaných prof. A. M. Lomnickim roku 1894 v publikaci musejní.

V síních XI. a XII. jsou uspořádány palaeontologické sbírky, počínaje útvary nejmladšími.

Prahorní jádra žulová, rulová a břidličnatá obklopena a částečně jsou kryta pozdními útvary. Útvar silurský nejvyvinutější jest ve východní Haliči, kde tvoří s útvarem devonským vodorovné vrstvy. Nejvíce v okresích czortkovském, borszczovském (nal. Skała) a v zalesz-

czyckém. — V západní Haliči roztroušené břidlicové a vápencové (Dębnicki s černými mramory, viz wawelská kathedrála!) ostrůvky dev. uprostřed vrstev triasových, jurských, křidových a neogenních.

Ve svrchních vrstvách devonských v Krakovsku objevují se lupky s otisky rostlin a zvířat sladkovodních. Východní devon obsahuje červené pískovce se zbytky ryb štítnatých. Utvar kamennouhelný tvoří též ostrůvky nad vrstvami devonskými, namnoze vápenné (Jaworzno a Krzeszowice).

Permské vrstvy tvoří v západní části Haliče menší ostrůvky vápenných slepenců a červených slepenců, nebo přikládají se v pruzích podélných k Tatrám. Trias se v Haliči mohutně vyvinul a je bohatý na rudy zinkové a železné, méně na olověné. Pruh triasový táhne se ze Slezka přes Tarnovice k Olkuszi a vysílá postranní výběžky namnoze jako ostrůvky rozptýlené. Většinou jest to lasturnatý vápenec, méně pestrý pískovec nebo slín. Ploché kopce osamělé v západní Haliči (Wawel!) a v Karpatech jsou složeny z vrstev jurských. Pěkní amoniti a j. zkaměliny ve sbírkách pochodí z okolí Krakova, z Rogožnika a j.

Hojné jsou v museu ukázky křídy, a to z pískovců a slínů senonských, jakož i neokomské a gaultové. V záp. Haliči spočívají na vápencích jurských a obsahují pecky rohovce.

Neokomského stupně křidového jsou podhoří karpatské i východní kopce v okolí Lvova a Przemyšlu, složené z pískovce zeleného s koulemi fosforitu a ze slinitých neb písčitých vápenců s peckami pazourku. Pruhy křidové (neokomské) objevují se v Karpatech a odtud táhnou se k Bochni a objevují se i u Rogožnika. Málo jest zastoupen gault (Magura) a cenoman (z průsmyku Jablunkovského). Pěkné jsou tu kusy Nautilů, Belemnitů, Baculitů, zuby žraloků a j. zkameněliny. Význačné naleziště jsou Zagorzany u Lvova V křídě objevují se prvotná lože nafty a ozokeritu.

Největší díl Karpat tvoří numulitové pískovce vápnité útvaru třetihorního, které se střídají s černými lupky, plnými otisky ryb. Vrstvy upomínají na flyš rakouský.

Vrstvy ty táhnou se od Živce přes Sanok k Boryslavi a obsahují druhé pásmo naftové a ozokeritové. V mladších vrstvách téhož útvaru jsou slané jíly a písky miocenní u Věličky, Bochně a Kaluše a pískovce nad křidou s uhlím. V rovinách vrstvy třetihorní jsou neporušeny a vodorovně uloženy. Jen v Karpatech tvoří malebné a spolu obrovské kotliny a příkré hřbety. Nad oněmi vrstvami jílů a pískovců jsou uloženy vrstvy měkkých vápenců a shluků sádrovcových. U Swoszowice jest slín sirný, kde dříve dolovalo se na síru. Vrstvy třetihorní jsou proniklé naftou, prýštící se z dola. Zvířena diluviální jest uložena v síni I.

V druhém poschodí v síni XVII. jest sbírka mineralogická. Halič je celkem na minerály chudá. Sbírky obsahují ukázky kamenné soli, kainitu, kaluszitu, epsonitu, vápenců a dolomitů, barytů, sádrovců, anhydritů, fosforitů, křemenů (amethystů), limonitů, galenitu, sfaleritu, nafty, ozokeritů, síry a j.

V síni XIX. jsou sbírky botanické (sbírka lišejníků!) spolu se sbírkou phytopalaeontologickou různých útvarů haličských. Ostatek zaujímají sbírky praehistorické a ethnografické.

Sbírky přírodnin doplňují vhodně různé obrazy, výkresy a mapy. Museum vydává vlastní publikace.

Universitních sbírek jsem neviděl a také jsem se o nich nedopídil zpráv spolehlivých. (Ostatek příště.)

Goetheova poslední láska.

Univ. prof. dr. **Arnošt Kraus.**

Praha.

Podnět k thematu dala mi památka, upomínající na alba a stammbuchy, na knížky v barevný papír vázané z dob našich babiček, ony svědky starých dob, které se těší tak dojemnému kultu v četných rodinách.

Naše památka je vázána v modrý marokinový papír se zlatým tiskem — uvnitř jsou sešité velinové listy a na nich krásnou latinkou opsána báseň — — — vlastnoruční báseň Goethova. — Goethe sám těšil se touto upomínkou a sám takto si jí vážil; teď se jí těšiti můžeme i my, neboť byla vydána v krásné reprodukci jakožto letošní vánoční dárek, který Goethegesellschaft rozeslala svým členům. Po prvé reprodukována tu celá Goethova báseň, báseň- elegie marianskolázeňská, složená v září 1823, které, jak vidíme, věnoval starý básník zvláštní pozornost.

Obracíme-li první list v provázejícím ji spisku, nalézáme tu opět reprodukci: dopis o desíti řádkách, místo velké latinky malý kudrlinkový švabach, gratulace k svátku, kterou vysoce ctěnému panu tajnému radovi píše oddaná přítelkyně Ulrike; a tento pranepatrný dopis byl pokladem, jehož vlastnictvím se těšil o významných dnech svého života největší básník světové literatury, tento dopis stačil, aby mu vykouzlil roztomilý úsměv, který v krásné reprodukci dle podobizny současné nám rovněž v této knize se jeví v celé své okouzlující kráse se svým dětským, milým výrazem. Jest to Ulrike von Levetzow, poslední láska Goethova, narozená dne 4. února 1804, zemřelá dne 13. listopadu 1899 v Třebivlicích v Čechách, kdež prožila více než sedmdesát let dlouhého života svého. — V jakou krásku vyrostlo dítě z obrazu našeho, malovaného r. 1821, vidíme z vypodobení, které zdobí Goethejahrbuch z r. 1900 a představuje ji a její sestru malované r. 1834.

Poslední láska Goethova byla to nejen proto, že přežila ostatní, že smrtí její nevymřely jenom ty, které Goethe miloval, nýbrž téměř i ti, kdož mu vůbec stáli poněkud blíže — před několika měsíci následoval ji velkovévoda výmarský, jenž Goetha z dětských svých let choval v paměti Ona byla poslední, jež rozehřála srdce stařičkého již básníka: mezi Goethovým narozením a její smrtí uplynulo skoro na měsíc půl druhého století. Mnohé byly sice zájmy, které Goetha neopouštěly po celou dlouhou dobu jeho žití; vedle poesie byla to i záliba v umění výtvarném a badavost na poli věd přírodních; ale nejvěrnějším průvodcem jeho byla přece láska, a hledíme-li k zájmům,

které se obrážejí v poesii jeho, tu žádný nemůže se měřiti s tímto nejsilnějším a nejsladším.

Jeho pozornost na krásné pohlaví obrácena záhy, ba předčasně, jak doznal sám ve svých chlapeckých verších: In grossen Städten lernen früh die jüngsten Knaben was, připomínaje nám, jak s francouzským druhem svým pohyboval se už jako dítě za kulisami divadla, přivezeného vojskem francouzským za sedmileté války do Frankfurtu; poznáváme to též z představ, které vykouzluje před námi ve svém novém »Paridu«, báchorce záhy básněné, ale ovšem zachované teprv v sepsání z doby mnohem pozdější. Šestnáctiletý jinoch v době před korunovací císaře Josefa II. r. 1765, uklouznuv přímému dohledu otcovu, nalezne ve společnosti velice pochybné, do níž mladý panáček zabloudil, milou, skromnou Gretchen, která ho zachraňuje od nejhoršího a dopřává mu milého úkolu učiti ji... Ale hned po korunovaci odkryty ony schůzky, celá idyla vzala konec náhlý, a Gretchen musila opustiti město — nevíme, jak mírně nebo surově se slavná vrchnost k ní zachovala — její stopy se ztrácejí a možná, že zcela jinak než Ulrike, která poznala Goetha v celé jeho slávě a viděla ji málem po století růsti — že se ani nedověděla o slávě svého milence, ani o slávě, kterou oblil vlastní jméno její.

Mladý patricij zatím, aby se vzpamatoval z přerušení nevinného štěstí svého, poslán s pěkným doporučením a pěknějšími dukáty na universitu lipskou, kdež dcera stravovatele jeho Katinka Schönkopfova brzo zatlačila obraz první milenky a stává se jako »Annette« músou mladistvé lyriky jeho. Je to velmi pěkné pozorovati, jak v poesii jeho poměr ten nabývá tvarů konvenčních, jak věrně dle vzorů Gleima, Götze, Uze a ostatních anakreontiků hraje si ve verších na epikurejského mudrce, který vystudoval filosofii gracií a dovede užívati s rozkoší a rozvahou, jak učí mladíky nezkušenější, kterak by sobě získali klidného štěstí, jakému se těší a za touto hravostí zatím skrývá se láska mladíčka z hrubých Franků k lipské slečně, která ho ovinuje kolem malíka a nezapomíná pro něho na vážnější uchazeče. Vedle veršů hladkých, anakreontických čteme dopisy plné vulkanické vášně, malé drama žárlivosti, smíření, neklidu nového — vše hotovou básní, tak jak je to vrženo na papír. Ale nastala doba, kdy se naučil těmto výbuchům vášně dáti umělecký tvar. On, který v Lipsku, když v horečce stopoval milenku s galerie divadla, jak sedí s jiným v lóži, básnil pak, jako by žil v háji mezi pastýři:

Nun verlass ich diese Hütte,
Meiner Liebsten Anfenthalt — —

on naučil se dojmy a city prudké noční jízdy na koni k milence vybouřiti:

Es schlug mein Herz; geschwind zu Pferde...

V elsaské vesnici Sessenheimu odehrává se ono drama, v němž básník po prvé stal se vinným; student vzbudil u milovaného děvčete a rodiny její očekávání, které mladý doktor práv si netroufal vůči přísnému otci, na němž závisel, vyplniti, a tak za Rýnem snad ani nevěděli, že na faře sessenheimské žije, jak Lenz pěl:

Ein Kind zwar still und bleich
Von Kummer krank, doch Engel gleich — —
War nicht umsonst so still und schwach,
Verlassne Liebe trug sie nach,
In ihrer kleinen Kammer hoch
Sie stets an der Erinnerung sog — —
— — — — — — — — — — —
Und wenn ein Schlaf sie übernahm
Im Traum er immer wieder kam — —
Fast ausgelöscht ist sein Gesicht,
Doch seiner Worte Kraft noch nicht — —

Po osmi letech teprv Goethe se navrátil a slavil jakési smíření, když byl mezi tím bičoval svou nevěru, kresle ony ubohé, nerozhodné muže, Weislingena, Claviga, Ferdinandy (i Fausta) a ty milé, trpící a trpělivé Marie a Marketky. Ten návrat ostatně je svědectvím, že škaredé klepy, které se pojily později k tomuto poměru a ničily pověst ubohé Frideriky více než Goethovu, neb se vztahovaly na dobu pozdější, že tyto klepy jsou nepravdivé. — Tak, jak Goethe to vypisuje v onom dopise, mohl se sice vrátiti do rodiny děvčete opuštěného, ale nikoli svedeného.

Z mladého advokátka stal se již nadějný literát a básník, známý v nejužším kruhu přátel, když poznal ve Wetzlaru Lottu. Po veselé venkovance následovala vzdělaná měštka, Charlotta Buffová, mladá hospodyňka, druhá matka četných drobných novorozenců svých, upoutá ho, ač je nevěstou jiného. Kdežto však ona zůstává přes všechnu sympatii k božskému jinochu, jenž měl dar, získati za málo okamžiků každé srdce, v mezích přátelství, Goethe prodělává všechna stadia vášně, zoufalství a neštěstí, a myšlenka sebevraždy stává se nejlákavější pro něho; — »Wertherova utrpení« jsou nehynoucím pomníkem této lásky a Lottě zajistily věčnou slávu; ale básník ze vší lásky a sentimentality se jimi vypsal a když Lotte po čtyřiačtyřiceti letech Goetha navštívila, byla udivena, že necítí potřeby mluviti s ní mezi čtyřma očima, že vůbec nebyl ani pohnut!

A Goethe je slavným básníkem Götze a Werthera a žije zase ve Frankfurtě hýčkán jsa a mazlen všemi. Tam láska pro mladého muže přichystala svůj nejsladší a nejhorší jed: osůbka z kruhů stejně cizích patricijským luteránským rodičům jako geniálním mladíkům a jejich kultu vlastního »Já«, dcerka z bohaté kalvinské rodiny kupecké, koketka bez hlubších zájmů, bez vážnosti a sentimentálnosti Lottiny, bez vroucnosti a svěžesti Frideriky, Elisabeth Schönemannová, Lili ho okouzlila nadobro. Ještě jako stařec nedovedl mysliti na ni bez pohnutí, nazval ji první a vlastně jedinou, kterou miloval. Kdykoli si představuje sebe jako manžela (v básních a j.), jest tu Lili, která nevědomě se mu přidruží.

Není v tom, rozumí se, nic nelogického — tato láska jest naopak ze všech Goethových nejsrozumitelnější, nelogickým jest pouze odpor proti sladkému jhu, odpor, který vedl ke zrušení zasnoubení. Mladé, zhýčkané děvče, jež hrálo si se svými nápadníky blažíc každého maličkým pokynem, jako by drůbeži házela drobty — »Není zvěřince tak pestrého, jako má moje Lili« — jež mělo stejnou vlídnost pro »Handelsbübchen« v polohedvábných kabátcích jako pro vážného, slavného

básníka, jež nehledělo se stejnou přísností jako milenec na každou důvěrnost veselých strýců, ta Lili byla by se málem proměnila v poslušnou ženušku svého nedosti ochočeného medvěda, byla by se osvědčila statnou ženou právě tak, jako ve svém manželství s panem z Türckheimu. Přes všechen přepych, ve kterém vyrostla a žila, přece neklesla myslí, když na útěku z revoluční Francie celé dni jedno dítě nesla, druhé vedla za ruku a slibovala mu za jeho statečnost nové boty. Toho ovšem mladý básník v ní viděti nemohl a neviděl, on žádal na pyšné slečně oddanost a pokoru, pěl o Elmíře, která putuje k hrobu Erwina, jehož, myslí, že utýrala svou rozmarností, pěl ony básně k Belindě a vžil se tak do svého obrazu, že jest lapeným, ale neochočeným medvědem, až konečně přetrhl řetěz svůj a prchl do Švýcar, kde marně velel na curyšském jezeru snům zlatým, jež ho rušily v požitku přírody: »Weg du Traum, so gold du bist«, kde zlatý křížek na krku ho upomínal, že je

Wie ein Vogel, der den Faden bricht,
Und zum Walde kehrt,
Er schleppt des Gefängnisses Schmach.
Noch ein Stückchen des Fadens nach;
Er ist der alte freigeborene Vogel nicht,
Er hat schon jemand angehört.

Malý kousek té nitky nesl doživotně, aniž si toho byl vědom.

Na místo, aby si založil rodinu a solidně měšťanskou existenci, básník vydal se na jeviště velkého světa, který ho tolik lákal, stal se přítelem vévody, pak dvořanem a ministrem v malém státě; byl to malý velký svět, do kterého se dostal, a nebyl by asi tak trvale utkvěl v něm, kdyby tu nebývalo magnetu držícího ho deset let nezměněnou silou. Byla to Goethova Lida, pí. Charlotte von Stein, žena, která tak mu rozuměla, tak se mu zdála srostlou s jeho bytostí, že si to vysvětloval stěhováním duší:

Ach, du warst in abgelebten Zeiten
Meine Schwester oder meine Frau.

Chotí jeho býti nemohla, bylať vdána, též o sedm let starší, matkou mnoha dětí jako Laura Petrarchova; a v city bratrské se zase vášnivá mysl Goethova dlouho nechtěla vpraviti. Bylo potřebí stálého mírnění se strany milované, duchaplné paní — a takto posléz láska sesterská, vznešenost ženská stává se předmětem básnění jeho, z vášní první výmarské doby vynoří se velebná postava Iphigenie, hlásající právo ženy k tomu, aby vzala osud svůj do vlastní ruky, konala činy hrdinné ve svém kruhu, jevila líbezný vliv ženské nedotknutelnosti na mysl barbarů mužů, jimž přináší blaho humanity.

Je to podivuhodná shoda, v které vrcholí úcta k ženám v klassické době německé literatury v oněch třech dramatech, které hlásají nejmocněji evangelium humanity: v Lessingově Nathanu vášeň lásky ustoupí lásce bratrské, v Goethově Iphigenii sestra léčí bratra kleslého ve vinu a pronásledovaného Eryniemi, v Schillerově Don Carlosu vášeň Karla pro nevlastní matku stává se láskou ideální, snaha o osvobození utlačovaného národa tvoří pouto mezi milenci.

V mírném, ač chladném ovzduší výmarském vůbec Goethovi vzešel jiný ideál ženy, než jej znal divoch frankfurtský, jenž nalezl ideální téměř výraz pro ženu-dívku naivní, neuvědomělou, prostou, oddanou ve Faustově Gretchen. Teď tvoří sice své Klárky a své Philiny, ale k nim se druží oprávněné vládkyně v říši mravů; princezna Este a duchapná Leonora Sanvitale jsou nejpovolanější soudkyně v říši poesie, a princezna učí básníka nahrazovati heslo aesthetika »Do voleno jest, co jest krásné — »Erlaubt ist, was gefällt« — heslem: do voleno jest, co se sluší —, was sich ziemt, a »willst du genau erfahren, was sich ziemt, so frage nur bei edlen Frauen an.«

Nelze tedy Goethovy názory o ženách vyčísti, jak před několika léty činila jedna feministická spisovatelka výhradně z veršíků, které básnil lipský student o přáních mladých děvčátek: »Ach, jen ptáti ženicha mít, míti služky, voliti si šaty a krejčího a nemuset se papá a máma!«

Je pochopitelno, že poměr tak naladěný jako Goethův k paní v. Stein musil konečně míti v zápětí reakci; muž, kterého tísnily malicherné poměry v malé zemi, až se mu staly nesnesitelnými a on se zachránil náhlým útěkem do Italie, musil poměr přerušiti dříve, než sám chtěl, ba to tušil. Také jí dovedl cestu utajiti a přes krásné dopisy, plné lásky, které posílal v první době z Italie, nebyly přetržené niti již navázány. V Italii, kde Goethe s volností umělce žil ve společnosti umělců výtvarných, v úplném oddání se názorům antickým, přišla smyslnost k svému právu.

Goethe, který zmeškal v příhodnou dobu uzavříti rovné manželství, nechce pozbývati výhod jeho. Proto — navrátiv se z Italie, vezme do domu svého Christianu Vulpiusovou, prosťoučké, nevzdělané a nevzdělatelné děvče, a dal jí od té chvíle též čest paní v domě, čímž zůstala až do své smrti roku 1816, stavši se r. 1806 po hrozných dnech bitvy u Jeny a drancování Výmaru zákonnou chotí jeho a jakožto paní tajná radová Excellencí.

Tento krok Goethův byl tak nemilosrdně posuzován jako žádný jiný. Mínilo se, že tak moudrým nebo nerozumným jako muž s hotovou karrierou, který přehlížel celý svůj budoucí život jako minulý měl býti už student a mladý básník frankfurtský! Snad by se proti Goethovu počínání mohlo citovati nějaké místo z velkého a morálně nezávadného Carlyla, který si vybral nejduchaplnější a nejvzdělanější ženu a nakládal s ní pak hůře než se služkou, žije svůj duševní život více pro sebe, než Goethe upoutaný k bývalé služce, paní Christianě, která uměla znamenitě vyhazovati peníze a psala mu dopisy nemožným téměř pravopisem.

Společnost ovšem neprominula mu přenesení mravů římských do Výmaru, Goethe za to uzavřel se v sebe sama, obracel na venek čím dále tím více jen excelenci, pana tajného radu, kdežto básník Goethe žil svůj život vnitřní a nepletl tajnému radovi koncepty, spokojen jsa tím, že luza dvorská se mu musí při tom také kořiti a tvářiti se, jako by byla nadšena pro poesii. Jen že tajný rada nebyl stejně zdrželivý, někdy v nestřežené chvíli zasedl k stolku básníkovu a psal tu dramata společenská a protirevoluční, nebo povídky stejné tendence, jako

Grosscophtha, Bürgergeneral, Die Aufgeregten, Unterhaltungen dreier Ausgewanderter a j.

A básník, nemaje citu odehnati tu excellenci od stolku svého, hledal si zaměstnání jiné, zahloubal se v těžké záhady fysikální a přírodovědecké, bádal o nejpoetičtější části fysiky, o světle a barvách, pátral po dějinách zeměkoule a povrchu jejího, hledal zákony přeměn rostlin a zvířat.

Okolo stárnoucího básníka vyrůstá nepozorovaně nové pokolení děvčátek krásných a milých, blížící se mu zcela jinak než předchůdkyně jejich, s přítulností dcerušek a s obdivem neobmezeným, s oddaností a zbožňováním, které se snadno promění ve vášeň, jako u »dítěte« dcery staré přítelkyně Mary Brentanovy: Bettiny, která svou neopětovanou lásku zvěčnila v Briefwechsel Goethes mit einem Kinde, jako u schovanky pohostinného domu Frommannova v Jeně: Minchen Herzlieb. (Ostatek příště.)

Jak zjednodušiti žákům syllogistiku?

Úvaha logicko-didaktická. Napsal dr. **Jan Havránek.**

Hradec Králové.

B) Důkazy platnosti neb neplatnosti těch modů, které nebyly odstraněyn pravidly platnými pro všecky figury, důkazy buď z rozsahů buď převodem na modus jiný buď — u modů platných — i z obsahů.

O možných významech soudů: A, I, O, E.

§ 12. Mody, o kterých zbývá nám ještě jednati, jsou tyto: *aa*, *ai*, *ia*, *ae*, *ea*, *ao*, *oa*, *ei*. Všecky, vyjímaje *ei*, vyznačují se tím, že jednou z praemiss je soud *A*; při *aa* je *A* dvakráte. Význam soudu *A*, nepřihlížíme-li k tomu, že jako důsledek ad subalternatam plyne z něho soud *I*, je dvojí: buď »*S*« a »*P*« úplně se kryjí, buď, není-li tento význam zcela zjevný, *A* ponechávati musí tu možnost, že se alespoň některá část *P* nekryje s *S*. (Znáz. Viz i znáz. k modům *ee* v § 9.) Uznáme-li případ prvý, budeme míti platných modů více (Sr. Raab, Wesen und Systematik der Schlussformen, str. 10. a 11. Ve Vídni 1891), ale poněvadž význam soudu *A* »jen *S* je *P*« jest toliko zvláštním druhem soudu toho, můžeme úsudky na druhu tom založené odmítnouti. Úsudky v tomto smysle platné, ovšem máme-li úplnou jistotu, že oba pojmy se kryjí, snadno si vyzkoumáme; není ničeho jiného potřebí, než z té návěsti, ve které pojmy se kryjí, člen hlavní *(S, P)* dosaditi do návěsti druhé za *M*, v tom pak případě, že by členy »*S*« a »*P*« nebyly na svých místech, soud hleděti obrátiti, což při modech v tomto směru neplatných by nebylo možné. I jinak lze si vésti. Provedli-li bychom vše úplně, byl by výsledek tento:

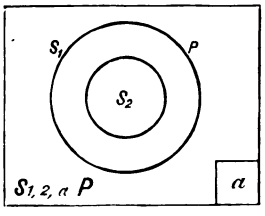

Mody:

	a) hlavní	b) vedlejší		
	aa	*ai*	*ia*	
I	*barbara*	*darii*	— *iai*	I
II	— *aaa, aai*	— *aii*	— *iai*	II
III	*darapti aaa*	*datisi*	*disamis*	III
IV	*bamalip aaa*	— *aii*	*dimatis*	IV
	ea	*ei*	*oa*	
I	*celarent*	*ferio*	— *oao*	I
II	*cesare*	*festino*	θ	II
III	*felapton eae*	*ferison*	*bocardo*	III
IV	*fesapo eae*	*fresison*	θ	IV
	ae	*ao*		
I	— *aee*	— *aoo*		I
II	*camestres*	*baroco*		II
III	— *aee*	θ		III
IV	*camenes*	θ		IV

Vysvětlení. Mody v tom smysle platné, kryjí-li se při *A* buď *S*, nebo *P*, neb oba členy s *M*, označili jsme pouhými samohláskami; mody vůbec platné obvyklými názvy. Kde modus jest jen s toho hlediska platný, kryje-li se aspoň jeden člen s *M*, s hlediska pak obyčejného nikoli, učinili jsme z předu čáru ležatou (—). Kde je modus vůbec neplatný, učinili jsme »θ«. Kryje-li se aspoň jeden člen závěru s *M*, nevzniká-li tím nic odchylného od obyčejného pojímání, nenaznačujeme toho. Římská číslice značí figuru. Sr. § 7.

Pozn. K tomuto významu soudu *A*, kryjí-li se pojmy, budeme v dalším výkladě přihlížeti jen při modech vůbec platných.

Ale při modech, o kterýchž nám nyní bude jednati, záleží i na tom, abychom dobře věděli, jaký smysl mohou míti i ostatní soudy.

V § 9. zmínili jsme se o tom, že soud *O* smyslem může býti buď *I* nebo *E*. Prvý význam jest při opačné podřaděnosti, kde totiž *P* objímáno je *S*, a kříží-li se rozsahy, druhý při výluce. Něco podobného je u soudu *I*. Ten smyslem může býti buď *O*, nebo *A*. Prvý význam je při opačné podřaděnosti, též kříží-li se rozsahy (sr. soud *O*), druhý při podřaděnosti v obyčejném smysle, kde totiž *S* objímáno jest *P*, též kryjí-li se rozsahy. Znáz. Sr. též znáz. v § 9.

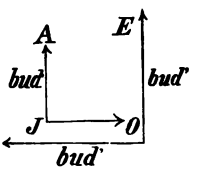

Vysvětlení. Má-li platnost *I*, má platnost buď *A* neb *O* (z těchto dvou soudů jeden platnost míti musí, druhý nesmí). — Má-li platnost *O*, má platnost buď *E* neb *I* (jeden musí míti platnost, druhý nesmí).

Posléze dlužno připomenouti, že soud *E*, nepřihlížíme-li k tomu, že jako důsledek ad subalternatam plyne z něho soud *O*, má jen jeden význam (výluku). Sr. znáz. v § 9.

Pozn. 1. Má-li platnost *I*, nikdy nemůže býti *E*; má li platnost *O*, nikdy *A*; má-li platnost *A*, nikdy oba záporné; má-li platnost *E*, nikdy oba kladné. Sr. §. 9.

Pozn. 2. Soudy *E* a *I* obracejí se prostě, soud *A* po případě (prostě, kryjí-li se rozsahy), soud *O* se neobrací (vyjímaje případ buď ten, kříží-li se rozsahy, nebo ten, vylučují-li se). Při pojmech nadřaděných a podřaděných, je-li původní soud *A*, jsou obrácené »*I*« a »*O*«; jsou-li původní »*I*« a »*O*«, je obrácený *A*. (Právě naopak.) Sr. § 9.

I. figura.

$$\begin{matrix} MP \\ SM \end{matrix} = \begin{matrix} SM \\ MP \end{matrix} = SMP$$

IV. a V. Sit minor affirmans, nec maior sit specialis.

§ 13. Důkazy (buď z rozsahů buď převodem), že mody *ae, ao, ia, oa* jsou neplatné.

ae. *S*, poněvadž je mimo *M*, kteréž je v *P*, může býti celé buď v té části *P*, která s *M* se nekryje, anebo mimo *P*. (Znáz.)

Poznámka. Poněvadž *E* obrací se prostě, týž důkaz má platnost pro *ae* III. f.

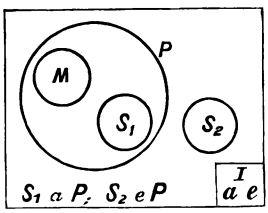

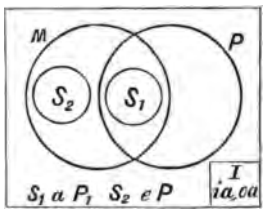

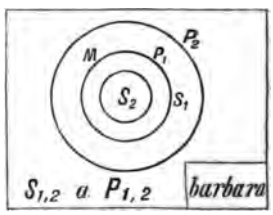

ao. Modus odpadá, poněvadž lze jej převésti na *ae*, neb *O* nevylučuje *E*.

ia, oa. *S*, poněvadž je v *M*, jež s *P* částečně se kryje a částečně ne, může býti zcela buď v té části *M*, která s *P* se kryje, aneb v té, která se nekryje. (Znáz.)

Poznámka. Poněvadž *I* obrací se prostě, týž důkaz má platnost pro *ia* II. fig. Poněvadž *O* zde (aspoň v některých případech) nevylučuje *I*, jest odmítnut též modus *oa* II. fig.

§ 14. Důkazy, že mody *aa, ai, ea, ei* jsou platné.

a) Důkazy z rozsahů.

aa (barbara). Poněvadž *P* buď se kryje s *M*, aneb je objímá, také s *S* buď se kryje aneb je objímá, neboť *S* vždy buď se kryje s *M*, aneb je objímáno *M*, čímž vždy je závěr *A*. Znáz. Viz i § 4.)

ai (darii). Poněvadž *P* buď objímá *M*, anebo s ním se kryje, musí nejméně aspoň ta část *S*, která se kryje s *M*, býti *P*. (Znáz. Sr. znáz. k modu *aa*, neboť *I* nevylučuje *A*).

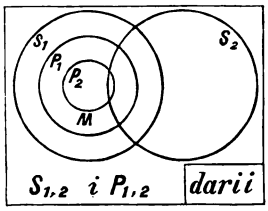

Poznámka. Poněvadž *I* se obrací prostě, týž důkaz má platnost pro datisi III. fig.

ea (celarent). Poněvadž *P* je mimo *M*, také *S*, které je buďv *M*, aneb s ním se kryje, je mimo *P*. (Znáz.)

Poznámka. Poněvadž *E* obrací se prostě, týž důkaz má platnost pro cesare II. f.

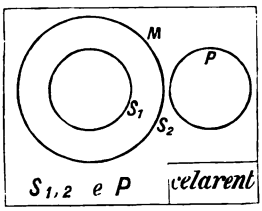

ei (ferio). Poněvadž *P* jest mimo *M*, aspoň ta část *S*, která se kryje s *M*, nemůže se krýti s *P*. (Znáz. Sr. znáz. k modu *e*, *a*, neboť *I* nevylučuje *A*).

Poznámka. Poněvadž »*E*« a »*I*« obracejí se prostě, mody *ei* mají platnost ve všech figurách.

b) Důkazy z obsahů.

Barbara a ***darii.*** Poněvadž všecka (některá) *S* mají znaky buď pouze *M*, aneb ještě i jiné, a všecka *M* znaky buď pouze *P*, aneb ještě i jiné, mají všecka (některá) *S* znaky buď pouze *P* nebo ještě i jiné. Příklad: Poněvadž všecky lípy mají všecky ty znaky, které má každý strom (a nad to ještě znaky zvláštní), a všecky stromy všecky ty znaky, které má každá rostlina (a nad to ještě znaky zvláštní), všecky lípy musí míti aspoň ty znaky, které má každá rostlina.

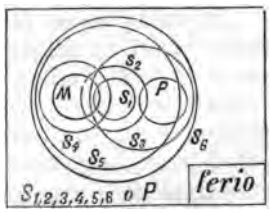

Jinak: Znaky *P* [rostliny], poněvadž jsou ve znacích *M* [stromu] a tyto ve znacích všech (některých) *S* [lip], jsou i ve znacích všech (některých) *S* [lip].

Pravidla: Nota *(P)* notae *(M)* est etiam nota rei ipsius *(S)*.

Praedicatum praedicati est quoque pradicatum subiecti.

[Quidquid de omnibus valet, valet etiam de quibusdam et singulis. Quidquid valet de genere, valet etiam de specie.]

Celarent, ferio. Poněvadž všecka (některá) *S* mají znaky *M* a žádné *M* nemá znaků *P*, nemá také žádné (některé) *S* znaků *P*. — Jinak: Znaky *P*, poněvadž nejsou ve znacích *M*, tyto však jsou ve znacích všech (některých) *S*, nejsou též ve znacích všech (některých) *S*

Pravidla: Repugnans *(P)* notae *(M)* repugnat etiam rei ipsi *(S)*. [Quidquid repugnat generi, repugnat etiam speciei. Quidquid de nullo valet, nec de quibusdam nec de singulis valet.]

Poznámka 1. Scholastická pravidla v závorkách [ ] mají vlastně vztah k důsledkům ad subalternatam (Sr. Höfler, Logik, p. 154. Ve Vídni 1890); dohromady zahrnována bývají slovy: Dictum de omni et nullo. Sr. §. 4., kde dle Lindnera vysvětlujeme, jak úsudek z důsledku sám sebou vyrůstá.

Poznámka 2. Zajímavo jest, jak Aristoteles vyjadřoval úsudky. Za příklad služiž modus barbara. Anal. pr. l. I. c. 4. p. 25 b 37: *εἰ γὰρ τὸ Α κατὰ παντὸς τοῦ Β καὶ τὸ Β κατὰ παντὸς τοῦ Γ, ἀνάγκη τὸ Α κατὰ παντὸς τοῦ Γ κατηγορεῖσθαι.*

Pozn. 3. Zajímavo jest i pouze na základě obsahů odmítnouti všecky neplatné mody I. figury (ovšem nepřihlížíme-li k tomu významu soudu *A*, kdy pojmy jsou rovnomocné). Důkaz lze vyjádřiti takto: Není li dolní návěst kladná, nemusí ani jedno *S* míti těch znaků, které má *M*, a poněvadž horní návěst, ať již je vyjádřena soudem jakýmkoli, nevylučuje, že by aspoň některá *P* neměla aspoň některých znaků, jež má *M*, mohou i všecka *S* míti znaky *P* i žádné *S*, čímž odpadají všecky tyto mody: *ae, ao, ee, eo; ie, io, oe, oo.* Poněvadž, není-li horní návěst všeobecná, nevíme, která právě část *M* má znaky *P* a která ne, je možno, ať již je dolní návěst jakákoli, že i všecka *S* mají znaky *P* i žádné *S*, čímž odpadají kromě modův *ie, io, oe, oo* ještě mody *ia, ii, oa oi.*

§ 15. ***Dodatek.*** Ještě většího zjednodušení bychom dosáhli, kdychom vykořistiti chtěli důsledky z rovnomocnosti. Jich prostřednictvím totiž lze převésti 1. celarent na barbara a 2. barbara na celarent a to takto:

1. *ce-*	*MeP* = *Ma* non *P* = *MaΠ*		*bar-*	2. *bar-*	*MaP* = *MeΠ*		*ce-*
la-	*SaM*	*SaM*	*ba-*	*ba-*	*SaM*	*SaM*	*la-*
rent	*SeP*	*SaΠ*	*ra*	*ra*	*SaP*	*SeΠ*	rent

Nyní bychom řekli, že z toho důvodu, že *A* je cennější než *E*, dlužno vzíti za základ modus barbara. Pak bychom řekli: Poněvadž mody vedlejší darii a ferio možno pokládati za zvl. druh hlavních modů barbara a celarent, lze prohlásiti, ježto celarent lze uvésti na barbara, modus tento (barbara) za základ všech modů platných v I. figuře. (Sr. Krejčí. Logika, str. 72. V Praze, 1898.)

Uznáváme sice jistou výhodu tohoto zjednodušení, ale další výklad na něm založiti nemůžeme, neboť častým zaměňováním kvality stal by se výklad méně srozumitelným. Jsou i jiné nevýhody. Ostatně ještě na jednom místě, až totiž budeme mluviti o převádění platných modů figur ostatních na platné mody figury I. (§ 26. Pozn.) bude o věci této zmínka.

II. figura.

$$\begin{matrix} PM \\ SM \end{matrix} = \left.\begin{matrix} P \\ S \end{matrix}\right\rangle M$$

VI. a VII. Una negans esto, nec maior sit specialis.

§ 16. Důkazy (z rozsahů nebo převodem), že mody *aa*, *ai*, *ia*, *oa* jsou neplatné.

aa) Poněvadž i »*S*« i »*P*« jsou v *M*, jsou možny úsudky všecky. (Znáz. Viz i § 5.).

ai. Poněvadž *J* nevylučuje *A*, lze převésti tento modus na *aa*.

ia. oa. Viz *ia*, *oa* I. fig. (§ 13.)

§ 17. Důkazy, že *ae, ao, ea, ei* jsou platné.

a) Důkazy buď z rozsahů anebo převedením na I. fig.

ae (***camestres***). *S*, poněvadž je mimo *M*, jest mimo *P*, kteréž je v *M*. (Znáz.)

Pozn. Poněvadž *E* se obrací prostě, týž důkaz má platnost i pro calemes IV. figury.

ao (***baroco***). Zde aspoň ta část *S*, která jest mimo *M*, je mimo *P*, neboť *P* jest v *M*. (Znáz. Sr. i znáz. k *ae*, neboť *O* nevylučuje *E*).

ea (***cesare***) a ***ei*** (***festino***). Viz celarent a ferio I. fig. (§ 14.)

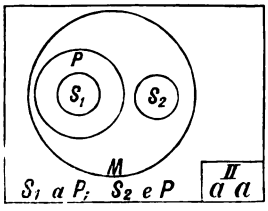

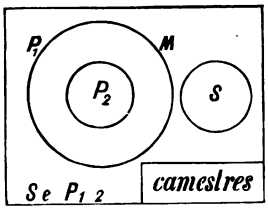

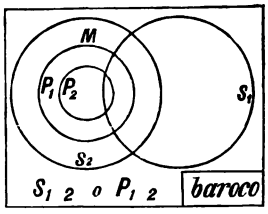

b) Důkazy z obsahů.

Camestres a ***baroco***. Všem (některým) *S* znak *P* proto nepřísluší, poněvadž týž znak *M* všem (některým) *S* nepřísluší, všem *P* však přísluší.

Cesare a ***festino***. Všem (některým) *S* znak *P* proto nepřísluší, že týž znak *M* všem (některým) *S* přísluší, ale žádnému *P* nepřísluší. Sr. § 14.

III. figura.

$$\begin{matrix} MP \\ MS \end{matrix} = M \begin{matrix} \nearrow P \\ \searrow S \end{matrix}$$

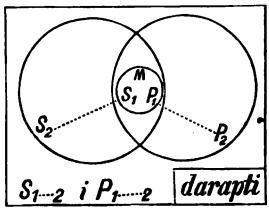

VIII. Sit minor affirmans (conclusio sit specialis).

§ 18. Mody **ae, ao** jsou neplatné. Viz *ae*, *ao* I. fig. (§ 13.).

§ 19. Důkaz, že mody *aa*, *ai*, *ia*, *ea*, *ei*, *oa* jsou platné.

a) Důkazy z rozsahů nebo převedením na I. fig.

aa (***darapti***). Poněvadž *M* je i v *S* i v *P*, aspoň část *S* musí se krýti s *P*. (Znáz.)

***ai* (*datisi*).** Viz darii I. fig. (§ 14.)

***ia* (*disamis*).** Poněvadž celé *M* jest v *S*, jest v něm (S) i ta část jeho (*M*), která se kryje s *P*. (Znáz. Sr. i znáz. k *aa*.)

Pozn. Poněvadž *J* se obrací prostě, týž důkaz má platnost pro dimatis IV. fig.

***ea* (*felapton*).** Poněvadž celé *M*, jež jest v *S*, jest mimo *P*, aspoň ta *S*, kde »*M*« a »*S*« se kryjí, nejsou *P*. (Znáz.)

Pozn. Poněvadž *E* se obrací prostě, týž důkaz má platnost pro fesapo IV. fig.

***ei* (*ferison*).** Viz ferio I. fig. (§ 14.)

***oa* (*bocardo*).** Poněvadž celé *M* jest v *S*, aspoň ta *S*, kde »*M*« a »*P*« se nekryjí, nejsou *P*. (Znáz. Viz. i znáz. k *ea*).

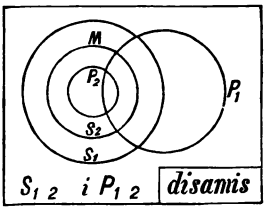

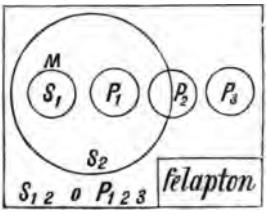

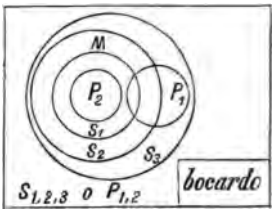

b) Důkazy z obsahů.

***Darapti, datisi, disamis*.** Aspoň některým *S* znak *P* přísluší, poněvadž i znak *S* i znak *P* jest ve znacích *M* (darapti). Aspoň těm *S* znak *P* přísluší, jichž znak jest ve znacích *M*, neboť také znak *P* jest ve znacích *M* (datisi). Poněvadž znak *S* jest ve znacích *M*, znak *P* jest aspoň v těch *S*, u kterých znak *P* jest ve znacích *M* (disamis).

***Felapton, ferison, bocardo*.** Aspoň některá *S* nemají znaku *P*, poněvadž znak *S* jest ve znacích *M*, nikoli však znak *P* (felapton). Aspoň ta *S* nemají znaku *P*, jichž znak jest ve znacích *M*, neboť znaky tyto (*M*) vylučují znak *P* (ferison). Poněvadž znak *S* jest ve znacích *M*, znak *P* není aspoň v těch *S*, u kterých znak *P* není ve znacích *M* (bocardo).

IV. figura.

$$\begin{matrix} PM \\ MS \end{matrix} = PMS$$

IX. Nikde *O*, pak ne *ai*.

§ 20. Důkaz modů neplatných: *ai*, *ao*, *oa*.

ai, *ao*. Poněvadž všecka *P* jsou *M*, z nichž některá jsou a některá nejsou *S*, mohou býti poměry všecky (Znáz.).

oa. Poněvadž všecka *M* jsou v *S*, mohou býti všecka *S* i v *P* i mimo *P*, neboť některá *P* nejsou *M* (Znáz.).

§ 21. Důkazy modů platných:

aa, *ia*, *ae*, *ea*, *ei*.

aa (bamalip). Poněvadž v *S* jest celé *M* a v *M* celé *P*, kryjí se aspoň některá *S* s *P* (Znáz.).

ia (dimatis). Viz disamis III. f. (§ 19.).
ae (camenes [calemes]). Viz camestres II. f. (§ 17.).
ea (fesapo). Viz felapton III. f. (§ 19.).
ei (fresison). Viz ferio I. f. (§ 14.).

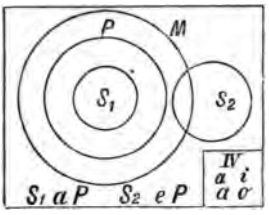

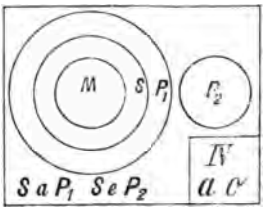

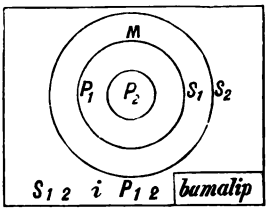

O hodnotě jednotlivých figur a o převádění platných modů figur ostatních na platné mody figury první.

§ 22. Víme-li, které mody jsou platné a které neplatné a jak lze zjistiti platnost neb neplatnost kteréhokoliv z nich, můžeme přikročiti k zevrubnějšímu ocenění jednotlivých figur, jakož i uvésti pravidla vztahující se ke kvalitě a kvantitě závěrů. Promluvme nejdříve o prvé věci.

Figuru I. již Aristoteles uznával za hlavní. Právem, neboť *S* závěru je podmětem v praemisse podmětné, *P* výrokem ve výrokové. Při figuře II. je nepřirozenost ta, že *P* závěru je v praemisse výrokové ne výrokem, nýbrž podmětem; při III. ta, že *S* závěru je v praemisse podmětné ne podmětem, nýbrž výrokem; při f. konečně IV. je vše převráceno. Sr. § 5.

Figura I. vyniká i tím, že jediná má všecky druhy závěrů; fig. II. má závěry negativní, III. částečné, IV. *E, I, O* (i neg. i část.).

Přednosti I. figury byly příčinou, že stanovena byla pravidla, dle kterých kterýkoliv platný modus figury jiné lze převésti na příslušný modus figury I. Vše bylo usnadněno i tím, že platné mody byly tak pojmenovány, aby převádění to bylo již v samých názvech naznačeno. Celá věc má se takto: První samohláskou jest označena praemissa výroková, druhou podmětná, třetí konkluse. Souhlásky mají význam trojí: 1. První z nich značí při II., III. a IV. figuře, na který modus I. figury jiné lze přivésti; při f. I. značí první v abecedě souhláska *B* modus nejcennější, druhá *C* druhý modus dle ceny, třetí *D* třetí, čtvrtá *F* čtvrtý. 2. Souhlásky *s*, *p*, *m*, *c* mají význam naznačený těmito slovy: *s* vult *s*impliciter verti, *p* verti *p*er accid(ens), *m* vult transponi, *c* per impossibile duci. Vztah těchto souhlásek jest při *s* a *p* k předcházející samohlásce, při *m* (= *m*etathesis praemissarum) k oběma premissám, při *c* (= *c*onversio syllogismi) sice hlavně k předcházející samohlásce, ale celý důkaz jest i jinak složitý. 3. Ostatní souhlásky jsou pouze pro libozvuk.

§ 23. Podali jsme sice již ukázky převádění modův při důkazech platnosti neb neplatnosti některých modův, ale dlužno věc probrati zevrubněji.

Nejdříve převedeme *mody figury II.* na mody figury I.

Nejsnáze lze převésti *cesare* na *celarent* a *festino* na *ferio*. Dostačí totiž soud *E* u návěstí výrokových obrátiti prostě. Sr. § 14

Nesnadněji je převésti *camestres* na *celarent*. Dlužno jednak praemissy přemístiti, jednak oba soudy *E* (i podmětný i závěr) obrátiti. Celý postup je tento:

ca-	*PaM*	*SeM*	=	*MeS*	*ce-*		
me-	*SeM*	*PaM*		*PaM*	*la-*		
stres	*SeP*			*PeS*	*rent*	=	*SeP*

Nejnesnadněji je dokázati modus *baroco* na základě modu *barbara*. Důkaz vede se takto: Kdyby nemělo platnost: *SoP*, měl by platnost důsledek ad contradictoriam: *SaP*. Tento důsledek učiňme návěstí dolní a připojme k němu jako návěst horní: *PaM*; závěr dle modu barbara bude *SaM*. Ale tento závěr, poněvadž je k uznané dolní praemisse (*SoM*) v poměru kontradiktorickém, nemůže býti platným. Z toho plyne, že též nemůže míti platnost: *SaP*, ale *SoP*, čímž modus baroco jest dokázán.

V logice, sepsané společnou prací dr. J. Dasticha a Václava Jandečky jest na straně 76. (4. vyd., Praha 1889) — s malými změnami — znázornění zcela krátké toto:

ba-	*PaM*		*PaM*	*bar-*
ro-	*SoM*	↗	*SaP*	*ba-*
co	*SoP*		*SaM*	*ra*

Poznámka: ↗ naznačuje, kde právě máme důkazem počíti, ostatní totiž vše je mnohem snadnější.

§ 24. Přistupme ke *III. figuře*.

Nejsnadněji lze přivésti *darapti* a *datisi* na *darii* a *felapton* a *ferison* na *ferio*. Dostačí totiž v dolní návěsti soudy *J* obrátiti prostě a soudy *A* po případě. Sr. § 14.

Nesnadněji je *disamis* převésti na *darii*. Dlužno jednak praemissy přemístiti, jednak oba soudy *I* (i výrokový i závěr) obrátiti. Celý postup jest tento:

di-	*MiP*	*PiM*	=	*MaS*	*da-*		
sa-	*MaS*	*MaS*		*PiM*	*ri-*		
mis	*SiP*			*PiS*	*i*	=	*SiP*

Nejnesnadněji je dokázati modus *bocardo* na základě modu *barbara*. Důkaz: Kdyby nemělo platnosti: *SoP*, mělo by platnost: *SaP*. Učiňmě soud tento praemissou horní a připojme k ní praemissu dolní: *MaS*; závěr dle modu barbara bude: *MaP*. Ale závěr tento jest vzhledem k uznané praemisse: *MoP* v poměru kontradiktorickém. Z toho plyne, že nemá platnosti a že tedy též: *SaP* nemůže míti platnosti, ale že platnost má: *SoP*, čímž je modus bocardo dokázán. Znázornění:

bo-	*MoP*		*SaP*	*bar-*
car-	*MaS*	↗	*MaS*	*ba-*
do	*SoP*		*MaP*	*ra*

Poznámka: Viz poznámku k § 23.

§ 25. Zbývá nám ještě zmíniti se o f. IV. Mody *bamalip*, *calemes* a *dimatis* lze převésti na *b*arbara, *c*elarent a *d*arii tím, přemístíme-li návěsti a obrátíme-li závěry. Mody *fesapo* a *fresison* lze sice převésti na *f*erio, a to tak, že i výrokové i podmětné návěsti obrátíme, ale lépe jest, obrátíme-li pouze horní návěsti, mody ty převésti na felapton a ferison (Sr. § 19.); také lze, obrátíme-li dolní návěsti, výhodně převésti mody ty na festino (Sr. § 17.).

§ 26. O figuře IV. dlužno ještě dodati, že nejlépe jest o ní jen krátkou zmínku učiniti. Co se týče figur II. a III., o těch dlužno zevrubněji jednati neboť, ač nejsou tak jednoduché, přirozené a všecky úsudky obsahující jako figura I., mají zase tu výhodu, že závěry jejich mají, jak Schopenhauer dobře poznal, ráz novosti, čímž i více překvapují. Z toho ovšem plyne, že mody figur těch vzhledem k modům figury I. mají do jisté míry cenu svou, na ceně modů figury I. nezávislou, čímž převádění jich na mody figury I. jeví se méně výhodným než důkazy přímé, ač ovšem dobře jest, aby žáci se cvičili v převádění tom Nejnevýhodnější jest ovšem dokazovati mody baroco a bocardo na základě modu barbara, ač i to lze doporučiti, děje-li se to hlavně pro cvik, neboť právě obtížným důkazem tím žák ukáže, jak zná zákony logické. Vždyť i celé syllogistiky první a nejdůležitější cena jest cvik v myšlení (Sr § 1.) a to cvik, jejž zavedl nejpřesnější myslitel všech věků a národů, sám Aristoteles. I plyne pěstiteli za námahu nejznamenitější odměna ta, že přejímá v ducha svého z veleducha Aristotelova, co právě myslitele toho nejvíce vyznačuje.

Poznámka: Poněvadž, jak jsme v Dodatku k I. f. (§ 15.) ukázali, z modů I. f. zákl. jest barbara, a poněvadž mody ostatních figur lze převésti na mody figury I., vysvítá, že barbara jest základním modem deduktivního myšlení vůbec. Sr. Krejčí, Logika, str. 72. V Praze, 1898.

(Ostatek příště.)

O povyšování na státních školách středních do vyšších tříd hodnostních koncem r. 1900.

Podává K. J. Černý.

Praha.

Vlídné přijetí, jehož se dostalo první stati o tomto předmětě (otištěné v 2. čísle tohoto listu r. 1899, ročníku VII.), přimělo mne, bych i letos podrobil povyšování do vyšších tříd hodnostních statistickému rozboru, jmenovitě pokud se týče professorstva na státních školách českých. Aby však obraz poměrů našich byl co možná nejpřesnější, zpracoval jsem, chtě míti bezpečný podklad statistický, veškerý bohatý materiál personalií obsažený v letošním svazku chvalně známého schematismu Divišova-Neubaurova (nyní D.-Steinschneidrova) »Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens in Österreich« na rok 1901, vydaného právě na prahu nového století. Z převelikého za-

jímavého materiálu, týkajícího se *všech* státních ústavů předlitavských, uvádím pro lepší porozumění dalším výkladům zatím tyto výsledky závěrečné[1]):

Všeho učitelstva definitivního v VI., VII., VIII. a IX. třídě hodnostní koncem r. 1900 (»Jahrb.« uzavřen 27. pros, právě po jmenování ředitelů v VI. a professorů v VII. tř.) bylo *3101*. Z nich na gymnasiích působí *2229* (71·9%), na reálkách *872* (28·1%).

Podle jazyka vyučovacího působilo na *státních gymnasiích* německých[2]) *993*, na německo-slovinských (ve Štýrsku a Krajině) *73*, na německo-rumunských (v Bukovině) *38*, na něm.-ruském (v Bukovině) *9*; na italských (v Přímoří, Tyrolích a Dalmacii) *50*; na srbsko-chorvatských (v Přímoří a Dalmacii) *45*; na českých (v Č., na M. a ve Sl.) *578*; na polských (v Haliči) *399* a na ruských (v Haliči) *44* osob. Nejvíce tedy na gymn. německých (44·54%, a přičteme-li k nim i ubohé utrakvistické popelky něm.-slovinské, něm.-rumunské a něm.-ruské, dokonce 49·96!), pak na českých (25·93%) a na polských (17·9%).

Na *reálkách*, jež jsou jen patery (něm., it., srb.-chor., čes. a polské), jest poměr osob učitelských ještě podivnější. Na německých (všude vyjma Vorarlb., Halič a Dalmacii) *539* osob (61·81%), na českých (v Č. a na Mor.) *236* (27·06%), na polských (v Hal.) *70* (8·02%), na italských (jen v Tyrolsku a Dalm.) *16* (1·83%) a na srb.-chorvatských (jen v Dalm.) *11* (1·26%).

Úhrnem tedy jest na gymnasiích a na reálkách *1532* učitelů německých (49·4%). něm.-slovin. *73* (2·35%), něm.-rum. *38* (1·22%), něm.-ruských *9* (0·29%); italských *66* (2·12%); srbsko-chorv. *56* (1·8%); českých *814*(26·24%); polských *469* (15·12%) a ruských *44* (1·41%).

Zajímavý jest status osob učitelských podle dat nynějších. Vypočítal jsem, že 27. prosince 1900 bylo:

a) *na gymnasiích* (ze 2229 osob):

ředitelů v VI. tř. hodn. 50, ředitelů v VII. tř. 108, professorů VII. třídy 320, VIII. třídy 870 a IX. tř. 881;

b) *na reálkách* (z 872 osob):

ředitelů v VI. tř. hodn. 29, ředitelů v VII. tř. 33, professorů VII. třídy 162, VIII. třídy 313 a IX. třídy 335.

Poněvadž pak nám nejde o rozlišování obou druhů škol středních, uvádíme raději čísla úhrnná; totiž ze 3101 jest:

ředitelů v VI. tř. *79* (2·54%), ředitelů v VII. tř. *141* (4·54), professorů VII. tř. *482* (15·5%), professorů VIII. třídy *1183* (38·14%) a IX. tř. *1216* (39·21%).

Všimneme-li si rozdělení podle ústavů a jejich vyučovacího jazyka, dostaneme toto schéma:

---

[1]) V *této* stati úmyslně pomíjím učitelů provisorních a supplujících, dále def. učitelů tělocviku, vyjma jednoho ve třídě IX. (Opava R.). Prof. Münsterberg (Těšín, něm. gymn.) ještě všude počítán a nedbáno dodatečné opravy na str. 359 »Jahrbuchu«.

[2]) Jsou roztroušena ve všech zemích korunních vyjma Dalmacii.

	Řed. VI. tř.	Řed. VII.	Professoři VII.	VIII.	IX.	
německých	*46*	63	*294*	*588*	541 =	*1532*
něm.-slovin.	1	4	6	32	30 =	73
něm.-rum.	1	1	4	15	17 =	38
něm.-rus.	—	1	—	3	5 =	9
italských	—	6	10	30	20 =	66
srbsko-chorvat.	1	5	6	15	29 =	56
českých	*18*	41	*107*	*346*	302 =	*814*
polských	*12*	17	*50*	*141*	249 =	*469*
ruských	—	3	5	13	23 =	44
	79	141	482	1183	1216 =	*3101*

Procentový poměr počtu ředitelů obou kategorií na ústavech německých (7·1% všech 1532 sil učitelských) shoduje se s českými (7·2%), kdežto u Poláků jest poněkud nižší (6·1%), což se vysvětluje tím, že v Haliči jest několik ústavů řízeno jen správci (jmenovitě ústavy nové), a pak tím, že mají tam systém zřizovati místo nových ústavů u přeplněných gymnasií (hlavně krakovských a lvovských) správcovství parallelek. Tak v Krakově gymnasium u sv. Anny má 17 parallelek, lvovské IV. gymnasium 11 parallelek, V. gymnasium 8 poboček, krakovská reálka 12 parallelek, lvovská 11 poboček, atd. Poměrný počet professorů proti počtu ředitelů v Haliči jest tím ovšem větší než jinde. Za to u Poláků z ředitelů jest ve třídě VI. *41·3%*, u Němců *42·2%*, *kdežto na českých ústavech pouze 30·5%*!!

Podrobněji o tomto smutném zjevu bude promluveno níže při povyšování letošním do VI. třídy.

Postup do VII. třídy professorské jest u Němců též mnohem příznivější než u nás a u Poláků. Ze 1423 německých (bez ředitelů!) učitelů defin. jest 294 čili *20·6%* v VII. třídě, kdežto u nás ze 755 professorů dosud jen *14·1%* a u Poláků dokonce jen *11·36%* (ze 440). Ani v tomto případě nelze toho u nás omluviti poukazem na mladší vznik ústavů; oprávněných kandidátů je dosti, jen třeba stejnoměrného postupu ve *všech* zemích.

V tomto všeobecném úvodě přicházíme konečně ke třídě VIII. Jest to jediná kategorie, kde nám možno mluviti o výhodě, srovnáváme-li ji s ústavy německými. Proti *41·3%* německých professorů (ze 1423) v VIII. třídě máme jich *45·04%* (ze 755), kdežto Poláci (440 všech) jsou hluboko pod úrovní (*32·04%*). Že novější původ našich ústavů nesouvisí snad s tím, že by také čeští professoři byli službou mnohem mladší a tudíž nezpůsobilí ještě, aby byli vřazeni do třídy VII. nebo VIII., svědčí ta okolnost, že v IX. třídě poměr Čechů k Němcům je skoro týž (*38%* ke *40%*), kdežto u Poláků mladší generace jest poměrně ještě velmi četně zastoupena (249 ze 440, t. j. *56·5%*!).

Přikročme k letošnímu povyšování.

I. *Povýšení 29 ředitelů*[3]) *do VI. tř. hodnostní.* Oproti prvnímu povyšování v r. 1899 (57) jeví se značné ochabnutí, ač — jak níže povíme — osobností vhodných a 5 předepsaných přídavků majících jest ještě s dostatek. Podle vyučovací řeči ústavů, na nichž povýšení působí, bylo *14* německých,

[3]) Připočten i ředitel gymn. Teresianského, jenž byl jmenován již v červnu 1900.

7 českých, *6* polských, *1* něm.-slovinský a *1* srb.-chorvatský. Lví podíl stále ještě mají ústavy německé, hlavně vídeňské: stále ještě 60% místo 50% (loni 65%)!

Co se týče definitivy učitelské, hranice let loni byla mezi 1855 až 1876, letos mezi *1865 až 1876*. Byloť z oněch 29 ustanoveno professory: roku 1865 (1 něm.), 1866 (2 něm.), 1869 (1 něm.), 1870 (2 pol.), 1871 (1 něm.), 1872 (*2 čeští*), 1873 (*2 čeští*, 1 něm., 1 pol.), 1874 (5 něm., 3 pol., 1 něm.-slov., *1 čes.*, 1 srb.-chorv.), 1875 (*1 čes., 2 něm.*), *1876* (*1 čes., 1 něm.*).

Z nich ředitelují: od roku 1869 (1), 1873 (1), 1878 (1), 1879 (1), 1881 (1), 1884 (1), 1885 (1), 1886 (2), 1887 (1), 1888 (4), 1889 (5), 1890 (1), 1891 (1), 1892 (4), 1893 (1), 1894 (1), 1895 (2).

Konečnou mezí je tedy *1895*.

Praeterovaných, kteří podle zásad při jmenování užitých, jak se svrchu jeví (jmenování až do r. 1876 a ředitelování aspoň pětileté, tedy aspoň od r. 1895), jmenováni býti mohli, jest dosti značná řada. Uvádíme statistiku jejich letos proto, že jest zajímavá, a také pro úplnost. Vysvitne z ní naprosto nestejná praxe v jednotlivých zemích korunních.

Ředitelů, kteří mají všechny kvinkvennálky, ale byli jmenováni teprv v posledním pětiletí (1896—1901) arci neuvádíme; ročník ředitelů-professorů z roku 1876 pak jen cum grano salis, neboť jejich věc nemohla do konce r. 1900 většinou býti ani vyřízena a dojde asi na ni v roce příštím.

V Dolních Rakousích, Salcpurku, Štýrsku, Korutanech a Vorarlbersku není vůbec ředitelů s praxí aspoň 5letou a při tom definitivních aspoň od r. 1876, kteří by VI. třídy teprv měli nabýti.

V Horních Rakousích jest 1 něm. (prof. 70, řed. 91).[4])

V Krajině 1 něm. (74, řed. 94) a 2 něm.-slov. (74, řed. 85 a druhý 76, řed. 90).

V Přímoří 2 něm. (69, řed. 88 a 75, řed. 94).

V Tyrolsku 2 něm. (71, řed. 79 a 76, řed. 95).

V zemích českých bohužel dokladů nejvíce.

V Čechách: *a)* německých **7** (*1869*, řed. 85; *1870*, řed. 73; *1871*, řed. 78; *1873*, řed. 92; 1875, řed. 92; 1876, řed. 90 [dva]);

b) *českých* **9** (*1868*, řed. 71; *1868*, řed. 72; *1868*, řed. 89; *1870*, řed. 73; *1870*, řed. 77; *1871*, řed. 79; *1872*, řed. 95; *1873*, řed. 93; 1875, řed. 95).

Na Moravě: *a)* němečtí 3 (*1870*, řed. 91; 1875, řed. 85 a 1875, řed. 87);

b) *český 1* (*1871*, řed. 85).

Ve Slezsku 2 něm. (74, řed. 87 a 76, řed. 90).

V Haliči jen 5, a to polských (72, řed. 86; 72, řed. 92; 76, řed. 91; 76, řed. 93).

V Bukovině 1 něm. a 1 něm.-rum. (oba 72, řed. 95).

V Dalmacii konečně 2 italští (*1868*, řed. 72 a 1875, řed. 85).

Věc není tak malicherná, jak by se zdálo. S povýšeného stanoviska statistiky všímající si celého Předlitavska vidíme vše jinak, než sledujeme-li to jen v mezích lokálních. Nepochybujeme, že školní úřady z nich valnou většinu, jmenovitě ředitelů starších, měly ve svých návrzích a že zmizení mnohých jmen při publikaci v úřed. listě vysvětluje se, ač neomlouvá, škrty jinde učiněnými. Ale proč to mají býti právě jen země české, proč právě jen ústavy obou národností v *těchto* zemích? . . .

---

[4]) První číslo znamená rok definitivy, druhé, kdy se stal ředitelem.

Finanční účin jest arci u VI. tř. právě tak nepatrný, jako při povyšování do VII. a VIII. tř., ale právě proto nemělo by se tak šetřiti s jmenováním, jehož cena v našem stavě jest více méně problématická.

Nynější stav ředitelů obou kategorií podle ustanovení definitivního i podle vyučovacího jazyka ukazuje nám zřetelně tato tabulka:

Rok definitivy	němečtí	němečtí			něm.-slov.	něm.-rum.	něm.-rus.	italští	srb.-chorv.	čeští			polští	ruští	Celkem
		v Čechách	na Moravě	ve Slezsku						v Čechách	na Moravě	ve Slezsku			
1856	*1*														*1*
1857	*1*														*1*
1860		*1*		*1*											*2*
1864	*1*									*1*					*2*
1865	*1*	*1*													*2*
1866	*2*	1 *1*	1			1				1					4 *3*
1867													1		1
1868	2							1*		2 3*			1		5 4*
1869	1 *1 1*	1 *1 1**								1 *1*			1		4 *3 2**
1870	1 *1* 1* *1**	1*	1*							1* *1**			1 *1*		2 *2* 4* *2**
1871	5 *3 1**	1*								1 1*	1*		1		7 *3* 3* *1**
1872	2 *1* 1*	2*	*1*			1*			*1**	3 *1 1**			1 2*		6 *3* 6* *2**
1873	2 1* R *1**	*1* 1*	1					*1**		1 *2* 2* *1**	1		2		7 *3* 4* *3**
1874	3 *2* 1*	*1**	*1*	*2**	1*1				1	1 1*			3 *1**		9 *3* 3* *4**
1875	2 1* *1**	1* *1**	3*		1*			*1**		*1**	1				3 6* *4**
1876	1 *1* 1*	2*		*1**	1*		1*	1*	1*	1 1* *2**	1*		2*		2 *1* 11* *3**
1877	1*	*1**	2*					1*		*2**	1*		*1**		5* *4**
1878	1*	3* *1**		1*						*1**			1*		6* *2**
1879		1*		1*					1*	3* *2**	2*		2*		10* *2**
1880		3*								1*	2*			1*	7*
1881	1*	1*R	1*							1*			1*		5*
1882	2*	1*		1*					1*	1*			1* *1**	2*	9* *1**
1883	2* *1**	1*							1*	1*	1*	1*			7* *1**
1884	3*	1*			1*					1* *1**			1*		7* *1**
1885	1* *1**														1* *1**
1886				1*						1*			1*		3*
1887	1*														1*
1888										1*	1*				2*
1889													2*		2*
1890															
1891								1*					1*		2*

V tabulce této čísla bez hvězdiček značí ředitele v VI. tř., s hvězdičkou v VII. tř.; kursivou označeny reálky. Tedy: 1 *1* 1* *1** atd. Až do roku 1876 sahá hranice jmenování do VI. třídy; kde tedy v ročnících 1868—1876 objevuje se hvězdička, vidí se hned, kolik ředitelů a na kterých ústavech není dosud zařazeno do třídy VI. V dalších ročnících 1877 a násl. pak vidíme počet kandidátů této hodnosti. Ovšem třeba podotknouti, že někteří z oněch *nepovýšených*, jak již výše podle jednotlivých obvodů zemských bylo udáno, jsou starými professory, ale dosud mladými řediteli (rokem 1896 počínaje).

Zajímavo jest, že nejstarší ředitelé jsou na *německých reálkách*, a to z ročníků 1856 až 1866 celkem 10, na českých jen jeden; nejstarší gymnasijní ředitelé (2 něm., 1 něm.-rum. a 1 český) jsou teprv z ročníku 1866. Dva gymn. ředitelé němečtí v VII. třídě, jeden z r. 1873 a druhý z r. 1881, jsou kněží, arci jeden s approbací vedle náboženství (*R*) ještě s *L. Ř.* a druhý s *H.* (Stříbro!).

II. Letošní *povyšování professorů do VII. třídy hodnostní* o vánocích 1900 bylo teprve druhé od vydání zákona o úpravě platův a týká se celkem *281* osoby učitelské. V tom zahrnut jest arci též prof. K. Himer (Praha III., gymn. čes.), jehož jmenování v ministerském »Věstníku« dodatečně otištěno 15. ledna 1901. (Že na Moravě u obou reálek něm »Jahrbuch« Divišův zapomněl na změnu VIII. tř. v sedmou u prof. Rille, Oberländra v Brně a Müllera, Plöckingra a Fierlingra v Olomouci, překvapuje u této přesné a čím dále, tím spolehlivější knihy).[5]) Statistický rozbor podává nám některé zajímavé podrobnosti.

a) Podle království a zemí na říšské radě zastoupených. V Dolních Rakousích povýšeno 59 (vesměs něm., 38 na gymn. a *21 na reálkách*), v H. Rakousích 7 něm. (6 + *1*), v Salcpursku 3 něm. (1 + *2*), ve Štýrsku 19, a to 18 něm. (15 + *3*) a 1 na něm.-slovin. gymn., v Korutanech 6 něm. (3 + *3*), v Krajině 8 a to 4 něm. (1 + *3*) a 4 něm.-slovinští (na gymn.), v Přímoří 8, a to 6 německých (4 + *2*) a 2 ital. (na gymn.) v Tyrolsku 7, a to 3 něm. (1 + *2*) a 4 ital. (2 + *2*), ve Vorarlbersku 3 něm. (na gymn.); *v Čechách 92*, a to 58 českých (35 na gymn. a *23* na reálkách) a 34 německých (23 na g. a *11* na r.), *na Moravě 18* a to 7 českých (6 + *1*) a 11 německých (6 + *5*), *ve Slezsku* 11 německých (7 + *4*); v Haliči 29, a to 25 polských (19 + *6*), 3 ruští (na gymn.) a 1 něm. (na gymn.), v Bukovině 2 (1 něm.-rum. na gymn. a 1 něm. na reálce), konečně v Dalmacii 9, a to 5 srbsko-chorv. (4 + *1*) a 4 ital. (2 + *2*). Nejvíce tedy v Čechách, pak v Dolních Rakousích, Haliči, Štýrsku, na Moravě atd., nejméně v Bukovině.

b) Ze 281 povýšených působí na gymnasiích *188*, na reálkách *93*, tedy v poměru 2 : 1; a co se approbace týče, jest z nich *195* pro předměty humanitní, *86* pro reálné (na českých ústavech 45 a 20 z celkového počtu 65). Z prvních (195) připadá na učitele nábož. 15 (z nich 1 evang., 1 řecko-

[5]) Opravuji některá nedopatření, pokud se mi při práci vyskytla. Tak na str. 125 u nového řed. F. ponechána VIII. tř.; na str. 172 (Sokołowski) čti 46 místo 64; na str. 212 (Ježek) čti R B' místo R B; tamtéž (Martínek) nar. 1870 (ne 1877); rok narození neudán u Kische (str. 145), Sichrovského (str. 155) a Täubra (str. 225), u tohoto již po 3 léta. U tří professorů schází approbace (Schubert v. Soldern str. 120, Töpfer str. 127 a Kňourek str. 163); je to omyl či snad nastala zase doba, kdy ustanovovány definitivně i síly bez approbace?

kat.), na filology všech zbraní 127 (z nich 99 více méně klassických), na historiky 53; z druhých (86) jest přírodozpytců a chemiků 31, mathematiků a fysiků 34, na deskriptivu s math. připadá 9, na kreslíře 12. (Na českých ústavech speciálně ve skupině prvé: R. 2, R. H. 1; L. Ř. 12, L. Ř. Č. 1, L. Ř. č. 1; Č. l. ř. 6; Č. Fr. n 3, Č. Fr. 1, Fr. č. 1; Č.' n.' l. ř. 1. Č. n. 3, Č.' h. 1; H. 8, H. Fr č. 1, H'Č' 2, H. č. n. 1; ve skupině druhé: P. m. f. 7, Ch. p. 1; M. F. 3, M. F. Ph. 2; Ge. m. 3, Ge. M. 1; Kresl. 3.

Konečně podotýkám, že nejstarší z povýšených narodil se r. 1831, nejmladší r 1857, tedy od 43 let do 69! —

c) Důležitější jest arci statistika *podle vyučovacího jazyka ústavů*, jenž nyní skoro již vesměs je též vyučovacím jazykem osob učících. Z 281 nových professorů VII. třídy působí na ústavech německých *167* (*59 4*%), na českých *65* (*23·1*%), na polských *25* (*8·89*%), na italských (kde v loni nebylo ani jednoho) *10* (*3 55*%), na německo-slovinských a na srbsko-chorvatských po *pěti* (1·77%), na ruských *3*(1·06) a na něm.-rumunských *1* (0·35%). Srovnáme-li s tím postup loňský (230 professorů): *63 5*% něm., *21·7*% *českých*, *11·7*% *polských*, 1·3% ruských, 0·87% něm.-slov. a po 0·43% srb.-chorv. a něm.-rum., shledáváme sice malý pokrok u Čechů 23·1% proti 21·7% lonským (u Poláků úbytek), ale stále ještě trvající nadprůměrný postup sil německých, jmenovitě ve Vídni, kterého nelze vysvětliti, jak by se snad zdálo, jen větší starobylostí ústavův a tím i professorův, nýbrž — jak hned uvidíme — i volnějším výkladem předpisu o 4 kvinkvennálkách a častějším užitím paragrafu o povyšování mimo pořad.

Již výše podali jsme rozdělení 3101 osob učitelských podle jednotlivých kategorií. Odečteme-li ředitele, zbývá 2881, mezi nimi 1423 professorů německých, 755 českých, 440 polských atd.

Průměr sedmé třídy (dosud 482 osob) činí tedy pro celé Předlitavsko 16·7%, avšak německých »sedmiček« jest nyní ze 1423 všech něm. professorů 294, tedy *20·6*%, kdežto z českých 755 jen 107, t. j. *14·1*% a polských dokonce jen *11·36*% (50 ze 440 všech professorů), nehledě k národnostem menším.

Chceme-li pak též věděti, jak veliký jest lví podíl Němců z oněch 482 »sedmiček« vůbec, shledáme, že jejich počet (294) činí *60·7*%, českých 107 sedmiček rovná se *22·1* procentům a polských 50 sedmiček jen *10·3*%, ačkoli všech německých professorů VII. až IX. tř. (ze 2881) jest jen polovice (49·3%), kdežto českých 26·2% a polských 15·2%.

Tedy při tomto i při onom způsobu počítání viděti lze vždy neoprávněnou přednost ústavů německých a nestejnou praxi jednotlivých úřadů školních. Arci letos finanční ministerstvo povolilo menší summu pro povýšení do VII. i VIII. třídy a dalo seškrtati celou řadu osob navržených, ale ježto podle známého pořekadla »Arme Leute kochen mit Wasser«, byli bychom spokojeni, kdyby pohroma tato byla stejnoměrně, ne mechanicky, rozdělena na všechny země a ústavy.

(To platí i o třídě VIII.)

d) A tu přicházíme konečně k rozboru *podle služebných let*. Základem jest nám arci dosud jen rok definitivy bez přidaných 3 (2, 1) let supplent-

ských. I tu vidíme letos opět značné neshody v jednotlivých zemích. Kdežto v Přímoří a Vorarlbersku jmenováni jsou professoři jen *do r. 1875*, v Horních Rakousích, Salcpurku, Krajině, Tyrolsku a Dalmacii jen do r. 1878, na Moravě, v Bukovině a ve Štýrsku do r. 1879, v Čechách i v Haliči shledáváme povýšené i z let dalších až do r. 1882 a v Dolních Rakousích (= Vídni) *dokonce i 4 z let 1883, 1885 a 1887*, ba jeden z povýšených, professor z německého gymnasia lvovského (přidělený ministerstvu), jenž teprve loni mohl se dostati při hromadném postupu do třídy VIII., *dat je svou definitivu dokonce teprve od roku 1890*. Každý zajisté souhlasí s tím, aby zvláštní zásluhy ocenily se i zvláštním, mimořádným postupem, ale *takové* neshody mezi jednotlivými okrsky (1875 a 1890!) měly by dojista býti nějak vyrovnány. —

Loni byli jmenováni professoři z let *1858* až do *1881*; letos je hranice let od roku *1865* do r. *1890*, anebo — nehledíme-li k osamělému případu z Tyrolska, kde šk. r. Egger (defin. z r. 1865) povýšen teprv letos, a k ojedinělému případu lvovskému (1890) — léta *1869 až 1887* pro celé Předlitavsko. Pro Čechy jsou mezníkem léta 1870 a 1882, pro Moravu 1870—79, pro Slezsko 1872—1878.

Jmenovitě pak stali se ze 281 nových professorů VII. třídy definitivními:

Roku 1865: *1* (něm.),
» 1869: *1* (něm.-slov.),
» 1870: *5* (2 něm., *1 český*, 1 srb.-chorv., 1 ital.),
» 1871: *12* (6 něm., *4 čeští*, 1 něm.-slov., 1 ital.),
» 1872: *30* (15 němec., *10 čes.* 2 ital., 1 něm.-slov., 1 polský, 1 ruský),
» 1873: *22* (17 něm., *3 čeští*, 2 ital.),
» 1874: *42* (30 něm., *6 českých*, 3 pol., 2 srb.-chorv., 1 ital.),
» 1875: *42* (24 něm., *14 českých*, 2 pol., 1 něm.-slov., 1 srb.-chorv.),
» 1876: *42* (30 něm., *9 českých*, 2 pol., 1 něm.-slov.),
Roku 1877: *39* (19 něm., *12 českých*, 4 pol., 3 ital., 1 srb.-chorv.),
» 1878: *17* (8 něm., 5 pol., *3 čeští*, 1 ruský),
» 1879: *10* (5 pol., 4 něm., 1 něm.-rum.),
» 1880: *3* (něm.),
» 1881: *3* (1 něm., *1 český*, 1 pol.),
» 1882: *7* (2 něm., *2 čeští*, 2 pol., 1 ruský),
» **1883**: *1* (něm., Vídeň G. v IX. okr.),
» **1885**: *2* (něm., Vídeň G. v III. okr. a R. v XV. okr.),
» **1887**: *1* (něm., Vídeň G. v V. okr.)
» **1890**: *1* (něm., II. gymn. ve Lvově).

Dosavadní dvojí povyšování do VII. třídy jeví se nejzřetelněji v následující tabulce. (*Kursiva* značí i tu reálky, R a *R* = professoři náboženství všech vyznání na gymn. a na reálkách; počítáme je schválně zvláště, z důvodů, jež vysvitnou jmenovitě v oddíle o třídě VIII.).

Professoři VII. třídy hodnostní:

Rok definitivy	němečtí	němečtí v Čechách	němečtí na Moravě	němečtí ve Slezsku	něm.-slov.	něm.-rum	něm.-rus.	italští	srb.-chorv.	čeští v Čechách	čeští na Moravě	čeští ve Slezsku	polští	ruští	Celkem
1858	*1*														*1*
1859					1										1
1864	*2*		1												1 *2*
1865	2 *1*			1											3 *1*
1866		*1*		*1*									1 *1*		1 *3*
1867	*1*														*1*
1868	1	1								1 *1*			1 + 1 R		4 + 1 R *1*
1869	3 + 3 R	1	1R *1 + 1R*		1R					1			1		6 + 5 R *1 + 1 R*
1870	13 *3*	2 *3*						1	1	3 *2*	2		1		23 *8*
1871	8 *8*	1	*1*		1	1		1		9 *2*	1		3		25 *11*
1872	14 *11*	7 *1*	2 *1*	1 + 1R	1			2	1	5 + 1 R *7*	*2*		5 *1*	2	40 + 2 R *23*
1873	13 + 3 R *10 + 2 R*	9 *3*	1	2				*2*		5 + 2 R *5 + 1 R*			2		32 + 5 R *20 + 3 R*
1874	13 *10*	5 *2*	2	1 + 1R *2*		1		1R	2	9 + 1 R *2*	1		7 *2*	1	42 + 3 R *18*
1875	12 *4*	5 *2*	3		1				*1*	8 *4*	2		4		35 *11*
1876	10 *12*	3 *5*	1	1 R *3*	1					6 *2*	1		2 *1*		24 + 1 R *23*
1877	14 *4*	2 *2*	1	*1*		1		1 *2*	1	7 + 1 R *7*			2 + 1 R *1*		29 + 2 R *17*
1878	4 *3*	1R *1*	*2*	1						1 *1*	1		2 *3*	1	10 + 1 R *10*
1879	1	1	*2*			1							4 *1 R*	1	8 *2 + 1 R*
1880	3 *1*	1													4 *1*
1881	2									1			1 R		3 + 1 R
1882	2									1 *1*			1 *1*		4 *2*
1883	1														1
1885	1 *1*														1 *1*
1887	1														1
1890	1														1
Celkem	119 + 6 R + *72 + 2 R*	38 + 1 R + *20*	11 + 1 R + *7 + 1 R*	6 + 3 R + *7*	5 + 1 R	4	—	5 + 1R *4*	5 *1*	57 + 5 R *34 + 1 R*	8 *2*	—	36 + 3 R *10 + 1 R*	5	299 + 21 R *157 + 5 R*

(Ostatek příště.)

Drobnosti mathematické.

Podává Václav Hübner. *Král. Vinohrady.*

Plášť kužele (kruhového kolmého) lze určiti též tímto způsobem: Považujeme-li základnu (z) kužele (kruhového kolmého) za průmět jeho pláště (p), platí, jak známo, rovnice: $z = p \cos\alpha$, značí-li úhel α odchylku strany kužele od jeho základny. Pak jest: $p = \frac{z}{\cos\alpha}$ čili $p = \frac{\pi r^2}{\cos\alpha} = \pi r . \frac{r}{\cos\alpha}$ a ježto jest $r = s \cos\alpha$ (s strana kužele), tudíž $p = \pi r s$.

Plášť kužele komolého (kruhového kolmého) lze určiti podobně. Považujeme-li plochu mezikruží (M) za průmět jeho pláště (p) a je-li s strana kužele komolého, která jest o úhel α od větší základny odchýlena, jest:

$M = p \cos\alpha$ čili $p = \frac{M}{\cos\alpha}$ a $M = \pi (r_1^2 - r_2^2) = \pi (r_1 + r_2)(r_1 - r_2)$ ($r_1 > r_2$ poloměry obou základen).

Doplníme-li kužel komolý na kužel úplný a označíme-li s_1 stranu kužele plného, s_2 stranu menšího kužele, jest:

$$s = s_1 - s_2 \text{ a } r_1 = s_1 \cos\alpha,\ r_2 = s_2 \cos\alpha \text{ tudíž}$$
$$p = \pi (r_1 + r_2)(s_1 - s_2) \text{ čili } p = \pi (r_1 + r_2)\, s.$$

Při válci (kruhovém kolmém) promítneme-li plášť jeho do roviny řezu osového, jest průmětem pláště (p) obdélník o ploše $2\pi r.v$; přímky povrchové jsou rovnoběžné s osou válce (odchylka $\alpha = \theta$) i jest

$$2\pi r v = p \cos\alpha \text{ čili } p = 2\pi r v.$$

O výcviku pravopisném.

V. Ertl. *Náchod.*

Obtíže, se kterými jest spojeno vyučování pravopisu zvláště na nižších stupních školního vzdělání, vedou k novým a novým pokusům, kterými má býti vyučování pravopisu zjednodušeno a usnadněno*). Schopnost a výcvik v pravopise jest částí všeobecného výcviku v užívání jazyka. Přirozené vyučování jakémukoli jazyku zakládá se vždycky na sluchovém vnímání a napodobení slyšených zvuků. Již touto cestou musila by správná výslovnost při úplném souhlase hlásek s literami vésti ponenáhlu i k správné transkripci hlásek, neboť časem by hlásky se svými znaky úplně se stotožnily a splynuly. Vyučování slepých od narození jest dobrým důkazem, že cesta od úst k uchu jest i při vyučování pravopisu činitelem hlavním a nepohřešitelným.

Ale tomuto postupu stavějí se v cestu dvě překážky. Nesprávnost ve výslovnosti hlásek vlivem mluvy obecné a změn dialektických (na př. hamba, svarba, fták, rouný, Kadlík, večér, náděje, domu) a nekonsekvence v jich

*) Schiller, Studien und Versuche über die Erlernung der Ortographie.

označování z ohledů na etymologii neb ustálený způsob psaní (na př. smích—sníh, větší—předčí—něčí a p.). V případě prvním utkvělá a stálým opakováním utvrzená představa sluchová působí proti zákonům pravopisným, v případě druhém jest postup opačný.

Z toho důvodu jest nutno přibrati na pomoc ještě druhý smysl, který obyčejně při výcviku jazykovém jen potud přispívá, pokud se jedná o napodobení hlásek v písmě, totiž *zrak*. Každý měl příležitost pozorovati, jak dítě počínající mluviti, hledí zároveň na ústa mluvícího a snaží se mimoděk pohyby při artikulaci samo napodobiti. Zrakové dojmy mají před sluchovými tu výhodu, že rychleji utkvívají, ale jsou na druhé straně jich mnohem prchavější Proto nelze ani výhradně na těchto dojmech zakládati vyučování pravopisu.

Nespolehlivost tohoto smyslu může učitel při korrigování úloh pozorovati často sám na sobě. Při několika prvních pravopisných chybách pozná pochybení ihned, ale při desáté, dvacáté dostaví se již leckdy rozpaky, ze kterých si musí pomoci buď markantní artikulací neb etymologickou analysí pochybného slova. A přece tu jde o pevné a dlouhým cvikem ustálené představy. Tím větší jest nespolehlivost jejich u žáka, jenž výhod a předností učitelových v podobných případech nemá.

I nejjistějšímu a nejvycvičenějšímu ortografovi přihodí se — zvláště při delším psaní a při upětí pozornosti na obsah psaného — že se dopouští nepochopitelných chyb proti nejjednodušším pravidlům pravopisu. Chyby ty bývají dvojího druhu: buď k nim svede slovo jiné, na němž spočinulo oko v okamžiku přepsání (na př. napíšu celím, poněvadž mi náhodou padlo do oka slovo želím), jde tedy o automatický proces analogisace, zaviněný slabou neb zhola nijakou kontrolou rozumu a vůle; anebo vznikají následkem anticipace, tak že slovo, které v mé mysli stojí hotovo, ale napsáno ještě není, působí svým způsobem psaní na slovo, které právě píši Tak se často stává, že koncovku slova příštího připneme omylem ke slovu předcházejícímu, tím že myšlenka předběhla péro.

Relativní a částečná nespolehlivost představ sluchových i zrakových, patrná z uvedených pozorování, vede nutně ke kombinaci obou. Dobrým, ač bezděčným psychologem v této věci jeví se často žák sám. V nejistotě a pochybnostech pravopisných pomáhá si obyčejně dvojako: buď odříkává si polohlasitě pochybné slovo a akcentuje silněji souhlásku neb samohlásku, která mu působí obtíže, anebo píše si ono slovo prstem na lavici nebo na desku knihy. Často přistihneme při diktátech žáky, jak nepíšíce, mnohdy s pérem v ústech, hledí upřeně na jeden bod stěny neb tabule. Na naši otázku dostane se nám odpovědi, že si píší v duchu pochybné slovo na tabuli, nebo že si chtí představiti, jak tam bylo napsáno. Z toho jest patrno, že žák si průběhem svého jazykového výcviku uvědomil důležitost sluchové představy pro dokonalé osvojení slova, ale že jest si také vědom, že o písmě rozhoduje oko. Proto snaží se ve svých pochybnostech o správnosti své sluchové představy kontrolovati ji vnitřní projekcí zrakového obrazu slova ze svého nitra na plochu tabule

K výlučnému akcentování vnímání zrakového neb sluchového ve službách pravopisu svádí často analogie s vyučováním slepých nebo hluchoněmých. Ale tu se jedná o případ zcela rozdílný. Nedostatek jednoho smyslu má za následek tím dokonalejší vývoj smyslů ostatních, tak že jejich působivost a schopnost se schopnostmi dítěte normálními smysly opatřeného nemůže se

srovnávati. Že i u normálních lidí setkáváme se často s jednostranně vyvinutou schopností pro osvojování slovných představ, nemůže padati pro přílišnou individuální rozmanitost na váhu.

Nepostačitelnost paměti zrakové a sluchové k ortografickým účelům vedla k pokusům, jež cestou fysio-psychologickou snažily se najíti jiné opory pro vyučování pravopisu. Lay ve svém spise »Führer durch den Rechtschreib-Unterricht« poukazuje na fysiologickou spojitost mezi pojmem a slovem a dochází k výsledku, že se stanoviska paedagogického při každé představě nutno rozeznávati tento postup představ jednotlivých: představu zrakovou, představu hmatovou, sensorickou představu zvukovou (vnímání slyšeného slova), motorickou představu zvukovou (vnímání artikulačních pohybů při pronášení slova), sensorickou představu písemnou (obraz napsaného neb tištěného slova) a motorickou představu písemnou (vnímání pohybů při psaní slova). Lay obrací pak pozornost svou k motorickým představám zvukovým, k uvědomování artikulačních pohybů při mluvení a cestou experimentální snaží se najíti, jak a do které míry mohlo by se těchto představ využitkovati k výcviku pravopisnému. Při tom opírá se i o tvrzení Strickerovo, jenž konstatoval, že při vzpomínce na známý verš cítí a oživuje si dojmy mluvidel, aniž tato pracovala. Ale oba předpoklady, Layův i Strickerův, jsou zajisté velmi subjektivní. Postup jednotlivých představ nemusí býti vždy tak úplný a podrobný, jak jej Lay rozvíjí; lidé necvičení, a tedy i žáci pravopisu se učící, předříkávají si před psaním hlasitě myšlené slovo, tak že u nich předchází před transkripcí slova bezpochyby představa akusticko-motorická bezprostředně. Důraz, který Lay klade na zvukové představy motorické, jest i z toho důvodu upřílišený, že svalové dojmy při artikulaci jsou velice neurčité a neuvědomělé a že z daleka nemohou se rovnati intensitě dojmů čistě sluchových neb zrakových. Převládá-li u některých lidí pamět založená na představách zvukových motorických, jest to zajisté zjev čistě individuální, neboť většina lidí pracuje představami zrakovými, zvukovými i motorickými zároveň. Dlouhým cvikem stane se ovšem associace slovné představy s artikulací tak silnou, že při živém myšlení pohyby artikulační mimoděk spolu se provádějí. Nelze však dáti za pravdu tvrzení Layovu, že pamět slovní nezakládá se na představách slyšeného slova, nýbrž na zapamatování artikulačních pohybů, které myšlení, čtení, slyšení a psaní provázejí. Kromě toho neuvědomělá a dlouhým cvikem ustálená navyklost mluvidel článkovati jisté hlásky určitým, ale od běžného a správného artikulování odchylným způsobem (srv. rouný místo rovný) výcviku ve správném psaní neprospívá, nýbrž škodí a právě svou mechaničností a neuvědomělostí největší překážky klade v cestu.

Nepatrná účinnost a použitelnost těchto představ prokázala se však i pokusy, které na některých školách německých dály se dle návodů Layových. K pokusům s představami artikulačními přibrány byly pokusy s motorickými představami písemnými, to jest diktovaná neb s tabule čtená slova byla od žáků psána ve vzduchu. K těmto pokusům vedl fakt, že žáci sami tím způsobem si pomáhají a že takové bezděčné a nenaučené pomůcky mívají obyčejně hlubší psycho-fysický podklad. Charcot uvádí případ člověka, který ztratil schopnost čísti, ale porozuměl napsanému slovu, kopíroval-li pravou rukou jeho tahy. U něho vyvolávána byla tedy slovem vyjádřená představa ne obrazem napsaného slova, nýbrž písemnou představou motorickou.

Pokusy, které se děly v nižších třídách gymnasia giessenského, dály se dvojako: k první řadě pokusů zvolena slova německá, žákům srozumitelná,

s jistou obtíží pravopisnou; k druhé řadě pokusů vybrána slova latinská, která žákům latině sice již se učícím dosud nepřišla a smyslem jim tedy známa nebyla, tak že účin pravopisného pravidla zůstal do jisté míry stranou. Pokusy se děly slyšením, názorem, hláskováním a opisováním. Přibráním motorických představ zvukových (artikulace šeptem a hlasitě) a motorických představ písemných (psaní ve vzduchu) rozpadl se každý pokus v 11 pokusů jednotlivých, jejichž účinnost oceňována dle průměrného počtu chyb. Byla psána:

I. 1. Slova slyšená prostě (bez artikulace), 2. slova slyšená s výslovností šeptem (žáci opakují diktované slovo šeptem, než je napíší), 3 slova slyšená s výslovností hlasitou, 4. slova slyšená se psaním ve vzduchu;

II. 1. slova viděná prostě, 2. slova viděná a šeptem vyslovovaná, 3. slova viděná a hlasitě vyslovovaná, 4. slova viděná a psaná ve vzduchu;

III. slova hláskovaná;

IV. 1. slova opisovaná s výslovností šeptem, 2. slova opisovaná s výslovností hlasitou.

Při konstatování průměrného počtu chyb v jednotlivých pokusech shledáváme, že při slovech slyšených (diktovaných) jest chyb nejvíce, mnohem méně při slovech viděných (ukázaných), ještě méně při hláskovaných a nejméně při opisovaných. Přidruží-li se artikulace slov, klesá počet chyb u slov viděných, u slov slyšených při pokuse prvním (se slovy německými) počet chyb klesá, při pokuse druhém (se slovy latinskými) stoupá. Hlasitá artikulace jeví se při prvním pokusu lepší než tichá, při druhém pokuse roste počet chyb při hlasité artikulaci u slov slyšených i viděných. V obou pokusech jeví se však hlasitá artikulace na závadu při slovech opisovaných. Psaní ve vzduchu jeví se nejúspěšnějším dle prvního pokusu při slovech viděných, tak že pokus ťento co do úspěšnosti předstihuje i hláskování a blíží se nejvíce opisování s tabule.

Výsledky ty nelze ovšem bráti za absolutně správné a vždycky platné, a třeba tu hleděti i k okolnostem, jež při provádění jednotlivých pokusů jsou na závadu, jako jest na př. různá obtížnost slov při různých pokusech, únava a nálada žáků, tempo diktanda, počet opakování, vzájemné opisování, krátkozrakost a nedoslýchavost žáků, zřetelnost písma na tabuli a slov mluvícího, převaha akustické neb zrakové paměti u jednotlivých žáků, vzájemné míšení pokusů (nelze na př. zabrániti bezděčné artikulaci) a p.

Ale to jest patrno ze všech pokusů, že artikulace a psaní ve vzduchu (motorická představa písemná) nemají tak důležitého vlivu při výcviku ortografickém, jak Lay a j. tvrdí; neboť počet chyb roste právě tak často, ba častěji než ubývá. Ani hlasitá výslovnost nemá zvláštní účinnosti, a působí-li kde na zmenšení chyb, neleží jistě její účinnost ve vnímání a pamatování pohybů artikulačních, nýbrž v dojmu sluchovém.

Nepatrná úspěšnost artikulace k účelům ortografickým jeví se také v tom, že působí jen v těch mezích, kde sluch obyčejně zcela postačuje. Neboť jen různé a známé zvuky, které i uchem rozlišujeme, budí různé představy artikulační, tak že právě v obtížích ortografických, kde se jedná o transkribování nefonetické, nýbrž historické neb etymologické, jest artikulace právě tak málo prospěšná jako sám sluch.

Představa psaného slova (psaní ve vzduchu) není o nic úspěšnější, neboť žák jest právě tak dobře navyklý psáti brzký, mrzký, hezký jako český, pražský, a tedy navyklost určitým tahům ho chyby neuvaruje. *Zbývá tedy zase jen*

paměť zraková, sluchová a pravidlo (případně nauka o tvoření slov) jako jediné opory při vyučování pravopisu; výslovnost hlasitá přispívá vlastně jen k zesílení představ sluchových, hláskování a opisování k upevnění představ zrakových. Paměť zraková a sluchová jest pro valnou většinu lidí hlavní pomůckou k nabývání představ slovních, doplňují se vzájemně, a se stejnou péčí jest dbáti jedné i druhé. To znamená v praksi: Učitel má od počátku nejen sám co nejsprávněji mluviti, nýbrž i žáky vésti k fysiologické správnosti řeči. Při četbě má u každého nového slova po výkladu věcném následovati upozornění na jazykové zvláštnosti jeho. Z toho následuje i dále, že nemá se žákům diktovati, co není tak pevně nacvičeno, aby většina žáků mohla to napsati bez chyby. Špatný výsledek diktátu není svědectvím o nedbalosti a nepozornosti žáků, nýbrž o nemethodickém počínání učitelovu. *Diktát nemá býti probírán a projednáván přímo před napsáním, neboť má býti výkazem o píli a dozornosti žákově ne v té, nýbrž v předcházejících hodinách. Sám o sobě* diktát má pro pravopis cenu *velmi nepatrnou* a nabývá jí teprve předchozím nacvičením a upevněním slovních představ až k úplné jistotě. Může tedy býti jen diktování pevně nacvičené látky výkazem o píli a pozornosti žactva.

Při všech těchto úvahách význam pravidla byl ponechán stranou. Ze své zkušenosti ví každý, že pravidlo o sobě jeví se prospěšným jen tehdy, když nastanou pochybnosti a píšící může se věnovati klidnému, delšímu neb kratšímu rozvažování. Z toho důvodu klesá jeho cena pro začátečníka velmi nízko. S prospěchem může tu býti jen tvoření pevných slovních řad, předpokládajíc, že jsou tak pevně v paměti utkvělé, že jeden člen řady vzbudí nutně členy ostatní, neb aspoň sousední. Ale leží v povaze věci, že takové pevnosti a jistoty v mentální reprodukci pomocných řad se dosahuje těžce a zřídka. *Mnohem větší cenu mají správné a případné výklady o tvoření slov,* poněvadž stejné předpony, přípony a koncovky poměrně snáze v paměti utkvívají a ustavičným opakováním v četbě i hovoru mimovolně a nenuceně se sestavují v pevné a vždy hojnější a hojnější řady.

Slavnost reálek.

Vypisuje jednatel **Fr. Bílý.**

Dne 2. března t. r. bylo tomu 50 let, co Jeho Veličenstvo potvrditi ráčil organisační osnovu pro reálky. Byla vypracována jako gymnasijní osnova již r. 1849 a rovněž Bonitzem a Exnerem, ale bouře a převraty onoho roku způsobily, že již nedošlo na schválení její, nýbrž že se tak stalo až r. 1851.

Pro reálky znamenala organisační osnova pronikavou reformu, první přiblížení ke gymnasiu, zmodernisování její. Do r. 1851 reálky byly napřed úplně odbornými školami řemeslnickými, potom jakýmsi druhem nynějších měšťanských škol, zvl. tak zvané nižší reálky; r. 1851 vložen do nich živel obecně vzdělávací, který se rozmáhal čím dál víc, až vynesením z r. 1898 humanitní předměty počtem hodin nabyly rovnováhy s realistickými.

Původně chystána veliká oslava památného 50. výročního dne ve Vídni spolkem Realschule ve spojení se všemi ostatními spolky professorskými, ke které se měli sjeti professoři z celé říše; proto bylo zamýšleno u ministerstva zažádati, aby ten den byl feriálním v celé říši. Současně měly se v každém

městě a na každé škole konati slavnosti menší Ale návrh ten nedošel souhlasu, a vídeňská Realschule uspořádala tedy slavnost svou vlastní. Dostavily se k ní četné čelné osobnosti ze správy vyučovací, ze stavu professorského, z místodržitelství i zástupcové města; dostavil se též J. E. pan ministr Hartel.

Spolku našeho došly četné dotazy ředitelstev reálek z Čech i z Moravy, jak se mají zachovati k akci vídeňské »Realschule« a chystá-li Ústřední spolek podobnou slavnost. Na to odpovídáno, že výbor Ústředního spolku hned počátkem ledna se usnesl uspořádati oslavu reální v Praze, maje k tomu více ještě příčin nežli spolky jiné, ježto reálky v Čechách nejdříve byly zřizovány a také se tu nejdříve ujaly.

Dle úmyslu výboru měl to býti slavnostní večírek pro členy a jich hosty, na jehož program položena uvítací řeč starosty řed. V. Starého, slavnostní přednáška, za niž měl býti požádán čestný člen spolku, spolubudovatel nynější organisace reálkové, p. dvorní rada J. Webr ryt. z Pravomilů (což se i stalo), a doslov jednatele řed. Bílého, jenž měl zároveň přečísti návrh telegramu Jeho Veličenstvu: Řeči jednotlivé měly se střídati s přiměřenými sbory a produkcemi hudebními. Jednalo se jen o den a místnost. Původně vyhlednut byl den 1. neb 2. března, pak, když se to ukázalo nemožným, den 6. března. Ale ani na ten den nebylo lze získati příhodné místnosti. Posléze získán sál Měšťanské besedy pražské na večer dne 13. března.

Tu pojednou — jen několik dní před slavností — nastaly některé změny v programu. Rozhodliť se ani ne týden před naší slavností ředitelé německých reálek uspořádati na svých ústavech školní slavnosti a kromě toho obecnou větší slavnost officiální, k níž pozvali professorské sbory všech německých škol středních v Praze a předměstích. Vyšším zakročením sestoupili se pořadatelé obou slavností k úradě, nemohly-li by se obě slavnosti sloučiti v jednu. S tohoto sloučení sešlo, ale stalo se dohodnutí, aby slavnosti německé byly téhož dne jako naše, dne 13. března, asi hodinu za sebou, aby představené úřady se mohly súčastniti obou, dále, aby k obojí slavnosti vyslány byly navzájem deputace, aby se konaly v nejstarších reálkách pražských, německá tedy v reálce v Mikulandské ulici ve 2 hodiny, česká v reálce v Ječné ulici o $3^1/_2$ hod., aby měly ráz officiální a aby z nich na osvědčení svorné vděčnosti za veliký čin schválení organisační osnovy pro reálky poslán byl Jeho Veličenstvu společně od našeho spolku i od kollegů německých děkovací telegram, ovšem od každého pořadatelstva svůj a ve své řeči mateřské. Po vzájemném dorozumění pozváni k slavnosti také J. E. pan místodržitel a s naší strany též J. Jasnost nejvyšší maršálek zemský jako náčelník zemské správy, do jejíž legislativy reální školství spadá, jakož i zemský prelát, scholasticus dr. Fr. Krásl, a členové české zemské školní rady. Jinak slavnost naše zůstala obmezena na členy Ústředního spolku a jich dámy. Ani universita ani technika nepozvány, ježto by tím slavnost byla vykročila do rozměrů takových, jakých za 4 dni nebylo lze ovládnouti.

Se vzácnou ochotou, plného uznání hodnou, dal ředitel mateřského ústavu českých reálek p. V. Jarolímek v den slavnosti upraviti kapli v aulu (svolení arcibiskupské konsistoře bylo k tomu ochotně dáno) a důstojně vyzdobiti ji, jakož i všecky chodby k ní vedoucí a vyvěsiti na budově ústavu prapory v barvách říšských a zemských. A v pravdě snad nikdy ještě nehostila česká reálka v Ječné ul. ve své aule tolik vynikajících zástupců če-

ského školství středního a vyššího pospolu s představenými úřady, tolik milých kollegů z celé země, jako se shromáždilo o této slavnosti. Kočáry se sjížděly již od 3. hodiny, a do půl čtvrté poskytovala dvorana vzácný pohled: všechny prostory její míhaly se uniformami neb salonním oděvem civilním, místy byla až i tíseň. Všude vítali se známí kollegové z různých ústavů, představovali neznámí, a zvláštní pozornosti se těšili zástupcové venkovských ústavů ke slavnosti z blízka i daleka přijevší. Nejstarší reálka v zemi, rakovnická, zastoupena byla řed. Wurmem, prof. drem Markem a prof. Regalem, pardubická řed. Storchem a prof. P. Životským, kutnohorská řed. Strnadem a prof. Červenkou; za real gymnasium kolínské dostavili se pp. prof. Krouza a prof Trakal, za reálku píseckou prof. Fousek (řed Soldát se omluvil churavostí), za jičínskou prof. Vaněček a Vyskočil, a nejmladší reálka česká, kladenská, zastoupena byla řed. Bělohlávkem a prof. Turkem. Pražské a předměstské reálky — počtem 6 — súčastnily se všecky korporativně, za gymnasia, reálná gymnasia a učitelské ústavy ředitelé vždy s několika členy sboru. Nad jiné četně zastoupena byla vyšší průmyslová škola s řed. p. vlád. radou Ed. Černým v čele, což nás nemálo potěšilo.

Když byly vešly a zabraly svá místa honorace, zpěváci na kůře zapěli slavnostní kantátu za průvodu varhan, načež se chopil slova starosta spolku řed. V. Starý a zahájil slavnost těmito slovy:

Veleslavné shromáždění!

Dne 2. března r. 1851 potvrdil Jeho Veličenstvo náš Nejmilostivější císař a král *František Josef I. organisační osnovu pro reálky*. Výbor »Ústřed. spolku česk. professorů v Praze« pokládal událost tu pro dějiny školství našeho a pro náš stav za tak důležitou, že se usnesl oslaviti 50. výročí její prostým sice, ale důstojným způsobem, a to tím více, ježto jest střediskem všech středních škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Pokládám si za obzvláštní čest, že mi bylo popřáno jako starostovi spolku co nejuctivěji uvítati veleslavné shromáždění, zejména vysoce slovutného p. vicepraesidenta c. k. zemské školní rady *Frant. Zabusche*, J. M. vysoce důst zem. praeláta Monsign. dra *Fr. Krásla*, Jeho Magn. prof. *Eugena Kadeřávka*, vysoce slovutné pány zem. šk inspektory *V. Kotsmícha*, *Fr. Rosického* a dra *Ed. Kastnera* a ostatní vysoce slovutné pp. členy zem. šk. rady, p. vl. radu *Jana Šťastného*, p. vl. radu *Ed. Černého*, p. škol. radu *J. Jahna*, p. škol. radu *V. Lešetického*, šk. radu *V. O. Slavíka*, slavné deputace středních škol *z Jičína*, *Kladna*, *Kolína*, *Kutné Hory*, *Pardubic*, *Písku*, *Rakovníka*, *deputaci* pp. ředitelů *německých reálek*, kteří dali přítomností svou na jevo potěšitelný výraz upřímné kollegiality a shody s námi, p. řed. dra Franka, starostu zdejšího něm. spolku profess »Deutsche Mittelschule«, s nímž ve věcech týkajících se stavu našeho vždy společně a kollegiálně jednáme, p. t. pp. *ředitele* a *zástupce* gymnasií, reál. gymnasií, reálek zdejších i venkovských, vyšší školy průmyslové, ústavů ku vzdělání učitelek a učitelů, vysoce ctěné dámy a velect. p. hosty, kteří svou vzácnou přítomností k lesku a zdaru dnešní významné slavnosti přispěli. Omluviti dal svou nepřítomnost J. E. p. místodržitel hrabě Coudenhove a J. J. nejvyšší maršálek zemský kníže Lobkowicz.

Když dne 2. prosince r. 1848 Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. zvěstoval v manifestu k národům své říše nastoupení své na cís. trůn, pravil:

»Na základech pravé svobody, na základech rovnoprávnosti všech národů říše a rovnosti všech státních občanů před zákonem, jakož i spolupůsobením

zástupců národních při zákonodárství vzmůže se znova vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozl čných jazyků, jež pod žezlem otců našich bratrský svazek od mnoha staletí spojuje.«

Za vlády jeho dostalo se národu českému v oboru školském rovného práva s národností německou ve vlastech našich, jako o tom svědčí Nejvyšší potvrzení *organ. osnovy pro reálky ze dne 2. března 1851*, organ. nástinu pro gymnasia ze dne 9. pros. 1854., potvrzení zákona zemského ze dne 18. ledna 1866 o rovnoprávnosti národní ve školách, Nejvyšší sankce zákonů o reálkách českých z let 1869, 1874 a 1898. Mocným slovem Jeho Veličenstva vznikaly nové ústavy státní a obecné ústavy střední sestátňovány, zřizovány školy průmyslové a odborné i školy vysoké. *Sněmy království českého* i *markrabství moravského* svou vzácnou obětivostí při udílení subvencí středním školám obecním i soukromým prospěly mocně kulturním snahám našim; rovněž tak chvály hodnou jest obětovnost *měst českých* i velkodušných *jednotlivců* při zřizování středních škol českých.

Péče o školství naše svěřena byla i jest věhlasným mužům, kteří se o ně svědomitě starali a starají, v nichž náš stav má upřímné zastance, začež jim budiž *zasloužený vroucí dík*. Mužové tito záslužnou činností svou vryli jména svá nezapomenutelným písmem v dějiny středního školství našeho. Jeden z nich, jenž stál u kolébky nové moderní reálky a o její vývoj obzvláštních zásluh si získal, vysoce slov. p. dv. rada *Jos. Webr*, rytíř z Pravomilů, převzal se vzácnou ochotou jako čestný člen spolku našeho slavnostní řeč dnešní. Vedle něho v živé a vděčné paměti naší jsou jména † zem. šk. inspektorů *Václava Svobody* a *Jana Kosiny*, † řed. řed. *Jos. Wenziga*, pana dvor. rady *Bartol. Pavlíčka*, p. vl. rady *Jana Šťastného* a jiných, kteří si o úpravu a zdokonalení českých reálek získali nepomíjejících zásluh vedle jiných dosud činných o rozkvět středního školství velezasloužilých mužů.

V poslední třetině 19. století učinil národ český ve všech oborech kulturních úžasný a netušený pokrok. Od školy nejnižší až na vys. učení technické a universitní může se mládež česká vzdělávati ve svém jazyku mateřském; proto v dějinách našeho kulturního vývoje vedle jména Karlova a Ferdinandova vždy stkvíti se bude jméno našeho Nejjasnějšího císaře a krále *Františka Josefa I.*, jenž si získal o národ český nehynoucích zásluh a vždy vděčnou pamět. Protož provolávám Jeho Veličenstvu třikráte hřímavé »Sláva«!

Po srdečných slovech těch propuklo posluchačstvo v bouřlivé provolávání Slávy Jeho Veličenstvu a odměnilo řečníka pochvalou, zpěváci pak zapěli rakouskou hymnu. Když pak na řečniště vystoupil, požádán byv starostou, slavnostní řečník, p. dv. rada Webr, potlesk se opětoval na přivítanou jeho. Prostým, nehledaným způsobem, vetkávaje do řeči četné vzpomínky z vlastní zkušenosti a leckde ani se netaje nespokojeností a důrazně pointuje žádost nápravy, řečník rozvinul pestrý obraz vývoje reálního školství od dob Marie Teresie až do našich dnů. Měla pak řeč dle stenografických zápisků toto znění:

Vysoce ctěné shromáždění!

Požádán byv předsednictvem Ústředního spolku professorského, abych promluvil při dnešním slavném shromáždění o vývoji škol reálných, přijal jsem čestnou úlohu tu ne bez ostychu. Pokládám se totiž v té příčině za

slabou sílu. Stál jsem sice školám těm poblízku mnoho let a velmi mnoho s nimi činiti jsem měl, avšak jest tomu přece již dávno; 21 uplynulo let, co jsem opustil své místo při zemské školní radě české; povolán byv odtud do ministerstva, jenom 5 let působil jsem ve školství středním; 16 pak let tomu, co jsem z toho odvětví přešel do oboru škol průmyslových, odborných a řemeslnických a 10 let tomu, co jsem již vůbec na pensi a kde jsem jen jaksi z dáli mohl stopovati a sledovati vývoj škol těch pro interess, který mne nikdy neopustil a který pro školství to vždycky jsem měl a mám.

Kromě toho doplňuji tu sedmou desítku, a tu již člověk jest jiný, než býval, a proto prosím za prominutí, poskytnu li jen jaksi stručný, neúplný a nedostatečný nástin o věci, kterou pro obsáhlost látky v takové přednášce vůbec ani vystihnouti nelze.

Původ reálek padá do doby mnohem dřívější nežli organisační osnova z roku 1849 datovaná a roku 1851 schválená. Ježto totiž osnova starých škol latinských — gymnasií — naprosto neměla na zřeteli požadavků a potřeb praktických, tedy, jakmile uznána byla potřeba škol technických, nastala také nutnost škol reálných jakožto škol přípravných; neboť na školách gymnasijních tehdáž zejména mathematice, geometrii a kreslení, a vůbec reálním předmětům se téměř naprosto neučilo — kde individuálnost učitelova dovolovala, ovšem to bylo lépe, — anebo se učilo jen velmi nedostatečně. — Jsem sám ještě žákem těch škol a studoval jsem až do staré filosofie gymnasium, kdež jsem, nezbytnou touhou jsa veden, přestoupil na techniku.

První pokus o založení škol praktických, škol reálných, stal se již ve století 18. Roku 1752 totiž měla v Brně býti zřízena zvláštní škola strojnická.

Pan Ludvík Ferdinand Prokop z Rabšteina sestavil program jakéhosi ústavu strojnického. Ovšem to měla býti více škola průmyslová, než jak jsou nynější naše reálky. Ale na její zřízení nedošlo, neboť válka 7letá poutala mysl, a tak škola, pro kterou byla organisace takořka hotova, zůstala neuskutečněna a neprovedena.

Teprve roku 1770 ve Vídni jakási reální obchodní akademie byla zřízena, která měla více ráz obchodní než reální

První vážný pokus zříditi reálku, a to v Čechách, stal se za císaře Františka r. 1804. Pověstný Gerstner organisoval technický ústav pražský, který z popudu stavů českých byl zřízen, a sestavil jakousi osnovu pro školu reálnou. Tato ovšem měla býti přípravou pro školu technickou, poněvadž se právě technice tehdáž nedostávalo škol přípravných. Po dlouhém váhání pomýšleno i na zřízení jakýchsi škol reálných ve Vídni (měl to býti jaksi vrchol škol obecných) a r. 1808 opravdu taková škola ve Vídni vznikla, po ní pak následovaly podobné školy v Brně, v Brodech, ve Lvově a Terstu — vesměs do r. 1815.

Technika v Praze zřízena r. 1806, a poněvadž příprava tehdejší čtvrté třídy obecných škol čili hlavních škol, jak byly nazývány, pro techniku byla naprosto nedostatečná, pomýšleno na zřízení přípravných škol, ale k organisování přistoupeno teprve roku 1833.

Bylo tenkrát totiž úmyslem, při technické škole pražské zříditi takovou školu přípravnou, která byla školou reálnou nazývána, a to dvojtřídní.

Tehdáž již visela velmi mocně ve vzduchu idea zřizovati reálky. Důkazem toho jest, že již r. 1829 kníže arcibiskup pražský, hrabě Chlumčanský, uložil 110.000 zl. k tomu cíli, aby zřízeny byly dvě školy reálné.

Jest to charakteristické, že on, důstojný hodnostář církevní, na zřízení škol reálných pomýšlel. Byla tehdáž patrně v těch kruzích ta potřeba cítěna velkou měrou. Z této jeho nadace byly zřízeny dvě reálky: jedna v Rakovníce, druhá v Liberci. Původně byly odevzdány piaristům, později ji převzali duchovní strahovského řádu premonstrátského.

Škola rakovnická byla otevřena roku 1833, škola liberecká roku 1836. To jediným bylo mezi nimi rozdílem, že škola rakovnická měla směr více hospodářský, kdežto liberecká měla dle místních potřeb tamějších více směr obchodní.

Skoro současně zřízena stavovská škola reální, o které jsem se již zmínil, a to dvojtřídní; ač všechny přípravy byly již r 1833 provedeny, otevřena byla teprve r 1836. Tato reálka prospívala hned v prvním počátku náramně, mělať hned 400—450 žáků. Působilo na ní od prvopočátku 5 professorů, které jsem všechny ještě náhodou znal.

Ředitelem, vlastně místoředitelem, poněvadž ústav sám byl podřízen technice, byl professor náboženství, P. Schneider, známá snad ještě osobnost mnohým, aspoň dle jména, — muž nad míru šlechetný, žák a přítel Bolzanův, kterýž odchoval mnoho charakterů pevných, šlechetných, poctivých a zbožných.

Druhý tam byl professor John, mathematik, typická povaha, muž železný a poctivý. Přišel od katastru, ze státní služby tam byv povolán. Povídám, povaha typická!

Třetím byl Wenzig, který tam učil němčině a zeměpisu a kterýž později se stal ředitelem té reálky, na které dnes slavnost svoji konáme, a pak školním radou. Mimo to tam byl professor Grois pro kreslení a deskriptivu — »Projectionslehre«. Tato však dělala mu mnohdy obtíže.

Každý z těchto professorů měl svého assistenta, i professor kalligrafie. Tím byl Florian, o kterém snad leckdo slyšel; byl to také zvláštní zjev. Staří technikové o něm si povídávali dlouhá léta.

Tato škola předčila svým významem, svou frekvencí, důležitostí a stupněm, jakého dospěla ve svých výsledcích, nad druhé dvě školy venkovské velmi mocně. Ona sama měla účel přípravy, kdežto školy venkovské, rakovnická a liberecká, měly své zvláštní vytčené cesty: jedna podporovati hospodářství, druhá podporovati obchod a průmysl.

To byly všecko práce přípravné, které zejména v Čechách dospěly před rokem 1849 tak daleko, jak jsem byl vylíčil. Rok 1849 přivedl velikou v té příčině změnu, poněvadž položil vlastně základ k organisaci nynějších reálek. Jakož Jeho Veličenstvo císař Pán schválil organisační plán pro gymnasia, tak schválil roku 1851 plán organisační pro reálky hrabětem Lvem Thunem vydaný, jenž při své snaze reorganisovati gymnasia nezapomněl na reálky.

Tento den a tento čin a tento skutek jest právě významem dnešní slavnosti naší. Ten oslavujeme, poněvadž ten dal základ k nynějšímu organisování reálek.

Professor Exner, který spolu s Bonitzem byl původcem organisačních plánů na gymnasiích, měl původně v úmyslu organisaci reálek jakožto škyl všeobecně vzdělavacích na základě moderních jazyků. Tím jedině se mělo lišiti od gymnasií. Později ustanoveno jinak, a organisační plán roku 1851 vydaný pro reálky stanoví účel dvojí: předně to měla býti příprava pro studia technická, a za druhé příprava pro průmysl, řemesla a život praktický, poněvadž o školách průmyslových tehdy nebylo ještě ani potuchy.

Významné jest, že v osnovách Exnerových a v celém organisačním pláně *nikde nemluví se o vyučovacím jazyku, nýbrž vždycky předně o jazyku mateřském a za druhé o druhém jazyku zemském. Rozumělo se samo sebou, že jazyk mateřský měl býti vždy vyučovacím* a druhému že se tam mělo jen vyučovati.

To ovšem bylo později praktikováno jinak Vydržování těch škol bylo přisouzeno a přimyšleno tehdáž v první řadě *obcím*. Jen v hlavních městech stát měl zřizovati reálky úplné jako na vzor všem ostatním. a tak nastaly tenkrát v Praze státní reálky hnedle dvě: jedna totiž německá a jedna česká. Německá byla převzata jakožto stavovská reálka dvoutřídní a byla pak rozvedena další organisací v trojtřídní, a vlastně šestitřídní, poněvadž ta trojtřídní byla vyšší, druhá reálka, česká, byla zřízena nová.

Byly tenkrát vlastně tři druhy reálek při jejich vzniku: 1. Reálky nesamostatné, dvoj- neb trojtřídní; když byly úplné, měly býti trojtřídní. Jen kde nebylo prostředků s dostatek, tam se spokojili s dvojtřídní. To byly školy reálné, které jsou nyní obdobné s našimi měšťanskými. Byl to vrchol školství obecného: školy s hlavními školami spojené, pro něž byl zvláštní statut, nikoliv školy střední. 2. Za druhé byly reálky samostatné, trojtřídní či nižší. To byla střední škola; tam musilo všechno býti tak, jako v nižším oddělení na úplné reálce: professoři musili se zkouškám podrobiti pro střední školy. To byly střední školy nižšího způsobu, jako nynější reálka. 3. Pak byly úplné šestitřídní reálky, tříletá nižší a tříletá vyšší bez maturity, ač již v původní osnově o reálkách jakás maturita se připouští pro toho, kdo by ji skládati chtěl, jen že nikdy jí nebylo užíváno až do roku 1869; 24. dubna roku 1853 vydán byl nařízením ministerským statut pro zkoušky státní způsobilosti pro reálky. Tehdáž byla komise v Rakousku jenom jediná ve Vídni, a my všichni musili jsme do Vídně putovati zkoušek skládat. Domácí práci jsme odbyli doma; ba později bylo dovoleno i klausury dělati za dozoru gymnasijní komise zde, jež pak byly zasílány vyhotovené do Vídně, a jen k ústní zkoušce do Vídně musilo se jíti.

Jak známo, i na gymnasiích skládala se zkouška nejen z těch dvou předmětů, které si kdo zvolil za hlavní odbory, ale i ze všech ostatních předmětů, kterým se na reálkách vyučovalo. To (abych užil slov dotyčného nařízení,) dálo se za tím účelem, »um auf keinem Gebiete dem Schüler gegenüber unwissend zu erscheinen«.

Tenkrát i z náboženství musila se zkouška skládati. A ta byla někdy zvláštní. Professor Engel, který zkoušel náboženství ve Vídni, velmi milý pán, ten kandidáty zkoušel často ze všelikého kacířství, a pamatuji se, abych jednu episodu zde připomněl, na zkoušku professora Weyra, otce našich slovutných pánů Weyrů, nynějšího professora Ed. Weyra na technice a nebožtíka professora Emila Weyra na universitě vídeňské. Ten, když při zkoušce z náboženství byl tázán »Über die Merkmale der wahren Kirche,« odpověděl tak, jak se tomu v katechismu učí, že znaky pravé církve jsou »katholisch, apostolisch« atd. Tu prof. Engel řekl: »Man sagt ja gewöhnlich »*römisch*-katholisch.« Hat es nicht seinen triftigen Grund?« Professorovi Englovi tanulo asi na mysli, že před tím v Německu vystupoval »Deutsch-Katholicismus«.

To ovšem Weyrovi nenapadlo, zamyslil se a pravil: »Das Praedicat »römisch« kann nicht als das Merkmal der wahren Kirche angenommen werden.« Prof. Engel se táže: »Nun, wie wollen Sie das begründen?« A tu

prof. Weyr odpoví: »Ich denke so: Rom liegt im vulkanischen Gebiete, und es könnte einmal, wie es schon mit anderen Städten geschehen ist, zugrundegehen, dadurch wird aber die katholische Kirche selbst nicht zugrunde gehen.« Professor dobrácky se usmál a byl se zkouškou spokojen. (Hlučná veselost.)

Co se týče *osnovy* reálek tehdáž prvotně hned zřízených, tu musím prohlásiti, že byla skutečně na první pokus dosti dobrá. Mateřskému jazyku tam bylo vyměřeno po 3—4 hodinách, druhému zemskému ještě někdy více, zeměpisu a dějepisu nejméně po 3; reálie obmyšleny znamenitě: kreslení v I. třídě mělo až 10 hodin, všude jinde 6; nejméně v IV. tř.: 4; chemie ve III. tř. 6 hod., všude nahoře po 2; mathematika 5 až 4 hod., nejméně 3, deskriptiva 2 ve čtvrté tř. a pak po 4 hod. Průmyslový a praktický směr zastoupen byl stavitelstvím ve 3. tř., živnostenskými počty, pak celním a monopolním řádem ve 3. tř. a mechanikou a strojnictvím v 6. tř.

Osnova ta průběhem času však velmi hojných změn doznala; všech těch změn nehodlám probírati. Každá registratura Vám je vykáže a bylo by tedy zbytečno zde to vyličovati, jak se to měnilo. Povídal bych jen věci buď úplně známé neb aspoň velmi snadno přístupné!

To jediné, bohužel, musím konstatovati, že ty pozdější změny nebyly vždy na prospěch reálek, a těmito změnami reální směr čím dále, tím více trpěl.

Co se týče otázky jazykové, tu, jak jsem pravil, byl původně myšlen jazyk mateřský jako vyučovací, což se však neprovedlo, neboť všecky reálky byly téměř německé. Toliko tak zvaná česká reálka pražská byla utrakvistická, více než s polovice německá: češtině a náboženství a jen tak sem tam některému předmětu se tam vyučovalo po česku.

Později ovšem obce začaly zřizovati reálky. Postup byl nenáhlý, ale přece jich přibývalo čím dále, tím více.

Když se pak jednalo o změnu jazyka vyučovacího při reálkách, které byly české (byla to pražská jediná a některé obecní), tu stálo to vždy mnoho práce odůvodňovati, aby se vyučovalo trochu více tomu kterému předmětu po česku. Ty návrhy byly často vráceny, znova motivovány atd.

Až rok 1866 učinil tomu konec. Zemským zákonem ze dne 18 ledna roku 1866 bylo stanoveno — je to zákon o provedení rovnoprávnosti jazykové na středních školách v Čechách — že veškerým předmětům na školách českých se má vyučovati po česku a veškerým předmětům na školách německých po německu, toliko druhý zemský jazyk že má býti obligátním i na jednom i na druhém druhu těch škol, tak že má býti obligátní němčina na českých a čeština obligátní na německých školách.

Tím zmizela ovšem ta různost, a byly to potom skutečně reálky české anebo německé

Tenkráte bylo, když zákon ten vyšel, velmi mnoho naříkáno na to, že jest vůbec druhý jazyk zemský obligátním učiněn; zejména na německých ústavech naříkali si, že se mají učiti češtině obligátní, že je to »Sprachenzwanggesetz«, ač vlastně musím konstatovati, že nemělo to základu.

Já jsem působil po mnohá léta na třech různých reálkách německých, a všude, i zde na nesamostatné v Praze (na Malé Straně), i na reálce v Lokti, i v Mikulandské ulici, všude byla čeština obligátním předmětem, a tak se nedostatečná známka počítala jako z každého jiného předmětu.

Zákon ten vlastně nic jiného nečinil, než kodifikoval to, co bylo v praksi, ale proto pro všecko, když se změnily poměry politické a roku následujícího 1867 vyšel státní zákon, tedy již z opatrnosti do § 19. základních zákonů státních bylo vloženo, »že nikdo nemůže býti nucen, druhému zemskému jazyku se učiti«, a následkem toho hned následujícího roku 1868 5. října byl vydán nový zemský zákon, kde se druhý zemský jazyk prohlašuje za nepovinný a známka z předmětu toho jen v příznivém, nikoli v nepříznivém směru má míti vliv na klassifikaci celkovou.

Po roce 1867, kde státním základním zákonem bylo školství reální pozůstaveno zákonodárství zemskému, nastala ovšem v reálkách velká různost. Každá země měla své zákony, a ač vláda, zejména ministerstvo, se o to staralo, aby aspoň jakási jednota byla zachována tím, že v předlohách sněmovních k tomu přihlížela, tedy přece jen veliké různosti se jevily, tak že od té doby jednotného zákona v té příčině není.

V posledních letech 60tých však stal se s reálkami velký obrat nový, a ten hlavně tím byl přiveden, že ten druhý směr, o kterém jsem se zmínil, a který byl reálkám vyhrazen, ten totiž, aby připravovaly pro řemesla a průmysl, byl jim naprosto odňat a byl ponechán jim jen účel první, totiž připravovati pro studium techniky; směr prvnější pozůstaven byl novým po nenáhlu zakládaným školám průmyslovým a odborným. Zároveň byla reálka rozšířena na sedmitřídní, a všecky předměty, které byly praktické, byly z reálky přímo vyloučeny. To bylo stavitelství, živnostenské počty ve 3. třídě a pak strojnictví v 6. třídě.

Realistické vyučování bylo poněkud omezeno.

Nehledě k podstatě těch věcí, zdá se, že stala se chyba tím, že byla nižší reálka rozšířena na 4 třídy a vyšší ponechána o 3 třídách, kdežto právě tíseň s učivem v osnovách se pociťovala ve vyšších třídách více než v nižších, takže právě naopak vyšší potřebovala rozšíření více než nižší, kdež by 3 třídy byly stačily. Proto také třída 4. jest jen jaksi přechodní, poněvadž se tam učí věcem, v nichž se ve vyšších pokračuje.

Roku 1869 zavedeny byly nepovinné maturity; působily sice dobře, ale právě že byly nepovinnými, nebyly měřítkem, které se při výsledcích klade za základ; až roku 1872 byly zrušeny přijímací zkoušky na technice, a maturity staly se povinnými.

Novými zákony zemskými zavedena frančtina a angličtina.

Nevím, pánové, co se angličtiny týče, jakých zkušeností se nyní na ústavech německých, kde všude angličtině se vyučuje, nabylo; jsem však přesvědčen, že pro školy české angličtina se naprosto nehodí a že by to bylo zabíjením vyučování němčině, kdybychom chtěli obligátní angličtinu zavésti. A to také uznali úřadové školní: zemská školní rada česká hned z počátku činila v tom směru své návrhy, a i vysoké ministerstvo naprosto od zavedení angličtiny na školách českých ustalo, tak že se může říci, že zákon *o reálkách v Čechách až podnes není proveden, a já doufám, že pán Bůh dá, že pokud se týče angličtiny, proveden nebude.*

Zákon pro české reálky vydán teprve 13. září roku 1874, a pokud se týče angličtiny, zde proveden nebyl.

Moravská školní rada při normální učební osnově, která roku 1880 byla vydána, navrhla zavedení angličtiny i na českých reálkách, avšak podařilo se to napraviti. Tenkráte to byla r. 1880, když jsem byl povolán do ministerstva, první práce má, adaptovati normální plán pro jednotlivé země,

a tu jsem se o to tenkrát přičinil a povedlo se mi to, aby české reálky od angličtiny byly vůbec osvobozeny, a aby se spíše učilo němčině, které pro praktický život potřebuje se mnohem více.

Pro liberální éru, v letech 70tých panující, bylo charakteristické to, že bylo vyloučeno vyučování náboženství z vyšších tříd reálek. Zákonem však ze dne 1. května roku 1886 opět bylo zavedeno. Jednalo se dříve již v zemských školních radách o tom velmi často a mnoho a vzpomínám na jednání zemské školní rady české, kde jsem ještě byl přítomen, když se rokovalo o návrhu, má-li se náboženství na vyšší reálce zavésti čili nic. Tehdáž zástupcové církevní oba dva velmi vážně a velmi důtklivě své stanovisko hájili a za zavedení náboženství se přimlouvali.

Já jsem si na konec vyžádal slova, a to, jak jsem hned zprvu prohlásil, k tomu cíli, abych taktéž přimlouval se za zavedení náboženství pro vyšší třídy, a poněvadž již stanovisko církevní bylo důstojně obhájeno a vylíčeno od obou pánů zástupců církevních, že chci to hájiti se stanoviska *pohanského*. (Veselost) Připomněl jsem totiž, že tehdejším nařízením bylo professorům filologie a historie na gymnasiích uloženo, aby zejména éthickým stránkám mythologie římské a řecké, zvláště ve vyšších třídách, věnovali pozornost, ježto jejich žáci jsou dospělí, aby ty éthické stránky dovedli posouditi, oceniti a v praktický život převzíti.

Tu jsem pravil, když mythologie řecká a římská těch éthických stránek tak si váží, že teprve dospělejším žákům mají se uváděti, že myslím, že v náboženství křesťanském vůbec a katolickém zvlášť těch éthických stránek jest přece trochu více (Souhlas), a že jest tedy záhodno, aby právě dospělejší žáci byli v něm pěstováni, aby si z toho něco pro život vzali, čehož docíliti lze, když katecheta je dovede pro to získati a nadchnouti. (Souhlas.) A tak, jak jsem pravil, i tam to stanovisko bylo překonáno, a r. 1886 bylo náboženství opět na vyšší reálky zavedeno. —

O pozdějších změnách osnov nebudu se již zmiňovati, toliko jen připomínám změnu nejnovější, která asi před dvěma roky byla provedena, že se totiž zase omezily poněkud hodiny a učivo reálií, zejména v mathematice, geometrii, rýsování, deskriptivě a kreslení, čehož jest velice litovati.

Zisk tím frančtině nastalý, myslím, že nenahradí té škody, kterou tím hlavní směr utrpěl.

Mluvil jsem o tom s professory techniky, a ti velice si na to stěžují a mají za to, že studující, kteří z té nové osnovy dojdou na techniku, zadají snad příčinu a příležitost, aby i s této strany, totiž se strany technických ústavů, v té věci nějaké přiměřené návrhy byly učiněny.

Ještě se chci zmíniti o reálkách českých zvlášť a o reálných gymnasiích. Z původních tří reálek, které ještě před organisací zde byly, stala se později českou toliko reálka rakovnická. Druhé dvě zůstaly německé.

1. Reálka v Rakovníce byla založena v r. 1829, r. 1833 otevřena a r. 1892 sestátněna.

2. Nejstarší po té byla česká reálka v Praze, založená r. 1849, na které dnes tuto slavnost konáme.

Kdybych se chtěl zmiňovati o osudech jejích, a zejména o osudech tohoto krásného domu, vyžadovalo by to příliš mnoho času.

3. Třetí byla pak reálka v Hoře Kutné, nesamostatná od r. 1858, jež se stala vyšší obecní a v r. 1874/5 byla postátněna.

4. V Písku byla reálka od r. 1853 nesamostatná, od r. 1860 obecní vyšší a od r. 1886 postátněná.

5. Po té následuje reálka v Plzni, od r. 1851 nesamostatná od r. 1863, samostatná, od r. 1888 postátněná.

6. R. 1854 zřízena reálka v Pardubicích, nesamostatná 2třídní, která se stala r. 1858 trojtřídní, od r. 1863 jest vyšší a r. 1880 byla postátněna.

Reálka v Litomyšli, obcí zřízená, zatím zanikla; byla totiž spojena s tamějším gymnasiem v reální gymnasium, a oddělení reálné bylo pak zrušeno.

7. Následuje reálka v Králové Hradci, od r. 1851 nesamostatná, od r. 1870 vyšší a od r. 1886 postátněná.

8. Jičínská reálka byla r. 1853 nižší dvojtřídní, r. 1860 trojtřídní, r. 1871 stala se samostatnou, r. 1884 byla postátněna a od r. 1894 se doplňuje.

9. V Karlíně byla reálka obecní od r. 1874 a sestátněna r. 1883.

Tak vzrostl počet reálek na devět; pak nastala však veliká a dlouhá přestávka. Po celých následujících 10 let nebyla zřízena žádná nová reálka, až r. 1884 založena

10. v Budějovicích reálka Matičná, jež jest od r. 1892 vyšší a od r. 1897 státní.

11. Dále vznikla druhá reálka v Praze na Malé Straně od r. 1892 rozdělením vyššího reálného gymnasia.

12. Pak následovala reálka na Kr. Vinohradech r. 1895, státní.

Po té vznikla velmi rychle celá řada nových obecních reálek, které se znenáhla doplňují.

13. Louny zřídily reálku obecní r. 1896 (má nyní 6 tříd);

14. Náchod r. 1896 obecní, nyní již 4třídní;

15. Kostelec n. Orlicí r. 1896 obecní, nyní 4třídní.

Potom zřízena nová řada reálek státních, a to:

16. V Praze založena třetí reálka na Starém městě r. 1897.

17. V Žižkově zřízena r. 1897 a jest nyní 4třídní.

18. Ml. Boleslav má reálku od r. 1899, nyní 2třídní.

19. Tábor r. 1900, 1třídní.

20. Kladno r. 1900, státní, 1třídní.

Ještě se zmíním o reálných gymnasiích.

Činím to proto, že byla jednou doba — zejména na začátku let sedmdesátých — kdy reálná gymnasia přišla jaksi do módy.

Tábor v Čechách byl první, který zřídil ústav takový, a to již r. 1862, ústav kombinovaný z gymnasia a reálky. Ústav ten byl r. 1870 sestátněn a r. 1887 zredukován na gymnasium.

Dále následovala Plzeň, Kutná Hora, Litomyšl a Přerov na Moravě, potom Chrudim (r. 1863, sestát. 1871), Třeboň (1867, státní, od r. 1872 čisté gymnasium), Praha-Křemencová ulice (tehdy ještě ve Spálené ulici, r. 1871, státní), Kolín (1871, obecní, r. 1883 sestátněno), Pelhřimov (1871, obecní, r. 1893 sestátněno), Příbram (r. 1871, obecní, od r. 1883 sestátněno), Domažlice (od r. 1871 obecní, od r. 1889 sestátněno), Klatovy (od r. 1861, r. 1873 obecní reálné a vyšší gymnasium, r. 1881 sestátněno), Nový Bydžov (r. 1873, obecní, r. 1895 sestátněno), Praha-II. (v Truhlářské ul., založeno 1874, státní; později čisté gymnasium), Roudnice (r. 1877, obecní, později čisté gymnasium; r. 1893 sestátněno), Smíchov (1883, státní reálné gymnasium, r. 1896 vyšší gymnasium doplněno). —

Z těchto ústavů vznikly dvě reálky, v Hradci Králové a v Jičíně, a pět reál. gymnasií v roce 1871.

Tento rok 1871 byl velmi úrodný na střední školy v Čechách; mělo to své zvláštní příčiny — a o nich bych se ještě rád zmínil.

Do toho roku totiž spadá praktické provedení zákona o obecných školách v Čechách, kdy tedy všecky nesamostatné reálky musily se proměniti buďto ve školy měšťanské nebo ve školy střední.

Kde jsem měl jakýsi vliv anebo byl tázán, radil jsem vždy k poslednímu, poněvadž na školách středních kulturní moment přece jen zcela jinak jest pěstován než na školách obecných, třeba nejvyšších. A tak se stalo, že přibylo těch sedm středních škol najednou, jež později — pokud nebyly hned zřízeny jako státní — všecky přešly ve spravu státní.

Tehdáž zřizována byla reálná gymnasia více než reálky, poněvadž tehdy v Čechách mocně se pracovalo o to, aby jednotná střední škola se stala skutkem aspoň v oddělení nižším; i slučovaly se dohromady nižší reálka a nižší gymnasium.

V zemské školní radě byla zahájena v té věci veliká akce, a všichni zemští školní inspektoři pro školy střední, čeští i němečtí, vypracovali společně takový spis, jehož jsem tehdáž byl referentem, a odůvodňovali v něm také ten návrh, aby střední škola byla v nižším oddělení jednotná Odůvodňováno to i se stanoviska reálek i se stanoviska gymnasií i se stanoviska obou těchto směrů studijních. A skutečně, důvody uváděné byly všeho uznání hodny.

Při tom žádala se zejména ta změna, aby i reálky se staly osmitřídními, což zvláště bije do očí vzhledem k přetížení, které na vyšších reálkách trvá, a dále řečtina se měla přeložiti až do gymnasií vyšších, ovšem s rozmnoženým počtem hodin; na reálkách pak měla se přeložiti frančtina do oddělení vyššího. Tak na společném základě po čtyřletém studiu latiny mělo se učiti řečtině na gymnasiích vyšších a frančtině na reálkách vyšších.

Věc ta tenkráte v zemské školní radě byla po důkladných a opětných poradách vytištěna a r. 1872 vysokému ministerstvu jakožto návrh zemské školní rady předložena. Zůstala však po dnes nevyřízena.

Tím jen odůvodňuji to, že se toho času hojněji zřizovala reálná gymnasia, ježto se na takové změny pomýšlelo; od té doby se ovšem mnohá reálná gymnasia opět proměnila v gymnasia čistá.

Sledujeme-li rozvoj reálek, shledáme, že se stal ohromný pokrok v těchto 50 letech od potvrzení organisační soustavy. Místo reálek tří, vlastně pouze jediné, pokud mluvíme o reálkách českých — máme nyní jenom českých v Čechách 20

Když se k tomu netušenému rozmnožení uváží, že veškeré budovy, a to budovy z většího dílu nákladné, mimo Prahu stavěly obce, tu se musí skutečně ta obětovnost obcí našich s obdivem uznati. *Každý cizinec by žasl, jakého nadšení jest národ náš schopen, pokud jde o jeho zájmy kulturní.* Tu byly miliony uloženy a investovány již v pouhých stavbách, které byly v Čechách k tomu cíli pořízeny a zbudovány.

Přes veliké obtíže, které působila zejména finanční stránka obcím, dosáhlo se velmi mnoho, a zasluhuje tato činnost tím více chvály, poněvadž na místech rozhodujících neměly reálky mnohdy pravého zastance a nepožívaly vždy pravého porozumění.

Vyjma malé episody neměly nikdy reálky v referátu vlastního zástupce, ba ani techniky nemají svého techn. referenta. O těchto věcech referuje v ministerstvě obyčejně právník. Kdežto v univ. referátě jest fakulta právnická referentem právníkem eo ipso zastoupena, má tam medicinská fakulta svého odborného zástupce, theologická fakulta má svého odborníka — ale celé vysoké studium technické se svými velikými 4 odbory — inženýrstvím, architekturou, chemií a strojnictvím — nemají tam posud referentem odborníka žádného!

Tu ovšem není se také čemu diviti, že o těch školách nedosti jasné názory panují, mnohdy i na místech rozhodujících. Stalo se jednou, když jsem zastával referát ve středním školství — referent příslušný byl právě na dovolené — že jsem byl zavolán referovat o věci, jejíž vyřízení telegraficky bylo žádáno. Jednalo se o polskou reálku v Haliči, jež měla býti proměněna v gymnasium a bylo již jen asi 6 dní před zápisem.

Při tom pan ministr sám projevil mínění, že snad proti této proměně nelze nic namítati, poněvadž prý bez toho s reálkami je to všelijaké; sami profesoři na technice říkají, že absolvovaný gymnasista jest jim milejší než realista.

Tenkráte vyžádal jsem si slova, abych o věci trochu zevrubněji promluvil, a prohlásil jsem, že se mám za kompetentního v té věci dáti úsudek, poněvadž jsem právě jedním z těch, kteří šli z gymnasia na techniku a kteří, byť gymnasium absolvovali ve všech předmětech výborně, též na technice s výborným studovali prospěchem, přes to, že tvrdili s rozhodností, *že příprava gymnasijní není přípravou pro techniku*

Přestoupení takové může míti zdárný výsledek jen při takových osobách, které obzvláštním, neodolatelným pudem a zrovna vášnivou láskou jsou vedeny k tomu, aby se věnovaly studiím jen na technice.

Ti ovšem, kdož mají náležité schopnosti a takovou touhu, ba přímo povolání k tomuto oboru, mohou dokázati mnoho, ale, pravil jsem, nechť se zkusí jednou poslati tam celou oktávu, potom že se ukáže, jsou-li gymnasisté náležitě připraveni pro techniku. (Veselost)

Jestliže by se měly vzíti za základ jednotlivé případy — pravil jsem — mohu »a contrario« uvésti jiný důvod, že znám totiž celou řadu realistů, kteří absolvovavše reálku, nechtěli studovati techniku, nýbrž pustili se do latiny a podrobivše se maturitě na gymnasiu, byli pak na universitě nejlepšími studenty; někteří z nich stali se dokonce profesory na universitě. Jmenoval jsem profesora dr. Josefa Kalouska, nynějšího rektora české university, profesora dr. Stupeckého, jenž byl mým žákem na reálce, a jiné.

Podle toho, pravil jsem, že bychom přišli k tomu absurdum, *že reálky připravují pro universitu a gymnasia pro techniku.* (Hlučná veselost. Výborně!)

Tento rozklad neminul se účinkem; správnost mého stanoviska byla uznána. Nyní ovšem věci se mají docela jinak.

Mohu říci, že nynější správa vyučovací jest jiná, nežli bývala dříve, a že má pro reálné studium docela jinačí pochopení.

Zejména pak velikou péči, skutečně netušenou v kruzích těch, jež samy toho nepoznaly, vzácný interes a intensivní práci věnuje těmto ústavům Jeho Veličenstvo císař Pán sám.

Měl jsem příležitost pracovati o několika návrzích zákonů, které se potom jakožto vládní předlohy zákonodárným sborům předložily, a k tomu

koncipovati nejpokornější přednesení ministerské, jež k takovým předlohám se vždy připojuje jakožto posílané napřed k předchozímu schválení do kabinetní kanceláře.

A tu jsem se až podivil, s jakou pracovitostí a zevrubností Jeho Veličenstvo císař pán takové předlohy studuje a probírá.

Jeho poznámky in margine, jež si činil po kraji a označoval svým podpisem F. J. m. p., aby se poznalo, že jsou to poznámky Jeho, vedly často k iniciativním krokům; posílal je zároveň někdy s kabinetním listem do ministerstva, jak jsem sám viděl, a bylo z nich jasně viděti, jak se Jeho Veličenstvo i o takové věci zajímá a jakou péči jim věnuje.

(Povýšeným hlasem:) Jemu skutečně — bez frase a v plném přesvědčení to pravím — máme plnou měrou a v plném slova smyslu býti vděčni Neboť byl-li vývoj studia reálního, dnes námi oslavovaný, za posledních padesát let, jež jsme prožili, v pravdě velikým, pak za to budiž především Jeho Veličenstvu císaři a králi našemu nehynoucí dík a sláva! (Výborně! Sláva! Dlouhotrvající potlesk. Celé shromáždění povstává.)

Ředitel Starý vzdal potom slovutnému řečníkovi za krásnou, zajímavou retrospektivní přednášku upřímné díky a zároveň vyslovil přání, aby pan dvorní rada ještě mnoha léta měl potěšení i z dalšího vývoje reálného školství našeho.

Když utichl nový potlesk a starosta spolku panu dv. radovi byl ještě vyslovil srdečné díky za jeho ochotu, s kterou se podjal řeči, jako za řeč samu, ujal se slova poslední řečník, jednatel řed. Fr. Bílý a promluvil krátce asi takto:

Bylo by nositi sovy do Athén a dříví do lesa, kdybych chtěl po důkladné a všepronikavé řeči pana dvorního rady ryt. Webra ještě se pouštěti do delšího výkladu. Neučiním tak, než dovolím si jen několika slovy dotknouti se ještě významu dnešní reálky v organisaci školské a společenské.

Reálka u nás dlouho byla Popelkou mezi školami a nechápána její důležitost zvláště v některých částech naší vlasti, ač sám nesmrtelný reformator světového školství Jan Amos Komenský položil k ní první základ, žádaje, aby do škol zavedeny byly realie, aby vyučování bylo věcné a ne pouze jazykové a formální, a sám zřídil v Přerově jakýsi druh reálného gymnasia. Ale právě v rodné zemi Komenského, na Moravě, venkované dlouho měli předsudek proti reálkám a mnohý by nebyl dal synka na reálku za živý svět, kdežto Němci pilně si zřizovali reálky a reálná gymnasia a plnili je syny svými. Když byly zřízeny první české reálky v Telči (r. 1870). Prostějově (1871) a v Brně (1880), bylo třeba usilovné agitace slovem i písmem, aby rozšířeno bylo porozumění pro ten druh škol a získáno jim potřebné žactvo. V oblibě byly jen t. zv. latinské školy.

Než zatím se časy změnily a s nimi i podoba a podstata reálek. V Čechách a na Moravě rozšířila se síť reálek po celé zemi, zvláště hojně zřizovány po slavném vítězství českých techniků, jubilejní výstavě pražské, a zajisté také jakýmsi vlivem jejím — a z myšlenkového kořene již trvajících reálek vyrostly školy průmyslové, řemeslnické a obchodní, následkem čehož reálky od praktického života se oddálily svojí osnovou učební, poskytujíce nyní vzdělání více všeobecné a blížíce se útvaru s tolika stran toužebně žádanému — jednotné škole střední. Schází již jen krok, zavésti též na reálkách latinu i po případě řečtinu — a reálka si padne s chloubou našich středních

škol, družným gymnasiem, staletími osvědčeným a proslaveným, v náručí a splynou v harmonický celek jednotný.

Než i v nynější podobě reálky mají svůj svérázný význam pro společenský organismus. Jimi vnáší se vzdělanost a humanita do nejširších vrstev praktického zaměstnání, ony ve spojení s vysokou školou technickou odchovávají muže praktického života, povahy tuhé, tvrdé, samostatné, kteří bývají namnoze odkázáni na sebe samy, na svého ducha, ruce, aby si vybojovali existenci, působiště, zámožnost. O nich dobře lze užiti slov Goethových: V bouřích a tísni života se vytvořuje muž. Tímto bojem, tímto dobýváním sobě půdy a místa stávají se pak zároveň bezděky také průkopníky pokroku.

Proto v době, kdy vlivem technických vědomostí a výkonů všecka tvářnost světa se změnila, kdy místo věží a vížek starých hradů po všem kraji čnějí do výše tisíceré komíny továren, kdy i klid noční a sváteční proniká hukot a piskot drah, kdy na všech stranách se můžeme podivovati tu smělým, tu krásným dílům inženýrů, architektů stavitelů a jim i ostatním odborníkům technickým denně se otevírají nová pole činnosti, kdy ne nepodobně jako kdysi Komenský voláni jsou do cizích zemí, aby tam uplatňovali svého ducha a zasévali símě nových podniků a pokroků technických ke cti svojí i své vlasti české i celého Rakouska, jak to svého času sám ministr Gautsch veřejně ve sněmovně uznal — v takové době i školy reální mají zajisté právo, ba povinnost ohlednouti se zpět po uplynulém půlstoletí a uvědomiti si, kdo položil základ k tomuto netušenému a radostnému rozvoji praktického života i škol, a dáti na jevo svoji vděčnost. To se stalo i slavností dnešní, a já vzdávám jménem výboru upřímné díky všem slovutným pp. hostům, kteří slavnost naši poctili vzácnou a milou přítomností svou, v první řadě mužům stojícím u kormidla našeho školství, ale neméně též pp. kolegům, třímajícím jeho vesla, za to, že si netížili osvědčiti účastí svou uznání pro reální druh škol.

Svorně pak obracejí se vroucí díky nás všech k našemu Nejvyššímu tvůrci a ochránci veškerého školství v zemi, Nejjasnějšímu panovníku našemu, a jednáme zajisté za souhlasu všech přítomných, ale i všech nepřítomných členů stavu a spolku našeho, jestliže navrhujeme, aby poslán byl Jeho Veličenstvu telegrafický projev nejhlubší úcty a vděčnosti tohoto znění:

Kabinetní kanceláři J. V. císaře a krále Františka Josefa I. ve Vídni!

Ředitelé a učitelé českých reálek, jakož i ostatních škol středních a jim příbuzných, slavíce dnes padesáté výročí vydání organisační osnovy pro reálky ze dne 2. března 1851, v nejuctivější oddanosti a vděčnosti vzpomínají lásky a péče Vašeho Veličenstva o zdárný rozvoj veškerého středního školství v říši a zejména o modernisaci reálek, které tím nabyly tak znamenitého významu v rakouském školství a v kulturním rozvoji obyvatelstva, a osmělují se nejuctivější city, jimiž naplněna jsou srdce učitelstva i žactva, u stupňů trůnu Vašeho Apoštolského Veličenstva nejoddanněji tlumočiti:

Bůh zachovej, ochraňuj a žehnej Vaše Veličenstvo, Nejvyššího tvůrce a ochránce našeho školství! (Obecný souhlas a potlesk.)

Po řeči této následoval úchvatný sbor Buď zdráv!, načež jednatel ještě proslovil toto:

Na osvědčení vzájemné shody v těchto citech svých a společné vděčnosti veškerého professorstva reálného obou národností byl na německé slavnosti reální dnes o druhé hodině konané na žádost pořadatelstva přečten tento náš telegram po česku, i dovolím si podobně zase na naší slavnosti

přečísti telegram pp kolegů německých. (Předčítá jej). Oba telegramy odešlou se pospolu a jakožto jeden celkový telegram v obou jazycích ihned Jeho Veličenstvu.

K slavnosti došla řada milých telegramů a přípisů, jež si dovolím tuto přečísti.

Z Vídně. Ačkoli se nemohu osobně účastniti významné slavnosti dnešní, mám přece nejživější na ní podíl a volám všem účastníkům jejím a dalšímu rozkvětu českých reálek upřímné Na Zdar. Pavlíček.

Z Vídně. Dalšímu vývoji českých reálek nejlepšího zdaru přeje

Setunský.

Z Budějovic. Vděčně vzpomínaje tvůrců organické osnovy naší i těch, kdož je v život uvedli, účastní se v duchu dnešní slavnosti sbor české reálky budějovické. Mrňávek, ředitel.

Z Chrudimě Duchem přítomni vzácné oslavě aktu pro rozvoj škol reálných nad jiné důležitějšího a jati vděčností ku vznešenému ochránci školství našeho, Nejjasnějšímu císaři a králi, přejeme ze srdce, aby reálné školy v duchu té osnovy čím dále, tím utěšeněji se rozvíjely ku blahu našeho národa.

Sbor professorský c. k. reál. a vyš. gymnasia v Chrudimi.

Z Hradce Králové Upřímný souhlas se slavností pořádanou a srdečné přání nejlepšího zdaru jak nejvznešenějšímu ochránci škol, tak dalšímu rozkvětu našich škol vyslovuje jménem sboru gymnasia královéhradeckého

Steinmann.

Z Hradce Králové. Prodchnuti nejvřelejšími city vděčnosti k nejjasnějšímu mocnáři, za jehož požehnané vlády naše školství dospělo k netušenému rozkvětu, připojujeme se duchem k Vám a slavíme s Vámi významnou památku padesátého výročí upravení organisačního statutu pro školy reálné, projevujíce vroucí přání, aby pod mocnou záštitou šlechetného panovníka školy naše, zejména reálné, dále vzkvétaly ku prospěchu mládeže i blahu vlasti a říše. Sbor professorský reálky v Hradci Králové.

Z Mladé Boleslavě. K důstojné oslavě události pro rozvoj a význam reálek v soustavě našeho školství tak dalekosáhlé připojuje se duchem ve vděčné vzpomínce professorský sbor jedné z nejmladších škol reálných v království českém. Kolařík, ředitel, Ml. Boleslav.

Z Náchoda. Družíce se duchem k oslavě padesátiletého trvání reálek, vyslovujeme přání, aby utěšený rozkvět, který se jeví v jejich rozvoji za velemoudrého panování Jeho Veličenstva, zdárně pokračoval ku prospěchu vědy, vlasti a národa. Sbor reálky náchodské.

Z Něm. Brodu. Professorský sbor gymnasia německobrodského má živé účastenství na vzácné dnešní slavnosti, pořádané na památku 50letého výročí potvrzení organisační osnovy pro reálky Jeho Veličenstvem císařem a králem Františkem Josefem I. Šteflíček.

Z Písku. Sbor učitelský státní reálky písecké oslavuje s Vámi jubilejní památku potvrzení organisační osnovy, jíž z milosti a otcovské péče Jeho Veličenstva dán byl reálkám pevný základ, a vděčně vzpomíná mužů zaslou-

žilých o vývoj našich reálek. Nechť vzkvétá naše česká moderní střední škola a kéž je čím dále mocnějším činitelem v duševním i hmotném rozvoji našeho národa. Ředitel Soldát.

Z Plzně. Sjednocujíce se s Vámi ve vděčné upomínce na původce organisace školství reálného, vyslovujeme přání, by toto i nadále vzkvétalo ku prospěchu vlasti a národa. Professorský sbor české reálky v Plzni.

Z Tábora. Jsa dnešní velevýznamné slavnosti duchem přítomen, projevuji upřímný obdiv nad rozkvětem reálného školství našeho a přeji mu také v budoucnosti nejlepšího zdaru pod mocnou záštitou Jeho císařského a královského apoštolského Veličenstva. Ředitel Šulc.

Z Tábora. Nemohouce osobně účastníme se myslí velevýznamné oslavy, přejíce jí plného zdaru. Reálka táborská.

Omluvné přípisy poslali p. dvorní rada prof. dr. Gebauer, p. zemský inspektor školní Prokop Procházka, člen zemské šk. rady prof. dr. Jaromír Čelakovský, p. šk. rada ředitel K. Grüner, p. prof. dr. Fr. Drtina.

Kromě telegramu Jeho Veličenstvu ze slavnosti poslány ještě telegramy J. E. panu ministru kultu a vyučování dr. Vil. ryt. Hartlovi a J. E. panu ministru dr. Ant. Rezkovi, na něž ihned došly odpovědi na adresu starosty spolku řed. V. Starého. Prvá má toto znění:

Vaše Blahorodí! Za telegrafický projev poslaný mi za příčinou oslavy 50. výročí trvání organisační osnovy pro reálky, pokládám si za čest Vašemu Blahorodí jakožto prvnímu podepsanému vysloviti své nejupřímnější díky a zároveň Vás a všechny pány ujistiti, že vyučovací správa reálkám jako středním školám vůbec vždy věnovati bude největší péči a že opírajíc se o osvědčené spolupůsobení učitelů středních škol, jakož i harmonickou součinnost všech súčastněných činitelů, vynasnaží se pověst rakouských středních škol poctivou prací získanou udržeti a po možnosti zvýšiti. Žádaje V. B., abyste o obsahu tohoto přípisu uvědomil také ostatní spolupodpisovatele telegramu a súčastněné spolky, znamenám se v dokonalé úctě

Hartel m. p.

Odpověď p. ministra dra. Rezka zní:

Velectěný pane řediteli!

Přijmětež nejsrdečnější dík za laskavý projev sympathie, který zaslal Jste mi jménem členů Ústř. spolku českých professorů, shromážděných v Praze k slavnosti 50. výročí Nejvyššího schválení organisační osnovy pro reálky.

Vzpomínka Vaše pro mne tak vzácná naplnila mne upřímnou radostí.

Buďtež ujištěn, že vznešené cíle Vašeho spolku mám stále na zřeteli a že s potěšením uvítám každou příležitost, která by mi poskytla možnost, prospěti snahám Vašim.

V dokonalé úctě Vám, velect pane řediteli, oddaný

Rezek m. p.

Ve Vídni, dne 18. března 1901.

Při závěrné schůzi pořadatelstev obou slavností usneseno poslati pozdravný telegram také referentu středních škol, p. dvornímu radovi dr. Janu

Huemrovi, osvědčenému příznivci professorstva a našeho spolku, na nějž ihned došlo telegrafické srdečné poděkování: Nejvroucnější díky oběma spolkům za potěšující a ke cti mi sloužící pozdrav. — P. dvorní rada byl již poslal krásný list panu starostovi Starému za pozvání, v němž vyslovuje své potěšení nad svornou slavností, jak rád by se jí byl súčastnil, kdyby mu služba jen poněkud dovolila, a jak přeje spolku našemu a všem členům jeho všeho dobrého.

Takto v milém souladu se skončila tato pěkná slavnost, jež i v širší veřejnosti a jmenovitě u tisícerých odchovanců našich reálek došla živého ohlasu.

Drobné zprávy.

V ministeriu vyučování zasedala v březnu anketa, rokující o opravě německého pravopisu v Rakousku. Referentem byl dv. rada dr. Huemer, uvítací řeč měl ministr dr. ryt Hartel, jenž vylíčil nedůslednosti nynějšího pravopisu a neúspěch jeho v lidu, novinách i kancelářích. O výsledku podáme zprávu.

Studie o rakouském školství německém. V říšském sněmu německém po odůvodnění prof. dra K. Kehrbacha povoleno opět 30.000 marek »zum Studium des Unterrichtes und Erziehungswesens in den Ländern deutscher Zunge,« a budžetní komise se usnesla žádati, aby příští rok subvence tato byla zvýšena na 50.000 marek. Říšský sněm pak usnesení toto schválil. Studium toto se týká, jak se tam výslovně praví, Německa, Rakouska a Švýcarska.

Výnos o koupi lístků na drahách vydalo ministerstvo kultu a vyučování dne 21. ledna 1901 č. 55. Dle něho nemůže si nadále koupiti státní úředník lístku na legitimaci, tedy za sníženou cenu, ve vlaku samém, nýbrž toliko u pokladny. Jen kdyby nemohl dostati buď vůbec lístku aneb aspoň ne přímého lístku až do konečné stanice své cesty a na přestupní stanici pro krátkost doby si ho nemohl opatřiti, anebo kdyby ve vlaku se rozmyslil a chtěl jeti dál nežli kam si koupil lístek, a včas to oznámil konduktorovi, má právo na lístek snížený.

Stipendia pro výcvik kandidátů učitelství kreslení na školách středních upravena vynesením ministeriálním ze dne 11. února 1901 č. 35.580 ex 1900 takto: Budou na příště o 800 K na rok. Právo na ně budou míti chudí žáci nejvyšší třídy gymn., reální neb průmyslové školy stavebního oddělení, kteří neobyčejně vynikají v kreslení a při matuře téhož roku obstojí. Žádosti se obracejí na ministerstvo, ale podávají ředitelstvu školy do 1. dubna, a učit. sbor podá o nich dobré zdání, načež se zašlou ředitelstvu oné uměl. průmyslové školy, kde by žadatel měl se dále vzdělávati; toto učiní konečné návrhy pro ministerstvo.

Nový předpis o zkouškách zralosti na vyšších školách průmyslových vydán min. vynesením ze dne 26. února 1901 č. 4070 a jest otištěn ve Věstníku minist. č. 6.

Reforma středních škol. »Moravská Orlice« přináší v č. 70 tuto zprávu: »Dle některých zpráv předložena byla sborům professorským otázka o za-

vedení frančtiny za obligátní předmět. Většina vyslovila se pro tento návrh a zároveň přála si obmezení řečtiny neb aspoň její vyloučení z nižšího gymnasia.«

Osobní výkazy na stát. školách průmyslových nebudou se příště již předkládati každý rok, nýbrž jen jednou za 5 let (1905/6). Ale všeliké změny osobní musí se ihned uváděti na vědomí zasláním opravených anebo nových výkazů.

Počet posluchačů na filosofické fakultě české university obnášel v zimním semestru škol. roku 1900/1 *526* řádných s 213 mimořádných; na vídeňské universitě jich bylo 960 ř. a 296 mimoř., všech v celém Rakousku 2561 ř. a 1093 mimoř. Jaká mnohé asi očekává budoucnost! Příštím rokem neměl by vlastně do 1. ročníku již nikdo býti přijímán; aspoň u nás. Abiturienti měli by býti upozorněni na tuto přeplněnost filosof. fakulty.

Osobní zprávy. Prof. české university dr. *M. Talíř* jmenován dvorním radou — Prof. brněnské české reálky *Václ. Jeřábek* jmenován ředitelem téhož ústavu. — Vládními komisary pro dozor na průmysl. školách pokračovacích jmenováni na 3 léta: ze státní průmysl. školy v Praze řed. vl. rada *Ed. Černý*, odb. přednosta *K. Kordina*, a professoři: *Vikt. Bráf, Ant. Adámek, K. Brousek, Em. Hertík, Milosl. Pelíšek, Fr. Péro, Fr. Červený, Jos. Lhota, Fr. Vyrazil a Vil. Jung;* ze stát. průmysl. školy v Pardubicích: řed. stav. rada *Jindř. Fialka* a prof. *Jos. Vitáček;* ze st. české průmysl. školy v Plzni: řed. vl. rada *Vinc. Šimerka* a professoři *Jan Kubeš, B. Kopecký, Jan Šula* a *Em. Ledrer;* dále řed. odb. školy v Hořicích vl. rada *Vil. Dokoupil* a z brněnské české st. průmysl. školy: řed. *Vojt. Dvořák*, pak professoři: *K. Dolejš, Cyr. Černý, K. Welzl, Jos. Svatoš, Jan Jenáček* a *Vil. Berger.* — Prof. *Jos. Branišovi* z české reálky v Budějovicích udělen řád císaře Františka Josefa. — Hlavními učiteli na uč. ústavě v Jičíně jmenováni tamější supplent *Jos. Jakubička* a učitel měšť. školy v Třebíči *K. Navrátil.* — Učitelem náboženství na c. k. českém ústavě učitelek v Brně věnován suppl. katecheta dr. *Jos. Samsour.*

Rozšíření práva veřejnosti středním školám matičním. J. E. pan ministr kultu a vyučování dále rozšířil právo veřejnosti, a to vynesením ze dne 22. února 1901 č. 4048 na šestou třídu gymnasia v *Místku*, vynesením ze dne 23. února 1901 č. 4202 na druhou třídu gymnasia ve *Vyškově* a vynesením ze dne 28. ledna 1901 č. 1956 na pátou třídu matičního gymnasia v *Zábřeze.*

Vyzvání. Mladší pražští slavisté a jazykovědci, univ. professoři Niederle, Pastrnek, Polívka a Zubatý hodlají vydávati Věstník slovanské filologie a archeologie. Filologie v nejširším smysle slova, s literární historií (zatím bez nejnovější doby), národopisem atd. Má vyjíti každým rokem svazek s podrobnou a co možná úplnou bibliografií za minulý rok, podle potřeby a možnosti se stručným obsahem jednotlivých spisů a statí. Úplnost je pěkná ctnost, ale jako každá ctnost, také nesnadná. A nemožná bez všestranné podpory interessentů. A o kus takové podpory redakce se dožaduje ředitelstev středních škol. Professoři středních škol ledaco pracují, co často zůstává neznámo všem kruhům jsoucím mimo střední školy. Tak zejména články v programech. Jen náhodou jednotlivé programy přicházejí v čas do rukou interessentů. Proto by bylo záhodno, aby všecka řiditelství vydávající programy školní pojala do svého adressáře také Věstník slovanské filologie a programy na jeho adressu zasílala do Klementina.

Josef Fr. Smetana. Dnů 11. března bylo tomu sto let, co se narodil ve Svišťanech v Náchodsku nezapomenutelný tento buditel a učenec. Jako člen tepelského řádu premonstrátského jen krátko kaplanoval; již r. 1831 stal se professorem fysiky na lyceu plzeňském, kdež v mimořádných hodinách vyučoval též jazyku českému. Byl miláčkem studentstva a vysoce ctěn celou Plzní, v níž neúnavně budil vědomí české, až r. 1861 zemřel. Spisy jeho těšily se neobyčejné a nepředstavitelné již oblibě. Jmenovitě jeho »Obraz starého světa« a »Všeobecný dějepis občanský«, duchaplný obsahem a znamenitý slohem, byl rozšířen po všem národě. Jako touto knihou zasáhl do oboru úplně ladem ležícího, tak se stalo také jeho »Základy hvězdářství« a »Silozpytem«. Napsal také první české učebnice školní a to pro fysiku a arithmetiku a hojně článků do časopisů; zůstavil též řadu básní i netištěných. Byl tichým, ale vytrvalým bojovníkem osvěty a humanity, nadšeným učitelem i vlastencem, dokonalým charakterem i knězem — vše v nejušlechtilejším slova smysle Proto právem památka jeho oživena byla letos časopisy a oslavena v Plzni, kdež literární spolek chystá se vydati jeho životopis a neuveřejněné posud básně.

Zprávy spolkové.

Úmrtí. Dne 14. března zemřel v rodišti svém Praze suppl. učitel češtiny a němčiny při c. k. gymnasiu v Přerově *Rudolf Struneček* ve věku 26 let a v prvním roce své činnosti učitelské. — Dne 23. března pak zemřel zde professor češtiny a klass. filologie při něm. gymnasiu v Štěpánské ulici p. *Fr. Bauer*, rovněž rodilý Pražan, u věku 56 let. Byl na ústav ten jmenován před 4 roky po zesnulém koll. Fejtovi; před tím dlouhá léta působil na I. něm. gymnasiu v Brně. Má veliké zásluhy o seznámení Němců s českou literaturou, přeloživ do Reclamovy Universalbibl. povídky Sv. Čecha, Babičku B Němcové, Šubrtova Jana Výravu a Šamberkovo Jedenácté přikázání. Jako divadelní referent úředních Novin brněnských, českých i německých, šířil usilovně porozumění pro české divadlo v Brně. Napsal i několik místopisů a cestopisů (na př. Brno, Potštýn a j., mnoho drobnějších článků) a knihu »Podzemní žaláře na Špilberku.« V české společnosti brněnské byl se svou chotí, rodilou Ruskou, neúnavně činným. Čest jeho památce!

Z výboru. V tomto období byla dvoje schůze výborová. Na schůzi dne *20. února* bylo usneseno upustiti od písemného vyjednávání s universitním bibliotekářem drem Kukulou stran vhodnější čítárny professorům středních škol a raději jednati s ním ústně. Za delegáty k tomu byli zvoleni členové výboru dr. Grob a dr. Peroutka. — Na den 27. února byla ustanovena přednáška přeochotného p. dra Vladimíra Nováka v posluchárně českého ústavu fysikálního v Klementině »O cestě oceánem« s demonstracemi, na den 2. března pak oslava padesátého výročí potvrzení organisační osnovy pro reálky Jeho Veličenstvem (Změny, jež v té příčině nastaly, vysvětluje referát o slavnosti.) K oslavě té vyzývaly také dopisy učitelských sborů z reálky plzeňské a novoměstské na Moravě. — S povděkem byla vzata na vědomí zpráva, že ministerstvo kultu a vyučování zase povolilo spolku na vydávání »Věstníka« r. 1901 šest set korun podpory. Jednomyslně bylo usneseno poděkovati p. dvornímu radovi Huemrovi ve Vídni za horlivé podporování příslušné žádosti. — S touž jednomyslností byly vzdány díky I. a III. třídě České Akademie, které po 5 let poskytovaly spolku roční podpory na *Věstník*. — Žádost ředitelství c. k. paedagogického semináře na české universtě, aby se mu zdarma posilalo po výtisku každého čísla »Věstníka« byla vyplněna. — České obci sokolské, žádající za podporování jejích snah o všeobecné vzdělávání lidové, bylo odpověděno, že spolek nemůže podporovati těch snah jinak, leč že se jednotliví členové té práce súčastní; vyzvání jich nebude zajisté oslyšeno, dojde-li vůbec na provedení nesnadné myšlenky té. — Zájmu stavu professorského týkala se dvojí věc: ministerstvu kultu a vyučování

byla poslána petice učitelů tělocviku na středních školách za upravení jejich poměrů; žádost katechetů na středních školách podaná prof. Havránkem, aby spolek podal ministerstvu petici v připočítávání supplentských let do stabilisace a kvinkvenálek také katechetům, byla odevzdána členu výboru prof. Václavu Černému. Ten ji předloží ve Spolku katechetském s připomenutím, aby pp. kollegové příslušnou petici vypracovali. Petice upravené spolek se dále ujme. —

Hlavní věcí na schůzi dne 23. *března* byl zevrubný referát o jubilejní slavnosti 13. března. — Po něm bylo jednáno o valné schůzi státních úředníků ve Vídni dne 25. března, na niž došlo písemné pozvání teprve 22. března. S programem té schůze byl projeven souhlas jen v části prvé, jež se týká *úpravy* aktivitního přídavku. Část druhá: aby se aktivní přídavek připočítával do pense, ale úřednictvo si na to do státní pokladny připlácelo, nedošla souhlasu, poněvadž podle statistiky jen skrovný počet professorů se dočká pense, a tak by připláceli na to, z čeho by užitku neměli, — S vyslání delegáta sešlo; za to bylo usneseno požádati starostu pražské »Mittelschule«, ředitele dra Franka, jenž se valné schůze vídeňské súčastní, aby spolek na ní zastupoval a mínění ve výboru projevené tlumočil. — Dru Novákovi byly za zdařilou a zábavnou přednášku dne 27. února vzdány protokolárně srdečné díky a usneseno dáti mu to na vědomí písemně. Přednáška dra Veselíka »*O některých změnách učebné osnovy gymnasijní, zejména v I. a III. třídě*« byla po jeho přání odložena na podzim. — Přípravy k vydání prof. kalendáře spolkem dějí se vytrvale dále. — Závěrkem byly schváleny účty ze zábavy dne 16. února a z divadla dne 16. března a přijata na studentské představení dne 20. dubna Beethovenova opera »*Fidelio*« a projednány ještě některé drobnější věci a přípisy. S povděkem přijata zpráva, že se za člena spolku našeho přihlásil p. dvor. rada prof dr. Vinc. Strouhal, předseda zkušební komise vědecké pro kandidáty učitelství středoškolního a obchodního. *S.*

Divadlo. Dne 10. února 1901 vznikla v Národním divadle stávka orchestru, mužského sboru operního a tak zvaného technického personálu Skončila se teprve 9. března a způsobila ve hrách Národního divadla neočekávané změny. Nejen že se čtyři neděle nehrála opera, ale také představení činoherní konala se po všechen ten čas za rozechvění a usilovného napjetí správy divadelní. — Za toho stavu mimořádného Výbor Ústředního spolku nechtěl zvětšovati potíží a ochotně vyplnil žádost ředitelství Národního divadla, aby se studentské představení odložilo na dobu klidnější. — Proto se v únoru studentům nehrálo. Představení březnové konalo se 16. března a byla na ně vybrána z činoherního repertoiru Národního divadla Zeyrova dramatická báseň »Sulamit«. Kromě vnitřní hodnoty skladby vedl k té volbě také ten důvod, aby se studentstvu na mysl uvedl význam básníka nedávno zemřelého. — Ačkoli žactvo ze dvou ústavů nebylo v divadle pro velikonoční rozjímání, úbytek diváků nebyl tuze znatelný. — Mravní dojem hry překrásně zahrané a vypravené byl veliký a účinkem svým se přibližoval k dojmu, s nímž žactvo odcházelo po představení Sofoklovy »Antigony«. Přes různá mínění tu a tam vyslovovaná u většiny jistě utkvělo přesvědčení, že Zeyer byl i velikým básníkem dramatickým. *S.*

Literatura.

a) Knihy.

Česká mluvnice pro nižší střední školy a ústavy příbuzné. Sestavil *Jan Loriš.* Cena 1 K 80 h, váz. 2 K. Praha. Nákladem a tiskem J. Otty. 1900. Schválena vys. výn. c. k. min. kultu a vyuč. ze dne 26. ledna 1900. č. 29.299 ex. 1899. (Ostatek.*)

Jakou měrou L. používá svého vzoru, nelze v krátkosti vypsati. Aspoň několik ukázek nemůžeme však neuvésti.

---

*) Do první části recense vloudily se nemilé chyby tiskové. Str. 223, ř. 23 zd. čísti jest *vynechá, o kolik* m. a o kolik; str. 223. ř. 7 zd. *krácení;* str. 223, ř. 3 zd. *V. 1. b)* m. V. 1. ь); str. 224, ř. 24 sh. *od kond.* m. ad kond.; str. 224, ř. 28 shora *a lokal* m. ad lokal; *§ 258* m. V 258; str. 224, ř. 21 zdola byly *za* starých *časů*; str. 224, ř. 12 zd. *lidské* místo tělesné; str. 224, ř. 6 zd. *předložkovém* místo v pádě; str. 225, ř. 15 sh. *místě — jednotlivci z vlastního;* str. 225, ř. 5 zd. *zbytečně — počtem.*

Lor. § 35. po c.)

Některá kolísají: *půl roku — do roka, od kusu — nemá kusa rozumu, úmyslu — z úmysla, snu — ze sna, dvoru — do dvora, koutu — do (z) kouta.* Jak viděti, udrželo se *a* v některých zvláštních rčeních, zvláště po předložkách.

Gb. Dv. § 102. při 2.).

Některá mívají dílem *-u* a dílem *-a*. Na př. půl rok*u*, a do rok*a*; od kus*u*, a nemá kus*a* rozumu; úmysl*u*, a z úmysl*a*; sn*u*, a ze sn*a*; dvor*u*, a do dvor*a*; kout*u*, a z kout*a* do kout*a* atp.*) Jak se vidí**) na těchto příkladech, udrželo se *-a* zvláště v jistých rčeních a ve spojení s předložkou.

Lor. § 87.

Jména z jazykův jiných (z francouzštiny, němčiny a p.) skloňujeme dle rodu a koncovky, jak zní ve výslovnosti...

Mužská jména zakončená souhláskami *-c, -z, -s (Vincenc, Rautenkranc, Fritz, Schulz, markýz, Francouz, Weiss, Hais, Fux, Max, Kraus* atd.) kladou se obyčejně do měkkého vzoru *muž.*

Jména s koncovkou *-i, -y (Hölty, Savigny, Fleury, Derby, Széchényi, Manzoni, Petöfi)* skloňují se dle vz. *dnešní.*

Jména na *-e (Göthe, Linde* a p.) skloňují se dle vzoru *pilný* nebo *duše: Göthe,* gen. *Göthe (Götheho)* atd.

Gb. Dv. § 166.

U jmen z jazyků jiných (t. kromě slovanštiny, řečtiny a latiny) rozhoduje rod a znění koncovky.

Životná přechylují se obyčejně ke vz. *oráč.* Na př. *-c: Vincenc, Rautenkranc, Schulz, Fritz; -z: markýz, Francouz; -s: Weisz, Hais, Fuchs, Max, Kraus, Alois.*

Podle vzoru *Jiří (pěší)* skloňují se jména významu osobního, když koncovka zní *-í, -i* anebo též *-y, -ý,* na př. *Hölty, Savigny* (vysl. Saviňi), *Fleury, Derby, Széchényi* (v. Séčéňí), *Manzoni, Petöfi, Firdusi, Ali, kadi* atp.

(Jména r. mužsk. skloň se) podle vz. *panoše,* když koncovka jest *-e,* na př. *Goethe,* gen. Goeth*e,* dat. Goeth*ovi,* ale někdy podle vz. *dobrý,* na př. *Linde,* gen. *Lindeho.*

Lor. § 136.

Význam dějový (při slovese) je trojí:

a) Co do *jakosti*... Ve slovesích *bodnu, zabodnu, bodám*... jest jakost děje táž: »bodení«. Ve slovesích *nesu, nosím, donosím*... jest jakost děje opět táž: »nesení«, ale různí se od jakosti děje označeného slovesy první řady *bodnu, bodám*..

b) Co do *kolikosti*... Ve slovesích *bodnu, bodám* jest jakost děje táž, ale slovesem *bodnu* jest méně děje vyjádřeno než slovesem *bodám*... atd.

Gb. Dv. § 429.

Význam sloves vůbec je dějový.

Jest rozdílný podle *jakosti* (kvality) děje; na př. v *nésti* je vysloven děj jakosti jiné než v *kupovati* atd.

Význam sloves je rozdílný dále podle *kolikosti* (kvantity) děje; na př. v *nésti* a *nositi* je vysloven děj jakosti stejné (»nesení«), ale v *nositi* rozumí se téhož děje více, nežli v *nésti* atd.***)

Lor. § 180.

Koncovky přechýlených jmen ženských jsou:

-a: kmotr — kmotra, Karel — Karla.

-í: pán — paní.

-yně: bůh - bohyně, hospodyně, prorokyně, mistryně, tchyně, Turkyně, mezkyně.

-ka: Čech — Češka, Polka, přítelka, učitelka, sousedka, manželka, služka, vnučka,

Gb. Kr. § 52., Dv. § 60.

Přípony a koncovky, jež se ve jménech přechýlených vyskytují, jsou několikeré, zejména:

a) Koncovka *-a.* Na př. *kmotr — kmotra, Karel — Karla.*

b) Koncovka *-í,* v *pán — paní.*

c) Koncovka *-yně.* Na př. *prorok — prorokyně,* a podobně *bohyně, hospodyně, mistryně, Turkyně, mezkyně.*

e) Koncovka *-ka.* Na př. *Čech — Češka,* a podobně *Ruska, Polačka, Moravanka,*

---

*) Ve vydání druhém má Gebauer ještě příklad: od oběd*a* a hodina oběd*u*; p. Loriš měl patrně za předlohu vydání první.

**) Upozorňujeme na změnu slov: Gb. má »jak se vidí«, Lor. »jak viděti«!

***) Výrazy a pojmy »jakost« a »kolikost« děje slovesného ve smyslu zde vykládaném uvedl do mluvnice poprvé prof. Gebauer.

pekařka, pastýřka, žebračka, pasačka, zlodějka.

-ice: lev — lvice, vlčice, oslice, dračice, holubice, orlice, poslice.

-ová: král — králová (regina), *mistrová, krejčová.*

Lor. § 181.

Jména zdrobnělá...

-ce jména střední (z býv. *-ьce*) a ženská (z býv. *-ьca*): *slovo — slovce, dřevo — dřevce, stádo — stádce, město — městce, bidlo — bidélce, ves — vesce* (z toho uděláno nové muž. jméno *Vesec*), *síň — síňce.*

-ko (z býv. *-ьko* neb *ъko*): *oko — očko, víno — vínko, líce — líčko, slovo — slůvko lože — lůžko, kladivo — kladívko, tělo — tílko, poleno — polínko, vrata — vrátka* (plur.), *bidlo — bidélko, křidlo — křidélko, okno — okénko, nosidlo — nosítko* (vysutím souhlásky *l* a spodobením), *nosidélko* (vložením a dloužením samohl. *e*), *zrcadlo — zrcádko, zrcadélko, kuře* (kmen *kuřat-*) — *kuřátko, holoubě — holoubátko, zvíře — zvířátko.*

Lor. § 189.

(Přípona)

-rý, -rá, -ré: dobrý (srov. z-dob-iti), *mokrý* (mok-nouti), *starý* (stá-ti), *příkrý* (na příč), *kyprý* (kyp-ěti), *chytrý* (chyt-iti), *pestrý* (ps-áti), *ostrý* (ost-en).

Lor. § 228.

(Genitiv bývá)

4. Při slovesích *pomníti, -pomenouti (vzpomenouti, zapomenouti ..), -pomínati (vzpomínati;* na př.: *Pomněte mých slov... Zapomenuli jsme dobrodiní tvého...*

Lor. § 235.

(Dativ bývá)

6. Při slovesích *rčení, jevení, oznamování* atp., jako jsou: *pověděti, našeptati, lháti, přísahati, klnouti, dobrořečiti, zlořečiti, žehnati, díti, praviti, vyprávěti, mluviti, děkovati, věstiti, prorokovati, vyznati, slíbiti, žalovati, stěžovati si, naříkati, láti, lichotiti, pochlebovati, kořiti se, klaněti se, rouhati se, hroziti, chlubiti se, tykati, vykati, jeviti, psáti komu* a j.

sousedka, manželka, vnučka, pekařka, mlynářka, žebračka, pasačka, zloděјka a j.

f) Koncovka *-ice*. Na př. *lev — lvice*, a podobně *vlčice, oslice, dračice, orlice, holubice* a j.

g) Koncovka *-ová*. Na př. *králová* (= Königin, regina); *krejčová, mistrová.*

Gb. Dv. § 61.

4. Zdrobnělá jm. podstatná jsou:

a) s konc. *-ce* (z býv. *-ьce* a *-ьca*). Na př.

-ce (střední): *slovo — slovce, dřevo — dřevce, stádo — stádce, město — městce* (z toho *městec*), *bidlo — bidélce..;*

-ce (ženské): *ves — vesce* (z toho uděláno nové mužsk. *vesec, Vesec* = jm. místní), *síň — síňce..;*

c) s konc. *-ek, -ko, -ka* (z pův. *-ьk-* neb *-ъk.*) Na př.

-ko (střední) *oko — očko, víno — vínko, líce — líčko, slovo — slůvko, lože — lůžko, kladivo — kladívko, tělo — tílko,.. poleno — polínko, vrata — vrátka* (č. množ.); *nosidlo — nosídlko* a z toho jednak nosídko (vynecháním *-l-*) a nosítko (spodobou), jednak nosidélko (vložením pohybného *-e-*, zdlouženého v *-é-*); podobně *zrcadlo — zrcádko, zrcátko* a *zrcadélko, bidlo — bidélko, křidlo — křidélko,... okno — okénko, kuře* (kmen č. *kuřat-*) — *kuřátko, holoubě — holoubátko, zvíře — zvířátko.*

Gb. Dv. § 72.

(Přípony s *-r-* jsou v koncovkách)

v přídavných jm. *dobrý* (km. *dob-ro*, srov. z-*dob*-iti...); *mokrý* (km. *mok-ro-*, srov. *mok*-nouti): *starý* (km. *sta-ro-*, srov. *sta*-nu); *příkrý* (km. *přiek-ro-*, srov. na-*příč*); *kyprý* (srov. *kyp*ěti); *chytrý* (km. *chyt-ro-*, srov. *chyt*iti); *pestrý* (km. *pьs-ro-*.., srov. *ps*áti); *ostrý* (km. *os-ro-*)

Gb. Dv. § 390.

(Genitiv bývá)

10. Při slovesích *pomníti, -pomenouti (vzpomenouti, zapomenouti...), -pomínati (vzpomínati, zapomínati...)* ... Na př.: *Pomni mých slov... Zapomenuli jsme dobrodiní tvého...*

Gb. Dv. § 398.

(Dativ bývá)

5. Při slovesích, znamenajících *rčení, jevení, znamenání* atp.

Na př. *Pověz nám*, kdo jsi. Nepřítel *vám* to *našeptal*. Ti *lhali jsou lidu svému.. Přisáhl jsem Bohu. Klel jsi žezlu* jeho. *Dobrořečte jménu* jeho. Lidé budou *mu zlořečiti. Požehnáš člověku* pravému...

Podobně: *díti, praviti, vyprávěti, mluviti, děkovati, věstiti, prorokovati, vyznati,*

Příklady: 1. Pověz nám, kdo jsi. 4. Ti lhali jsou lidu svému. 5. Přisáhl jsem Bohu. 6. Klel jsi žezlu jeho. 7. Dobrořečte jménu jeho. 8. Lidé budou jí zlořečiti. 11. Říkají mi Václav*).

Lor. § 239.

Dativ *zřetelový* vyjadřuje předmět (nejčastěji osobu), pro nějž nebo vzhledem k němuž platí, co se ostatkem věty vyslovuje.

Příklady: 1. Hladovému vždy poledne. 3. Jiným (= podle mínění jiných) je Vratislav syn Oldřicha, markrabí Brněnského. 4. Ovoce krásné zraku. 5 Budeš silen nepřátelům. 6. Les nám zůstal po pravé straně. 8. Jdeš mi rychle.**)

Dativ *prospěchový* vyjadřuje předmět (nejčastěji osobu), jemuž na prospěch nebo škodu to jest, co ostatek věty vyslovuje.

Příklady: 2. Bojím se zemi zlého. 3. Co si počnu? 4. Co sobě stýskáš? 5. Mluv si, co chceš! 6. Krkavci sobě lítají a holubi v léčkách váznou. 7. Sám sobě hude, sám sobě vesel bude. 8. Pták si staví hnízdo.

Dativ *mravní* nebo sdílnosti (dat. ethicus) vyjadřuje osobu, k níž se obsah věty jen ve smyslu mravní sdílnosti vztahuje.

Lor. § 254.

Doplněk jest slovný výraz toho, čím se omezuje a určuje děj slovesný ve smyslu věcném...

Lor. § 257.

Prostým nomitativem bývá vyjádřen jmenný doplněk, který se táhne ku podmětu (*vazba dvojího nominativu*) a klade se při slovesích:

1. *býti*. Příkl... 6. Pýcha jest kořen i počátek všech hříchův...

2. *činiti se, dělati se.., činěnu býti, dáti se, mníti se, míti se, jmínu býti, cítiti se, viděti se, zdáti se, ukázati se, najíti se, nalezenu býti, naroditi se, slouti, nazývati se, jmenovati se* atp.

slíbiti, žalovati, stěžovati si, naříkati si, lháti..., lichotiti, pochlebovati, kořiti se, klaněti se, rouhati se, hroziti, chlubiti se, tykati, vykati, jeviti, psáti ... komu.

Sem patří také rčení »*říkají mi* Václav« atp.

Gb. Dv. § 398. č. 14.

Dativem *zřetelovým* vyjadřuje se předmět (nejčastěji osoba), pro nějž nebo vzhledem k němuž platí, co se ostatkem věty vyslovuje.

Na př. *Hladovému* vždy poledne... *Jiným* je Vratislav syn Oldřicha markrabí Brněnského (= podle mínění jiných). Ovoce krásné *zraku*. Budeš silen *nepřátelům*. Ostrov *nám* zůstal po pravé straně. Jdeš *mi* rychle.

Dativem *prospěchovým* vyjadřuje se předmět (nejčastěji osoba), jemuž na prospěch nebo neprospěch se děje nebo jest, co ostatek věty vyslovuje.

Na př.: Bojím se *zemi* zlého... co *si* počnu, — co *sobě* stýskáš, — mluv *si*, — krkavci *sobě* lítají a holubi v léčkách váznou, — sám *sobě* hude, sám *sobě* vesel bude, — pták *si* staví hnízdo.

Dativem *mravním* (n. d. sdílnosti, d. ethicus) vyjadřuje se osoba, a to osoba grammaticky první nebo druhá, k níž se obsah ostatkem věty vyslovený jen ve smyslu mravní sdílnosti vztahuje.

Gb. Dv. § 303.

1. Doplněk při slovese jest výraz, jenž omezuje a určuje děj slovesný ve smyslu věcném...***)

Gb. Dv. § 381.

4. Nominativem bývá vyjádřen jmenný doplněk, který se táhne ku podmětu... V případech sem patřících je ve větě podmět v nominativě a doplněk v nominativě, — je to tedy *vazba dvojího nominativu*.

Vazba tato bývá... při slovesích:

býti. Na př. ... pýcha jest kořen i počátek všech hříchův.

činiti se, dělati se.., činěnu býti. Na př. učiněn jsem smuten, — ďábel chtěl se učiniti Bohu roven, — dělám se starostliv.

dáti se. Na př. dávám se vinen.

---

*) Slovesa uvedená ve výčtu p. Lorišově jsou vybrána dílem (od *povědíti* až *žehnati*) z Gebauerových příkladů, dílem (*díti* až *psáti*) z Gebauerova výčtu, a jsou uvedena u p. Loriše v témž pořádku, jak u Gebauera za sebou jdou. Z 11 pak příkladů p. Lorišových jest jich 7 vzato z Gebauera.

**) Příklady stejné s Gebauerovými, až na nepatrnou, ale výmluvnou změnu v 6tém: *les* nám zůstal..., m. *ostrov!*

***) Co jest omezení ve smyslu »věcném«, je vyloženo v mluvnici Gebauerově na svém místě (§ 294., 1.); p. Loriš přejal jen definici, která bez dotčeného výkladu je nejasná.

Příklady: 3. Učiněn jsem smuten. 4 Ďábel chtěl se učiniti Bohu roven. 5. Dělám se starostliv. 7. Dávám se vinen. 8. Mním se darů Božích nedůstojen. 9. Bojovníci hotovi se měli. 10. Vždy jste hodní jmíni byli. 11. Matka se cítí zdráva. 12. Vidím se opuštěn. 13. Dům zdá se vlhký. 14. Řemeslníci psali se slovutní. 19. Ti, kteří se jeho učedlníci nazývali. 20. Chtěli správcové světa býti jmenováni.*)

mníti se... Na př. kdo se mní darů božích nedůstojen.

míti se, jmínu býti. Na př. bojovníci hotovi se měli, — abyste hodni jmíni byli.

cítiti se. Na př. matka cítí se zdráva.

viděti se, zdáti se. Na př. vidím se opuštěn, — dům zdá se nízký.

ukázati se. Na př. mnohý zdráv i vesel se pokáže....

jíti, jeti.....

najíti se, nalézti se, nalezenu býti... *naroditi se*...

slouti, nazývati se, psáti se, jmenovati se. Na př. ...řemeslníci psali se slovutní, — ti, kteří se jeho učedlníci nazývali, — chtěli správcové světa býti jmenováni.

Lor. § 260.

V akkusativě bývá doplněk táhnoucí se ku předmětu vyslovenému akkusativem *(vazba dvou akkusativů)*. To bývá zvláště při slovesích přechodných *činiti, dělati, zříti, viděti, patřiti, hleděti, ukázati, mníti, míniti, míti, nalézti, najíti, věděti, znáti, zváti, nazývati, jmenovati* a mnohá jim podobná i jiná.

Příklady: 2. Ctnost činí člověka vzácna. 3. Udělám tě šťastného. 4. Král a králová dceru zdrávu uzřeli. 5. Uzřeli jeho již mrtva. 6. Spatřil jsem kostel tak pustý. 7. V království našem všecko spořádané a veselé uhlédáš. 8. Já tobě tvého boha řetězi svázána ukáži. 9. Jeho bratři jej umrlého mněli. 10. Staří Čechové své zboží obecno měli. 11. Mám ruce plny práce. 12. Máme to napsáno. 13. Otec své dcery pokřtěny nalezl. 14. Kteréhož víš rovného sobě. 15. Otroka pozná neposlušného. 15. Kteří píší věci ohavné, ty nazývají dobré lidi. 17. Nedbání zboží jmenují tu šlechetnost**).

Gb. Dv. § 385.

b) Akkusativem jest vyjádřen doplněk. To bývá často tehdy, když doplněk se táhne ku předmětu, vyslovenému akkusativem. Na př. Ctnost činí člověka *vzácna*...

V případech sem patřících jest ve větě předmět v akkusativě a doplněk v akkusativě, — je to tedy *vazba dvojího akkusativu.*

Vazba tato bývá zvláště často při slovesích přechodných:

činiti, dělati. Na př. ...udělám tě šťastného.

zříti, viděti, patřiti, hleděti atp. Na př. král a králová dceru zdrávu uzřeli; — uzřeli jeho již mrtva; — ..když jsem kostel tak *pustý* spatřil; — v království našem všecko spořádané a veselé uhlédáš.

ukázati atp. Na př. já tobě tvého boha řetězi svázána ukáži.

mníti, míniti. Na př. mnich oči zavřel a jeho bratří jej umrlého mněli.

míti. Na př. staří Čechové vše zboží obecno měli; — mám ruce plny práce; — máme to napsáno.

nalézti, najíti. Na př. otec své dcery pokřtěny nalezl.

věděti, znáti atp. Na př. kteréhož víš nerovného k sobě; — kdo otroka pozná neposlušného.

zváti, nazývati, jmenovati. Na př. kteří píší věci ohavné, ty nazývají dobré lidi, — nedbání zboží jmenují tu šlechetnost.

---

*) Slovesa, uvedená ve výčtu páně Lorišově, jsou ze záhlaví odstavců Gebauerových; příklady většinou (15 ze 20) rovněž z odstavců Gebauerových; obé s nepatrnými změnami a v témž pořádku, jak se to nalézá v mluvnici Gebauerově.

**) Slovesa, uvedená ve výčtu p. Lorišově, jsou opět ze záhlaví odstavců Gebauerových; příklady valnou většinou (16 ze 20) z týchž odstavců Gebauerových; oboje v témž pořádku, jak se to nalézá v mluvnici Gebauerově; v některých příkladech dovolil si p. Loriš změny neoprávněné (v. č. 9., 14., 15.).

Lor. 266. až 276.

»Spojení v jednotu větnou« (nápis).

§ 266. Spojování slov v jednotky členské a jednotu větnou děje se smyslem, grammatickou shodou, syntaktickou vazbou, přízvukem větným, slovosledem a dílem též zvláštními spojkami.

§ 267. A. Smysl.

§ 271. B. Grammatická shoda.

§ 272. C. Syntaktická vazba.

§ 273. D. Přízvuk větný.

§ 275. E. Slovosled.

§ 276. F. Spojky.

Gb. Dv. § 306.

»Spojení v jednotu větnou« (nápis).

3. Všecko toto spojování děje se smyslem, přízvukem (větným), grammatickou shodou, syntaktickou vazbou, slovosledem a dílem také zvláštními spojkami.

a) Slova spojují se v jednotky členské a tyto dále v jednotu větnou *smyslem*...

b) Slova spojují se. . *přízvukem větným*...

c) Slova spojují se... *grammatickou shodou*...

d) Slova spojují se... *syntaktickou vazbou*...

e) Slova spojují se... *slovosledem*...

f) Konečně děje se spojení někdy také zvláštními *spojkami*...*).

Lor. § 271.

Grammatickou shodou rozumíme stejnost v čísle, pádě, osobě a rodě. Slova, která ve větě k sobě patří a nějakou jednotku činí, shodují se podle možnosti v těchto věcech.

Gb. Dv. § 306 č. 3. c)

Grammatickou shodou rozumí se stejnost v čísle, pádě, osobě a rodě. Slova, která ve větě k sobě patří a nějakou jednotku činí, shodují se podle možnosti v těchto věcech.

Lor. § 309.

»Věta doplňková« (nápis).

Věta doplňková vyslovuje doplněk své věty řídící atd.

Gb. Dv. § 324.

»Věta doplňková« (nápis).

Věta doplňková jest věta vedlejší, která vyslovuje doplněk své věty řídící atd.**).

Nechceme pokračovati.

Toto a takové použití školních mluvnic Gebauerových stalo se bez Gebauerova svolení.

Končíme. Mluvnice Lorišova podává skoro všecku učebnou látku určenou českým hodinám mluvnickým na nižších školách středních v jediném svazku a přináší také některé nové dobré poznámky drobné. Není však ani v ní obsažena předepsaná učebná látka všecka. Rozvrhem svým a vadami v jednotlivostech neuspokojuje požadavků vědeckých; nedostatků věcných nelze v ní ospravedlniti se stanoviska methodického, možno však říci, že budou učení na závadu. Práce není tu a tam ani bez vad slohových. Co je v knize dobrého, je z největší části přejato z mluvnic Gebauerových. Uznáváme, že i tak si spisovatel dal s knihou práci, ale *doporoučeti jí nemůžeme.* *Emil Smetánka.*

Globus rozkladný. Dle návrhu *Fr. Lohra*, odbor. učitele v Žižkově, zhotovila a vydala firma: J. Felkl a syn v Roztokách u Prahy.

Globus rozkladný jest dvojí: dvojdílný a čtyřdílný. Prvním objasníme rozdělení zeměkoule na polokouli západní a východní, druhým mimo to ještě na severní a jižní. Sejmeme-li globus s osy, stane se tato zřetelně viditelnou a lze tudíž vysvětliti ji několika slovy. Rozevřený globus může se zavěsiti na tabuli jako obraz; kolem něho můžeme obkresliti dvě kružnice a do nich označujeme postupně vše, čemu se žactvo až dosud na polokoulích učilo, na př.: rovník, poledník, rovnoběžky, umístění dílů zemských. Žáci vidí před sebou téměř planigloby vznikati a přesvědčují se, jak můžeme dvěma

*) Kapitola zvláštní o spojování slov v jednotky členské a jednotek těchto dále v jednotu větnou v mluvnicích starších není, v mluvnici Gebauerově nalézáme ji poprvé; p. Loriš přejal odtud základní myšlenky, a krom toho také mnohé jednotlivosti.

**) V mluvnicích starších věty doplňkové se neuvozují; v mluvnici Gebauerově nalézáme je poprvé.

se dotýkajícími kruhy znázorniti naši zemi. Když ukážeme po té přesně provedený planiglob, vzbudí se zajisté mnohem jasnější představy, než až dosud bylo možno vyvoditi.

Globy rozkladné jsou zhotoveny ze silného plechu. Nálep jest silně naklížen, tak že lze skvrny rozevíráním nastalé navlhčenou houbou smýti. Nákres jest proveden přesně dle nejnovějších atlantů dra J. Metelky a Sidov-Wagnera. Oba globy došly patentního schválení v obou polovicích naší říše, v Italii, ve Franci, ve Spojených Státech a v Německu dosaženo užitného vzorku. Cena globu č. 5 při průměru 21 *cm* jest 18 K, č. 6 (průměr 32 *cm*) 34 K. Jest to nová, cenná pomůcka učebná. *F.*

Dr. J. V. Prášek. **Dunajem do Cařihradu.** Obrázkové besedy pro českou mládež. Svaz. XIX. V Praze. Nakl. Alois Wiesner, knihtiskárna. 1901.

Slohem obratným a dobře vyškoleným vypravuje se o dojmech, jimiž se oživuje mysl pozorovatelova cestou po hlavním veletoku Rakousko-Uherska do Ruščuku, odtud drahou do Varny a z ní opět parníkem do sídla sultánského nad Bosporem. Látka jest dobře přebrána, tak že čtoucí se nezahrnuje přítěží zbytečných podrobností; také osobnost autorova nevystupuje přílišně do popředí.

Přece však máme rozmanité stesky, jež bychom rádi spatřili odstraněny. Na str. 126. činí se zmínka o řeckém spolku Syllogu, jehož činnost se velice vychvaluje. Nejsme nikterak odpůrci Hellenů, pokud zápasili o svoji svobodu s odvěkými utiskovateli; ale nikterak se nemůžeme pro ně nadchnouti, jakmile sledujeme jejich úsilí, aby se jim podřizovali jiní národové pravoslavní, dosavad pod jařmem osmanským strádající. Cařihradský Syllogos zakládá a vydržuje školy nejenom tam, kde značný počet Řeků jest usazen, ale také pro Karaimy (osmanské křesťany), pro Albánce, k věci národní mnohdy netečné, láká do svých učilišť dítky bulharské a přemlouvá rumunské rodiče, aby jim svěřovali svoji mládež. Syllogos jest ve své podstatě pouze odrůdou německého Schulvereinu. Řekové již dávno před r. 1878 vedle Turků zaujímali v říši padišachově postavení vynikající, jak dosvědčuje zrušení patriarchatu v Ochridě r. 1767. Intelligencí v obchodě v tureckém území východním je namnoze předstihují Armeni.

Rovněž nemile pohřešujeme, když se děje zmínka o Ortakjöji (str. 73.), že se nepřipojuje ani nejmenší narážka na exarchát bulharský, který tam má své sídlo. Boj proti všemocnému řeckému patriarchátu ve Feneru byl počátkem bulharského zvovuzrození, jako národ náš byl z lethargického spánku probuzen odporem proti josefinským myšlenkám. Zřízení exarchátu značí důležitý obrat v novověkých osmanských dějinách a nemalým dílem přispělo k výbuchu války rusko-turecké, jež se skončila mírem r. 1878 ve sv. Štěpánu.

Při popise sultánského musea (str. 107.) bychom rádi nalezli nějaký dodatek nebo poznámku, že také Rusové založili v Cařihradě archeologickou společnost, která velmi zdárně si vede a znamenitými výsledky se může vykázati. Zásluhy Verkovičovy o archeologii poloostrova balkánského byly i za hranicemi uznávány a zvláště z Makedonie bylo dosti cenného do sbírek cařihradských odesláno. Vůbec se podobá, jako by v sídle sultánově nebylo ani žádných Slovanů, ačkoliv tam najdeme hojně zastoupeny Černohorce i jiné Srby, Rusy a Bulhary, zvláště mlékaře z okolí kosturského a zahradníky z obvodu Resnu v Makedonii. I když se omezujeme hlavně na dějiny byzantské, musíme se aspoň dotknouti útoku, jehož se odvážil na hradby konstantinopolské Štěpán Dušan Silný, nejmohutnější panovník srbský, vrstevník

našeho Karla IV. Což se máme sami umlčovati, když jiní úmyslně o našich událostech dějinných čtenářstvu vysvětlivky zatajují?

Tu a tam lze sledovati chyby sazečovy, jež zůstaly nepovšimnuty. Str. 3. neobyčejně rychle *pousťne* m. pustne, str. 13. připojil je ku své *říše* m. říši, str. 70. vše ještě opočívalo m. odpočívalo, str. 77. Filip roku 340 Byzanti*a* oblehl m. Byzantium, str. 88. počet chrám*u* byl ohromný m. chrámů, str. 84. sjednaje v *šíři* své poslušenství m. v říši své, str. 100. do moře marm*ar*ského vnikající m. marmarského, ačkoli autor sám jinde píše Marmarského, str. 127. *jichž* vyučuje hodža m. jež a j. *S*působ, *s*působiti nyní obyčejněji píšeme způsob, způsobiti. Obrázků jest poměrně dosti a provedeny jsou vkusně a úpravně. *F.*

Staročeský slovník Gebauerův, dílo celého života, počal již vycházeti, a to společným nákladem České akademie a »Unie«. Právě vydán sešit 1. (Cena 4 K.) České filologii tím přibude dílo monumentální, které bude míti na ni účin obrodný. Ale i všichni slavisté mimočeští přivítají s radostí dílo to, které vždycky hlásati bude slávu české vědy i autorovu.

Časopis **»České knihovnictví«**, vydávaný drem. Fr. Bačkovským za redakce dra. V. Z. Tobolky s čtvrtým číslem zanikl. S ním pochován opravdu dobrý podnik. Časopis prý měl jen asi 60 odběratelů. Redaktor chtěl soudně vymoci další vydávání, ale nepodařilo se to.

Časopis **»Obzor literární a umělecký«** přešel následkem nechuti nakladatelstva Bursíkova a Kohoutova k dalšímu vydávání v majetek družstva, aby nezanikl rovněž hned na počátku třetí pouti své roční. Redaktorem a vydavatelem bude nadále sám p. prof. dr. Jaroslav Vlček.

Úřední pravopisný slovník český, pořízený komisí c. k. ministerstvem ustanovenou a z dv. rady prof. dra. Gebauera, šk. rady Hylmara, řed. Bílého, prof. Jursy a řed. Benýška se skládající, k nimž přibrán nově prof. Hulík, dán už byl do tisku. Vyjde nákladem c. k. knihoskladu.

Časopis »Samostatnost« v čís. 24. počíná uveřejňovati zajímavou autobiografii zesnulého buditele moravského dra. Jana *Melichara*, jenž byl v osobních stycích ještě s vlastenci let 40 a 50tých. Je tam hojně vzpomínek školských.

Časopis pokrokového studentstva počal vydávati po delší přestávce opět p. Rud. Brož, a to jako měsíčník. Předplatné na rok 5 K, pro učitele a studenty 3 K. Vedení, zdá se dle posavadních čísel, že bude rozvážné.

Úplná bibliografie česká jest název nového knihopisného podniku, vydávaného nákladem dra. Fr. Bačkovského od B. Jindřicha. Číslo 1. obsahuje knihy vydané od konce dubna do konce prosince 1900.

Bratrstvo. Tři rhapsodie. Napsal *Alois Jirásek.* I. Bitva u Lučence. (Sebr. spisů Al. Jiráska sv. 28.) Nakl. J Otto. V Praze 1901. Cena K. 4·40.

Ku podivu tiše vkročilo do písemnictva našeho Jiráskovo Bratrstvo. Nic neoznačovalo literární událost — a přece autor odevzdal veřejnosti jedno ze svých nejzávažnějších děl, plod mnoholetých snů a příprav, podrobných studií a místních prozkumů. Jen jednou v našich dějinách se odehrálo drama společného zápasu Čechů, Moravanů a Slováků proti srozuměným Maďarům a Němcům za volnost víry, věrnost králi i za moc a slávu vlastní — a přece vzácný úkaz ten posud nezvábil žádného romanopisce našeho, aby jej zpracoval, ač tvořivost básníkova i vypravovatelova tu má vděčné pole ke skvělým výkonům. Historikům ovšem neušla tak vzácná látka: Hermenegild Jireček vypsal ji už r. 1855 v Českých perlách v rozpravě o Jiskrovi z Brandejsa, nejnověji pak prof. Roubík ji zpracoval v programě vinohradské reálky r. 1900.

Pravda, práce taková se nenapíše jen tak hravě; kdyby nic jiného, již dějiště povídky žádá si zevrubné znalosti. Ale i jinak mohl do ní se pustiti, jen kdo české dějiny proniki hlavou i srdcem. Tyto základní podmínky u Jiráska ovšem splněny jsou měrou nejpotěšlivější.

Historický podklad »Bratrstva« jest tento: Slavný turkobijce Jan Huňad císařem Fridrichem jakožto poručníkem mladého krále Ladislava Pohrobka byl ustanoven za gubernatora celých Uher (r. 1846), čímž Jiskra z Brandýsa, jenž asi r. 1440 učiněn byv nejvyšším hejtmanem krále Ladislava, držel proň »horní zemi«, zbaven úkolu svého a měl zemi opustiti. Ale Jiskra za všech okolností chtěl zůstati při Ladislavovi; nedůvěřuje Uhrům nepodrobil se usnesení sněmu a pokládán byl za vnitřního nepřítele země, jsa v pravdě sám králem v horních Uhrách. Takto Jiskra nevycházel z bojů. Jeden z nich spadá do r. 1451, a přípravami k němu se započíná vypravování Jiráskovo.

Jiskra neměl vojska královského, musil si je zjednávati a platiti sám. Ježto však byl šťastným a smělým válečníkem, měl vždy kořisti dosti a mohl štědře vypláceti své bojovníky; proto sloužili pod ním rádi, a Slováci vidouce v něm i obhájce svého, ochotně se stavěli do jeho řad. Jsa pak též výborným organisatorem a obratným státníkem, Jiskra uměl i z Čech a Moravy získávati lid válečný a osadní do krajů slovenských, kdež mu zakládal tvrze a vesnice.

Kniha Jiráskova jest zahájena sytě barvitým obrazem slovenského života venkovského za oné válečné doby. Uvádí nás do rodiny Koziců, kam zavítal syn Janko, aby v rodné obci i v okolí najal bojovníků pro pana Jiskru a nejmladšího synka, sličného a zdravím překypujícího Ondrejku odvedl rodičům i milující dívce. Za to zůstane doma náhle se vrátivší dlouho pohřešovaný třetí syn Štefan, jemuž Huňad v zajetí byl dal vypíchnouti oko a usekati ruce stejně jako ostatním spoluzajatcům jeho. Zjev jeho rozplamení všecky k pomstě a Janko vede hojně přátel do tábora. Cesta tato poskytuje příležitost ke krásným popisům krajů slovenských, jako později pochod celého vojska proti Huňadovi, ale i k zobrazení všech válečných sil, vůdců i pomocníků Jiskrových i tajných a veřejných jeho odpůrců. Vidíme tábor českých vystěhovalců, hlavně řemeslníků, zvábených na Slovensko krajany a jich zprávami, že se tam mnoho staví, tvrze, hrady, kostely, pole že jsou laciná; jsme účastni jich bohoslužeb, neboť s nimi jel kněz, »aby duše nezahynuly«, a znamenáme kulturní zúrodňování opuštěných krajů slovenských těmito českými bratry. Navštívíme hrad Trenčín, spravovaný hejtmanem panem Michálkem z Orlé, zároveň s poslem Jiříka Poděbradského, mladým panem ze Zvířetic, vyslaným k Jiskrovi na Zvoleň, zvídáme z jich rozmluvy o poměrech v Čechách, i o poměrech v městech slovenských. Tenkrát ovšem byly mimořádné, válka vše vyšinula z kolejí, kvetly hospody, divoké šprýmy; ale i jindy tu konány trhy na ženské, častováni cikáni a cikánky teprv se z východu sem deroucí. Zvláštním zjevem jest tu statkář Bodorovský, jenž prodal svou krásnou ženu, jen aby měl na hýření. Tato žena jest hlavní nití milostné romantiky v knize. Měla milého, mladého Uhra, ale musila si vzíti nemilovaného bohatého Bodorovského, který však jen holdoval pití a hře. Prodána byvši potají hejtmanu Janu Poberovi z Lomu, dovedla se mu šťastně vyhnouti, požívajíc přízně pana Talafúsa, a tomuto se posléz oddala po dlouhém rozmýšlení ze spekulace, že se na Češích pomstí za smrt svého milého Uhra, jejž náhodou Talafús sám zabil, a že pomůže krajanům. Patrně jest sličné, ale vypočítavé Maďarce této určena důležitá úloha v celém

dějství. Čím dále spěje vypravování Jiráskovo, tím více stoupá zájem. Když pak na jeviště vystoupí Jiskra sám s celým dvorem svým a hejtmany a rotmistry svými i nově přibylými, tu již děj spěje bystřeji v před, klidně epický tok jeho nabývá dramatické živosti, city čtenářovy se mocněji a plněji zabírají, a zájem nezabírají již toliko jednotlivci, nýbrž soustřeďuje se plně na hlavní děj: boj proti nepříteli. Tento pomalu sám se posouvá do popředí, postava jeho roste, jest patrno, že tu budou státi dva mohutné duby proti sobě Sympathií čtenářových Huňad však si nezíská. Jest ukrutníkem, nemilosrdným. Jak nakládá se zajatci, pobuřuje nitro. Vojsko jeho se valí jako zátopa do slovenských krajů, nešetří víry, nešetří žen a dětí. Kumáni tam mají hlavní působiště, ač kol Huňada dlí vysocí hodnostáři církevní. Ale stejná vášeň a nenávist jimi lomcuje, jako žoldnéřstvem. Oblehnou tvrz lučeneckou; osadu byli Čechové zúmysla zhubili požárem, aby neposkytla útulku a opory nepříteli. A hle, nepatrná tvrz ta za znamenitého vedení Matěje z Kněžic přes sucho, žízeň a hlad, přes stálé a prudké útoky Huňadovy se drží tak statečně, že marno jest všecko úsilí nepřátel. Konečně přitáhne pomoc, Jiskra sám. Důmyslně rozvrhuje síly a bojiště a přepadne posléz Huňada tak, že tento sotva životem vyvázl. Jak Jirásek vypsal toto obléhání tvrze a boje s ním spojené i konečnou bitvu, tomu nemůže nikdo odepříti uznání. Líčení i mistrovství autorovo tu dostoupilo vrcholu. Měl-li ten neb onen čtenář dříve jaké přání: ten, aby podklad historický byl z předu jasněji vypsán, onen, aby spisovatel v líčení i v hovorech nechal věty plněji vyznívati a neutínal jich tak rád uprostřed, nenechával jich nedokončených, což mnohdy značně ubližuje celkovému dojmu: ke konci, jakmile dojde na vyjížďky Čechů a Slováků do uherských nížin a až k Budínu, pak na obléhání a bitvu u Lučence, tu síla péra autorova si podmaní celého čtenáře, a vymáhá si na každém daň hlubokého pohnutí a upřímné chvály.

»Bratrstvo« jest pestrým obrazem jarého ruchu a života. Výjevy tvrdého válečnictví střídají se s výjevy vroucí zbožnosti a něhy, jakási antická síla rozlita jest po celé knize, v karakteristice osob i plastice líčení, krásy slovenské země došly milého výrazu. Kolorit doby pečlivě jest vystižen a viděti, že tu folklorista pozoroval kroje, podoby i způsoby lidí. Přiblíží-li kniha oba bratry, Čecha a Slováka, těsněji k sobě?

H. Spencera Filosofie. Nový ročník »Laichterova Výboru nejlepších spisů poučných« byl zahájen knihou významu velkého pro každého myslícího čtenáře, knihou, která je souborem všeho vedění lidského a dává základy k jednotnému názoru světovému. Podává totiž celého *Herberta Spencera* ve známém výtahu Collinsově, jež Spencer sám přehledl a schválil. Kniha vyšla v Anglii již ve 3. vydání, v Americe bylo pořízeno též zvláštní vydání, a překlady vyšly ve Francii a Rusku. Kniha zaujme as 26 tříarchových sešitů pěkné úpravy po 48 hal. Překlad pořídil spolehlivý odborník prof. dr. Emanuel Peroutka. Takto pozdě sice, ale přece budeme míti Spencera celého. O Spencerovi mnoho se ve světě mluví a často se cituje i u nás, ale soustavné a hlubší znalosti Spencerova učení po vlastech českých mnoho asi nebylo. Prof. Durdík ve svých Dějinách filosofie nejnovější na str. 349.—361, podává dosti obšírný výklad hlavních myšlenek Spencerových i ocenění soustavy jeho a prof. Masaryk v Konkretné logice na četných místech o Spencerovi mluví. Jen na tyto zmínky a na překlad některých menších prací byl český čtenář odkázán, nechtěl-li sáhnouti k 9svazkovému originálu nebo k 11svazkovému německému překladu Vettrovu-Carusovu, knihám, jež jednotlivcům jest přece jenom nesnadno si opatřiti. Spencerův žák Fr. Howard Collins přispěl značnou měrou k tomu, že znalost velkolepé soustavy Spencerovy po světě hojně se rozšířila a rozšíří, jistě na veliký prospěch lidského myšlení. V knize Collinsově celý Spencer zkrácen jest na desetinu, a toho dosaženo tím, že vynechán téměř všecek rozsáhlý materiál dokladový. Ježto pojaty v text poučky a hlavní jich odůvodnění, kniha stává se trestí učení Spen-

cerova. Ale nechť nikdo nemyslí, že jest to na úkor srozumitelnosti. Pravda, kniha ta se musí čísti pomalu, po částech, ale po každém oddíle, u něhož se čtenář zastaví, rozžehne se mu jistě nějaké nové světlo v hlavě, a nikdo nevstane od knihy bez velkého užitku. Kniha ta měla by se u nás mnoho čísti a dlouho a často čísti. Nesmírná zásoba faktů, o nichž se mluví, a nanejvýš rozmanité dedukce, týkající se všech stránek života jednotlivcova, života sociálního i života všemírného, chovají v sobě pro každého z nás nesmírně mnoho věcí, jež vzbuzují přímý a živý zájem náš a neodolatelně vzněcují přemýšlení vlastní. Posud vydáno devět sešitů, v nichž obsaženy základy filosofie, biologie, psychologie a začátek sociologie. Překlad jest proveden mluvou vzácně správnou a hladkou; p. překladatel jeví pečlivou snahu, učiniti čtení co nejsrozumitelnějším, tak že překlad tento jest dílem záslužným. Z nejlepšího přesvědčení proto upozorňujeme na tuto důležitou knihu a doporučujeme ji k nejbedlivějšímu studiu.

Rukověť české mluvnice. I. Za knížku příruční k mluvnici Gebauerově napsal prof. J. Řezáč. Cena váz 1 K. 1901. Nákladem spisovatelovým. Téhož: *Diktáty.* Cena 20 h.

»Knížka příruční k mluvnici Gebauerově«! Tento titul jistě vzbudí v mnohém čtenáři pochybnost o účelu spisku. Má tu snad z Gebauerovy grammatiky býti stručně shrnuto vše, co jest pro středoškolské žáky nejdůležitější? Ale takový stručný výtah pořídil Gebauer sám svou »Krátkou mluvnicí«. Či snad tu bude splněno toužebné přání všech češtinářů a podá nám tu p. spisovatel snůšku vhodných příkladů k učivu Gebauerovu, z oboru vědomostí žákovských čerpaných a vědomosti ty doplňujících? Ani toho, ani onoho nechce knížka.

Účel »Rukověti« jest podle úvodu trojí: 1. Má naše slabě a rozdílně připravené primánky naučiti co možná úplně českému pravopisu. 2. Má býti žákům tříd vyšších rukovětí, z níž by za dvě hodiny(!) si mohli zopakovati všechnu grammatiku českou. 3. Má lidem již vystudovavším, nebo vůbec nestudovavším býti pramenem hlubšího poučení o řeči mateřské.

Jest pochopitelno, že s dychtivostí bral jsem do ruky malou knížečku o 70 str., jež tolik slibuje. Obával jsem se, aby »Rukověť«, vytknuvši si tento trojí úkol zároveň, neprovedla naposled ani jednoho způsobem uspokojivým.

Účelu prvnímu má dostáti část 1. »Všeobecné poučky pravopisné«, str. 1.—8. Jako druhá část následuje »Tvarosloví«, str. 9.—49. a »Znaménka rozdělovací« str 50.—54. Spisek se končí »Poznámkami« (str. 55.—70.), hledícími podati ono hlubší poučení o řeči mateřské, o zásadách pravopisných, příčinách změn jazykových atd.

Část 1., *pravopisná*, jest nezdařilejší. Tu leckde najdeme dobrou poznámku, plod delší praxe. Kdo na př. dlouho marně bojoval s primánskými chybami, jako: objed (m. oběd), mněsto atd., tomu vítáno bude pravidlo p. spisovatelovo na str. 6. o tom, kdy jest psáti *ě* a kdy *je*, kdy *mě* a kdy *mně*. (*mně* jen 1. v příslovcích a komparativech od adjektiv na -mný, příjemně, příjemnější a příjemněji atd. 2. ve tvarech slovesa mníti, pomněte atd. a 3. v dat. lok. zájm. já, mně. Všude jinde, i kde slyšíš *mňe*, piš *mě*.)

Avšak leckde se učí věcem ne dosti správným, nebo nepřesná, neobratná stilisace dovoluje výklad nesprávný. Tak na str. 1.: »Velikým písmenem píšeme prvou hlásku slova po dvojtečce jen tehdy, opakujeme-li přímo řeč *cizí*.« (Což *vlastní* nikoliv?) Nebo na str. 4. se praví: »Úzké *í* píšeme ve slovostředí 1. tam, kde lid říká *ej*, zvláště po sykavkách *c, z, s*.« A přece právě tvrdé *ý* se rozvádí v mluvě lidu v *ej*! Že se dialekticky říká »cejtit« atd., je právě jen proto, že slabiky *cí, zí, sí* se tu změnily v *cý, zý, sý*. (Geb. I. 212.—215.) Příklad nepřesné stilisace najdeme též na str. 6.: »*é* píšeme tam, kde lid říká *í* (*ý*).« (Tedy na př. »mésa«, ježto lid říká *mísa*?!) P. spisovatel chtěl asi říci: Takové *é*, za něž v mluvě lidu jest *í*, zpravidla bývá dlouhé.

Také jest na jevě, že na oněch 8 stranách nemůže býti látka pravopisná vyčerpána. Kdo učil v primě, ví, co práce mu dalo, aby naučil žáky oddělovati předložky od jmen a zájmen a neoddělovati naopak předpon od sloves. Ještě ve IV. tř. psali mi hoši: »šel *sní*« a naopak: hladový všechno *s ní*.« Tato tak důležitá věc v pravopisu vůbec pominuta a při tvarosloví odbyta jen poznámkou pod čarou: »Pozor, abys předložek neslučoval se jmény: do zahrady, na zahradu, za zahradou a p.« V diktátech pak, vydaných jako dodatek k »Rukověti«, nevěnováno tomu ani jedno cvičení.

Nečiní-li část pravopisná zadost svému účelu, tím méně uspokojuje *tvarosloví*. Vytkneme aspoň některé chyby: V § 34. se praví: »Oko, ucho, znamenají-li údy *lidské*, skloňují se v čís. mn. takto: oči, uši, -í, atd. (Tedy snad: kůň má bystrá oka a osel dlouhá ucha?!) Též mělo býti výslovně vytknuto, že »oči, uši« jest v čís. mn. rodu ženského. V § 76. se praví: »Adjektiva přivlastňovací ovšem, jichž za pouhý gtv. užívej *napořád*, mají i jako přívlastky *jen* přípony adjektiv neurčitých.« Ale Gebauerova Krátká mluvnice praví, že nemůžeme adjektiv přivlastňovacích za pouhý genetiv užívati napořád, nýbrž jen, jest-li majetníkem osoba jedna, vyjádřená slovem jedním, a možno-li z tohoto slova utvořiti jméno příd. koncovkou -ův (u masc.) anebo -in (u fem.) Také je vůbec známo, že nemají tato příd. jména přívlastková jen přípony adjektiv neurčitých, nýbrž že v instr. sg., g. dat. lok. instr. pl. mají sklonění složené: otcovým, -ých, -ým, -ými. Proto také není jasno, proč ve vzorci »otcův« (str. 26.) vyraženy jen dativ a akk. sg., pak nom. a akk. pl.

Ve vzorci náměstek na str. 30. dány náležité akk. *mě, tě* do závorek, ač se jich užívá i při důraze. V témže vzorci jest N.V. od ten: ti (ty), ty, *to* a akk. pl. pro všechny rody *ty*. Takové nedopatření se ve školské knize, a zvláště ve vzorci, přihoditi nemá! V § 98. jest sloveso »házím« vedle »nesu« příkladem sloves trvacích. V § 109. se praví, že slovesa *tř. I.* dlouží v inf. kmenovou samohlásku, jako by tomu tak nebylo v dvojslab. infinitivech tříd ostatních: bdíti (III. tř.), ctíti (IV. tř.) atd.

Nechci unavovati příklady dalšími. Jen ještě o §. 85. se zmíním. Tak se praví »Při nám. *já* a *ty* jest 2. pád = 4. (2 + 2 = 4), 3. = 6 (3 + 3 = 6); známe-li tedy jeden pád, známe i ostatní (!) na př. lok. *o tobě ~ o mně* = dtvu; gtv. (a akk.) tedy *tebe (tě) ~ mne (mě).*« Nevím, porozumí-li každý těm číslům v závorkách: mají asi býti mnemotechnickou pomůckou. Než pravidlo jest opět nesprávné. Neboť tvary *mi* a *ti* jsou dativy, ale 3. p. není roven 6., lokál jest jen tobě a mně. Snad tu mělo jasně ukázáno býti žákům, že sklonění zájm. *já* je zcela shodné se skl. zájm. *ty*; kde má *ty* tvar dvojslabičný, tam má příslušný tvar od zájm. *já* na počátku *mn-* (zbytek to bývalého tvaru rovněž dvojslabičného: mene — tebe, mьnê — tobê); a jakou samohláskou se končí který pád náměstky *ty*, takovou se končí i příslušný tvar náměstsky *já* (G. *tebe* — *mne*; DL. *tobě* — *mně*; A. *tě* (tebe) — *mě* (mne); I. *tebou* — *mnou*). Přestáváme na ukázkách těchto, nechtíce vykročiti z mezí stručnosti. Ale mohly by značně býti rozmnoženy. Jsou tu ovšem také poznámky dobré (jako v §. 31. a 77. atd.), ale jsou ve veliké menšině.

V části III., nadepsané »*Poznámky*« uloženy jsou nespořádány poznámky o pravopisu, tvarosloví a skladbě, dílem prostě otištěné z Geb. Hist- ml., dílem výsledky vlastního přemýšlení. Bohužel, tu nejsou s pravým pochopením tlumočeny výklady Gebaurovy, na př. na str. 63. vykládá se gen. pl. měst atd. z městoom = -ôm = ъ kdežto, jak známo, koncové -ôm dává ve sl. *y*, ἄκμων = kamy (Geb. I. §. 18.)] Jindy zatemnila Geb. výklady nejasná stilisace knížky.

Tuze pohřešujeme též na konci zevrubný rejstřík, bez něhož každá rukověť, zvláště není-li látka přísně soustavně probrána, stává se skoro bezcennou. Ke kmenosloví, které nově do osnovy učební zařazeno, není nijak přihlíženo.

Ke své »Rukověti« vydal p. spisovatel jako doplněk sešitek diktátů Tu obsaženy jsou jen jednotlivé věty; ale měly tu býti také souvislé články, na diktáty vhodně přepracované, jak žádají »Instrukce«.

Rukověť tedy pohříchu nesplnila našeho očekávání ani účelu sobě vytknutého a vyžaduje změněné podoby, má-li plniti úkol a státi se užitečnou žákům knihou. Dobré stránky její zde nestačí udržeti rovnováhy proti stránkám nevyhovujícím.

»Rukověť« vzbudila však ve mně toto přání: Mnohý z učitelů češtiny vytvoří si často pěkný methodický výklad některého zjevu grammatického; jednotlivosti ty ovšem, jak na »Rukověti« vidíme, nestačí k sestavení celé grammatiky, a tak mnohdy zanikají se svým skromným původcem; učitel mladý nastupuje zase touž obtížnou cestu neurčitého hledání a zkoušení a promarňuje na to, co od jiného již šťastně vynalezeno, zbytečně svůj drahý čas i síly, které by jinak mohl věnovati doplňování a zdokonalování posavadních výtěžků. Nedivme se pak, že mladým pp. kollegům se znechutí takové obtížné vyučování mateřštině. Od mnoha jsem již slyšel: »Desetkrát raději učím němčině než češtině!« Proč? Protože při němčině má hojnost methodických pomůcek po ruce, při češtině dosud skoro žádných. Nedivme se pak také těm výsledkům ve vyučování mateřštině, že na př. abiturient nezná mnohdy českého pravopisu, že novější spisy svědčí o neznalosti nejdůležitějších zákonů grammatických.

Nemohli by pp. kollegové, zvláště starší, jednotlivé drobty se stolu svých zkušeností snášeti a zde ve »Věstníku« pro hladovějící své nástupce schrániti? Slavná redakce jistě ochotně poskytne místa článečkům, třeba jen několikařádkovým, jako: Jak učím skloňovati zájmeno »já«. Jak učím lišiti slovesa vzorů: uměti, trpěti a sázeti. Rozdíl předložek a předpon. Jak vykládám tu či onu báseň. Jak podávám životopis Bož. Němcové ve III. tř. atd.

Bylo by již na čase, aby moderní filologové vedle záslužného pěstění methodiky jazyka německého věnovali alespoň rovněž takovou péči jazyku mateřskému.

Vojt. Hulík.

Šolcova Školní knihovna děl německých a francouských, pořádá Leander Čech; sv. 2. **Contes populaires français**, vyd. Josef Kubín. Stran 76 a 16; cena 90 h. Nákl. Em. Šolce v Telči.

Potřeba česky kommentovaných vydání francouzských děl jevila se čím dále, tím naléhavěji, zejména když francouzské sbírky Ricard.-Šubertovy a Herzerovy ustrnuly na několika svazečcích, většinou již rozebraných. S potěšením vítáme tento nový podnik, doufajíce, že vyběřem i zpracováním dostojí i novým požadavkům.

V svazečku tomto nalézáme osm pohádek většinou i u nás známých, na př.: Le maître Chat, Cendrillon, Le petit Poucet, Le petit Chaperon rouge, La Belle au bois dormant, tak že i žáci méně pokročilí snadno jim porozumějí. Rozsahem jsou vesměs — až na pohádku La princesse du Soleil — velmi krátké, *Le petit Chaperon* rouge má jen tři a *Le Fées* jen čtyři stránky, tak že bez velkých obtíží lze je žáku za krákou dobu přečísti — hodí se tedy za úvod do souvislé četby.

Práce p. vydavatele spočívala tu hlavně v poznámkách a ve slovníčku, jež zaujímají 16 stran. Ježto Šolcova knihovna nebude zajisté míti za účel podávati díla jen pro četbu školní, nýbrž — a to hlavně — i pro četbu domácí, vyslovili bychom pro budoucnost přání, aby slovníček i poznámky byly obsažnější, v poznámkách aby každá méně obyčejná vazba byla vyložena a v slovníčku každý téměř význam uveden, aby se ulehčením tím povzbuzovala chuť k četbě.

Jak málo významů obsahuje slovníček, vidno z toho, že k první pohádce scházejí, tyto významy: appartement (8), avoir soin de (10), le bienvenu (11), cou (8), faim (7), endroit, garde-robe (9), héritage, s'informer, lapin, menace (10), se mettre à (9, 11), monter (12), paire, peau (17), perdrix (8), qualité (12), révérence (8, 11), ruse (8), la souris (7), tendre (9), transformer (11). Z ostatních uvedeme jen některé na př.: orge (30), miséricorde (31), beurre (32), veuve, honnêteté, orgueilleux, fon taine, cruche (35), pierre (36), s' apprêter à... (47), dominer étang, sabbat (48), rêveur, bruyant, se rassurer (50), rude (51), manifester, mignon (56), courroucé (57) rugissement, bête fauve, branchage (58), glouton (61), colloque (64), jež by ve slovníčku neměly scházeti.

V poznámkách měly především uvedeny býti vazby odchylné neb řídké, na př.: qui le devaient venir voir stojící místo: qui devaient le v. v. (12), la mère-grand m. la grand-mère, devant m. auparavant (76) a j..

Vyloženy měly býti vazby jako: lorsque j'aurai mangé mon chat et *que* je me serai fait... kde que = lorsque, podobně v: quand il se pendait par les pieds ou *qu'il* se cachait (t., que = quand), mettant son sac à son con, il *en* prit les cordons (I. 8, = ses cordons, les c. du sac), comme s'il eût été mort (t.. = s'il avait été), il attendit que... le lapin... vînt sefourrer (t., = až vleze), il ne se peut rien de plus beau 12) = není možno nic krásnějšího), elle avait deux filles de son humeur, *et* qui lui ressemblaient (13, v češť. *et* nepřekládáme), quelque faible fût-il (52, = quelque faible qu'il fût).

Nesprávný je překlad une bonne vieille (41) — stará chůva (pozn. *VI.* 15), ježto následující text cette bonne femme a la vieille poukazuje na výklad: stařenka, jako un bon homme často = un homme âgé. V VIII. 11 pozn. překládá se caresser les épaules — zvochlovati záda, lépe: natříti z., podobně ve slovníčku: enrhumé — kdo má kašel, rýmu, opis místo: nachlazený, nastuzený a j..

V češtině neschvalujeme výrazu: co je to za věže (VI. 26 pozn.).

Nemile též dotýká se četná řada tiskových omylů, jež nikde neopraveny; uvedeme jen některé: ce mêne jour.-là (= même, 12), haissables (= haïssables, 13), contume (= contume, 39), gans (= dans 49), surperdre (= surprendre, 49), eucore (= encore 50), e lui monstrant (= en, 52), rèveiller (= ré- 55), Even (Ewen, 59), vous' obtiendrez (= l'... 63), chambière (= — br —, 64), collogue (= colloque, 64) s'enganger (= s'engager, slovn.).

Dr. Jar. O. Hruška.

b) Časopisy.

Archiv für slav. Philologie. Red. V. Jagić. XXII. svazek, seš. 1.—4., Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. Ročně 20 marek. Obsah: Die Entwicklung serbischer Sätze mit te von Parataxis zu Syntaxis, von A. Leskien. — Zur Declination des zusammengesetzten Adjectivums, von W. Vondrák. — Einige Streitfragen, 3—4, von V. Jagić. — Zur Renaissance der böhmischen Literatur zu Ende des vorigen Jahrhundertes, von W. Vondrák. — Polonika, von A. Brükner. — Čubranović und seine Beziehungen zu der einheimischen und der italienischen Literatur, von M. Medini. — Beiträge zur Ethnographie der hanoverschen Elbslaven, von A. Vieth (mit Zusätzen von H. Zimmer, V. Jagić, A. Leskien). — Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan, von Const. Jireček. — Das ragusanische Liederbuch aus dem Jahre 1507, M. Rešetar. Nachtrag zu Dr. M. Medini's Aufsatz über Cubranović, von M. Rešetar. — Eine unbekannte Ausgabe Marulić's, von M. Rešetar. — Wer war Pseudodemetrius I.? V. E. Ščepkin. — Die Anfänge der ungarischslavischen ethnischen Berührung; von Oskar Ásbóth. — Slovenica, V., von Franz Ilešič. — Über einen Cyrillischen Apostolus serbischer Redaction mit glagolitischen Marginalglossen, von Ljub. Stojanović. — Bruchstück eines glagolitischen Messbuches, von V. Jagić. — Palaeographisches und Sprachliches anlässlich der neuen Publication der Blätter von Chilandar, von W. Vondrák. — Die irrationalen Vocale. von V. Jagić. — Kleine russ.-poln.-litauische Beiträge, von A. Brückner. — Einige Bemerkungen zur neugefundenen Abschrift des Lebens des heil. Barbar in bulgarischer Übersetzung, von K. Radčenko. — Einige Bemerkungen über das Leben und die literarische Thätigkeit Dositej Obradović's. von K. Radčenko. — Der Philomelamythus in der kroat. Volksdichtung, von J. M. Petrovskij.

Časopis Musea království českého. Red. Ant. Truhlář, spoluredaktoři: Fr. Kvapil, Č. Zíbrt. Roč. 75. sv. 1. Obsah: Dr. J V. Šimák: Pozůstalost Dobnerova. — Josef Vajs: Hlaholský zlomek, nalezený v august. klášteře v Praze. — J. Kamper: Julius Zeyer. — Dr. V. Flajšhans: Nově nalezené zbytky t. zv. zlomků Epických. — J Kamper: Lad. Stroupežnický, jeho život a dílo. — Hanuš Kuffner: Bojiště válek husitských. — Hlídka literární. — Zprávy. — Cena ročně 5 zl s poštou.

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky. Roč. XXX Čís. 12. Redaktor prof. A. Pánek. Obsah: A. Pánek: O životě a činnosti M. Pokorného — Mil. Pelíšek: O středech křivosti kotálnic. — Věstník literární. — Příloha. — Úlohy. — Nákl. Jednoty česk. mathematiků. Dr. V. Novák: O pokroku pyrometrie. — Dr. B. Kučera: O fysikálních vlastnostech hmoty za velmi nízkých teplot.

Časopis pro veřejné zdravotnictví. Roč. II. Čís. 8.—10. Roč. III. Čís. 1. Red. dr. G. Kabrhel. Obsah: J. V. V. Hráský: Vodovod král. města Písku. — MUDr. A. Wiesner: Rozbor masa havraního. — Dr. St. Růžička: Úvahy ze studijní cesty. — Mezinárodní sjezd proti alkoholismu. — Fr. Velich: O upotřebitelnosti prostředku Dustlessoil k impregnování podlah. — Dr. J. Elgart: Hygiena svalstva. — Dr. S. Růžička: Professor Max Pettenkofer. — Referáty. — Zdravotní zákony a nařízení. — Ročně 6 K.

Česká mysl. Časopis filosofický. Orgán filosofické jednoty v Praze. Redigují: Fr. Čáda, Fr. Drtina, Fr. Krejčí. Vydavatel, nakladatel a majetník: Jan Laichter na Král. Vinohradech. Roč. II., seš. 2. Obsah: Dr. Oldřich Kramář: O citech a obrazotvornosti a vzájemném jich poměru. — Ot. Josek: Filosofie Ruskinova. — Dr. Ant. Papírník: Kantův mravní princip a jeho poměr k metafysice (II. Posouzení Kantova mravního principu.) — Dr. Rich. Adamík: O náboženství a zbožnosti. — Rozhledy. — Dokumenty. Z dopisů Jos: Dasticha. (Pokrač.) K tisku upravil Dr. Fr. Krejčí. — Korespondence slovanská. — Přehledy časopisecké. — Zprávy.

Česká revue. Roč. IV. Čís. 3.—6. Red. dr. V. Škarda. Obsah: Dr. J. Zubatý: Max Müller. — Cyr. r. Purkyně: České pánve uhelné ku světovým poměrům uhelným. — Dr. A. Miřička: O trestním právu vojenském. — N. K. Kheil: Sudí zalamejský (El alcade de Zalamea), jejž napsal Lope de Vega, ne Calderon. — Dr. A. Tůma: O reformě chudinství veřejného II. — Dr. B. Němec: Nové názory o původu druhů. — Dr. J. Karásek: Z dějin bulh. periodického tisku. — Dr. B. Němec: O dědičnosti. — Dr. J. Karásek: Frant. Prešeren. — F. Drábek: Frant. Deák. — J. Kamper: J. K. Šlejhar. — F Augustin: Prognosa povětrnosti, její dějiny a význam praktický. — V. Dresler: M. J. Saltykov Ščedrin. — R.: † Jul. Zeyer. — Dr. L. Niederle: Makedonská otázka. — Dr. Zachystal: O úvěru pozemkovém. — Rozhledy. — Ročně 9 zl. — Nákl. České revue, Praha, Jungmannova tř.

Český čas. historický. Red. J. Goll a J. Pekař. Roč. VII. Seš. 1. Obsah: L. Hoffman: Husité a koncilium Basilejské v letech 1431—1432. — M. Dvořák: Antické počátky středověké illustrace. — F. Pastrnek: Papežské approbace liturgického jazyka slovanského r. 869 a 880. — J. Pekař: Nová kniha o českém dolování a českém horním právu středověkém. — Referáty. — Časopisy. — Zprávy. — Ročně poštou 7 K 20 h. Nakl. Bursík a Kohout v Praze.

Český lid. Roč. X. Čís. 3. Red. dr. Č. Zíbrt. Obsah: Dr. A. Krecar: Jak přešli Slanští z poddanství v ochranu. — Dr. Č. Zíbrt: Kšaft a poručenství Vepřka a Korokota. — Dr. E. Fait: Srovnávací studie o svatebních obyčejích, zvláště o svatbě v Makedonii. — J. Vyhlídal: Bavorov a okolí v Pruském Slezsku. — Dr. Č. Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa V. Hankovi. — J. Košťál: Lesní panny. — Dr. Č. Zíbrt: Illustrace českých pověstí z r. 1787. — J. Soukup: České pověsti o střevících z těsta. — J. Klecanda: Hromové kameny v XV. a XVI. věku. — J. Kopáč: O vyšívkách a vyšívačkách v Českém Horácku. — F. Menčík: Rybayova sbírka českých přísloví. — Dr. K. V. Adámek: Divadelní hra lidová o selské vojně z XVIII. stol. — F. Benetka: Ze selské kuchyně české. — Ant. Langová: Slavnost sv. Řehoře v Kovarech u Zákolan. — J. F. Hruška: Národopisné drobty z Chodska. — Studie typů a krojů na Slovensku moravském pro ethnografické museum v Paříži. — J. Vyhlídal: Smrtná neděle u dětí slezských. — F. Pátek: Česká literatura lidová. — Směs a dotazy. — Ročně 4 zl. Nákl. F. Šimáčka v Praze. — Dr. K. V. Adámek: Divadelní hra lidová o selské vojně z XVII. stol. — J. Kojecký: Pluh. — F. Kretz: Hliněné selské obrázky na Slovácku. — V. A. Francev: Pozůstatky československých obyčejů pohanských v Čechách. L. P. 1840. — A. Šebestová: Dětské i jiné rozmluvy. — Dopisy našeho lidu. — J. J. Pícha: Pověsti o hradě Svojanově. — O. Svoboda: Několik staročeských rad lékařských. — F. Bartoš: Hanácká »opera« z r. 1757. — B. V. Spiess: Příspěvky k bibliografii českých písní. Ročně 4 zl. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Háj. Časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody Roč. 30. Seš. 1—5. Red. a vyd. J. Doležal ve Ždáře na Mor. Obsah: Dr. Bügen: O mycorhize. — J. Růžička: Co je příčinou sypavky v Čechách. — Dr. L Hiltner: O vzniku a fysiologickém významu hlízek kořenových. — 54. sjezd moravsko-slezského lesnického spolku. A. m. j. — Různé zprávy. *Lověna.* Roč. 24. Čís. 3.—5. B. Kaliba: U Patagoncův. — Povahy lesníků a lovců. — J. Havelka: Volné úvahy o některých paragrafech zákona o myslivosti, platného pro král. České. — J. V.: Američtí vábníci. — Směs. — Ročně dohromady 12 K.

Hlídka. Roč. XVIII. Čís. 1.—3. Red. dr. P. Vychodil. Obsah: Dr. J. Hudeček: Po stopách vzdělanosti a víry. — B. Simonides: O maďarisaci Slovenska — Dr. J. Mathon: Záhadné zjevy duševního života. Dr. A. Musil: Edomský králevič Hadad dle LXX B a textu massoretského. — A Vrzal: Vlad. Sergejevič Solovjev. — P. Šup: Hospodářská perspektiva s mezníku dvou věků. — A. Koudelka: Mechitaristé. — V. Oliva: Symbolické knihy protestanské. — J. Vondrášek: Kdy budeme míti svůj Alland? — Písemnictví a umění — Směs. — Rozhled. — Ročně 8 K. Nákl. papež. knihtiskárny benedikt. rajhradských v Brně.

Hlas. Mesačník pro literatúru, politiku a otázku sociálnu Roč. III. Čís. 6—8. Red. dr. P. Blaho. Obsah: Dr. P. Blaho: Sjazd slovanského študentstva. — F. Houdek: Organisácia. — G. a J.: Práca. — M. Burghard: Theoria moderného dráma. — A. Štefánek: Tolstoj a jeho román »Vzkriesenie«. — Dr. P. Blaho: L'udová literatúra. — Dr. H.: Vzpomínky a dojmy. — Dr. P. Blaho: »Slovensko«. — Naše doba o slovenských veciach. — M. R.: Umenie, veda a literatúra. — Obzor. — Referáty. — G. Tajovský: Nový život. — Rozmanité zprávy. — Ročně 6 K. Nakl. dr. P. Blaho v Uh. Skalici. (Szakolcka Nyitra m.) Uhersko.

Izvěstija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademii nauk. St. Petersburg 1900. Dílu V. kniha 3. Obsah: V. Müller: Novyj interljudij 18. věka. — K. Th. Tiander: K istorii goroda Cholnogory. — J. E. Jevšejev: Zamětki po drevněstavjanskomu perevodu sv. Pisanija. IV. — A. E. Prěsňakov Moskovskaja istoričeskaja enciklopedija 16. věka. — S. M. Kulbakin: Materiali dlja charakteristiky sredně-bolgar. jazyka. — N. N. Durnovo: Zamětka o govorě Šackago ujezda Tambovskoj gubernii. — P. V. Šejn: J. J. Nosovič. — V. K. Poržezinskij: Něskolko slov o došedšich do nas pamjatnikach jazyka polabskich Slavjan. A m. j.

Květy. Roč. XXIII. Čís. 1.—3 Red. V. Čech. Obsah: F. X. Svoboda: Dívejte se, kudy kráčela (drama). — L. Kuba: Ráma. — A. Mrštík: Rok na vsi. — Dr. F. X. Jiřík: Ze světové výstavy pařížské 1900. — A. G. Stín: M. Gorkij. — M. Gorkij:

Konovalov. — MUDr. Jan Jesenský: Lidský chrup a jeho ošetřování. — K. Slavíková-Welsová: Lidové hovory. — E. Tréval: Maia. — Dr. B. Prusík: France Prešeren. — V. Simeon: Pohádka o ovečkách a pastýřích. — Z básní Paula Verlaina. — K. Drož: Na horách Sibíňských. — Z nových básní J. Vrchlického, A. Heyduka, A. Klášterského, J. Rokyty a j. — J. K. Šlejhar: Sirotek. — J. Náměstek: Pes. — Dr. B. Prusík: Nové hroby slovanské. Ročně 20 K.

Listy chemické. Roč. XXV. Čís. 1.—3. Red. dr. O. Šulc a prof. Jos. Mašín. Obsah: Prof. F. Kovář a dr. F. Slavík: Triplit z Vídně u Vel. Meziříčí na Mor. — F. Wald: O kruzích reakčních. — J. Peška: Poznámky ku kvantitativnímu stanovení formaldehydu. — Rozhledy. — Směs. — Různé. — Literatura. — Ročně 12 K. Nakl. Chem. společnost »Spolek chemiků českých.«

Listy filologické. Ročník XXVIII. Čís. 1. Red. Jan Gebauer, Fr. Groh, J. Král, Pastrnek, J. Vlček. Obsah: F. Groh: Thukydides či Aristoteles? — Ot. Jiráni: Můželi býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní Dirae a Lydia? — L. Dolanský: Johannes Josquinus a Václav Solín. — J. Zubatý: Slovo pojanъ a jiné tvary podobné. — K. Vepřek: České glossy v latinském rukopise Proroků měst. musea v Telči. — Roč. 4 K. (Zasílá se prof. Himrovi v Praze, Sněmovní ul. 29—III.)

Lumír. Ročník XXIX. Číslo 10.—23. Redaktor Václav Hladík. Obsah: Povídky: J. Holeček: Houzír. — Arne Novák: K. Sladkovský. — J. Sumín: Na vlnách. — J. K. Šlejhar: Kaplička. — V. Hladík: Evžen Voldan. — P. Nach: Tišiny. — F. Nietsche: Sokratův problém. Přel Al. Breska. — P. Renátová: Děti. — Constantimo: Škrtnut. — P. List. Do výslužby. — F. S. Holeček: Vyznávači slunce. — Gleb Uspenskij: Bouře. — Básně: Em. ryt. z Čenkova. J. Opolského, M. Siléna, Jar. Schillera, J. z Wojkowicz, Ot. Theera, A. Bresky, A. Sovy, S. Boušky, H. Jelínka a j. Literatura a umění. — Ročně 10 K. Náklad. J. Otty v Praze, Karlovo nám.

Moderní revue pro literaturu, umění a život. Roč. VII. Čís. 3.—6. Redaktor A. Procházka. Obsah: J. Holý: Volný rythmus v české poesii. - V. Dyk: Stud. — P. Leppin: Hugo Steiner. — Vl. Jelovšek: Mladé Hrvatsko. — A. P.: Kronika. J. Karásek: Nová kniha Sovova a Egorova. — V. Dyk: Nová kniha Theerova. — P. Hoffman: Vídeňská prosa. — H. Cyriak: Výstava plakátů. Výstava Um. Besedy. — A. Godien: Illustrace k »Germinal«. — J. Karásek: Oscar Wilde. — O. Wilde: Ballada o žaláři v Readingu. — L. Raymond: Adrien Godien. — F. Bílek: Podobizna Jul. Zeyera. — J. Karásek: Za Jul. Zeyerem. — J. Zeyer: Úryvky z dopisů. — H. Cyriak: Husův pomník. — A. C. Sterner: Oscar Wilde. — F. Nietzsche: Morálka jako protipřirozenost. — M. Charten: Dáma se psem. — K. Kamínek: Krise v Nár. divadle. — J. Karásek: Arnold Böcklin. — K. K.: Česká činohra v zimní sezoně. — Básně od Ot. Březiny, F. Gelnera, Opolského, Holého a j. — Ročně 6 K. Vydává A. Procházka v Praze.

Mladý Čech. List pro zábavu a poučení mládeže dospívající. Roč. II. Čís. 7.—12. Red. Jan Dolenský. Obsah stále rozmanitý a dobrý. Ročně 4 K 80 k. Nakladatel. F. Šimáček v Praze.

Muzeum. Czasopismo Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Ročník XVIII. Seš. 1.—3. Red. professor dr. Bol. Mańkowski Obsah: Na przełomie dwóch wieków. — Regułacya dodatku aktywalnego. — J. Wernberger: Pierwszy krok ku reformie gramatyky francuskij. — — Oryszowski R.: Z mego życia. — * * * Egzamin dojrzałości jako kontrola pracy nauczycielskiej. — J. Dolnicki: Kilka uwag w sprawie illustrowania szkolnej lektury zabytkami sztuki klasycznej. W sprawie udziału młodziezy szkolnej w demonstracyach publicznych. — B. Mańkowski: Z hygieny szkolnej II. Druk książek szkolnych. — Recenzye i sprawozdania. — Sprawy Towarzystwa nauczycieli szkoł wyższych. — Sprawy bieżące. — Ročně 12 K. Nákl. Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych ve Lvově.

Náš Domov. Časopis pro zábavu a poučení našeho lidu. Roč. X. Čís. 3.—5. Red. J. Vévoda. Obsah: Prof. dr. F. J. Studnička. — K. Bufková-Wanklová: Hanácká kyselka. — F. J. Vaculík: Švédové ve Vyškově. — V. Unzeitig: Vzpomínky z Krakova. — J. Zeyer. — J. Vyhlídal: Salašnictví na Frýdecku. — V. Prousek. — Ženská besídka a mn. j. — Zprávy. Ročně 4 K 80 h. Nákl. Jednoty Našeho Domova v Olomouci.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Ročník VIII. Čís. 3.—5. Red. dr. T. G. Masaryk. Obsah: Dr. V. Preininger: Péče o zdravotnictví v Čechách r. 1896—1898. — Slezsko. — T. G. Masaryk: Rukověť sociologie. — Dr. F. Krejčí: O významu umění ve vývoji. — O věcech slovenských. — Volkonskij: Čtení z ruských dějin a z ruské literatury. Přel. dr. L. Hoffmann. — Dr. K. Zikmund: Ně-

kolik kapitol z moderní nauky o infekci a imunitě. — Dr. A. Smetana: Poslání naší vlasti České s hlediska všeobecného. — Slezské školství. — O věcech slovenských. — Pařížské paběrky. — Rozhledy. — Úvahy a kritiky. — Zprávy. — Ročně poštou 14 K 20 h. Nakl. J. Laichter na Kr. Vinohradech.

Obzor. Roč. XXIV. Čís. 1.—4. Red. Vlad. Šťastný. Obsah: F. Janovský: Církev ve stol. XX. — J. Sahula: Zánik husitství. — Mžikové vzpomínky z cesty do Paříže. — Dr. Zh. Rudolf: Přírodopisné obrázky. — R. Stupavský. — Za † Jul. Zeyerem. — Dr. A. D.: Věčné město. — H. Gréville: Můj přítel plukovník Mac Ginnis. — Básně od Vl. Šťastného a j. — Beseda. — Literatura. — Různé. Ročně 4 K. Nakl. monsign. prof. Vladimír Šťastný v Brně.

Obzor literární a umělecký. Roč. III. Čís. 1.—4. Red. dr. Jar. Vlček. Obsah: A. Novák: Obrození či vzkříšení? — Dr. J. Jakubec: Čelakovský a Havlíček. — J. Kamper: Bratří Mrštíkové. — Úvahy a referáty. — Rozhledy. — Feuilleton. — Zpráyy. Ročně 8 K. Nakl. Bursík a Kohout v Praze. — Od čísla 5. přejde v náklad Družstva.

Osvěta. Roč. XXXI. Čís. 1.—3. Red. V. Vlček. Obsah: E. Krásnohorská: Na hranici dvou století. — Dr. B. Rieger: Česká státoprávní otázka v l. 1848–1865. — J. Mikš: Maxim Gorkij. — J. Vrchlický: Kresby a pastely. — V. Vlček: V Budečské škole. — K. Kálal: Slovenský redaktor. — G. Preissová: Říjnové snění. — Št. Radič: Nejpalčivější současný problém. — J. Vyhlídal: Zapomenutý český kout. — V Doubek: Čechové v Dolních Rakousích. — Ant. Klášterský: Zimní pohádka. — K. Leger: Polednice. — F. Zákrejs: Jindř. Bornier. — Arn. Silvestre. — F. X. Harlas: Z dějin barvy. — R. Tyršová: Plány o regulaci Malé Strany. — Rozhledy v umění výtvarném. — Nové písemnictví. — Obzor divadelní. — Zprávy hospodářské a sociální. Rozhledy v dějinách současných. Ročně 14 K 40 h. Nakladatel V. Vlček na Král. Vinohradech.

Paedagog. rozhledy. Roč. IV. Čís. 4.—6. Red. J. Mrazík. Obsah: A. Wimmer; O vyučování přírodopisu. — F. Krček: Rousseauův názor světový. — V. Švácha: Krásno v tělocviku. — F. Krček: Poučování právní ve škole obecné. — K. Štech: Herbert Spencer. — J. Mrazík: Na rozhraní dvou věků. — J. Mančal: Děti venkovské a městské. — Rozhledy literární. — Rozhledy po vědě, politice a životě sociálním. — Časopisy. — Rozhledy po školství. — Zprávy. — Ročně 5 K. Nákl. Dědictví Komenského v Praze.

Rozhledy. Revue umělecká, politická a sociální. Roč. X. Čís. 6.—11. Redaktor J. Pelcl. Obsah: Volební zkušenosti. — J. Karásek: Jan Neruda jako básník. — Dr. R. Fischer: Severní Morava. — Barbey d'Aurevilly: Partie whistu. — J. Opolský: Malá reminiscence biblická. — V. Marionety. — JUDr. V. Schuster: České Budějovice. — Th. Novák: Arnošt Haeckel, biolog a filosof. — Dr. B. Vetter: Světový názor moderního člověka. — Ad. Šustr: Učitelské příjmy a jich úhrada. — K. St. Neumann: J. Meier. — Gräfe: Příspěvky k moderní esthetice. — JUDr. Rich. Fischer: Severní Morava. — F. Tyrychter: Základy morálky dle čínských filosofů. — F. Tomášek: Bytové poměry v rakouských městech. — A. Novák: Literární historie dnes a zítra. — Dr. L. Jeřábek: Několik příspěvků k životopisu Krištofa, Kiliána, Ignáce a Jindř. Dinzenhofferů. — K.: Vládní obstrukce § 14. — Rustikus: Česká strana agrární. — J. Ch. Podhorský: Královna Viktorie. — Observator: Jazyková otázka v parlamentě. — Spectator: Státoprávní ohražení. — Dr. F. Joklík: Rozdělení bohatství v král. Českém. — Básně A. Sovy a J. z Wojkowicz. — F. V. Krejčí: Jul. Zeyer a jeho exotismus. — Demofil: Kus šlechty. — Rozhledy po literatuře, umění a vědě. — Rozhledy politické a sociální. — Z naší doby. — Ročně 13 K 60 h. Nakl. J. Pelcl na Kr. Vinohradech.

Rozvoj. Revue pro veřejný život, vědu, literaturu a umění. Roč. II. Čís. 1.—7. Red. J. Mikšovský. Obsah: Inteligenti, pomozte nám! — Arm. Sünder: Přednášky z praktické pastorálky. — Vysocký: Pohledy do dnešní mravní krise. — Glosy o nuceném vyznání víry. — F. K.: Umění se stanoviska sociálního. — Ave, Mamon! — Zápas o Moravu. — A. S. Dichtl: O pěstování a poměru přírodopisu a náboženství na gymnasiích. — X.: Náš tisk na prahu nového stol. — K.: Dosah kanonické poslušnosti. — V. Smělý: Kněz a politika. — Hebrejsky — řecky — latinsky. — Přel. In. A. B.: Sexuelní život přírodních národů. — Křesťanská demokracie — Laikové. — Věda, umění a škola. — Drobnosti. — Kněžské dopisy z hlubin. — Přehled politický. Ročně 8 K.

Sborník české spol. zeměvědné. Roč. VII. Čís. 12. Red. dr. J. Metelka. Obsah: J. Vilhelm: O útvarné biologii rašelin jihočeských — Dr. E. Fait: Dráhy v Persii. — B. Horák: Černá Hora. — Zprávy. — Ročně 9 K. Nákl. české spol. zeměvědné v Praze.

Sborník histor. kroužku. Roč. II. Čís. 1. Red. dr. M. Kovář. Obsah: Dr. A. Lenz: Soustava učení Petra Chelčického na základě pramenů. — Dr. A. Podlaha: Z dějin katol. reformace v Čechách r, 1668—1703. — F. Teplý: Zlatá Koruna. — F. V. Peřinka: Příspěvek k charakteristice Šeb. Freytáka z Čepiroh. — Mikšovcova kronika Lounská. — Drobné zprávy. — Posudky. Ročně 5 K. Nakl. Družstvo »Vlasť« v Prazel

Slovanský přehled. Roč. III. Čís. 4.—6. Red. A. Černý. Obsah: F. Táborský: Z ruské poesie: Hr. Alekšej Konst. Tolstoj. — Dr. I. Franko: K dějinám českorusínské vzájemnosti. — L. Niederle: Návrhy na reformu studia slavistiky v Rusku. — Dr. O. Wagner: Dva moderní dramatické obrázky. — J. Hudec: Dr Fr. Prešern. — Fr. Kvapil: Z básní Bronislava Grabovského. — A. Černý: Bronislav Grabovski: Dopisy z Petrohradu, Varšavy, Poznaně a vlasti Slovinců. — R. Jesenská: Ivan Franko: Z poesie maloruské. — Š. Radič: Slovanská politická tragedie. — St. Klíma: Ze Slovenska. — S.: Vystěhovatelství z bosenské Krajiny. Dopísy z Luzice, Dolní Lužice, Krajiny, Krakova a Poznaně. — Dopisy z Chorvátska, Krajiny, Krakova, Poznaně a Bulharska. — Rozhledy a zprávy. — Umění, věda. — Vyobrazení. — Ročně 6 K 40 h s poštou. Nakl. F. Šimáček, Praha, Jerusalemská ul.

Švanda Dudák. Roč. XX. Čís. 1.—11. Red. I. Herrmann. Obsah: K. M. Čapek: Dar sv. Floriana. — A. Klášterský: Nový rok 1901. — Verus: Rybák. — F. Šembera: Francouzská povídka. — I. Herrmann: Tchán Kondelík a zeť Vejvara. — Úslužnost, cnost krásná, věříte-lii někdy prospěje i věřiteli. — I. Hiller: Co chcete? Co by způsobila stávka holičů. — K. R. Neval: Masopustní vzpomínka. — Těžká skladba. — V přední pražské rodině. — Z oboru vychovatelství. — Nový bacillus. — Únor. — Masupustní rozjímání o ledačem. — Z matičního plesu maškarního — F. P. Z bájek pro velké i malé. — K. Leger: Na konci století. — Z pohnuté doby. — Konec vše napraví. — Vděčná role. — Ze dnů stávky. — Chk.: Český masopust a m. j. Ročně 10 K 80 h i s poštou. Nakl. F. Topič.

Věda a práce. Roč. IX. Čís. 10.—13. Red. dr. V. Kurz. Obsah: Parní stroj o 3000 koňských silách v elektrické centrále v Berlíně. — Stěhování soudní budovy. Výhřevnost našich paliv. — Rychlopalné dělo Bange a Piffarda. — Nové světlo elektrické. — Stavba loděnice v Kielu. — Práce XIX. stol. — Výfuk páry. — Prostředky zabezpečující dopravu železniční. — Brovningova opakovačka. — Dustless. — Oil. — Vážení lokomotiv. — Dvéře otevřené i zavřené. — Zkoumání mořských hlubin. — Duhové sklo. — Perspektograf. — Řízení torped elektřinou. — Přístroj k výměně kolejí. — Odvodnění města Mexika. — Drtidlo na uhlí. — Ostrovní a pobřežní dráha v Dalmacii, — Zdokonalená výroba líhu. — Jeřáb pro dráhy úzkokolejné. — Pro domácnost. Ročně 6 K. Nakl. F. Šimáček v Praze.

Věstník česk. akademie cís. Frant. Jos. pro vědy slovesnost a umění. Roč X. Čís. 1. Red. dr. B. Raýman. Obsah: O. Šulc: Chemie fysikálná r. 1900. — Dr. F. Bayer: Tullbergova systematika hlodavců. — K. Thon: O vývoji ryb dyšných. — Dr. V. Vávra: O studijní cestě do Londýna. — Dr. V. Flajšhans: K literární činnosti M. J. Husi. — Dr. F. Augustin: Meteorologické pozorování z rozhledny na Petříně 1900. — Zprávy bibliografické.

Zlatá Praha. Roč. XVIII. Čís. 5.—19. Red. J. Kvapil. Obsah: Povídky: Dyk: Fragment. — V. Štech: Kovové ruce. — K. Toman: Svatební. — Refugium: Sen severu. — J. Šír: Nezlomné okovy. — J. Holeček: Vysoké hráze třeba. — Básně: J. Vrchlického. — A. Klose: Ozdobné poháry vášní. — Jako stín člověka. — M. Jahn: Večerní zvony. — Č. Žeranovský: Ed. Albert. — Básně: M. Siléna, Jana z Wojkovicz, Al. Škampy, K. Tomana, L. Suchého. — J. Kvapil: Za Jul. Zeyerem. F. V. Krejčí: Jul. Zeyer. — Z básní A. Klášterského, H. Sallusa. — T. Dubrovská: Jaro. Láska. Rosa thea. — K. Mašek: Bůh se vrátil. — K. B. Mádl: Sto let francouzského malířství. — J. F. Hruška: V záblescích staré chodské slávy. — Světozor. — Literatura. — Hudba. — Ročně pošt. 19 K. Nakl. J. Otto v Praze.

Zvon. Roč. I. Čís. 10.—24. Red. M. A. Šimáček. Obsah: Povídky: Z. Winter: Krátký jeho svět. — Dr. J. Guth: Cintra. — M. A. Šimáček: Lačná srdce. — G. Preissová: Srpnová idylka. — B Bauše: Původ některých lahůdek z říše živočišné. A. Jirásek: Herecký souboj v »Boudě«. — Z. Nejedlý: V Jasné Poljaně. — M. Jahn: Jeseň. — K. V. Rais: Sirotek. — F. Herites: Vzpomíka na Jul. Zeyera. — Básně: B. Adámek: Tkadlec. — A. Hejduk: Vděk. — F. S. Procházka: Rozmarynka. — J. Vrchlický: Stíny. Struna didaktická. Ať. Terciny. — A. Breska: Potulný pěvec. — J. Vrchlický: Polsce. — F. X. Svoboda: Než z hor jsem přišel. Štědrovečerní smutek lesa. Hvězdy. Píseň. — S. Bouška: Moje krajiny. — V. Šolc: Z netištěných písní o bledé dívce. — J. Vrchlický: Dvacátému věku. — A. Klášterský: Z nových básní. —

K. Červinka: Zvony v dálce. Staré album. Touha. Zasněženo. — J. Borecký: Rybník v lese. Dcera okamžiku. Zapadlá stanice. — R. Jesenská: Kalné řeky. Věštba. — Mám ruce sepjaté. — L. Křikava: Z knihy básní. Pyrrhovo vítězství. Něštestí na na obzoru. Noc hvězdná. Melancholie. — F. X. Svoboda: U rakve nevinné dívky. Zapadlá láska. — C Dušek: Umrtvení. — A. Hejduk: Za Jul. Zeyerem. — A. Klášterský: Böcklin. Oblaka. Nad cizí písní. — A. Hejduk: Z nových básní. Bůh a rab. Hod Šalamounův. — Ročně 10 K. Nakl. F. Šimáčka v Praze.

Živa. Roč. XI. Čís. 1.—4. Red. dr. B. Raýman. Obsah: O. S.: Vývoj exaktních věd přírodních v devatenáctém stol. — Dr. K. Weigner: Další pokusy Drieschovy. Dr. B. Němec: Morfesthesie rostlin. — Purkyně: Nerostný užitek některých sopek vyhaslých a odpočívajících. — Dr. J. Pelnář: Cytotociny. Nové cesty vědeckého léčení. — F. Nušl: O moderní výrobě a zpracování optických skel. — B. Bauše: O vyhynulých anthropoidech. — J. Woldřich: Tábořiště diluvialního člověka v Jenerálce u Prahy. — B. Raýman: O látkách explosivných. — H. Poincaré: Poměr mezi fysikou experimentálnou a mathematickou. — J. N. Woldřich: Stanice diluviálního člověka u Liboce. — S. Láska: Z geofysiky. — Slk: Hmoty uhelnaté a naftovité ve svrchním siluru okolí Pražského. — Bohusl. Brauner: O základní hodnotě čísel atomových. — B.: Živočichové vyhubení ve stol. 19. — Uloha hmyzu při šíření chorob nakažlivých. — Dr. Weigner: O methodě Betheově. — Dr. Em. Rádl: J. E. Purkyně práce histologické. — Literatura. — Směs. — Zprávy o společnostech vědeckých. — Rozhledy astronomické. — Ročně 5 zl. — Nakl. J. Otto, Praha Karlovo nám.

Život. List pro výchovu v rodině, škole a domácnosti. Roč. III. Čís. 1.—6. Red. J. Pelcl. Obsah: 1: Nové úkoly vychovatelské. — J. Tůma: O literatuře pro mládež. — G. T. Techner: O životě po smrti. — R. V. Emerson: Muž jako reformátor. — Dr. S. Klein: Akomodace. — P. Janet; Rodina. — Proti alkoholismu. — Alex. Bain: Vztahy psychologie k výchově. — Prof. F. Čáda: Vybrané kapitoly z psychologie dětské. — Bernard Perez: Vývoj života citového. — V. Smutný: Organisace vyučování antialkoholického v obecných školách král. belgického. — D. Hume: O jemnosti vkusu a vášně. — Alex. Bain: Vztahy psychologie k výchově. — B. Perez: Vývoj života citového. — F. Čáda: Vybrané kapitoly z psychologie dětské. — J. L. Paton: Hoši a noviny. — Dr. P. Natorp: Pestalozziovy myšlenky o vzdělání dělníků a sociální otázce. — A. Schuster: Děti dělníci. — Rozhledy. Ročně 7 K 20 h. Nakl. J. Pelcl na Král. Vinohradech č. 984.

Zasláno.

Pp. kollegům historikům, kteří zavedli naši dějepisnou učebnici, na stížnost uvedenou drem Josefem Cvrčkem v únorovém sešitě »Věstníka« r. 1901, že učebná látka v těchto knihách jest příliš rozsáhlá, oznamujeme, že již jsme pořídili nové vydání I. a II. dílu (Starého a Středního věku), kde každý z nich jest o dobrých 50 stran zkrácen (hlavně seškrtána jsou čísla a data dějepisu politického, kdežto kulturní část zůstala netknuta). Tisk prvního dílu se právě dokončuje, tak že approbaci jeho možno očekávati koncem r. 1901. Vzhledem k nesnázi tamtéž uvedené, že pensum quinty a sexty neuzavírá se zároveň s knihou, nelze nám ničeho učiniti, poněvadž by ministerstvo neschválilo knih v jiném než dosavadním rozdělení.

R. Dvořák. *Dr. Fr. Kameníček.*

Sjezd českých lékařů a přírodozpytců bude se konati v Praze o svatodušních svátcích 25.—29. května 1901. Účelem sjezdu jest projednávati otázky vědecké, zejména se zřetelem na zvláštnosti a potřeby zemí, seznamovati s přírodními vlastnostmi různých míst, s ústavy, sbírkami atd. dávati podnět k řešení otázek vědeckých, jež nutno řešiti spojenými silami, a navazovati styky mezi odborníky.

Přihlášky ke sjezdu se zasílají p. dru A. Veselému, docentu české lékařské fakulty, Nábřeží 14; příspěvek sjezdový 10 K p. K. P. Kheilovi, Praha-II., Myslíkova ul. 3. Při tom nutno udati, ke které sekci se účastník přihlašuje. Kdo míní přednášeti o thematu z oborů sekcí, nechť laskavě ohlásí je sekretářům. sekce I. (zoologie, botanika) dru K. Černému, Kateřinská ul. 32, sekce II. (mathematika, fysika atd.) dru V. Felixovi, docentu techniky, Kr. Vinohrady, Šafaříkova ul. 9., sekce VI. (chemie) doc. V. Votočkovi, Resslova ul 1., sekce VII. (mineralogie, geologie, archaeologie, zeměpis) dru F. Slavíkovi, Karlovo nám. 21.

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

VĚSTNÍK
ČESKÝCH PROFESSORŮ.

ČÍSLO 5.

Goetheova poslední láska.

Univ. prof. dr. **Arnošt Kraus.**

Praha.

(Ostatek.)

Bylo v adventě r. 1807, kdy Goethe, meškaje s romantikem Zach. Wernerem u Frommannů a pouštěje se s ním v závody znělkové, náhle pozoroval, že dítě, jež znal od devátého roku, vzrostlo v krásnou pannu, která závoveň ze skromného děvčátka se objevila kněžnou v důstojnosti své... Ovšem neviděl slz, kterými srdce její si ulevovalo v komůrce, nepozoroval vášně její, když vyjádřil její city v krásných znělkách (Bettina je pak vztahovala na sebe) — ale pocítil v celé hrůze mezi sebou a Minnou nepřekročitelnou již hráz, kterou zbudoval posvátný svazek, upevnivší poměr jeho ke Christianě právě v tuto dobu. I hnuly se v něm city, touhy, přání, odpor, z kterých se vyléčil dle svého způsobu, napsav svoje »Wahlverwandtschaften«, v nichž Otilie jest ve všech individuálních rysech svých věrným obrazem Minny. — Neúprosně vládne moc sympatie a žádostí mezi lidmi, nedbajíc spojení zákonných, jako chemická affinita (Wahlverwandtschaft) v říši přírodní, ale román káže odříkání a tlumočí slova spasitelova, »že každý, kdož by pohleděl na ženu, aby jí požádal, již cizoložil s ní v srdci svém«. Bylo v Čechách r. 1808, kde léče se z neduhů tělesných, nadiktoval i tento román, lék pro duševní utrpení svá.

Nastávají léta, ve kterých Goethe zdomácněl v lázeňských městech českých. Baví se tu s rakouskými aristokratkami, věnuje kult svůj císařovně Marii Ludovice, ale nenachází ženy, která by ho upoutala. Teprv, když je po válkách a klidná doba ho vábí znovu do rodného kraje dlouho neviděného, tu r. 1815 hostí ho Gerbermühle u Frankfurtu. Tam Marianne von Willemer, duchaplná poetická žena, kterou bohatý bankéř byl z divadla přenesl do svého domu, zaujala ho zároveň s novou formou poetickou, které se zmocnil (podobně jako u Minny); byla to orientální poesie, stal se Hatemem a opěval Zuleiku v nesmrtelných básních. A slyšíme-li v knize Zuleika západovýchodního divánu odezvu, verše milenky — tu míší se mezi ně skutečné verše

Marianniny, k nepoznání podobné veršům jeho, vynikající jen něžnou ženskostí citu. Ale zůstává při hře, formě, Goethe uznává za dobré, nevraceti se přes všechna pozvání do Gerbermühle.

Vstupuje v dobu poslední, v dobu skutečného stařectví; dům ovdovělého nezůstává bez ženské vlády, neb syn jeho, ubohý August, jehož slabá hlava nesla tíži ohromného jména, oženil se s čilou Otilií von Pogwisch, miláčkem Goethovým, jejíž rozkošná sestra Ulrika vyprošovala si hubičky po obědě (jak píše malý Mendelssohn), a v hovoru s ní Goethe liboval si v tónu dobíravém, humoristickém, vůbec obveselovala večer jeho žití, ale způsobila dosti často i domácí hromobití: Goethe byl dědečkem.

V tutéž dobu Goethe počíná opět jezditi do českých lázní, od r. 1818 do Karlových Var, od r. 1820, vlastně 1821, do nových Lázní Marianských.

Tam se odehrává poslední román jeho žití, který nás zajímá proto, že dal vznik jedné z nejdokonalejších a nejskvělejších básní Goethových a že se odehrál na české půdě, a konečně, že předmět její, Ulrika, usadila se později v Čechách a učinila českou (i národnostně českou) ves Třebivlice poutnickým místem pro ctitele Goethovy.

Styky Goethovy s rodinou Levetzowou a s Ulrikou dovedeme sledovati teď přesně dle vydaných již denníků básníkových, dle korrespondence rodinné, nevydané sice ještě, ale známé z archivu Goethova, konečně dle korrespondence, která byla vydána v posledním Goethejahrbuchu, kde už před tím (r. 1888) byl v. Löper pojednal o skutečných základech trilogie vášně.

První známost s rodinou učinil Goethe v Karlových Varech. Čtemeť v jeho denníku ze dne 27. července 1806 »Frau von Brösigke und Frau von Levetzow (Pandora)«. Slovo Pandora zůstalo nevysvětlenou poznámkou; nevíme, znamená-li, že připomíná Pandoru svými vnadami, či jedná-li se o předmět rozhovoru mezi nimi? Löper citoval dopis, v němž upomíná Goetha o pokračování v Pandoře, k čemu má prý zvláštní právo, ale po tom dopise není teď stopy, práce o »Pandoře« začíná se teprv koncem r. 1807.

Pan von Brösigke byl šlechtic ze starého rodu braniborského; Bedřich Velký byl mu kmotrem, dcera jeho paní Amalie v. Levetzow byla, když ji Goethe poznal, sotva dvacetiletou paní, ale již matkou dvou dcerušek, Ulriky, nar. r. 1804, a Amalie, nar. 1806. Manželství její s dvorním maršálkem meklenburským v. Levetzow bylo však záhy na to rozvedeno, a ona vdala se po druhé za příbuzného a jmenovce muže svého, s nímž měla třetí dceru Berthu, tento však zahynul u Waterloo.

R. 1810 v Teplicích setkal se Goethe znovu s pí. von Levetzow. Je zajímavo, že zase hned po prvním jmenování jejím čteme v denníku, že Zelter hrál svoji skladbu z Pandory.

Nové setkání nadešlo r. 1821, v zmíněných už Lázních Marianských, které Goethe rok před tím poznal; sem táhla se zároveň rodina Brösigke pro známost dcery s hrabětem Klebelsbergem, s nímž bydleli v domě brzo Brösigkovským brzo Klebeldorfským zvaném. Pí. v. Levetzow nemohla se státi chotí katol. hraběte, dokud žil její první muž, ač r. 1820 zvláště si zajela do Říma pro dispensi, a tak žila

většinou na zámku Třebivlicích, až konečně r. 1843 byla s hrabětem oddána. Po jeho smrti zdědila Třebivlice a zanechala je Ulrice.

V tomto domě Klebelsdorfském Goethe bydlel hned r. 1821 a stravoval se též u Brösigků, kteří měli jakýsi pensionát pro hosty ze vznešené společnosti, a již v tomto roce velmi rád se bavil se sedmnáctiletou Ulrikou; vypravujeť o ní v dopise domů (Ulrice v. Pogwisch), a bližší zajímavou zprávu podala o těchto prvních stycích Ulrika sama r. 1893 a 1897 mladému Ludwigu Stettenheimovi, který o tom psal v Neue Freie Presse (23. a 24. 3. 1898.) Ulrika, přišla z pensionátu, neznajíc než francouzské básníky a sotva věděla, kdo je Goethe. Je to velice význačné pro poznání rodiny, že v ní, ač se těšila dávným osobním stykům s Goethem, nebylo kultu Goethova, jaký v mnohé prosté rodině už dávno trval, a že díla jeho nebyla četbou rodinnou, ani předmětem hovorů!

Právě tato nevědomost oblila však Ulriku v očích Goethových zvláštním půvabem; bylať mu přímá a nepřetvářivá. Goethe daroval jí svoje Wanderjahre, a ona poznala, že zde patrně něco předcházelo a beze všeho řekla, že tomu nerozumí. Tu Goethe v dlouhých hovorech jí pak vypravoval obsah románu svého »Wilhelm Meisters Lehrjahre«. Vidíme ze zprávy o tomto hovoru, že Goethe jí tykal a nazýval ji svou dceruškou, ona pak ho pokládala za dědouška. Ovšem bylo mu 72 let, jí pak 17.

Roku 1822 žije Goethe zase s rodinou. V denníku čteme záznamy, jak se bavil »s dětmi«, totiž s třemi dcerami paní v. Levetzow, ale jak hluboko už tehdy byl zaujat nejstarší z nich, to poznáváme z básně, kterou napsal, meškaje dle svého tehdejšího zvyku po týdny v Chebu. Nyní je nadepsána Äolsharfen, tehdy dal ji našemu Tomáškovi do památníku jako něco »diplomatického«. Byly to dva listy, které se musily těsně složiti, aby se mohly čísti a měly nápis »Liebeschmerzlicher Zwiegesang beim Scheiden«, byl to jakýsi duet, slzavá bolest při loučení, přirovnání milenky k Iridě, k duze. Dobrý Tomášek nechal lístky ležeti v tobolce a nepochopil, že Goethe si přál, aby mu ten zpěv uvedl v hudbu. Nebylo nikoho dotud, kdo by byl měl podezření, že hnutí to je hlubší než jindy, ani básník sám, jen Ulrika v. Pogwisch záviděla nové Ulrice.

Tak nadešel r. 1823. Goethe vzkříšen z nebezpečné nemoci, znovu narozen, spěchal opět do M. L., opět se ubytoval u Brösigkových a octnul se zde brzo, zvláště od příchodu Levetzowových v nejpestřejším víru společenském; místo Hygiey, psal v básni poslané domů, přijala ho Armida, která sváděla ke hře a tanci a lásce. Na terase domu Klebelsdorfova bývalo každodenně živo — a při nevyhnutelném tanečku, ke kterému někdy hr. Klebelsberg hrál na piano, nemohl jednou odolati, aby se neúčastnil polonézy. Z poznámky té teprve si připomeneme, že mluví na těchto listech denníkových stařec, že Goethovi bylo právě o čtyři leta více, než básník žalmů vůbec přisuzuje člověku —

V tuto dobu spadají drobné básničky (shrnuté pak Goethem samým ve vydání pod jednu rubriku), žerty, galanterie, vtipné odpovědi, omluvy; nebylo již možná zachovati tajemství, Goethe neovládal již svých pohledů. Grüner z Chebu, Zauper z Plzně, i domácí ve Výmaru, všichni tušili nebo věděli a mluvili o tom: tak došlo po měsíč-

ném spolužití k rozchodu, rodina odjela do Karlových Var, a básník slíbil, že je tam navštíví.

Krátce po odjezdu jejich paní Szymanowska, roztomilá polská virtuoska na klavír, dostala od Goetha báseň, která se počíná významně slovy: »Die Leidenschaft bringt Leiden« a velebí moc hudby, ukolébávající pobouřené srdce.

Dne 25. srpna básník odejel po krátkém pobytu v Chebu na dvanáct dní do Karlových Var, oněch dvanáct dní, které žily pak až do smrti v jeho paměti jako krásné chvíle. Ubytoval se pod krátkými, ale hostinnými křídly pštrosa, t. j. v domě u zlatého pštrosa, kde bydlily též Levetzowy, i pokračoval v témž společenském životě, který tehdy činil české lázně dostaveníčkem vznešeného světa, zvláště polské šlechty. Na jednom plese před jeho svátkem polská dáma ho vyzvala opět na polonézu. — Bylo to v předvečer svátku Goethova. Smluvili se utéci gratulacím (mluví se o tom v dopisech vždy jako o veřejném tajemství) neboť nesměly se zmíniti, že je svátek Goethův, a odjeli do Lokte, kdež strávili krásný den, na jehož žerty si vzpomínali potom dlouho a dlouho. Dámy tenkráte darovaly Goethovi dar český, sklenici, na níž byla vyryta jména tří děvčat a datum toho dne. — Následovala pak ještě řada dnů stálého přátelského spolužití a večerů, o nichž děvčata předčítávala střídavě »Černého trpaslíka« od W. Scotta; dne 3. září čteme o šatech z mřížkované pravé skotské látky, které prý Ulrice slušely znamenitě, tak že v této podobě na procházce karlovarské v mřížovaných šatech z pravé skotské látky Ulrika pak žila stále v duši Goethově. Dne 4. září 1823 se rozešli, a 5. září odjel — bylo to na vždy — neuhlídali se již.

Zajímavý rozdíl: r. 1767 básně Goethovy se pohybují v konvenčních mírách; chceme-li poznati jeho vášeň, třeba čísti jeho dopis Behrischovi. R. 1823 pozorujeme pravý opak: ani denník, ani chování Goethovo na zámku Hartenbergu, kdež dne 5. září navštívil hr. Auersberga, nejeví pranic z hlubokého pohnutí jeho, ale za to napsána na této cestě, hned od první stanice Zvodavy začínajíc, ona elegie, v níž zní bolest, vášeň, touha, zoufalství, a tato báseň nám vyjadřuje jediná, co cítil básník. Tou básní a prací o ní můžeme říci vytrhl se básník ze svého zoufalství, psal ji s plným vědomím toho, že takto se vyléčí ze své vášně, která ho přemáhala. V tento den a dva následující dni 5. až 7. září 1823, vznikla elegie, kterou Goethe (zvyklý jinak diktovati) opsal sám, jakož i později pořídil si opis na čisto, o jehož reprodukci jsem mluvil úvodem.

Báseň, která již sama o sobě má zjevnou (na tomto opise) trojčlennost — očekávání, shledání a rozchod zoufalství, — zařaděna později do souvislosti větší, stala se středem v »trilogii vášně«.

Roku 1824 vyšlo jubilejní vydání utrpení Wertherových. Bylo tomu právě padesáte let, co básník jím se vyléčil z vášně své. Teď byl vyzván, aby napsal báseň úvodní, a ta sama sebou se utvářela jako úvod k elegii — setkání se stínem Wertherovým, který mnoho neztratil, že odešel.

Život, praví báseň, zdá se tak krásným údělem, ale nám hned se rodí zmatek, nepoznáváme štěstí, konečně míníme je poznávati v líbeznosti ženské, v lásce, kde je shledání krásné, těžký rozchod, blaže-

nější opět shledání, ale posléze nadejde rozchod na vždy: tak i pozůstalému příteli Wertherovu zbylo opět loučení — a loučení jest smrt! Básník pěje, aby ušel smrti z rozchodu, a v takové tísni polozaviněné prosí, ať Bůh mu dá síly vyříci, co trpí.

To ovšem se už stalo, než tato báseň byla napsána; stalo se to elegií, která už dávno měla motto z Torquata Tassa

Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,
Gab mir ein Gott zu sagen, was ich leide.

Elegie je úchvatným výrazem bolesti z loučení, loučení na vždy, vnitřní cit mluvil tu pravdivěji než naděje, kterými básník se klamal; šosácká naděje nevmísí se v plný její dojem, ač si dovedla podmaniti starého Goetha, jako Starost ofoukla a oslepila starého Fausta.

Ráz její jest epický, básník prožívá znovu poslední krásné dni. — Shledání je krásné, rozloučení těžké, opětné shledání blaží ještě více, Tomuto Wiederwiedersehn kráčí vstříc, jedná se teď o dni v Karlových Varech. Čeho se nadíti do shledání? — — Není již pochyby, ona vystoupí z brány nebeské a pozvedá jej do ráje. To je první díl původní trojdílné elegie. — V části hlavní líčena doba štěstí ve třech strofách až k opětnému bolestnému rozloučení: byl přijat v ráji, kde se zdálo, že štěstí je bez konce, kdy políbení večerní slíbilo pokračování na příští den, ale poslední políbení jako cherub vyhání z ráje.

Ale teď jest mu, jako by srdce se nebylo nikde otevřelo, a je obtíženo mrzutostí, starostí, výčitkami.

Básník hledá útěchy v přírodě... Což mu nezbývá celý svět?... Hledí na povrch země, o němž tolik badal, a hledí nad sebe, na oblaka, jimiž se tenkráte jako žák Howardův tolik zabýval.

Ale prostředek je nedobrý, právě z toho mnohotvarného beztvárna zjeví se mu obláček, který mu ukazuje milenku, jak tančila nejlíbeznější z líbezných.

A zapomenuta je příroda, básník se zabývá jenom jí, — v srdci svém nalezne lepší obraz, a před ním oživnou ty dni, kdy ho vítala u dveří, blažila ho políbením na každém schodě, tak ji chová v srdci, věrném, jež pouze bije, aby jí děkovalo.

Čím mu byla? Nebyl schopen lásky, nebyl žádostiv vzájemné lásky a přece teď omládl, cítí se silným k rychlému činu, a to pro ni, do prázného srdce vstoupí naděje, oku, které vidělo jen obrazy hrůzy, jeví se teď ona v záři sluneční. —

Cítil v sobě mír, kterého nemůže přirovnati k jinému ničemu, než k citům náboženským, v srdci každém je touha, oddati se čemusi vyššímu, čistšímu, neznámému, z vděčnosti a dobrovolně, — to je zbožnost, a ten vysoký pocit má před ní. Před jejím pohledem jako před sluncem taje sobectví mrazivé, mizí jejím příchodem.

A klade jí do úst slova, která mluví její zjev, její klid, její přírodnost, její štěstí: Život se nám podává klidně, užívej okamžiku, neodkládej, chop se ho, živě a ochotně, ať k činu, ať k radosti, ať k lásce, a vším buď v prosté dětskosti, pak jsi nepřemožitelný, cokoli jsi.

Ale básník nemůže se té moudrosti naučiti, má-li opustiti ji, při níž se cítil miláčkem štěstěny. —

A je vzdálen; jest se mu zříci všeho, co mu poskytuje, a nechává mu než nekonečné slzy.

I vypukne vášnivá bolest. Tecte, slzy! Tu vynoří se myšlenka, kterou přemohl před půl stoletím v době werthrovské, myšlenka samovraždy. Ale duch nemá odhodlanosti, nemůže od ní; chopí se jejího obrazu a bude se mořiti vzpomínkami.

V třetím díle elegie propouští průvodce, odkazuje je na přírodu, na badání, ovšem slovy, jež nejsou pro prosté lidi, kteří v jeho službách se stali obratnými, praktickými sběrateli nerostů, nýbrž karakterisují nevyrovnaným způsobem práci přírodovědeckou, ba vědeckou vůbec: pozorovati, badati, sbírati jednotlivosti, by se dospělo k pokusu, opakovati blabolením lidským tajemnou řeč přírody,

Betrachtet, forscht, die Einzelheiten sammelt,
Naturgeheimnis werde nachgestammelt.

Sám je ztracen, on, miláček bohů, neobstál v zkoušce, kterou naň seslali, darovavše mu Pandoru s přehojnými dary, ale s hojnějšími ještě nebezpečími, a teď ho vzdalují a ničí.

Tento výbuch vášně, který mohl obstáti jako konfese, jako vyznání básníkovo, vyžadoval smíření, když báseň vystoupila na veřejnost; s citem naprostého zoufalství nás básník zde nepropouští.

V knižním vydání pojí se k elegii jako třetí díl trilogie vášně »Aussöhnung«. Je to táž báseň, kterouž napsal již v Marianských Lázních pí. Szymanowské do památníku. Vášeň přináší bol, kdo usmíří srdce, jež příliš mnoho ztratilo?

Hudba jest to, která na andělských perutech přichází a dává cítiti dvojí štěstí; tónů a lásky — Goethe téměř napřed ušil, léčivou moc, až věrný přítel Zelter elegii složí a Goethovi láskou nemocnému ji bude hráti a zpívati stále, léče ho dle mythu týmž hrotem, který ránu zasadil.*)

* * *

Na sňatek Goethův se myslilo v Mar Lázních. Jak Ulrika sama se svěřila Löperovi, velkovévoda výmarský učinil k ní dotaz snad položertovný, a ona odkázala ho na svou matku; vévoda slíbil jí první místo v dvorské společnosti výmarské a slíbil jí dům, aby nemusela žíti v jedné domácnosti s Goethovou rodinou.

Podivnou zprávu »aus lebendiger Überlieferung« má p. prof. Alfred Klaar v knize »Deutsche Arbeit in Böhmen«, že t. Goethe dostal »auf seine Werbung die merkwürdige Antwort, dass die Geliebte dem grossen, kaum zu fassenden Glücke, einen Goethe zu besitzen, um so mehr entsagen müsse, als sie sich vorhalte, dass ihr dieses Glück nur kurze Zeit beschieden sein könnte.«

To by byla odpověď nejen pamětihodná nebo podivná, nýbrž surová a urážlivá, ale jelikož vůbec nebylo žádného »Werbung«, nemůže také

*) Kdežto láska Goethova v nesmrtelné básni té vyznívá jako bolestná tragedie, ve skutečnosti představovali si zakončení jiné veselé, občanské, — sňatkem.

tradice pana Klaara býti správnou, a jest jen příkladem, jak pověsti se tvoří i v devatenáctém století.

Za skutečnou žádost za ruku Ulričinu lze spíše pokládati dopis psaný v Chebu dne 9. září 1823, který, jak se praví na začátku, má mnoho říci a málo smí vysloviti, dopis, který by u každého jiného znamenal vyjádření »vážných úmyslů«, a takový význam měl asi i zde; že nenásledovalo rozhodné slovo, že se stařec o mladou dívku neucházel, to zavinila buď zdrženlivost pí. v Levetzow, nebo odpor Ulričin nebo dokonce teprve scény, které se odehrály ve Výmaru, kde slyšíme z úst pí. Schillerové, že paní Otilie padla do mdlob a mladý Goethe byl tvrdý k otci svému.

Co Goethe cítil ve Výmaru, vidíme z jeho slov promluvených ke kancléři Müllerovi: »Tři měsíce jsem se cítil blaženým, jsa od jednoho zájmu váben k druhému, od magnetu k magnetu, jako míč házený sem a tam; ale teď míč leží v koutě, a mohu se na zimu zahrabati do jezevčího brlohu svého« ... Ba Müller soudí, že city jeho jsou vzbuzeny více touhou po sdílnosti a soucitu než jednotlivým individuem.

Ale ovšem surovost a nelaskavost synova i prázdná naivita Ulriky nejsou prý schopny působiti, aby takovou krisi šetrně přetrpěl; snacha byla stále nemocná, a tak kontrast proti životu v lázních ho stále trápil.

Básník si vážil shody s příbuznými, neupadl v chybu Catonovu, který, jak sám pěl v jednom epigramu, jiné káral, ale sám v nepravý čas se neshodl se snachou a synem a vzal si mladou ženu, což nemělo dobrých následků...

Ale Geothe trpěl, trpěl, až téměř upadl v nemoc. Tu věrný starý přítel, skladatel Zelter, přijel z Berlína, uslyšev o tom, učinil diagnosu: Lieb im Leibe a léčil ho svým způsobem.

Všechno očekávalo, že r. 1824 Goethe pojede znovu do Čech, ale v poslední chvíli si to rozmyslil — nepřekročil již českých hranic.

Další styky s rodinou Levetzowů (nelze vlastně říci: s Ulrikou) jsou písemné; dopis z r. 1824, který je reprodukován v daru Goethegesellschaft, a pozdější se čtyřmi řádky Ulričinými schoval vedle oné sklenice, z které pil vždy o svůj svátek; korespondenci s Levetzowými ukrýval před svými domácími, nediktoval téměř nikdy, nezapisoval odeslání do denníků, neschovával konceptů. To nejsou dopisy jako jiné, to jsou věci srdce jeho. Obsahem jejich jest stále nezměnné přátelství. Vždy znovu připomíná si krásné dni a chvíle, vždy se vrací ke sklenici, kterou uschovává jako poklad svůj. Elegii vlastnoručně opsanou jak Goethe choval, o tom vypravuje nám Eckermann, známý svými Hovory s Goethem: Bylo dne 21. října, sluha přinesl dvě voskové svíčky. Goethe požádal mne, abych zasedl k nim, že mi dá něco čísti. A co mi předložil? Svou nejnovější, nejmilejší báseň, elegii mariánskolázeňskou. Verše vlastnořučně psané na velin hedvábnou šňůrou upevněny byly ve vazbě červené z marokinu, tak že i zevně nesla stopy, jak si jí cení.« — — (Vazba později nahrazena modrou, která je věrně napodobena v knize Goethegesellschaft.)

Je těch dopisů celkem málo a nebýti slavnostních dní a těch upomínek, zvláště ve dni narození, mínili bychom, že G. na dobrodružství

své zapomněl, že dni v Marianských Lázních zůstaly pouhou episodou v jeho životě. Byly však více.

Ulrika von Levetzow se nestala chotí Goothovu, a marně by bylo přemýšleti, zda by nebylo poslední dni velkého básníka blažilo, míti svou dcerušku kolem sebe, jak dalece by se byl celý jeho život odrážel jinak, a zdali lépe a utěšeněji; neb nesmíme zapomenouti, že tento stařec ještě se odvážil na velké věci, že napsal ještě celý druhý díl Fausta. —

Ale vyhnouti se nemůžeme otázce, zda Ulrika milovala Goetha, jak on věřil, když už r. 1822 si představuje, že pláče pro něj — — nebo zdali to byl u básníka jen klam, který sám dávno vylíčil slovy krále Thoasa k Iphigenii: Nur du hast mich mit einer Freundlichkeit, In der ich bald der zarten Tochter Liebe, Bald stille Neigung einer Braut zu sehn, Mich tief erfreute, wie mit Zauberbanden Gefesselt.

Co vlastně víme o citech Ulričiných?

Máme od ní dva dopisy ke Goethovi, jeden, reprodukovaný v uvedeném již spise, je blahopřáním, připomínajícím loňskou slavnost v Lokti, mluví jménem všech, a druhý, čtyřřádkový, říká ještě méně. Zůstala svobodna. Ale byla-li to neschopnost milovati, či cítila se posvěcena Goethovou láskou? —

Goethe byl pro Ulriku, když ji poznal r. 1821., dědečkem, od něhož řádku neznala. Jak se projevila hodnou vyznamenání důvěrných styků s Goethem? Dohonila to? Překvapila ho v pozdějších dvou letech zájmem o poesii? — Ani pomyšlení na to. Snadno pochopíme, že Ulrika byla chráněna od osidel lásky k starému muži — v tom nebylo nic zvláštního; tak by smýšlelo každé mladé děvče, které by nespekulovalo na bohatý sňatek ... Ale aby milovala Goetha, k tomu slušelo, aby ho znala, k tomu náležela hloubka duše, velké srdce, veliké slitování.

Ulrika však netoužila po plnění velkého úkolu, neměla citu, rodina vyplnila srdce její celé. Matka ji líčí dobrou, mírnou, domáckou, bez rozpustilosti v stále stejné náladě, přívětivou, skromnou, získávající přítele každým známým. To jsou vesměs krásné vlastnosti, ale neznačí ženu, která touží oblažiti poslední dni velkého básníka.

Ulrika měla štěstí, že se dočkala vyvrcholení kultu Goethova. Skoro zároveň se založením Goethova archivu stala se i cesta Löperova do Třebivlic, jejímž následkem asi bylo, že téhož roku 1887 odevzdala dopisy, které měla od Goetha, velkovévodkyni a tím archivu Goethovu, museu Goethovu pak darovala květiny, které měla od Goetha, nebo vlastně poslední zbytek z nich.

Ctitelé Goethovi putovali pak na zámek třebivlický, kde mimochodem řečeno už r. 1845 meškal náš Vrťátko a přinesl si na památku kadeř, která nalezena byvši v pozůstalosti Vrťátkově, chová se teď v Českém museu. V letech devadesátých byla Ulrika skoro poslední pamětnicí Goetha, a tu vyvinul se vedle kultu Goethova přímo kult Ulriky v. Levetzow. Ona, ta stará dáma, žijící v Třebivlicích, stotožňována úplně s idealisovaným stvořením z Goethovy elegie.

Právem-li? — Není svědectví z celého dlouhého života, který jí byl dopřán, jež by dosvědčovalo, že Ulrika byla něčím více než právě

ženou, která v 19 letech je okouzlující, byť měla ducha sebe méně. Z celého styku s Goethem není nám známo jediné slovo, které by byla řekla — Goethe mluví o její něžnosti, o polibcích dcerušky, o tom, co se *zdá* říci, a ještě méně praví dopisy její.

Snad by mohla mluviti její knihovna. Mám zde katalog antikvariátu, do kterého knihy z její pozůstalosti jsou pojaty, aniž ovšem poznáváme, co skutečně náleželo jí a co knihkupec připojil. Jen pět knih vyniká, ozdobených vlastním jmenem Ulričiným; jsou to dvě knihy školní, pak z doby pogoethovské almanachy: — Rosen, druhý Rosen und Vergissmeinnicht, třetí Vielliebchen! I když připouštíme, že nejlepší knihy zůstaly majetkem rodiny (synovců), přece je ta náhoda významna. A vzpomeňme na zábavy, kde Amelie (diblík, plný ducha a rozpustilosti) se poněkud účastnila studií mineralogických, kdežto starší Ulrika nalezla ve sbírce zvláštní nerost, čokoládu, se žerty, které narážejí na to, že ji raději jedla než pila.

Říká se (Suphan), že Lili v Dichtung und Wahrheit líčena v mnohé stránce dle Ulriky, jejíž obraz právě naplňoval básníka, když psal historii oné, ale básník nemohl nalézti k svému obrazu Lili více než pel mládí; rysu tak karakteristického, jako když Lili, přeslechnouc úmyslně výrok staršího strýce, mlsného kocoura, hladí rukou stůl a shodí něco, aby obrátila pozornost jinam, tak že »streichen« stává se technickým výrazem kruhu jejího, Ulrika nemohla poskytnouti — Lili nazývala Goetha tvůrcem své mravní existence (a nesmíme si to ovšem tak šosácky vykládati, jak se stalo), pro Ulriku neznamená známost s Goethem nic, ona zůstala tou vzorně vychovanou pruskou šlechtičnou, kterou byla dříve. Jak málo cítila se plnitelkou jeho závěti, když památky, jež hr. Klebelsberg přenechal museu, žádala v posledních letech zpět, patrně návodem svých synovců!

Ale to vše bychom rádi prominuli, kdyby nebylo jedné okolnosti tragikomické v celém chování dobročinné stařeny.

Nad první knihou, která uvedla její jméno ve spojení s Goethem, zaplakala; když jsem jí poslal svou knihu »Goethe a Čechy« poslala ke mně malíře Wolfa, důvěrníka svého, který mne ujišťoval, že nebyla snad skutečnou milenkou Goethovou, a téhož roku mladému Stettenheimovi povolila slyšení a první její slovo téměř bylo: »Es war keine Liebschaft«, ba ve své starosti, abychom nebrali příliš doslovně slova elegie:

Wie zum Empfang sie an den Pforten weilte
Und mich von dann auf stufenweis beglückte;
Selbst nach dem letzten Kuss mich noch ereilte,
Den letztesten mir auf die Lippen blickte...

upírala vše, tak že se až vyskytly nekrology v novinách, v nichž stálo, že vůbec nevěděla, že Goethe ji miluje, že myslila, že se dvoří její matce. — Je to hrozné, ona, jejíž jediný význam na tomto světě byl, že byla milenkou Goethovou, chtěla každého přesvědčiti, že jí nebyla. Pruderie prastaré panny, bídná starost o vlastní bezcennou pověst stala se strážkyní Goethova tajemství! Ne, ta žena Goetha nikdy nemilovala, té nevzešlo nikdy světlo, kdo byl Goethe.

Vzpomínám tu maně — silou kontrastu — na roztomilou básničku českoněmeckého básníka Salusa z jeho »Ehefrühlingu«, žert s Goethovým slovem: »Wehe dir, dass du ein Enkel bist«.

Meine kleine Frau, wie keusch sie sei,
Was Gefährliches ist doch immer dabei;
Aus ihrer Seele geheimstem Grunde
Sprach meine heute mit ruhigem Munde:
»Wenn Goethe noch lebte in unsern Tagen,
Goethe könnte ich nichts versagen:
Er ist so herrlich so über die Maassen,
Möcht mich in Demuth ihm überlassen.
Möcht' gar nicht denken, so er mich wollte,
Ob ich sollte oder nicht sollte.
Ich wäre sein, von Herzen sein —«
So sprach sie sich in die Verzückung hinein,
Indes ich armer betrogener Gatte
Meine neidische dunkle Minute hatte;
Dann aber seufzte ich vor mich hin:
»Heil mir, dass ich ein Enkel bin!«

Ne, Goetheankou v tom smyslu nebyla Ulrika ani v devadesáti letech, jako jí nebyla v sedmnácti, a všechen kultus osoby její, pokud nepatřil její skutečné dobrotě, lze svésti pouze na bezmyšlenkovitost pánů filologů a na oslňující lesk, kterým ji oblilo bohatství velkostatkářky, nehledě ke kouzlu, které do nedávna od ní vycházelo jako od živé relikvie doby Goethovy, která působila na nás všechny jako starý Goethe sám na své vrstevníky.

To zmizelo smrtí její, teď nás zajímá pouze jako předmět Goethovy lásky a předeším jako hrdinka básně jeho. Vylíčil jsem kdysi sám tyto styky Gotheovy pro české čtenáře ve spise Goethe a Čechy a mohu se přiznati teď, že jsem nedoceňoval vřelost a moc citů Goetheových, že jsem považoval věc tak, že se Goetheovi podařilo — jako v tolika dřívějších případech — svou básní se vyléčiti z vášně nevčasné a že klidně, ba lhostejně v pozdější době hleděl na ni. Tomu tak ovšem nebylo, Goethovi zůstaly jeho city věrny až do hrobu. Kdo by tehdy se byl nadál scény takové, že Goethe v den posledních (82) svých narozenin, v den 28. srpna 1831, kdy ujel z Výmaru, aby ušel oslavám toho dne, a z Ilmenavy vystoupil na Gickelhahn a četl tu k slzám dojat vlastní verše, které tam napsal před více než půl stoletím: Warte nur, balde ruhest du auch, že na tomto útěku vzal s sebou tajně onu českou sklenici a s ní dva dopisy rodiny Levetzowovy, při nichž byly řádky Ulričiny, že u večer toho dne postaviv tu sklenici před se psal dopis paní Levetzowové, ujišťuje, že jeho smýšlení zůstává nezměnné.. Nezměnilo se již...

Kdybych to byl tušil, byl bych už tenkrát rozpoznal, že Goethova něžnost, s kterou mluví v posledních letech svých o Čechách, která působila mu, že téměř poslední dopisy své psal do Čech, poslední ten zájem o vše, co se ho z českých věcí dotkne, že má příčinu svou hlavně v tom, že to byla země, v níž meškala milená bytost, jež ji oblévala svým kouzlem.

Nebyla to pouze země, jejíž prameny ho léčily, kde se ocitl v pestré společnosti po suchoparu výmarském, kde geologické útvary ho za-

jímaly a přiměly k plodným studiím, kde díky špatnějšímu svému vzdělání mathematickému lépe cenili jeho optické práce než v protestantském Německu, kde měl přítele jako hr. Šternberka — ne, byla to pro něho země milenčina.

A těšíme-li se z této přízně největšího básníka světa k zemi naší, chovejme vděčnost také té, která má tak velkou zásluhu o ni; bezděčně, to je pravda, ale kdybychom vždy úzkostlivě rozeznávali, co je dílem člověka a co náleží náhodě, kdo z nás by obstál před tak přísným soudem? — Proto buďme vděčni a chovejme ve věrné památce, třeba že s vlídným úsměvem nad pruderií stařeny, tuto přivlastněnou dceru Čech, která spolu působila, že mezi zeměmi byly, jak nedávno pravil pravil R. M. Meyer, *Čechy* Goethovou poslední láskou.

Přírodovědecké sbírky zemí našeho mocnářství.

Antonín Nosek.

(Část další.)

Čáslav.

2. *Krakov.*

a) *Sbírky akademie věd**). Akademie sama vznikla ze spolku vědeckého r. 1815 založeného přičiněním knížete Czartoryského r. 1872. Místnosti jsou v ulici Slavkovské a chovají bohatou knihovnu (as 40.000 děl), sbírku rukopisů (as 1000) a sbírky předhistorické, archaeologické, jakož přírodopisné, převážně ze zemí polských, částečně i cizí (jihoamerické). V akademii zřízeny jsou t. zv. komise (na př. anthropologická a fysiografická).

Komise poslední sebrala rozsáhlé sbírky, které jsou doklady k publikacím akademie (Pamiętnik Akademii Umiejętnosci, sv. I.—XIX., Rozprawy Akademii, sv. I.—XXXVI., Sprawozdania komisyi fizyograficznej 33 svazky a Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie).

Sbírky přírodopisné umístěny jsou v 2. patře. Ve velikém sále jsou většinou sbírky zoologické a herbář (120 svazků s 50.000 kusy rostlin sbíraných prof. B. Kotulou, Dr. H. Zapałowiczem, prof. Dr. A. Rehmannem, Dr. F. Berdauem, Dr. S. Szyszyłowiczem, prof. A. Wagou a j.), koupí získané sbírky prof. Wagy (na př. brouci a jiný hmyz, měkkýši, jmenovitě slimáci atd.). Z lebek zajímavá jest lebka tura pižmového, jakož i lebka jevící znaky lebek tura domácího i předvěkého (Taurus primigenius). Rozsáhlé, ale posud neurovnané jsou sbírky geol.-palaeontologické, které většinou zůstávají nevystavené. Ze zpracovaného materiálu jsou tu vystaveny ukázky z Krakovska, z Tater, z Podtater a z Podolska.

---

*) Použito vedle osobního názoru, který mi usnadnil p. prof. Wl. Kulczinski i spisku Kraków pod względem lekarsko przyrodniczym. Recz opracowana na podstawie źródłowych materyałow przes Jos. Rostafińskiego. V Krakowie 1900.

Zastoupen jest útvar silurský, devonský, kamenouhelný, triasový jurský, křidový a třetihorní.

Starší útvary palaeozoologické zpracoval dr. S. Zaręczni, floru jurských ohnivzdorných lupků krakovských Dr. A. Raciborski, bílou juru krakovskou prof. Dr. Siemiradzki a podolskou prof. A. Alth, křídu krakovskou a východohaličskou juru (tython Rogoźniku a Maruszynie) Dr. S. Zaręczni, tertiér podolský Dr. W. Teisseyreg. Poukazuji i na práci S. Niedźwieckého: Przyczynek do geologii pobrzeża karpackiego v Galicyi zachodniej«.

Ze zoologických sbírek poutá pozornost ptactvo, většinou opět ze zemí polských. Většina ptactva pochodí ze sbírky hr. Kaz. Wodzického, která původně byla majetkem university krakovské. Ze vzácných ptákův jmenuji kajku (Somateris mollissima) a lyskonohy (Phalaropus hyperboreus a platycephalus), racky (Larus minutus a tridaktylus), datly (Dendrocopus leuconotus a tridaktylus), špačka růžového (Pastor roseus), sovu sněžní (Strix nivalis) a bělavou (Syrnium uralense) a sovu laponskou (Strix lapponica).

Ze ssavců vábí pozornost několik rysů haličských a zubr litevský vedle jiných nepatrných ssavců (Sminthus vagus), netopýrů (Vesperugo Nilsonii a j.). Z hadů zmije vraná (Vipera prester) a úžovka podplamatá (Vipera tesselatus var. hydrus) a z ryb vystavených spolkem rybářským jsou tam ryby oblasti černomořské Salmo hucho a Asprozingel. Obrovské jsou sbírky entomologické. Sbírka brouků má přes čtvrt millionu jednotníků cizích i domácích. Jádrem jsou sbírky prof. B. Kotuly a J. Rybińského. Vedle brouků jsou tam i sbírky hymenopter (prof. Dr. A. Wierzejského) a dipter věnovaných universitou (sbírka X. W. Grzegorzka). Z nižších zvířat jest tam sbírka hub (Dr. A. Wierzejského). Mnoho materiálu zoologického získáno koupí.

Sbírky mineralogické obsahují domácí i cizí minerály. Vystaveny jsou minerály domácí v malém sále. Pozornost budí dva balvany obrovské s krychlemi soli kamenné, ukázky z nalezišť soli k. (sůl vláskovitá), sylviny, kaluszity, anhydrity, sádrovce, smithsonity, síry, rudy měděné a železné (hinonity, pyrity), galenity, ozokerity a ukázky nafty a j. Zajímavé jsou i sbírky prof Wagy a jmenovitě prof. báňského a ředitele státních dolů v Chile, Ignáce Domeyky (na př. povětroně chilské, osmistěny arqueritu, proustity, hrouda ryzího stříbra, chlorid a jodid stříbra a j.).

b) *Universitní sbírky.***) Sbírky anthropologické a mineralogické má collegium zvané minus (ulice Gołębia č. 11), sbírky geologické, zoologické a sbírky srovnávací anatomie chová collegium physicum (ulice Jagiellońska. Ústav botanický s museem a zahradou jest v ulici Koperníkově čís. 25. Tamtéž jest ústav pro anatomii a fysiologii rostlin.

Geologické sbírky obsahují na 30.000 kusů, mezi nimi ukázky siluru podolského, karbonu a triasu krakovského, krakovské křídy, eocénu karpatského a tatranského, miocénu východohaličského. Zmínky

---

*) Viz Atlas geologiczny Galicyi. 7 svazků s 35 mapami.

**) Viz Sprawozdanie universytetu Jagiellonskiego, obsahující četná pojednání vědecká, vyšlá z ústavů universitních.

zasluhuje i sbírka recentních měkkýšů, na 3440 ukázek naftových ze 2351 místa, sbírky hornin a minerálů z Vesuvu a z Peru vedle jiných. Bohaté jsou sbírky zoologické, asi 16.000 druhů s 36.000 kusů. Sbírka hub sladkovodních, vycpaný orangutan a tur pižmový (Ovibos moschatus) vynikají. Ve sbírkách srovnávací anatomie jsou i osteologické praeparaty prof. A. Kozubowského.

Botanická zahrada jest rozsáhlá (2·5 ha) s 11 sklenníky.

K těmto ústavům se druží rolnické ústavy pro nauku o pěstování rostlin a chovu zvířat v collegium juridicum (ulice Grodzkiejska č. 53), opatřené pracovnami lučebními, sbírkami rostlin a zvířat (lebky!), jakož i s pokusnými poli a záhony.

c) *Z jiných sbírek* krakovských uvádím museum ústavu anatomického v Koperníkově ulici č. 12, museum knížat Czartoryskich r. 1880 do Krakova přenesené, v ulici Pijarzskiej č. 6 (oddíl anthropologický) a museum technologické v bývalém klášteře františkánském v ulici Grodzkiejské.

3. Zakopané v Tatrách. Malé místní museum prof. T. Chałubińského, které vedle ethnografického oddělení má i oddělení přírodopisné, obsahující ukázky přírodnin karpatských a botanickou zahrádku s rostlinami karpatskými. Herbář chová na 1000 kusů phanerogam p. a sbírku mechů tatr. Ssavců jest as 40 druhů (rys, medvěd, kočka divoká, vlk, Sminthus atd.) a ptáků as 250 druhů vedle malých sbírek jiných, zoologických, mineralogických a palaeontologických.

Ostatní musea zemská sbírají předměty ethnografické a archaeologické.

V. Přírodovědecké sbírky v Horních Rakousích.

1. *Linec.* Museum J. V. arciknížete Františka Karla, (Museum Francisco-Carolinum).*) Museum bylo založeno spolkem musejním téhož jména, který byl potvrzen císařem Františkem I. dne 19. listopadu 1833. Prvotní název spolku byl: Společnost vlasteneckého musea pro H. Rakousy a Solnohrady. Sbírky (dříve v soukromém domě) nyní jsou umístěny ve vlastním domě slohu renaissančního, zdobeném nádherným vlysem zdéli 110 m a výšky 2·4 m, představujícím hlavní výjevy z historie D. Rakous, počínaje dobou předhistorickou, a vystavěném nákladem více než 600.000 K. Správcem sbírek jest přírodozpytec a australský cestovatel Ondřej Reischek.

Sbírky přírodopisné umístěny jsou v 2. poschodí.

V síni XII. a XIV. jsou sbírky geologicko-palaeontologické, v síni XV. a XVI. mineralogické, v síni XVIII.—XXII. zoologické, a v síni XXIII. a XXIV. sbírky botanické.

Základem sbírek geologicko-palaeontologických jest sbírka cís. rady Fr. K. Ehrlicha, sbírka hornin věnovaná arcivév. Janem a r. 1858 zakoupená sbírka hor. správce Ramsaura z Hallstattu.

---

*) Použito: Führer durch das Museum... 1895 a Berichte des Museums Francisco-Carolinum (1.—58. 1899) Linecký Verein für Naturkunde vydává též své zprávy (Berichte 1.—28.), které, podobně jako Verhandlungen der k. k. zool.-bot. Gesellschaft in Wien obsahují hojné příspěvky k výzkumu země.

Prahory hornorakouské zastoupeny jsou hlavně ukázkami massivu z pr. břehu Dunaje, a to žulami jemnozrnnými a hrubozrnnými (Mathausen), pegmality, syenity, rulami, diority, jakož různými nerosty vtroušenými.

Útvary silurský až permský uloženy jsou jakožto podklad*) pod vynikající útvary mladší. Velmi mohutně zastoupen je v zemi spodní (vrstvy werfenské a gutensteinské) a svrchní trias. Vrstvy triasové mnohonásobně vržené se vyznačují zvláštní faunou, složenou z prvků prvohorních i druhohorních.

Spodní trias zastoupen jest ukázkami z nalezišť: Windischgarten-Spital, Salzberg u Hallstadtu. Charakteristická je zkamenělina Possidonomia aurita.

Vrstvy slambašské, hallstattské a sarsteinské náležejí svrchnímu triasu a jsou význačné ložemi slínů a jílů solinosných. Sbírky obsahují nálezy z: Aussee, Leislingalpe, Röthelsteinu, Sandlingu, Steinbergskoglu, Sommerkoglu, Taubensteinu a Schreyeralpe v Gossavsku, Hallstattu, Raschbergu, Teltschenu, Moosbergu, Roosmoosu u Ischlu, Goissernu, Sv. Agathy, Aussee-Salzbergu, Hambachu, Sv. Wolfgangu a Kendlklausgrabenu. Význačné jsou zkameněliny rodů Choristoceras, Arcestes, Pinacoceras Meternichi, Pithoceras, Nautilus, Ammonites tornatus a galeiformis, Auloceras, Monotis, Natica, Chemnitzia, Diplopora a j. Přechodní jsou nejhořejší vrstvy triasové t. zv. stupně rhaetského, tvořící skupinu Dachsteinu a Mrtvého pohoří: obsahují vápence a dolomity s nehojnými zkamenělinami a pokryty jsou namnoze vrstvami jurskými. Význačná jest mušle Megalodus trigneter (Kuhtritt), brachiopodi a Choristoceras. Ve východní části země tyto vápence zastoupeny jsou pískovci a lupky vrstev lunzských s ložisky uhlí.

Jurský útvar zastoupen jest předně spodními vrstvami liasovými. Tak zv. grestenerské vrstvy, podobné lunzským, obsahují zbytky fauny mořské i sladkovodní, jakož i hojné rostliny (Pechgraben u. Weyer) s ložisky uhlí (Haidingrovo alpské uhlí). Vrstvy téhož stupně spodního jsou vrstvy zvané 1. adnethské (Aspidoceras, Aegoceras, Harpoceras, Thyloceras, Orthoceras a jiné zkameněliny z Adnethu, Osternhorngebirge a Plassen u Hallstattu v červeném mramoru), 2. algavské se šedými a tmavě skvrnitými vápenci (rody: Nautilus, Atractes, Aegoceras, Ammonites Charmassei, planorbis, Pecten, Lima, Terebratella, Pholodonomya a j.) a 3. hierlatzské s mramory bíle a červeně žíhavými, řidčeji šedými, které vyplňují prohlubně vápenců dachsteinských (Hierlatzalpe u Hallstattu, Hinterschafberg s hojnými zkamenělinami), vesměs to usazeniny mořské.

Hojné jsou v zemi ostrůvky z vrstev střední a svrchní jury. Zastoupena jsou naleziště: Schwarzberg, Klausalpe, Plassen, Hambachgraben u Sv. Agaty u Goisernu, Prillerberg u Windischgarstenu (svr. jura). Krásné jsou kusy ammonitů Nerinaei a j. z vápenců plassenských (titton).

Útvaru křídového jsou podobné ostrůvky jako stř. a svrchní jury, fauna jeho není rázu středoevropského.

---

*) Lože železných rud pochází dle Vacka z doby permské, dle jiných z dob starších, silurské neb devonské.

Tak zastoupena jest spodní a střední křída (neocom) vrstvami aptychovými a rossfelderskými v okolí Išlu, Perneggu, Rettenbachu, na jezeře sv. Wolfganga. Za to hojná jest svrchní křída (gaultový stupeň), tvořená pískovci, slíny a vápenci se zkamenělinami mořskými, pobřežními a zřídka pevninskými a sladkovodními. Naleziště jsou Gossau, Eisenau a Gschliffgraben u Gmundenu a z Windischgartenu. Ložiska uhelná jsou u Neualpy a Sv. Wolfgangu. Pozornost budí kusy Hippurites, Nerinaea, Cyclolithes, Actaeonella, Sphaerulites, Crassatella, Natica circe, Cardium, Pecten, Exogyra, Nerita Cerithium, Fusus, Lima, Isocardium, obrovské Inoceramus, Diploctenum, Chama, Cuculaea, Tapes, Caprina, korály (Astraea, Parashaea, Hydrophora, Maeandrina a j.), Janira, Spondylus, Pholadonomya, Pterocera Haneri atd., většinou z Gossau. Ammoniti jsou řídcí.

V síni XVI. jsou uloženy hlavně útvary mladší, a to předem ukázky t. zv. flyšu, který tvoří malebné pahorky zalesněné na úpatí příkrých a holých velikánů alpských, a jichž geologické stáří mnohdy nesnadno určiti. Jsou to pískovce a slíny se střídající s řídkými a málo zřetelnými zkamenělinami (Inoceramus, Fucoidy) buď křidovými neb eocenními.

Význačný numulithy, ježky, kraby a korály eocen tvoří jen ojedinělé pánve Tak u Mattsee a Gmundenu (Gschliffgraben a Oberweis).

V úvalech mezi Alpami a massivem českým uložen jest neogen, který vysílá i pruhy podél řek hluboko do českého massivu (Freistadt). Hlavní hornina jest písečný jíl (Schlier) se sporými zkamenělinami. Místy vyskytují se lože písku křemitého, pískovců a krupníku. Ukázky schlierových zkamenělin hornorakouských jsou v museu hojné. Upozorňuji na naleziště Ottnang u Wolfseggu (skříň 24. a 25.), upomínající na vrstvy téhož stáří u Věličky v Haliči a Turina v Italii. Nepatrnější naleziště jsou: Ried, Mehrnbach, Mettmach, Wallern, Gaspoltshofen, Aistersheim, Breitenfurth u Welsu, dále naleziště zkřemenělých kmenů u Bachmanningu, Pichlu a Puchbergu u Welsu, pískovcové lože u Pergu a Wallsee (žebra sireny Halianassa Collinii v. Meyer, zuby a obratle žraloků, Carcharias megalodon a Lama, jakož i otisky listů), Gaisbach (Nautilus, Tapirus), Plesching u Lince (Squalodon, Cetotheriopsis a trup Halianassy), Wallsee (D. R. na pr. břehu Dunaje), Schärding, St. Florian, Kopfing, Eggerding, Siegharting a Raad (pobřežní fanna cirripedů, bryozoí, korallů, otisky ryb, terebratulí) a některá naleziště u Lince (zuby žraloků, ústřice, Pectines a j.). Nálezy jsou buď starší miocenní neb oligocenní. Diluvium a aluvium zastoupeny jsou částkami koster zvířat. Vystaven jest kel mamutí 2·5 m dlouhý z Mauthausenu. Sbírku doplňují ukázky půdy a jejího tvoření. Střední stojan 33. v síni XII. pokryt jest obrovskými ammonity Hallstattskými (Pinacaceras Metternichi, Arcestes, Phyloceras Cyrtoceras, Orthoceras, Ammonites tornatus) a hippurity.

Skříň 15. obsahuje alpské vápence údolí enžského bez ohledu na útvary, kterým náležejí.

Mineralogicko-petrografické sbírky v 5 odděleních nalézáme v síni XV.

Nejzajímavější jest oddělení 3. a 4., obsahující technické sbírky a sbírku minerálů hornorakouských a solnohradských.*) V oddělení technickém (III.) znázorněno dobývání sideritu na Železné hoře u Eisenerzu, kde se již přes 2000 let láme ruda železná. Lože v celku představuje čočku na 60 m vysokou. Zajímavý jest postup zvětrání sideritu, pseudomorfosy jeho, ukázky rud i železa v celém postupu zpracování, prahorní horniny podloží a to droby z vých. a svor ze západní části. Svrchu lože kryto jest horninou vrstev werfenských, obsahující shluky sádrovce. Dále vystaveny jsou zajímavé breccie vápenné i křemité, nerosty rudu doprovázející, jako aragonit, ankerit, chalkopyrit a limonit. Obraz vysoké peci, jakož i různé profily další objasňují. V témže oddělení jsou i zajímavé ukázky dolování na uhlí ve Wolfseggu-Thomasroithu a na sůl v Išlu a Hallstattu.

Vše jest doprovázeno výkresy, obrazy a modely. Nejobyčejnější jest sůl šedá neb červenavá. Řidší jest sůl čirá. Modrá barva soli závisí na dutinkách plyny naplněných, zelená pak barva pochodí od nástrojů bronzových. Jsou tu ukázky kusů uvnitř vodou naplněné a nerosty se solí se vyskytující, jako celá řada anhydritů a sádrovců, symonyit, muriacit, kieserit, selenit, polyhalit vedle slaných jílů a ukázek zvětralého melafyru.

Z domácích nerostů uvádím: allophan, anhydrit, allochroit, anthophyllit, asbest, baryt, beryl, bol, coelestin, glauberit, grafit, granát, jantar, kamennou sůl (jmenovitě zajímavé usazeniny a shluky z rour gradoven), lazurit, pikrolith, polyhalit, retinit, smaragd (Habachthal!), síra (Solnohradsko), strontianit, turmalin, živce, tremolit, titanit, vivianit a zeolith.

Všeobecnou sbírku nerostů dle systemu Grothova seřazenou nalézáme v síni XVI.

Krásný obraz země podává relief země zhotovený učiteli v měřítku 1 : 75.000. Jednotlivé útvary a převládající horniny jsou naznačeny. K tomu druží se neméně podařený relief Solné komory, zhotovený majorem šl. Pelikanem v měřítku 1 : 50.000 a omezující se jen na označení terrainu. Geognostický relief Wöhrlu jest vhodným doplňkem.

Zoologické sbírky jsou též v 2. poschodí a to v síních XVIII. až XXII. Cizí ptactvo jest v malé síni XVIII. Uvádím jen papouška nestora, kiwi (Apteryse Oweni), Stringops habroptilus z N. Zealandu pochodícího papouška, emu, nandu, oba s vajíčky, a vzácné tučňáky (Endyptus minor a nigritus). Ze síně té vkročíme do oddělení ptactva domácího (XIX.), které etiketami je rozlišeno na ptactvo hnízdící v zemi (O. Ö. červenou barvou) a na hosty v době stěhování nebo za tahů zimních (O. Ö. černou barvou provedené). Ze zajímavých uvésti sluší: Falco aesalon, Circus s. 3 sp., Buteo desertorum, Aquila naevia, Circaetos gallicus, Syrnium uralense, Scops Aldrovandi, Parus cyanea a biarmica, Pastor roseus, Picus tridactylus, Bonasius silvestris, řada Lagopus alpinus, Otis tarda a tetrax, Strepsilas interpres, Haematopus

*) Viz program reálky solnohradské z r. 1878 (E. Fuegger: die Mineralien des H. Salzburgs) a program gymnasia lineckého z r. 1887 (H. Commenda: Übersicht der Mineralien Oberösterreichs).

ostralegus, Oedicnemus crepitans, Numenius arquatus, Limosa aegocephala, Gallinago gallinula, major, rustica, Totanus fuscus, glottis, calidris, glareola, Himantopus, husy: Anser segetum, griseus, albifrons, Tadorna casarca, kachny: Anas clypeata, strepera, sponsa, marila, ferina (řada), cristata, boschas (četné variety), glaucion (řada), fusca, nigra, glacialis (3 ex.), acuta, nyroca (2 ex.), rufina (2 ex.), albiola, Somateria mollisima, Cygnus musicus, Mergus (3 sp.), Larus tridactylus, fuscus a canus (četný), Xema minuta, Lestris parasitica, pomarina a Buffonii, Colymbus glacialis vedle jiných obyčejných.

Příklady albinismu dlaska, straky a koroptve.

Nejcennější ozdobou sbírek jsou 2 skupiny. Prvá představuje papouška Stringops habroptilus (č. 1.—3.) a jeho var. alpinus (č. 4.—6.), druhá pak kiwiho (Apteryx australis č. 1.—2., Bulleri č. 3.—5. a Oweni č. 6.—8.) s hnízdem zmenšeným s 1 vajíčkem (č. 9.).

Sbírky ostatních zvířat (vyjímaje hmyz) jsou malé a jsou umístěny v síni XX.

Z domácích ssavců jsou 2 vlci z let 60.—70. (typu uherského a ruského), 2 bobři z Podunají (z let 60), Lepus variabilis (v šatě letním a zimním), 2 kamzíci domácí a 2 kozorožci ze Savojska. U drobných ssavců jsme postřehli veliké mezery (3 netopýři!). Z cizích ssavců našli jsme tam lenochoda 2prstého, pak kostry lví a medvědí. K zajímavostem náleží lebka maorská, srostlé 2 hlavy telete, albín lišky a srnce a asi 10 koster ssavců většinou domácích. Pěkné jsou sbírky plazů (na 70 druhů domácích i cizích), obojživelníků (na 20 druhů, Rana arvalis, Salamandra atra), ryb (úhoř v zemi vychovaný), většinou adriatických, něco hlavonožců z téhož moře, měkkýšů (pěkná sbírka rodu Unio, as 24 druhů domácích) a j. zvířat. Mnohé možno ještě doplniti.

Sbírky entomologické (síň XXI. a XXII.) chovají brouků as 18.000 druhů, motýlů as 2000 druhů, blanokřídlých (hymenoptera) 700 druhů, rovnokřídlých (Orthoptera) 400 druhů, chobotnatých (Rhynchota) 700 druhů a dvojkřídlých (Dipter) asi 1000 druhů. K nim se druží ukázky požerek hmyzových, zakoupené u známého coleopterologa E. Reittra v Paskově (Morava), sbírka suchých stonožek, štírů, pavouků, sbírka hnízd a j.

V síni XXIII. a XXIV. jsou botanické sbírky pocházející z herbářů: J. v. Moora (dle Reichenbacha uspořádaný ve 2 oddílech: domácím a evropském), Dr. J. Duftschmida (Flora von O.-Österreich ve 4 svazcích dle Löhra uspořádaný), Dr. J. S. Pötscha, K. Schidermayera (kryptogamy),*) faráře Fr. Oberleitnera (alpské rostliny) a Richarda Hinterhubra.

K těmto herbářům se druží známá Kernerova Flora exsiccata etc. Bohatá jest sbírka dřev ve tvaru knih (as 100 kusů). Praehistorické nálezy obsahují mnohé přírodniny, jako kosti, parohy, rohy, zuby atd.

2. *Hallstatt.* Tamější spolek musejní zřídil domácí museum v starobylé věži kamenné, pramálo vlhkostí svou k účelům musejním se hodící. Vedle pěkných starožitností keltických a římských jsou tam i sbírky mineralogicko-palaeontologické. V přízemí jsou 3 skříně.

*) Viz jeho pojednání o kryptogamech hornorakouských ve Verhandlungen der k. k. zool.-bot. Gesellschaft in Wien 1872 a 1894.

V 1. skříni jsou zkameněliny triasové z vrstev šlambašských (korály ze Steinbergkoglu), zkameněliny spodní jury (Hierlatz, Somerau a Steinbergskogl), jakož i křídové zkameněliny z Gossau (Nerienne, korály voštinaté, Hippurites). V 2. skříni jsou uloženy krápníky z Grubbergu, korály, rohovce, hallstattské zkameněliny ze Steinbergkoglu. Pěkné jsou veliké kusy nabroušených ammonitů a desky broušené s průřezy jejich. Další ukázky jsou lasturnaté vápence ze Schlierschlunghöhe na Solné Hoře (Salzbergu) u Hallstattu a hallstatské vápence ze Somerauikoglu tamže (hojné amonity; mezi drobnými 2 obrovské kusy). V 3. skříni jsou ukázky soli kamenné různobarevné. K soli se druží nerosty: muriacit, glyserith, polyhalit, sádrovec, anhydrit, magnesit, květ železný, kyz arsenový, leštěnec olověný a talek. V prvém poschodí mezi starožitnostmi jsou 2 reliefy sádrové: Hallstatt s Dachsteinem a Dachstein s gossavským údolím.

3. *Išl.* Museum má místnosti v Schulgasse ve školní budově v přízemí ve 3 malých světnicích. Většinou jsou tu sbírky domácích předmětův ethnografických, skříň pompejských, egyptských a j. starožitností. Sbírky přírodopisné skládají se z malé sbírky ptáků bez určitého naleziště (drop Otis tarda, potáplice Colymbus glacialis, orel Aquila Clanga a j.), z několika kousků ssavcův a četných lihových praeparátů zvířat adrijských (Bonellia viridis, ryby, sepie atd.), které jsou v lahvích různého tvaru i velikosti uloženy. Zajímavá jest za to sbírka palaeontologická, bohužel neurčená. Zkameněliny jsou triasové (Hallobia a četní ammoniti), křídové z Gossau, jurské z Brihlgraben a neogenní z okolí Sv. Wolfganga — celkem 8 skříní. Pěkná jest deska vybroušená s ammonity a mramory z okolí Išlu. Zmínky zasluhují i jezerní shluk řasy Aegagropila Santeri (z Ebensee), zv. Seeknödl, malá sbírka plžů (as 30 druhů) a nálezy kolových staveb z Wolfsecku. Reliefy Solné Komory, Ischlu a Dachsteinu jsou pěkně provedeny.

4. *Kremsmünster.* Sbírky v tamějším proslulém klášteře benediktinském jsou vlastně sbírky gymnasijní. Při zařizování a doplňování bylo přihlíženo již k potřebám širším a tak sbírky školní představují velmi pěkné museum domácích i cizích přírodnin. Sbírky jsou umístěny ve věži hvězdárny. Vstupenky po 20 kr. vydává vrátný při hlavním vchodě. V přízemí jsou sbírky petrografické. Ze sbírek palaeontologických uvádím zbytky medvěda jeskynního velmi hojné (5 celých lebek, lebku s obroušenými kly, řadu kostí zvířat dospělých i embryí) z lomu Settermayerova u Kremsmünsteru, křídové zkameněliny ze sev. Čech, Karpat a Alp, vesměs prof. Laubem určené, silurské zkameněliny z Čech (Ceratocaris bohemicus, obrovský Asaphus a j.), Scalpellum Pfeifferi ze schlieru,*) devonské zkameněliny z Eifflu zkameněliny z flyšu rakouského (četné fucoidy), crinoidy severoamerické (Ferbesocrinus, Cyathocrinus), zkameněliny z Buštěhradu a Bíliny a j.

V poschodí jsou umístěny neméně bohaté sbírky mineralogické. Zajímavé jsou krápníky z Kremsmünsteru, veliký topas a uvarovit z Uralu, meteority (Tábor! Broumov), krystalované zlato a platina, beryl s plochami ukončujícími, démant v mateční hornině atd.

*) Pojmenované ke cti kustoda sbírek prof. P. Anselma Pfeiffra, známého botanika v Kremsmünsteru. Druhý exemplář jest ve Vídni.

Z 9000 kusů minerálů vystaveno jest 3000 kusů. Sbírky zoologické jsou ve 4. poschodí. Z ptactva uvádím jen domácí věci: Oedicnemus crepitans, Cormoranus carbo, Aquila clanga, Gypaetus barbatus, Gyps fulvus, albín Podiceps minor, Xema tridactyla. Obsáhlá je sbírka kolibříků, papoušků, kurů (bažant Amherstin). Ze ssavců zajímá nejvíce albín vrápence Hipposideros minor, Myrmecophilus quadridactylus, Arctomys bobac z Tibetu, bobr a medvěd od hranic českých, rohy kozoroha z H. Rakous.

Bohatě zastoupeny jsou i ostatní třídy živočichů. Upozorňuji na bohatou sbírku měkkýšů domácích (scalaroidní forma Helix arbustorum) a 3 skříně skleněných modelů Blažkových.

V 5. poschodí jsou uloženy sbírky motýlů, brouků (14.000 kusů) a j. hmyzu. Tam najdeme sto let starou sbírku motýlův a napodobeniny hmyzu z Číny. V téže místnosti chová se i rozsáhlý herbář, obsahující rostliny domácí (Flora exsiccata austro-hungarica) i cizí. Sbírky domácího hmyzu jsou žákům přístupny podobně jako jiné sbírky, urovnané v zaskleněných skříních.

(Pokračování příště.)

Poznámka o řešení rovnic.

A. Strnad.

Hora Kutná.

V počátcích nauky o rovnicích namítá se otázka, kterými výkony lze změniti a zjednodušiti tvar rovnice tak, aby tím ani počet kořenů ani hodnota jich změny neutrpěly. Zejména jde o to, připouští-li pravidlo, že není dovoleno násobiti rovnici výrazem neznámou obsahujícím, výjimku v tom smyslu, že dovoleno jest rovnici násobiti nejmenším společným násobkem jmenovatelů všech zlomků v rovnici se vyskytujících, byť i jmenovatelé tito byli funkcemi neznámé.

Otázka tato byla již před lety předmětem diskusse v listech věnovaných didaktice mathematiky (Bourget, Journal des mathématiques élémentaires; Hoffmann, Zeitschrift für mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterricht a j.) Také zesnulý prof. Koštěnec zevrubně a případně věc vyložil v Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky (ročn. XV. 1886, str. 16). Výsledky rozprav těchto zůstaly však nepovšimnuty od spisovatelů některých našich učebných knih algebry. Tak Machovec ve své Algebře (vydání pro realky, 1886) jednaje o dovolených změnách rovnice tvrdí a na některých příkladech ukazuje (str. 153—154), že »dovoleno jest rovnici násobiti nejmenším společným násobkem všech v rovnici se vyskytujících jmenovatelů.« Také v nejnovější učebnici Taftl-Soldatově s týmž výrokem se setkáváme (vydání pro realky str. 76., vydání pro gymnasia str. 91.). Naproti tomu čteme v Hozově Algebře (str. 88): »Jsou-li členy rovnice zlomky, jichž jmenovatelé obsahují neznámou, není

vždy dovoleno násobiti obě strany rovnice nejmenším společným násobkem jmenovatelů.«

Jelikož sporná tato otázka věcně jest důležita a také po stránce methodické uvážena býti zasluhuje, nebude snad zbytečno, když k ní blíže přihlédneme a několika příklady ji objasníme. — Majíce řešiti rovnici algebraickou, jež není dána ve tvaru normálním nahražujeme ji postupně rovnicemi, které tvaru tomu se přibližují, až posléze dospějeme k rovnici normálné

$$X = o,$$

jejíž levá strana jest racionalnou celistvou funkcí neznámé. Při tom sluší míti na zřeteli, jsou-li všechny tyto fase dané rovnice vespolek rovnomocnými (ekvivalentními). Takovými slovou jak známo dvě rovnice, jsou-li všechny kořeny jedné rovnice též kořeny druhé a naopak. Násobíce rovnici nejmenším společným násobkem jmenovatelů zlomků v ní se vyskytujících neobdržíme vždy rovnici rovnomocnou k dané. O tom přesvědčí nás tato úvaha:

Budiž dána rovnice

$$\frac{A}{P} = \frac{B}{Q}, \tag{1}$$

v níž A, B, P, Q jsou rationalné celistvé funkce neznámé x. Položme

$$P = pM, \quad Q = qM,$$

kdež M jest největší spol. míra mnohočlenů P, Q; potom jest

$$N = pqM$$

nejmenší společný násobek těchto jmenovatelů. Uvedeme-li obě strany rovnice na tohoto jmenovatele, jest

$$\frac{Aq - Bp}{N} = O \tag{2}$$

rovnice rovnomocná s (1), od které se jen tvarem liší. Nemusí však nutně rovnice (1) býti rovnomocnou s rovnicí zlomků zbavenou

$$Aq - Bp = O, \tag{3}$$

neboť tato rovnice (3) může míti kořen, jenž jest též kořenem rovnice $N = o$, ale ne kořenem rovnice (2) neb (1).

Můžeme totiž klásti obecně

$$Aq - Bp = m\,(x-a)\,(x-b)\,(x-c)\ldots(x-l)$$
$$N = n\,(x-\alpha)\,(x-\beta)\,(x-\gamma)\ldots(x-\lambda)$$

načež rovnice (1) jest rovnomocna s rovnicí (2), psanou ve tvaru

$$X \equiv \frac{m\,(x-a)\,(x-b)\,(x-c)\ldots(x-l)}{n\,(x-\alpha)\,(x-\beta)\,(x-\gamma)\ldots(x-\lambda)} = o; \tag{3}$$

při tom počet linearných činitelů v čitateli nemusí býti týž jako ve jmenovateli.

Není-li žádná z hodnot $a, b, c, \ldots, l$ rovna žádné z veličin $\alpha, \beta, \gamma, \ldots, \lambda$, potom kořeny $a, b, c, \ldots, l$ rovnice (4) jsou též kořeny rovnice (3), (2) i (1) a rovnice tyto jsou rovnomocny. V případě tomto jest rovnice (1) neb (3) správně řešena, násobíme-li obě strany její nejmenším společným násobkem N. Kdyby však bylo na př. $a = \alpha$, tak že při této hodnotě čitatel i jmenovatel výrazu X současně nabývají hodnoty rovné nulle, jest sice a kořenem rovnice (3), ale není kořenem rovnice dané, poněvadž není též kořenem rovnomocné s ní rovnice (4). Levá strana této rovnice při $a = \alpha$ nerovná se totiž nulle, nýbrž objevuje se ve tvaru $\frac{0}{0}$, jehož hodnota v případě tom jest

$$X = \frac{m\,(a-b)\,(a-c)\ldots(a-l)}{n\,(a-\beta)\,(a-\gamma)\ldots(a-\lambda)}.$$

Ale předpokládejme, že jest splněna podmínka

$$a = b = \alpha;$$

potom hodnota posledního zlomku jest nullou, $a = b$ jest kořenem všech rovnic od (1) do (4).

Tak tomu jest vždy, kdykoli některý linearný činitel jmenovatele obsažen jest ve vyšší mocnině v čitateli než ve jmenovateli.

Kdyby na př. levá strana rovnice (4) byla

$$\frac{m\,(x-a)^3\,(x-d)\ldots(x-l)}{n\,(x-\alpha)\,(x-\beta)\ldots(x-\lambda)},$$

jest a kořenem rovnice (1), a to kořenem dvojnásobným.

Výsledek našich úvah jest tedy tento:

Rovnici obsahující zlomky, jichž jmenovatelé jsou funkcemi neznámé, není vždy dovoleno násobiti nejmenším společným násobkem těchto jmenovatelů, žádáme-li, aby vznikla rovnice rovnomocná s rovnicí danou. Vyjde-li z rovnice zlomků takovým násobením zbavené kořen, který činí rovným nulle jmenovatele některého z oněch zlomků, jest třeba teprve zvláště vyšetřiti, vyhovuje-li kořen ten také rovnici původně dané.

K objasnění uvedeme některé *příklady:*

1). Budiž řešiti rovnici

$$\frac{5}{x-1} + \frac{4x}{x-2} = \frac{7x+10}{x^2-x-2}.$$

Násobíme-li rovnici nejmenším společným násobkem jmenovatelů, jenž jest

$$N = (x-1)\,(x+1)\,(x-2),$$

obdržíme rovnici

$$4x^3 - 2x^2 - 12x = o,$$

jejíž kořeny jsou

$$x_1 = o,\ x_2 = -\tfrac{3}{2},\ x_3 = 2.$$

Z kořenů těch jen první dva vyhovují rovnici původní, jak dosazením přesvědčiti se můžeme. Nevyhovuje však hodnota třetí, kterou dosadíce dostaneme

$$5 + \infty = \infty.$$

Jelikož hodnota symbolu $\infty - \infty$ jest obecně neurčitá, jest vyšetřiti, rovná-li se v daném případě číslu 5. Jest však

$$U \equiv \frac{7x+10}{x^2-x-2} - \frac{4x}{x-2} = \frac{-4x^2+3x+10}{x^2-x-2}$$

$$= \frac{-(x-2)(4x+5)}{(x-2)(x+1)} = -\frac{4x+5}{x+1},$$

tedy při $x = 2$ jest $U = -\frac{13}{3}$ a nikoli 5.

Správné řešení dané rovnice dálo by se tudíž takto:

Annullujme rovnici a všechny členy uveďme na společného jmenovatele. Tím obdržíme

$$X \equiv \frac{4x^3 - 2x^2 - 12x}{(x-1)(x+1)(x-2)} = o$$

čili

$$X \equiv \frac{2x(2x+3)(x-2)}{(x-1)(x+1)(x-2)} = o$$

Kořeny této rovnice jsou

$$x_1 = o,\ x_2 = -\frac{3}{2},$$

ale ne $x = 2$; při této hodnotě není $X = 0$, nýbrž $X = \frac{28}{3}$.

2). $$\frac{6x^2}{(x-1)(x-2)} - \frac{21x}{(x-1)(x-3)} + \frac{39}{(x-2)(x-3)}$$

$$- \frac{15}{(x-1)(x-2)(x-3)} = x + 1.$$

Uvedeme-li všechny členy na společného jmenovatele, obdržíme k dané rovnici rovnomocnou

$$X \equiv \frac{(x-2)^2(x-3)(x-4)}{(x-1)(x-2)(x-3)} = 0.$$

Vynecháním jmenovatele vznikla by rovnice mající kořeny

$$x_1 = x_2 = 2,\ x_3 = 3,\ x_4 = 4;$$

z těch však jen dvě hodnoty

$$x'_1 = 2,\ x'_2 = 4$$

vyhovují rovnici původní. Že této hodnota $x = 3$ nečiní zadost, patrno z toho, že při $x = 3$ není $X = 0$, nýbrž $X = -\frac{1}{2}$.

3). Jiné příklady:

α)
$$\frac{x-1}{x} - \frac{x-4}{x-1} + \frac{3x-2}{x^2-2x} = 0.$$

čili
$$\frac{x(5x-8)}{x(x-1)(x-2)} = 0;$$

$$x_1 = 1{\cdot}6,\ x_2 = \infty,\ \text{ale ne } x = 0.$$

β)
$$1 - \frac{2x}{x^2+x-2} + \frac{2x}{x^2-x-6} + \frac{2x}{x^2-4x+3}$$
$$= \frac{10x}{x^3-2x^2-5x+6}$$

čili
$$\frac{(x-1)(x-2)(x+3)}{(x-1)(x+2)(x-3)} = 0;$$

$$x_1 = 2,\ x_2 = -3,\ \text{ale ne } x = 1.$$

γ)
$$\sqrt{\frac{x-2}{x-3}} - 3\sqrt{\frac{x-3}{x-2}} = \frac{x+1}{\sqrt{(x-2)(x-3)}}$$

čili
$$\frac{(x-2)(x-4)}{\sqrt{(x-2)(x-3)}} = 0;$$

$$x_1 = 2,\ x_2 = 4.$$

Jak zjednodušiti žákům syllogistiku?

Úvaha logicko-didaktická. Napsal dr. **Jan Havránek.**

Hradec Králové.

(Dokončení.)

O závěrech.

§ 27. Přistupme nyní k závěrům. Pravidla jsou tato: 1. Vzhledem ke kvalitě: *a*) Z návěstí pouze kladných jsou závěry pouze kladné (barbara, darii; darapti, datisi, disamis; bamalip, dimatis). *b*) Je-li jedna

návěst kladná a jedna záporná, je závěr záporný (celarent, ferio; camestres, baroco, cesare, festino; felapton, ferison, bocardo; calemes, fesapo, fresison). 2. Vzhledem ku kvantitě: *a)* Z návěstí všeobecných jsou závěry v I. a II. figuře všeobecné (barbara, celarent; camestres, cesare), ve III. částečné (darapt*i*, felapt*o*n), ve IV. i všeobecné i částečné (calemes; bamal*i*p, fesap*o*). *b)* Je-li jedna návěst všeobecná a jedna částečná, je závěr částečný (darii, ferio; baroco, festino; datisi, disamis, ferison, bocardo; dimatis, fresison.)

Tato pravidla shrnují se obyčejně v jedno pravidlem: conclusio sequitur partem debiliorem. Tomuto sice úsečnému, ale ne zcela přesnému pravidlu nutno dobře rozuměti. Má sice vzhledem k pravidlům: 1. *b*) a 2. *b*) přesnou platnost, ale vzhledem k: 1. *a*) a 2. *a*) není případné, neboť jsou-li obě návěsti kladné, nemůžeme mluviti o tom, že by některá — ovšem jen vzhledem ke kvalitě — byla debilior; rovněž ne, jsou-li obě všeobecné — ovšem jen vzhledem ke kvantitě. Zajímavo jest, že pravidla: 1. *a*), 1. *b*) a 2. *b*) vůbec, ale pravidlo 2. *a*) jen vzhledem k I. a II. f. a vzhledem ke calemes jsou přirozená. Naproti tomu pravidlo: 2. *a*) vzhledem k III. f. a vzhledem k bamalip a fesapo nás překvapuje. Již Aristoteles upozornil na zvláštnost, že konkluse jest někdy i tenkráte debilior, jsou-li obě praemissy všeobecné; též řekl, že závěr obecný musí plynouti i z návěstí obecných. Úsečná a přesná slova jeho jsou v Anal. pr. l. I. c. 24 p. 41 b 25: *ἐὰν μὲν ᾖ τὸ συμπέρασμα καθόλου, καὶ τοὺς ὅρους ἀνάγκη καθόλου εἶναι, ἐὰν δ' οἱ ὅροι καθόλου, ἐνδέχεται τὸ συμπέρασμα μὴ εἶναι καθόλου.*

Z toho, jak z předcházejícího je patrno, že nejen conclusio sequitur partem debiliorem, nýbrž i, že někdy je debilior, než pouhé praemissy naznačují, snadno se vyrozumívá, že cennějších závěrů je méně než méně cenných. Jest pak závěr *A* při modu pouze jednom (barbara), *E* při čtyřech (celarent; camestres, cesare; calemes), *I* při šesti (darii; darapti, datisi, disamis; bamalip, dimatis), *O* při osmi (ferio; baroco, festino; felapton, ferison, bocardo; fesapo, fresison).

Pozn. 1. Modus, při němž je nejcennější závěr *A*, začíná se první souhláskou v abecedě (*B*); mody, při nichž je závěr *E*, jenž dle ceny jest na místě druhém, souhláskou druhou (*C*); mody, při nichž jest závěr *I*, jenž jest na třetím místě, třetí (*D*) [jen při bamalip jest *B*]; konečně mody, při nichž jest nejméně cenný závěr *O*, čtvrtou souhláskou abecedy (*F*) [jen při baroco a bocardo je *B*] Srv. § 22.

Pozn. 2. K těmto 19 závěrům připočítávají se někdy ještě tyto: barbar*i*, celar*o*nt; camestr*o*s, cesar*o*; calem*o*s. Ale neprávem, neboť jsou to pouhé důsledky z barbara, celarent; camestres, cesare; calemes. Ovšem dobře jest žákům se zmíniti i o těchto důsledcích.

§ 28. Než tuto část ze všech nejdůležitější dokončíme, zbývá nám podati ještě dva celkové přehledy. Jsou to:

A) Celkový přehled vzhledem k závěrům.

Závěr *A* jest možný pouze v I. fig., je to modus barbara. Závěry *E* lze uvésti na typus jeden, obrátíme-li jen vhodně soudy *E* a přemístíme-li, kde je toho potřebí, praemissy. Ze závěrů *I* bamalip lze převésti na barbara, obrátíme-li konklusi, darapti má svůj typus, mody

darii a datisi, disamis a dimatis lze převésti na typus jeden, vhodně-li obrátíme soud *I*, a kde je potřebí, přemístíme-li praemissy. Ze závěrů *O* ferio, festino, ferison a fresison vhodným obrácením soudův *I* a *E* lze převésti na typus jeden, také felapton, fesapo a i bocardo lze převésti na typus jeden, baroco má svůj typus. Znázornění (srv. Lindner, Lehrbuch der formalen Logik, str. 90 a 91, 6. vyd. Ve Vídni, 1885):

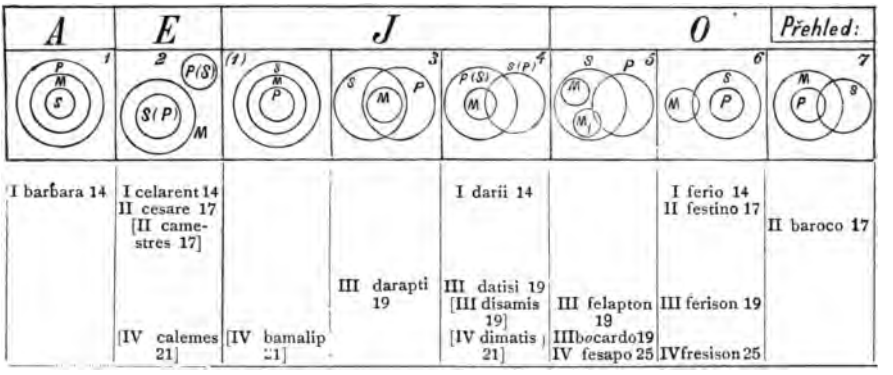

Vysvětlení. Ke každému modu připojili jsme číslici jednu římskou (značí figuru) a jednu arabskou (značí § této práce), aby snadněji mohl býti srovnán typus se všemi možnostmi. Závorky značí, že byly přemístěny praemissy; u znázornění modu bamalip dali jsme »1« do závorek, abychom označili závislost toho modu na barbara. Číslice arabská u znázornění značí jich nejpřirozenější pořádek. U modu bocardo odchylný od typu člen střední označili jsme takto: M^1.

B) Celkový přehled vzhledem k figurám.

§ 29. I. f. (4)				II. f. (4)				III. f. (6)					
a) *M a P*		*M e P*		*P a M*		*P e M*		*M a P*	*M i P*	*M e P*		*M o P*	
S a M,	*S i M*	*S a M*,	*S i M*	*S e M*,	*S o M*	*S a M*,	*S i M*	*M a S*, *M i S*,	*M a S*	*M a S*, *M i S*,		*M a S*	
S a P,	*S i P*	*S e P*,	*S o P*	*S e P*,	*S o P*	*S e P*,	*S o P*	*S i P*		*S o P*			
b) 1. bar-	2. da-	3. ce-	4. fe-	1. ca-	2. ba-	3. ce-	4. fe-	1. da-	2. da-	3. di-	4. fe-	5. fe-	6. bo-
ba-	ri-	la-	ri-	me-	ro-	sa-	sti	ra-	ti-	sa-	la-	ri-	car-
ra	i	rent	o	stres	co	re	n_o	pti	si	mis	pton	son	do
c) nec maior				sit specialis				všecky soudy					
sit minor affirmans				všecky soudy una negans esto (návěsti jsou opačné kvality)				*sit minor affirmans*					
závěry všecky				z. záporné				conclusio sit specialis					

Pozn. Conclusio sequitur partem debiliorem.

U modu barbara pravidlo to se nehodí.

U darapti a felapton vzhledem ke kvantitě conclusio jest debilior, než z praemiss by se zdálo nutno. Sr. § 27.

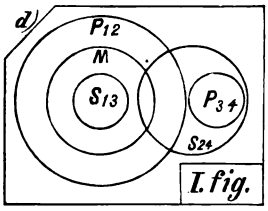

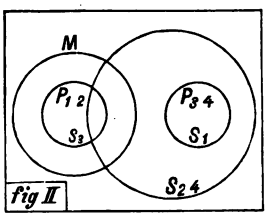

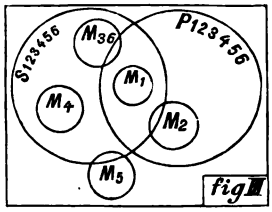

Sr. v § 28. vyobr. 1 a 4, 2 a 6.

Sr. v § 28. vyobr. 2 a 7, 2 a 6.

Sr. v § 28. vyobr. 3, 4 a opět 4; 5 6 a opět 5.

Pozn. Znázorňují se zcela stejně: *a*) v I. fig. darii (2) a ve III. datisi (2); *b*) v I. f. celarent (3) a ve II. cesare (3); v I. ferio (4), ve II. festino (4) a ve III. ferison (5).

e) Nota (*P*) notae (*M*) est etiam nota rei ipsius (*S*).	Repugnans (*P*) notae (*M*) repugnat etiam rei ipsi (*S*).	Ne ze spojiti dva podměty (*S*, *P*), z nichž jeden týž znak (*M*) má, druhý nemá.	Poněvadž dva výroky (*S*, *P*) jsou v témž pojmu (*M*), nemohou se zcela vylučovati, čímž jest nutný závěr J.	Poněvadž znaky výroku *P* v *M* nejsou, znaky však *S* jsou, nemohou býti znaky ty (*P*) aspoň v těch *S*, v nichž jsou znaky *M* čímž je nutný závěr *O*.

Pozn. Tato pravidla mají platnost i tenkráte, je-li dolní návěstí soud částečný; ale pak jest také závěr částečný.

Pozn. Obě pravidla mají platnost i tenkráte, je-li jedna návěst (ale jen jedna) soud částečný.

f) barbara	celarent	camestres	cesare	darapti	felapton
g) darii	ferio	baroco	festino	datisi	ferison
				disamis	bocardo
h) barbari	celaront	camestros	cesaro	θ	θ
ch) [bamalip]	[camenes]	cesare	camestres	darapti	θ
[dimatis]	θ	θ	θ	disamis	θ
				datisi	θ

Vysvětlení. U každé fig. arabská číslice značí: *a*) počet platných modů v té figuře, *b*) přirozené jejich pořadí. Kde je *a*), jsou vzorce; kde *b*), pojmenování; kde *c*), pravidla k praemissám a závěrům; kde *d*), znázornění kruhy (důkazy z rozsahů); kde *e*), důkazy z obsahů; kde *f*), základní mody; kde *g*), vedlejší mody; kde *h*), důsledky ad subalternatam; kde *ch*), důsledky obratem závěrů.

Pozn. Figuru IV. zde pomíjíme.

II. Úsudky kategorické složené.

Co jest to úsudek složený?

§ 30. Závěr některého úsudku jednoduchého, připojíme-li k němu vhodnou praemissu jinou, lze pokládati za praemissu a učiniti závěr nový. Připojíme-li také k tomuto vhodnou praemissu jinou, můžeme si vytvořiti další závěr. Takto lze pokračovati. Vznikne tak zvaný řetěz úsudků. Úsudky jednotlivé slují články. Dle jejich počtu je řetěz dvojčlánkový, trojčlánkový atd. Článek předcházející slove nadúsudek (prosyllogismus), následující podúsudek (episyllogismus).

Pozn. Týž článek je vzhledem k předcházejícímu podúsudkem, vzhledem k následujícímu nadúsudkem.

Řetěz úsudků je dvojího druhu: *a*) Jsou-li závěry nadúsudků horními návěstmi podúsudkům, je to řetěz sestupný (synthetický, progressivní); *b*) jsou-li dolními, vzestupný (analytický, regressivní). Retěz druhu prvého byl jmenován sestupným proto, že, vycházejíce od pojmu *P*, jenž často bývá nadřaděný, postupujeme k pojmu *S*, jenž obyčejně bývá podřaděný. U řetězu vzestupného počínáme si opačně, začínáme totiž pojmem *S* a končíme pojmem *P*. Řetěz sestupný synthetickým slove proto, že od pojmu *P* k *S* přicházíváme determinací; řetěz vzestupný analytickým, že od *S* k *P* přicházíváme abstrakcí (rozborem). Nejvíce typický řetěz úsudků a nejdůležitější je ten, jenž je sestaven z modů: barbara.

Znázornění, příklad a vzorec řetězu tohoto

a) sestupného:

I. čl. pros.
- Oa *P* bar- (návěst horní)
- N a O ba- (» dolní)
- N a *P* ra bar-(závěr n. horní)

II. čl. epis. pros.
- M a N ba- atd.
- M a *P* ra bar-

III. čl. epis.
- S a M ba-
- S a *P* ra

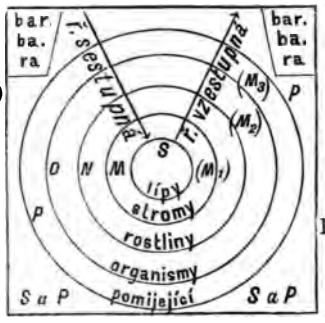

b) vzestupného:

I.
- S a M ba- (návěst dolní)
- M a N bar (» horní)
- S a N ra ba- (závěr n. dol).

II.
- N a O bar-
- S a O ra- ba-

atd.

III.
- O a P bar-
- S a *P* ra

Pravidla usuzování.

§ 31. Řetězy úsudků se řídí těmito pravidly: 1. Středních pojmů *[M (= M_1), N (= M_2), O (= M_3)]* je tolik, kolik má řetěz článků; každý totiž nový článek vyžaduje nového pojmu středního. 2. Modus podúsudku závisí na modu nadúsudku. 3. Nadúsudkem může býti kterýkoli platný modus.

Nejdůležitější jest pravidlo druhé. Dosah jeho vynikne takto: *a*) Při řetěze sestupném (jde o návěst horní) podúsudek se vyjadřuje jenom mody figury I. a III., a to z důvodu toho, že týž výrok (*P*), aby usuzování bylo možné, musí býti ve všech návěstech výrokových a ve všech závěrech (podmět v závěru nadúsudku jest v podúsudku členem středním).

Figura

I.	II.	III.	IV.
MP	*PM*	*MP*	*PM*
SM	*SM*	*MS.*	*MS*

S P

b) Při řetěze vzestupném (jde o návěst dolní) podúsudek se vyjadřuje jen mody figury I. a II, a to z důvodu toho, že týž podmět (*S*), aby usuzování bylo možné, musí býti ve všech návěstech podmětných a ve všech závěrech (výrok v závěru nadúsudku je v podúsudku členem středním); neb toliko při těchto figurách je *S* i v závěru i v návěsti podmětné podmětem. Znáz.; viz též znáz. v § 30.

Také je zajímavo, že při řetěze sestupném (*a*), poněvadž je podúsudkem vždy některý modus figury buď I., buď III., je návěst nová (dolní) vždy soudem kladným (*A*, *I*), při řetězu vzestupném (*b*), poněvadž je podúsudkem vždy některý modus figury buď I., buď II., je návěst nová (horní) vždy soudem všeobecným (*A*, *E*).

Pozn. Návěst nová je obyčejně soud *A*. Soudy totiž *I* a *E*, ve kterých návěst nová může také se vyskytnouti, mohou býti jako návěsti nové jen jednou; ba, byly-li již v nadúsudku, ani nesmějí se vyskytnouti. Odůvodnění je snadné, plyne z pravidel o platnosti modů při úsudcích jednoduchých (Ex mere particularibus, ex mere negativis nihil sequitur). Z toho plyne, že k vytvoření řetězů úsudků se hodí skoro výlučně jen ty pojmy, jež jsou v poměru podřaděnosti a nadřaděnosti (ovšem mohou se některé pojmy i jeden s druhým krýti)

Další dosah pravidla druhého záleží v tom, že při řetěze sestupném (*a*) jen těmi mody lze v podúsudku pokračovati, jichž horní návěsti jsou soudy takové, jakými jsou závěry nadúsudkův; při vzestupném (*b*) jen těmi, jichž dolní návěsti jsou takové, jako závěry nadúsudků.

Co se týče pravidla třetího, mohou proto všecky platné mody býti nadúsudky, že při řetěze i sestupném (*a*) návěst horní podúsudku i při vzestupném (*b*) návěst dolní podúsudku mohou býti vyjádřeny všemi soudy (*A*, *E*, *I*, *O*). Z toho plyne, že konečný závěr řetězu sestupného může se státi dolní návěstí řetězu vzestupnému, jakož i konečný závěr řetězu vzestupného návěstí horní řetězu sestupnému, čímž může vzniknouti celá řada řetězů.

Jednotlivá připojení podúsudků k nadúsudkům.

§ 32. Přehledná tabulka jednotlivých připojení podúsudkův k nadúsudkům je tato (Sr. Dastich-Jandečka, Logika, p. 87, 4. vyd. Praha 1889):

Nadúsudek (kterýkoli platný modus)	Podúsudek v řetěze a) sestupném (modus jen fig. buď I., buď III.)	b) vzestupném (modus jen fig. buď I., buď II.)
I. barbar*a*	I. b*a*rbara, d*a*rii III. d*a*rapti, d*a*tisi	I. barb*a*ra, cel*a*rent II. ces*a*re
I. celar*e*nt, II. camestr*e*s, cesar*e*, IV. calem*e*s	I. c*e*larent, f*e*rio III. f*e*lapton, f*e*rison	II. cam*e*stres
I. dar*i* III. darapt*i*, datis*i*, disam*i*s IV. bamal*i*p, dimat's	III. d*i*samis	I. dar*i*i, fer*i*o II. fest*i*no
I. fer*o* II. baroc*o*, festin*o* III. felapt*o*n, feris*o*n, bocard*o* IV. fesap*o*, fresis*o*n	III. b*o*cardo	II. bar*o*co

Část druhá. O ostatních úsudcích vzhledem k relaci.

I Úsudky hypothetické.

Úsudky hypothetické jednoduché.

§ 33. Nyní pojednáme o úsudcích hypothetických. Jsou z návěstí buď pouze hypothetických, nebo z jedné hypothetické a jedné kategorické aneb z jedné hypothetické a druhé thetické. Tyto jsou nejdůležitější. Pozn.

Nejjednodušší soud hypothetický vzniká ze vztahu dvou soudů thetických.

Prvý druh. Úsudky druhu prvého podobají se zcela úsudkům z návěstí pouze kategorických. Vyznačují se tím, že návěsti i závěr jsou soudy hypothetické. Příklad vzorce:

a) Je-li M, je P;
je-li S, je M;
———
je-li S, je P.

b) $M \sim P$
$S \sim M$
———
$S \sim P$

Druhý druh. Také úsudky druhu druhého podobají se zcela úsudkům z návěstí pouze kategorických. Vyznačují se tím, že jedna návěst (horní) je soud hypothetický, návěst druhá a závěr jsou soudy kategorické. Sr. Krejčí, Logika, p. 80. Praha 1898. Příklad vzorce:

$M \sim P$
S a M
———
S a P

Třetí druh. Úsudky, při nichž je jedna návěst (vyšší) hypothetická a druhá (nižší) thetická, nazývány bývají úsudky vlastními (pravými) hypothetickými (hypothetickými v užším smysle). Platných modů, jež jsou možny pouze dle figury I. a II., a to proto, že nižší návěst, jež je zároveň členem středním, klade se pouze na místě přísudku, je 8. právě tolik, kolik při kategorických úsudcích ve zmíněných dvou figurách. Jsou však i tato zvláštní pravidla usuzování: 1. Kladem podmínky [předvětí, hypothesis, πρότασις] klade se i podmíněné [závětí, thesis, ἀπόδοσις] (Posita conditione, ponitur conditionatum); 2. zamítnutím podmíněného zamítá se i podmínka (sublato conditionato, tollitur conditio). Usuzování dle prvého pravidla jmenuje se modus (ponendo) ponens, dle druhého (tollendo) tollens. Pravidla tato a ne opačná (1. klade-li se podmíněné, klade se i podmínka; zamítá li se podmínka, zamítá se i podmíněné) mají platnost proto, že podmíněné může plynouti i z několika podmínek. Platné mody jsou:

1. Modo (ponendo) ponente:

a) $A \sim B$	*b*) $A \sim B$	*c*) $A \sim nB$	*d*) $A \sim nB$
A	někdy je A	A	někdy je A
B	někdy je B	nB	někdy nB

Mody tyto jsou obdobné platným modům figury I.: *a*) barbara, *b*) darii, *c*) celarent, *d*) ferio.

2. Modo (tollendo) tollente:

a) $A \sim B$	*b*) $A \sim B$	*c*) $A \sim nB$	*d*) $A \sim nB$
nB	někdy nB	není $nB = B$	někdy není $nB =$
nA	někdy nA	nA	někdy je B
			někdy nA

Mody tyto jsou obdobné platným modům figury II.: *a*) camestres, *b*) baroco, *c*) cesare, *d*) festino.

Pozn. 1. Při zjevně výlučné podmínce lze usuzovati i z kladu podmíněného klad podmínky i ze zamítnutí podmínky zamítnutí podmíněného. Úkaz tento jest obdobný tomu, kdy při soudu A oba pojmy jsou aequipollentní. Viz § 12. Příklady vzorců:

a) Jen tenkráte, je-li A, je B;
je B;
je A.

b) Jen tenkráte, je-li A, je B;
není A;
není B.

Pozn. 2. Podmínka může býti také záporná. Tím vlastně nic se nemění. Příklady vzorců:

a) $nA \sim B$	*b*) $nA \sim nB$	*c*) $nA \sim B$	*d*) $nA \sim nB$
nA	nA	nB	není $nB = B$
B	nB	není $nA = A$	není $nA = A$

Vzorce tyto jsou obdobné modům: *a*) barbara, *b*) celarent, *c*) camestres, *d*) cesare.

Úsudky hypothetické složené.

§ 34. Také při úsudcích hypothetických lze závěr úsudku jednoho učiniti návěstí úsudku druhému. Poněvadž úsudky prvých dvou druhů jsou úplně obdobné úsudkům z návěstí pouze kategorických, dostačí promluviti zde o úsudcích druhu třetího. Při složených úsudcích těchto závěr v nadúsudku stane se v podúsudku praemissou dolní; nová návěst jest vždy soud hypothetický. Pro přehled dobře jest návěst thetickou umístiti na místo první. Příklad vzorce (Sr. Lindner, Lehrbuch der formalen Logik, p. 104, 6. vyd. Vídeň 1885):

a) modo ponente:			*b*) modo tollente:	
A		návěst	dolní	není D
$A \backsim B$		»	horní	$C \backsim D$
B	závěr	»	dolní	není C
$B \backsim C$		»	horní	$B \backsim C$
C	»	»	dolní	není B
$C \backsim D$		»	horní	$A \backsim B$
D	»			není A

II. Úsudky disjunktivné.

Úsudky disjunktivné vlastní.

§ 35. Zde zmíníme se pouze o vlastních úsudcích disjunktivných. Základním jich druhem jsou úsudky, jichž horní návěst je soud čistě disjunktivný (vzniklý ze soudů thetických), dolní soud buď thetický (buď kladný nebo záporný), buď i čistě disjunktivný. Tomuto základnímu druhu zcela obdobné jsou takové úsudky, při nichž jest místo soudu čistě disjunktivného soud kategoricko-disjunktivný (vzniklý z kategorického tím, že buď podmět nebo výrok jsou disjunktivně rozvedeny [Sr. § 42.]) a místo soudu thetického soud kategorický.

Základní věta zní: Správně usuzovati můžeme jen tenkráte, vyčerpává-li rozluka všecky možnosti jedna druhou vylučující. Z této věty plynou hlavní pravidla tato: *a*) Má-li platnost člen jeden, ať již kterýkoli, nemají platnosti členy ostatní (modus ponendo tollens); *b*) nemá-li platnosti žádný člen kromě jednoho, má platnost ten jeden (modus tollendo ponens); *c*) nemá-li platnosti člen jeden, má platnost některý jiný z ostatních.

Pozn. Nejjednodušší soud čistě disjunktivný jest dvoučlenný, jmenuje se alternativa.

Příklady vzorců

1. úsudků druhu základního:

a) Jest buď *A*, buď *B*, buď *C*;
jest *A*;
není ani *B*, ani *C*.

b) Jest buď *A*, buď *B*, buď *C*;
není ani *B*, ani *C*;
jest *A*.

c) Jest buď *A*, buď *B*, buď *C*;
není *B*;
jest buď *A*, buď *C*.

2. úsudků druhu základnímu obdobného:

α) *S* je buď *A*, buď *B*, buď *C*;
S je *B*;
S není ani *A*, ani *C*.

β) *S* je buď *A*, buď *B*, buď *C*;
S není ani *A*, ani *B*;
S jest *C*.

γ) *S* je buď *A*, buď *B*, buď *C*;
S není *C*;
S je buď *A*, buď *B*.

Jest možnost ovšem ještě hlavně tato: Nemají-li platnosti členy některé, má platnost člen některý jiný z ostatních. Příklady vzorců:

Jest buď *A*, buď *B*, buď *C*, buď *D*;
není ani *B*, ani *C*;
jest buď *A*, buď *D*.

S je buď *A*, buď *B*, buď *C*, buď *D*, buď *E*;
S není ani *A*, ani *C*, ani *E*;
S je buď *B*, buď *D*.

Výsledek jest ovšem jako při pravidlu *c*). Výsledek ten jest málo důležitý, neboť závěrem jest neúplný soud disjunktivný zbaven buď jednoho nebo více členů, čímž pravdě jsme se pouze přiblížili. Podobně méně cenná jest možnost znázorněná vzorci těmito:

Jest buď *A*, buď *B*, buď *C*;
je buď *A*, buď *B*;
není *C*.

S je buď *A*, buď *B*, buď *C*, buď *D*;
S je buď *A*, buď *B*, buď *D*;
S není *C*.

Neurčitost je v tom, že návěst nižší jest neúplný soud disjunktivný, čímž *C* není člen jediný, jenž platnosti nemá.

Pozn. 1. Při disjunktivných úsudcích vlastních může býti návěstí nižší také soudem částečným, pak i závěr jest částečný.

Pozn. 2. O složených úsudcích disjunktivných mluviti zevrubněji není potřebí. Toliko toto připomínáme: Je-li závěr soudem disjunktivným, připojíme-li k němu vhodnou praemissu (dolní), vznikne další úsudek disjunktivný; není-li závěr soudem takovým, vzhledem k dalšímu úsudku záleží hlavně na tom, jakou praemissu připojíme.

Dodatek. O úsudcích vzhledem k modalitě.

§ 36. Pravidla vzhledem k modalitě jsou tato: 1. Jsou-li praemissy stejné modality, je závěr téže modality. 2. Je-li praemissa jedna problematická, je závěr problematický (Conclusio sequitur partem debiliorem). 3. Je-li výroková praemissa assertorická a podmětná apodiktická, je závěr assertorický; je-li apodiktická a podmětná assertorická, je apodiktický. Sr. Dastich, Formálná logika, p. 111. Praha 1867.

Pozn. Ad 1. a částečně i ad 3. pravidlo: conclusio sequitur partem debiliorem se nehodí.

Díl druhý. Úsudky zkrácené a u nichž některý člen jest rozveden.

Část první. Úsudky zkrácené.

I. Úsudky zkrácené jednoduché.

§ 37. V obyčejném myšlení vyskytují se skoro vždy úsudky zkrácené. Úsudky takové jmenují se enthymematické neb enthymemata (od: ἐν θυμῷ).*) Rádi totiž si neuvědomujeme, čeho si lze domysliti; obracíme pozornost obyčejně jen k tomu, oč hlavně jde.

Při úsudcích zkrácených bývá vysloven závěr a z praemiss jedna, ať již výroková, ať podmětná. Také to bývá, že praemissa vyslovená k závěru bývá připojena ne ani jako praemissa, ale jen jako odůvodnění. I jinak vyjádření slovné bývá rozmanitější, neboť správné myšlení není podrobeno pouze zákonům logickým, nýbrž i psychologickým. Někdy jde se i tak daleko, že dostačí uvésti jen návěsti, ba dokonce i jen jednu návěst, neb i jen jediné slovo, což ovšem je možno jen tenkráte, je-li jinak zabezpečeno, že to, co jest zamlčeno, rozumí se zjevně z celé spojitosti. Bylo by zajisté myšlení naše velice zdlouhavé, kdyby se mělo konati úplnými syllogismy. Stačí úplně, zdá-li se nám někdy myšlení nesprávným, máme-li možnost vtěsnati myšlénky své do syllogismů úplných. Tak sice obyčejně nečiníváme a také činiti nebýváme povinni, neb chyba často i jinak se pozná; ale učiníme-li tak, zvláště v případech složitějších, chyba objeví se zřetelněji. Sr. Čáda, Noëtická záhada... p 142 a násl. V Praze 1894.

Příklady vzorců zkrácených úsudků jednoduchých:

a) kategorických:

S a *M*, tedy *S* a *P* (zamlčeno: *M* a *P)*;
M a *P*, tedy *S* a *P* (zam.: *S* a *M)*;
S a *P*, poněvadž *S* a *M* (z.: poněvadž *M* a *P)*;
M a *P*, *S* a *M*! (zam: *S* a *P)*;
S a *M*!! [Jste studenti!] (zam.:
M a *P* [Studenti mají se slušně chovati],
S a *P* [Máte se slušně chovati]);

b) hypothetického:
Je *A*, tedy je *B*
(zam.: $A \backsim B$)
c) z alternativy:
Je *A*, tedy není *B*
(zam.: jest buď *A*, buď *B)*.

*) O významu tohoto terminu viz, co praví Höfler, Logik, p. 140 (Vídeň 1890).

II. Úsudky zkrácené složené (sorites a epicherema).

A) Sorites (σωρείτης).

1. Sority kategorické.

§ 38. Jako úsudky jednoduché, tak můžeme zkracovati také úsudky složené. Nejdůležitější zkrácení jest tak zvaný sorites (od: σωρός, kupa, hromada). Spočívá v tom, že vynecháme všecky ty závěry, které jsou zároveň praemissami, takže zkrácení jest vlastně dvojí. Sority jsou *A)* vzestupné a sestupné, *B)* kategorické a hypothetické. Kategorické jsou: *a*) čisté, jejichž články jsou z figury jedné; *b*) smíšené, jichž články jsou z figur různých. Nejznamenitější kategorické sority jsou vzestupné ve figuře I. Za příklad služiž tento vzorec kategorických soritů čistých ve figuře I. (i vzestupných i sestupných):

sorites vzestupný (Aristotelův)		sorites sestupný (Goclenův)
	S a (*i*) *M*	
	M a *N*	
	N a *O*	
	O a [*e*] *P*	
	S a (*i* [*e* (*o*)]) *P*	

Pozn 1. Vidno, že sorites Aristotelův je přirozený, Goclenův (obrácený Aristotelův) nepřirozený.

Pozn. 2. Vysvětlení a znázornění závěru *A* bylo v § 30. Vzhledem k ostatním soritům, a to nejen figury I., ale i figur jiných, viz hlavně § 31 a 32. Z týchž §§ je též zjevno, že čisté sority sestupné jsou možny jen při figuře I. a III., vzestupné jen při I. a II.

2. Sorites hypothetický.

§ 39. Vzorec:

a) modo ponente:	*b*) modo tollente:	*c*) sloučený:	
Jest *A*	Není *D*	$A \backsim B$	
$A \backsim B$	$C \backsim D$	$B \backsim C$	
$B \backsim C$	$B \backsim C$	$C \backsim D$	
$C \backsim D$	$A \backsim B$	jest *A*	není *D*
je *D*	není *A*	je *D*	není *A*
		modo ponente	modo tollente

Sloučený vzorec (*c*) nastane, uvedou-li se praemissy hořejší v tom pořádku, ve kterém praemissy hořejší modu kladoucího (*a*), praemissy pak dolejší umístí se hned po poslední praemisse hořejší. Sr. Lindner, Lehrbuch der formalen Logik, str. 105, 6. vyd. Vídeň 1885.

B) **Epicherema** (ἐπιχείρημα).

§ 40. Vzorec:

M je *P*, poněvadž je *N*;
S je *M*, » » *O*;
———
S je *P*.

Učiníme li závěr z takových úsudků zkrácených, jichž vyslovené praemissy ke svým závěrům ne ani jako praemissy, ale jen jako odůvodnění jsou připojeny, slove závěr takový epicherema. — Vysvětlení vzorce:

1. *M* je *P*, poněvadž je *N* =
N a *P*
M a *N*
———
M a *P*

2. *S* je *M*, poněvadž je *O* =
O a *M*
S a *O*
———
S a *M*

Epicherema bývá někdy i dosti složité. Vyskýtá se při všech druzích úsudků. Aby vzniklo, dostačí, je-li aspoň jedna praemissa úsudek výše uvedeným způsobem zkrácený; připojíme-li k některé praemisse odůvodnění, vzniká i z úsudku jednoduchého.

Část druhá. Úsudky, u nichž některý člen je rozveden.

I. O úsudcích, při nichž členy rozvedeny jsou celými soudy.

§ 41. Všecky členy úsudku (*S*, *M*, *P*) mohou býti rozvedeny; nejčastěji rozveden bývá člen střední. Kdy a jak který člen může býti rozveden, o tom jsou pravidla zvláštní. My o celé této nauce promluvíme jen krátce, a to ještě jen vzhledem k úsudkům jednoduchým. Člen některý lze rozvésti buď celým soudem (kategorickým), nebo jednotlivými pojmy (rozvádí se buď obsah neb rozsah). Způsob prvý je méně důležitý, druhý hlavní.

Příklady vzorců (hypothetických) dle prvého způsobu:

a) Je-li *A* — *B*, je *C* — *D*;
je-li *C* — *D*, je *E* — *F*;
———
je li *A* — *B*, je *E* — *F*;

b) Je-li *A* — *B*, je *C* — *D*;
je *A* — *B*;
———
je *C* — *D*.

Pozn. 1. Při těchto vzorcích jsou všecky členy rozvedeny.

Pozn 2. I takovéhoto druhu může vzorec býti: Je-li *A* — *B*, je *C*; je *A* — *B*: je *C*. Zde rozvedeny jsou předvětí horní praemissy a praemissa dolní. Sr. Höfler, Logik, p. 175.

II. Druhý způsob (rozvádí se člen některý jednotlivými pojmy).

§ 42. *A*) Vzorce úsudků obdobných úsudkům kategorickým nerozvedeným (rozvádí se člen střední).

1. Příklady vzorců úsudků z návěstí slučovacích (je rozveden obsah):

α) I A i B i C je P;
S je i A i B i C;
S je P.

β) Je-li i A i B i C, je P;
je li S, je i A i B i C;
je-li S, je P.

2. Příklady vzorců úsudků z návěstí výčetných a rozdělovacích, s rozlukou podmětu a s rozlukou výroku (rozlučovacích) [při všech těchto druzích je rozveden rozsah]:

I. fig. α) Jak A tak B tak C je P;
S je dílem (buď) A, dílem (buď) B, dílem (buď) C;
S je P.

β) I když je A, i když je B, je P;
je-li S, je někdy (buď) A, jindy (buď) B;
je-li S, je P.

II. fig. α) P je dílem (buď) A dílem (buď) B;
S není A ani B;
S není P.

β) Je-li P, je někdy (buď) A, někdy (buď) B;
je-li S, není ani A ani B;
je-li S, není P.

III. fig. α) Jak (buď) A tak (buď) B je P;
jak A tak B je S;
některá S jsou P.

β) I když je (Je-li buď) A, i když je (buď) B, je P;
i když je A, i když je B, je S;
někdy, je-li S, je P.

Pozn. Takový soud hypothetický, jehož buď podmínka nebo položka je disjunktivně rozvedena, jmenuje se disjunktivně-hypothetickým. O soudech kategoricko-disjunktivných bylo promluveno v § 35.

Vzhledem k úsudkům druhů těchto (2) jsou pravidla tato: V I. figuře jsou úsudky možné, jsou-li návěsti výrokové buď výčetné (barbara, darii) nebo záporně slučovací (celarent, ferio), podmětná buď rozdělovací, nebo rozlučovací; ve II. f., je-li jedna návěst rozdělovací (též rozlučovací) a jedna záporně slučovací; ve III f. jsou buď obě návěsti výčetné, nebo jedna výčetná a jedna s rozlukou podmětu (darapti, datisi, disamis) anebo návěst výroková záporně slučovací a návěst podmětná buď výčetná, buď s rozlukou podmětu (felapton, ferison, bocardo). Tak tomu je dílem proto, že střední člen, jenž se rozvádí, je při návěstech výčetných vždy na místě podmětu, při rozdělovacích na místě výroku, dílem proto, že záporné soudy výčetné a rozdělovací (též rozlučovací) jsou zahrnuty v soudech záporně slučovacích, dílem proto, že návěst s rozlukou může býti jen jednou. Byly-li by totiž obě

návěsti s rozlukou, mohl by platným členem býti v rozluce jedné pojem jiný než v rozluce druhé, čímž by mohly býti zcela různé dva pojmy střední.

§ 43. *B*) Vzorce úsudků obdobných úsudkům hypothetickým vlastním (rozvádí se [z pravidla disjunktivně] jednak buď položka nebo podmínka návěsti horní, jednak buď návěst dolní neb závěr).

Pozn. Zmíníme se pouze o úsudcích disjunktivných. 1. Podmínka návěsti horní je nerozvedená (jedna), položka rozvedená (disjunktivně).

Příklady vzorců:

α) Je-li *A*, je buď *B* nebo *C*;
je *A*;
je buď *B* nebo *C*.

β) Je-li *A*, je buď *B* nebo *C*;
není ani *B* ani *C*;
není *A*.

Úsudky vzorce α) (modo [ponendo] ponente) jsou méně důležité (Sr. § 35 *c*). Mnohem důležitější jsou úsudky dle vzorce β) (modo [tollendo] tollente); říká se jim ***lemmatické*** (λῆμμα, předpoklad. Sr. Procházka, Logika, p. 72). Jmenuje pak se úsudek lemmatický dle počtu členův rozluky ***di***lemma, ***tri***lemma, ***poly***lemma.

Pozn. 1. Členy úsudku bývají vyjádřeny nejen pojmy, nýbrž i kategorickými soudy (Sr. § 41).

Příklad vzorce:

Je-li *A* — *B*, je buď *C* — *D* buď *E* — *F* buď *I* — *H*;
není ani *C* — *D* ani *E* — *F* ani *I* — *H*;
není *A* — *B*.

Pozn. 2. Při úsudcích lemmatických závěr, jak z § 33. je zjevno, vzhledem k podmínce jest kvality vždy opačné; jest záporný, je-li podmínka kladná, kladný, je-li podmínka záporná.

Pozn. 3. Úsudky lemmatické bývají často nesprávné. Příčina bývá různá.

Podmínka je rozvedená (jednotliví členové se navzájem vylučují), položka nerozvedená (jedna).

Příklad vzorce:

I když je *B*, i když je *C*, i když je *D*, je *A*;
je buď *B* nebo *C* nebo *D*;
je *A*.

Usuzujeme modo (ponendo) ponente. Také tyto úsudky nazývají se ***lemmatické***.

§ 44. *C*) O úsudcích disjunktivných vlastních, jichž horní návěst je soud kategoricko-disjunktivní.

O úsudcích druhu tohoto byla řeč v § 35.

Dodatek. Paralogismus a sofisma.

§ 45. Úsudky často jsou nesprávné, a to: 1. nevědomky (paralogismy, omyly), 2. úmyslně (sofismata). Tyto bývají vymýšleny sice

hlavně za účelem klamání, ale někdy i jen pro cvik (ze zřetelů didaktických), ba i z žertu.

Pozn. Týž úsudek nesprávný lze někdy prohlásiti za paralogismus, jindy za sofisma.

Příčiny nesprávnosti jsou: 1. Nešetří-li se přísně totožnosti členu středního (*quaternio terminorum*). Ať tento je vyjádřen slovy týmiž, ať jinými, smysl musí býti přesně týž. 2. Je-li některá návěst nesprávná. 3. Poruší-li se některý logický zákon.

Činí-li se zadost všem podmínkám, závěr musí býti správným. Proto také, máme-li úplnou jistotu, že závěr vyplynul za správných podmínek, můžeme býti přesvědčeni i o správnosti věty závěrem získané. Opačně souditi (ze správnosti věty závěrem získané na správnost podmínek) nelze. Rovněž můžeme z nesprávnosti věty závěrem získané souditi na nesprávnou některou podmínku; opačně souditi (z nesprávnosti podmínek na nesprávnost věty závěrem získané) nelze. Vše objasní se více, uvedeme-li vzorce hypothetického soudu modo ponente (1) a modo tollente (2).

1.	$A \backsim B$ je A ——— je B	Jsou-li podmínky závěru správné, jest závěr správný; podmínky závěru jsou správné; ——— jest závěr správný.
2.	$A \backsim B$ není B ——— není A.	Poněvadž není věta závěrem získaná správná, podmínky závěru nejsou správné.

Aby věc ještě více vynikla, uvedeme tyto dva příklady:

1. Měsíc má 30 dní, duben je měsíc: ——— duben má 30 dní.	2. Měsíc má 30 dní, únor (leden) je měsíc: ——— únor (leden) má 30 dní.

Při obou úsudcích je týž (správný) modus, týž (správný) člen střední a táž (***ne***správná) návěst horní. Návěsti dolní (každá jiná) jsou správné. Při úsudku prvém je věta závěrem získaná správná, při druhém nesprávná. Příkladem prvým je znázorněno, že ze správnosti věty závěrem získané souditi na správnost podmínek nelze (návěst horní jest nesprávná); také jest viděti, že nelze souditi z nesprávnosti podmínek na nesprávnost věty závěrem získané. Příkladem druhým jest znázorněno, že z nesprávnosti věty závěrem získané souditi nutno na nesprávnost podmínek. Sr. Pommer, Beispiele und Aufgaben zur Lehre vom kategorischen Syllogismus, p. 26 sq. Ve Vídni, 1884.

Konečně dodáváme, že někdy je nesnadno nalézti chybu. Tak tomu je zvláště, jsou-li nám pojmy ne dosti jasné. Veliké opatrnosti je též potřeba při úsudcích zkrácených, složitých a takových, kde člen některý neb i více členů je rozvedeno. Jak důležito je bedlivou pozornost věnovati příčinám úsudků nesprávných, toho nejlepším důkazem je, že i bystří myslitelé nesprávných úsudků se dopouštějí. Proto také a ovšem i z té příčiny, že i úmyslně úsudky nesprávné byly tvořeny, již sám ***Aristoteles*** horlivě rozličné nesprávnosti úsudků (*περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων*) rozebíral, čímž i v této věci výtečný onen myslitel nám stkvělým je ***vzorem***.

Nová osnova dějepisná pro vyšší gymnasia z r. 1900.

Dr. Jar. Vlach.

Smíchov.

III.

V ročníku V. »Věstníku českých professorů« na str. 19—21 prof. Fr. Bareš ve stati »O rozdělení učiva dějepisného mezi pátou a šestou školu gymnasijní« dokazuje, že plán z roku 1884., který v kvintě zakončuje děje římské sjednocením Italie pod panstvím římským, sextě pak odkazuje ostatek dějin římských a středověk, rozděluje učivo, prohlédáme-li k objemu učiva, nerovnoměrně, a prohlédáme-li k obsahu a povaze učiva mezi obě tyto třídy rozděleného, nevhodně.

Dále dovozuje, že zakončení dějin římských v kvintě podrobením Italie jest násilné *přetržení velikého pásma dějinného*, z něhož druhá polovice přikázána jest sextě, následkem čehož se nedoličuje v V. tř. velikolepý obraz, jak se stal Řím, někdy město nepatrné, pánem starého světa.

Z té příčiny prof. Fr. Bareš navrhuje rozdělení učiva dějepisného mezi pátou a šestou školu gymnasijní, aby v kvintě dokončilo se ono pásmo slavných bojů za velikost Říma, až se povznesl na světovou velmoc, a v *sextě* učivo započalo se *reformami gracchovskými*. Končilo by se scelenou dobou druhou a v sextě počínalo by se periodou třetí, dobou po stránce kulturní samostatnou, kdy zápas politických stran byl úrodnou půdou nejen pro vznik proslulých státníkův, ale i znamenitých řečníkův a dějepisců, jejichž duševní plody s ušlechtilými květy básnickými v době Augustově, která časově a věcně k ní přiléhá, poskytují úplný obraz římské literatury a vzdělanosti.

S potěšením lze uvésti, že nová osnova z r. 1900. úplně splňuje přání, které v stati výše uvedené bylo proneseno, ježto kvintě vykazuje úkolem děje věku starého, hl. Řekův a Římanův *až po vystoupení Gracchův*, jímž mají započíti děje starověké sextě přikázané.

Třídě *šesté* nová osnova ukládá vedle dokončení dějů věku starého celé děje věku středního a děje věku nového až po počátek války 30leté, dobu to $17^1/_2$ století, úkol zajisté jak pro učitele, tak pro žáky nesnadný, když i nepřihlížíme k zopakování zeměpisnému, jež učení dějepisné má provázeti. Žáci mají v jednom roce školním vpraviti se do pragmatického rozvoje lidstva za všech tří věků, do konce věku starého, do celého středověku a do počátku nového. Obtíže tyto vyciťuje instrukce sama doporučujíc, aby při dějinách starověku jen děje až po Augusta s větší zevrubností se probíraly, při dějinách věku středního jen události historicky význačné byly předmětem výuky, při dějinách věku nového se přihlíželo k rozvoji habsburské světovlády, ostatní děje pak aby jen v přehledu žákům se vyličovaly.

Pro VII. třídu nová osnova předpisuje děje věku nového od počátku války 30leté až po naši dobu. Právě uplynulé století ve svém mocném rozvoji politickém a kulturním vším právem zasluhuje, aby žáci jasného a správného o něm nabyli názoru, k čemuž posud náležitě nebylo přihlíženo pro nedostatek času k tomu potřebného. Z té příčiny opatření nové osnovy lze jen schvalovati. Nová osnova v té

věci nachází se ve shodě s osnovou pruských gymnasií z r. 1891., jež pokročuje ještě dále vyměřujíc nižší primě (Unterprima) děje věku středního a nového až po ukončení války třicetileté, primě vyšší (Oberprima) děje věku nového od doby Ludvíka XIV. až po naše časy.

V třídě VIII. osnova zůstala táž jako roku 1884.

Že změna učebné osnovy vyžaduje i *nového upravení učebnic*, kdož by o tom pochyboval? I bude třeba upraviti posavadní učebnice, aby novému učebnému plánu náležitě činily zadost. Všimněme si na př. učebnice nejnovější dějepisu pro vyšší třídy středních škol, jejž vydali Dr. Fr. Kameníček a Rudolf Dvořák. Dle plánu z r. 1884. připadalo na kvintu učiva, jež obsaženo v učebnici na 201 stránce, čili na jednu hodinu týdenních v roce (201: 3) *67 stran*, na sextu učiva, jež obsaženo na 310 stranách, čili na jednu hodinu týdenní v roce (310: 4) *77½ stran*, na septimu učiva, jež obsaženo jest na 255 stranách čili na jednu hodinu týdenní v roce (255: 3) *85 stran*.

Dle nového plánu z r. 1900. při stejném počtu hodin vyučovacích připadlo by dle dosavadní učebnice kvintě učiva na 223 stranách čili na týdenní hodinu vyučovací (233: 3) *77½ stran*, sextě na 345 stranách čili na hodinu týdenní (345: 4) *86 stran*, septimě na 198 stranách čili na hodinu (198: 3) *66 stran*.

Přehled rozsahu učiva v učebnici Dr. F. Kameníčka a R. Dvořáka na hodinu týdenní v roce.

Třída	Dle osnovy z r. 1884.	Dle osnovy z r. 1900.	Proti r. 1884.
V.	67 stran	77½ stran	+ 10½ str.
VI.	77½ »	86 »	+ 8½ »
VII.	85 »	66 »	— 19 »

Z přehledu toho zjevna jest nová úprava učebnice již co do rozsahu učiva, tím spíše pak i co do obsahu, má-li se splňovati požadavek osnovy, aby přihlíželo se též k soustavnému vylíčení nejdůležitějších zjevů kulturních. Tu jest oprávněna tužba, kterou pronáší Bedř. Mach ve »Věstníku českých professorů« 1899, VI. roč., str. 30—32 ve stati »Dějepis v V. třídě gymnasijní« o pěstování *dějin starého věku* a kdež praví: »Žáci středních škol poznati mají veškerou mohutnost ducha řeckého ve tvorbě vědecké a umělecké; vědomostmi těmi by za našich hlavně dob, kdy důkladná znalost dějin kulturních vůbec a dějin umění zvláště jest nezbytným požadavkem při posuzování všeobecného vzdělání u jednotlivce, měl býti opatřen každý abiturient škol středních.« Spisovatel ve stati dále dovolává se moderní úpravy dějin řeckých ve knihách školních; k tomu dodává, že by při také úpravě valná část dosavadního učivu dějepisného, hlavně politického, musila býti vypuštěna, k čemuž třeba jest úrad odborníkův; nutno by totiž bylo, aby dějiny vzdělanosti a umění stejnou měrou i v dobách střední a nové se probíraly.

Budou-li spisovatelé učebnic v nové úpravě této tužby dbáti, zavděčí se zajisté nejen učitelům, ale také žactvu!

Třeba bude vyčkati několik let, než škola nabude zkušenosti s novou osnovou, s nově upravenými učebnicemi. Ale přes to zdá se mi, že změny plánu učebného ve výuce dějepisné, jimiž mění se *původní organisační osnova* z r. 1849., pokud se dějin obecných týče, škole *jsou spíše na ujmu než k prospěchu.*

Přede vším nezamlouvá se mi odchylka od organisační osnovy, jež přikazuje kvintě dějiny věku starého, sextě děje věku středního, septimě děje věku nového, vždy po věku každé z tříd. Vždyť každý věk má svůj ráz, k jehož porozumění žáci mají býti vedeni; tu nelze dějů souvislých trhati. Nestačí-li počet hodin týdenních předmětu vykázaných, nutno je rozmnožiti, aby celistvost výuky byla zachována. Mám za to, že by 4 hodiny vykázané dějinám starého věku postačily, aby *vesměs děje věku starého* mohly býti probrány *v kvintě* až k valnému stěhování národův, jak již organisační osnova navrhovala. *Sextě* měly by připadnouti děje věku středního. Posud zakončuje se věk střední koncem XV. století, ale, jak míním, neprávem, neboť doba objevů zámořských, humanismu, renaissance, reformace a protireformace, jež sahá ve výsledcích svých do polovice XVII. století čili do ukončení války třicetileté, jest vlastně odklizování řádů středověkých, po jichž odstranění teprve se započíná věk nový. To vyciťuje i nový plán z r. 1900., který sextě přikazuje též děje věku až po válku 30letou. S tímto rozšířením dějin věku středního až do polovice XVII. století ostaly by pak děje věku nového předmětem výuky v *septimě*, jak as předpisuje plán pruských gymnasií z r. 1891., který stanoví pro nižší primu (Unterprima) děje věku středního, děje reformace a Karla V., děje protireformace a válku 30letou, pro vyšší primu (Oberprima) dobu absolutní moci knížecí (Ludvíkem XIV. počínajíc) v rozvoji dalším až po naše časy. V rozsahu tom dobře by postačily pro sextu (místo nyn. 4. hodin) 3 hodiny týdenní, kdežto v septimě počet (3) hodin týdenních by zůstal nezměněn.

Pro *oktavu* nový plán nenavrhuje žádných změn a ponechává vše, jak již upraveno plánem z r. 1884. Jsou však stesky oprávněné, že statistice přikázáno jest na veliký rozsah učiva příliš málo hodin, totiž pouze 2 hodiny v témdni, ježto jedna hodina týdenní vyhrazena jest opakování dějin věku starého. Ježto, jak instrukce sama připouští, při dějinách říše rak.-uherské vlastním novým předmětem jest líčení vnitřního rozvoje státu rak.-uherského, kdežto ostatní výuka opírá se o učivo již dříve probírané, stačily by po mém soudě dějinám rak.-uherským týdně 2 hodiny, kdežto třetí hodina by připadla opakování dějin starověkých, které by se přeneslo z běhu druhého do prvního. Tím by statistice říše rak.-uherské přibylo potřebné třetí hodiny. Jestiť letní běh oproti zimnímu mnohem kratší (připadají tu svátky velikonoční, letnice, jiné dni sváteční, týden písemních maturit, odpadá týden před maturitní zkouškou, zkoušky maturitní samy připadají na některých ústavech již do počátku 5. měsíce), k tomu značný rozsah učiva jak zeměpisného, tak statistického s výkladem zajisté spletitého ústrojí státního, to vše nutká, aby statistice v oktavě přiděleny byly tři hodiny týdenní, jak již navrhovala organisační osnova z r. 1849.

Mám za to, že zkušenosti učiněné s novou osnovou dějepisnou povedou k tomu, že se rádi vrátíme k původní organisační osnově z r. 1849, jež našim gymnasiím položila tak znamenitý základ!

O povyšování na státních školách středních do vyšších tříd hodnostních koncem r. 1900.

Podává K. J. Černý.

(Konec.) *Praha.*

Celkem tedy bylo koncem r. 1900 na státních gymnasiích 320 a na reálkách 162 professorů v VII. třídě (mezi nimi katechetů 21 + 5 = 26), úhrnem tedy 482 osob, jak všude výše čítáno.*)

Nejsilnější jsou ročníky 1872 (65 osob), 1873 (60 osob) a 1874 (63 osoby). Zajímavo jest, že z lonských 230 povýšených do VII. třídy za rok ubylo již 29 a zbyl 201, což s letošními 281 činí opět 482 osob. Příští rok zmizejí asi jistě řady triariů z let 1858 až do let sedmdesátých, jak svědčí již dosavadní vypsané konkursy. —

Zbývá zmíniti se o tužbách nesplněných, o professorech zřejmě praeterovaných a o těch, na něž z finančních příčin nedošlo. Sem dlužno počítati rozhodně všechny professory VII. třídy z let 1870 až 1878, tedy z 9 ročníků, kteří od svých vrstevníků byli předhoněni, a částečně i ročníky 1879 a 1880, v nichž zajisté jest mnohá osobnost s přidanými 3, 2 nebo 1 rokem supplentským.

Počet jich z let 1870—78 je značný ve všech zemích a u všech národností: *191*, bez 18 katechetů pak *173*.

S professory náboženství nelze tu počítati, neboť jejich poměry jsou ve všech třídách zvláštní. Tím, že předešlá léta služby na školách jiných se jim nepočítají, a hlavně tím, že mnohdy působili na neúplných ústavech. Byli definitivní, ale pracovali často řadu let za remuneraci, než se jim podařilo dostati se na ústav úplný. Zároveň zde důležito připomenouti, že i pozdní zavedení náboženství na vyšších reálkách, jež v mnohých zemích provedeno teprve nedávno, jest příčinou, že mnoho starých katechetů jest dosud v VIII a hlavně v IX třídě.

Nebyli povýšeni do VII. třídy professoři VIII. třídy z těchto ročníků:

1870: *1* (*český*).
1871: *6* (3 něm., *1 český*, 2 polští),
1872: *13* + *2R* (5 něm, 2 italští, *3 čeští*, 5 pol.),
1873: *21* + *4R* (8 něm., 2 něm.-rum., 2 ital., *7 českých*, 6 polských),
1874: *23* + *3R* (15 něm., 4 italští, 1 srb.-chorv., *3 čeští*, 3 pol.),
1875: *12* (9 něm., 1 něm.-ruský 2 pol.),
1876: *29* + *4R* (19 něm., 1 ital., 1 srb-ch, *8 čes.*, 4 pol.),
1877: *32* (12 něm, 3 ital., 1 srb.-ch., *11 českých*, 5 pol.),
1878: *36* + *2R* (27 něm., 1 něm.-slov. 1 něm.-rum., 1 ital., *9 českých*, 2 pol.).

T. j. 98 něm., 43 českých, 29 polských, 13 italských, 3 srb.-chorv., 3 něm.-rum., 1 něm.-slov., 1 něm.-rus. Překvapuje tu poměrně velký počet Vlachů, u nichž postup vázne vůbec. Mezi Čechy jest 31 + 3R na gymnasiích a 9 na reálkách, a poměr povýšených k nepovýšeným (z let 1870—78) jest

*) Zkratek *R* nebo R = katechetové.

107 ke 43; mezi Němci jest nepoměrně velký počet kollegů z Čech, Moravy a Slezska (z 98 celkem *53*), důkaz, že i v této kategorii měří se jiným loktem nejen nám, ale i německým ústavům v zemích českých. Bude o tom promluveno ještě v dodatku —

Avšak v záloze čekají ještě další ročníky professorů v VIII. třídě. Ročník 1879 má 42 + 4R (mezi nimi *českých:* 6 + 3R), v ročníku 1880 nalézáme 43 + 2R (z nich 16 *českých*: 15 + 1R), ročník 1881 má osob 48 + 5R (z nich *českých:* 17), načež přijde silný ročník z r. 1882 (78 + 6R), mezi nimiž je 27 českých (25 + 2R), a t. d.

Čeká tedy na úřady školní značný úkol: napravovati stará prominutí a nehromaditi nových. Stejnoměrným postupem ve všech zemích lze tohoto cíle dojíti. Nedbáme-li ročníku 1882, zbývá stále ještě oprávněných tužeb *335* (306 + 29R); odečteme-li i ročník 1881, třeba povýšiti *282* osob (258 + 24R). —

III.) *Při povyšování do VIII. třídy* poměry se ustalují. Mezery, vzniklé po lonském velkém jmenování v této kategorii, která byla kdysi právě tak málo činěna přístupnou, jako nyní třída VII., valem se vyplňují. Celkem bylo jmenováno na gymnasiích 185, na reálkách 68 osob, tedy úhrnem *253* (loni 576).

Podle jazyka vyučovacího působilo z nich na ústavech německých 137, *na českých 87* (v Čechách 69, na Moravě 18), polských 10, srb.-chorv. 8, něm.-slovinských 6, na italských 3, na ruských 2.

Rozpětí časové sahá pravidlem do r. *1892*. jen ve Štýrsku u dvou professorů do r. 1893, a to takto: v Dol. Rakousích 1885—92, v Horních Rakousích 1889—91, v Salcpursku 1886—89, ve Štýrsku 1886—93, v Korutanech zbyli jen z r. 1892, v Krajině 1890—92, v Přímoří 1885—92, v Tyrolsku 1885—91; v Čechách na německých ústavech *1885—92* (celkem 55 osob), na českých *1879—92* (celkem 69); na Moravě*) na něm. ústavech *1884—92* (14 osob), na českých *1881—92* (18 osob); ve Slezsku na něm. ústavech *1885—92* (10 osob), na českém gymn. v Opavě dosud nikdo (z příčiny neznámé **) ač je tam 8 professorů z let 1884—90!); v Haliči 1885—92, v Dalmacii 1886—91. V Bukovině a ve Vorarlbersku letos nepovýšen do VIII. tř. nikdo.

Rokem 1893 však dochází na zvláště silné ročníky professorů třídy IX., z nichž valná část již nyní požívá II. přídavku pětiletého. Pocházejíť z dob, kdy staří supplenti byli zjevem zcela pravidelným, z dob dislokací Gautschových, z dob rušení reálných oddělení a z dob všeobecné stagnace ve jmenování. Ročník 1893 má v IX. tř. 83 + 15R (z nich českých 16 + 4R); od r. 1894 jest definitivních v IX. tř. 118 + 13 R (českých 29 + 3R) atd. atd.

Avšak účet náš vykazuje i zde ještě mnohé a mnohé nedoplatky. Vyskytují se ještě professoři z let 1870 až 1892, kteří dosud jsou v IX. třídě.

---

*) Na str. 107 »Věstníku« z r. 1899 byl uveden na Moravě prof. Morawek v Olomouci (něm. reálka), že byl povýšen do VIII. tř., ač byl definitivní teprv od r. 1894, tedy po 5 letech. Byl také zařazen na svém ústavu v »Jahrbuchu« z r 1899 za professory z let 1892 a t. d. Letos však zařazen do předu s approbací 1884, tak že jeho jmenování bylo tehdá zcela normální.

**) Snad po svém sestátnění odbavují znovu své triennium.

Jest jich *210* (155 na gymn., 55 na reálkách), číslice zajisté slušná.*) Disciplinárních, oprávněných výtek v této i v předešlých třídách, jak jsem sám shledal, není mnoho ani u nás, ani jinde; příčina tedy vězí jinde: v nesoustavném povyšování a letos i v tom, že z ročníků 1891—1892 z finančních příčin škrtnuto mnoho jmen navržených.

O některých osobách možno již nyní říci, že vyšší šarže vůbec již nenabudou. Jsou to praemonstráti a cisterciáci na něm. gymn. v Plzni a v Budějovicích, kteří patrně žádných hodností nesmějí přijmouti, ačkoliv jinde (i v Čechách, viz Něm. Brod a t. d) jsou členové řádů těch i jiných v VII. a VIII. třídě. Odečteme-li je (po jednom z r. 1870, 1871, 1873, 1876, 1881, 1884, 1885 a 1890), jakož i professora tělocviku v Těšíně (v 9. třídě) z r. 1873, shledáváme do r. 1892 nepovýšených do VIII. třídy *201* [1]), a to:

z r. 1876: 1 pol. + 1 něm. (R.),
» » 1877: 1 něm. (R.),
» » 1879: 2 pol. + 1 něm. (R.),
» » 1880: 1 něm. (R.),
» » 1881: 2 polské,
» » 1882: 1 něm.,
» » 1883: *1 českého* (v Č.) + 1 pol.,
» » 1884: 1 něm. + *1 čes.* (R.) ve Slezsku,
» » 1885: 1 něm. + 2 něm. (R.), 2 ital. (R.), *1 čes.* (v Č.), 1 pol.,
z r. 1886: 3 něm. + 2 něm. (R.), *4 české* (2 v Č., 1 [R] na Mor. a 1 ve Slezsku, 1 polského),
z r. 1887: 1 něm., 1 srb.-ch., (R.), *2 české* (1 v Č. a 1 ve Slezsku),
z r. 1888: 3 něm., 1 ital., *5 českých* (2 v Č. a 3 ve Slezsku), 2 pol.,
z r. 1889: 4 něm. + 2 něm. (R.), 1 srb.-ch., *3 české* (2 [R.] v Čech. a 1 ve Sl.), 2 polské,
z r. 1890: 13 něm. + 4 něm. (R.), 1 něm.-slov., 1 něm.-rum. + 1 něm.-rum. (R.), 1 srb.-chorv., *6 českých* (1 + 3 [R.] v Čech., 1 [R] na Mor. + 1 ve Sl.), 7 pol.,
z r. 1891: 15 něm. + 4 něm. (R.), 1 něm.-slov., 1 srb.-chor., *7 českých* (4 + 1 [R.] v Čech., 1 + 1 [R.] na Mor.), 6 pol. + 2 pol. (R.). 1 rus. + 1 rus. (R.),
z r. 1892: 26 něm. + 7 něm. (R.), 1 něm.-rum. (R.), 1 ital., 1 srb.-ch., *10 českých* (5 + 1 [R.] v Čech., 4 na Mor.), 21 pol. + 3 pol. (R.), 1 rus.

Tedy ze 201 professorů IX. tř. výše uvedených: 93 něm. (68 + 25 R), 2 něm.-slov., 3 něm.-rum., (1 + 2 R), 4 ital. (2 + 2 R), 5 srb.-chorv. (4 + 1 R), *40 českých* (29 + 11 R), 51 polských (46 + 5R), 3 ruští (2 + 1R), z českých v Čechách 17 + 7R, na Moravě 5 + 3R, ve Slezsku 7 + 1R dosud je v IX tř. Právě u nás, kde valná část učitelstva z oněch let domohla se definitivy po supplování (se zkouškou) často 10—12letém, mělo se již dávno u bývalých starých supplentů, kteří již pozdním jmenováním utrpěli bez své viny nepřízní poměrů značné škody hmotné, užiti paragrafu o povýšení do VIII. tř. před 2. kvinkvennálkou a nahraditi jim tak nezaviněné strádání. Šablonovité započítávání doby do tří let nejmladším i nejstarším, jakkoli velice liberální, rozmnožuje i rozmnoží ještě dissonance v hmotných poměrech našeho stavu. Doufejme, že osvědčená péče vrchní správy školské zasadí se

*) Bez katechetů, jichž jest 47, zbývá do r. 1892 nepovýšených 163.
[1]) *R* = katecheta.

o harmonické vyrovnání všech neshod a nerovností, jež jsme měli příležitost pozorovati.

* * *

A na konec otázku: Nebylo by jednodušší a vhodnější oznámiti ne v úředním listě, ale každému hned v dekrétu udělujícím 2, 4. a 5. kvinkvennálku, že eo ipso zařazuje se do té neb oné »třídy«? Vyvarovali bychom se tím zbytečné závisti kruhů úřednických, jež při zvuku »VI., VII. a VIII. tř.«, mají hned na mysli současné zvýšení základního platu, jenž bohužel u nás, u molodce 22letého i u kmeta 60letého, zůstává právě tak nezměněn, jako stále nezměněno zůstává »břímě horka i dne«, namáhavá vysilující práce, ať učiteli je 22 nebo 60 jar! V *tom* jsme si, přese všecky »třídy«, v našem stavu všichni rovni... Ale může-li to býti útěchou? — —

Dodatek. Hned po vydání předešlého čísla došlo mne několik dotazů, na něž tuto chci odpověděti. Zároveň opravuji omyly na str. 273 (ř. 12 zdola), kde má býti v desetinách *45·82*% místo 45·04, na str. 277 (ř. 14 zdola), kde třeba čísti *60·9*% místo 60·7, a pak na str. 274 (12 ř. zdola), kde při Haliči jmenováno sice 5 ředitelů, ale v závorce vynechán jeden z r. 1874, řed. 89.

1. a 2. Byl jsem tázán,, může-li se určiti větší stáří učitelstva německého číselně a jak se věci mají srovnáváme li s učitelstvem naším výhradně učitelstvo německočeské (t. j. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku). Vezměme si za hranici rok 1878, pak 1882 (do kterého sahá u nás jmenování v VII. třídě) a srovnávejme je se stavem do konce r. 1900. Všeho učitelstva (VI. až IX. tř.) jest 3101 (srv. str. 273). Z nich do r. 1878 jmenovaných jest 808 čili právě *26*%; sáhneme-li ke čtyřem ročníkům dalším (do r. 1882), patří ke starší generaci 1104 čili *35·6*%. My a Poláci jsme pod těmito *průměry*, Němci nad nimi. Z Němců totiž z 1532 osob bylo ustanoveno do r. 1878 celkem 466 (30·4%), z 814 Čechů celkem 186 (22·8%), ze 469 Poláků celkem 91 (19·4%) atd.; vezme-li se za hranici rok 1882, tedy Němců do té doby ustanovených jest 616 (40·2%), Čechů 270 (33·1%) a Poláků 123 (26·2%) atd. V prvním případě mají Němci nad průměrem 26% plus 4·4% a my pod ním minus 3·2%; ve druhém Němci + 4·6%, my — 2·5% se zřením k průměru 35·6%. Jest tedy učitelstvo německé *o něco* starší; toho nelze popírati. Rovněž tak jest nepopíratelno, že speciálně pro země české ono plus u Němců klesá na 27·7% (tedy jen + 1·7% nad průměr) a v druhém případě na 36·4% (tedy jen + 0·8%), čímž se blíží číslům českým. To však nic nemění na názoru našem, že převaha německých jmenování do VII. tř. nevysvětluje se jen větší starobylostí ústavů i učitelstva, nýbrž i vlivy jinými (str. 277). Ba možno tvrditi, že kdežto u Němců učitelstvo postupně mládne (jaké to paradoxon!), u nás právě opačně stárne. Z 808 osob nynějších jmenovaných do r. 1878 Němci mají 466 (57·6%), a to 34·5% mimočeských, 23·1% »českých«, Češi 186 (23·0%); z 1104 jmenovaných do r. 1882 Němci mají 616 (55·7%) a to 33·5% mimočeských a 22·2% »českých«, Češi již 270 (24·4%). A když s tím srovnáme rozvržení všech 3101 osob učitelských jmenovaných do r. 1900, vidíme, že počet Němců klesá na 49·4%, a to *27·7*% mimočeských a *21·7*% »českých«,

Češi stoupají na 26·2%. Jestliže tedy ve starší generaci Němci mají převahu, klesají čím dále tím více mladými silami v ročnících dalších s 57·6% (34·5 + 23·1) až na 49·4% (27·7 + 21·7), kdežto čeští profesoři stárnou stále postupem od 23·0% (r. 1878) ke 26·2%.

Zdálo by se tedy, že lví podíl *60·9%*, jejž Němci mají svými 294 sedmičkami (ze 482 v celé říši, viz str. 277), odpovídá — ač i tu je neobyčejný — oněm 57·6% a 55·7% Němců v generacích starších (do 1878 a do 1882) a že by se nemělo ukazovati, že jich mezi vším rak. učitelstvem je jen 49·4%. Ale i při tomto počítání — ač ho neuznáváme za správné — jsme zkráceni, a to (jak svrchu viděti) tím, že místo 23·0% (do 1878) a 24·4% (do 1882), nehledě k 26·2% (do 1900), máme jen 107 prof. VII. tř. čili *22·1%*. Nejzajímavější však jest, že *právě tak zkráceni jsou i Němci v zemích českých.*

Ze 675 Němců v zemích českých (Čechů je 814) bylo ustanovených do r. 1878 celkem 187, do r. 1882 pak 246. Z udaných výše 57·6%, 55·7% anebo konečně 49·4% německých připadá na ně 23·1% resp. 22·2% resp. 21·7%, ale ze 482 všech sedmiček mají jen 97, tedy jen *19·7%*, kdežto ostatní Němci mimočeští (a hlavně vídeňští) mají jich 199, tedy z oněch 60·9% *41·2%*! Poněvadž však příslušelo by jim i *při všech koncessích*, které jsme svrchu, uznávajíce poněkud větší stáří, jim činili, pouze *34·5%* (1878) resp. *33·5%* (1882) resp. *27.7%* (1900), shledáváme se konečně s osudnou číslicí *6·7%* resp. *7·7%* resp. *13.5%*, o něž i my i Němci v zemích českých atd jsme v nevýhodě proti favorisované Vídni a zemím alpským.

Ale i v jiných věcech němečtí kollegové v zemích českých jsou v nevýhodě a našimi socii dolorum. Z 59 ředitelů Češi mají jich 18 v VI. třídě t. j. *30·5%* (ač by jich mohli míti 28 t. j. 47·4%). Je to málo, uváží-li se, že u Poláků je z ředitelů v VI. tř. již *41·3%* a u Němců průměrně v celé říši *42·2%* (srv. str. 273). Ale Němci v zemích českých mají jich z 50 jen 12 t. j. *24%*, ač by jich mohli míti o 12 více, tedy 48%. Za to Vídeň a něm. ústavy v mimočeských zemích jich mají 34 z 59, tedy již nyní *57·6%*. Připomínám, že průměr v celé říši je jen 35·9% (79 v VI. tř. ze 220 všech ředitelů)!

3. Jiný dotaz týkal se titulů, jimiž — *u nás však obyčejně již na odchodu do výslužby* — bývají poctěni zasloužilí ředitelé a professoři. Pro zajímavost — zásluhy náležejí k imponderabiliím — uvádíme statistický přehled podle stavu ze dne 27. prosince 1900.

Aktivních *vládních radů* bylo celkem 19. Z nich 13 (68·4%) německých (3 v Čechách), 4 polští, 1 něm.-rumunský (je zároveň škol. radou) a *1 český* (řed. Hoza). Vyjma 1 něm. professora VII. tř. v Čechách, jenž je zároveň univ. docentem s titulem mimořádného professora, vesměs ředitelé VI. třídy hodnostní.*)

Aktivních *školních radů* bylo celkem 54. Z nich 38 (70·3%) německých (v Čechách 3, na Moravě 1), 11 polských, *3 čeští*, 1 něm.-slovinský a 1 italský. Z německých je 11 řediteli VI. tř., 4 řediteli VII. tř. (1 zároveň kn.-arc. duch. radou), 20 professory VII. tř. a 3 professory VIII. tř. (1 zároveň doc. univ., 1 řídí ve Vídni dívčí lyceum, 1 kn.-arcib. notář v Čechách). Z polských

*) Jmenován sice v květnu druhý vládní rada český (řed. Říha v Jindřichově Hradci), ale v letošním schematismu ještě uveden není a v příštím — poněvadž je to vyznamenání do výslužby — již nebude.

zastoupeni 2 ředitelé VI. tř., 3 ředitelé VII. tř., 6 professorů VII. tř. Čeští 3 jsou professory VII. tř. (Jirásek, Roth, Škoda); 1 něm.-slovinský a 1 italský školní rada jsou řediteli VII. tř.

Také *3 císařští radové* se vyskytují, a to v Haliči dva professoři VII. tř. (oba *M. F.* s definitivou z r. 1870 a 72), jeden na pol., druhý na ruském gymnasii, a pak jeden něm. kreslíř v VIII. tř.

Dlužno připomenouti, že při vyznamenáních tohoto druhu aktivní přídavek, jenž při povyšování do VI.—VIII. tř. působívá finanční potíže, nikterak se nezvyšuje.

Hojnější poměrně jsou vyznamenání duchovních příslušníků našeho stavu.

Z ředitelů VI. tř jest 1 *český* (Olomouc) kn.-arcib. konsistorním radou.

Z ředitelů VII. tř. jest 1 něm. kn.-arcib. duch. radou (zároveň škol radou) a 1 něm. kn.-arcib. notářem (Plzeň).

Z professorů VII. tř. hodnostní se uvádějí: 4 němečtí čestní kanovníci, z nichž 1 jest též papežským komořím a kons. radou, 1 též duchov. radou a 1 (v Čechách) též bisk. a kons. radou; dále 1 něm. kons. a duchov. rada, pak 3 něm. kons. radové (2 na Moravě, 1 ve Slezsku), 1 něm. bisk. notář (v Čechách). Dále jest 1 něm.-slovin. kons. rada, 2 *čeští* kn.-arcib. notáři (v Č.) a 2 *čeští* bisk. notáři (v Č.), a 1 polský papežský komoří (řecko-katol.).

Z professorů VIII. tř. jest 1 něm. čestný kanovník, 3 něm. konsistorní radové (1 na Mor.), 1 něm. kn.-arcib. duchov. rada, 2 něm. kn.-arcib. notáři (v Č., jeden též školním radou) a 1 něm. bisk. notář (v Č.). Dále 1 něm.-slov. kn.-bisk. duchov. rada, 1 polský konsist. rada, 1 *český* kn.-arcib. notář a čestný konsist. rada (v Č.), 1 *český* kn.-arcib. notář (v Č.) a 2 *čeští* bisk. notáři (v Č.).

Z professorů IX. tř. jest 1 něm. kn.-arcib. duchov. rada, 2 něm. kn.-arcib. notáři (praem. v Čech.) a jeden polský papežský komoří (řím.-katol., defin. 1894).

4. S tituly souvisí i dekorace a řády všech druhů. U učitelstva středních škol v zemích předlitavských vyskytují se tato vyznamenání:

Rytířský kříž řádu železné koruny III tř. má 1 něm. řed. VI. tř. (na Terezianském gymn.).

Rytířský kříž řádu cís. Františka Josefa mají: 19 Němců (1 v Č., 1 na Mor. a 2 ve Slezsku), 3 *Češi* (2 v Č. a 1 na Mor.), 8 Poláků a 1 Rus. Z Němců jest 8 ředitelů VI. tř., 4 ředitelé VII. tř., 5 professorů VII. tř., 1 prof. VIII. tř. a 1 učitel náb. evang. (na Terez. gymn.), z Čechů jsou 2 řed. VI. tř (Jarolímek a Vrzal) a 1 prof. VII. tř. (Jirásek); z Poláků 5 řed. VI., 1 řed. VII. tř., 1 prof. VII. a 1 prof. VIII. tř.; ruský majetník toho řádu jest ředitelem VII. tř.

Zlatý záslužní kříž s korunou má 30 Němců (z nich 6 v Č., 1 na Mor., 3 ve Slezsku), 5 Čechů (v Č.), 1 Polák. Z Němců jest 1 řed. VI. tř., 4 řed. VII. tř., 16 prof. VII. tř., 7 prof. VIII. tř. a 2 prof. IX. tř. (cisterciák a rabbín); z Čechů 1 řed. VII. tř., 3 prof. VII. tř., 1 prof. VIII. tř.; jediný Polák jest prof. VII. tř.

Zlatý záslužní kříž má 1 něm. prof. VII. a jeden VIII. tř. a 1 uč. náb. evang. (na Terez. gymn.).

Zlatou medailli pro umění a vědu (nyní zrušenou — místo ní zaveden od r. 1887 čestný odznak pro umění a vědu) mají dva něm. ředitelé VI. tř.

Čestnou medailli za 40leté věrné služby mají jen u Němců 3 řed. VI. tř. a 2 prof. (kněží) VII. tř. Mají tudíž značně přeslouženo.

Z cizích dekorací vyskytují se: kommandeurský kříž špan. řádu Isabelly Katolické (1 něm. řed. VI tř.) a rytíř. kříž téhož řádu (1 něm. řed. VII. tř. v Čechách); důstojnický kříž řeckého řádu Spasitelova (1 *čes.* prof. IX. tř. a 1 uč. pravosl. náb. na Terez. gymn.); papež. čestný kříž pro Ecclesia et Pontifice (1 něm. prof. v VII. a 1 *čes.* v VIII. tř.); rytířem papež. řádu sv. Řehoře jest 1 *čes.* prof. VII. tř.; ryt. kříž I. saského domácího řádu Arnoštova (1 něm. řed. VI. tř.); ryt. kříž toskánského řádu pro občanské zásluhy (1 něm. prof. VII. tř.); rytířem pruského řádu korunového IV. tř. jest něm. prof. VII. tř.; čestný kříž IV. tř. kníž. schaumbursko-lippského domácího řádu má 1 něm. prof. IX. tř.; rytířem švédského řádu Wasova I. tř. jest 1 něm. prof. IX. tř.; srbský řád Takovský má 1 něm. prof. IX. tř.; srbský řád sv. Sávy IV tř. má 1 uč. pravosl. náb. (na Terez gymn.); černohorský řád Danilův IV. tř. má 1 prof. srbsko-chorvatský VIII. tř.; bavorský záslužní kříž sv. Michala a ruské řády sv. Anny II. tř. a sv. Vladimíra má 1 učitel pravosl. náb. (na Terez. gymn.).

Z vojenských dekorací rakouských mají 1 něm řed VII. tř a 1 něm. prof. VII. tř. (vedle válečné medaille) též medailli tyrolské obrany zemské (d. Tir. L.-Verth.-Med.). Majetníků válečných medaillí (neúplně uvedených) jest ve schematismu zaznamenáno celkem 26, z nich Němců 21 (1 řed. VI. tř., 2 řed. VII. tř., 7 prof. VII., 8 prof. VIII. a 3 prof. IX. tř.), 1 něm.-ruský řed. VII. tř., 1 polský prof. VII. tř., 2 něm.-rum. a 1 něm.-slov. prof. VIII. tř. Na českých ústavech neuveden ani jeden, ač sami víme o 2 (v Pardubicích a v Jičíně na gymn.), z nichž prvý dokonce podle úřední stilisace dekorován proto, že r. 1878 a 1881 »účastnil se dvou povstání« (»zwei Insurrectionen *mitgemacht*«).

Kam náleží 1 německý professor VII. tř., jenž je majetníkem zlaté medaille ozdobené Nejvyšším obrazem a heslem (»Inhaber der mit d. Ah. Bildn. u Wahlspr. gezierten Med.«), nevíme; vyznamenání tohoto v seznamech řádů a medaillí jsme nikde nenalezli. —

Drobné zprávy.

Historický čin. Vlastnoručním listem ze dne 13. dubna 1901 nařídil J. V. císař a král František Josef I., aby v Praze zřízená byla galerie pro moderní malířství, plastiku a architekturu, která bude majetkem celého království českého, a tož v očekávání, že oba národní kmenové budoucně na tomto místě závoditi budou pokojně svou bohatou způsobilostí pro zdar a rozkvět domácího umění, a že tu také umění projeví smírnou moc svoji ve službách domácího míru. Sám na to věnoval 2 milliony korun.

Konečně tedy i na tomto poli národ náš se postaví do přednější řady. Praha těžce pohřešovala obrazárny, neboť rudolfinská byla jen jakýsi zá-

rodek její. Veliká obrazárna jest dnes všude přívlastkem velikého města. Od nynějška nebude třeba již žijícím umělcům skoro výhradně hledati existence v cizině; i památky českého umění minulého najdou tu důstojné representace. Nyní teprve české umění výtvarné jakožto takové vynoří se před zrakoma ciziny. Trefně napsala Zlatá Praha v čís. 24. o události té: »Žádný pessimismus nesmí se hlásiti k slovu, jedině povznážející optimismus jest na místě. Gallerie moderního, soudobého umění českého stane se bohdá moderním a stále se rozvíjejícím a množícím Karlštejnem, hradem a pokladnicí našeho umění výtvarného.«

Činem tím náš mocnář na všecky časy se zapsal do srdce národa. Svůj podíl zásluhy má tu také p. ministr dr. Rezek, jehož jméno tu opětně se víže k činu dějinného významu pro naši národnost, jakož se podobně stalo při zřízení brněnské techniky české.

Populární přednášky učitelů středních škol, konané na škole samé pro rodiče a jich zástupce, došly schválení min. výn. ze dne 10. května 1901 č. 13964. Jmenovitě se chválí vídeňské gymnasium, které několikrát v roce pozvalo rodiče a jich zástupce do ústavu, aby byli přítomni přednáškám uspořádaným od ředitelstev a jednajícím o významu humanitního gymnasia v přítomnosti, o škole a domu, o zkoušení a klassifikování ap. Též se vzdává uznání sborům, které žactvu — také za přítomnosti rodičů — rozebíraly zdravotní a jiné otázky, školního a kázeňského řádu se týkající, a zejména se uvádí za příklad vídeňská reálka, na které přednášeno o zneužívání lihových nápojů. Stipendisté přednášející žákům neb i širšímu obecenstvu obrázky ze svých cest do Italie, Řecka, Francie a Anglie prý se dle všech zpráv nevšedně zavděčili obecenstvu; a proto se vyzývají učitelé, aby co nejvíce uváděli ve styk školu a dům, a zemské úřady školní se dodožadují, aby podporovaly podobné přednášky, nečiníce nátlaku na učitele a bdíce nad tím, aby se nedály žádné nepřiměřenosti. Ve hlavních zprávách výročních má býti podána zpráva o přednáškách.

Technický doktorát zaveden u nás výn. min. ze dne 13. dubna 1901 č. 10571 a jest k němu třeba předložiti doklady o složené II. státnici odborné, pak vědeckou práci a složiti rigorosum, které nemá trvati déle 2 hodin. Zevrubně jsou vypsány všecky podmínky dosažení takového doktorátu ve Verordnungsblattě ze dne 1. května 1901. Taxy jsou tyto: za posouzení předložené rozpravy 40 K, za rigorosum 80 K, za promoci 60 K. Nařízení to nabývá působnosti počátkem šk. roku 1901—2.

Maximální počet učebních hodin při vyučování v chem. laboratoři na státních školách průmyslových byl výn. min. ze dne 20. dubna 1901. č. 6356 snížen se 40 na 25 v témdni. Při výměře učebního úvazku jest počítati $1^1/_2$ hodiny v laboratoři za 1 hodinu vyučovací.

Remunerace assistentů na technikách a na vys. škole zemědělské upraveny vynesením min ze dne 12. března 1901 č. 5669 s působností od 1. října 1901 tak, že assistenti 2 léta po nabyté kvalifikaci — nenastalo-li přerušení ve službě — dosahují zvýšení platu o 200 K. Podobně se stane po dokončeném 4. a 6. roce. Čas strávený assistentem s úplnou kvalifikací před 1. říjnem 1901 v nepřetržité službě se mu připočítá. Assistenti mající renumeraci vyšší až 1400 K jsou potud účastni toho pový-

šení, pokud celková remunerace tím nepřekročí obnos 2000 K. U assistentů s platem menším, než jest normální, změna nenastupuje žádná.

Maturitní vysvědčení gymnasistek, majících státní příslušnost rakouskou, mají míti podle min. vyn. ze dne 28. dubna 1901 č. 9834 závěrné poznamenání: Ježto tedy examinandka zákonným požadavkům . . . . učinila zadost, vydává se jí tímto vysvědčení zralosti k návštěvě university (pokud ženám dle trvajících předpisů je dovolena). Gymnasistky do Rakouska nepříslušné nedostanou toho poznamenání o zralosti k návštěvě university.

Mezinárodní kongres vyučovací svolává belgická vláda na popud ministeria vyučování do Brusselu na den 15. a 16. září a pozvala k němu veškery státy cizozemské.

Výzdoba tříd stává se v Německu čím dál, tím oblíbenější. Jedni chtí, aby obrazy v učebnách se střídaly, jiní jsou pro obrazy stálé s potřebnými poukazy. Zdá se, že zvítězí snahy po obrazech stálých. Vždyť i v bytech a galeriích obrazy zůstávají tytéž, nestřídají se. Žádá se pak, aby obrazy byly pravými díly uměleckými, dílem reprodukcemi nejlepších obrazů uměleckých, dílem od velkých umělců schválně vytvořenými díly novými. K tomu se připojuje žádost, aby *vyučování kreslení* bylo zreformováno. Žáci mají se učiti dívati se a mají uměti kresliti dle přírody. Nákladu většího by celá věc nevyžadovala; stačilo by ročně vydávati malý obnos na takové obrazy a počíti by se mělo již na obecné škole. Pro příklad uvádíme výzdobu třetí měšťanské školy v Drážďanech. Tam učebny jsou opatřeny kamenotisky a dřevoryty, světlotisky a fotografiemi, v rámcích a to od Böcklina, Defreggera, Dürera, Holbeina, Rembrandta, Schwinda, Ruysdaela, Cornelia a j. Také jsou tam ukázky stavitelství a plastiky vůbec.

Vzájemné dopisování žáků rozmáhá se utěšeně. Mezinárodní sjezd středoškolský, loni v Paříži o výstavě konaný, doporučil je co nejvíce. V Lipsku se utvořilo zvláštní středisko pro mezinárodní korrespondenci a jak úrodnou půdu našlo, viděti z toho, že se tam přihlásilo k vzájemnému dopisování r. 1900 celkem 3342 osob, mezi nimi 1232 Francouzů, 333 Američanů a 162 Angličanů. Každý takový dopisovatel oznamuje adresy sobě známé dále přátelům a druhům, a tak se kruh dopisovatelů šíří čím dál, víc. Často takoví žáci dopisovatelé pak se i navštěvují o prázdninách.

Spolek bavorských gymnasijních učitelů konal v dubnu v Norimberce 21 valnou schůzi svou, a za té příležitosti uvedeny na přetřes některé otázky i nás zajímající. Spolek má nyní 1009 členů, blíží se tedy jejich počtem našemu Ústřednímu spolku. Kandidátů professury je přebytek a ještě hrne se jich plno k tomu oboru. Za to přestalo přeplnění gymnasií. Soukromé studium gymnasií má býti co nejvíce obmezováno. Přijata byla resoluce ve prospěch vyučování řečtině a proti nahrazování jejímu angličtinou; dále rokováno o studentských spolcích a doporučováno, aby žáci se sdružovali v literární, hudební a tělovičné »spolky«. Přijat byl návrh, aby počet hodin v 8. a 9. třídě gymnasijní byl rozmožen o hodinu a ta aby připadla francouzštině. Jiné hlasy se přimlouvají za to, aby němčině a francouzštině hodiny byly rozmnoženy a za to aby se ubralo mathematice. Také tělocviku měla prý by býti věnována větší péče; počet hodin jeho uznán nedostatečným.

Ruční práce ve škole. Bavorský spolek reálkový v letošní 14. valné hromadě své rokoval také o tom, zda by neměly býti na reálkách zavedeny ruční práce jakožto předmět nepovinný. Byla za to vážná přímluva. Aby

ruční práce byly zavedeny na obecné školy jakožto zvláštní obor nepovinný, tomu jsou v Německu již blízko. Otázka ta se projednává ve všech zemích německých, a berou si příklad ze škol pařížských, z nichž zvl. École Salicis je po té stránce vzornou

Náboženství budoucnosti. Vrchní presidiální rada Theodor Schultze napsal spis: Buddhimus als Religion der Zukunft, jenž svého času vzbudil velikou pozornost. Nyní, 2 léta po jeho smrti, vydal spis ten s mnohými doplňky autorovými dr. Arthur Pfingts. Červenou nití spisu je mínění, že opravné snahy v křesťanství se nedodělají výsledku, a proto že metafysika Vedant a mravouka buddhismu mohly by přispěti k regeneraci náboženství mezi kulturními národy.

Písmo pryží vymazané lze opět učiniti čitelným. Něm. vojenský lékárník Camphnis roztokem dusičňanu stříbrnatého potřel místa, kde se domníval, že bylo radováno, a nechal je chvíli na slunci. Při tom se utvořil černý podklad,a na něm se objevila písmena vyradovaná.

Návrhy lvovského »Kola« professorského o úpravě fysické výchovy mládeže jsou tyto: 1) budiž vládou vytvořen program racionální nauky gymnastice za spolupůsobení fysiologů a paedagogů; 2) nauka tělocviku budiž pod dozorem a na základě badání lékařského. Za tím účelem má býti při každé škole lékař, jenž by bděl na hygienou budovy školní a měl péči o výchovu fysickou; 3) vyučování tělocviku budiž svěřeno učitelům gymnasijním, kteří vyučují též jiným oborům školním; 4) výchova tělesná měí na universitě zvláštní stolici; 5) při zemské školní radě buďte ustanoveni zemští lékaři — inspektorové.

O nutnosti zvětšiti počet hodin pro fysiku na vyšším gymnasiu rokoval olomucký profess. spolek německý a uznal ji bezvýjimečně. Podobně schváleno zažádati u ministeria, aby *přírodovědecká stipendia byla rozpisována a udílena již v zimním semestru,* by se mohl ten, kdo ho dosáhne, náležitě připraviti (odborně) na cestu. Posléz snesena tam petice, aby část let strávených na neúplných reálkách byla učitelům náboženství připočítána za účelem přiznání kvinkvenálek.

Vyučování právům na středních školách doporučoval v 66. schůzi bukovinské Mittelschule zvláštní přednáškou univ. prof. dr. Halban. Další řečníci ukazovali nutnost jeho jak na gymnasiích, tak zvláště na reálkách Na gymnasiích mohla prý by se dle mínění zem. insp. dr. Tumlirze obmeziti četba Vergilia a eliminovati četba filos. spisů Ciceronových, an Platon tu poskytuje mnohem cennější věci, z Tacita by se v 2. běhu oktávy mohly čísti části z Institucí, ve statistice a vlastivědě mělo by se dopřáti více místa ústavovědě, a také filos. propaedeutika by se mohla omeziti a postoupiti místa základům filosofie práva.

Na reálkách dle řed. Mandyczewského by musely dějepis, frančtina a angličtina přispěti; čas a místo vůbec by se musily najíti.

Studijní stipendia do Italie a Řecka týž spolek chce míti přístupné také moderním filologům a kreslířům, třebas i za tu cenu, že by se jim cesta obmezila jen na Italii.

O domácích úkolech na střední škole rokovala v jedné ze svých loňských schůzí pražská Mittelschule. Řed. dr. Hergel ve své přednášce mluvil pro odstranění domácích úloh v klassických a moderních řečích, podobně jako se to stalo s mathematickými. Dosahuje prý se jimi jen »mechanische Sammelwuth, statt Vertiefung Oberflächlichkeit, statt rastloser

*

Arbeit Bequemlichkeit, statt Selbständigkeit Abhängigkeit, statt Offenheit Hinterlist und Betrug, statt Wahrheitsliebe Verstellung und Lüge.« Moderní paedagogika prý vychází z poznání, že veškero učivo má býti v hodinách vyučovacích zdoláno, domácí píli se ponechává toliko nacvičiti je. Proti odstranění domácích úkolů z klassických jazyků se nevyslovil nikdo, ale z němčiny je nechtěli míti odstraněny prof. Strach, řed. dr. Frank a zem. insp. dr. Langhans. Řed. Frank se dovolával zásady: Čtení činí moudrým, mluvení obratným a psaní zevrubným, a něm. úkoly prý budí v žáku cit pro krásu výrazu jazykového a naplňují žáka radostí tvůrčí. Usnesení se nestalo.

O nových instrukcích pro dějepis a zeměpis na gymnasiích rokovala linecká Mittelschule ve 4. schůzi spolkové. Ref. dr. Mayer poukázal na některé omyly a nedopatření v instrukcích a ukázal, kde by si přál změny. V I. třídě má se počíti měřiti; proti kreslení map má leckteré námitky; při výkladě passátů ve II. tř. jest poukázati na otáčení se země kol své osy; mají se konati vycházky na místa vysokopoložená; v učebnici nemá býti, co jasně podává mapa. Vyučování zeměpisu má býti svěřováno odborníku; v I. tř. má se orientace probírati na globu, ale má se týkati jen oněch částí říše a jen oněch poměrů v těchto krajích, jichž třeba ke srovnání v dalších třídách. Proti referentu jiní se zastávali kreslení map, ovšem jen snadného; žádali, aby zeměpis a dějepis byly zvláštními předměty a měly každý své známky na vysvědčení a aby dějiny starověku postoupily něco času zeměpisu.

Dbejme jednotného názvosloví! Co se u nás s hůry nařizuje, všecko dochází po německu. Německým kolegům podává se takto všecka terminologie i fraseologie úřední hotova. Jim dostává se také všech úředních formulářů přesně sepsaných, na nichž nepovoleno ničeho měniti. Tak se ustaluje a všeobecně rozšiřuje jednotná terminologie a fraseologie úřední na všech ústavech německých.

U nás se to všecko překládalo, a to nikoli v kanceláři některé vyšší instance, nýbrž na každém ústavě zvláště a ovšem skoro všude jinak. Tak vznikl pravý chaos v naší řeči úřední.

Podívejme se jen na školní vysvědčení z několika ústavů českých! Čteme tam: N. N. rodem, rodilý z N. (narozený v N.), dostává (nabývá) tímto z prvního (za první) pololetí vysvědčení třídy první s vyznamenáním (s předností). Prospěch v kreslení (v kreslení od ruky, volnorukém) dobrý (uspokojivý). Zevnějšek (úprava, vnější úprava, zevnější způsoba) písemných prací (písemností).

V třídní knize zapsáni jsou žáci, kteří scházeli (chyběli), přišli pozdě (opozdili se).

Stundung der Schulgelder překládá se: posečkání, poshovění, odklad, odročení školného.

V létě mívají na jednom ústavě horké prázdniny, na druhém parniny, na třetím vedřiny.

Na některých ústavech koná se zkouška zralosti, na jiných zkouška dospělosti.

Toť jen několik příkladů, na které si tak maně vzpomínám; nahledalo by se jich snadno mnohem více. Tato »variatio« jistě není z těch, které »delectant«, působíť leda zmatky a nedorozumění. *F. Bš.*

Les Tchèques, die Tschechen. Do nedávna sluli jsme Francouzům »les Bohèmiens«. Ale že se tak nazývají ve Francii cikáni, kteří prý tam

přišli z Čech, — aby nás nepokládali snad za cikány, vnutili jsme jim jméno zcela nové, dotud neslýchané, les Tchèques. Myslím, že jsme tak neučinili na svůj prospěch. Jméno národa, odvozené od země, jím obývané, znamená národ té země přední, pána té země. Tak se jmenují všichni národové dle země jimi obývané: L' Italie-les Italiens, la Pologne-les Polonais, l' Hongrie-les Hongrois atd. — Němci dobře vědí, proč nás důsledně nazývají die Tschechen, a my to nyní také cítíme, ač jsme i tu sami začali, píšíce mluvnice »der čechischen Sprache« a p. Všecko to záští, jež vře proti nám v srdcích tak mnohých Němců, vyjadřuje se nejstručněji tímto jménem, jímž jsme poznamenáni jako nějací vetřelci do země německé. Není tomu tak dávno, co kterýsi dobromyslný Tyrolák namítal českému Němci stěžujícímu si, že se jeho krajané nyní (bylo to po prohlášení jazykových nařízení) mají učiti česky, že prý je to přece zcela slušné, aby jsouce živi v Čechách (in Böhmen) uměli také česky (böhmisch). Český tento Němec rozepsal se pak o tom v německých novinách a varoval Němce, aby nás nenazývali jinak, než Tschechen a všecko naše tschechisch. Kdysi v letech šedesátých ptal jsem se slovenské kišasonky, umí-li maďarsky. »A to bysom veru bola pěkná *Uherka*, kebysom něznala *po uhorsky!*« odpověděla mi. Tolik záleží na jméně.

Jménem Tchéques presentujeme se Francouzům jako nějaká nace nová, dosud tu nebývalá. Dokud jsme byli národem politicky samostatným, znali nás pod jménem les Bohémiens a věděli dobře, že nejsme cikáni; vyvésti je z nynějšího bludu, na to by stačil nějaký článeček v novinách.

Co pak se týče těch cikánů, *le polonais znamená ve frančtině také ochlastu, l'allemand hlupáčka, a přece ani Poláci ani Němci nestáli o to, aby se jim jména změnila v Polaques, Deutsches.* Ale my jsme »národ filologický«, jemuž jde více o slovo než o věc. Chceme ovšem také býti národem *historickým* a rušíme sami svévolně všecku souvislost se svou minulostí! F. Bartoš v brněnském »Obzoru«.

Nové školy. Na Smíchově zřízena byla právě nová průmyslová škola, a ředitelem jejím jmenován prof. Em. Hertík z c. k. prům. školy v Praze. — Česká průmyslová škola v *Brně* povýšena byla na vyšší. — Města *Příbor* a *Litovel* vyjednávají s mor zem. výborem o zřízení reálek. — V Praze-VII. otevřeno bude r. 1902 nové reálné gymnasium české. — *V Brně* zřízeno bude spolkem Vesnou dívčí lyceum, jež má dívkám poskytovati gymnasijního vzdělání. — Nové obchodní školy české otevřeny budou po prázdninách v Česk. Budějovicích a v Uh. Hradišti.

K reformě školství ve Francii. Francouzský ministr vyučování Leygues promluvil důležitou řeč v nejvyšší radě školské. Dle něho vyučování musí každým krokem sledovati všechen politický, sociální a hospodářský pokrok, jehož svět se dopracoval a k němuž míří Vzdělání klassické musí býti chráněno a pěstováno, neboť ve svobodném státě jest ono nezbytno pro vzdělání duševní a mravní elity, bez níž demokracie se rozpadá a anarchie vyvolává. Vedle klassického vyučování jest nezbytně třeba pevně založeného vyučování praktického, které pro hospodářský, řemeslnický, obchodní a koloniální stav náležitě připravuje. Naléhavě nutna jest vnitřní organisace gymnasií. Též platy učitelstva třeba zvýšiti. Vyučování moderním řečem třeba od základu zreformovati. Též vzdělání učitelstva vyžaduje pronikavého zlepšení. Především však škola má vychovávati; vyučování bez vychovávání

jest nebezpečné. Hloubka vědomí mnohem důležitější jest než množství vědomí. Národové nepozdvihují že tím, že je šablonovitým způsobem obohacujeme množstvím vědomostí, nýbrž že individuální vlohy k volnému jich vývoji probouzíme, a to jak duševní, tak mravní, aby zdravý, jasný úsudek, smysl pro právo, svobodný cit, odpovědnost a ryzí, pevný charakter byl vypěstován.

Třetí sjezd přírodozpytců a lékařů v Praze. Devatenáct let uplynulo od druhého sjezdu českých přírodozpytců a lékařů v Praze, jenž korunován byl následujícím naň zřízením české university, a nastala opět potřeba osvědčiti před veškerým světem slovanským pokrok, jejž přírodní vědy české zatím u nás vykonaly. To se stalo způsobem důstojným, ba velkolepým právě o tomto III. sjezdě přírodozpytců a lékařů na letnice letošního roku svolaným. Výkvět české intelligence a slavní vědcové jiných kmenů slovanských podali si opět jednou bratrskou ruku a osvěžili i utužili city pospolitosti, ale i snahy spěti dále a výš. Shromáždiště sjezdu byla charakteristická: Národní divadlo, vysoké školy a pantheon musejní, tyto mety našeho postupu kulturního byly svědkem skvělé společnosti i skvělých přednášek vědeckých, jichž vykonáno asi půl čtvrta sta pro málem 1100 účastníků Přednášky tyto, jakož i celý průběh zdařilého sjezdu učiněny jsou přístupnými u instruktivních výtazích ve »Věstníku« sjezdovém, kamž veškery interessenty poukazujeme.

Ottův zeměpisný atlas, dílo dávno želané a posléz energií prof. dra. Metelky i obětovností nakladatele J. Otty v život uvedené, počalo právě vycházeti. Podnik ten značí veliký pokrok v písemnictví našem i v kartografii vůbec, a značí také vymanění toho oboru práce z cizí závislosti. Proto zasluhuje redaktor i nakladatel upřímných díků za čin ten. Veřejnost pochopila význam jeho, s chválou i uznáním jej přivítavši; nyní, kdy vykonali povinnost svou nakladatel i pracovníci duševní způsobem skvělým, jejž jmenovitě znalci plně a ve všech podrobnostech oceňují, náleží obecenstvu, vykonati zase povinnost *svou*: atlas odebírati a klestiti mu dráhu do nejširších vrstev. Nakladatel investoval ohromné sumy peněz v podniku tom, spolupracovníci a vrchní pořadatel opět léta práce a všechnu duševní schopnost svou: obecenstvo nyní se žádá, aby mu nedalo zaniknouti, aby jej udrželo a vydávání jeho usnadnilo. Přispívej k tomu každý po možnosti své.

První sešit právě byl vydán a obsahuje začátek znamenité studie o dějinách kartografie z péra dra. Metelky, pak planigloby zobrazující tvárnost půdy a rostlinstva na zeměkouli a země kol severního polu, zpracované prof. dr. Fr. Brdlíkem, posléz mapu britských ostrovů s mapkami průmyslné oblasti středního Skotska, hlavní průmyslné oblasti Anglie a okolí Londýna, což zpracoval prof. Otakar Paroubek. Cena sešitu 2 K.

Osobní zprávy. Zemský školní inspektor *Vojtěch Kotsmích*, odcházeje na odpočinek, byl od Jeho Veličenstva za působnost svou vyznamenán dvorním radovstvím. S ním odchází ze školství našeho muž povahy šlechetné, energické, upřímný přítel českého professorstva i našeho spolku. Svědomitost a spravedlivost ve všem a ke všem byla vůdčí ideou jeho a tím si získal všeobecného uznání jakožto představený, podobně jako si byl získal obecné úcty již jako professor na brněnském gymnasiu, jsa učitelem vynikajícím a mile vzpomínaným. Kéž jest mu popřáno užíti po úsilovné práci málem 40leté odpočinku klidného, radostného a dlouholetého!

Zemský inspektor školní v Brně *Josef Lošťák* byl jmenován ředitelem zkušební komise české pro obecné a měšť. školy. — Řediteli gymnasia

jindřichohradeckého *Janu Říhovi* při odchodu na trvalý odpočinek udělen byl titul vládního rady, prof. česk. gymn. v Praze, Truhlářská ul., dr. *Mat. Kovářovi* z podobné příčiny titul škol rady. — Ředitelem nově zřízené státní průmyslové školy na Smíchově jmenován prof. státní průmysl. školy v Praze *Emanuel Hertík*. — Amanensem při české technice v Brně byl jmenován praktikant univers. knihovny pražské a soukromý docent české university dr. *Fr. Studnička*. — Amanuensem univ. knihovny pražské jmenován praktikant její dr. *Zdeněk Tobolka*. — Skut. učitelem tělocviku na česk. ústavě učitelském v Praze jmenován skut. učitel tělocviku při reálce kutnohorské *Václ. Švácha*.

Professorům paedagogií budou se na základě Nejvyššího zmocnění připočítávati supplentská léta zcela obdobně, jak se to děje na školách středních, a tož počínaje dnem 1. března 1901.

Zprávy spolkové.

Císařský dík.

Starosty spolku došel tento přípis.

Jeho c. a k. Apoštolské Veličenstvo ráčil nejmilostivěji nařiditi, aby za holdovací telegram zaslaný při slavnosti 50letého jubilea císařského nařízení ze dne 2. března 1851 „Ústřednímu spolku českých professorů“ Nejvyšší dík byl vysloven.

O tom dává se věděti na základě vynesení Jeho Exellence pana c. k. ministra kultu a vyučování ode dne 21. března 1901, č. 619 m. k. v.

C. k. místodržitel:

Coudenhove.

Holdovací adresu Jeho Veličenstvu, nádherně vypravenou, podali ve čtvrtek dne 13. června jménem veškerých středních škol a učitelských ústavů celého království, jak českých tak německých, seniorové ředitelů pražských gymnasií, reálek a učitelských ústavů: ředitel Sobek, vládní rada Hoza, ředitel Blanda, vl. rada Schubert, ředitel Koster, ředitel Neubauer ve zvláštní audienci Za české ústavy promluvil řed. Sobek, za německé vl. rada Schubert. Jeho Veličenstvo patrně byl pohnut tím projevem, sám převzal adresu co nejblahosklonněji a vyslovil Nejvyšší potěšení z projevené harmonie všech škol středních. Podobnou adresu podalo také učitelstvo škol obecných a měšťanských.

Ředitelé všech středních škol a učitelských ústavů pražských a předměstských zajeli v pátek dopoledne do hotelu de Saxe, aby se představili Jejich Excellencím pp. ministrům ryt. Hartlovi a Rezkovi a vyslovili své

díky za přízeň našemu střednímu školství věnovanou. Pan ministr Hartel vzpomněl při tom svého působení v staroslavné Praze a vyslovil radost svou z neobyčejného počtu škol středních a učitelských ústavů v Praze, jichž jest s německými 25, a přál jejich rozvoji všeho zdaru. Deputaci profesorských spolků uložil přímo, aby u všech profesorů byla tlumočníkem jeho radosti z čilé činnosti obou prof. spolků, které na veškero školstvo působí způsobem osvěžujícím, a ubezpečila je díky jeho za činnost celého stavu. J. E. pan min Rezek rovněž projevil upřímnou radost z návštěvy této, vzpomněl toho, že ze stavu profesorského vyšel, s ním stále upřímně cítí a pro zdar jeho a rozkvět veškerého školství pracovati bude, pokud síly jeho postačí a pokud mu popřáno bude trvati na působišti nynějším. Vítal všechny známé mezi přítomnými a ujistil je přátelskou oddaností celému stavu. Také deputaci Ústředního spolku českých profesorů přijal co nejvlídněji a vyslechl ochotně všecky tužby, které pro profesorský stav a jeho členy byly předneseny, a slíbil se zasaditi co nejusilovněji za jejich splnění.

Z výboru. Na schůzi dne 11. dubna t. r. byl především s povděkem vzat na vědomí poděkovací přípis praesidia c. k. zemské školní rady za holdovací telegram Jeho Veličenstvu po slavnosti reálek dne 13. března. — Potom bylo jednáno o záležitostech spolkových tímto pořádkem: Na sjezdu úřednickém dne 25. března ve Vídni konaném zastupoval náš spolek ředitel dr. Frank z Prahy. Výsledek jednání tamějšího byl vytištěn a výtisk došel také spolku. — Vyzvání prof. *Karasa* v Prostějově, aby spolek vydal český překlad instrukcí a navedení k úřadu učitelskému na středních školách nebylo lze provésti mimo jiné obtíže také proto, že jest na český překlad již pozdě; odbyt byl by slabý, poněvadž každý učitel má již výtisk německý. — Bylo schváleno poděkovati I. a III třídě České akademie za dosavadní podpory na Věstník a dvornímu radovi Huemrovi za účinnou podporu žádosti o státní subvenci na týž účel; tato byla již spolku vyplacena a v Zemské bance k fondu věstníkovému uložena. Při tom bylo usneseno v nové petici k ministerstvu žádati o subvenci větší. — Byl přijat návrh, aby se ještě v dubnu konala členstvu a jeho rodinám přednáška v Měšťanské Besedě pražské. Přednášeti se uvolil prof. *Ruth*. — Rokovalo se o změně spolkových stanov. Referenty byli starosta a prof. John. Za čilé debatty byly příslušné návrhy na změnu upraveny a schváleny. — Jednateli uloženo obstarati pět opisů stanov pro c. k. ministerstvo, jakož i vyjednávati s výborem »Svatoboru« o schválení onoho §, jenž se týká spolkového jmění pro případ rozchodu spolku. — Dne 18. dubna t. r. jednání se týkalo hlavně dvojí petice výboru předložené a to: petice učitelů kreslení na středních školách za státní stipendia na cesty do Italie a do Řecka; pak bývalých dlouholetých supplentův a assistentů za hojnější připočítávání let supplentských a assistentských do stability a kvinkvenálek. Usneseno předložiti obojí petici valné hromadě, která se za příčinou změny spolkových stanov co nejdříve svolá, a potom dále za součinnosti spolku ostatních národností se domáhati příznivého vyřízení. — Bukovinská »Mittelschule« poslavši formulář své petice: »aby v zemské školní radě bylo kromě nynějších zástupců ještě po členu z učitelstva škol středních a z učitelstva škol obecných a měšťanských voleném od učitelstva samého«, žádala, by spolek podal petici podobnou. Po uvážení věci bylo usneseno začíti podobnou akci. Prof. Karel Černý pak se ochotně uvázal složiti příslušnou petici. — Na podnět starostův bylo povoleno knihovnímu odboru, aby nákladem spolku dal vytisknouti dotazník o knihách, jež by se měly zařazovati a kupovati do knihoven žákovských. — Na sedmé studentské představení dne 11. května byla schválena po návrhu pořadatelově Jiráskova hra »M. D. Rettigová«.

Zpráva pokladníkova. Koncem měsíce května 1901 spolek má 1077 členů. — Prosíme všech pánů, kteří ještě příspěvků nezaplatili (jest jich 100), aby je brzo ráčili poslati. K tomu účelu znova přikládáme stvrzenky poštovní spořitelny.

Mimořádná valná hromada konala se dne 8. května v c. k. reálném a vyšším gymnasiu v Křemencově ulici. Účastenství členstva pražského i z předměstí bylo dosti četné, jednání živé. — Byla svolána především pro *změnu stanov*. Potřeba její byla již dlouho obecně uznávána a založením brněnského odboru stala se nevyhnutelnou. Účastníkům byly předloženy návrhy obsáhlých změn, jež vypracovala

komise, složená ze starosty, jednatele a členů výboru prof. Johna a dra M. Kováře, a schválil výbor. Referentem o části všeobecné byl starosta, o části týkající se odborů prof. John. Navrhované změny byly jednomyslně schváleny. — Důležitou částí schůze bylo též rokování *o dvojí petici*. Prvou podali bývalí dlouholetí supplenti a assistenti, žádajíce za připočítávání všech let supplentských a assistentských po úplné approbaci do stabilisace a kvinkvenálek. Jednatel předčítal text její ve formě jím pro c. k. ministerstvo i pro říšskou radu upravené. Ježto však třeba ještě mnohé výpočty a statist. data připojiti, požádán prof. K. Černý, by provedl konečnou úpravu. Zatím koll Šírek přeložil petici do němčiny, a jednatel požádal něm. prof. spolek zdejší, aby na základě toho překladu o věci porokoval a převzal získati pro petici veškery ostatní prof. spolky německé, což ochotně slíbeno. Dorozumění s polským spolkem professorským vzal na se spolek náš. Petice bude vytištěna a podána po prázdninách do podzimního zasedání říšské rady: bude také všem poslancům doručena. Potřebný náklad na celou akci povolen. Poslanci někteří budou požádáni za přímluvu jak ve sněmovně poslanecké, tak v panské. Bude-li třeba, vyšle se deputace do Vídně. Vůbec bude akce tato prováděna s onou energií, které zasluhuje životní zájem tak veliké řady kollegů. — Peticí druhou učitelé kreslení na státních středních školách žádají ministerstva, aby jim ročně udělovalo cestovní stipendia do Italie a do Řecka jako jiným odborným učitelům, na př. klassickým filologům a j. Ta bude podle jednomyslného usnesení podána ministerstvu ve formě výboru předložené. — Závěrkem byly tři *volné návrhy*. 1. Písemný návrh kollegů brněnských, aby se výbor zasazoval o vymožení čtveré věci pro kolegy pedagogy, o čemž se podává zpráva na jiném místě. Oprávněnost těchto požadavků byla uznána, a jednomyslně výboru uloženo žádati za jich splnění. 2. Návrh prof. Rutha, aby se uvažovalo, jak by se učinila přítrž hanopisům dra Oldřicha Kramáře v německé »Politice«. — Jednomyslně bylo usneseno především osobně požádati redaktora nebo, bude-li třeba, samého družstva vydavatelského, aby neotiskovali článků, které již nejsou věcnými výklady, nýbrž jedovatými a nenávistnými útoky na celý stav professorský. Někteří bývalí žáci prof. Kramáře sami se k výboru ozvali vzpomínkami, jež ukazují, jak velice toho má zapotřebí p spisovatel, aby neprovokoval k odvetě. Ale usneseno. bude li přece třeba vystoupiti z reservy, aby útoky odraženy byly bezohledně. Zatím má výbor připraviti všechen potřebný materiál a shledati žádoucí informace. Poukazováno na to, že žádný druhý stav by nesnesl ve veřejných orgánech útoků jej tak znevažujících a hanobících, a to právě se strany, od níž by se toho bylo nejméně lze nadíti, od vlasního člena tohoto stavu, muže liter. aspirací. Učitelé obecných škol v takových případech si věděli ihned rady. Přiveden na přetřes však i ten smutný zjev, že ze žádného jiného stavu se neuveřejňuje pořád tolik nepěkného v novinách jak z professorského, a vyslovena oprávněná pochybnost, prospívá-li to dobré pověsti naší, když se vlastní stav v novinách přístupných nejširším vrstvám lidovým i studentům profanuje a vnitřní poměry naše stavějí do světla nesprávného, strannického, ba mrzkého. Není pak divu, když professor nepožívá té obliby a úcty, která musí býti neodlučitelnou zdobou jeho, má-li působiti zdárně, když se jeví a množí naopak nevážnost k našemu stavu, ač jistě není krásnějšího a vznešenějšího povolání nad naše, ač rukama professorovýma prochází veškerá intelligence státu a on klade zárodky vzdělanosti a ušlechtilosti v srdce její. Spolek jako obhájce zájmů stavovských má právo i povinnost žádati, aby nebylo z vlastních řad podkopáváno postavení professorovo bez toho nesnadné, nebyla podrývána autorita jeho, nýbrž aby všichni svorně usilovali o zpevnění a zvýšení její. Úřad náš je již sám sebou choulostivý; práce naší není viděti, je ukryta zrakům veřejnosti a vydána kritice nezralé a nevyvinuté mládeže, jejíž úsudky rodiče do dítek zamilovaní zpravidla přijímají za své; vzbuzuje nepřízeň a nejednou i nenávist výsledky a následky klassifikačními, vzbuzuje posléz i závist jiných oborů úřednických domnělé malou prací (průměrně 3 hod. denně — supplování, korrektury, příprava, kabinety, správa sbírek atd. se nepočítá, poněvadž nezná), a velkými prázdninami (5 let z 30). Pro tuto choulostivou povahu našeho úřadu však bychom se měli tím bedlivěji vystříhati všech ostatních příčin nepřízně k nám, a jmenovitě těch, které tkvějí v nás samých, jako vzájemné neúcty, závisti, nevraživosti, pomluvy, též upjatosti a uzavřenosti proti obyvatelstvu a jmenovitě bezohledného kritisování, podezřívání a snižování vzájemného, neděje-li se vše po chuti oněch kritiků a podezřívavých kollegů. Mnohé jiné ještě trpké slovo pravdy proneseno tu s té, tu s oné strany. S lítostí připomenuto i, kterak v časopise jednom, právě professory hodně podporovaném, za výkladu o platech učitelských srovnáváni byli učitelé obecných škol s professory

a onino byli za práci a utrpení své do nebe vynášeni, tito však snižováni a skoro povrhováni. Charakteristické bylo i upozornění p. dr. Metelky, kterak v humoristických časopisech nyní všude učitel již — a právem — se pardonuje, ale za něho se dosazuje professor, ať se vtip naň hodí čili nic. 3. Na konec prof. Štěpánek podal návrh na zrušení známky »*s pilnosti*« na semestrálních vysvědčeních. — Vážné důvody navrhovatelovy byly uznány, a věc byla přikázána výboru, by jí nespouštěl se zřetele.

Divadlo. Dubnové představení bylo zase stíháno neblahým osudem. — Poněvadž sešlo v lednu se Smetanova »Dalibora« a tedy tohoto roku opera se ještě nehrála, bylo na den 24. dubna ustanoveno představení operní. Ale pro náhlou a v poslední chvíli oznámenou churavost zpěváků smluvená opera dvakráte musila se zaměniti operou jinou; po prvé byl vybrán Beethovenův »Fidelio«, ten byl dne 22. dubna pro ochraptění p. Burianovo zaměněn za Mozartovu »Figarovu svatbu«, a za tu pro neočekávanou churavost paní Bradáčové bylo vybrati Smetanovu »Prodanou nevěstu«. Představení se nemohlo odložiti, poněvadž o týden později divadelní orchestr hrál na koncertě »Hlaholu«. — Na »Prodanou nevěstu« divadlo bylo sice do posledního místa vyprodáno, ale přes to nešťastné měnění ustanovené hry, jež se letošního roku třikráte událo, způsobilo mnoho trpkosti. — Účinků jich zakusilo představení 11. května, ač slušelo, aby se pro vybranou hru i jejího autora — »M. D. Rettigovou« od Aloisa Jiráska — zapomnělo na nepříjemnosti minulé. Účastenství studentstva bylo jen prostřední. Nějakou část abstinence ovšem způsobily vycházky, jež se toho dne (byloť právě po písemných zkouškách maturitních) na mnoha ústavech konaly. Představení však bylo velmi zdařilé, hra se velmi líbila a volba její byla velmi šťastná. — Bylo to poslední představení roku letošního. Do podzimu, dá Bůh, se mysli zase utiší, zapomene se na stesky a s klidnou rozvahou a shovívavostí se dostaví zase *všeobecné* nadšení pro věc ideální. Tu důvěru máme v naše professorstvo i studentstvo a pevně doufáme, že nebudeme zklamáni! *St.*

Studentské výpravy. V letošních prázdninách uspořádá pořadatel loňské studentské výpravy do Paříže, Jaroslav Karásek, c. k. učitel tělocviku při prvním českém gymnasiu v Brně, dvě výpravy, a to: V druhé polovici července sedmidenní výpravu do Solné Komory (Vídeň, Semmering, Vordernberg, Eisenerz, Gesäuse, Hallstadt, Ischl, jezero Sv. Wolfgangské, Schafberg, Gmunden a Linec) a v srpnu šestnáctidenní výpravu do Italie a Švýcar (Vídeň, Lublaň, Postojna, Terst, Benátky, Verona, Milán, Göschenen, ledovec Rhonský, cesta přes sedlo Furka a Grinsel, Interlaken, Alpy Bernské, Pilatus, Lucern, Curych, vodopád Rýnský, Kostnice, jezero Bodamské, Bregenz, Inšpruk, Solnohrad, Linec.) Obě cesty poskytují množství požitků krás přírodních i uměleckých (na první cestě zvláště Gesäuse, Hallstadt, Schafberg rakouský Rigi; na druhé Postojna, moře, množství památek uměleckých v Benátkách, Veroně a Milaně, Gotthardská dráha, krajina věčného ledu, vodopád rýnský atd.), Poplatek za veškeré výlohy, úplné zaopatření, jízdné a veškeré vstupné činí pro první cestu z Prahy 43 zl., z Brna 40 zl; pro druhou z Prahy 140 zl., z Brna 137 zl. Okružní lístek III. tř. pro druhou cestu stojí sám 75 zl, neboť použito bude částečně i II. tř. a četných ozubených drah v Interlakenu na Pannu a na Pilatus. Přihlášky k první cestě se zálohou 5 zl. přijímají se do 15. června, ke druhé se zálohou 10 zl. do 20. června.

Přátelský večer byl dne 24. dubna t. r. byl uspořádán pánům členům a jejich rodinám v malém sále Měšťanské Besedy pražské. Poučnou část programu s ochotou uznání hodnou opatřil p. kollega Fr. *Ruth*. Maje sebránu hojnou látku o kulturních, archeologických a j. stránkách Prahy, zvláště staré, vybral z toho některé ukázky zajímavé, na př. o ulici Anenské, Anežské a Ostrovní, o kostelu sv. Apolináře, o Biskupském dvoře, Beršově a j. Historické ty vzpomínky a výklady o místech a památkách obecně známých, jsouce předneseny způsobem živým a velmi zajímavým, došly všeobecné pochvaly. Upřímně p. kollegovi za ně děkujeme a přejeme mu, aby se dílo jeho pracně sebrané, ale svrchovaně zajímavé a poučné brzy dočkalo vytištění. — O část zábavnou se postaral osvědčený »kroužek« pražského »Hlaholu« — Společnost prodlela pohromadě 12 hodin, ač byla středa, den na podobné zábavy méně příhodný.

Vycházka. Laskavostí přeochotného správce klášterní knihovny strahovské, veledůstojného pana P. dra Isidora Zahradníka, byla poskytnuta pp. členům a jich rodinám dne 1. června t. r. příležitost poznati vzácnou tu knihovnu, proslulou již daleko za hranicemi naší vlasti. Ve 3 hodiny shromáždili se účastníci prohlídky bohužel, ne počtem takovým, jakého vzácná podívaná zasluhovala!) na klášterním

dvoře strahovském. Vlídný pan knihovník uvítal přítomné a provedl je všemi místnostmi, ukazuje všecko, co vzácného a pamětihodného knihovna chová. Nalezl také horlivé posluchače, kteří se leckdy jen s těží od ukazovaných památek odtrhli. — Prohlídka trvala 2 hodiny. Odcházejícím dostalo se ještě toho vzácného požitku, že byli vyprovozeni klášterní zahradou a pokochali se nádhernou podívanou s vrchu strahovského na Prahu, a to právě s toho místa, s něhož zvěčnělý mistr Antonín Chitussi maloval proslulý »Pohled na Prahu«. Dojmu toho jistě nikdy nezapomenou. — Ze strahovské zahrady vyšli do sadů na Nebozízku a v útulné restauraci popřáli osvěžení také tělu. — Byla to zajisté vycházka velmi pěkná. O nejkrásnější stránky její má zásluhu veledůstojný pan dr. Zakradník, jemuž jménem všech účastníků buďtež tuto vzdány ještě jednou upřímné díky!

Z Brna. Náš odbor Ústředního spolku českých professorů, o jehož zřizování referováno bylo v 1. čísle tohoto Věstníku, z formálních důvodů úředně povolen nebyl; nebyly totiž k žádosti za zřízení odboru podány zvláštní stanovy odboru toho, a nebylo úředně prokázáno, že Ústřední spolek českých professorů v Praze existuje a že si zřízení odboru brněnského přeje. Bylo úmyslem pořadatelů ihned podati novou opravenou žádost za zřízení odboru toho; ale ukázala se současně potřeba změniti a rozšířiti stanovy Ústředního spolku tak, aby lépe přiléhaly k rozšířené činnosti jeho, a aby další odbory snáze bylo možno zakládati. Nezbývalo nám tudíž než posečkati se zřízením odboru do té doby, až nové stanovy Ústředního spolku budou vypracovány a úředně schváleny. Avšak zájem pro odbor byl tak značný, že uznáno bylo vhodným, abychom se scházeli buď důvěrníci jednotlivých ústavů brněnských, již jsme vzali na se starost domáhati se definitivního zřízení odboru, neb veškeré brněnské členstvo Ústředního spolku českých professorů k přátelským schůzím, na nichž bychom si pohovořili o svých potřebách a přáních aneb se pobavili vyslechnutím přednášek zvláště pro nás zajímavých.

Prvá takováto přátelská schůze konána byla dne 20. března t. r. P. prof. *J. Karásek* byl tak laskav, že nám v ní líčil své slasti i strasti ze studentské výpravy jím pořádané na výstavu do Paříže. Překážky, jež mu bylo k uskutečnění výpravy překonati, drobné příhody cestovní veselé i smutné, dojmy z cesty, z Pařížské výstavy a návrat domů dovedl podati způsobem tak poutavým a současně poučným, že byl s nevšedním zájmem sledován všemi účastníky schůze. Vřelý dík, jejž mu p prof. dr. Kameníček vzdal jménem všech účastníků, budiž p. prof. Karáskovi projeven i na místě tomto. Po té referoval p. prof. *F. Autrata* o přání professorů na paedagogiích, aby maximální počet hodin filologických byl s 20 hodin snížen na 17, a aby přespočetné hodiny byly právě tak honorovány jako na gymnasiích a reálkách. V čilé debatě, již referát tento vyvolal, zejména p. řed Ouředníček poukázal na vlastní příčinu nepříznivého postavení paedagogií, že totiž za hlavní učitele mohou tam býti a také z velké části jsou ustanovováni učitelé škol obecných. Byl proto vyzván Ústřední výbor, aby hleděl se domoci zákonitého ustanovení, aby za hlavní učitele paedagogií mohli býti ustanovováni pouze učitelé s kvalifikací pro školy střední, jakož i aby se domáhal splnění prvých dvou požadavků, jak o tom referuje se na místě jiném.

Druhá schůze konána byla dne 1. června t. r., v níž p. prof. *Tom. Šílený* přednášel o své cestě do Sparty a Taygetu. Poutavým způsobem líčil obvyklé tam cestování na koních, oslech a mezcích v krajinách neschůdných, popisy krajin fotografiemi provázené střídaly se s přezajímavými výklady o mravech a zvycích obyvatelstva. Zájem, jejž přednáška ta vzbudila, nejlépe bylo možno posouditi dle četných dotazů, na něž p. přednášející takřka ani nestačil odpovídati. Budiž p. prof. Šílenému vzdán srdečný dík za milé pobavení a poučení.

Nezmiňuji se ve své zprávě o mnohých otázkách stavu našeho se týkajících, jež byly projednávány na schůzích důvěrníků jednotlivých ústavů; nejsme dosud v odbor ustaveni a byly to proto jen přípravy k budoucímu zimnímu období. Činnost naše dosavadní jest ovšem nevelká; ale každý začátek jest těžký a tedy tím více začátek, který vlastně dosud ani není začátkem činnosti naší.

Dr. Frant. Nachtikal.

Jednání o návrhu prof. Fr. Autraty ze shromáždění českých professorů brněnských 20. března 1901, aby Ústřední spolek českých professorů v Praze podnikl akci *a*) za snížením maxima vyučovacích hodin filologických na ústavech učitelských, *b*) za vydatnějším honorováním přespočetných hodin téhož druhu.

Navrhovatel praví: Dle nových ustanovení z r. 1898 určeno bylo maximum vyučovacích hodin v různých předmětech různých ústavů vyšších. Učiním odtud porovnání gymnasií a reálek s ústavy učitelskými.

Na středních školách je maximum

pro filologii	16	hod.,	remunerace	za hodinu	přespoč.	120 K	ročně
pro jiné předměty	20	»	»	»	»	100 K	»
pro kreslení	24	»	»	»	»	80 K	»

Na paedagogiích je maximum pro všecky 3 kategorie *20* hod., remunerace za hod. přespoč. 100 K ročně.

Přidržím se hodin filologických. Proč proti 17 hodinám jinde na paedagogiích 20? Je snad filologie na úst. učit. snazší? Chci tvrditi, že spíše obtížnější. Podávám důkazy:

1. Ročníky učitelských ústavů stavím v celku na roveň třídám vyššího gymnasia nebo reálky; cosi analogického s nižšími třídami středních škol paedagogia nemají. Filolog mi dá za pravdu, že čím vyšší třída, tím větší námahy učitelovy vyžaduje vyučování. A tu kdežto filolog škol středních jen výjimečně pouze vyšší třídy má, filolog paedagogií má takové třídy rok co rok.

2. Ročníky paedagogií mají pravidelně průměrem přes 40 žáků; kdyby bylo třeba učitelů škol obecných, mohou přijmouti až 60, ba výjimkou i víc. Parallelky zřizovati není dovoleno. Naproti tomu střední školy ve vyšších třídách mívají žáků kolem 30.

3. Materiál paedagogií má průměrně daleko méně nadání (aspoň na ústavech mužských) než na středních školách. Ze středních škol přestupují k nám za nynějších málo skvělých vyhlídek v učitelstvu škol ob. jen žáci slabší; podobně i ze škol měšťanských.

4. Ač učitel na kterékoli kategorii škol vyšších musí celkem stejnou péči věnovati svým výkladům a vůbec svému počínání před žáky, přece na učitele paedagogia činí se požadavek v té příčině — řekl bych vyšší. Studující připravujíce se pro učitelství všímají si bedlivěji než žáci jiných škol způsobu učby a počínání professorova vůbec, berou si z professora příklad a srovnávají jeho konání s požadavky, které pro učitele předpisují theorie jim z hodin paedagogiky a methodiky známé. I jest učiteli za vyučování mnohem více vyčerpávati sil duševních.

5. Konečně učitel češtiny na paedagogiu přednáší nový předmět: methodiku jazyka vyučovacího, a to nejen theorii, nýbrž i praxi předmětu (při učebných pokusech kandidátů.)

A dále: Za hodinu přespočetnou dostane filolog paedagogia o 20 K méně než na školách středních. Řekněme, že filolog středoškolský má některého roku 21 hodin a filolog paedagogia také 21: onen dostane za rok remunerace (za přespočetné hodiny) 480 K, tento 100 K!

Dosavadní výklady se týkaly srovnání filologa s filologem. K objasnění návrhu hodí se i srovnati filologa paedagogií jednak s ostatními učiteli týchž ustavů, jednak s učiteli nefilology na školách středních.

a) Filolog paedagogií má totiž maximum 20 hod. jako fysik, mathematik, historik i nábožník. Není mezi nimi v námaze rozdílu? Zvláště v korrekturách! Filolog opravuje v prázdných hodinách denních, opravuje celé večery. Historik i nábožník oprav nemají vůbec a přípravu na předmět o nic větší než filolog. K tomu ještě něco: odborníci paedagogií konají s chovanci výstupy vyučovatelské mimo svoje hodiny. Výstupy i s kritikami zaberou 2 týdenní hodiny. Čítají se do maxima za 1 hodinu vyučovací (protože každý odborník nemá jich každý týden, nýbrž jednotliví odborníci se střídají). Ale osnovy paedagogií zřejmě praví, že výstupů z jazyka vyučovacího má býti proti výstupům z předmětů ostatních *nepoměrně více*. Zase tedy za námahu větší táž odměna jako za menší.

b) Srovnejme filologa ústavů učitelských s nefilology středoškolskými

Kreslíř	na šk.	střed.	má	týd.	24	hod.,	kreslíř	paedag.	20 hod.,	má-li dle toho
jiný odborník	»	»	»	»	»	20 »	má	míti na	»	16·67 hod.; a má-li dále
filolog	»	»	»	»	»	17 »	»	»	»	*14·17* hodin.

Mimotně přednáším stížnost společnou filologům ústavů všech. Ke vší námaze své mají ještě *správu knihovny*. Ale kdežto na ústavech středních se mohou ve správě střídati, protože je jich několik, tož na paedagogiích je správce knihovny *stále* týž filolog, protože bývá jediný. A krom toho na paedagogiích má knihovník ve správě i knihovnu žákovskou i professorskou.

V důsledcích přednesených důvodů prosím slavné shromáždění, aby vyslovilo souhlas s předlohou, kterou by Ústřední spolek českých professorů v Praze přijal za svou a podal ministerstvu jako petici:

»*I. Budiž sníženo maximum filologických hodin na ústavech učitelských aspoň na 17.*

II. Hodiny přespočetné honorovány buďtež filologům paedagogií aspoň 120 K ročně.«

O návrhu rozpředla se čilá debatta. Řed. Ouředníček pozastavuje se při odstavci návrhu ad 4; domnívaje se, že navrhovatel vyslovil podcenění námahy učitelů středoškolských, zastává se jich vřele. Navrhovatel vysvětluje nedorozumění. Řed. Ouředníček dále pokračuje a vidí příčinu nepříznivého postavení paedagogií v tom, že mohou na nich za professory ustanovováni býti a vůbec vyučovati i učitelé jen pro obecné školy approbovaní; i navrhuje zasaditi se o to, aby na paedagogiích směli býti professory jen učitelé s kvalifikací středoškolskou.

Prof. Janoušek souhlasí s navrhovatelem kol. Autratou i s řed. Ouředníčkem a stěžuje si, že na moravských paedagog. není systemisováno místo hlavního učitele pro němčinu, takže jest němčině učiti professorům jiných odborů.

Prof. dr. Šujan ve svých vývodech napřed akcentuje, že v námaze učitelské nemohou professoři paedagogií svým kollegům středoškolským ničeho záviděti, pak v souhlasu s předešlými řečníky činí návrh další, aby pro paedagogia *moravská* (protože v Čechách němčina na paedag. není obligátní) požadováno bylo systemisování míst hlavního učitele pro němčinu, případně ve spojení s jiným předmětem.

Když byl ještě prof. Souček k odstavci ad. 1. v návrhu prof. Autraty podotkl, že námahy vyučovací v nižších třídách škol středních nelze považovati za menší než ve třídách vyšších, přistupuje se k hlasování o návrzích a přijímá se svorně vyzvati Ústřední spolku českých professorů v Praze aby se zasadil o to:

A) Aby dle návrhu prof. Autraty jednak sníženo bylo maximum filologických hodin na ústavech učitelských aspoň na 17, jednak filologické hodiny přespočetné byly tamtéž honorovány aspoň 120 K ročně.

B) Aby dle návrhu řed. Ouředníčka za professory paedagogií byli ustanovováni jen učitelé pro střední školy zkoušení.

C) Aby dle návrhu prof. Janouškova-Šujanova nově systemisováno bylo na moravských ústavech učitelských místo hlavního učitele pro němčinu.

Úmrtí. Dne 15. května zemřel prof. jazyka českého a německého na české reálce v Brně a chefredaktor brněnských novin úředních *Hubert Rull* v 52. roce věku svého. — Dne 19. května zemřel professor dějepisu při reál. gymnasiu v Novém Bydžově *Jindřich Klecanda* ve svém 40. roce, zakusiv málo dobrého v životě. Byl to muž povahy nad jiné ušlechtilé. Dlouhá léta supplovav, stal se teprve před 5 lety skutečným. Literární práce jeho vynikaly svědomitostí a pílí. — Dne 24. května skonal senior telečské reálky, professor přírodopisu *Václ. Martínek*, maje 55 let. — Dne 5. června zemřel v Praze pom. učitel klass. filologie na matičném gymnasiu v Zábřehu *Josef Zeman* v 27. roce věku svého. — Dne 11. června zesnul v Pánu býv. supplent reálky v Ječné ul. a docent české university dr. *Otakar Šulc*, nevšedně nadaný badatel a spisovatel v oboru lučby, spoluredaktor Chemických listů Budiž čest jejich památce!

Literatura.

Zikmund Winter, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách* v 15. a 16. století. V Praze 1901. Nákladem České akademie. Spisovatel splňuje knihou touto další kus velkého úmyslu svého, vylíčiti kulturní obraz našich měst ve století 15. a 16. se všech stránek. Vypsav život církevní, přistoupil k dějinám školství. Tu pak nejdříve vysokým školám pražským věnoval samostatný spis (»Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské«, tedy od r. 1409 do r. 1622), vydaný r. 1899; v knize přítomné probírá rozvoj škol nižších, a to všelijakých škol městských (farních, dětských, dívčích, partikulárních i po-

koutních) a škol humanistických i konfessijních (katolických vůbec a jesuitských zvl., bratrských a protestantských) Mezi všemi vyznáními vidíme boj o školu, ale vedly jej i národnosti. Německé městské školy zřizovány již ve století 16. (na př. v Kutné Hoře, Jindřichově Hradci, Brně, Třeboni, Krumlově, později také ve Slaném, Praze a j.), gymnasium německé založeno v Praze r. 1611 a mělo hned 200 žáků. Touha po školách a povznesení jich střídá se s nevážností k nim. Winter sleduje dopodrobna toto vlnění a tyto boje, popisuje zevrubně i podobu a zřízení škol, jejich správu, učitele, důchody, život učitelů i žáků, kázeň, viny a tresty, předměty učení a knihy školní, třídy a řády školní, methody vyučovací, inspekce, zkoušky, odměny, divadla a doplňuje na konec obraz vypsáním výsledků školské práce. Spousta materiálu zpracována tu v podobě ladné a poutavé slohem svěžím, barvitým, plastickým. Vzdáváme bez výhrady plné uznání mravenčí píli, neúmorné pracovitosti a duševní síle i výši autorově. Naplňuje údivem, kterak spisovatel — podobně jako přítel jeho Jirásek — při svědomité práci učitelské dovede si najíti volnost a zachovati čilost k vytvořování takového počtu děl ceny trvalé založených na tisícerých pramenech archivních a vyžadujících už jen na sebrání materiálu letitého času a nechabnoucí bedlivosti a vytrvalosti. Jako pravý historik pohybuje se nestranně ve školách dvou zmíněných věků; pozoruje bystře a vypravuje, jak toho pravda a věda žádá, nikomu k libosti, poctivě a směle. Obraz chce a má býti takovým, jakým byl život sám. *B.*

Fr. Bartoš: Nová rukověť správné češtiny. Nákl. Em. Šolce v Telči. Str. 223, cena 3 K.

Z trojice nejznámějších brusičů moravských let sedmdesátých J. Kosinu kryje už země, V. Prasek uchýlil se k práci kulturně historické a dějepisné, a tak zbývá jen Fr. Bartoš, který trvale zůstal věren jazykovědě a lidopisu. Jako brusič Fr. Bartoš přečkal časy, kdy humoristé vytrvale si brusičů dobírali, a dočkal se zadostučinění, že sami humoristé si tu a tam »zabrousí«, a doby, kdy víc a více uznává se potřeba čistiti jazyk v dnešní hrozivé anarchii jazykové.

Staré povědění Kosinovo, »že ze dvou neb tří čísel národních novin našich úplná syntaxe jazyka německého by mohla sestavena býti«, má posud platnost, a také bující nyní činnost překladatelská povážlivě šíří rozmanité cizomluvy a hrůzně kazí a znešvařuje řeč. Odtud Bartoš po způsobě Jungmannova Lovce vychází také na lov; noviny, krásná i vědecká literatura hojnou mu poskytují kořist, kterou na poučení a varování vykládal svým časem v Českých hodinkách v Obzoru (brněnském), až ji pak na žádost mnohých sestavil v celou knihu, nazvanou Rukověti správné češtiny, která vydána r. 1891. Že při neodpustitelné naší nevšímavosti k jazyku mateřskému kniha po dvou letech vydána po druhé a po 10 letech objevuje se vlastně po třetí, je již samo svědectvím pro ni velmi dobrým.

Proti vydáním předešlým Nová rukověť je velice značně pozměněna. Předně rozhojněna valně její látka, kdežto zkrácena známá předmluva, Několik slov o broušení jaz. českého. Předešlé Rukověti podávaly látku dle hesel v pořádku abecedním, ale kniha naše spořádána tak, že o jednotlivých zjevech mluvnických, lexikálních i frastických pojednáno soustavně, a teprve v rámci těchto hlavních oddělení zachován pořad abecední, pokud to bylo vhodno.

Nejstručněji promluveno o zvláštnostech v hláskosloví, tvarosloví a kmenosloví. Tu i tam viděti odchylky od mluvnice Gebauerovy: kde tento dle dnešního stavu jazyka připouští kolísání (Kraus, -a nebo -e, perly n. perle), tam Bartoš, stoje na stanovisku nářečí východních, nemíní činiti ústupkův a hájí také sklonění Janů-Janova atd.

Těžiště knihy je ovšem v oddílech dalších, především ve skladbě, kde shledáváme se s částmi známé školní knihy p. spisovatelovy. Nejprve se vždy uvádí pravidlo s náležitými příklady, načež jsou vytčeny chyby s příslušnými opravami. Tento postup zachován i ve slovníku, který přihlíží k slovům souznačným a pak cizím, i ve fraseologii; v druhé její části (ukázce nečeské fraseologie) je zejména pilně a často čítati, poněvadž některé germanismy pomalu zdomácňují. Leckteré z navržených domácích slov místo cizích se zajisté ujme (často již vídati na př. *tesknice*), jiná snad budou méně šťastna. Že však tato snaha nahrazovati cizí slova pěknými domácími je nezbytná, svědčí úryvek z lékařského pojednání, uvedený na str. 158, kde mezi 72 slovy je *více než třetina* cizích! Co schází nám v době největšího rozkvětu české literatury do úpadkové »němčiny« poloviny 17. st., kde žasneme nad větami, jako: Ich habe salva thesi August. confessionis jederzeit vitiliginem, alter-

nationem und pugnacitatem abhoriret atd.? — Konečná (7.) část knihy pojednává o některých pěkných i nepěkných vlastnostech slohu českého.

Z celé knihy mluví k nám spisovatel zanícený pro čistotu jazyka jakožto nejpodstatnějšího znaku národnosti, jazykozpytec, který čistě a ušlechťuje češtinu, přihlíží stále k jiným slovanským jazykům, ale hlavně k nářečím východočeským, chtěje živým jejich proudem osvěžovati led řeči spisovné. Tato vroucí láska k mateřštině nutká p. spisovatele častěji k břitké ironii, kterou stíhá nešvary dnes v jazyce českém obvyklé a celá řada těchto míst v knize dodává jí neobyčejné živosti a také účinnosti: čtenář snáze si zapamatuje poklesek tak vtipně vytčený, nežli po dlouhém třeba vědeckém výkladě.

Zkrátka, Nová rukověť správné češtiny je spis velmi vítaný a cenný všem, kdo nespouštějí s mysli slov velikého našeho Komenského, který ve chvílích nejtěžších odkazoval vlasti milé »snažnost v pulerování, vyčišťování a vzdělávání milého našeho a milostného otcovského jazyka«, a tož především učitelstvu a žactvu škol středních, pak vůbec všem vzdělancům, kteří pokládají také za kus vlastenecké povinnosti správně a pěkně česky mluviti. Budiž proto vřele doporučena.

J. Kabelík.

Nastavni vjesnik (Vládní věstník). Časopis pro střední školy. Nákladem charvatsko-slavonsko-dalmatské vlády. Cena (4 svazky) 6 K. V Záhřebě 1899. (Kniha VIII).,

Literatuře klassicke věnuje obšírnou rozpravu *Dj. Körbler:* O vzniku Hesiodovy básně »Práce a dnové«. Ukazuje, jak Hesioda vykládali staří Řekové a alexandrinští učenci, nestarajíce se o to, jak vzniklo to dílo. Pak probírá historii novejších mínění o té věci. Auktor sám dokazuje, že jest v básni 10 kusů, které nejsou dílem jednoho básníka, nýbrž plodem bohaté boiotské poesie. Ty písně nějaký sestavovač, který byl mladší básníka první písně o Erikanovi (Hesioda) sebral, užívaje při tom i aeolsko-ionského básnictví. Později jiný pokračovatel, slabý básník, vložil píseň, jak se Zeus pomstil Prometheovi, a některé části o čtveru dob lidských. Výsledek jest: Práce a dnové nejsou dílem jednoho básníka, ale nejsou též seskupením různých fragmentů. V písni lze rozeznávati dva díly: subjektivní (120 v.), který jest od umělce básníka nejstaršího; druhý díl vznikl později (70 v.) a v něm má vrch stránka objektivní. První díl jest dílo Hesiodovo, který byl umělým básníkem a ne národním. Později ke konci 7. nebo na počátku 6. st. národní básník, který znal vypravování o Hesiodově životě, sestavil s Hesiodovou písní čtyři (2 reflexivní a 2 poučné). Když ta báseň dostala se asi v polovici 6. st. do Athén, tu někdo třetí (pokračovatel) vložil do ní výbor nejlepších národních přísloví a dodal poučení o vladaření a kalendář šťastných i nešťastných dní. — *M. Kuzmić* v článku »Poznámky o některých místech Ciceronova Laelia« všímá si sedmi míst, která v Seyffertově komentáři k Laeliovi nejsou jasně a správně vyložena. — *Týž* v jiné rozpravě »Platonovy sofismy v první knize Státu« sebral jich 12. — *Týž* všímá si též filosofie Protagorovy: »Protagoras — předchůdce Kantův«. — *J. Kasumović*: »Ferićeva perijegeza a římští básníci« jest dlouhá latinská báseň (3379 hexametrů), v níž Dubrovčan Djuro Ferić líčí území republiky Dubrovnické i historii, zeměpisnou polohu a t. d. Tato popisná báseň vyšla r. 1803. — Několik článků má účel methodický. *N. Simić* podal čl. »O označování akcentu v čítankách«. U Charvatů, kde kvantita a přízvuk jsou nerozlučně spojeny, označuje se akcent také v čítankách za účelem, aby žáci seznámili se s pravou výslovností štokavskou. Spisovatel nejprve vytýká tu časté chyby proti správnému přízvuku v školních knihách, mluví pak o některých zvláštnostech přízvukových, a na konec uvádí slova, která se v okresu vrgomotském jinak vyslovují, než je zaznamenal Vuk St. Karadžić. — Hojně pokynů týká se němčiny. *S. Tropsch* vykládá jinak definice substantivních deklinací německých. Dosavadní definice prý nejsou dobré, neboť jsou příliš úzké. Následkem toho jest hojnost výjimek. Nejlépe jest vzíti za podklad deklinaci *slabou*, neboť tvorba genitivu u silné jest rozmanitá. Proto definuje: Ke slabému sklonění patří jména, která v gen. sg. a nom. pl. mají koncovku — (e) n. K silnému sklonění patří jména, která ani v gen. sgl. ani v nom. pl. nemají — (e) n. K smíšené patří jména, která v nom. sg. nemají — (e) n, ale mají je v nom. pl. Tím odpadají všecky zvláštnosti. — *J. Podgoršek* líčí opět svou methodu při učení jmenné deklinaci v němčině. Začíná se slabou deklinací, poněvadž jest lehčí a lze určitěji říci, která slova se tak skloňují. Slabá mužská jména se poznají, že se končí na nepřízvučné e. Skoro všecka jsou dvojslabičná C anebo jednoslabičná bez e) a všecka značí lidi nebo zvířata. Ženská po slabé deklinaci většinou nemají v plurále přehlásky a nekončí se na -nis a -sal. Definice ta by byla žákům jasnější, kdyby znaly ženské silné sklonění s přehláskou. Mohlo by se to tak zaříditi.

že by nauka o slabém sklonění feminin vzala se na konci až po silné deklinaci. Po slabé deklinaci autor probírá smíšenou Z ní má se vyloučiti 11 slov, jako der Fels, Friede, Gedanke, Glaube, protože v obyčejné mluvě končí se vždy na -n. A všecka ostatní mužská, která nejdou po slabé a po smíšené deklinaci, a všecka střední, která nejdou po smíšené, jsou silná. (Sluší podotknouti, že v Charvatsku němčině věnovány jsou 2, nejvíce 3 hodiny.) — *V. Gross:* Některé poznámky k osnově německého jazyka. Potvrzuje z vlastní zkušenosti, že výsledky učení cizím jazykům jsou na středních školách praskrovné. Ani analyticko-direktní methoda nepřinesla polepšení. Jsou stěré překážky prospěchu: nestejné duševní schopnosti žáků; mnozí němčinu pokládají za nutné zlo a učí se jen, aby prošli; není příležitosti tolik, aby se stále mluvilo německy a pod. Proto má se učitel spokojiti tím, aby se žákům podaly jenom nejdůležitější věci, na nichž může pak žák dále stavěti, je-li mu toho potřebí. A toho se dosáhne tím, děje-li se vyučování na základě přísně logicko-gramatickém, což pak spočívá na čtení. — *A. Bazala* v »Psychologické náuce o appercepci«, vypisuje dějiny pojmu appercepce a pak ji vykládá. — Jediný historický článek pochází z péra *A. Viraga* »O kralju Slaviću i Amiku«, probírajícího stručně dějiny Přímoří po smrti krále Petra Krešimíra. — *J. Golig* v článku »Je-li učení školní vzdělávatelné« rozbírá, jak se má ve škole postupovati. Co žáci mohou dokázati, to ať udělají sami. — *J. Gostiša* (Vyšší dívčí školy) ukazuje, že vyšší vzdělání jest potřebné také ženám. Pak pojednává o vyšších učilištích ženských v různých zemích a státech. — Podobnou látku zpracoval *J. Purič*: »Charvatské vyšší obchodní školy se zvláštním zřetelem k vyučování zeměpisu a dějepisu.« Obchodní školy jsou v Charvatsku zorganisovány asi jako naše. Pisatel přeje si některých změn v učebním plánu a v knihách. V drobných zprávách *J. Sarkotić* referuje o nových nálezech: o čestném diplomu pro Aristotela a o Caesarově mostu přes Rýn. *D Boranić* vykládá verš jeden z Gundulićovy básně: Suze sina razmetnoga II. 150.

F. Černý.

Dr. Čeněk Strouhal, Mechanika. Sborníku Jednoty českých mathematiků č. 4. V Praze 1901. Nákladem Jednoty českých mathematiků. Č. 4, Cena výtisku vázaného 16 K., pro členy 11 K.

Strouhalova *Mechanika* jest prvým svazkem zamýšleného velkého díla o experimentální fysice, jímž konečně i u nás po dvojím pokusu nedokončeném, Zengerově a Seydlerově, bude položen. jak doufáme, pevný základ k dalšímu literárnímu pěstování vědy této. Jak sám autor v úvodu uvádí, a jak také z celého obsahu jest patrno, kniha tato má býti jednak učebnicí fysiky pro posluchače vysokých škol a příruční knihou pro odborníky středoškolské, jednak populárním spisem pro všechny ty, kdož buď svým povoláním často poučení o fysice potřebují anebo kdož vůbec o fysiku se interessují. Dvojím tímto účelem vysvětlujeme si, proč v Mechanice této úvodní partie tak obšírně jsou podávány, proč namnoze zákony fysikální odvozovány způsobem pro odborníka příliš do široka jdoucím. Stojí však za úvahu, zda i v dalších dílech bude možno nalézti vždy správnou střední cestu mezi oběma směry, a zda by se přece jen nedoporučovalo omeziti účel knihy na učebnici pro posluchače škol vysokých a odborníky na školách středních. Tak bylo by bývalo možno značně zkrátiti úvodní výklad o základních pojmech fysikálních a i mnohé odstavce jiné, aniž by při tom stručnosti, obsažnosti a jasnosti ujma se stala.

Leč obraťme se k obsahu Strouhalovy Mechaniky. Kniha tato jest výsledkem dlouholetých bohatých zkušeností experimentálních i paedagogických, čímž nabyla zvláštní svéráznosti a samostatnosti. Na každém skoro pokusu nebo výkladu možno poznati, jak vznikl po mnohých zkouškách, úvahách, stále a stále jsa zdokonalován, až nabyl nynější své definitivní formy. Proto naleznou v knize té kolegové odborníci mnoho cenných návodů k pokusům, jakož i pěkných poznámek methodických; po této stránce věru málokterá kniha cizojazyčná se Strouhalově Mechanice vyrovná. Tak na př. velice soustavně podána jest nauka o strojích jednoduchých, a upozorňujeme zejména kollegy odborníky, jimž bude zařizovati kabinet fysikální, na výhodné a jednotné potvrzení experimentální zákonů těch. Nejlepší partií celé knihy jest bez odporu nauka o vahách a vážení, jež jest podána s důkladností a kritičností obdivuhodnou. Rovněž konstruktivní theorie šikmého vrhu co do jasnosti a názornosti má málo sobě rovných; totéž platí stejnou měrou o pohybu kyvadlovém, kde rovněž jako ostatně v celé knize bylo s velkou výhodou použito methody grafické. S velkou zevrubností vyloženo též stanovení specifické hmoty (ne váhy, jak se právem v celé knize důsledně zavádí), kdež vyšetřen vliv všech okolností a ukázáno, do jaké míry jest výsledek zaručen. Stejným způsobem a stejně kriticky

podána též nauka o tlakoměrech a o měření tlaku. Z jiných pěkných partií uvádíme ještě jen výklad o vývěvách, vliv tření vlačného na pád po nakloněné rovině, ač i veškeré jiné odstavce, o nichž se nezmiňujeme, jsou propracovány se stejnou důkladností a jasností.

Mile přijaty budou jistě od kollegů odborníků přečetné poznámky historické v textu, jakož i stručná data životopisná o mužích zasloužilých v poznámkách, jež jsou sebrány s velkou pečlivostí a úplností, a jichž bude také možno tehdy použiti ve výkladu školním. Že na četných místech upozorňuje se čtenář na prameny původní, rozumí se ovšem u vědecké knihy samo sebou; ale chvályhodnou novostí jest, že v poznámkách uvedeny jsou *veškeré* prameny české, takže po této stránce kniha shrnuje a tím i representuje úhrnnou naši českou práci vědeckou ve fysice experimentální. Pro výklady školní dobré služby vykoná též výklad významu a původu všech slov cizích. Uvážíme-li konečně ještě, že v textě najde čtenář veliké množství tabulek konstant fysikálních, jež jsou vybrány z ohromného materiálu číselného velmi pečlivě a kriticky, nebo jež jsou samostateě propočteny, dlužno vyznati, že Strouhalova Mechanika jakožto příruční kniha prokáže kollegům odborníkům na středních školách služby věru neocenitelné.

K textu připojen jest veliký počet obrazců, jež jsou jednak zinkografií pořízeny dle fotografií apparátů ve fysikálním ústavu české university v Praze, jednak jsou to schematické výkresy a diagramy podporující lehkou srozumitelnost textu. Obrazce prvého druhu sice mnohdy nedávají zřetelně vystoupiti podstatným částem přístrojů fysikálních, takže v pozdějších odstavcích právem na mnohých místech přednost dána byla obrazcům schematickým, ale na oko působí vždy velmi pěkně a tomu, komu nebylo dopřáno viděti stroje ty a pokusy s nimi provedené, poskytnou dobrý názor o skutečnosti; jsou mezi nimi mnohé, v nichž podařilo se momentní fotografií zachytiti průběh pokusu v nejrychlejším chodu, jako na př. pokusy se setrvačníky Schmidtovými nebo se strojem centrifugálním, jimiž se nemůže honositi žádná kniha podobná. Obrazce schematické, zejména diagrammy pohybů, jsou vždy kresleny ve vhodném měřítku, takže z nich čtenář nabude pravého názoru o průběhu pohybu skutečného.

Jediná podstatná výtka, kterou knize možno učiniti, přivoděna jest dobrým úmyslem autorovým přílišnou svědomitostí, aby nic podstatného nebylo v jeho knize vynecháno, stává se mnohdy nadbytečně obšírným. Tak celý úvod bylo by jistě možno bez ujmy obsahu značně zúžiti; ve výkladech o čase, o hmotě, o atomové theorii jest tu zřejmě viděti vliv směru více filosofického než experimentálně fysikálního, z daných fakt konkretních vycházejícího, kterýžto směr zastoupen jest v literatuře naší jinak velmi dobrou Mechanikou Seydlerovou. Podobně výklady o absolutní míře (rozměrům každé veličiny věnován jest vždy zvláštní odstavec), o skládání sil, jež věcně nečiní obtíží, snesly by proto zkrácení. Snad by také bylo bývalo možno značně zkrátiti výklad o přílivu a odlivu, o rovnici přístavní, jež fysikálně málo interessu vzbuzuje.

Upozorníme ještě na některá menší přehlédnutí, jichž se ovšem při díle tak obsáhlém úplně vyvarovati nelze ani při největší svědomitosti. Tak nevysvětleno zůstává, aspoň co do své podstaty, proč jest dnů slunečních do roka o jeden méně než dnů hvězdných. Obr. 42. jest nesprávně geometricky rýsován; křivka probíhá v blízkosti dotyčného bodu po různých stranách své kružnice oskulační. Při výkladě o kladce volné pohřešujeme upozornění, že rovnováha nastane jen tehdy, když oba provazce jsou symetrické ke směru břemene. Na str. 206. jsou slova »50grammový« a »25grammový« přehozena, což by snadno mohlo vésti k nesprávnému názoru. Ve vzorci pro hustotu země Sr (str. 265 ř. 8. zd.) činí konstanta správně 10·6 a ne 10·0, jak se v úvahách dalších uvádí. Nauka o pohybech kapalin nezdá se pisateli zcela věrojatnou. Tak se mi nepodá analogie, dle níž odvozen v § 320 vzorec pro časový výtok kapalin, ač současně uvádí se v dalším odvození jedině správné. Podobně v nauce o proudění kapalin, ač současně uvádí se v dalším odvození jedině správné. Podobně v nauce o proudění kapalin trubicemi omylem zaveden pro spád tlakový výraz $p_1 \cdot p_1$ místo správného $p_1 \cdot p_2$; a vzorec na str. 491. ř. 12. shora jest vůbec chybný. V nauce o kapillaritě rovněž lépe by se doporučovalo přidržeti se důsledně povrchového napjetí, jež experimentálně lze dokázati a jež k výkladu úplně dostačí, a vypustiti tlak povrchový, jejž beztoho žádným pokusem dokázati nelze; jistě by se bylo docílilo větší jednotnosti a jasnosti při výkladě všech zjevů na povrchu kapalin.

Kniha tato byla podnikavou Jednotou českých mathematiků vypravena vskutku skvěle, tak že po této stránce žádná z našich českých učebnic jí se nevyrovná, a dobře může závoditi s nejlepšími spisy cizojazyčnými toho druhu. Cena knihy jest vzhledem k typografické její úpravě a k bohatosti obrazců vesměs původních neuvěřitelně nízká.

Uvážíme-li bohatost obsahu Strouhalovy Mechaniky, množství zajímavých podrobností a správných zajímavých poznámek, lehkou srozumitelnost slohu a jasnost dikce, tu musíme uznati — doporučení jistě kniha ta nepotřebuje — že vykonal p. autor vydáním knihy této velice záslužný čin pro vědeckou literaturu naši, a jest si jen přáti, abychom se i dalších dílů s touže svědomitostí a zkušeností a s touže láskou k věci psaných v krátkém čase dočkali.

Dr. Fr. Nachtikal.

Mineralogická část knihy: Jan Matzner, Základy chemie a mineralogie pro čtvrtou třídu realných škol. V Praze a Vídni 1901 (F. Tempsky).

Kniha p. Matznerova vyšla t. r. v novém, poněkud zkráceném přepracování (zredukována ze 133 str. na 115). Uznávám rád přednosti její: pěkný, přehledný způsob výkladu, snahu autorovu obeznámiti žactvo zmínkami stručnými a jasnými s pokroky vědy a techniky i data nejnovějšího, jakož i úhlednou vnější úpravu knihy: ale učebnice ve své části mineralogické nezůstala též prosta věcných nedopatření, a to místy dosti závažných, na něž tuto poukazuji v zájmu knihy samé, jsa přesvědčen, že po opravách příslušných bude učebnicí dobrou a oblíbenou.

Pokud se týče zpracování látky, ve dvou věcech spatřuji důležitější opominutí: nejprve, že v části jednající o horninách *ani slovem* nezmíněno, jak horniny v přírodě vznikly; stačilo by přece na půl stránky až stránku podati základní poučení o horninách vyvřelých a usazených a o tom, jak je rozeznáme! Naproti tomu soudím, že v knize, která právě s *chemického* hlediska mluví o nerostech a tímto těsným spojením s chemií jest vedena k roztřídění nerostů přirozenému a dnes ve vědecké mineralogii platnému, jest zbytečno podržeti skupiny umělé na zevních znacích založené, a mluviti o tom na př.. že kazivec, sádrovec, vápenec a apatit náležejí do skupiny »hálovců« a p. Tyto skupiny jsou nutny při vyučování nerostopisu na gymnasiích a reálných gymnasiích, kde není možno tak se postaviti na chemický základ, jak to učiněno spojením chemie s mineralogií ve tř. IV. reálné; ale v učebnici obou těchto nauk spojených nemohou míti podobné umělé skupiny onoho praktického významu pomůcky pro nabytí přehledu o látce učebné.

Výklad všeobecný o tvarech krystallových v předu knihy (str. 6. a 7.), ač proti prvému zpracování značně zkrácený, jest dobrý a přehledný; že se činí zmínka o rozdělení soustav dle rovin souměrnosti, dlužno schváliti; ale pak zbývalo učiniti ještě krok, jehož pan autor opominul: několika slovy a hlavně výkresem objasniti tvary poloploché — takto žák, který si pamatuje, že v soustavě šesterečné jest 7 rovin souměrnosti, nepochopí, proč do ní náleží klenec nebo vyobrazený krystall korundu, který má roviny souměrnosti pouze tři! Rovněž tak zůstává mu nesrozumitelno, proč kyz měděný náleží soustavě čtverečné. Neučiní-li se tento dodatek, pak jest lépe přestati na výkladě soustav podle os.

Z obrazů krystallových chybí na aragonitu (obr. 69) přední hrana, korund (79) jest postaven obráceně, dodekaedry obr. 89 a 92 napříč.

Uvádí-li se na str. 48, že síra roztavená chladnouc krystalluje, bylo by záhodno též na str. 5 doplniti výpočet pochodů, jimiž se děje krystallisace.

Uvedu nyní pořadem knihy nedopatření týkající se jednotlivých nerostů atd.

Žlutou sůl krevní nelze uváděti jako vzor hmot čtverečně krystallujících, neboť náleží soustavě monosymetrické, třeba že vzhledem svým se podobají krystally její tetragonálním (str. 7); lepším příkladem jest cínovec.

U *démantu* jest opominuta štěpnost. Při *tuze* není správno, že hlavním nalezištěm jest nyní Sibiř, nýbrž Ceylon a Čechy s Bavorskem: místo Jamnice jest psáti Jemnice. Grafitit a grafitoid nejsou nerosty grafitu podobné, nýbrž s ním totožné. Šungit se nenalézá *na* Oněžském jezeře. — *Uhlí černé* (názvu *kamenné* uhlí jest lépe neužívati) není u Oslavan *a* u *Brna*, nýbrž jen u Oslavan. — Věta »kamenná sůl tvoří vrstvy až 1000 *m* mocné« tak jak jest napsána vede ku představě, že celé ložisko 1000metrové jest složeno ze samé soli — takového lože solného není na světě. Bromidy u Stassfurtu, jak na str. 46 nutno dodati, nevyskytují se samostatně, nýbrž jen jako příměs solí odklizových. — Apatit jest vrostlý skoro do všech hornin krystallických, nejen do sopečných. — Nepřesně také jest pověděno na str. 56: amethyst.. jest zvláště v sopečných trhlinách v Brasilii. Při opálu bylo by dobře za

slova »nikdy není v krystallech« dodati »ani v kusech zrnitých, ani vláknitých«, aby vysvitlo, proč dále na př. hnědel a hadec *nejsou* nazvány beztvarými. Aragonity medově žluté nejsou z Aragonie, nýbrž z Hořence u Bíliny; aragonské jsou namnoze šedé. Při sádrovci děje se zmínka o srostlicích z Montmartreu, ale tyto jsou jiné nežli znázorněno na obraze 73; výkres podává srostlici dle ∞P∞, montmartreské jsou dle —P∞. — Pikrolith na str. 68 jest nesprávně definován a celkem zbytečně uveden. — Nálezy beryllů u Čáslavi jsou vzácné, spíše by bylo uvésti Ronšperk mezi nalezišti. U živce a slídy byl by stál za zmínku jejich užitek a upotřebení technologické. — Zcela nesprávné jsou věty na str. 73: »Ze žuly skládají se... Šumava, Českomoravská vysočina, Alpy« a »Rula... skládá Krkonoše (tři řádky níže jest obraz Balvany *žulové* v Krkonoších — má státi v Jizerských horách, ale i Krkonoše mají hlavní hřbet žulový).. Karpaty (!), Střední Alpy a j.« Jediný pohled na geologickou mapu Rakousko-Uherska poučí jinak — O porfyru nemůžeme říci všeobecně »jest hornina červenavá«; dočte-li se žák někde na př., že u Jenerálky jest porfyr a jde se tam na něj podívat, uvidí horninu zelenavou, nad Zbraslaví šedou atd. — Itakolumit není *původní* horninou, ve které se nalézají brasilské démanty; itakolumit je hornina sedimentarní, je to křemitý pískovec složený se zrn jinde vzniklých a na nynější místo splavených. — »Kapský rubín« náleží k pyropu a nelze ho uváděti jako zvláštní odrůdu granátu; hessonit jest červenožlutý nebo hnědožlutý, nikoliv žlutozelený. Měrunice jako naleziště topasu jsou dost pochybny. — Vyniklé pruhy na Widmannstättenových figurách nejsou schreibersit, nýbrž kamacit a taenit! Opominuto nemělo býti moravské železo meteorické ze Staré Bělé u Moravské Ostravy, za to kosmický původ velkého železa gronského není zcela dokázán a tellurické železo z Blatna je rovněž pochybné. Dosud největší železo zaručeně meteorické jest z Ranchity v Mexiku. — Durango neleží v jižní Americe, nýbrž v Mexiku. — Na Bornholmu *není* velkých ložišť rudy magnetové, bylo by lépe uvésti úchylku střelky na Řipu způsobenou množstvím magnetitu v čediči. — Haematit není u Broumova a Hořic (snad mělo býti Berouna a Hořovic?), limonit netěží se u Blanska a Adamova (tam jsou hutě), nýbrž u blízkých Olomučan jsou doly, dnes již zaniklé. — Při antimonitu místo »Rudohoří« (Krušných hor) bylo uvésti Příbram a Selčansko. — »Leštěnec niklový« dle uvedeného vzorce má býti gersdorffit, ale ten jest tvrdší apatitu a tudíž není »leštěncem« dle definice na str. 89 podané; vždyť přece na př. »Eisenglanz« také nepřekládáme leštěnec železný! O malachitu se nedopatřením slohovým praví, že je v Čechách »na úpatí Krkonoš v červených pískovcích mezi Českým Brodem a Černým Kostelcem« místo v »červ. písk. na úpatí Krkonoš *a* mezi Č. B. a Č. K.« — O skalici modré mělo býti podotknuto, že také pevná, ne pouze rozpuštěná se vyskytuje v přírodě na ložiskách rud měďnatých. — Správné jméno rumělky jest cinnabar*it*, nikoliv *-yt* (poch. od κιννάβαρι). —

Budou-li napraveny nedostatky tuto vytčené, Matznerova kniha bude učebnicí dobrou i po stránce mineralogické; dosud nemáme knihy pro čtvrtou třídu reálnou, která by vyhovovala požadavkům správnosti ve své části nerostopisné.

Dr. F. Slavík.

Šolcova Školní knihovna děl německých a francouzských. III. Fr. Schiller, Wolfgang von Goethe: Gedichte. Uspořádal, poznámkami a slovníčkem opatřil prof. *Kl. Vepřek.* Cena sváz. sv. 1 K 50 h.

Šolcova knihovna rychle pokračuje. V krátké době vydán je již tento třetí svazek, nejlepší to svědectví čilosti redakce (p. řed. L. Čecha). — Výbor z prací nějakého básníka je vždy věcí více méně subjektivní; jeden tomu, druhý onomu číslu by dal přednost, tak že zde plnou měrou platí staré povědění: »Všem se nelze zachovati.« Také pro výbor náš by si snad leckdo byl volil tu neb onu báseň jako vhodnější žactvu českému nebo lépe charakterisující tvoření básníkovo; ale celkem jest výbor p. prof. Kl. Vepřka zdařilý a podá žactvu, pokud to v malém svazečku vůbec možno, dobrý obraz drobné básnické tvorby předních klassiků německých. (Proč pak W. *von* Goethe, když *Fr. Schiller*, jakož jsme všeobecně zvykli?) Schiller podle povahy své činnosti básnické ovšem má značnou převahu nad Goethem ve vydání určeném pro školu.

Lyrika a epika obou básníků nemohla se obejíti bez vysvětlivek; tyto jsou předeslány slovníčku, který je tak jako při prvním svazku samostatně sbrožován a ke knize přidán. Vedle vysvětlivek věcných a slovných žáci dovídají se, jak báseň vznikla, o postupu myšlenkovém, jakož i o jejích idejích; vše to podle nejlepších vzorův podáno ve formě co nejstručnější, tak že stačí při soukromé četbě zcela ku

*

porozumění a při školní vždy ještě ponechává se ledacos na doplněnou učiteli. Postup myšlenkový podán někde německy (Die Bürgschaft, Der Graf von Habsburg), při valné většině česky. Snad mohlo se aspoň při všech básních epických, kde obtíže jazykové při podávání tohoto postupu myšlenkového jsou nepatrny, zůstati při němčině. Při básni Das Eleusische Fest pohřešujeme disposice tak jako vysvětlení básně Adler und Taube. Za to chvály hodno jest připojené zobrazení lití zvonu, jež pojato do této knížečky jakožto výborná pomůcka pro přípravu žáků. Víť každý učitel z vlastní zkušenosti, jak bojoval s nesnadným líčením prací zvonařových, dokud neměl po ruce instruktivního spisku Uellnerova s jeho obrazem, jenž tu ve zmenšeném měřítku reprodukován. Obraz velký zůstane i při tom vždy nezbytnou pomůckou každé škole. K výkladu připomínám tyto drobnosti: Jména Ceres, Eleusis raději skloňujeme. Vedle básníkova tvaru Dionys mohl býti ve výkladu uveden plný tvar Dionysios, za nějž rádi žáci rádi kladou Dionysos (Bakchos). Také na tvary u Schilllera oblíbené jako an Ufers Rand, mit Feuers Hilfe (po způsobu vlastních jmen) mohlo snad býti upozorněno.

Slovníček je pro žáky naše přiměřený. Jenom namátkou připadl jsem na některé věci, jež připomínám: od Aar je plur. Aare; vedle: sich wandeln mělo býti udáno jako obvyklé sich *ver*wandeln; podobně schneeicht obyč. schneeig; schází málo známé žákům: begaben = obdařiti, při willfahren mohlo snad býti uvedeno impfct., v němž se často chybuje; sich verwagen m. sich verwägen kladu na účet chyb tiskových. Přes všelikou péči, která patrně opravě chyb tiskových věnována, ještě některé jako vždy proklouzly, na př. *Wie* die Könige baun, m. Wenn d. K. b. (str. 52.); ale je jich málo a namnoze takové, že i žák si je opraví.

Úprava knihy byla již právem pochválena při sv. 1. Očekávání, projevené v onom posudku, že příští svazky budou tištěny písmem něm., se splnilo, jenom číslování veršů, pro školní vydání vždy velmi výhodné, dosud schází.

Celkem lze knihu, jakož i celou knihovnu co nejlépe doporučiti. Bylo by záhodno, aby se jí jako podniku *našemu* z potřeb *českých* škol vyrostlému dostalo zasloužené podpory všech odborníkův a hojného rozšíření mezi žactvem. *K.*

Čítanka pro první třídu škol středních. Sestavil Frant. V. Vykoukal, c. k. gymnasijní professor. V Praze 1901. Nákladem Jednoty českých filologů. Cena 2 K.

Prof. Vykoukal maje zření ku přáním, s různých stran pronášeným, odhodlal se opatřiti nižší třídy středních škol čítankami, jež by co nejvíce hověly nynějším požadavkům školy a poměrům českého písemnictví. Jasný úsudek o díle tomto budeme si arciť moci učiniti teprve, až bude úplné a až ho bude nějaký čas ve škole užíváno; nicméně lze již nyní z vydané a schválené čítanky pro I. třídu nejen o hodnotě této části souditi, nýbrž i o ostatních dílech celé práce jakýs názor si učiniti.

Přes to že autor užil několika kusů, naskytajících se také v jiných čítankách, — což při dobrém četivu nutno jen schvalovati — patrna jest z celku snaha podati látku co možná novou, neotřelou. Podle německých vzorů přál by si snad některý odborník čítanky objemnější; než z vážných důvodů pokládám rozsah knihy za zcela přiměřený poměrům našim. Při volbě některých článků uchýlil se pořadatel k překladům nebo volnějším zpracováním; než nelze mu toho již *proto* ve zlé vykládati, že ani jiné čítanky pro nižší školy bez překladů se neobcházejí a že věci jím volené jsou větším dílem velmi pěkné. Jest si ovšem přáti, aby literatura česká tou měrou se rozhojnila, by co nejméně překladů pro knihy tohoto druhu bylo potřebí.

Že šlo p. autorovi knihy nejen o hojnost, rozmanitost a novost výběru, nýbrž i o skutečnou cenu četiva, jest zřejmo především z *veršovaného básnictví* naší čítanky, zastoupeného 59 kratšími básničkami epickými, lyrickými a didaktickými od nejznámějších domácích i cizích (slovanských) básníků. Poskytneť zajisté tato neveliká, ale vniternou cenou obsažná snůška poetických výtvorů nejjednoduššího útvaru mnoho zajímavé a poučné stravy naší mládeži a bude jí podnětem k pilnému čítání děl básnických vůbec. Arciť bude při četbě některých básní potřebí důkladnějšího výkladu učitelova; ale uvažme jen, kolik výkladu žádá čtení cizojazyčných plodů básnických!

Pro menší cenu básnickou bylo by možno pohřešovati čl. 160. Na prospěch věci by, tuším, bylo, básničku Pytlák č. 82. a s ní dvě a tři jiné časem přeložit do vyšší třídy.

---

*) Vynechán odstavec stanovící počet článků!!!

Důstojně po bok veršovaného básnictví staví se hodnotou a rozmanitostí obsahu *četivo prosaické*. Vedle hojného počtu článků (s příslovími kolem 66) prósy básnické ve formě nejvíce výpravné, a to: pověstí (zvláště domácích), legend, báchorek, povídek, prostých vypravování, bajek a j., jest slušný díl (asi 40 čl.) prósy vzdělávací, a to ukázek přírodopisných, zeměpisných, národopisných a j. ve formě hlavně popisné. Pokládám tento poměr látky, volené z prósy naučné a zábavné, pro *prvou* třídu za přiměřený.

Některé obory a útvary (na př. staré dějiny i báje, rostlinosloví, nerostopis, fysiku a j.) najdeme v knize *proto* méně zastoupeny neb docela pominuty, že k nim obráceno bude zření v čítankách oněch tříd, kde se dostává žákům školním vyučováním v těchto věcech více průpravy; tím ovšem dojdou platnosti i mnozí vynikající spisovatelé, jichž děl nemohlo býti nyní užito. Schvalovati jest, že p. autor při výběru látky k četbě všiml si také praktických stránek života, na př. zdravotnictví, průmyslu a j. (čl. 44, 45, 94, 121, 156), ač ovšem třeba při volbě takových článků zvlášť pozor míti na jejich formu. — Jména pod jednotlivými ukázkami, pokud jsou uvedena, dosvědčují nám s dostatek, že i při prosaickém četivu hleděno bylo k osvědčenějším spisovatelům a jen tam, kde jiné zřetele toho žádaly, saženo bylo ku pracím méně vynikajících (tu a tam nejmenovaných) autorů domácích a cizích. Bezcenným a prázdným nelze zajisté nazývati žádný z prosaických kusů; jestliže by se ta neb ona stať zdála naproti ostatním článkům méně obsažnou, neb méně původní, nebude to pěknému celku nijak na úkor, a p. autor neopomene, trvám, dáti časem vhodnou náhradu.

S chválou sluší dále vytknouti, že se zvláštní péčí toho bylo dbáno, aby v četivu na kolik možno pojila se v milou jednotu půvabná forma s náležitým poučením, aby články naukové neodstrašovaly suchopárností a články krásné literatury vedle pěkného útvaru mravně poučovaly a ušlechťovaly. Příčíť se úkolu čítanky zrovna tak suché, stručné výklady jako přezdobené, prázdné mluvení. Povahou věci lze si vyložiti, že na př. čl. 81, 156 jsou formou méně poutavé. — Hojností pravd a naučení rázu ethického vyniká kniha do té míry, že není téměř ctnosti a povinnosti, k níž by nenabádala a vady, od níž by neodstrašovala. Vedle zbožnosti, úcty k rodičům, lásky k bližnímu, pracovitosti, střídmosti atd. atd. jest to zvláště moment lásky k vlasti, jenž se projevuje v mnohých a mnohých článcích.

V celku jest jak z obsahu a formy článků tak i z jejich rozsahu patrno, že se autor hleděl přiblížiti k věku, pro nějž čítanka jest určena, a že, nepřehlížeje zvláštních potřeb a účelů střední školy, snažil se zachovati jakous spojitost s četbou obecné školy. Některé, jinak výborné kusy, budou arci vyžadovati většího napjetí mysli a místy podrobnějšího výkladu (na př. 20, 54, 86, 116, 117, 120, 130, 133, 150, 156, 157), ale práce jim věnovaná nemine se jistě s účinkem. Pro svou poutavost a přístupnost budou se našim primánkům asi *zvláště* líbiti články: 5, 28, *33*, 39, 42, 50, 61, 68, 70, 72, 85, *89*, 103, 108, *115*, 131, *135*, *136*, 158, 159, *162*. Hojný počet článků krátkých v čítance pro I. třídu, jako zde shledáváme, z několika příčin nutno schvalovati. Obsahem zábavným omlouvá se poněkud větší rozsah čl. 128, 162, 163, méně by to bylo možno u čl. 156.

Jest přirozeno, že autor, jenž výběru látky tolik pozornosti věnoval, i při *úpravě textu* vedl si s bedlivostí uznání hodnou. Z přirovnání textu čítanky k originálům vysvítá, že jak po stránce věcné, tak zvláště po stránce stilistickogrammatické a pravopisné učiněny — ovšem vždy s náležitou pietou ke spisovateli a bez ujmy smyslu — četné změny, při nichž místa neb výrazy závadné buď vypuštěny, neb jinými nahrazeny, útvar větný zjednodušen, mluvnické tvary a pravopis dle školní grammatiky upraveny. Jestliže při vší snaze uvízl v tom a onom článku méně vhodný útvar větný nebo výraz slovný, na př. 23, 70, 84, 101, 125, 132), nutno uvážiti, že úplná purifikace statí volených pro čítanku byla by nejen nesnadná, nýbrž namnoze *věci* sotva prospěšná. Co do grammatických tvarů, pravopisu, interpunkce učiněno bylo tolik, že až na několik neshod, které alespoň z části vznikly bez vědomí autorova, nelze knize vážných výtek činiti. Ostatně jsou i dotčené neshody toho druhu, že se nemůže s grammatického stanoviska nic proti nim namítati, poněvadž grammatika v těchto případech připouští různé tvary, různé psaní a dělení. Náležejí sem na př. užívání infinitivu v *ti* a *t* str. 41, 122 a j.), užších a širších tvarů zájmena 1. os., zvláště v acc. *mě* a *mne* na místech nedůrazných (str. 51, 60, 63 a j.), slovesných tvarů bydl*il* (str. 44) a bydl*el* (str. 109), instrum. p*a*sem (str. 87) a p*á*sem (str. 6), *nominativu* výrokových adj. při *býti* a *instrumentálu* při *stávati* se, *zdáti* se (str. 88, 111 a j.), psaní předložkových výrazů adverbialných: zblízka (str. 70),

dozadu (str. 123), dopředu str. 72), pokaždé (str. 41) a z předu (str. 163), na blízku (str. 66), na znak (str. 129) a j., zájmena zvratného při slovese *zabíhati*: »dobytek *se* zabíhá« (str. 210) a »aby stáda nezaběhla (str. 140). (Toto poslední jest asi nedopatřením.)

V interpunkci jen na málo místech postřehne se neshoda v užívání čárky při složitějším přívlastku, při vazbě přechodníkové a mezi větami hlavními s různým podmětem, spojenými spojkou *a*.*) Jest ovšem možno, že leckterou z těchto různost zavinil tisk, poněvadž i na jiných místech některá znaménka — jakož obyčejně bývá — zmizela nebo se změnila.**)

Celkem nutno o jazykové stránce této čítanky vyznati, že obsahuje hojnost rozmanitého i vhodného materiálu slovního a mluvnického, jenž poskytne škole — jakž jest právě úkolem čítanky — vítaných vzorů jak ke grammatickým a stilistickým cvičením, tak ke správnému mluvení a psaní vůbec.

Paedagogický takt a nevšední píle pořadatelova jeví se i v *seřadění článků*, kdež následuje nejosvědčenějších vzorů cizích i domácích, dosáhl při náležitém střídání obsahu a formy přece té jednoty, že čítanka činí pěkně ustrojený celek s jakousi pevnou osnovou.

Základem této osnovy jsou články vztahující se dle pořadí k jednotlivým dobám a slavnostem ročním; mezi ně vhodně rozloženy kusy opírající se o nauky, jimž se ve škole právě učí. Obojí pak proloženy jsou články obecnějšího obsahu, ale *tak*, že, kdekoli toho bylo lze dosíci, vyhledána příbuznost s ostatní látkou, a věci obsahem, neb hlavní myšlenkou, neb jménem a osobou spisovatelovou, anebo i jinak k sobě se vztahující, ve skupinky sestaveny; viz na př. pěkný cyklus vánoční čl. 66, 67, 68, 69, 70, šaškové čl. 134, 135, 136, trpělivost čl. 7, 8, Božena Němcová 61, 62 atd. Co do pořadí mohl by čl. 114 státi dále, čl. 165 o něco dříve, ne *na* konci!

Ze seřadění článků, jakož i zařízení celé knihy jest zřejmo, že p. autor měl při své práci na zřeteli tu důležitou zásadu, že při vyučování sluší postupovati od věcí bližších ke vzdálenějším, od známých k méně známým, od jednoduchých k složitějším. Přesvědčí se o tom každý, kdo přirovná k sobě obě polovice čítanky (str. 1—80 a 81—160) co do počtu, objemu a obsahu článků.

Poznámky připojené k četivu (str. 161—166) jsou stručné a věci přiměřené, vykládajíce jasně, čeho jest k porozumění jednotlivých slov i míst nutně potřebí. Původ cizích slov označen z části v závorkách. Ku čl. 163 mohlo býti poznamenáno, co znamenají na str. 157. výrazy proloženým písmem tištěné.

»Stručných zpráv o spisovatelích« a »Osnov a rozborů některých článků« (viz čít. Bartošovu, z části i Petrovu) p. autor do čítanky nepojal, soudě nejspíše, že pro žáka I. třídy nemají toho významu jako pro vyšší ročníky, zvláště III. a IV. Vzhledem k osnovám bylo by snad lépe pořiditi sbírku pro všechny nižší třídy společnou a vydati ji ve zvláštním sešitě.

Vnější úprava knihy jest velmi vkusná a bude zajisté potřebám školy dobře hověti; tisk jest jasný a zejména v nadpisech výrazný. S prospěchem užito v textu tu a tam tisku tučnějšího, nebo proloženého, neb i nožiček na označení pojmů důležitějších, slov méně obyčejných, názvů zvláštních. Pro důslednost mohlo tak býti učiněno ještě na jiných místech.

Vyobrazením opatřovati text čítanky pro střední školy (jakž by si snad mnozí přáli), nebylo by, tuším, ani z příčin paedagogických, ani z jiných důvodů prospěšno.

---

*) Jiné různosti: dv*éř*e a dv*eř*e (str. 26 a j.), uš*tí*pl (str. 62), š*tí*pl (str. 13), slun*é*čko (str. 54) a slun*í*čko (str. 58), po*d*nebí (str. 99) a po*n*ebí (str. 109), Sl*a*nská Kalvarie (str. 148) a na Sl*á*nsku (str. 159), Mari*a*nský (str. 156) a Mari*á*nských (str. 159), nevyh*y*bá (str. 29) a oh*ý*baly (str. 40), s*k*věla se (str. 7), s*k*věje se (str. 136), *devíti dm* a *15 kilogrammů* (str. 95). — Při tvarech obě*t* (str. 129), pou*t* (str. 141), chu*t* (str. 162), pamě*t* (str. 21) dbáno přesně učení grammatického, při lok. v košíč*kách*, oříš*kách* dána přednost usu, jehož ovšem ani grammatika nezamítá, tak i při pec a tvář v genit. z pec*i* (str. 134), zvě*ře* (str. 94) atd.

**) Str. 35. Pisátko, zhotovené z tuhy, ale: str. 71. Naproti domněnkám dosud velmi rozšířeným nutno jest — str. 29. dokonale jsouce smířeni, se nenavrátili — ale str. 19. živila a prchajíc před lovcem u nohou hledala — str. 132. v malé chvíli byly pytle plny, a na jezeře nebylo po ledu ani památky, ale str. 91, kvetlo tam pohostinství a klášter sázavský byl útulkem — a j. Chybou tiskovou jest asi str. 29. hospodář dobře ví, a myslí si: —

Tiskových chyb není v knize mnoho a největší jich část připadá na rozdělovací a diakritická znaménka. Tak na př. zmizely na několika místech při konci řádku čárky, body a j. Str. 7. po slově: stolku str. 13. mladého str. 87. kmetu atd. — Str. 19. pozoroval místo pozoroval, str. 52. toto m. toto:, str 26. *Celedín* m. *Čeledín*, str. 78. *jích* m. *jích*, str. 148. *rodínným* m. *rodinným*, str. 165. na severozápad m. na severozápad, str. 166 *Vaclavky* m. *Václavky* a j.

Přejeme p. autorovi, aby i v další práci dočinil se tak zdárných výsledků, jako zde.

Josef Čapek.

Průvodce po Praze. Právě vyšel v nakladatelství dra Ed. Grégra v Praze Kafkův illustrovaný průvodce po král. hl. městě Praze Obsahuje na 15 tiskových arších úplný schematismus všech historických i moderních památností města s průvodci zevrubnými po všech sbírkách a podrobnými pokyny ve příčině pobytu, stravování, zábav, styku s úřady, zdravotními institucemi, obchodem a průmyslem, konečně i instruktivního průvodce ulicemi města s pěknými historickými a poetickými reminiscencemi. Je to nejzevrubnější a nejobsažnější průvodce, jaký dosud kdy v Praze vyšel. Celek jest hojně illustrován a opatřen nejnovějším barevným plánem a kruhovým rozhledem s rozhledny petřínské. Cena 2 K jest opravdu mírná. Školní knihovny rády sáhnou asi po této knize; bylať už dávno citelně pohřešována.

Nový plán Prahy. V témž nakladatelství dra Ed. Grégra vydán nejnovější barevný plán Prahy i s předměstími, v krásné úpravě. Na druhé straně opatřen jest abecedním seznamem všech ulic a náměstí s udáním, kde jich lze na plánu nalézti, i všech pamětihodností Prahy. Cena stanovena je na 60 hal. Dostati lze u všech knihkupců v Praze, též ve všech hlavních c. k. trafikách i u nakladatele. Doporučuje se i do škol.

Z odboru knihovního.

Pořádá *Fr. Ruth.*

Z odboru knihovniho rozeslán bude na všechny ústavy střední seznam knih, jež jsou posud ve knihovnách žákovských. Upozorňujeme naň již předem a prosíme snažně všech pp kollegů za laskavou součinnost k dílu zajisté potřebnému. Kéž není ani jednoho ústavu, aby neodpověděl na ten dotazník! Seznam ten právě nejlépe illustruje poměry v našich knihovnách — co tu věcí bezcenných a i špatných! Jestliže každý z učitelů škol středních jen málo přispěje svou zkušeností a znalostí, podaří se nám sestaviti konečně seznam knih opravdu dobrých, mládeži naší vhodných.

Z knihovního odboru. Ve schůzi dne 22. května jednatel odboru předložil seznam knih (skoro 3500), jež většinou jsou ve knihovnách žákovských středních škol českých, i návrh vyzvání k pp. ředitelům a kollegům. Vytištěné seznamy budou rozeslány ještě před prázdninami všem ústavům; *opakujeme i zde snažnou prosbu, aby všichni pp. kollegové laskavě podporovali podnik náš,* jehož účelem jest zdokonalení českého knihovnictví středoškolského.

---

100. **Spolužáci.** Napsal F. J. Andrlík. E. Šolc v Telči. Cena 2·40 K. Zcela obyčejná povídka, vyrobená podle starších receptův. Líný hoch ze zchudlé rodiny neštěstím zmoudří, až zbohatne a pomáhá někdejším spolužákům. Kniha jest plna nemožností; povahy jsou nepřirozené, sloh strojený, mluva často nesprávná. Nehodí se.

101. **Povídky dobrým srdcím.** Napsal B. K. Vendyš. Nakl. týž. Kniha obsahem dobrá (obsahuje příhody ze života rozličných živočichů vypravované poutavě); pokažena jest ledabylostí slohu a mnohými chybami. Nehodí se.

192. **Z proudu života.** Povídky; napsal Alois. Dostál Nakl. J. Kosina, Chrudim. Cena 1 zl. 20 kr. Některé z povídek velmi dobře by se hodily do knihoven našich, jiné však obsahem nedovolují, aby byly připuštěny. Však se hodí do knihoven lidových. Pan spisovatel neužívá gen. negat., rád klade slova zastaralá a cizí (diškrece, šikovný, ťasóval, fořt, odšafovati, troštovati se a p.)

Hovorna.

Prohlášení.

V Radikálních listech ze dne 17. dubna 1901 uveřejněna byla zpráva o »obsazování professorských míst na reálkách« s označením, že zpráva ta pochází z kruhů professorských. Vzhledem k této zprávě pokládáme my podepsaní ředitelé reálek pražských a předměstských za povinnost svého svědomí i srdce prohlásiti toto:

Výtky tam činěné týkají se v první řadě nás, ale neméně i vys. c. k. ministeria než c. k. zemské školní rady. Neboť první návrh na obsazování podáváme my; konečné jmenování pak provádí ministerstvo, při čemž podrobuje návrhy zemské školní rady a naše nové úvaze a schvaluje neb mění je. Proto je zpředu vyloučeno všeliké strannictví; prospěch a potřeby ústavu bývají vždy jediným vodítkem při návrzích našich. Ovšem místo může dostati ze 3 navržených toliko jeden. Vyšetřili jsme výtky p. pisatelem v R. l. činěné a poznali jsme, že jsou úplně bezpodstatné a nesprávné, nad to falešně adresované a že jimi redakce časopisu i veřejnost byly toliko mystifikovány.

Kdyby tato zpráva, spočívající na ignoranci školní administravy, jádrem svým úplně nepravdivá, účelem pak přímo zákeřnická, opravdu pocházela přímo z kruhů professorských, byl by to úkaz věru smutný a ke cti stavu našeho by nesloužil. Ale pokládáme to za nemožno. Doposud máme za nejvyšší úkol vychovávati charaktery a v srdce mládeže vštěpovati lásku k pravdě, dobru a kráse. Kdo slouží těmto, není schopen onoho.

V Praze, v květnu 1901.

Vinc. Jarolímek, člen c. k. zemské škol. rady a ředitel c. k. reálky v Praze II. — Fr. Hoza, c. k. vládní rada a ředitel c. k. reálky v Praze III. — Mik. Hofmann, ředitel c. k. reálky v Praze I. — Dr. J. Plašil, ředitel c. k. české reálky v Karlíně. — Václ. Starý, ředitel c. k. reálky na Král. Vinohradech. — Fr. Bílý, řed. c. k. reálky v Žižkově.

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

51
V4
V.8
1901

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305